

Кучишин Дьруьрд

УОЛТЪР СКОТ КУЕНТИН ДЪРУЪРД

Превод: Невяна Розева

chitanka.info

УВОД

*Войната е моя родина,
а бронята — дом мой рожден,
войник са създали от мен —
воювам по цяла година.*

Действието на този роман се развива в петнадесетия век, когато феодалният строй, съставлящ мишците и нервите на националната отбрана, както и рицарският дух — неговата жизнена сила — започват да се променят и да бъдат изоставяни от по-силните личности, насочили своето внимание само към постигане на себични цели. Този егоизъм се е проявявал наистина и в по-ранни епохи, но сега го признават за пръв път открито като ръководно начало. Рицарският дух е имал това превъзходство, че — колкото пресилени и фантастични да изглеждат за нас много от ученията му — те се базират винаги на великодушие и себеотрицание, без които мъчно бихме могли да си представим съществуването на добродетелта в човешкия род.

Между първите, започнали да осмиват и отхвърлят себеотрицанието, в което е бил така грижливо възпитаван дотогава младият рицар, е френският крал Луи XI. Този владетел е такъв несравним егоист, неспособен да преследва каквато и да е цел, несвързана с личното му честолюбие, корист и стремеж към себични наслади, че е сякаш самият въплътен сатана, решил да поквари още в зародиша им нашите представи за чест. Не трябва да забравяме освен това, че Луи осмива с язвително остроумие всяка постъпка, извършена в полза на другите, без оглед на личния интерес, и с това особено ярко напомня хладнокръвния и всепрезиращ Зъл дух.

В това отношение представата на Гьоте за характера и разсъжденията на Мефистофел, изкусителя в неговата необикновена пиеса *Фауст*, ми се струва по-сполучлива от тази на Байрон или дори

от сатаната на Милтън. Двамата велики автори са надарили Злия дух с нещо, което възвисява и облагородява порочността му: с една твърда и непобедима съпротива срещу всемогъщието... с едно надменно предпочитане на страданието пред покорството и с още някои привлекателни черти, които подвеждат Бърнс и мнозина други да смятат Злия дух за истинския герой в *Изгубения рай*. Великият германски поет, напротив, ни представя изкушителя като безстрастно същество, сътворено само да засилва с убедителността и съблазните си нравствените недъзи и да пробужда с изкушенията си ония дремещи страсти, които без негова помощ биха оставили човека да прекара спокойно своя живот. За тази цел и Мефистофел, като Луи XI, е надарен с язвителна духовитост, винаги готова да подцени и принизи всяка постъпка, несвързана сигурно и пряко с някаква лична облага.

Но и на автора на един роман за забавление е позволено да прояви за момент сериозност и да осъди една държавна или лична линия на поведение, базирана върху принципите на Макиавели или похватите на Луи XI.

Жестокостите, вероломствата, мнителността на този владетел се засилват още повече — вместо да бъдат смекчени — от грубото и унизително суеверие, което той непрестанно проявява. Почитта към божиите угодници, с която се перчи, той изтъква с жалката надежда на дребен наместник, целящ да прикрие или да изкупи своите съзнателно вършени злоупотреби, като раздава щедри дарове на всички, натоварени да следят поведението му, а същевременно поддържа една порочна система, като се старее да подкупва неподкупните. Как другояче да си обясним факта, че дава на света Богородица графска титла и я произвежда в чин гвардейски полковник? Или коварството му да пази в най-строга тайна ония един-два вида клетви, които признава единствено задължителни за себе си?

При това пълно отсъствие на добросъвестност или може би на чувство за нравствен дълг Луи XI притежава необикновена твърдост и прозорливост, както и такъв тънък политически усет — като имаме предвид времената, когато е живял, — че понякога надхвърля сам целите си, ръководен от него.

Но едва ли съществува толкова мрачен портрет, който да няма и своите светли отсенки. Луи XI разбира интересите на Франция и се грижи за тях предано, щом може да ги отъждестви със своите

собствени. Той извежда благополучно страната от опасната борба с така наречения „Съюз за общественото благо“. Един по-непредпазлив и по-нетърпелив крал, по-смел, но по-малко ловък от Луи XI не би успял по всяка вероятност да разедини и по този начин да разстрои мощния, и опасан съюз на големите френски феодали срещу сюзерена им. Много от личните му проявления са в пълно съгласие с тия на държавника. Той е весел и духовит в общество; ласкае жертвата си като котка, която кротко се умилква тъкмо когато се готви най-лошо да одраци; никой не умее по-добре от него да изтъква и да величае превъзходството на грубите себични подбуди, с които заменя благородния рицарски дух, вдъхновявал постъпките на предшествениците му.

Вярно е, че рицарството вече остарява, а дори в своя разцвет е било доста превзето и фантастично, затова е станало още по-смешно, когато — като всичко старомодно — започват да го изоставят и осмиват; това изоставяне и осмиване не буди сега възмущение и не се смята за кощунство, както би било в една по-ранна епоха. В четиринадесетия век се появява цяла банда присмехулници, които се опитват да заменят с нови принципи полезните закони на рицарството и осмиват неговите чудновати, прекалени правила за чест и добродетел, провъзгласявайки ги открито за безсмислени; защото тези принципи са наистина прекалено съвършени и поради това недостижими за греховните създания. Ако някой наивен възторжен младеж би решил да се ръководи от бащините си разбирания за чест, той би бил грубо подиграван, сякаш се е явил на бой с Дуриндарт^[1] — двуострата сабя на добрия рицар Роланд, толкова смешна по своята старинна форма и направа, макар да е била украсена със злато и острието ѝ да е било закалено при Ебро^[2].

По същия начин отхвърлят и рицарските принципи, като ги заменят с други, много по-недостойни подбуди. Вместо смели мъже, готови да бранят своята родина, Луи XI използва наемни войници, като убеждава поданиците си, сред които започва вече да изпъква съсловието на търговците, че е по-добре да оставят на наемници опасностите и труда на воюването, като дават на короната средства да им плаща, вместо самите те да се излагат на опасност. Търговците възприемат лесно тези доводи. По времето на Луи XI благородните земевладелци и дворяните не са още изключени от редовете на

войската; но хитрият владетел поставя началото на тази система, която наследниците му запазват, докато най-после цялата отбрана на държавата се прехвърля в ръцете на монарха.

Той внася промяна и в правилата за отношенията между двата пола. Според рицарското учение, властващо и награждаващо божество — поне на теория — е красотата; храбростта е нейна робиня, тя получава смелост от погледа на богинята и е готова да жертва живота си за нея. Вярно е, че и тук, както и в други отношения, системата стига до невероятни прекалености и нерядко предизвиква възмущения. Но те са обикновено от рода на описаните от Бърк^[3], при които слабостите са почти невинни, защото са прочистени от каквато и да е порочност. Редът, установен от Луи XI, е друг. Сам жалък сластолюбец, кралят търси наслади, без да влага чувство, и презира тези, от които ще ги получи. Неговите любовници са от най-долен произход и напомнят толкова малко изтънчената, макар и покварена, Агнес Сорел^[4], колкото самият Луи прилича на героичния си баща, освободил Франция от английското иго. По същия начин, като избира своите любимци и министри сред изметта на народа, Луи доказва колко малко цени високия ранг и благородното потекло; ако за един владетел е може би не само извинително, но и похвално да издига по своя воля неизвестни дарования и да изтъква достойни скромни люде, не е така, когато взема за свои сътрудници хора като Тристан Отшелника, началник на военната полиция. Такъв владетел не би могъл очевидно да се нарече с изискаността на своя потомък Франсоа I „първият благородник в своята държава“.

Нещо повече, нито частните, нито официалните постъпки и изказвания на Луи могат да изкупят грубите отклонения от това, което трябва да бъде един честен човек. Дадената дума — а думата е най-свято доказателство за характера на човека и най-лекото ѝ нарушение се е смятало винаги за най-тежко престъпление по кодекса на честта — той нарушава без угризения по най-незначителен повод, често пъти дори със страшни престъпления. Свикнал да нарушава своята лична честна дума, той се отнася еднакво безцеремонно и с кралското си слово. Изпращайки при Едуард IV един предрешен като херолд низш служител, в ония дни, когато херолдите се смятат за свещени представители на държавното и националното доверие, той върши

дръзка измама, в каквата малцина освен този безсъвестен владетел биха се провинили.^[5]

Накратко казано, държането, чувствата и постъпките на Луи XI са несъвместими с рицарските принципи, а язвителното му остроумие е прекалено склонно да осмива една система, основана според него върху най-безсмислени начала, щом се крепи на правилото, че човек е длъжен да посвети труда, дарбите и времето си за дела, от които не ще има никаква лична изгода.

Повече от вероятно е, че като е отхвърлял открито нормите на религията, честта и морала, ограничаващи човешките постъпки, Луи се е стремил да постигне по-големи изгоди в преговорите си с противници, обвързани от задължения, от които той се е смятал освободен. Може да се предполага, че тръгвайки от финаша, като състезател, отхвърлил всички тежести, все още обременяващи съперниците му, той е бил сигурен в своята победа. Но провидението като че винаги свързва опасността с някое обстоятелство, което трябва да стресне изложените на гибел. Постоянното недоверие към човек, спечелил лошата слава на вероломник, е като звънчетата на отровната змия: хората започват да обръщат внимание не на това, което противникът им казва, а на това, което има изгледи да извърши; и стремежът им да обезвредят интригите на коварния си враг е много посилен от неговото предимство, че е свободен от задръжките, спъващи добросъвестните хора. Примерът на Луи XI е будел сред другите европейски народи по-скоро отвращение и подозрения, отколкото желание да му подражават, а обстоятелството, че е надхитрял не един от своите съвременници, само е карало другите да бъдат нащрек. И самото рицарство дори, макар и не така широко разпространено, както дотогава, надживява царуването на този покварен монарх, спомогнал толкова много за помрачаването на неговия блясък; много време след смъртта на Луи XI то вдъхновява за подвизи Безстрашния и безукорен рицар^[6], както и храбрия Франсоа I.

Всъщност, при все че от политическо гледище Луи XI е пожънал толкова успехи, колкото се е опитал да постигне, последните му дни могат да служат за предупреждение на всеки, който би се изкусил да следва неговия пример. Мнителен към всички, а най-вече към собствения си син, той се затваря в своя замък Льо Плеси, осланяйки се само на съмнителната вярност на своите шотландски наемници. Не

излиза нито за миг от стаята си, не допуска никого при себе си и досажда на бога и на всички светии с молитви не да опростят греховете, а да продължат живота му. С недомислие, несъвместимо с неговата прозорливост в светските дела, той дотяга и на лекарите си, докато най-после те започват да не го зачитат и да го ограбват. В безграничното си желание да живее изпраща да му донесат от Италия разни мними свети мощи и да му доведат някакъв малоумен селянин, който се бил затворил навярно от леност в една пещера и отказвал да яде месо, риба, масло и яйца. Към този неграмотен полуидиот Луи се отнася като към папа и за да спечели благоволениято му, построява два манастира.

Една от особеностите на неговото суеверие се състои в това, че се стреми само към запазването на телесното здраве и земното си щастие. Строго забранено е, когато се говори за здравето на краля, да се намеква за греховете му. А когато по негова заповед свещеникът отправя молитва към свети Евтропий^[7] да запази тялото и душата на краля, Луи му заповядва да пропусне предпоследните две думи, защото не било разумно да досаждат на блажения светец с много искания. Може би е смятал, че като отминава с мълчание престъпленията си, ще ги заличи от паметта на небесните покровители, чиято закрила измолва за тялото си.

Предсмъртните страдания на този тиран са толкова страшни, че Филип дьо Комин ги сравнява направо с многобройните жестокости, изтърпени от други хора по заповед на краля; като преценява неговите и техните страдания, Дьо Комин е на мнение, че земните мъки и агонията на Луи XI могат наистина да изкупят престъпленията му и след съответна карантина в чистилицето Божието милосърдие би могло да го признае достоен за по-висши селения.

Фенелон ни е оставил също своето мнение за този владетел, описвайки живота и управлението му в следните забележителни редове:

„Измъчван от ненаситна жажда за богатства, Пигмалион става все по-нещастен и все по-омразен за своите поданици. В Тир е престъпление да си богат; скъперничеството е направило краля недоверчив, мнителен, жесток; той преследва богатите и се бои от бедните.

Още по-голямо престъпление в Тир е да си добродетелен; защото Пигмалион предполага, че добрите хора не могат да търпят неправдите и безчестията му; добродетелта го осъжда, той се озлобява и гневи от нея. Всичко го вълнува, тревожи, измъчва; той се плаши от сянката си; не спи нито нощем, нито денем; за да го накажат, боговете го отрупват със съкровища, от които не смее да се наслаждава. Търсейки щастие, той върши тъкмо това, което не му позволява да бъде щастлив. Съжалява винаги, когато дава нещо, винаги се бои да не изгуби, стреми се все повече и повече да печели.

Почти никой не го вижда; той е винаги сам, тъжен, сломен, уединен в своя дворец; и приятелите му дори не смеят да се приближат към него от страх да не ги заподозре. Домът му се пази винаги от силна охрана с голи мечове и вдигнати копия. Тридесет стаи, които се съобщават една с друга и имат железни врати с по шест тежки ключа всяка, са негово скривалище; никой не знае в коя точно ще нощува. Уверяват, че не спял никога две нощи поред в едно и също помещение от страх да не го заколят. Той не познава нито спокойни удоволствия, нито спокойна дружба. Ако му кажат да се повесели, усеща как радостта бяга от него и отказва да навести сърцето му. Хлътналите му очи излъчват остър, жесток плам и блуждаят безспир. Той се ослушва и настръхва при най-малкия шум; черни грижи са изписани по бледото, посърнало, набръчкано лице. Той мълчи, въздиша, глухи стонове се изтръгват от сърцето му, раздирано от угризения, които не може да потуши. И най-вкусните ястия го отвращават. Вместо надежда и собствените му деца дори му вдъхват ужас: защото ги е превърнал в свои най-опасни врагове. Цял живот не е имал нито един спокоен миг. За да се пази, пролива кръвта на всички, от които се страхува. Не вижда, безумецът, че се погубва с жестокостта, чрез която се крепи! Някой прислужник, по-мнителен от самия него, ще побърза най-сетне да отърве света от това чудовище!“

Поучителната, но страхотна гледка на неговите мъки приключва най-после със смъртта му на 30 август 1485 година.

Избирането на тази забележителна личност за главен герой на романа — защото читателят ще разбере лесно, че малката любовна идилия на Куентин е използвана само като средство да представим една историческа епоха — дава значителни улеснения за автора. В петнадесетия век Европа се разтърсва от раздори по толкова най-

разнообразни причини, че би трябвало да се напише цяла дисертация, за да се убеди английският читател във вероятността на описаните странни случки.

По времето на Луи XI из цяла Европа стават необичайни сътресения. Английските граждански войни са приключили повече привидно, отколкото действително чрез краткотрайното надмощие на Йоркската династия. Швейцария проявява своя стремеж за свобода, която по-късно така храбро си извоюва. В империята и във Франция големите васали на короната се стремят да отхвърлят нейната опека; в същото време Шарл Бургундски с груба сила, а Луи с хитри маневри се стараят да ги задържат в подчинение към своите държави. В стремежа си да изиграе и покори собствените си непокорни васали Луи подпомага и насърчава големите търговски градове във Фландрия в недоволството им срещу Бургундския херцог, към което ги подтикват богатството и раздражителността им. Гелдерландският херцог и Гийом дьо ла Марк, наречен заради жестокостта си Арденския глиган, са отхвърлили законите на рицарството и дворянството и се прославят из горите на Фландрия с грабежи и жестокости на обикновени разбойници.

Отделните области на Франция и Фландрия гъмжат от стотици заговорници; безброй тайни пратеници на неуморния Луи — цигани, поклонници, просяци, предрешени съгледвачи — сеят навред недоволството, което той е решил да поддържа във владенията на Бургундския херцог.

При такъв обилен материал беше доста трудно да се подбере най-лесно разбираемият и най-интересният за читателя; и авторът признава, че макар да е използвал щедро правото да се отклонява от историческата действителност, никак не е уверен дали е успял да представи разказа си в приятна, стегната и достъпна форма. Главната пружина на действието ще бъде лесно разбрана от всеки читател, малко-много запознат с феодализма, при все че фактите са напълно измислени. Едва ли някое право на феодалния сюзерен е било така всеобщо признато, както властта му да се намесва при омъжването на своите васалки. Това може да изглежда в противоречие с гражданските и църковните закани, според които всеки брак трябва да се сключва свободно; обаче феодалната и общинска законност признава, че господарят на феода има право да наложи на васалката си свой

избраник. Това се оправдава с принципа, че като първоначален доброволен дарител на феода сюзеренът е заинтересован този феодал да не мине чрез брака в ръцете на човек, който може да се окаже вражески настроен към господаря. Но в същото време съвсем основателно може да се поддържа, че с правото да налага до известна степен на своята васалка избран от самия него съпруг се ползва само този сюзерен, комуто феодалът е принадлежал първоначално. Затова не е невероятно една бургундска васалка да потърси закрила при френския крал, на когото е васал и самият Бургундски херцог; нито е неправдоподобно да се поддържа, че при своята безскрупулност Луи е замислил да предаде бегълката на човек, който може да бъде неудобен и дори опасен за могъщия му роднина и васал — Бургундския херцог.

Позволявам си да добавя, че романът за Куентин Дъруърд, намерил в родината ни по-добър прием от някои свои предшественици, имаше необикновен успех и на континента, гдето историческите намеци пробуждат по-познати представи.

Ейбътсфорд, 1 декември 1831

[1] Дуриндарт — погрешна транскрипция на Дюрандал — сабята на френския средновековен герой Роланд (VIII в.). Б.пр. ↑

[2] Ебро — река в Испания. Б.пр. ↑

[3] Бърк (Едмънд) — английски държавник (1727–1797). Б.пр. ↑

[4] Фаворитка на Шарл VII, бащата на Луи XI. Б.пр. ↑

[5] Виж бележка XII. ↑

[6] Пиер дю Терай, сеньор Дьо Байяр, наричан Безстрашен и безукорен рицар, прочут френски пълководец през царуването на Шарл VIII и Франсоа I (1475–1524). Б.пр. ↑

[7] Според преданието, свети Евтропий е бил първият християнски проповедник в Галия, предполага се, още в 1 век. Б.пр. ↑

ВЪВЕДЕНИЕ^[1]

И съм губил даже, дявол да го вземе!
Шекспир, „Много шум за нищо“

Когато уважаемият Догбъри избира и изброява всички доводи, подкрепящи претенциите му за почтеност, за да отхвърли оскърбителното прозвище, с което го е удостоил благородният джентълмен Конрад, забележително е, че той не набляга толкова на двойния си плащ (нещо много важно в една добре позната нам бивша столица), или на това, че „не е по-грозен от кой да е жител на Месина“, нито дори на убедителния довод, че е „предостатъчно богат“, а подчертава факта, че „е губил“.

Винаги съм забелязвал наистина, че преуспелите в живота, било за да прикрият от онеправданите блясъка на своето великолепие, било защото да се издигнеш въпреки пречките е толкова похвално, колкото е за една крепост да издържи обсада, винаги съм забелязвал, че независимо от подбудите си такива хора не пропускат случай да ви разкажат какви тежки времена са преживели. Нарядко може да вечеряте на богата трапеза и домакинът — щом е охолен човек — да не ви разправи между шампанското, бургундското и хоха^[2], колко е спаднала лихвата, колко мъчно намира где да вложи парите си или, ако е земевладелец, да не ви се оплаче подробно от недоборите и намалената рента. Гостът въздиша, клати глава в съгласие с домакина, поглежда отрупания с блюда бюфет, отпива отново от щедро поднасяните скъпи вина и мисли за добрата воля на човека, който — макар и толкова притеснен — все още пилее за гостоприемство каквото му е останало; а най-вече и най-важно мисли за богатството, ненакърнено от всички тия загуби и все още годно, като неизчерпаемите запаси на разточителния Абулкасъм^[3], да издържа подобни тежки разходи.

Тази склонност към оплаквания има все пак свои граници, както измислянето на болести е едно от най-приятните развлечения на боледуващите, докато могат да се оплакват само от леки хронически страдания. Но никога не съм чувал човек, чийто кредит е наистина разклатен, да спомене, че капиталите му намаляват; а моят любезен и умен лекар ме уверява, че много нарядко действително болните,

*чувстващи в безумен, смъртен страх,
как земният им дял върви към своя край,^[4]*

използват болестта си за тема на забавен разговор.

Като размислих сериозно по тия въпроси, не мога вече да крия от читателите си, че не съм нито толкова неизвестен, нито толкова беден, за да бъда равнодушен към бедите, които засягат понастоящем паричните и поземлени интереси в държавите. Ония автори, които се хранят с овнешки бутове, могат да се радват, че цената им е спаднала на три пенса за фунт, а които имат деца, да са доволни, че торба брашно се купува за шест пенса; но ние, числящи се към класата, разорявана от мир и изобилие, собствениците на земя и добитък, продавачите на това, което нещастните безимотни трябва да купуват... ние сме склонни да се отчайваме от същите събития, при които цялата Гръб стрийт^[5] илюминира мансардите си, ако може да намери достатъчно недоизгорели свещи за целта. И като заявявам с гордост, че споделям бедите, засягащи само богатите хора, се представям като Догбъри — „един предостатъчно богат човек“, който при това „е губил“.

Поради същия великодушен стремеж за съревнование аз прибегнах напоследък към всепризнатото средство срещу временното безпаричие, от което се оплаквам — именно един кратък престой в южен климат, като спестих ПО този начин няколко коли въглища и изпитах удоволствието да пробудя всеобщо съчувствие към влошеното МИ положение у хора, които малко биха искали да ме знаят, ако бих продължавал да харча парите си между ТЯХ. Защото докато аз пия тук своето vin ordinaire^[6], моят доставчик ще усети, че продажбата на лека бира намалява; докато опитвам бутилка от cinq francs^[7], моят скромнен

запас порто си стои у търговеца на вина... докато котлетът à la Maintenon^[8] дими в чинията ми, огромно говеждо филе виси в магазина на моя селски месар със синята престилка... С една дума, каквото харча тук, е загубено за моята родина; дори ония няколко су^[9], които давам на le garçon perquieir^[10], дори коричката, подхвърлена на неговия пъстроок пудел с голо задниче, са autant de perdu^[11] за моя стар приятел бръснаря и за честния Тръсти — неговия едър градински пес. И при всеки от изброените поводи аз чувствам с радост, че хората, които малко биха се трогнали, ако умра, стига да са уверени, че тези, които са ме погубили, ще останат и занапред техни клиенти, са засегнати от отсъствието ми и съжаляват за мене. От това обвинение в егоизъм и равнодушие изключвам тържествено градинския пес Тръсти, защото съм убеден, че любезността му към мене беше По-безкористна от тази на всеки друг, който ми е спомагал да използвам богатата на обществения живот.

Уви! Предимството да пробудиш такова всеобщо съчувствие в родината си не се постига без значителни лични несгоди. „Ако искаш да ме разплачеш, трябва най-напред сам да заплачеш“, казва Хораций; и аз наистина мога да заплача понякога за домашните удобства, превърнати от навика в необходимост, които замених с чуждестранните им подобия, смятайки от каприз и любов към промените, че те са по-модни. А моят отхранен в родината стомах — със срам трябва да го призная! — копнее за един истински бифтек а ла Доли^[12], току-що свален от скарата, отвън кафяв, но яркочервен, като го разрежеш; и всички деликатеси в менюто на Вери^[13], с безброя най-различни правописи на bifticks de mouton^[14], не могат да ми запълнят тази празнота. Освен това този майчин син не свикна да се възхищава на слаби напитки; а в наши дни, когато малц може да се купи почти без пари, една двойна доза ечемичен Джон^[15] би превърнала „жалката родна бира“ в нещо двадесет пъти по-силно от безвкусния кисел алкохол, предлаган с почтеното име вино, макар че по същност и качество напомня твърде много водата на Сена. По-скъпите вина са наистина доста добри... Няма какво да се каже например против тукашното Шато Маргу или против Силери; но все пак не мога да забравя моето гъсто, силно старо порто. И макар че гарсонът и неговият пудел, и единият, и другият весели зверчета, са готови да ви

разсмиват с хиляди маймунджилъци, все пак в намигването на нашия селски Всезнайко, когато ни съобщаваше утринните новини, имаше много повече неподправен хумор, отколкото Антоан би могъл да ни поднесе с цяла седмица подскачане; а само като завърти веднъж опашка, Тръсти проявява повече човешка и кучешка любезност, отколкото съперникът му Туту би изразил, ако стои цяла година на задните си крака.

Разкаянieto ми е може би донегде закъсняло и аз дължа да призная (защото трябва да бъда напълно искрен към моя скъп приятел, публиката), че то се дължи до известна степен на племенницата ми Кристи, която един грамаден абат от нашия край успя да върне в правата папска вяра, както и на брака на леля ми Дороти с един кавалерийски капитан *en demi-solde*^[16], бивш кавалер на Почетния легион, който ни уверяваше, че би бил сега фелдмаршал, ако нашият стар приятел^[17] бе продължил да живее и да побеждава. Колкото до Кристи, трябва да призная, че така я бяха подлудили в Единбург с пет гуляя в една нощ, та макар и да се съмнявам малко в средствата и посредника за преминаването ѝ в новата вяра, все пак се радвам да я видя заета с нещо по-сериозно; освен това не губя нищо в случая, защото манастирът ме отърва от нея срещу заплащане на една твърде скромна издръжка. Но мирската женитба на леля Дороти е съвсем различна от небесния брак на Кристи. Преди всичко родът ни загуби две хиляди лири в държавни ценни книжа с три на сто лихва, заличени като с гъба от плочата на държавните задължения... Защото кой би могъл да допусне, че леля Дороти ще се омъжи? И главно, кой би помислил, че жена с петдесетгодишен опит ще се омъжи за французин, с нозе дълги колкото ръцете му, като чифт полуразтворени пергели, поставени перпендикулярно един над друг, и с тяло колкото да има откъде да се движат скобите им? Останалото беше мустаци; куртка и дочен панталон. За половината пари, които даде на това военно плашило, тя би могла да стане в 1815 година командир на полк от истински казаци. Както и да е, няма защо да говорим повече по въпроса, особено след като леля Дороти се позова дори на Русо и на неговата теория за чувствата... Затова отминаваме случката.

Излял по този начин яда си към една страна, която е много приятна и не мога в нищо да укоря, защото не тя ме бе търсила, а аз сам я потърсих, стигам до непосредствената цел на моето въведение,

като се надявам, скъпи читатели — ако не се мамя в дълготрайността на вашата любезност (макар че, да си кажа правото, който се стреми да спечели благоволенията ви, надали трябва да разчита на последователност и постоянство във вашите вкусове), — че може би ще успее да се възмездя за загубата и щетите, претърпени от мене, след като доведох леля Дороти в страната с дебели прасци, тънки глезени, черни мустаци, безплътни крайници (уверявам ви, че нейният капитан е — както се изразява моят приятел лорд Л... — същински птичи пастет само от крака и крилца) и изтънчени чувства. Ако тя си бе взела от списъка на запасните офицери един шотландски гуляйджия или някой ирландски храбрец, не бих казал нито дума; но в сегашния случай е почти невъзможно човек да не се възмути от това безпричинно ограбване на нейните законни наследници и изпълнители на завещанието ѝ. Както и да е! „Да млъкне мрачното ни настроение“ и да поканим скъпите си читатели към една по-приятна за нас и по-интересна за тях тема.

Докато — както вече споменах — пиех кисело вино и пуших пури (а не съм новак и в двете занимания), постепенно се запознах по чашки и пури с *un homme comme il faut*^[18], един от прекрасните образци на старата аристокрация, които все още могат да се срещнат във Франция и като осакатени статуи от отминал древен култ да вдъхнат благоговение и почит у хора, несвикнали да оказват лесно нито едното, нито другото.

Още при първите ми посещения в селското кафене аз бях поразен от необикновено достойното и сериозно държане на този джентълмен, от неизменната му вяроност към половинките обуца и дългите чорапи, от презрението му към високите обуца и дългите панталони, от ордена Свети Луи на петлицата му и малката бяла кокарда на високата фуражка. В цялата му външност имаше нещо извънредно интересно; а сериозността му сред веселото общество край него напомняше сянката на дъб сред лъчезарен слънчев пейзаж, още по-интересна затова, защото не се среща често. Направих допустимите от мястото и обичаите на страната опити за запознаване — с други думи, сядях близо до него, изпусках от време на време бавни и почти невидими кълба дим от пурата си и му задавах малкото въпроси, които един добре възпитан чужденец има правото да задава във от родината си, а особено във Франция, без да се изложи на опасността да го

обвинят в безочливост. Маркиз Дьо Олийо — така се казваше този човек — ми отговаряше кратко и сериозно, в духа на френската учтивост, но сам не задаваше никакъв въпрос и не насърчаваше понататъшни разговори.

Всъщност не особено достъпен за чужденци от каквато и да е народност или дори за непознати измежду собствените си сънародници, маркизът беше особено сдържан по отношение на англичаните. Това чувство се диктуваше може би от следи на отдавнашен национален предразсъдък; а може би се вдъхваше и от представата, че англичаните са хора надменни, които се гордеят с парите си и една титла, придружена от материално притеснение, буди у тях толкова състрадание, колкото и презрение; или най-сетне, припомняйки си някои неотдавнашни събития, той се чувстваше може би като французин, огорчен дори от ония английски победи, които бяха възстановили неговия крал на престола му, а самия него бяха върнали в накърнените му имения и разграбен замък. Това огорчение той не прояви все пак никога по друг начин освен с факта, че отбягваше да общува с англичани. Ако чужденците се нуждаеха от неговото застъпничество, той им го оказваше неизменно, с учтивостта на френски благородник, съзнаващ, че е длъжен да постъпва така от уважение към себе си и към националното гостоприемство.

Най-после маркизът откри случайно, че новият посетител на неговата гостилница е шотландец — едно обстоятелство, което натежа твърде много в моя полза. Той ми съобщи, че някои от прадедите му били от шотландски произход, и изказа предположение, че може би все още има някои живи сродници в областта Ангис, както наричаше нашия Ангъс. Родството било признато и от двете страни в началото на миналия век и по едно време той почти решил (маркизът е бил по всяка вероятност в отряда на Конде и е изпитал всички злополучия и беди на изгнанието) да потърси закрилата на своите шотландски близки. Но, както ми обясни сам, не му се искало да им се представи при обстоятелства, които биха могли да им създадат неприятности; затова намерил за добре да се довери на съдбата и на собствените си сили. Не узнах как се е справил; но съм сигурен, че не е извършил нищо недостойно и е останал верен на своите убеждения и в добри, и в лоши дни, докато накрая се бе върнал остарял, обеднял и съкрушен в страната, която бе напуснал в разцвета на младостта и здравето си,

приучен вече от възрастта на търпение, а не на озлобление и мъст към тези, които го бяха прогонили. Бих се смял може би на някои чудачества в неговия нрав, особено на родовите и политическите му предразсъдъци, ако го бях срещнал при по-благоприятни условия, но при сегашното му положение, дори ако предразсъдъците му не бяха искрени и честни, дори ако се дължаха на низки, користни подбуди, човек беше длъжен да го уважава, както уважаваме привърженика или мъченика на вяра, която не споделяме напълно.

Полека-лека станахме добри приятели. И повече от шест седмици — с малки прекъсвания за разнообразие от моя или негова страна — пушихме заедно пури или пиехме кафе и баварски чай^[19]. След като отгатнах, че ключът на неговите въпроси за Шотландия — областта Ангис — не е нищо друго освен нашето графство Ангъс, можех да отговарям вече по-задоволително на повечето му въпроси за неговите роднини и узнах с изненада, че маркизът познаваше родословието на някои знатни семейства в този край много по-добре, отколкото бих очаквал.

Той, от своя страна, беше така доволен от нашето познанство, че най-после стигна дотам да ме покани на вечеря в замъка Олийо заслужаващ напълно името си^[20], защото заемаше едно възвишение по брега на Лоара. Замъкът се намираше на около три мили от града, гдето се бях установил на временно пребиваване; и щом го зърнах, простих с готовност огорчението на кастелана от факта, че трябва да приеме гост в подслона, който си бе създал в разрушения дворец на своите прадеди. Постепенно, с веселост, прикриваща очевидно по-дълбоки чувства, той ме подготви за това, което ми предстоеше да видя; а имаше достатъчно време да го стори, докато ме отвеждаше към странната сграда с малкия кабриолет, каран от грамаден, тромав нормандски кон.

Нейните останки бяха разположени върху красива тераса, надвиснала над самата Лоара; дотам се е стигало някога по разкошни, украсени със статуи каменни стъпала, които се спускаха от тераса до тераса, между изкуствени скали и пещери, до самата река. Целият архитектурен декор заедно с допълващите го градини с прелестни цветя и екзотични храсти бе отстъпил от години вече мястото си на една по-доходна картина — на лозята; но останките му, така масивни, че е било невъзможно да ги унищожат, все още личаха и заедно с

изкуствените склонове и площадки по високия бряг доказваха съвсем ясно колко дейно е било използвано тук изкуството за украса на природата.

Твърде малко нещо беше оцеляло от него; защото опустошенията на народния гняв са извършили във френските градини толкова промени, колкото капризите на модата са наложили в английските. Лично аз се задоволявам да споделя мнението на най-вещия съдия в наше време^[21], който намира, че сме прекалили във вкуса си към простотата и че близостта на един внушителен замък изисква малко по-сложни украси от обикновената трева и чакъл. Едно особено романтично местоположение би могло и да пострада от подобни изкуствени украси; но добавката на повечко архитектурни декори, отколкото се използват сега, изглежда твърде често необходима, за да изкупи скуката от голотата на една огромна сграда, кацнала сама сред тревиста поляна, гдето изглежда така несвързана с околната обстановка, като че е дошла от града да се поразходи на чист въздух.

Тази внезапна и пълна промяна във вкусовете е едно твърде странно обстоятелство, което бихме могли да обясним само като припомним ония трима приятели на бащата в една Молиерова комедия^[22], които му препоръчват да лекува меланхолията на дъщеря си с картини, с гоблени или с порцеланови статуйки, според това с какво търгува всеки от тях. Ако тръгнем по този път, ще открием, че плановете за градината и парка около замъка са се изработвали едно време от архитекта, който, естествено, е излагал собственото си изкуство чрез статуи, вази, павирани тераси и стълби с красиви парпети; след него по-нискостоящият градинар се е стараел да подреди растителността в съответствие с общия фон и е подрязвал вечнозелените храсти във вид на жив плет със зъбци и кули, а на отделните дървета е придавал формата на статуи. Но колелото се върти и пейзажният градинар, както го наричат днес, е почти на едно равнище с архитекта; затова сега се използват доста щедро и малко безразборно лопатата и търнокопът. А квалифицираното дело на архитекта се превръща в една *ferme ornée*^[23], толкова близка по простота до околната природа, колкото това се допуска от изискванията за удобни и чисти места за разходка, необходими край всеки замък.

Като се върнем от това отклонение, дало на кабриолета (дърпан надолу и назад от тежестта на Джон Ростбийф^[24], когото нормандският кон сигурно е ругаел от все сърце, както някогашните му едноплеменници са ненавиждали дебелите саксонски роби) достатъчно време да се изкачи до върха на хълма по една криволичеща изровена пътека, ще се озовем пред редица непокрити сгради, свързани с крайното западно крило на замъка, което е в развалини.

— Трябва да ви се извиня — каза маркизът — на вас, англичанина, за вкуса на моите прадеди, свързали цял ред конюшни с архитектурата на самия замък. Зная, че у вас е прието тия сгради да се строят малко по-настрана; но моите деди са известни с това, че са се гордеели особено много с конете си и са ги посещавали много често, което би било неудобно, ако ги държат далеко. Преди революцията аз имах тридесет прекрасни коне в тези полуразрушени помещения.

Този спомен за миналото великолепиe му се изплъзна неволно, защото той внимаваше обикновено да не намеква за някогашното си богатство. Каза го равнодушно, без да проличи, че отдава някакво значение на земните блага или че очаква съчувствие за загубването им. Но споменът пробуди все пак нерадостни мисли и ние замълчахме. Не след много една жизнерадостна френска *pausanne*^[25] с блестящи черни очи излезе от частично възстановения ЪГЪЛ на някогашната вратарска къщица, тръгна към нас с усмивка, разкриваща два реда зъби, на които много херцогини биха завидели, и пое походите на малкия кабриолет.

— Днес ще ни бъде грум^[26] Мадлон — обясни маркизът, като кимна любезно в отговор на дълбокия ѝ поклон към *Monsieur*^[27] — защото мъжът ѝ отиде на пазар, а *la Jeunesse*^[28] се е объркал от многобройните си задължения... Мадлон — продължи той, докато влизахме през сводестата врата, увенчана с изкъртения герб на бившите господари, полузакрит от лишеи, райграс и блуждаещи клони на неподрязани храсти, — Мадлон беше кръщелница на жена ми и беше възпитана за *fille de chambre*^[29] на дъщеря ми.

Този косвен намек, че е вдовец, останал без деца, засили уважението ми към злочестия благородник, у когото всяка дреболия, свързана със сегашното му положение, подхранваше несъмнено тъжни размисли. След кратко мълчание той продължи с малко по-весел тон:

— Ще ви обслужва бедният *la Jeunesse*, който — трябва да ви предупредя — е десет години по-възрастен от мене... (маркизът беше

минал шестдесетте). Той ми напомня онзи актьор от *Le Roman comique*^[30], който играе сам цялата пиеса... И *la Jeunesse* държи да бъде едновременно *maître d'hôtel, maître de cuisine, valet de chambre*^[31], да върши сам, горкият, работата на цяла редица прислужници. Напомня ми понякога един герой от *Леймърмурската юзда*^[32], която сигурно сте чели, защото авторът и е един от вашите *gens de lettres, qu'on appelle, je crois, îe chevalier Scott*.^[33]

— Предполагам, че имате предвид сър Уолтър?

— Да... същия... същия... — отговори маркизът.

Това ни отвлече от тежките спомени, защото аз трябваше да поправа моя френски приятел в две подробности. В първия случай успехът ми струва доста усилия, тъй като, макар и да не обичаше англичаните, маркизът, прекарал три месеца в Лондон, си въобразяваше, че разбира и най-сложните и трудни особености на нашия език и се позоваваше на всички речници, започвайки от *Флорио*^[34], за да ме убеди, че *bride*^[35] значи *bridle*, тоест юзда. И не отстъпи в този филологически спор. А когато аз си позволих да намекна, че в целия роман не се споменава за никаква юзда, съвършено невъзмутимо — като не знаеше с кого разговаря — той стовари цялата вина за грешката върху нещастния автор. След това с доводи, които никой не можеше да знае по-добре от мене, аз се опитах с наивна откровеност да уведомя приятеля си, че моят виден сънародник и писател, за когото говоря винаги с уважението, дължимо на таланта му, никак не е виновен за незначителните творби, които общественото мнение твърде щедро и без основание му приписва. Увлечен от моментен порив, щях да стигна може би и по-далеко, като затвърдя опровержението с едно съвсем положително доказателство и призная пред събеседника си, че никой друг не би могъл да бъде автор на творби, написани от мене; но бях спасен от подобно безразсъдно излагане, защото маркизът ми заяви спокойно колко много се радва, загдето такива незначителни творби не са дело на човек от висшето общество.

— Ние ги четем с доста голямо удоволствие — каза той, — както слушаме някой комедиант или както дедите ни са слушали шегите на домашния шут. Но би трябвало все пак да съжаляваме, че ги дължим на човек, който има по-добри основания да бъде приет в нашата среда.

Това изявление ме върна окончателно към вродената ми предпазливост; и аз дотолкова се уплаших да не се издам, та не се опитах дори да обясня на моя аристократичен приятел, че — доколкото зная — споменатият джентълмен дължеше известността си на някои свои творби, които могат — без унижение за него — да се сравнят с някои романи в стихове.

Всъщност редом с другите несправедливи предразсъдъци, за които вече намекнах, маркизът изпитваше ужас и презрение към всякакъв вид литература, като изключим големите юридически или богословски томове, а към авторите на романи, повести, мимолетни поеми или критични статии в списания изпитваше чувството, каквото хората имат към отровно влечуго — страх и отвращение. Зловредното влияние на печата, твърдеше той, което отровило някога цялата европейска нравственост, започвало да се проявява отново, след като било позагълхнало сред шума на войните. Всички писатели, с изключение на ония от най-голям и тежък калибър, били посветили живота си на това злоторно дело, като започнем от Русо и Волтер и стигнем до Пиго Льо Брьон^[36] и до автора на *Шотландските повести*^[37]; макар и да признаваше, че ги е чел *pour passer le temps*^[38], той добави, че го вършел, както Пистол^[39] ядял праз — с ненавист към книгата, чието съдържание поглъщал.

Щом съзрях тази негова особеност, аз се отказах от откровената изповед, към която ме подтикваше суетността ми, и върнах отново маркиза към замъка на неговите прадеди.

— Ей там — каза той — беше театърът, гдето баща ми обикновено заповядваше да настаняват най-добрите актьори от Комеди Франсез, които канеше, когато кралят и мадам Помпадур го посещаваха в замъка му... По-нататък, към средата, беше баронската зала, гдето упражняваше своето феодално правосъдие, когато престъпниците трябваше да бъдат съдени от самия сеньор или от управителя на имението. Защото и ние, като вашите някогашни шотландски благородници, сме имали правото да давим и да бесим или, както се изразява гражданството, правото на *fossa cum furca*^[40]; под тази зала е стаята за разпит или мъчилището; и аз наистина съжалявам, че едно право, с което е било толкова лесно да се злоупотребява, е могло да се остави в човешки ръце. Но — добави той с чувство на достойнство, изхождащо дори от спомена за

жестокостите, вършени от прадедите му зад прозорците с решетки, които ми сочеше — суеверието е такава сила, че и до ден-днешен селяните не смеят да се приближат до кулите, гдето — както се разправя — прадедите ми са вършили някога ужасни безобразия.

Докато се приближавахме към прозореца и аз изказах любопитството си да видя този дом на ужасите, от подземиято се разнесе весел, звънлив смях; след малко разбрахме, че се смееха децата, превърнали изоставеното мъчилище в място за игра на *colin-maillard*^[41].

Маркизът се посмути и прибягна до своята *tabatière*^[42], но скоро се опомни и ми обясни, че това са децата на Мадлон, свикнали с предполагаемите ужаси на подземиято.

— Освен това — добави той — трябва да не забравяме, че горките деца са родени в ерата на така нареченото просвещение^[43], което разсея едновременно и суеверието, и вярата ни; по този повод трябва да ви припомня, че днес е *jour maigre*^[44]. Единствени мои гости сте вие и енорийското кюре, а пък аз не бих оскърбил съзнателно убежденията му. Освен това — продължи по-смело той, изоставяйки донегде сдържаността си — бедите ме научиха да мисля по тия въпроси не така, както ми налагаше благополучието; и съм благодарен богу, загдето не се срамувам да призная, че спазвам повелите на църквата.

Побързах да отговоря, че дори когато се различават от моите собствени, аз уважавам всички религиозни правила на християнските верски общества. Защото всички служим на един и същи Бог, в името на един и същи спасителен принцип, макар и под различни форми; и ако Всемогъщият не е искал да допусне това различие в богослужението, би ни предписал обредите така ясно, както са изразени в Мойсеевия закон.

Маркизът нямаше обичай да се ръкува; но този път ми сграбчи ръката и любезно я разтърси — това беше може би единственото възможно поведение към моите разбиралия, което един ревностен католик имаше право или беше длъжен да изрази в подобен случай.

Тези обяснения, както и някои размишления, предизвикани от гледката на внушителните развалини, ни занимаваха, докато направихме две-три обиколки по дългата тераса и при почивката ни от

четвърт час в сводестия павилион от варовик с разединени арки, все още здрав покрив и фронтон, украсен с герба на маркиза.

— Тук — върна се той към по-раншния тон на разговора — обичам да седя било по обяд, когато беседката ми предлага заслон от жегата, било вечер, когато слънчевите лъчи гаснат в широката гръд на Лоара... Тук, както казва вашият велик поет, когото — макар да съм французин — познавам по-добре, отколкото го знаят мнозина англичани, аз обичам да си почивам,

Shewing the code of sweet and bitter fancy.^[45]

Въздържах се да възразя срещу това погрешно цитиране на известния пасаж от Шекспир; защото предположих, че бих принизил Шекспир в преценката на такъв изискан съдия като маркиза, ако докажех, че е писал — както твърдят всички осведомени хора, — *преживяйки, а не позирайки*. Пък и стигаше ми по-раншният ни спор. Защото отдавна (но все пак цели десет години след като бях напуснал Единбургския колеж) се бях убедил, че същността на разговора се състои не в това да изложиш собствените си големи познания по незначителни въпроси, а в това да ги разшириш, подобриш и поправиш чрез авторитета на другите. И като оставих маркиза да позира на воля със своя закон, аз бях възнаграден с едно учено и осведомено изследване върху великолепието на френския архитектурен стил от седемнадесетия век. Маркизът изтъкна с голям вкус неговите достойнства и недостатъци; и наблягайки върху един въпрос, който аз бях само засегнал, той го обоснова с доводи, базирани върху спомените, свързани с тази архитектура.

— Кой би разрушил с лека ръка — каза той — терасите на замъка Сюли^[46], по които не можем да пристъпим, без да си припомним образа на този държавник — еднакво прочут със строгата си честност и с непогрешимата си мъдрост? Щяхме ли да допуснем, ако те бяха с един инч по-тесни, с един тон по-леки или ако линията им се нарушаваше от най-малък наклон, че са били убежище за неговите родолюбиви размисли? Нима една обикновена дървена къща би била подходящо жилище, гдето херцогът, настанен в своето кресло, и

херцогинята на табуретката си, учат своите синове на смелост и вяръност... дъщерите си на скромност и покорство... и едните, и другите на строга нравственост; а застаналите в кръг млади благородници, навели поглед към земята, слушат внимателно и не смеят да се обалят или да седнат, докато не получат изрична заповед от своя господар и родител?... Не, monsieur — продължи възторжено той, — да разрушите царствения павилион, гдето е ставало такава поучително семейно събрание, значи да отнемете цялата му истинност и правдоподобност. Или да предположим, че този несравним държавник и родолюбец се разхожда в една *jardin anglais*?^[47] Все едно да си го представим в син редингот и бяла жилетка вместо в мундир а ла Анри IV и *chapeau à plumes*^[48]. Представете си го да се разхожда из лабиринта, наричан от вас *une ferme ornée*, заедно с постоянната си свита от две редици швейцарски телохранители пред и още толкова зад него. Припомнете си фигурата му брадата... късите панталони, прикрепени с безброй панделки и шнулове за късовейката. Ако го видехте така в някоя *jardin anglais*, бихте го сметнали за обезумял старик, комуто е хрумнало да се облича като пралядо си и затова един взвод *gens d'armes*^[49] го отвежда в *l'hôpital des fous*^[50]. Вижете обаче дългата величествена тераса — ако все още съществува, — гдето Сюли е имал навика да се разхожда в усамотение по два пъти на ден, за да обмисля родолюбивите си планове за възвеличаване на Франция; или по-късно, когато в тежките дни си припомня своя убит господар^[51] и съдбата на разединената родина... Допълнете този красив фон от аркади с вази, статуи, урни, с всичко, което напомня близостта на херцогски дворец, и пейзажът става изведнъж такъв, какъвто трябва да бъде. *Les factionnaires*^[52] с аркебузи^[53] на рамо, застанали в двата края на дългата равна алея, подсказват присъствието на феодалния господар; то личи още по-ясно в държането на стражите, които вървят с вдигнати алебарди пред него и след него, тържествени, бойки като пред враг, неразделни по дух от своя господар... те се движат с неговата стъпка, тръгват, щом той тръгне, спират, щом той спре, съгласуват походката си с неравномерния поток на неговите мечти, пристъпват с войнишка бодрост пред и след него, център и живо начало на въоръжените им редици, както сърцето е живот и сила на човешкото тяло. Или — добави той, поглеждайки ме недоверчиво — ако такава разходка ви се струва смешна, несъвместима със

съвременната свобода, можете ли да си представите разрушена друга тераса, гдето е пристъпвала очарователната маркиза Дьо Севинье^[54], която буди у нас толкова спомени с прекрасните си писма?

Малко уморен от това изследване, подсказано на маркиза сигурно от желанието да изтъкне естествената красота на собствената си тераса, която — макар и доста разнебитена — не се нуждаеше от тази препоръка, аз уведомих приятеля си, че току-що съм получил от Англия дневника за пътуване из Южна Франция на един мой млад приятел, завършил в Оксфорд, поет, художник и учен, който описваше така живо и интересно замъка Гринян, резиденция на любимата дъщеря на мадам Дьо Севинье, а често и на самата нея, щото никой, прочел тази книга, не би пропуснал да отиде на поклонение до това място, ако се намира на четиридесет мили от него. Маркизът се усмихна, явно зарадван, и поиска да узнае заглавието на въпросната книга; а докато записваше под моя диктовка „Пътеводителя за Прованс и Рона, съставен през 1819 година от Джон Хюгс, М.И.^[55] от Ориел Колидж, Оксфорд“, ми обясни, че не може вече да купува никакви книги за замъка, но ще препоръча пътеводителя за библиотеката в съседния град, на която бил *abonné*^[56].

— А ето — добави той — че идва и кюрето, за да ни спаси от по-нататъшни изследвания; виждам и *la Jeunesse* да се плъзва покрай старата колонада на терасата с намерение да удари звънеца за обед... съвсем ненужна церемония за свикване на трима души, но старецът дълбоко би страдал, ако я пропусне. Не му обръщайте внимание, защото той обича да върши незабелязан по-низшите си задължения и щом звънецът заглъхне, ще блесне пред нас в качеството си на домоуправител.

През това време ние отивахме към източния край на замъка, единственото обитаемо крило.

— Когато *la bande noire*^[57] — каза маркизът — разруши останалите отделения от къщата, за да заграби оловото, дървените части и други материали, тя ми направи и непредполаганата услуга да я намали до размери, които бяха по-подходящи за положението на сегашния собственик. На гъсеницата стига един лист, за да увие в него ларвата си: защо да се вълнува, че влечуги са изяли целия храст?

Така стигнахме до вратата, гдето *la Jeunesse* ни чакаше с почтителна любезност, остарял, набръчкан, но готов да отговори на

всяка дума на господаря с усмивка, която откриваше два реда прекрасни бели зъби, незасегнати от годините и страданията. Чистите копиринени чорапи, пожълтели от пране... дългата вързана с панделка перука... тънките посивели букли до хълтналите бузи... светлосивият фрак без яка, карфицата с един-единствен камък, жабото, рюшът по маншетите и шапката под мишница — всичко показваше, че за la Jeunesse идването на гост в замъка е необичайно събитие, което трябва да се посрещне със съответно великолепие и тържественост.

Докато гледах верния и странен прислужник на господаря, наследник на предразсъдъците и на износените му дрехи, не можех да не призная мислено изтъкнатата от маркиза прилика между него и моя Калиб, черния оръженосец на Рейвънсуудския кастелан^[58]. Но един французин, способен по природа да върши всичко, може по-леко и пъргаво да заема разнообразни служби и да ги изпълнява много по-добре, отколкото един муден и педантичен шотландец. Превъзхождащ Калиб по сръчност, макар и не по усърдие, la Jeunesse сякаш се размножаваше според изискванията на случая и изпълняваше многобройните си задължения с такава бързина и старание, че нито чувствахме отсъствието на друга прислуга, нито я желаехме.

Самата вечеря беше чудесна. Макар и *maigre*, качество, което англичаните презират, супата имаше необикновено приятен вкус, а *matelote*'а^[59] от щука и змиорка ме помири с последната, при все че съм шотландец. Имаше дори *un petit plat de bouilli*^[60] за еретика, така добре приготвено, че бе запазило напълно сочността си, а в същото време беше по-крехко, отколкото можеше да предположите. *Potage*'а^[61], както и още едно-две по-незначителни ястия бяха също така добре приготвени. Но това, с което старият *maître d'hôtel* се гордееше — усмихвайки се самодоволно и радостно на моята изненада, докато го поставяше на трапезата, — беше една огромна *assiette*^[62] със спанак, неизравнен в гладка повърхност, както го поднасят нашите непосветени в изкуството готвачи от откъснатата страна на канала^[63], а представящ хълмове и долини, из които бягаше храбър глиган, преследван от глутница кучета и благородни конници с ловни рогове и камшици, размахвани като кавалерийски саби. Всичко това — кучета, ловци и глиган — изкусно изрязано от препечен хляб. Зарадван от похвалите ми за този шедьовър, старецът призна, че изготвянето му е отнело цели два дни, и прехвърли честта, комуто тя се

следваше. Защото сам monsieur му дал някои ценни указания и дори благоволил да помогне при направата на главните фигури. Маркизът се поизчерви при това éclaircissement^[64], предпочитайки навярно то да бе премълчано. Но призна, че пожелал да ме изненада с една сцена от добре известната в моята родина поема Milady Iac^[65]: Отговорих, че таква великолепно шествие напомня повече une grande chasse^[66] на Луи XIV, отколкото лов на беден шотландски крал, а пък и самият пейзаж прилича повече на Фонтенбло, отколкото на Календърската пустош^[67]. Той се поклонил изискано в отговор на този комплимент и призна, че споменът за костюмите във френския кралски двор от времето на най-големия му блясък може би е пообъркал въображението му... След това разговорът мина към други въпроси.

Десертът беше прекрасен — сиренето, плодовете, салатата, маслините, les cerneaux^[68], чудесното бяло вино бяха, всяко в своя жанр, imprayables.^[69] И добрият маркиз забеляза с голямо задоволство, че гостът им отдава заслужената почит.

— Все пак — каза той — макар да проявявам в случая една глупава слабост, аз се радвам, че можах да окажа на един чужденец гостоприемство, което изглежда да му е приятно. Вярвайте ми, ние les pauvres revenants^[70], живеем в усамотение, а отбягваме да приемаме донегде и от гордост. Вярно е, че мнозина от нас скитат из салоните на бащите си по-скоро като призраци на бившите собственици, отколкото като живи хора, които са се върнали в собствените си владения... Но чужденци не приемаме и от уважение към самите тях, а не само за да щадим собствените си чувства. Ние знаем, че вашата богата нация е особено привързана към le faste^[71] и la grande chère^[72]... към всякакъв вид удобства и развлечения. А средствата за посрещане, които ни са останали, са в повечето случаи толкова оскъдни, че се чувстваме напълно лишени от възможността за подобни разходи и показност. Никой не желае да се представи въпреки всичките си старания в такъв вид, който не ще достави удоволствие на госта. И тъй като мнозина от вас издават пътеписи, никой френски маркиз не би се зарадвал навярно да види запазен за вечни времена жалкия обед, който е могъл да предложи на един английски лорд.

Прекуснах домакина с думите, че ако бих желал да видя отпечатано описание за това гостуване, то би било именно за да запазя

спомена за най-хубавата вечеря, която съм имал в живота си. Той ми се поклони, изказвайки предположението, че „или моят вкус се отличава твърде много от този на сънародниците ми, или разказите за техните вкусове са били много преувеличени“. И добави, че се чувствал особено задължен към мене, загдето съм изтъкнал ценността на притежанията, които му били останали.

— Полезното — каза той — е преживяло без съмнение великолепието и в Олийо, както и другаде. Пещерите, статуите, оранжерииите с екзотични растения, храмът и кулата са съборени; но лозето, *le potager*^[73], овощната градина, *l'étang*^[74] все още съществуват.

И той повтори „задоволството си, че техните произведения са могли да доставят нещо, което и един англичанин дори е могъл да признае за приемлив обяд“.

— Надявам се да ме убедите — продължи маркизът, — че похвалите ви са искрени, като приемете да гостувате в замъка Олийо всякога, когато не ще имате по-приятно времепрекарване при престоая си из нашите места.

Приех с готовност тази покана, предложена така, сякаш беше благоволение, оказано от самия гост.

След това разговорът мина към историята на замъка и околностите му, една тема, при която маркизът се чувстваше на здрава почва, макар че при разискване на други теми не бе се проявил като голям археолог или дълбок историк. Но кюрето беше и едното, и другото, а освен това беше много приказлив и приятен мъж, изпълнен с *prévenance*^[75] и учтива общителност, основна черта на католическите духовници, безразлично дали са или не са образовани. От него именно узнах, че в замъка Олийо съществуват останки от прекрасна библиотека. Маркизът сви рамене, когато кюрето ми събщи тази подробност и се заоглежда наоколо си със същото смущение, което не бе успял да прикрие, когато *la Jeunesse* спомена за участието му в готварските подвизи.

— Бих се радвал да ви покажа книгите — заяви той, — но те са в толкова жалко състояние, че ме е срам да ви ги представя.

— Простете, скъпи ми господин маркизе — каза кюрето, — но нали позволихте на английския библиофил д-р Дибдин^[76] да прегледа интересните реликви и нали помните колко високо ги оцени той.

— Какво можем да сторя, скъпи ми приятелю — възрази маркизът. — Добрият доктор бе чул вече някои преувеличени разкази за останките на отдавнашната библиотека... и се бе настанил в l'auberge'a^[77] долу, решен да достигне целта си или да загине под стените на замъка. Чух дори, че измервал височината на кулата, за да си намери съответна стълба. Сигурно не бихте желали да принудя един духовник, макар и от друга църква, към такава отчаяна постъпка — да се катери по стените на чужд замък. Лично аз не бих желал такова нещо да тежи на съвестта ми.

— Вие знаете още, monsieur le marquis^[78] — продължи кюрето, — колко беше огорчен д-р Дибдин от разпиляването на книгите ви и как съжеляваше, че няма като нас, католическите духовници, власт да анатемосва злодеите.

— Възмущението му е било сигурно съответно на разочарованието — отвърна домакинят.

— Не е така — възрази кюрето. — Той беше искрено възхитен от ценността на това, което бе намерил, и само вашето изрично искане да не споменава нито дума за библиотеката ви попречи замъкът Олийо да не заема поне двадесет страници в прекрасния труд, от който докторът ни изпрати един екземпляр — траен паметник на неговото трудолюбие и начетеност.

— Доктор Дибдин е безкрайно любезен — каза маркизът. — А след като изпием кафето, което вече ни носят, ще отидем в кулата. И аз се надявам, че както не пренебрегна бедната ни трапеза, така monsieur ще извини и състоянието на разнебитената библиотека. Ще бъда много щастлив, ако тя му се стори занимателна. Всъщност — добави той — и да не е така, вие, драги отец, имате най-големи права върху книгите, които собственикът им надали би видял някога без вашата помощ.

При все че тази допълнителна любезност бе изтръгната от похвалите на кюрето, явно досадни за съдържания му приятел, у когото желанието да прикрие опустошенията в пейзажа и размера на загубите си се бореше сякаш непрестанно със склонността му да бъде внимателен към другите, не се реших да откажа едно предложение, което — строго погледнато — би трябвало може би да откажа от учтивост. Но не бях способен на такова отчаяно себеотрицание — да не видя останките на една толкова интересна колекция, до която нашият библиофил е бил готов да стигне с катерене. La Jeunesse

донесе кафето на покрит със салфетка поднос — за да бъде *sensé*^[79] за сребърен — и *chasse-café*-то^[80] от Мартиника върху друга по-малка, вече положително сребърна табличка. След като завършихме по този начин обеди, маркизът ме заведе по една *escalier dérobé*^[81] в доста просторен и съответно висок салон, почти стотина стъпки дълъг; но толкова празен и разнебитен, че не смеех да вдигна поглед, за да не дам повод на домакиня да се извинява за изпокъсаните картини и раздраните завеси; а главно за прозорците, пострадали тук-там от взривовете.

— Постарахме се да направим кулата донегде обитаема — каза маркизът, докато минавахме през тази полуразрушена зала. Това — добави той — беше едно време картинната галерия, а в будоара зад нея, който използваме сега за книгохранилище, се пазеше по-интересната камерна живопис, чиито размери налагаха тя да се разглежда по-отблизо.

Както говореше, той отдръпна една завеса и ние влязохме в будоара.

Това беше осмоъгълна стая в съответствие с външния строеж на кулата. На четирите стени имаше прозорци с решетки, отгдето се разкриваха различни, но еднакво красиви изгледи към равнината, из която се виеше величествената Лоара. Прозорците имаха цветни стъкла. През два от тях сиянието на залеза озаряваше великолепна сбирка от религиозни емблеми и благороднически гербове, които човек не можеше да погледне без възмущение. Другите два прозореца, отгдето слънцето се бе вече оттеглило, можеха да бъдат разгледани свободно и сочеха ясно, че цветните стъкла не са били първоначално техни, а — както научих по-късно — са били част от осквернения и поруган параклис на замъка. Маркизът се забавлявал няколко месеца с *rifacimento*-то^[82], подпомаган от кюрето и всезнаещия *la Jeunesse*. Отделните късове, на места съвсем малки, бяха слепени така добре, че ако не ги разглеждаше много отблизо и с окоето на археолог, човек можеше наистина само да се възхити от тия стъклописи.

Като се изключат прозорците с решетки и малката врата, стените на помещението бяха закрити от лавици и шкафове, някои от орехово дърво, с интересна резба и цвят на зрял кестен, други от обикновен бор, използван за поправка на разрушенията. По тези лавици бяха

наредени останките, или по-точно ценните реликви на една великолепа библиотека.

Бащата на маркиза бил образован мъж, а дядо му бил прочут е литературните си притежания дори в двора на Луи XIV, гдето литературата е била много на мода. Тези двама собственици, богати и щедри в задоволяване на вкусовете си, бяха увеличили дотолкова броя на наследените от прадедите старинни книги и ръкописи с готически шрифт, щото малко библиотеки във Франция биха могли да се сравнят с тази в Олийо. Но в 1790 година тя била напълно разпиляна поради един необмислен опит на маркиза да защитава замъка срещу пристъпа на революционните тълпи. За щастие кюрето бил спечелил голямо влияние сред селяните от околността със своето милосърдно и умерено държане и убедил мнозина от тях да му продадат срещу няколко екю, а често и само срещу чаша ракия, томове, струващи огромни суми. Сам той бе откупил колкото му позволявали средствата и нему именно дължах удоволствието да намеря книгите в старата кула. Не беше чудно следователно, че добрият кюре изпитваше известна гордост и удоволствие да показва на чужденците ценната колекция.

Въпреки случайно попадналите томове, въпреки липсите, както и въпреки всички огорчения, срещани от любител при разглеждането на зле поддържана библиотека, в Олийо имаше много неща, предназначени — както казва Бейс — „да вдъхновят и изненадат един библиофил“. Тук можехте да видите

рядък малък том със старо злато,

както д-р Фериър^[83] прочувствено го е възпял... интересни и богато илюстрирани молитвеници, ръкописи от 1380, 1320 и дори много по-отрано, книги с готически шрифт, печатани в XV и XVI век. Но тях аз възнамерявам да опиша по-подробно, ако маркизът благоволи да ми разреши това.

Засега е достатъчно да кажа, че — възхитен от деня, прекаран в Олийо — аз повтарях често посещенията си и ключът на осмоъгълната кула беше всякога на мое разположение. През тези часове обикнах дълбоко френската история, която — макар да е по-важна от

останалата европейска история и да е обяснена от един несравним историк — не бях изучил както трябва. В същото време, за да задоволя чувства на моя прекрасен домакин, се занимавах и с някои фамилни мемоари, за щастие запазени и съдържащи интересни подробности за роднинските връзки на рода Олийо с Шотландия, които ми бяха спечелили още отначало благоволенията на маркиза.

Когато се завърнах в Англия, при говеждото и каменните въглища, аз си припомних тоге тео^[84] това, което бях записал във Франция. Спомените ми приеха накрая формата, която читателите, стига да не са се уплашили от предговора, ще могат скоро да преценят. Ако ги посрещнат благосклонно, няма да съжалявам, че се бях отлъчил за някое време от родината си.

[1] Едва ли е необходимо да се каже, че следващите редове са чиста фантазия. ↑

[2] Хох — леко германско вино. Б.пр. ↑

[3] Герой на арабска поема от XI век. Б.пр. ↑

[4] Неточен цитат от поема на поета Самюъл Бътлър (1612–1680). Б.пр. ↑

[5] Гръб стрийт, лондонска улица, гдето в XVII и XVIII в. живеели бедните литератори. Днес се нарича Милтън стрийт. Б.пр. ↑

[6] Vin ordinaire (фр.) — обикновено вино. Б.пр. ↑

[7] Cinq francs (фр.) — пет франка. Б.пр. ↑

[8] A la Maintenon (фр.) — по името на мадам Дьо Ментион, фаворитка, а по-късно и морганистическа съпруга на Луи XIV (1635–1719). Б.пр. ↑

[9] Су — френска монета от пет сантима. Б.пр. ↑

[10] Garçon perruquier (фр.) — бръснар. Б.пр. ↑

[11] Autant de perdu (фр.) — загуба. Б.пр. ↑

[12] Доли — нарицателно за английска готвачка. В случая — бифтек по английски. Б.пр. ↑

[13] Вери — френски ресторант от епохата. Б.пр. ↑

[14] Bifticks de mouton (фр.) — неправилна транскрипция на beefsteak — говежди котлет; добавката de mouton (овнешки) е съвсем неуместна. Б.пр. ↑

- [15] Ечемичен малц за бира. Б.пр. ↑
- [16] En demi-solde (фр.) — оставен на разположение с половин заплата. Б.пр. ↑
- [17] Наполеон. Б.пр. ↑
- [18] Un homme comme il faut (фр.) — приличен, възпитан човек. Б.пр. ↑
- [19] Чай с мляко или сметана и сироп. Б.пр. ↑
- [20] Олийо (haut lieu) (фр.) — високо място. Б.пр. ↑
- [21] Прайс (Ювлейл), автор на книгата *Есе за живописното в живота* (1747–1829). Б.пр. ↑
- [22] Любовта-лечител. Б.пр. ↑
- [23] Ferme ornée (фр.) — разкрасена ферма. Б.пр. ↑
- [24] Джон Ростбийф (англ.) — Джон говеждо печено, подигравателно прозвище на англичаните. Б.пр. ↑
- [25] Paysanne (фр.) — селянка. Б.пр. ↑
- [26] Грум (англ.) — коняр, слуга в конюшня. Б.пр. ↑
- [27] Monsieur (фр.) — господин; в случая — господаря. Б.пр. ↑
- [28] La Jeunesse (фр.) — младостта, младежта. Б.пр. ↑
- [29] bille de chambre (фр.) — камериерка. Б.пр. ↑
- [30] Le Roman comique (фр.) — Комичен роман, произведение на френския писател Пол Скарон (1610–1660) ↑
- [31] Maître d'hôtel, maître de cuisine, valet de chambre (фр.) — домоуправител, главен готвач, камериер. Б.пр. ↑
- [32] Става дума за романа на Уолтър Скот *Леймърмурската невеста*. Б.пр. ↑
- [33] Gens de lettres, qu'on appelle, je crois, le chevalier Scott (фр.) — един от вашите литератори, когото наричат, струва ми се, рицаря Скот. Б.пр. ↑
- [34] Флорио (Джон) — английски писател, езиковед и преводач от френски (1553–1625). Б.пр. ↑
- [35] Bride (англ.) — невеста. (На френски bride значи юзда.) Б.пр. ↑
- [36] Пиго Льо Брьон (Шарл) — френски писател, автор на популярни пиеси (1753–1835). Б.пр. ↑
- [37] Автор на *Шотландските повести* е Уолтър Скот. Б.пр. ↑
- [38] Pour passer le temps (фр.) — за да минава времето, за развлечение. Б.пр. ↑

[39] Пистол — груб и нахален самохвалец от пиесата на Шекспир *Хенри V*. Б.пр. ↑

[40] Fossa cum furca (лат.) — ров и бесило. Б.пр. ↑

[41] Colin-maillard (фр.) — игра на сляпа баба. Б.пр. ↑

[42] Tabatière (фр.) — табакера. Б.пр. ↑

[43] Новите идеи по време на Френската революция. Б.пр. ↑

[44] Jour maigre (фр.) — постен ден. Б.пр. ↑

[45] Погрешно цитиран стих от Шекспировата комедия *Както ви харесва*. Истинският текст е: chewing the food of sweet and bitter fancy — преживяйки и сладостни, и горчиви мечти. А погрешният текст значи: позирайки със законника от сладостни и горчиви мечти. Б.пр. ↑

[46] Сюли (Максимилиан, херцог дьо) — приятел, пълководец и съветник на Анри IV (1559–1641). Б.пр. ↑

[47] Jardin anglais (фр) — английска градина. Колкото е възможно по-близка до природата. Б.пр. ↑

[48] Chapeau à plumes (фр) — шапка с пера. Б.пр. ↑

[49] Gens d'armes (фр.) — войници. Б.пр. ↑

[50] Hôpital des fous (фр.) — болница за душевноболни. Б.пр. ↑

[51] Става дума за Анри IV. Б.пр. ↑

[52] Les factionnaires (фр) — часовите. Б.пр. ↑

[53] Аркебузи — средновековни пушки. Б.пр. ↑

[54] Маркиза Дьо Севинье (Мари) — известна с писмата до дъщеря си и други лица (1626–1696). Б.пр. ↑

[55] М.И. — магистър на изкуствата. Б.пр. ↑

[56] Abonné (фр.) — абонат. Б.пр. ↑

[57] La bande noire (фр.) — черноборсаджии през и след Френската революция. Б.пр. ↑

[58] Рейвнсуудския кастелан — герой от романа на Скот *Леймърмурската невеста*. Б.пр. ↑

[59] Matelote (фр.) — риба, обикновено змиорка, готвена с вино. Б.пр. ↑

[60] Un petit plat de bouilli (фр.) — порция варено месо. Б.пр. ↑

[61] Potage (фр.) — зеленчукова супа. Б.пр. ↑

[62] Assiette (фр.) — чиния. Б.пр. ↑

[63] Става дума за канала Ламанш, който отделя Франция от Англия. Б.пр. ↑

[64] éclaircissement (фр.) — разяснение. Б.пр. ↑

- [65] Milady lac (англ.-фр.) — погрешна транскрипция на поемата от Уолтър Скот *The lady of the lake* — Езерната дама. Б.пр. ↑
- [66] Une grande chasse (фр.) — тържествен лов. Б.пр. ↑
- [67] Календърската пустош — градчето Календър в Шотландия, чиято красива околност Уолтър Скот е възпял в *Езерната дама*. Б.пр. ↑
- [68] Les cerneaux (фр.) — пресни орехи. Б.пр. ↑
- [69] Imprayables (фр.) — несравними. Б.пр. ↑
- [70] Les pauvres revenants (фр.) — нещастните призраци (игра на (уми: revenants значи призраци, значи и завърнали се). Б.пр. ↑
- [71] Le faste (фр.) — разкош. Б.пр. ↑
- [72] La grande chère (фр.) — хубаво и обилно ядене. Б.пр. ↑
- [73] Le potager — зеленчуковата градина. Б.пр. ↑
- [74] L'étang (фр.) — езерото. Б.пр. ↑
- [75] Prévenance (фр.) — внимателност, услужливост. Б.пр. ↑
- [76] Д-р Дибдин (Томас) — английски библиограф, приятел на Уолтър Скот (1776–1847). Б.пр. ↑
- [77] Auberge (фр.) — гостилница, странноприемница. Б.пр. ↑
- [78] Monsieur le marquis (фр.) — господин маркизе. Б.пр. ↑
- [79] Censé (фр.) — смятан. Б.пр. ↑
- [80] Chasse-café (фр.) — ликьор, който се пие след кафето. Б.пр. ↑
- [81] Escalier dérobé (фр.) — скрита стълба. Б.пр. ↑
- [82] Rifacimento (ит.) — възстановяване. Б.пр. ↑
- [83] Фериър (Джон) — лекар, библиограф и критик (1761–1815). Б.пр. ↑
- [84] More meo (лат.) — по обичая си. Б.пр. ↑

ПЪРВА ГЛАВА

СЪПОСТАВЯНЕ

*Виж оня стар портрет, след него виж и
този —
фалшиво повторение на братовия образ.
Хамлет*

Втората половина на петнадесетия век подготвя редица бъдещи събития, приключили с издигането на Франция до страшното могъщество, което оттогава и до днес е главният повод, подклаждащ от време на време завистта на другите европейски народи. Преди настъпването на тази епоха Франция е била принудена да се бори на живот и смърт с англичаните, заели най-хубавите ѝ области; и само непрестанните усилия на краля и безграничната храброст на народа са успели да спасят останалите области от чуждото иго. Но това не е единствената опасност за страната. Първите васали на короната, преди всичко Бургундският и Бретанският херцог, са забравили дотолкова своята феодална зависимост, че не се колебаят по най-малък повод да вдигат бунт срещу своя сюзерен — френския крал. В мирно време те управляват своите владения като самовластни господари. А бургундският княжески дом, който притежава не само Бургундия, но и най-красивите и плодородни области на Фландрия, е толкова богат и могъщ, че не отстъпва по блясък и мощ на френския крал.

Следвайки примера на големите феодали, всеки по-малък кралски васал си присвоява такава независимост, каквато отдалечеността от върховната власт, размерът на собствения му феод и непристъпността на укрепения замък му позволяват да поддържа; и тези дребни тиранчета, неотговорни пред никого за своето управление, вършат безнаказано най-невероятни изстъпления и жестокости. Само в Оверн се наброяват повече от триста дребни независими

благородници, за които кръвосмешението, убийството и грабежът са най-обикновени деяния.

Освен от тези злини разединеното кралство страда и от друга — последица на дългогодишните войни между французи и англичани. Множество войници — измет от най-различни страни — са образували шайки под командата на офицери, избрани от самите тях измежду най-храбрите и прославени авантюристи, и вилнеят из френските земи. Тези наемни бойци продават меча си на този, който ще им плати най-много; а когато не намерят кому да служат, започват да воюват за своя сметка, завземат замъци и крепости, гдето се крият, залавят пленници, за да искат за тях откуп, налагат данъци на беззащитните села, заслужавайки напълно с разнородните си грабежи подходящите прозвища *tondeurs* и *écorcheurs* — което значи скубачи и кождери.

Сред ужасите и страданията, предизвикани от това безредие в държавните дела, животът в дворците на дребните благородници, както и на по-големите принцове, се отличава с безразсъдно разточителство; а по подражание и подчинените им пилеят в груба и разкошна парадност богатството, изтръгнато от народа. Отношението към жената има все още романтична рицарска изтънченост (обезобразявана често от необуздан разврат); все още си служат с езика и опазват обичаите на странстващото рицарство. Но почтената любов и благородното държане, втълпявани от него, никак не изкупват своеволията. Турнирите и състезанията, забавленията и пировете, устройвани от дребните феодали, привличат във Франция всякакви скитащи авантюристи; и много нарядко, след като пристигнат там, те пропускат да проявят своята дръзка смелост и безсрамна предприемчивост в дела, за каквито по-щастливата им родина не е предлагала възможности.

В тази именно епоха, за да се спаси сякаш прекрасното кралство от разнородните беди, които го заплашват, разклатеният престол се заема от Луи XI, който — колкото и да е лош, съответствува на злините на тая епоха, бори се с тях и успява да ги неутрализира — както две различни отрови имат (според древните медицински съчинения) качеството взаимно да се обезвредяват.

Достатъчно храбър във всяко полезно и политическо начинание, Луи няма нито искрица от онази романтична храброст или от свързаната с нея гордост, която продължава да се бори за чест, след

като ползата е била вече постигната. Спокоен, ловък, безкрайно внимателен към собствения си интерес, той жертва всяка гордост и чувство, противни на тоя интерес. Пази се да не издаде пред никого от околните си своите истински чувства и намерения и често употребява израза: крал, който не умее да се прикрива, не знае как се царува; добавяйки, че ако заподозре шапката си в отгатване на тайните му, ще я хвърли в огъня. Никой от същата или от коя да е друга епоха не е разбирал по-добре от него как да използва слабостите на хората и как да не проявява никога ненавременна снизходителност.

По природа отмъстителен и жесток, той изпитва удоволствие от честите смъртни наказания, които налага. Но както никаква искрица милост не го подтиква да пощади този, когото може без опасност за себе си да осъди, така и никакво чувство за мъст не го подбужда към ненавременно насилие. Той се нахвърля наредко върху жертвата си, ако не е сигурен, че може лесно да я сграбчи и че всяка нейна надежда да се отскубне ще е напразна; а действията му са така изкусно прикривани, та светът узнава обикновено към какво се е стремил Луи XI едва след като той го е постигнал.

Скъперничеството не му пречи да проявява привидно разточителство, щом е необходимо да подкупи любимеца или министъра на своя противник, за да отклони възможно нападение или да разстрои подготвян съюз. Той обича удоволствията и разврата; но при все че са негова дълбока страст, нито красивите жени, нито ловът го отклоняват от най-редовно занимание с държавните дела. Той познава несравнимо хората, защото е изучавал потайните пътеки на живота, из които често сам се отклонява; и въпреки вродената си гордост и високомерие, без да зачита класовите различия — нещо съвсем необичайно за тази епоха, — издига на най-важни длъжности хора от най-низшите слоеве и умее така добре да ги подбере, че наредко бива разочарован от достойнствата им.

Но в характера на този хитър и способен владетел съществуват и противоречия; защото човек е наредко хармонично същество. Въпреки цялото му лицемерие и неискреност, някои от най-големите грешки в живота на тоя крал се дължат на безразсъдно доверие в почтеността и неподкупността на хората. Може би са били предизвикани от прекалено хитруване, подвело Луи да проявява безусловно доверие

към тия, които е решил да изиграе; защото той е всъщност най-завистливият и мнителен тиран, живял някога на тоя свят.

Трябва да отбележим още две черти, за да допълним скицирането на този невероятен силен характер, който го издига между грубите рицарски владетели на епохата като укротител сред диви зверове, успял с мъдрост и ловкост, раздавайки храна, а където е необходимо и бой, да се издигне над тия, които биха го разкъсали, ако той не би смогнал да ги покори с хитростта си.

Първата от тези черти е невероятното му суеверие, една болест, от която често страдат хора, незначителни повелители на вярата. Луи не се опитва никога да усмири мъчителните угризения, като се откаже от своите макиавелистични планове, а се старае напразно да ги успокои и заглуши със суеверни обреди, строги покаяния и щедри дарове на духовниците. Втората черта, странно свързана с първата, е склонността му към жалки удоволствия и недостоеен разврат. Най-мъдрият или поне най-опитният владетел на своето време обича непристойния живот и тъй като е сам духовит човек, се забавлява с шегите и остроумията в светските разговори много повече, отколкото бихме могли да очакваме, като знаем други черти от характера му. Той дори се впуска понякога в комичните приключения на някоя тайна любовна интрижка с лекомислие, съвсем неподходящо за обичайната му сдържаност и недоверчивост; и дотолкова се пристрастява към тези весели и разгулни похождения, че накарва да запишат голям брой от тях в един сборник, добре известен на колекционерите, за които (книгата не е подходяща за никого друго) *оригиналното* издание е много ценно.^[1]

Чрез силния, разумен, но крайно неприятен нрав на този владетел провидението, което си служи и с буря и с кротък дъждец — подарява на великия френски народ едно сравнително добро управление, каквото французите са почти загубили по времето на неговото възшествие.

Преди да наследи престола, Луи е дал доказателства по-скоро за пороците, отколкото за дарбите си. Първата му съпруга, Маргарита Шотландска, е била „погубена от клеветническите езици“ в двора на съпруга ѝ, гдето никой не би дръзнал да продума против тази мила и нещастна принцеса, ако не е бил насърчен от самия Луи. Той е неблагодарен и непокорен син, съзаклятничил да хвърли в затвора

баща си и дори започнал открита война против него. При първото провинение го прогонват в Дофине, гдето той управлява много мъдро, при второто го изпращат в изгнание. До смъртта на баща си в 1461 година той живее от подаянията на Бургундския херцог и сина му, на които по-късно се отплаща твърде зле за това гостоприемство.

Още от самото начало на своето царуване Луи една не е прогонен от съюза на големите френски васали, предвождани от Бургундския херцог или по-точно от сина му, Шарльороанския граф. Те събират голяма армия. Обсаждат Париж, водят под самите стени на града сражение със съмнителен изход и поставят френската монархия пред прага на пълен провал. В такива случаи истинската, макар и безславна победа се изтръгва обикновено от по-прозорливия пълководец. Луи, показал голяма лична храброст в битката при Монлери^[2], успява да използва създалото се положение така, сякаш победата е на негова страна. Той протака и отлага военните действия, докато съюзът на враговете му се разтурва и така умело всява раздори и завист между своите могъщи противници, щото съюзът им за „обществено благо“, както го наричат (макар да е насочен всъщност към пълно отхвърляне властта на френския крал и запазване само външната форма на френската монархия), се разпада от само себе си и никога вече не се възобновява в такива огромни размери. Отсега нататък, освободен от заплахата на Англия поради гражданската война между Йоркската и Ланкастърската династия, Луи се заема в продължение на няколко години да лекува като безсърдечен, но способен лекар раните на държавния организъм или по-скоро да спира ту с приятни лекарства, ту с огън и желязо растежа на смъртоносните язви, които разяждат Франция по това време. Като не може напълно да ги прекрати, той се старае поне да намали безчинствата на свободните дружини^[3] и безнаказаните своеволия на благородниците. И успява с неуморни грижи да засили своята кралска власт или поне да намали силата на тези, които му я оспорват.

Но френският крал продължава да е обкръжен от несигурност и опасности. Макар и не единни, членовете на съюза за „обществено благо“ все още съществуват и могат, като ранена змия, отново да вдигнат глава; но най-голямото зло е растящата мощ на Бургундския херцог, по това време един от най-силните владетели в Европа, със

значение, което едва-едва се принизява от чисто формалната зависимост на херцогството от Франция.

Бургундската херцогска корона се носи по това време от Шарл, по прякор Смели (или по-точно Дръзки, защото в смелостта му се примесва безразсъдство и ярост), който гори от желание да я превърне в независима кралска корона. По характер този херцог е пълна противоположност на Луи XI.

Кралят е спокоен, разсъдлив и ловък, не предприема никога едно рисковано начинание и не прекъсва това, което има и най-малка вероятност за успех. Херцогът има съвършено различен нрав. Той се втурва към опасността, защото я обича, а към затрудненията — защото ги презира. Както Луи никога не жертва интереса заради увлеченията си, така Шарл никога не жертва увлеченията или дори настроенята си пред каквото и да е друго съображение. Въпреки близкото родство помежду им и подкрепата, оказана от херцога и баща му на Луи, прогонен в изгнание още като престолонаследник, помежду им съществува взаимно презрение и омраза. Бургундският херцог презира предпазливата политика на краля и приписва на недостатъчна смелост факта, че той се стреми чрез съюзи, подкупи и други околни пътища да постигне изгоди, които херцогът на негово място би изтръгнал с оръжие в ръка. Той ненавижда краля не само за неблагодарността му и за обиди и обвинения, с които посланиците на Луи го обсипват още докато баща му е жив, но главно за подкрепата, която кралят дава тайно на недоволните граждани от Ганд, Лиеж и други големи фландърски градове. Тези непокорни градове пазят ревниво своите права, гордеят се с богатството си и често въстават срещу своите сюзерени, бургундските херцози, намирайки всякога скрита поддръжка в двора на Луи, който не пропуска случай да подклажда смутове във владенията на своя прекалено могъщ васал.

Луи отплаща на херцога със същото презрение и омраза, макар че прикрива чувствата си зад по-плътното було. Такъв прозорлив човек като него не може да не презира тъпото упорство, което не се отказва никога от своята цел, колкото гибелно да е нейното преследване; или необмисления устрем, с който Шарл се втурва напред, без да се запита поне за миг какви препятствия може да срещне. И все пак омразата му към Шарл е по-дълбока от презрението, а страхът засилва и двете; защото Луи знае, че едно втурване на лудия бик — както той нарича

Бургундския херцог — може да бъде твърде опасно, дори когато звярът тръгва със затворени очи. Кралят се страхува не само от богатството на бургундските земи и от дисциплината на войнствените жители в тази пренаселена страна — личните качества на техния вожд са за него еднакво опасни. Храбър до безразсъдство, щедър до разточителство, с великолепието на своя двор, личност и свита Шарл Дръзки изтъква наследственото величие на бургундския дом и привлича към себе си всички пламенни сърца на своята епоха; а Луи разбира съвсем ясно какво могат да извършат и извършват подобни решителни авантюристи, поведени от един безстрашен вожд.

Още едно обстоятелство засилва омразата на Луи към прекалено могъщия васал: той му дължи благодеяния, и които не се е отплатил, и често е принуден не само да не му противоречи, да понася изблици на бурно нахалство, оскърбително за кралското му достойнство, но и да го нарича „моя любезен бургундски братовчед“.

Историята, която ще разкажем, започва към 1468 година, когато враждата им е достигнала своя връх, макар че едно несигурно и неискрено примирие съществува между тях, както неведнъж досега. Рангът и званието на първото действащо лице, което се явява на сцената, едва ли налагаше тази дисертация за взаимоотношенията на двамата владетели; но страстите на големите хора, скарванията и помиряванията им се отразяват твърде силно върху съдбата на техните приближени; а като навлезем повече в нашия разказ, ще се види, че тази уводна глава е била необходима, за да се разбере историята на лицето, чиито приключения ще опишем.

[1] Това *editio princeps* (първо издание), което познавачите ценят твърде много, ако го намерят добре запазено, е озаглавено *Стоте нови разказа за сто нови случки, приятни за четене и развлечение във всяко добро общество*. Париж, Антоан Верар, без дата на издаването. ↑

[2] Станала в 1456 г. между Луи XI и съюзените васали. Б.пр. ↑

[3] Свободни дружини — шайки от избягали войници. Б.пр. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ПЪТНИКЪТ

Светът е моя стрида, която ще отвори с меч.

Древният Пистол^[1]

В прекрасно лятно утро, когато слънцето още не припичаше, а въздухът беше свеж и уханен от росата, един младеж наближи откъм североизток брода на малката река или по-точно на широкия поток, приток на Шер, недалече от кралския укрепен замък Плеси ле Тур, чиито зъбчати стени се очертаваха малко по-назад върху фона на просторната гора, която ги обкръжаваше. Тази гора включваше един богат ловен резерват или кралски парк, затворен с ограда, наричана на средновековния латински *plexitium*^[2], от което произлиза името Плеси, дадено на толкова много села във Франция. Замъкът и селото, които имаме предвид, се наричаха Плеси ле Тур за разлика от останалите и бяха застроени на около две мили южно от открития град със същото име, столица на някогашната област Турен, чиято богата равнина се е наричала градината на Франция.

Откъм отсрещния бряг на потока, към който пътникът се приближаваше, двама души, погълнати наглед в своя разговор, попоглеждаха от време на време към него; защото, застанали на по-високо място, отдавна го бяха забелязали.

Младият пътник беше деветнадесет-двадесетгодишен. Имаше приятно лице и фигура, но личеше, че не е тукашен. Късата сива дреха и панталони бяха по-скоро с фламандска, отколкото с френска кройка; а красивото синьо кепе със стръкче див чемшир и орлово перо беше несъмнено шотландско. Облечен беше спретнато, с възискателността на младеж, който съзнава, че е хубав. На гърба му висеше чанта,

съдържаща навярно най-потребните неща, лявата му ръка беше с ръкавица за сокол (който липсваше). В дясната имаше яка ловна тояга. През лявото му рамо беше прехвърлен извезан шарф с торбичка от червено кадифе, в каквато знатните соколари от това време носеха храната на птицата си и други необходими неща за този любим спорт. Шарфът се кръстосваше с друг презрамник, на който беше закачен ловджийски нож или *couteau de chasse*. Вместо с ботуши беше обут с високи обуца от необработена еленова кожа.

Макар и невъзмъжал напълно, младежът беше висок и пъргав, а от леката му походка личеше, че пешеходството е за него по-скоро удоволствие, отколкото мъка. Беше светлолик, леко загорял от чуждоземното слънце или може би от постоянно стоене на открито в собствената си родина.

Чертите му, макар и не съвсем правилни, издаваха откровен, приятен характер. Лека усмивка, бликнала сякаш от прилив на жизнерадост, показваше от време на време хубавите му зъби с цвят на слонова кост. А веселите светлосини очи, оглеждащи внимателно всичко, което се изпречваше пред тях, изразяваха добродушие, безгрижие и непреклонна решителност.

Той приемаше поздравленията на малцината пътници, срещани по пътищата в ония опасни времена, и отговаряше всекиму, както подобава. На въоръжения скитник, полувойник, полуразбойник, преценил с поглед какво може да получи — плячка ли или отчаяна съпротива и принуден от безстрашния поглед на младежа да смени грубиянското си намерение с едно сърдито „добър ден, друже“, младият шотландец отговаряше със същия войнствен, макар и не така сърдит тон. Странстващият поклонник или тръгналият по просия монах отговаряха с бащинска благословия на почтителния му поклон; а тъмнооката селска девойка се обръщаше неведнъж да го погледне след веселия поздрав. Накратко казано, цялото му същество излъчваше привлекателност, която се дължеше на смелата му откровеност, доброто настроение и жизнерадостната му външност. Цялото му държане сякаш заявяваше, че той навлиза в живота, без да се страхува от злото в него, нито от това, че като изключим жизнерадостта и смелостта, има твърде малко средства за борба. А тъкмо такива черти младежта най-много харесва и възрастните най-много обичат.

Двамата непознати, които се разхождаха по отсрещния бряг на рекичката, отделяща току-що описания младеж от парка на замъка, го бяха отдавна забелязали; и когато той заслиза по каменистия бряг с леката стъпка на кошута, тръгнала към извор, по-младият от двамата мъже каза на другия:

— Това е нашият човек... циганинът! Ако се опита да мине, е загубен... Реката е придошла и бродът е непроходим.

— Остави го да направи сам това откритие, приятелю — отвърна по-възрастният; — така може да спести едно въже и да опровергае една поговорка.^[3]

— Не мога да видя лицето му, но по синьото кепе познавам, че е той — продължи първият. — Чувате ли: пита ни дълбока ли е реката.

— Няма по-добро нещо от опита на тоя свят — отвърна другият. — Да опита сам.

През това време, като взе мълчанието на двамата за насърчение да продължи, младежът навлезе без колебание в рекичката, позабавяйки се само докато свали обувката си. Едва сега по-възрастният му извика да се пази, а на другаря си каза по-тихо:

— Pasques-dieu!^[4]... побратиме... ти пак сбърка... Не е твоят бърбив циганин.

Съветът към младежа бе закъснял. Момчето или не чу, или не можеше вече да се възползва от него, защото бе навлязло доста надълбоко. Всеки друг, по-малко пъргав и несвикнал да плува, неизбежно би се удавил, защото рекичката беше и дълбока, и буйна.

— Кълна се в света Анна! Младеж на място! — каза по-възрастният. — Тичай да оправяш грешката си, побратиме, и му помогни, ако можеш. Той е от твоите питомци, затова ако старите поговорки казват истината, няма да се удави.

Младият пътник се бореше наистина така умело и здраво с вълните, че въпреки силата на течението успя да излезе на брега почти срещу самия брод.

През това време по-младият мъж бързаше към брега, за да му помогне, а другият слизаше по-бавно, мърморейки: „Знаех си аз, че този приятел няма да се удави... Господи, та той излезе вече на брега и грабва тоягата!... Ако не побързам, ще набие моя побратим за единственото добро дело, което е извършил или се е опитал да извърши през целия си живот.“

Подобен край на приключението можеше основателно да се допусне, защото хубавото шотландче вече хокаше ядосано младия самарянин, тръгнал да го спасява.

— Невъзпитан пес! Защо не ми отговори, като те попитах дали може да се мине през брода? Дяволите да ме вземат, ако не те науча как да се отнасяш отсега нататък с чужденците!

При тия думи той размаха заплашително тоягата, която бе уловил през средата и въртеше en moulinet^[5] — като крила на вятърна мелница. Щом видя опасността, противникът му се хвана за меч, защото беше от хората, готови винаги повече да действат, отколкото да приказват; но по-благоразумният му другар ги бе настигнал вече и му заповяда да кротува. После се обърна към младежа, когото смърти, загдето е прибързал да навлезе в придошлата вода, а сега се кара невъздържано с човек, тръгнал да му помогне.

При този укор от по-възрастния и сериозен мъж младежът наклони веднага оръжието си към земята и помоли да го извинят, ако се е отнесъл несправедливо към тях; но предположил, че го изложили съзнателно на опасността, като не му отговорили навреме, както подобава на честни хора и добри християни, а още повече на почтени граждани, каквито изглеждали.

— Драги сине — каза по-възрастният, — по изговор и цвят на лицето приличаш на чужденец; а трябва да имаш предвид, че за нас не е толкова лесно да разбираме езика, на който говориш.

— Добре, чичо — отвърна младежът, — аз не съжалявам много за това окъпване и съм готов да ви простя, че станяхте причина за него, стига да ми посочите къде да изсуша дрехите си; трябва да ги пазя в по-приличен вид, защото нямам други.

— За кого ни смяташ, драги сине? — запита възрастният, вместо да отговори.

— За имотни граждани, разбира се — отвърна младежът; — да... вие, господине, сте може би сарафин или житар; а този човек навярно е касапин или скотовъд.

— Съвсем точно отгатна какви сме — усмихна се по-възрастният. — Аз наистина търгувам, доколкото мога, с пари; а занаятът на другаря ми е доста сроден с касапство. Колкото до настаняването, ще се опитаме да ти услужим; но трябва най-напред да научим кой си и къде отиваш; защото в наши дни пътищата са пълни с

пешаци и конници, които не знаят какво е срам от хората и страх от бога.

Младежът отправи отново остър и пронизателен поглед към говорещия и към мълчаливия му другар, сякаш се питаше дали заслужават да им се довери, и стигна до следното заключение.

По-възрастният от двамата мъже, по-забележителен по облекло и външност, приличаше на кой да е търговец от тона време. Късото палто, късите панталони и плащът му бяха от едноцветен тъмен плат и толкова износени, та съобразителният млад шотландец реши, че този човек трябва да е или много богат, или съвсем беден, но по-вероятно беше първото. Дрехите му бяха тесни и къси — а това не беше на мода нито между благородниците, нито между заможните граждани; и едните, и другите носеха обикновено широки плащове, които стигаха до под коленете.

Изражението на този човек беше и приятно, и отблъскващо. Но резките черти, хлътналите бузи и дълбоките очи подсказваха прозорливост и духовитост, каквито не липсваха и на младия странстващ воин. Само че тия хлътнали очи, засенчени от гъсти черни вежди, гледаха повелително и зловещо. Това впечатление се засилваше може би от нахлупения кожен калпак, който още повече закриваше очите; както и да е, нашият младеж мъчно можеше да свърже този поглед с останалата невзрачна външност на този човек. Особено с калпака. Всички малко-много видни хора поставяха на шапките си някоя златна или сребърна карфица, а неговата беше украсена с едно от тия жалки оловни изображения на Дева Мария, каквито донасят от Лорето^[6] само най-бедните поклонници.

Другарят му, десетина години по-млад, беше нисък, дебел мъж с покорно изражение и зловеща усмивка; тя се появяваше наредко, и то само в отговор на някои тайни споглеждания между него и по-възрастния. Той беше въоръжен с меч и кама; а шотландецът забеляза, че под простата дреха се подаваше един *жазеран* — тънка ризница, каквата в ония неспокойни времена носеха и мирните граждани, когато им се налагаше да пътуват; това потвърди предположението му, че този човек е навярно касапин, скотовъд или нещо подобно — изобщо човек, който често пътува.

Като направи в един миг извода си от наблюдения, които ние трябваше толкова дълго да описваме, младият чужденец отговори след

кратко мълчание:

— Не зная с кого имам честта да говоря — той се поклони леко, — но нямам нищо против да узнаете, че съм най-младият син на шотландски род и съм тръгнал да търся сполука във Франция или другаде, според обичая на моите сънародници.

— Хубав обичай, Пасха Господня! — отвърна по-възрастният. — Приличаш на чудесна фиданка, тъкмо на години да имаш успехи и пред мъже, и пред жени. Какво ще кажеш? Аз съм търговец и имам нужда от един младеж за помощник в търговията ми... но предполагам, че ти си благородник и надали ще се заемеш с такъв тежък и прост занаят?

— Любезни сър — отвърна младежът, — ако предложението ви е сериозно (в което се съмнявам), аз съм длъжен да ви благодаря за него и наистина ви благодаря; но страхувам се, че съм съвършено неподходящ за такава служба.

— То се знае! — каза по-възрастният. — Обзалагам се, че ти умееш по-добре да опъваш лък, отколкото да вписваш сметки... и по-добре въртиш сабя, отколкото перо...

— Господине — отвърна младият шотландец, — аз съм планинец и затова, както казахте, съм стрелец. Но съм бил и в манастир, гдето добрите отци ме научиха да чета и пиша, та дори и да смятам.

— Чудесно, Пасха Господня! — каза търговецът. — Кълна се в света дева Анбрьонска, ти си истинско чудо, момче!

— Шегувайте се, колкото ви е угодно, любезни господине — каза младежът, комуто закачките на новия му познат не се харесваха много. — Но аз трябва да изсуша дрехите си, вместо да стоя мокър и да отговарям на тоя разпит.

Търговецът се засмя още по-гръмко, преди да отговори:

— Ах, Пасха Господня! Пословицата никога не лъже... *Fier comme un écossais*^[7]... Но все едно, младежо, ти си от една страна, която уважавам, защото на времето си съм търгувал с Шотландия... Честни хора са тия бедняци; и ако искаш да дойдеш с нас до селото, ще получиш чаша греяно вино и топла закуска като възмездие, загдето те оставихме да се измокриш... Само че... защо ти е тази ръкавица за сокол? Не знаеш ли, че в кралския резерват не се допуска лов със соколи?

— Научих го при Перон от един разбойник — горски на Бургундския херцог. Щом пуснах по една дропла сокола, който си бях донесъл от Шотландия с намерение да се отлича, онзи негодник простреля птицата ми с лъка си.

— А ти какво направи? — попита търговецът.

— Бих го колкото един християнин може да набие друг — отвърна младежът, като размаха тояга; — без малко щях да го пребия; по не исках да ми тежи на съвестта смъртта му.

— А знаеш ли — попита гражданинът, — че ако бе попаднал в ръцете на Бургундския херцог, той щеше да те обеси като суджук?

— Знам. Разправяли ми са, че и той, като френския крал, не се бави за такова нещо. Но нали случката беше близо до Перон, аз прехвърлих границата и се изсмях зад гърба му. Ако не знаех, че е толкова буен, можех и да остана на служба при него.

— Ако примирието бъде прекратено, много би му трябвал юнак като тебе — каза търговецът и погледна другаря си, който отвърна с усмивка, озарила лицето му, както летящ метеор озарява зимно небе.

Младият шотландец се сепна, дръпна кепето над дясната си вежда като човек, който иска да покаже, че не желае да му се присмиват, и заяви твърдо:

— Господа, особено вие, сеньор, който би трябвало като по-възрастен да бъдете и по-мъдър, ще научите, предполагам, че не е разумно и безопасно да се шегувате с мене. Никак не ми е по вкуса да разговаряте по такъв начин с мене. Аз понасям шега от всекиго, както и мъмрене от по-стар човек; мога и да благодаря, ако видя, че съм го заслужил; но не обичам да ме подмятат като дете, когато — Бог ми е свидетел — се чувствам достатъчно мъж да набия и двама ви, щом прекалите в предизвикателствата си.

По-възрастният започна просто да се задушаваше от смях при това държане на момчето; а ръката на другаря му потърси дръжката на меч, но младежът забеляза движението му и така го удари по китката, че му попречи да я достигне, и още повече разсмя другия.

— Чакай, чакай, прекалено смели шотландцецо! — извика той. — Поне от любов към собствената си страна; а ти, побратиме, не гледай толкова страшно. Ах, дявол да го вземе! Нека бъдем справедливи търговци: ще минем този чудесен удар за сметка на измокрянето и толкова! А ти, млади приятелю — обърна се той с подчертана строгост,

която обезсърчи и посплаши младежа въпреки самонадеяността му, — без повече буйства! Не съм подходящ прицел за тях, а на другаря ми, както виждаш, те не се харесаха. Кажи ни сега името си.

— На учтив въпрос мога да отговоря учтиво — отвърна младежът; — и ще се отнасям с подобаваща почит към възрастта ви, ако не изчерпвате търпението ми с подигравки. Откакто дойдох във Франция и Фландрия, хората ме наричат младежът с кадифената торбичка, заради соколската торба, която нося; но истинското ми име в моята родина е Куентин Дърюърд.

— Дърюърд! — повтори този, който бе задал въпроса. — Благородническо име ли е?

— От петнадесет поколения в нашия род — каза младежът; — затова и не желая да взема друго звание освен военното.

— Истински шотландец! Много прадеди, премного гордост и, мога да се обзаложа, нито пукната пара!... Слушай, побратиме — обърна се той към другаря си, — тръгни преди нас и кажи на ония в черничевата горичка да приготвят закуска; защото нашият момък ще ѝ се нахвърли като мишка на сирене. Колкото до циганина... отваряй си очите както трябва...

Другарят му отвърна с мрачна, многозначителна усмивка и тръгна с бърза крачка, а по-възрастният продължи да разговаря с младия Дърюърд:

— Ние с тебе ще вървим по-полека през гората. Можем да се отбием и на вечерня в параклиса „Свети Юбер“; защото не е хубаво да мислим за тялото, преди да сме помислили за душата.

Като добър католик Дърюърд не можеше да възрази срещу това предложение, макар че сигурно би предпочел най-напред да изсуши дрехите си и да се нахрани. През това време другият, с наведената глава, изчезна скоро от погледа им по същата пътека, по която вървяха сега и те, докато стигнаха в гора от високи дървета, шубраци и гъсталак, разсечена от дълги алеи, гдето стада елени се разхождаха спокойно, уверени, че нищо не ги заплашва.

— Питайте ме дали съм добър стрелец — каза младият шотландец. — Дайте ми лък и стрели, за да имате веднага дивеч за вечеря.

— Недай боже, млади приятелю — отвърна другарят му. — Внимавай да не сториш такова нещо; окото на моя побратим е все в

елените, защото отговаря за тях. А е строг пазач.

— Той прилича повече на касапин, отколкото на весел горски пазач — възрази Дърюърд. — Не ми се вижда тоя обесник да разбира нещо от благородното ловно изкуство.

— Ех, млади приятелю — отговори другият, — моят побратим има наистина грозно лице, когато го видиш за пръв път; но тези, които го опознаят по-отблизо, никога не се оплакват от него.

Тонът, с който бе изречено това, се стори на Куентин Дърюърд някак странно и неприятно многозначителен; а поглеждайки неочаквано говорещия, му се стори да съзира в изражението му — в леката усмивка, извила горната устна, в едновременното примигване на проницателните тъмни очи — нещо, което оправдаваше неприятната изненада. „Чувал съм за крадци — помисли той, — за коварни измамници и главорези... Дали оня приятел не е някой убиец, а този стар мошеник просто му примамва глупците? Трябва да съм нащрек... От мене впрочем може да получат само здрав шотландски бой.“

Докато той разсъждаваше така, стигнаха до една полянка с редки дървета, изчистена от бурени и храсти и покрита с килим от прекрасна мека трева, която — заслонена от палещите слънчеви лъчи — беше тук по-буйна и свежа, отколкото другаде във Франция. В това усамотено кътче имаше главно огромни букове и брястове, извисили се като листнати хълмове. Сред тези величествени чеда на природата в най-откритата част на полянката се виждаше ниска черквица край ромонещо поточе. Архитектурата на черквицата беше първобитна и скромна; край нея имаше съвсем малка къщица за жилище на отшелника или самотния свещеник, който извършваше редовното богослужение. В малка ниша над сводестия вход беше изваян в камъка образът на свети Юбер с ловен рог на шията и с три хрътки в нозете.

Разположен сред препълнения с дивеч ловен парк, параклисът беше съвсем уместно посветен на канонизирания ловец.^[8]

Към тази именно малка молитвена сграда старият мъж насочи стъпките си, последван от младия Дърюърд; когато приближиха, свещеникът излезе в богослужебни одежди и тръгна от килията си към параклиса, очевидно за да отслужи вечернята. Дърюърд се поклони почтително на свещеника, както налагаше уважението към званието му; а другарят му още по-благодарно прегъна едното си коляно, за да

получи благословията на светия мъж, и влезе смирено в черквицата след него.

Черквицата беше украсена в съответствие със занаята на светеца в земния му живот. Богати кожи от различни зверове из близки и далечни страни бяха постлани или окачени около олтара и навред из черквицата. А по стените висяха рогове, лъкове, колчани, глави на елени, вълци и други зверове. Всички украси имаха по-близка или по-далечна връзка с лова; самото доста съкратено богослужение беше една „ловна литургия“, нагодена за благородници и властници, които чакат с нетърпение да се свърши службата, за да започнат любимото си развлечение.

Обаче другарят на Дърюърд слушаше внимателно и добросъвестно кратката церемония; а самият Дърюърд, погълнат от не особено набожни мисли, се укоряваше в душата си за своите недостойни подозрения към такъв добър и смирен човек. И не само не го смяташе вече за другар и съучастник на разбойници, но беше почти склонен да го признае за светец.

Когато излязоха от черквицата след кратката вечерня, по-старият каза на младия си спътник:

— Селото е много близо... и скоро ще можеш вече с чиста съвест да прекратиш постенето си... Върви с мене.

Той сви надясно и пое по пътечка, която постепенно се изкачваше, като посъветва другаря си по никакъв начин да не се отклонява от нея, а да върви все по средата. Дърюърд не се стърпя и попита защо е тази предпазливост.

— Наблизо е дворецът, младежо — отвърна водачът му; — а, Пасха Господня, да се движиш из тия места не е все едно като да скиташ из твоята страна. Тук всеки ярд извън пътечката, по която вървим, е почти непроходим от трапове, примки, сърпове, които прерязват крака на непредупредения пътник, както градинарски нож отсича вейките на глог... Железни шипове ще ти прободат ходилото, ями ще те погълнат вовеки веков; защото сме в околностите на кралските владения и скоро ще видим самия замък.

— Ако бях френски крал — каза младежът, — не бих си давал толкова труд да строя ями и капани, а бих се постарал да управлявам така добре, та никой да ме помисли да се приближава с лоши

намерения към моя дом; а тия, които биха дошли с мир и добра воля — колкото повече идват, толкова по-добре.

Другарят му се огледа с престорена уплаха и каза:

— По-тихо, по-тихо, младежо с кадифената торба! Забравих да те предупредя за най-голямата опасност из тия места: тук самите листа сякаш са уши, които донасят до кралския кабинет всяка изречена дума.

— Малко ме е грижа за това — отвърна Куентин Дъръурд; — моят шотландски език е готов да каже без страх какво мисля дори пред самия крал Луи, Бог да го благослови... А колкото до ушите, за които споменахте, мярнат ли ми се ще ги отсека с дърварския си нож.

[1] Пистол, слуга на Фалстаф. Цитатът е от *Веселите уиндзорки* от Шекспир. Б.пр. ↑

[2] Pœxitiūm (лат.) — плетище. Б.пр. ↑

[3] Комуто е съдено да го обесят, няма да потъне (английска поговорка). Б.пр. ↑

[4] Pasques-dieu (фр.) — Пасха Господня. Любима ругатня на Луи XI. Б.пр. ↑

[5] En moulinet (от moulin) (фр.) — като мелница. ↑

[6] *Лорето* — италианско градче, гдето католиците ходят на поклонение. Б.пр. ↑

[7] Fier comme un écossais — горд като шотландец. Б.пр. ↑

[8] Всяко звание е имало в Средновековието свой светец покровител. Ловът, с всичките му сполуки и несполуки, занятие за мнозина и развлечение за всички, е бил под ведението на свети Юбер.

Този горски светец бил син на херцог Бертран Аквитански и като мирянин бил царедворец на крал Пипин. Страстен ловец, той пренебрегвал често богослужението заради тази своя слабост. При едно такова развлечение пред него се явил глиган с разпятие между зъбите и един глас го заплашил с вечни мъки, ако не се разкае за греховете си. Тогава той приел монашество и се оттеглил в горски скит; жена му отишла в манастир. По-късно Юбер станал маастрихтски и лиежки епископ; а за усърдието си да унищожи останките от езичеството бил наречен арденски и брабантски апостол. Имало поверие, че потомците му могат да изцеряват ухапани от бесни кучета. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ЗАМЪКЪТ

*Пред нас се вдига сграда до небето,
железни порти спират враговете.
Стоят надменно яките стени,
а в рова мътната вода звъни
и само горе, зад прозорче тясно
на кулата, лъч светлинка проблясва.*
Неизвестен автор

Разговаряйки така, Дърюърд и неговият нов познат стигнаха пред замъка Плеси ле Тур, който дори за ония опасни времена, когато всички благородници живееха в укрепени сгради, беше необикновено строго пазен и защитен.

От края на гората, гдето младият Дърюърд се спря с другаря си, за да погледа кралската резиденция, се простираше или по-точно се извисяваше по съвсем леко нанагорнище една съвсем открита морава без никакви дървета и храсти освен един огромен полуизсъхнал стар дъб. Тя беше оставена според фортификационните правила през всички епохи, за да не може врагът да се доближи до стените, без да бъде забелязан от кулите; зад тази морава се издигаше самият замък.

Заграждаха го три зъбчати крепостни стени с кули в ъглите и по протежението им; втората стена беше по-висока от първата, за да може оттам да се напада външната стена, в случай че бъде завзета от неприятеля; а третата — най-вътрешната — стена беше по-висока от втората. Французинът уведоми младия си другар, че покрай цялата външна стена имало ров, дълбок двадесетина стъпки (който не се виждаше от мястото, гдето бяха застанали — в подножието на стената); пълнели го с вода от шлюзовете на река Шер или по-точно на един от притоците ѝ. Пред втората стена, добави той, имало още един

ров, а трети, с все същите необичайни размери, се намирал между втората и най-вътрешната стена. Външните и вътрешните брегове на трите рова били здраво защитени от огради с железни зъбци, всеки с по няколко шипа на върха, така че един опит за покатерване и прехвърляне през тях би бил направо самоубийство.

Зад най-вътрешната стена се издигаше самият замък, състоящ от няколко сгради, строени в различни епохи, но близо едни до други и свързани с мрачната старинна кула, възправена като етиопски исполин; а отсъствието на каквито и да са прозорци извън безредно разположените бойници за отбранителна стрелба оставяше у зрителя неприятното чувство, което изпитваме пред слепец. Останалите сгради не изглеждаха по-пригодени за приятен живот, защото прозорците им гледаха към затворен вътрешен двор; така че цялата външна фасада напомняше повече затвор, отколкото дворец. Сегашният крал бе дори засилил това впечатление; в желанието си построените от него допълнителни укрепления да не се различават лесно от първоначалната сграда (защото като повечето мнителни хора той не обичаше да забелязват мнителността му) той бе заповядал да използват най-тъмните тухли и варовик, а варта да смесват със сажди, та целият замък да изглежда еднакво старинен и мрачен.

Тази огромна сграда имаше само един вход или поне Дърюърд не забеляза друг освен този, който се виждаше във външната стена между две яки кули, обичайна защита за всяка крепостна врата; можа да забележи и обикновените ѝ допълнения — желязната решетка и подвижния мост; решетката беше спусната, а мостът вдигнат. Такива кули имаше и по втората и третата стена, само че не на една линия с първите; пътеката не пресичаше в една точка и трите стени, така че влезлите трябваше да изминат около тридесет ярда между първата и втората стена, изложени на нападение и от двете, ако са дошли като врагове; след като минеха през втората врата, трябваше да се отклонят отново, за да стигнат до входа в третата, най-вътрешна стена; по този начин, преди да стигнат в двора пред самата сграда, трябваше да минат през два тесни прохода под двустранна оръдейна стрелба и да завладеят три врати, отбранявани с най-мощните средства на епохата.

Дошъл от една страна, също така опустошавана от външни и междуособни войни — с неравна планинска повърхност, пресечена от пропасти и порои, сама по себе си една естествена крепост, — младият

Дъруърд познаваше добре и различните средства, чрез които хората защитаваха в ония тежки времена достъпа до своите жилища; но призна откровено пред другаря си, че не е допускал така добре да се укрепят изкуствено места, толкова зле защитени от природата; защото замъкът, както вече споменахме, се намираше на висок хълм, в чието подножие те бяха застанали.

Той се изненада още повече, когато другарят му каза, че като се изключи единствената крива пътека, по която може да се стигне безопасно до входа, целият замък е заобиколен — като горичката, отгдето бяха минали — с най-различни скрити ями, капани и примки, които неизбежно ще погълнат нещастника, тръгнал без водач из тия места; а по крепостните стени били построени железни люлки, наречени *ластовичи гнезда*, отгдето стражите можели винаги, без да се излагат на опасност, да стрелят срещу всеки, който би се опитал да влезе, без да даде уговорения за деня знак или парола; стрелците от кралската гвардия изпълнявали денонощно тази длъжност срещу голяма заплата, разкошни дрехи и различни почести и облаги от страна на крал Луи.

— А сега — продължи той — кажи ми, млади момко, виждал ли си такава яка крепост и мислиш ли, че ще се намерят достатъчно смели мъже да я нападнат?

Младежът загледа продължително и втренчено сградата, която толкова много го заинтересува, та — увлечен от младежко любопитство — дори забрави мокрите си дрехи. Той поруменя като смелчак, замислил някакъв подвиг, и накрая отговори:

— Замъкът е як и здраво отбраняван; но за смели мъже няма нищо невъзможно.

— Има ли в твоята родина хора способни за такъв подвиг? — запита почти презрително възрастният мъж.

— Не твърдя такова нещо — отвърна младежът; — но хиляди шотландци са готови на всякакви подвизи, ако ще послужат за добро дело.

— Хм! — каза другият. — Да не би и ти да си от тия храбреци?

— Грехота е човек да се хвали, докато е в безопасност — заяви младият Дъруърд; — но баща ми е вършил такива смели дела, а пък аз съм убеден, че съм негов син.

— Добре — усмихна се другарят му. — Ако речеш да опиташ, ще срещнеш равни на себе си и при това от същата порода; защото горе стоят на стража шотландските стрелци от гвардията на крал Луи — триста души чистокръвни благородници от твоята родина.

— На мястото на крал Луи — отговори младежът — аз бих поверил охраната си на тия триста шотландски благородници, съборил бих до основи крепостните стени, поканил бих благородници и паладини и бих си живял, както ми прилича — в пречупване на копия, в безстрашни турнири, в пирове с благородниците денем и в танци с дамите нощем. А от врагове щях да се плаша колкото от мухите.

Другарят му отново се усмихна, каза, че много са се приближили до замъка, и тръгна отново към гората по много по-широка и утъпкана пътека от досегашната.

— Тази пътека — обясни той — ще ни отведе до селото Плеси, гдето ще намериш добър и почтен прием. Около две мили по-нататък се намира прекрасният град Тур, който е дал името си на богато и красиво графство. Но село Плеси или Плеси-паркът, както понякога го наричат, поради съседството с кралската резиденция и ловния парк, който я заобикаля, ще ти предложи по-близко и по-прилично гостоприемство.

— Благодаря ви за сведението, любезни господарю — каза шотландецът; — но престоят ми тук ще бъде толкова кратък, че ако намеря парче месо, а за пиене нещо по-добро от вода, нуждите ми в Плеси, все едно дали е парк или езеро, ще бъдат напълно задоволени.

— Аз пък мислех — отговори другарят му, — че идваш да видиш някой приятел из тия места.

— Така е всъщност... идвам за брата на майка си — потвърди Дърюърд; — най-хубавия мъж, тъпкал с ботушите си нашата пустош, преди да напусне крайбрежните хълмове на Ангъс.

— Как се казва? — попита другият. — Ще се опитам да го намеря; защото не е безопасно да отидеш сам до замъка; може да те вземат за съгледвач.

— Да чуеше баща ми! — навика младежът. — Мене да ме вземат за съгледвач!... Ей богу, който ме опетни с такава обида, ще има да опита колко е студено желязото!... А колкото до името на вуйчо ми, няма защо да го крия... казва се Лесли. Лесли е честно и благородно име.

— Не се съмнявам — каза старият; — само че в шотландската гвардия има трима души с това име.

— Вуйчо ми се казва Людовик Лесли — поясни младежът.

— Двама от тримата Лесли са Людовиковци — отговори търговецът.

— Моят роднина е Белязания Людовик — каза Куентин. — Фамилните имена в Шотландия толкова се повтарят, че като не остане друг начин да се разпознаваме, даваме на хората и прякори.

— Искаш да кажеш навярно бойно прозвище — отговори другарят му; — този, за когото говориш, наричат, струва ми се, Льо Балафре заради белега на лицето му... достоен мъж и добър войник. Ще се опитам да ти уредя среща с него, но той е от ония придворни, които имат строги задължения и излизат от замъка обикновено когато придружават краля. А сега, младежо, искам да ми отговориш на един въпрос. Аз бих се обзаложил, че ти желаеш да останеш на служба при вуйчо си в шотландската гвардия. Ако си намислил такова нещо, то е мъчна работа, защото си още много млад, а за такава длъжност се изисква няколкогодишна подготовка.

— Може и да съм мислил такова нещо — отвърна безгрижно Дъруърд; — но и да е било така, желанието ми се изпари вече.

— А защо, младежо? — запита почти строго французинът. — Защо говориш така за една длъжност, за която се състезават най-благородните твои сънародници?

— Да им е честита — отговори сдържано Куентин. — Откровено казано, и на мене много ми се иска да служа на френския крал; само че колкото и богато да ме обличат, колкото добре и да ме хранят, предпочитам да живея на свобода, а не затворен в някое ластовиче гнездо, както нарекохте ония решетчести кутийки. Освен това — добави тихо той — да си кажа правото, не ми се харесва замък, гдето по *сборното дърво*^[1] висят такива украшения.

— Досещам се за какво намекваш — отговори французинът; — но кажи го все пак по-ясно.

— Да го кажа по-ясно — съгласи се младежът. — На хвърлей стрела от замъка виждам един прекрасен дъб... а на дъба виси човек в сива късовейка, също като моята.

— Вярно е! — призна французинът. — Пасха Господня! Ето какво значи да имаш младежки очи! И аз забелязах нещо, само че го

взех за гарван между клоните. Тази гледка никак не е чудна, младежо; когато лятото започне да преваля и настъпят дълги лунни нощи, а друмищата станат несигурни, ще видиш цели гроздове от такива украси, увиснали по стария дъб... Но какво от това?... Те са просто пряпорци за сплашване на крадците, и при всеки обесен разбойник честните хора разбират, че във Франция е бил очистен някой пладнешки крадец, някой *pilleur*^[2] и потисник на народа. Тия гроздове, млади момко, са знаци за правосъдието на нашия владетел.

— Ако бях на мястото на крал Луи, аз бих ги обесвал все пак малко по-далеко от двореца си — заяви младежът. — В моята страна закачваме мъртви гарвани там, дето върлуват живите, не в градините или при гълъбарниците си. Пфу!... Чак тук замириса на мърша.

— Ако доживееш да станеш честен и верен служител на своя крал, драги младежо — отговори французинът, — ще научиш, че няма по-приятна миризма от тази, която издава един мъртъв предател.

— За да живея така, трябва да загубя обонянието или зрението си — каза шотландецът. — Покажете ми някой жив предател — ръката и оръжието ми е готово; но омразата не бива да надживее виновника... Както и да е, стигнахме, струва ми се, до селото, гдето се надявам да ви докажа, че нито окъпването, нито погнусата са уталожили глада ми. Затова, драги господине, да побързаме към гостилницата... Само че преди да приема гостоприемството ви, кажете как да ви наричам.

— Хората ми казват майстор Пиер — отвърна другарят му. — Нямам никакви титли. Обикновен човек, който живее от скромния си доход. Така ме знаят всички.

— Така да бъде, майстор Пиер — съгласи се Куентин; — радвам се, че случаят ни събра; защото имам нужда от съвет, за който ще ви бъда много благодарен.

Докато разговаряха, камбанарията и високият дървен кръст, който се виждаше между дърветата, им показаха, че са вече пред селото.

Но майстор Пиер се отклони малко от пътеката, която тук се сливаше с широк друм, и каза на другаря си, че гостилницата, гдето възнамерява да го заведе, се намира на по-усамотено място и е само за отбрани пътници.

— Ако имате предвид хора, които пътуват с по-пълни кесии — отвърна шотландецът, — не съм от тях и бих си опитал късмета по-

скоро с кождерите по пътищата, отколкото с кождерите из гостилниците ви!

— Ах, Пасха Господня! — измърмори водачът му. — Какви сметкаджии са тия шотландци! Англичанинът се втурва в кръчмата, без да му мисли, яде и пие от хубаво по-хубаво и се сеца за плащане чак след като си напълни търбуха. Само че вие забравяте, господин Куентин — така се казвахте, нали? — вие забравяте, че ви дължа една закуска.

— Всъщност — каза веселият младеж — аз забравих и изкърпането, и вината, и разплащането, и всичко. Дрехите ми изсъхнаха или почти изсъхнаха, докато вървахме, но няма да се откажа от любезното ви предложение; защото вчера на обяд хапнах малко, а на вечеря никак. Вие изглеждате почтен гражданин, та не виждам основание да откажа любезността ви.

Французинът се усмихна едва уловимо; защото ясно виждаше, че макар и много гладен, младежът все още не се примиряваше с мисълта да се нахрани за чужда сметка и се стараяше да укроти самолюбието си с мисълта, че приема тази незначителна услуга само от учтивост, за да отговори на любезността с любезност.

Междувременно слязоха по тясна пътечка, засенчена от високи брястове; в дъното на пътечката имаше врата, която ги отведе в двора на просторна странноприемница, предназначена за благородниците и посетителите, идващи по работа в замъка, гдето много нарядко и само когато подобно гостоприемство не можеше да се откаже, Луи XI допускаше някои от придворните си. Над главния вход на голямата некрасива сграда имаше герб във форма на щит с fleur-de-eyes^[3] — емблемата на френските крале. Из двора и в сградата не се чуваше почти никакъв шум; а в ония времена, когато и в частни, и в обществени сгради се поддържаха прислуга, по шума личеше дали заведението има много работа и посетители. Човек би казал, че строгата неприветна външност на близкото кралско жилище бе предала част от своята тържествена, заплашителна мрачност дори на една сграда, предназначена според тогавашните обичаи за приятелски срещи, весели гуляи и развлечения.

Без да повика никого, без да се приближи дори към главния вход, майстор Пиер вдигна резето на една странична врата и въведе госта в

голяма стая, гдето в камината пламтяха запалени съчки, а на масата беше сложена богата закуска.

— Моят побратим се е погрижил както трябва — обърна се французинът към шотландеца. — Предполагам, че си изстинал, затова поръчах да запалят огън; трябва и да си гладен, но ей сега ще закусиш.

Той подсвирна и стопанинът влезе веднага, поклони се дълбоко на bon jour'а на майстор Пиер, но не прояви нито следа от бърливостта, присъща през всички времена на френските гостилничари.

— Изпратих — каза майстор Пиер — един джентълмен да поръча закуска... Дойде ли?

Стопанинът отговори само с мълчалив поклон, продължавайки да внася и нарежда на трапезата различните блюда, без да ги похвали с нито една дума. А закуската заслужаваше похвалите, с които френските гостилничари обикновено поднасят гозбите си, както читателят ще научи в следващата глава.

[1] Така се е наричало някога голямото дърво пред шотландските замъци. Мъчно може да се установи произходът на името; но там именно владетелят на замъка е посрещал знатните гости и дотам ги е изпращал при заминаването им. ↑

[2] Pilleur (фр.) — грабител. Б.пр. ↑

[3] Лилия, герб на френските крале от бурбонската династия. Б.пр. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ЗАКУСКАТА

Свещени небеса! Какво ядене! Какъв хляб!
„Пътешествията на Йорик“^[1]

Оставихме младия чужденец във Франция, настанен по-удобно, отколкото когато и да е, откакто бе влязъл в земите на древните гали. Закуската, както споменахме в края на миналата глава, беше великолепна. Имаше перигорски пастет, какъвто всеки гастроном би желал да яде до последния си час, както Омировите герои забравили заради лотосовите зърна рода, родината и дълга си. Дебелите му стени от великолепно изпечено тесто се издигаха като укрепленията на богата столица и символ на богатството, което трябва да прикриват. Имаше много вкусно рагу с un petit point de l'aïl^[2], какъвто гасконците обичат, а шотландците не мразят. И много вкусен жамбон от буа на великолепен глиган из близката монришарска гора. И чудесни малки кръгли хлебчета, наричани boules^[3] (от които френските хлебари са получили името boulangers), с такава привлекателна коричка, че биха били деликатес, дори ако ги ядете само с вода. А тук имаше не само вода, защото една кожена манерка, наричана botrine, съдържаше най-малко един литър прекрасно vin de Beaulne^[4]. Толкова хубави неща биха възбудили охота за ядене дори пред прага на смъртта. Какво въздействие можеха следователно да упражнят те върху един двадесетгодишен младеж, ял твърде малко през последните два дни, ако изключим полузрелите плодове, които бе успял да си набере случайно, и едно съвсем малко парче ечемичен хляб? Той се нахвърли на рагуто и скоро очисти чинията... нападна голямата баница, навлезе дълбоко в недрата ѝ и подкрепяйки от време на време силите си с чаша вино, продължи борбата за най-голяма изненада на стопанина и за удоволствие на майстор Пиер.

Като виждаше, че е извършил по-добро дело, отколкото бе предполагал, възрастният мъж изглеждаше възхитен от апетита на младия шотландец; и щом забеляза, че усърдието му започна да намалява, се постара да го насърчи към нови усилия, като поръча да донесат сладко, крем-пити и какво ли не, за да го накара още да яде. През това време лицето му изразяваше добродушие и благосклонност, несъответни на неговия рязък, язвителен и строг нрав. Възрастните хора почти винаги съчувстват на младежката радост, щом душевното им равновесие не е смутено от завист или безполезно съперничество.

Колкото и да беше погълнат от приятното си занимание, след изпитото бургундско на Куентин се стори, че лицето на новия му приятел не е така неприветливо, както изглеждаше отначало; и много мило укори майстор Пиер, задето се радва на охотата му, а сам не хапва нищо.

— Аз постя — отговори майстор Пиер — и до обяд не бива да вземам нищо освен малко сладко и чаша вода... Помоли оная дама — добави той, като се обърна към гостилничаря — да ми ги донесе...

Щом гостилничарят излезе, майстор Пиер продължи:

— И така, удържах ли си думата за обещаната закуска?

— За пръв път се наядох — отговори младежът, — откакто съм напуснал Глен-Хулейкин.

— Глен... какво? — запита майстор Пиер. — Дявола ли искаш да призовеш с тия дългоопашати думи?

— Глен-Хулейкин — обясни добродушно Куентин, — което значи комаров дол, е нашето родово владение, уважаеми сеньор. Но вие си платихте правото да ми се присмивате, ако ви е угодно.

— Нямам никакво намерение да те оскърбявам — каза старият; — исках само да ти кажа, щом толкова хареса яденето, че шотландските стрелци от гвардията закусват всеки ден така, дори още по-добре.

— Нищо чудно — отвърна Дърюърд. — Като стоят цяла нощ затворени в ония *ластовичи гнезда*, сутрин сигурно са страшно изгладнели.

— И могат да се наядат до насита — добави майстор Пиер. — Не са принудени като бургундците да избират между гол гръб и празен корем... Обличат се като графове и ядат като игумени.

— Блазе им — каза Дърюърд.

— А защо не искаш да останеш на служба тук, младежо? Предполагам, че вуйчо ти може да те назначи на първото освободено място. Между нас казано, и аз мога да ти бъда полезен. Навярно можеш да яздиш така добре, както стреляш с лък?

— Дърюърдовци са най-добрите конници, стъпвали с брониран ботуш на желязно стреме; и аз би трябвало да приема любезното ви предложение. Но виждате ли, храната и облеклото са потребни неща, само че на моите години човек мисли за слава, почести и бойни подвизи. Вашият крал Луи — Бог да го благослови, защото е приятел и съюзник на Шотландия! — се излежава в замъка си или се разхожда от една крепост в друга; и завладява градове и области с преговори вместо с честен бой. А пък аз споделям настроението на Дъгласовци^[5], които са все из полетата, защото предпочитат песента на чучулигата пред скърцането на мишките.

— Млади момко — отвърна майстор Пиер, — не съди прибързано делата на владетелите. Луи пести кръвта на поданиците си, не своята. Той се прояви като храбър мъж при Монлери.

— Така е, само че това е било преди повече от дванадесет години — възрази младежът. — Аз бих желал да следвам господар, който ще се грижи името му да блести като щита му и всякога да бъде пръв в най-опасното място на боя.

— Защо не си останал тогава в Брюксел при Бургундския херцог? Той ще ти дава всеки ден случай да си трошиш костите; а може и сам да свърши тази работа... особено ако узнае, че си набил горския му пазач.

— Вярно е — каза Куентин, — че злият случай ми затвори тази врата.

— Нищо, наоколо има предостатъчно дръзки разбойници, при които лудите глави могат да постъпят на служба — успокои го съветникът му. — Какво мислиш например за Гийом дьо ла Марк?

— Какво! — възкликна Дърюърд. — Да служа при Брататия... при Арденския глиган... главатар на разбойници и убийци... за когото човешкият живот струва колкото плаща му! Който избива свещениците и поклонниците сякаш са копиеносци и стрелци? Та аз бих опозорил така герба на баща си.

— Тогава, буйни младежо — отвърна майстор Пиер, — щом смяташ le Sanglier^[6] за прекалено безсъвестен, защо не тръгнеш с

младия Гелдерленски херцог^[7]?

— Тръгнал бих по-скоро със сатаната — възрази Куентин. — Между нас казано, той отдавна е дотегнал на земята... И адът е разтворил вече паст за него! Разправят, че бил затворил в тъмница собствения си баща и дори го биел... Можете ли да повярвате?

Майстор Пиер сякаш се смути от чистосърдечния ужас, с който младият шотландец говореше за синовната неблагоприятност, и отговори:

— Ти още не знаеш, младежо, колко малко значение имат кръвните връзки за високопоставените хора. — После, променяйки тона, с който бе започнал, добави весело: — Освен това, ако херцогът е бил баща си, баща му пък го е бил едно време; следователно, просто са се разплатили.

— Чудно ми е, че можете да приказвате така — възрази шотландецът, като се изчерви от възмущение; — човек с посивели коси като вас трябва да намира по-подходящи теми за шега. Ако старият херцог е бил сина си като дете, сигурно не го е бил достатъчно; защото по-добре би било малкият да е умрял от бой, отколкото да срами християните, че такова чудовище е получило кръщение.

— Щом преценяваш с такава мярка характерите на всеки владетел и вожд — каза майстор Пиер, — мисля, че ще бъде най-добре сам да станеш главатар; защото къде би могъл такъв мъдър човек като тебе да намери шеф, достоен да му заповядва?

— Присмивате ми се, майстор Пиер — отговори добродушно момчето, — и може би сте прав; само че не споменахте един безстрашен мъж, който е вожд на храбър отряд; при него би било чест да потърсиш служба.

— Не мога да отгатна кого имаш предвид.

— Ами този, който като ковчега на Мохамед (проклето да е името му!) виси между два магнитни стълба; който не е нито французин, нито бургундец, но поддържа равновесието между краля и херцога и ги принуждава да се боят от него въпреки могъществото си и да му служат.

— Не мога да отгатна кого имаш предвид — повтори замислено майстор Пиер.

— Кого друго бих могъл да имам предвид, ако не Луи Люксембургски, граф Дьо Сен Пол, великия френски конетабъл^[8]? Настанил се е той чудесно с храбрата си малка войска, вирнал глава

като крал Луи или херцог Шарл и се държи към тях, както момче, застанало здраво по средата на дъската, гледа ония, които се люшкат в двата ѝ края.^[9]

— И може да падне най-лошо от тримата — каза майстор Пиер. — Слушай, млади приятелю, знаеш ли ти, който смяташ грабежите за такова престъпление, че твоят голям политик, граф Дьо Сен Пол, пръв даде пример да се опожаряват селищата във време на война? И че преди извършените от него срамни опустошения всички военачалници щадяха неукрепените и неоказали съпротива градове и села?

— Честно слово — отвърна Дърюърд, — ако е така, ще започна да мисля, че нито един от тия големци не е по-добър от другите и да избираш някого от тях е все едно да си избираш дърво, гдето ще те обесят. Но този конетабъл граф Дьо Сен Пол е завладял честно и почтено града, който носи името на моя почитан светец и покровител Свети Куентин^[10] (при тия думи младежът се прекръсти). И аз мисля, че ако живееш там, той би се погрижил за мене... На него не са кръстени толкова много хора, колкото на вашите по-известни светци... но той явно е забравил своя духовен син, горкия Куентин Дърюърд, щом го остави цял ден без ядене, а след това го предаде на свети Юлиан^[11] и на случайната любезност на един чужденец, платена с гмурване в прочутия Шер или в някой от притоците му.

— Не хули светците, млади приятелю — каза майстор Пиер. — Свети Юлиан е верен закрилник на пътешествениците; а блаженият светец Кантен се е погрижил за тебе повече, отколкото можеш да допуснеш.

Докато той говореше, вратата се отвори и една шестнадесетина годишна девойка донесе дървена табличка, покрита с пъстра ленена салфетка, и чинийка с прочутите сушени сливи от Тур, а до нея — прекрасна сребърна чаша, изработена от тукашните златари, които надминават по изкуството си останалите градове на Франция и дори самата столица. Тази чаша беше толкова красива, че Дърюърд не се досети да погледне по-отблизо дали наистина е сребърна или — като поставената пред него — е от по-прост метал, така добре полиран, та прилича на сребро.

Но прислужващата девойка привлече вниманието му много повече от дребните подробности на задължението, което изпълняваше.

Той забеляза веднага, че дългите черни плитки — в които, точно според шотландската мода, се преплиташе венче от върбови листа — обрамчваха лице с правилни черти и замислени тъмни очи, напomniaщо образа на Мелпомена^[12]; макар че румените бузи, усмивката и умният поглед издаваха веселост, може би не много честа, но не и съвсем чужда за това изразително лице. На Куентин дори се стори, че отгатва стаената мъка, придаваща такава необичайна сериозност на младата красавица; а тъй като младежкото романтично въображение бързо вади заключения от най-малки предпоставки, от последвалия разговор той стигна с удоволствие до извода, че съдбата на това прекрасно създание е обгърната в тайнственост и мълчание.

— Какво значи това, Жаклин? — запита майстор Пиер, щом девойката влезе в помещението. — Защо идваш ти? Нали поисках мадам Перет да ми донесе каквото съм поръчал?... Ах, Пасха Господня!... Да не мисли, че е толкова важна, та не може да ми прислужва?

— Леля ми не се чувства добре — отвърна бързо, но смирено Жаклин; — не се чувства добре и не излиза от стаята си.

— Надявам се, че и не приема в такъв случай? — запита някак многозначително майстор Пиер. — Аз съм стара птица, пред мене преструвки не минават.

Жаклин пребледня и дори политна при тия думи; защото трябва да кажем, че гласът и изражението на майстор Пиер, винаги резки, язвителни и неприятни, ставаха зловеци и заплашителни, когато изразяваха гняв или подозрение.

Планинското рицарство на Куентин Дърюърд веднага се събуди, той побърза да се приближи към Жаклин, за да я освободи от товара ѝ, който тя му предаде безучастно, загледана плахо и тревожно в лицето на сърдития гражданин. Невъзможно беше човек да устои на това затрогващо, умолително изражение и майстор Пиер продължи не само по-меко, но дори с всичката любезност, на която беше способен.

— Не ти се сърдя, Жаклин, ти си много млада и не можеш още да бъдеш това, което за жалост ще станеш — едно неискрено и лъжливо същество, като цялата ви лекомислена порода. Никой мъж не е живял достатъчно, за да поумнее, но вас всеки е имал случай да разбере.^[13] И този шотландски кавалер ще ти каже същото нещо.

Жаклин погледна за миг младия чужденец, само за да изпълни сякаш волята на майстор Пиер. Но колкото и да беше краткотраен, този поглед се стори на Дъръурд трогателен зов за подкрепа и съчувствие; и с готовността, продиктувана от младежките чувства и от романтичната почит към жената, втъпена от възпитанието му, той побърза да отговори, „че е готов да хвърли ръкавица на всеки човек от неговия ранг и възраст, който би си позволил да каже, че това прекрасно лице може да изразява нещо друго освен най-чисти и искрени мисли“.

Девојката пребледня като смъртник и погледна уплашено майстор Пиер, който само се разсмя по-скоро презрително, отколкото одобрително от дързостта на младия храбрец. Обмисляйки думите си почти винаги след като ги е изрекъл, Куентин се изчерви при мисълта, че е казал нещо, което можеше да се сметне за самохвалство пред един възрастен човек, при това цивилен; и в знак на покаяние реши да понесе търпеливо осмиването, на което заслужено се бе изложил. Изчервявайки се отново, той поднесе на майстор Пиер таблата и чашата, като прикри смирението си зад една смутена усмивка.

— Ти си глупаво момче — каза майстор Пиер — и познаваш жените толкова, колкото и кралете... чиито сърца — добави той, като се прекръсти набожно — са в Божията десница.

— А в чия десница са тогава сърцата на жените! — попита Куентин, решен, ако е възможно, да не бъде победен от самомнителното превъзходство на този странен старец, чийто високомерен и безгрижен нрав упражняваше върху него въздействие, от което се чувстваше засрамен.

— Предполагам, че тях трябва да потърсиш другаде — каза сдържано майстор Пиер.

Куентин се почувства отново унижен, но не се смути. „Сигурно — каза си той — почитта ми към този гражданин на Тур не се дължи на жалката закуска, с която ме нагости, макар че тя беше вкусна. С храна се привързват само кучетата и соколите... към човека трябва да проявиш добросърдечие, ако искаш да спечелиш обичта и благодарността му. Да, този човек е необикновена личност; а прекрасното видение, което вече изчезва... сигурно няма нищо общо с тази жалка гостилница и със сребролюбивия търговец, макар че го гледа със страхопочитание, както го гледат впрочем всички, които случаят изпречва пред него. Странно е наистина с каква почит тия

фламандци и французи се отнасят към богатството — много по-голяма, отколкото то заслужава; не е чудно и този стар търговец да смята, че отдавам на парите му почитта, която проявявам всъщност към възрастта му... Аз, шотландец, благородник с вековно потекло, да се кланям пред парите на някакъв търговец от Тур!“

Такива мисли минаваха през ума на младия Дъръурд, когато майстор Пиер каза усмихнато, милвайки в същото време косите на Жаклин:

— Младежът ще ми прислужва, Жаклин... ти можеш да си отидеш. А пък аз ще кажа на твоята нехайна сродница, че не прави добре, като те излага без нужда на чужди погледи.

— Тя ме изпрати само за да ви прислужвам — отговори девойката. — Вярвам, че няма да се сърдите на моята роднина, щом...

— Пасха Господня! — прекъсна я търговецът, но вече не сърдито. — Не се ли наприказва с мене, девойче, или стоиш, за да гледаш хлапето?... Да те няма!... Той е благородник, значи може да ми прислужва.

Жаклин веднага си отиде. Това безропотно подчинение дотолкова изненада Куентин Дъръурд, че прекъсна нишката на пораншните му мисли и той почти несъзнателно се покори, когато майстор Пиер се отпусна нехайно в голямото кресло и му каза с тона на човек, свикнал да заповяда:

— Остави таблата до мене.

След това сви вежди над пронизващите очи, които почти не се виждаха и само стрелваха изрядко с бърз и остър поглед, както самотен лъч просветва за миг из тъмния облак, скрил залязващото слънце.

— Такова хубаво момиче — каза най-после старецът, като вдигна глава и загледа упорито и продължително Куентин, — такова мило девойче не е за прислужница в auberge, нали?... Би могло да краси трапезата на всеки почтен гражданин; само че няма възпитание и е от долен произход.

Случва се понякога една случайна дума да разруши прекрасните въздушни кули и ние не можем да я простим, дори когато е била изречена без зъл умисъл. Куентин се смути, готов беше дори да се ядоса — без да знае защо — на този старец, който му съобщи, че това прелестно създание е прислужница в auberge, както пролича от

работата му. Малко по-привилегирована прислужница наистина, може би племенница или друга роднина на стопанина, но все пак прислужница, принудена да се съобразява с настроението на посетителите и особено на майстор Пиер, който имаше навярно най-различни хрумвания и достатъчно пари, за да ги налага.

Куентин си каза отново, че трябва да накара търговеца да почувства разликата в положението им, да разбере, че богатството му в никакъв случай не го поставя наравно с един Дърюърд от Глен-Хулейкин. Но щом погледнеше майстор Пиер с наведения поглед, свитите вежди и евтините дрехи, съзираше в лицето му нещо, което го възпираше да изтъкне своето превъзходство. Напротив — колкото по-често и по-внимателно го заглеждаше, толкова повече любопитстваше да узнае кой и какъв е този човек; накрая реши, че трябва да е най-малко представител на занаятчийските гилдии или висш чиновник в Тур; във всеки случай човек, свикнал да изисква и да получава уважение.

През това време търговецът се бе замислил дълбоко, но скоро се сепна, прекръсти се набожно, хапна някоя и друга сушена слива и една бисквита, после направи знак на Куентин да му подаде чашата и запита, докато младежът му я поднасяше:

— Ти каза, че си благородник, нали?

— Сигурно съм — отвърна шотландецът, — щом дедите ми са благородници от петнадесет поколения насам... както вече ви казах. Но не се стеснявайте от това, майстор Пиер... Мене всякога са ме учили, че младите са длъжни да услужват на по-възрастните.

— Чудесно правило — каза търговецът, като взе чашата и почака Куентин да му я напълни от сребърната кана, без да прояви стеснение, каквото шотландчето бе очаквало да пробуди у него.

„Дявол да го вземе този стар простак с неговата самонадеяност и фамилиарност — помисли Дърюърд. — Използва услугите на един шотландски благородник така безцеремонно, както аз бих се отнасял с някой псар^[14] от Глен-Айла.“

През това време търговецът изпи водата и каза на другаря си:

— От усърдието, с което ми се стори да опитваш бургундското, предполагам, че надали ще ми направиш компания с такова просто питие. Само че аз имам един еликсир, който може да превърне дори изворната вода в най-хубаво френско вино.

Докато говореше, той извади от пазвата си голяма кесия от кожа на морска видра и напълни чашата почти до половина с дребни сребърни монети.

— И така, младежо — каза майстор Пиер, — ти трябва да бъдеш благодарен както на своя покровител свети Кантен, така и на свети Юлиан много повече, отколкото изглежда да си им бил благодарен досега. Бих те посъветвал да направиш дарения в тяхна чест. Остани в тази странноприемница, докато се срещнеш с твоя роднина Льо Балафре, който ще бъде свободен от дежурство днес следобед. Ще се погрижа да му съобщя, че си тук, защото имам работа към замъка.

Куентин Дъруърд се опита да отклони щедростта на новия си приятел; но майстор Пиер смръщи тъмните си вежди, изправи прегърбената си снага с достойнство, каквото Куентин не бе забелязал досега у него, и каза властно:

— Без много приказки, младежо. Изпълнявай каквото ти се заповядва.

С тия думи напусна помещението, като направи знак на Куентин да не го следва.

Младият шотландец бе смаян и не знаеше как да си обясни това държане. Първият съвсем естествен, макар и не много достоен порив го тласна да надзърне в сребърната чаша, наполовина пълна с десетки сребърни монети. Но можеше ли да принизи дотам своето достойнство на благородник, та да приеме пари от този богат плебей?... Тежък въпрос; защото извън хубавата закуска нямаше никакви запаси, за да се върне в Дижон, ако би решил да се изложи на гнева на Бургундския херцог и да постъпи на служба при него, или до Сен Кантен, за да постъпи при конетабъла Сен Пол. А бе решил, ако не получи служба при френския крал, да предложи услугите си на един от двамата васали. И направи може би най-мъдрото нещо при сегашните обстоятелства, като си каза, че ще трябва да дочака съвета на вуйчо си; после прибра парите в кадифената торбичка и повика стопанина, за да му предаде сребърната чаша и да поразпита за този щедър и високомерен търговец.

Гостилничарят скоро се яви; макар че не му даде никакви обяснения, беше все пак по-приказлив, отколкото първия път. Решително отказа да вземе сребърната чаша, защото не била негова, а на майстор Пиер, който, я оставил на госта си. Сам той имал четири

чаши, спомен от покойната му баба, но те приличали на тези колкото ряпа на праскова. Тази чаша била от най-прочутите в Тур, работа на Мартен Доминик^[15], ваятел, какъвто нямало дори в Париж.

— А кой е този майстор Пиер — прекъсна го Дърюърд, — за да прави такива скъпи подаръци на съвсем чужди хора?

— Кой е майстор Пиер ли? — повтори стопанинът, като изричаше думите така бавно, сякаш ги прецеждаше през устните си.

— Да — повтори бързо и настойчиво Дърюърд, — кой е този майстор Пиер и защо пилее така богатството си в подаръци? И другият, когото изпрати да поръча закуската... дето прилича на касапин?

— Кой е майстор Пиер, уважаеми господине, би трябвало да попитате самия него; а колкото до онзи, който заповяда да приготвя закуската, Бог да ни пази от близко познанство с него!

— Тук има някаква тайна — заяви младият шотландец — Майстор Пиер ми каза, че бил търговец.

— Щом ви е казал така — отговори гостилничарят, — сигурно е търговец.

— С какво търгува тогава?

— О, с всякакви стоки — продължи стопанинът; — главно има работилници за коприна, които съперничат на разкошните платове, донасяни от венецианците из Индия и Китай. Сигурно сте видели черничевата гора, засадена по заповед на майстор Пиер за храна на копринените буби.

— А коя е, добри човече, хубавата девойка, дето донесе сладкото? — попита гостът.

— Гостенка в странноприемницата ми, господине; дойде заедно с една придружница, нейна леля или някаква друга роднина, доколкото разбирам — отвърна гостилничарят.

— Обичай ли е тук гостите да си прислужват един на други? — запита Дърюърд; — защото забелязах, че майстор Пиер не пожела да вземе нищо от тебе или от твой слуга.

— Богатите хора могат да си позволяват всякакви хрумвания, защото има с какво да платят за тях — отвърна стопанинът; — не за пръв път майстор Пиер намира случай да бъде обслужван от благородници само като им кимне.

Младият шотландец се почувства оскърбен от този намек; но прикри огорчението си и запита дали може да получи стая в странноприемницата за един ден, а може би и за по-дълго.

— Разбира се — отговори гостилничарят; — за колкото ни е угодно.

— И дали е позволено — попита Куентин — да изкажа почитанията си на дамите, чийто сънаемател ще стана?

Гостилничарят се поколеба.

— Те не излизат никъде — каза той. — Нито приемат никого.

— С изключение на майстор Пиер, предполагам? — запита Дърюърд.

— Нямам право да говоря за никакви изключения — отвърна твърдо и почитателно стопанинът.

Куентин, който надценяваше собственото си значение, като имаме предвид, че му липсваха средства да го поддържа, бе огорчен от отговора на гостилничаря, но не се поколеба да използва една възможност, с която често си служеха в ония времена.

— Занеси на дамите — каза той — една бутилка Vernât^[16] заедно със смирените ми почитания; и кажи, че Куентин Дърюърд, от рода Глен-Хулейкин, шотландски благородник, а сега техен съсед, моли за разрешение да им изкаже почитанията си.

Пратеникът излезе и почти веднага се върна с отговора на дамите, които отказали да приемат изпратения подарък, като изказали на шотландския кавалер своите благодарности и съжаления, че се намират тук инкогнито, затова не приемат никого.

Куентин прехапа устни и изпи чаша от върнатото вино, което стопанинът бе оставил на масата.

„Чудновата страна, ей богу — каза си той, — гдето търговци и занаятчийци пилеят пари като благородници, а странстващи девойки отседнали в някакво cabaret^[17], се държат важно, като предрешени принцеси! Все едно, ще видя аз тази черноока девойка, та каквото ще да става.“ След това благоразумно решение той поиска да го заведат в стаята му.

Стопанинът го поведе по стълбището на една кула, а оттам по коридор с много врати, като в манастир; това сходство никак не възхити нашия герой, който не си спомняше с удоволствие своя живот в манастира. Гостилничарят се спря в дъното на коридора, избра един

ключ от връзката, закачена на колана му, отключи и въведе госта в една стая от кулата, малка и отстранена, но толкова чиста, с такова хубаво легло и мебели, че приличаше на мъничък дворец.

— Надявам се, че жилището ще ви хареса, уважаеми господине — каза стопанинът. — Аз съм длъжен да задоволявам всеки приятел на майстор Пиер.

— О, щастливо изкъпване! — извика Куентин Дърюърд и подскочи, щом остана сам; — щастиято никога не се е явявало пред мене по-прекрасно, макар че ме измокри. Сполуката ме заля просто като потоп.

Докато говореше така, той пристъпи към прозорчето; и тъй като кулата се издигаше доста много от общата линия на сградата, оттам се виждаше не само една хубава просторна градина, която принадлежеше на гостилницата, но и черничевата горичка, засадена по заповед на майстор Пиер за изхранване на копринените буби. Освен това, като изостави тези по-далечни гледки и насочи поглед покрай стената, Дърюърд можа да види, че срещу неговата кула има друга със също такова прозорче, точно срещу неговото. Човек, двадесет години по-стар от Куентин, мъчно би си обяснил защо тази част от сградата заинтересува младежа повече от хубавата градина или черничевата горичка; защото очи, изхабени в продължение на четиридесет години да гледат все нагоре, са равнодушни към крепостните прозорчета, дори когато решетката им е полуотворена, за да влезе чист въздух, а капакът полуспуснат, за да не пусне слънцето или някой прекалено любопитен поглед... дори когато на едната му страна има окачена лютия, полузакрита от морскозелено копринено шалче. Но в щастливата възраст на Дърюърд такива accidents^[18], както би ги нарекъл някой художник, са достатъчен повод за стотици въздушни видения и тайнствени предположения, на които възрастен човек се усмихва, когато си ги припомня, и въздиша, докато се усмихва.

Естествено е да предположим, че нашият приятел Куентин желаше да научи нещо повече за прекрасната си съседка, собственица на лютнята и шалчето... поне да узнае дали тя не е същата девойка, която бе прислужвала смирено на майстор Пиер. Но не започна, разбира се, да наднича любопитно от прозорчето си. Той знаеше как се ловят птички; и само защото се бе скрил зад едното крило на своя прозорец, надничайки през решетката, можа да види как една бяла,

закръглена, хубава ръка взе лютнята; а след миг и слухът му получи своя дял от наградата за това хитро държане.

Девојката от другата кула, собственицата на шалчето и лютнята, пееше точно такава песен, каквато можем да очакваме от устните на високопоставена дама от рицарските времена, която рицари и трубадури са слушали с въздишки и копнеж. В думите нямаше толкова мисъл, духовитост или въображение, за да отклонят вниманието от музиката, както и музиката не беше така сложна, за да затъмни напълно думите. Те изглеждаха създадени едни за други; и ако песента се рецитираше без музика или мелодията се изпееше без думи, нито едната, нито другата биха заслужавали внимание. Затова няма смисъл да предадем нещо, което не е било писано за декламация и четене, а само за пеене. Но подобни откъси от старинна поезия са имали винаги обаяние за нас; и тъй като песента е изчезнала завинаги — освен ако Бишоп^[19] открие нотите ѝ или някоя чучулига научи Стивънс^[20] да изчурулика мелодията, — ние ще си позволим да изложим и себе си, и вкуса на дамата с лютнята, като предадем стиховете точно, колкото прости и дори груби да са те:

*В уречен час те чакам аз,
денят угасна в равнината,
ухаен мирис край мен се шири,
ветрец подухва над водата.
И птичка пойна сега спокойно
с другар в гнездо се приюти.
Те знаят вече часа уречен.
Къде, о графе, скиташ ти?
Една мома върви сама,
след миг пастира ще намери,
в старинен замък запяват с пламък
все благородни кавалери.
А над земята, сред небесата,
звездицата любов трепти.
И ней покорни са всички хора —
къде, о графе, скиташ ти?^[21]*

Както и да прецени читателят тази проста песничка, тя дълбоко развълнува Куентин със своите божествени звуци, изпети от нежен, глъхнещ глас, който лекият ветрец довяваше заедно с градинските ухания; а от това, че певицата почти не се виждаше, всичко изглеждаше още по-тайнствено и прекрасно.

Когато песента свърши, слушателят не се стърпя и се показва по-смел, в безразсъден опит да види малко повече, отколкото бе зърнал досега. Гласът веднага затихна... прозорчето се затвори и тъмна завеса прекрати наблюденията на обитателя от отсрещната кула.

Дълбоко огорчен и изненадан от последиците на своята прибързаност, Дъруърд се утеши с надеждата, че дамата с лютнята надали ще се раздели лесно с един инструмент, който явно обичаше, нито ще има жестокостта да се откаже от удоволствието да подиша чист въздух и да отваря прозореца, само за да лиши своя съсед от песента си. Към тези утешителни мисли се примесваше може би и мъничко лична суетност. Ако в отсрещната кула живееше красива тъмнокоса госпожица, както основателно предполагаше, Куентин знаеше, че един красив, млад, светлокос странстващ храбрец, тръгнал да дири щастието си, е обитател на другата; а рицарските романи, тези добронамерени просветители, бяха научили младежта, че въпреки своята стеснителност, госпожиците се отнасят с интерес и любопитство към своите съседи.

Докато Куентин беше зает с тези мъдри размишления, един прислужник или камериер му съобщи, че някакъв рицар го чака долу.

[1] Роман от Лорънс Стърн (1713–1768). ↑

[2] Un petit point de l'ail (фр.) — мъничко чесън. Б.пр. ↑

[3] Boules (фр.) — топчета. Б.пр. ↑

[4] Vin de Beaulne (фр.) — вид бургундско вино. Б.пр. ↑

[5] Дъгласовци — шотландски феодален род. Б.пр. ↑

[6] Le Sanglier (фр.) — глиганът. Б.пр. ↑

[7] Става дума за Адолф, син на Арнолд и Катерина Бурбонска. Настоящата повест няма много общо с него, макар че той е един от най-противните хора на тази епоха. Той воюва с баща си, пленява го в една противоестествена битка, отнася се най-грубо с него и дори дръзва да го удари. За наказание Арнолд лишава от наследство безпринципния негодник и продава на Шарл Бургундски правата си

върху херцогство Гелдерн и графство Зутфен. Дъщерята на Шарл, Мария Бургундска, върнала тези владения на жестокия Адолф, който бил убит през 1477 година. ↑

[8] *Конетабъл* — висша военна длъжност във феодална Франция, отговаряща на командващ военните сили. Б.пр. ↑

[9] Тези години от царуването на Луи XI са били много тежки поради интригите на конетабъла Сен Пол, който се е смятал за независим и е преговарял едновременно с Англия, Франция и Бургундия. Според обичайната съдба на такива изменчиви държавници, конетабълът си спечелил най-после омразата на всичките си могъщи съседи, които последователно ласкаел и мамел. Бургундският херцог го предал на френския крал, който набързо го осъдил и екзекутирал в 1475 година. ↑

[10] Именно след завземането на град Сен Кантен конетабълът започва своите политически хитрувания, които накрая му струват толкова скъпо (Дъръурд произнася по английски името на френския град Сен Кантен). ↑

[11] У католиците свети Юлиан е покровител на пътниците. Б.пр. ↑

[12] Муза на трагедията в гръцката митология. Б.пр. ↑

[13] Една от най-неприятните черти в твърде неприятния характер на Луи била голямото му презрение към ума и характера на прекрасния пол. ↑

[14] Псар — който се грижи за ловните кучета на феодала. Б.пр. ↑

[15] Доминик (Мартен) — прочут средновековен бижутер от Тур. Б.пр. ↑

[16] Vernât (фр.) — овернско вино. Б.пр. ↑

[17] Cabaret (фр.) — кръчма, хан. Б.пр. ↑

[18] Accidents (фр.) — светлосенки. Б.пр. ↑

[19] Бишоп (сър Хенри) — английски композитор (1786–1855). Б.пр. ↑

[20] Стивънс (Катрин) — английска певица на шотландски балади (1794–1882). Б.пр. ↑

[21] Песничката е съчинена от автора, Б.пр. ↑

ПЕТА ГЛАВА

ВОИНЪТ

*... Раздиран от проклетия, космат,
към шумна слава той лети като пантера
дори пред дулото на топа.
Шекспир, „Както ви харесва“*

Рицарят, който чакаше Куентин Дърюърд в салона, гдето младежът бе закусил, беше от ония, за които Луи XI бе казал някога, че държат в ръцете си съдбата на Франция; защото на тях беше поверена охраната и защитата на кралската особа.

Основанията на Шарл VI да учреди този прочут корпус на така наречените шотландски стрелци бяха много по-сериозни, отколкото са обикновено поводите за обграждането на един престол с гвардия от наемни чужди войски. При раздорите, откъснали от неговото кралство повече от половината френски земи, и при несигурната вярност на ония феодали, които все още признаваха властта му, неполитично и опасно би било да повери личната си охрана на някого от тях. Шотландците бяха непримирими врагове на англичаните и може би най-отдавнашни съюзници на Франция. Бяха бедни, храбри, верни... Редовете им можеха винаги да се попълват от свръхмногобройното население на тяхната родина, която можеше повече от всяка друга европейска нация да праща по света многобройни смели авантюристи. Благородното потекло им даваше право да бъдат по-близки до кралските особи, а поради сравнително малкия им брой нямаше опасност да се разбунтуват и да станат господари там, гдето трябваше да бъдат служители.

Освен това, за да спечелят любовта на тази отбрана войска от чужденци, френските крале ги отрупваха с привилегии и големи заплати, които повечето шотландци пилееха с войнишко

разточителство, за да поддържат високия си ранг. Всеки от тях имаше благородническа длъжност и права; а близостта им до личността на краля им придаваше важност в собствените им очи и значение в очите на френския народ. Те бяха разкошно въоръжени и облечени, имаха великолепни коне, всеки получаваше пари за издръжка на оръженосец, прислужник, паж, двама телохранители, един от които се наричаше *coutelier*^[1], по големия нож, с който трябваше да довършва в *mêlée*-то^[2] враговете, повалени от господаря му. С тази свита и екипировка един стрелец от шотландската гвардия беше знатна и важна личност; а тъй като освободените места се попълваха обикновено от тези, които вече бяха изучили службата като пажове или оръженосци, най-добрите шотландски семейства изпращаха често по-младите си синове да служат при някой приятел или роднина, за да бъдат предпочетени при назначаването.

Носителят на ножа и помощникът му, които не бяха благородници и не можеха да очакват подобно повишение, се избираха измежду хора от по-низш произход; но тъй като получаваха богата заплата и екипировка, господарите им можеха лесно да избират за тези длъжности свои най-силни и смели странстващи сънародници.

Людовик Лесли, когато ще наричаме Льо Балафре^[3], както го знаеха всички във Франция, беше висок шест стъпки, едър, силен, с не особено красиво лице, загрозено още повече от дълъг и дълбок белег, който започваше от челото, минаваше близо до дясното око, разсичаше бузата и оттам се спускаше до края на ухото с грапав ръб, ту ален, ту синьо-червен, а понякога направо син и почти черен; но всякога ужасен, независимо от изражението и цвета на лицето, все едно дали е развълнувано или спокойно, пламнало от необичайна страст или просто загоряло от слънце, вятър и дъжд.

Облеклото и въоръжението му бяха великолепни. Носеше националното шотландско кепе със снопче пера и масивна сребърна иконичка на света Богородица. Тези иконички бяха подарени на шотландските гвардейци по нареждане на краля в един от ония пристъпи на суеверно благочестие, когато обрекъл гвардията си в служба на света Дева и дори, както разправят, назначил света Богородица за неин генерал. Металният нагръдник, оръжието и ръкавиците на стрелеца бяха от най-фина стомана с интересни сребърни инкрустации, а ризницата му лъщеше като скреж в зимно

утро по папрат или шипки. Облечен беше в широко сюрко^[4] от разкошно синьо кадифе, разцепено встрани като плащ на херолд^[5], с големия бял кръст на ордена свети Андрей, извезан със сребърни конци на гърдите и гърба... Коленете и нозете му бяха защитени от стоманени набедреници и ботуши... Широк здрав меч (наричан *Божия милост*) висеше на десния хълбок богато извезан портупей за двуостра сабя се спускаше от лявото рамо; сабята той бе свалил за удобство, но я държеше в ръце, защото правилникът не позволяваше да се разделя от нея.

При все че бе свикнал отрано с оръжия и войни като всеки шотландски младеж от това време, Куентин Дъръурд си каза, че никога не е виждал по-мъжествен, по-добре екипиран, по-съвършен воин от своя вуйчо — Людовик Льо Балафре; но все пак потрепна пред мрачното му изражение, когато вуйчото бръсна с грубите си мустаци бузите на своя племенник, поздрави го с добре дошъл във Франция и веднага запита какво ново носи от Шотландия.

— Малко добри вести нося, мили вуйчо — отвърна младият Дъръурд; — но много се радвам, че толкова бързо ме позна.

— Бих те познал, моето момче, дори ако те видех да крачиш на кокили като жерав из ландите на Бордо.^[6] Но седни... седни... Щом има да чуя тъжни новини, ще поръчам вино да ги изтърпим по-лесно... Хей, ти там, дете мериш все екстик, любезни стар стопанино, донеси от най-хубавото вино. И веднага!

В кръчмите около Плеси бяха свикнали с познатия шотландско-френски говор (както в парижките *guinguettes*^[7] са свикнали с швейцарско-френския) и от страх и угодливост незабавно чуваха и изпълняваха поръчките. Донесоха им веднага бутилка шампанско, от което вуйчото пийна здраво, а племенникът отпи само една глътка от учтивост, като се извини, че е пил вече сутринта.

— Това би било чудесно извинение в устата на сестра ти, прекрасни племеннико — отговори Льо Балафре, — но ти не бива да се боиш толкова от виното, ако искаш да ти порасте брада и да станеш войник. А сега по-бързо отваряй шотландската торбичка... Какви новини от Глен-Хулейкин... как е сестра ми?

— Тя умря, мили вуйчо — отвърна тъжно Куентин.

— Умря ли? — повтори като ехо вуйчото повече учудено, отколкото съчувствено. — Та тя е пет години по-млада от мене, а пък

аз не съм бил никога по-здрав, отколкото съм сега. Умряла! Невъзможно. Мене и глава дори не ме е заболявала, освен след два-три дена отпуска, когато съм гулял със събрата по веселата част... а горката ми сестра умряла!... А баща ти ожени ли се повторно, драги племеннико?

Но още преди да го чуе, той прочете отговора в изненадания поглед на Куентин и каза:

— Какво? Не е ли?... Бих се заклел, че Алан Дърюърд не е човек, който ще живее без жена. Той обичаше къщата да му е в ред... обичаше да гледа хубава жена; а държеше и на строгия живот... така че бракът го уреждаше във всяко отношение. На мене такива удобства не ми трябват, аз мога да гледам някоя хубавичка жена и без благословия на брачното ложе... пък и надали съм достоен за нея.

— Уви, мили вуйчо, майка ми беше от една година вече вдовица, когато Глен-Хулейкин бе опустошен от Оугилвиевци.^[8] Баща ми, двамата ми чичовци, двамата ми по-големи братя, други седем души роднини, арфистът, надзорникът на ратаите и още шестима наши хора бяха убити при отбраната на замъка; а от Глен-Хулейкин не остана камък върху камък.

— О, свети Андрей! — извика Льо Балафре — това се казва клане! Тези Оугилвиевци бяха всякога лоши съседи за Глен-Хулейкин... Такава е войнишката съдба... Кога се случи това нещастие, драги племеннико?

При тия думи той изпи наведнъж още една чаша вино. И поклати тъжно глава, когато Куентин отговори, че семейството е било избито миналата година в деня на свети Юда.^[9]

— Слушай — започна вуйчото. — Както казах вече, всичко е съдба... В тоя същия ден аз и двадесетина мои другари завзехме с пристъп замъка Рош ноар^[10] на Амори бра дьо фер^[11], главатар на свободни стрелци, за когото сигурно си чувал. Убих го пред собствения му праг и спечелих толкова злато, че направих тази прекрасна верижка, която беше два пъти по-дълга, отколкото е сега... Добре че се сетих: трябва да дам част от нея за богоугодни дела... Хей, Андрю... Андрю!

Телохраниелят му Андрю влезе, облечен почти като господаря си, само без набедреници и с много по-проста ризница, без перо на кепето, с късовейка от просто вълнено сукно вместо от кадифе. Льо

Балафре откачи своята златна верижка, отхапа със здравите си зъби около четири инча откъм единия ѝ край и каза на телохранителя си:

— Слушай, Андрю, занеси това нещо на моя весел побратим отец Бонифаций, от манастира Сен Мартен... Поздрави го от мене със същия дар, за който не можа да каже „бог да те благослови“, когато се разделихме миналия път посред нощ... И му кажи, че брат ми, сестра ми и други мои роднини са били убити, затова го моля да отслужва панихиди за душите им, докато стигнат тия халки от верижката. А да направи и всичко каквото трябва, за да ги отърве от чистилището. Ще му платя за това. Те бяха благочестиви хора, не някакви еретици, та може да са излезли вече от чистилището и някоя малка молитва ще ги отърве съвсем от ада; в такъв случай — запомни добре! — ще кажеш, че искам за останалите пари да прокълне рода на Оугилвиевци от Ангъсшир с най-тежките анатели на църквата. Разбра ли?

Мечоносецът кимна.

— Внимавай само ни една халка от верижката да не се отбие в кръчмата, преди да я вземе монахът; ако се случи такова нещо, ще опиташ ремъците и на седлото, и на стремето, докато те одера като свети Вартоломей. Чакай, виждам, че окото ти е в половницата... Няма да те пусна без почерпване.

С тези думи той наля пълна чаша, която мечоносецът изпразни и тръгна да изпълни поръчението на началника си.

— А сега, драги племеннико, да чуем какво си преживял ти в тези злополучни събития.

— Аз се бих заедно с по-възрастните и по-силните от мене, докато всички бяха убити — каза Дърюърд. — И бях тежко ранен.

— Не по-тежко, отколкото бях цапнат аз преди десет години — отвърна Льо Балафре. — Погледни, драги племеннико — и той прекара пръст по тъмночервената резка, пресякла лицето му. — Никога оугилвиевска сабя не е прокарвала по-дълбока бразда.

— Дълбоки бразди прокараха те — отговори тъжно Куентин; — но накрая се умориха и майка ми успя да измоли пощада за мене, когато видя, че все още имах искрица живот. Те позволиха на един учен монах от Абърбротик, който беше случайно на гости у нас в тия съдбоносни дни и едва не загина заедно с нашите хора, да превърже раните ми и да ме отведе на безопасно място. Но той стори това само след като и майка ми, и аз обещахме, че ще стана монах.

— Монах! — извика вуйчото. — Ах, свети Андрей! Ето нещо, което никога не би ми се случило. Никому, откакто се помня, и през ум не е минавало да ме прави монах. Просто ми е чудно защо, когато се случи да поразмисля. Като изключим, че не бих се научил да чета и да пиша, нито да пея псалми, които и не понасям, или да облека дрехата им — като на умопобъркани... да ми прости света Богородица! (тук той се прекръсти) или да постя, нещо невъзможно при моята лакомия, във всяко друго отношение щях да бъда не по-лош монах от моето побратимче от тукашния манастир Сен Мартен. Но не знам защо, никой не ме е поканил досега да стана монах... А ти, драги племеннико, си щял да ставаш монах, а?... И защо, моля ти се?

— За да се прекрати родът на баща ми, все едно дали в манастир или в гроба — отвърна развълнувано Куентин.

— Разбирам — отговори вуйчото... — разбирам. Хитри разбойници... много хитри! Само че ние може да ги изиграем; защото, драги племеннико, лично аз помня каноника Робъртсарт, който прие монашество, а след това офейка от манастира и стана главатар на свободни стрелци. Имаше си любовница — една чудесна женичка и три още по-чудесни дечица... На калугери вяра да нямаш, драги племеннико... да им нямаш вяра... може най-неочаквано да станат войници и бащи... Продължавай сега разказа си.

— Малко нещо остана да разказвам — каза Дърюърд. — За да не наруша задължението, което майка ми бе поела, аз облякох расо на послушник, изпълнявах манастирските наредби и дори се научих да чета и пиша.

— Да четеш и пишеш! — извика Льо Балафре. Той беше от ония хора, които смятат, че всяко знание, надхвърлящо техните собствени, е направо чудо. — Да пишеш, казваш, и да четеш! Не мога да повярвам... никога не съм чувал един Дърюърд да може да подпише името си... Нито някой Лесли. За един от тях поне мога да се закълна... Аз мога да пиша, колкото и да хвърча. Казвай, в името на Свети Луи, как те научиха?

— Отначало беше мъчно — каза Дърюърд; — после посвикнах и стана по-лесно; бях отслабнал от раните и от загубата на кръв, но исках да се отблагодаря някак на спасителя си отец Питър, а това облекчаваше усилията ми. След няколко месеца милата ми майчица почина и като бях вече напълно оздравял, аз съобщих на моя

благодетел, който беше и помощник-игумен, че не ми е по волята да дам монашески обет; тогава решихме, щом нямам призвание за монах, да тръгна да си търся щастието по света. А за да спася помощник-игумена от гнева на Оугилвиевци, решихме да разгласят, че съм избягал; и за по-голяма убедителност „откраднах“ ловния сокол на игумена. Но си заминах редовно, както ще видиш от подписа и печата на самия игумен.

— Правилно... и добре си постъпил — каза вуйчото. — Нашият крал малко иска да знае какви кражби си извършил, но ужасно се гневи, когато някой избяга от манастир. А обзалагам се, че нямаш с какво да се издържаш?

— Имам някоя и друга сребърна пара — заяви младежът; — пред тебе, драги вуйчо, трябва да бъда откровен.

— Уви! — отвърна Льо Балафре. — Това, виж, е лошо. Макар че не мога да спестя от заплатата си, пък и няма защо човек да носи пари в такива опасни времена, все имам (а съветвам и тебе да последваш примера ми) по някоя гривна, огърлица или златна верижка, които ми служат за украшение, но като се наложи, отделям от тях по една-две излишни халки или някой излишен скъпоценен камък... Може би ще попиташ, драги племеннико, как би могъл да се сдобиеш с ей такава играчка? (Той размаха самодоволно и тържествено верижката си.) Те не висят по шубраците... не растат по полето като жълти нарциси, от които децата си правят рицарски нашийници. Не... такава неща можеш да намериш, гдето го получавам и аз — на служба при френския крал. Там човек всякога намира богатство, стига да има смелост да го потърси и да е готов да загуби живота си.

— Доколкото разбрах — каза Куентин, отбягвайки да отговори веднага, защото чувстваше, че не е готов още да вземе решение, — Бургундският херцог имал по-блестящ двор от френския крал и човек можел повече да се прослави под неговите знамена... с по-смели битки и по-достойни подвизи; докато преблагочестивият ваш крал побеждавал — както разправят хората — с езика на пратениците си.

— Приказваш като глупаво хлапе, драги племеннико — отвърна Льо Балафре; — макар че и аз бях, струва ми се, почти толкова глупав, когато дойдох тук: не можех да си представя един крал другояче, освен да пирува под висок балдахин с първите си васали и паладини, да яде blancmanger^[12], с тежка златна корона на главата, или да препуска пред

войските си като Карл Велики — както е писано в рицарските романи... Или като Роберт Брус и Уилям Уолъс^[13] от песните на Барбър^[14] и Менестрела^[15]. Слушай какво ще ти кажа, драги — всичко това е вятър и мъгла. Политиката... политиката е всичко! А какво е политика? — ще попиташ ти. Политиката е изкуство, изнамерено от френския крал: да се биеш с чуждо оръжие и да плащаш на войниците си от чужди кесии. Да-а! Той е най-мъдрият владетел, носил някога багреница на плещите си... макар че всъщност и нея не носи много... а ходи така просто облечен, както не подобава дори на мене.

— Но ти не отговори на въпроса ми, драги вуйчо — отвърна младият Дъръурд. — Щом съм принуден да служа в чужда страна, ще отида там, гдето ще имам случай да се прославя с някой подвиг.

— Разбирам те, мили племеннико — отговори кралският воин. — Отлично те разбирам; само че ти не разбираш още тия неща. Бургундският херцог е избухлив, буен, тъп, як и безстрашен храбрец. Той предвожда в боя своите благородници и рицари, васалите си от Артоа и Ено; но мислиш ли, че ако един от двамата ни е в неговата войска, ще получи възможност да се прояви повече от херцога и храбрите му благородници? Ако не се бием наравно с тях, ще ни предадат на военната полиция, загдето сме се бавили; ако се бием като тях, ще кажат, че сме изпълнили дълга си и заслужаваме заплатата си; а дори ако сме на цяло копие пред тях — нещо твърде мъчно и опасно в едно *меле*, когато всички гледат да се проявят — негова светлост херцогът ще каже на своя фламандски, при един добре нанесен удар: „Ха! Gut getroffen!“^[16] Но никакво повишение, земя или богатство не се дават на чужденец за такава служба... всичко е за чедата на родината му.

— А кому би трябвало да се даде, любезни вуйчо? — запита младият Дъръурд.

— На оня, който защитава тия чедата — отвърна Людовик Лесли, като се изправи в целия си исполински ръст. — Така казва крал Луи: „Добри ми френски селяко... почтени мой Жак Боном^[17]... гледай си сечивата, ралото, греблото, градинарския нож и мотиката... а моите храбри шотландци ще се бият за тебе; ти ще се грижиш само да им плащаш... Вие, светлейши херцози, светли графове и властни маркизи, пазете храбростта си за деня, когато ще ни потрябва, защото иначе тя може да се прояви не навреме и да напакости на господаря си; аз си

имама редовна войска... моята френска гвардия... най-вече моите шотландски стрелци и главно верния Людовик льо Балафре, който ще се бие като вас и дори по-добре от вас, с вашата недисциплинирана храброст, която по времето на бащите ви загуби Креси и Азенкур.^[18]“ Виждаш ли сега в коя от двете държави един щастлив воин може да достигне по-висок чин и по-големи почести?

— Мисля, че разбрах, драги вуйчо — отвърна племенникът; — но, според мене, чест не се печели там, гдето няма опасност. Защото — извинявай, моля ти се! — да бдиш за живота на един възрастен мъж, когото никой не мисли да нападне, да живееш денонощно зиме и лете заключен в желязната клетка на някоя кула, за да не избягаш... ах, вуйчо, вуйчо, такъв лесен и ленив живот напомня живота на затворен сокол, с който никога не ходят на лов!

— Гледай ти, свети Мартине от Тур!... Това момче било умно! И същински Лесли! На мене прилича, само че е още по-безразсъдно. Слушай, младо... Кажи: да живее френският крал!... Не минава нито ден без поръчение, от което някой от нас да не е спечелил чест или пари. Не мисли, че най-смелите и опасни подвизи се вършат само денем. Аз мога да ти разправам например за превземане на замък, залавяне на пленници и така нататък, когато някой воин, който ще остане неизвестен, се е изложил на по-голяма опасност и е спечелил по-голямо благоволение, отколкото най-безстрашния храбрец от свитата на безстрашния Шарл Бургундски. И ако Негово величество остава назад, докато се вършат подобни дела, той още по-правилно оценява и по-щедро възнаграждава храбреците, защото отдалеко вижда опасностите и подвизите по-добре, отколкото ако сам ги е споделял. Да, мъдър владетел е той!

Племенникът помълча, после каза тихо, но настойчиво:

— Добрият отец Питър ме поучаваше, че дела, с които човек не печели слава, са често много опасни. Излишно е, разбира се, да добавя, че такива тайни поръчения трябва да бъдат почтени.

— За кого или за какъв ме смяташ, любезни племеннико? — отвърна малко строго Льо Балафре; — аз не съм бил възпитан наистина в манастир, нито са ме учили да чета и пиша. Но съм брат на майка ти; и съм един честен Лесли. Мислиш ли, че бих могъл да ти предложа недостойно дело? Най-добрият френски рицар, самият Дю

Геклен, ако беше жив, би приел с гордост да му припишат някои мои подвизи.

— Не мога да се съмнявам в твоите уверения, любезни вуйчо — каза младежът; — ти се единственият съветник, който злата съдба ми е оставила. Но вярно ли е, както се мълви, че тук, в замъка Дьо Плеси, кралят поддържа много скромен двор? Никакви благородници и рицари, никакви големи феодали, никакви висши сановници; самотни развлечения, в които участва само прислугата от кралския дом; тайни съвещания с неизвестни тъмни личности; вярно ли е, че хората от висок и благороден произход са унижавани, а по кралско благоволение се издигат мъже от най-долните слоеве?... Всичко това изглежда нередно и не напомня държането на баща му, благородния Кар, който изтръгна от ноктите на британския лъв своето почти наполовина завладяно кралство.

— Приказваш като глупаво дете — каза Людовик Лесли. — И като дете пееш все една и съща песен на нов глас. Слушай сега: ако кралят използва бръснаря си Оливие Ламатария да свърши работа, която Оливие може да свърши по-добре от всеки друг, не печели ли кралството от това? Когато заповяда на дебелия началник на военната полиция, Тристан, да арестува тоя или оня размирен гражданин, да премахне тоя или оня непокорен благородник, той знае, че работата ще бъде свършена без отлагане; но ако възложи подобно поръчение на някой френски херцог или пер, може да получи в отговор и някое предизвикателство. Не постъпва ли също така мъдро, ако благоволи да натовари простосмъртния Людовик льо Балафре с поръчение, което ще бъде точно изпълнено, вместо да го повери на главния конетабъл, който може и да го издаде? А нима владетел с такива качества не е най-подходящ за странстващи рицари, които трябва да отиват там, гдето най-добре ценят и най-често търсят службата им?... Не, не, чедо, казвам ти, че Луи умее да си намира служители и знае, както се казва, да избира товара според гърба. Не прилича на кастилския крал, който умрял от жажда, защото главният виночерпец не бил при него да му поднесе чашата... Само че камбаната на Сен Мартен звъни! Трябва да се върна веднага в замъка... Сбогом... бъди жив и здрав, а в осем часа утре заран иди пред подвижния мост и попитай стражата за мене. Внимавай да стъпваш по средата на пътеката, като отиваш нататък.

Там има такива ями и капани, гдето можеш да оставиш крак или ръка; а те ще ти трябват. Ще видиш и краля и сам ще го оцениш... Сбогом.

С тия думи Льо Балафре излезе, като забрави в бързината да плати поръчаното вино; такава къса памет беше нещо обикновено за хора от неговото звание, а стопанинът, изплашен навярно от перата на кепето и от тежкия двустър меч, не направи опит да му напомни.

Би могло да се очаква, че щом остана сам, Дърюърд ще се върне, в кулата си с надежда да чуе отново прекъснатата песен, подсладила утринните му размишления. Но това беше романтичен блян, а разговорът с вуйчото откри пред него страница от действителния живот. Тази страница не беше приятна и пробудените от нея спомени и размисли успяха да надделеят над всякакви други по-нежни и по-приятни мисли.

Куентин излезе да се поразходи сам покрай бързотечния Шер, като разпита предварително стопанина откъде може да мине, без да попадне в примки и вълчи ями; защото трябваше да събере своите бурни, разсеяни мисли и да обсъди бъдещите си решения след всичко, което бе узнал от своя вуйчо.

[1] Coutelier (фр.) — носител на ножа, мечоносец. Б.пр. ↑

[2] Mêlée (фр) — ръкопашен бой. Б.пр. ↑

[3] Balafre (фр.) — белязан с рана от хладно оръжие. Б.пр. ↑

[4] Сюрко — средновековно късо и широко палто. Б.пр. ↑

[5] Херолд — средновековен придворен вестоносец, пратеник, говорител и разпоредител при тържества. Б.пр. ↑

[6] В Шотландия използват кокилите за минаване през реки, а във Франция — из тресавища. ↑

[7] Guinguette (фр.) — кръчма в предградие. Б.пр. ↑

[8] Шотландски феодален род. Б.пр. ↑

[9] На 25 октомври. Б.пр. ↑

[10] Рош ноар (фр.) — Черната скала. Б.пр. ↑

[11] Бра дьо фер (фр.) — Желязната ръка. Б.пр. ↑

[12] Blanmanger (фр.) — желе от мляко, захар и бадеми. Б.пр. ↑

[13] Роберт Брус и Уилям Уолъс — шотландски национални герои от края на XIII в. Б.пр. ↑

[14] Барбър (Джон) — шотландски поет (1320–1395). Б.пр. ↑

[15] Хенри Менестрела — шотландски поет (около 1470–1492). Менестрели са наричали през Средновековието странстващите певци. Б.пр. ↑

[16] Gut getroffen (немски) — добър удар. Б.пр. ↑

[17] Боном (bonhomme) (фр.) — простоват, добродушен. Б.пр. ↑

[18] По време на Стогодишната война, в 1346 г. при Креси и в 1415 г. при Азенкур, французите са били разбити от англичаните. Б.пр. ↑

ШЕСТА ГЛАВА

ЦИГАНИТЕ

*Тъй весело, тъй буйно
вървеше той с юнашка сила,
вървеше с песен и безгрижен танц
към своето бесило!*
Старинна песен

Възпитанието на Куентин Дъруърд не беше от естество да изнежи сърцето или да развие високо нравствено чувство. И той, като всички членове на семейството му, бе свикнал да смята лова за развлечение, а войната за единственото сериозно занимание. Най-важното задължение за един Дъруърд беше да понася твърдо нападенията на своите кръвни врагове, които бяха почти унищожили рода му, и жестоко да им отплаща. Но в тези вражди имаше все пак някакво грубо рицарство и дори благородство, смекчаваш суровостта им; така че отмъщението, смятано на времето за правосъдие, се извършваше човечно и великодушно. Поуките на достойния стар монах, които поради продължителното боледуване и нещастие младият Дъруърд бе усвоил по-добре, отколкото ако беше здрав и щастлив, го караха да разбира още по-дълбоко дълга си към другите хора; а като имаме предвид невежеството на ония времена, общото преклонение пред бойните подвизи и личното му възпитание, трябва да кажем, че младият шотландец чувстваше нравствените си задължения много по-правилно, отколкото ги чувстваха мнозина негови съвременници.

Той се замисли, загрижен и разочарован, за разговора с вуйчо си. Дошъл бе с големи надежди; защото, макар че в ония времена не можеше и да се мисли за пращане на писма, все пак някой поклонник, някой скитащ контрабандист или завърнал се инвалид споменаваше от време на време в Глен-Хулейкин името на Людовик Лесли и всички

хвалеха единодушно безстрашието, храбростта и успехите му в много дребни поръчения, с които кралят го удостоявал. Въображението на Куентин бе запълнило посвоему тази скица и бе свързало образа на преуспелия странстващ вуйчо (чиито подвизи сигурно не бяха загубили нищо при разказването), с образа на възпяваните от менестрелите бойци и странстващи рицари, спечелили с меч и щик корона и кралска дъщеря. Сега трябваше да смъкне своя роднина много по-ниско в рицарската стълбица; но заслепен от голямата почит към родители и роднини... ръководен от досегашните чувства към вуйчото, освен това съвсем неопитен и страстно привързан към паметта на майка си, той не съзираше в лицето на нейния единствен брат истинския му характер — на обикновен наемен войник, нито по-лош, нито по-добър от мнозина други, чието присъствие влошаваше още повече окаяното положение на Франция.

Без да бъде безразсъдно жесток, Льо Балафре се отнасяше по навик с безразличие към човешкия живот и човешките страдания; беше съвършено неук, алчен за плячка, готов да я добие на всяка цена и да я разпилее щедро, за да задоволи страстите си. Навикът да се грижи само за собствените си нужди и интереси го бе превърнал в едно от най-егоистичните животни на тоя свят; така че — както читателят навярно е забелязал — той нарядко можеше да помисли за нещо, без да прецени какво отношение има то към самия него или, както се казва, да го свърже със своята личност, но не в изпълнение на златното правило.^[1] А тъкмо наопаки. Към това трябва да прибавим, че тесният кръг на задълженията и удоволствията му бе ограничил постепенно и неговите мисли, надежди и желаниа и бе твърде много пресушил буйното чувство за чест и стремеж за бойна прослава, което бе изпитвал на младини. Накратко казано, Льо Балафре беше усърден воин, закоравял, егоистичен и тесногръд. Старателен и смел при изпълнение на дълга си, той признаваше твърде малко неща извън него, като изключим едно чисто външно, небрежно благочестие, разнообразявано от време на време от някой гуляй с отец Бонифаций, неговия приятел и изповедник. Ако дарбите му бяха малко по-големи, вероятно би достигнал до по-висок чин, защото кралят, който познаваше лично всеки войник от своята гвардия, имаше голямо доверие в смелостта и верността на Льо Балафре; освен това шотландецът беше достатъчно мъдър и хитър, за да разбира отлично

странностите на владетеля и умело да се нагажда към тях. Но способностите му бяха така ограничени, че не допускаха да бъде повишен. И макар че Луи му се усмихваше и проявяваше благоволение към него, Льо Балафре беше и досега обикновен стрелец от шотландската гвардия.

При все че не бе преценил още напълно характера на вуйчо си, Куентин се почувства засегнат от равнодушието, с което той бе посрещнал смъртта на почти цялото семейство на зетя си и се изненада, че толкова близък роднина не му предложи никаква парична помощ, каквато Куентин непременно би трябвало да му поиска, ако не беше щедростта на майстор Пиер. Но той беше несправедлив към вуйчо си, когато предположи, че тази незаинтересованост към неговите материални нужди се дължи на скъперничество. Тъй като в този момент сам той не се нуждаеше от пари, Льо Балафре просто не се досети, че на племенника му може да трябват; иначе той смяташе всеки близък роднина за свое второ аз и би се погрижил за благополучието на живия си племенник, както се погрижи за душите на починалата си сестра и на съпруга ѝ. Но каквито и да бяха подбудите за него, този пропуск беше много неприятен на младия Дърюърд и той веднага се разкая, че не е постъпил на служба при Бургундския херцог, преди да се скара с горския му пазач. „Каквото и да ми се случеше тогава — каза си той, — винаги щях да се утешавам с мисълта, че в случай на нужда имам здрава опора в лицето на моя вуйчо. Но сега, след като го видях, разбрах, уви!, че по-голяма помощ намерих от един чужденец, отколкото от брата на майка си, мой сънародник, и при това рицар! Човек би могъл да помисли, че този белег, отнел красотата на лицето, е отнел и всяка капка благородническа кръв от тялото му.“

Дърюърд съжеляваше сега, че не се досети да спомене за майстор Пиер пред вуйчо си, от когото би узнал може би повече за този човек; по въпросите на вуйчото следваха бързо един след други, а звънът на голямата камбана от Сен Мартен в Тур прекъсна почти ненадейно разговора им. „Този старец, помисли Куентин, изглеждаше навъсен и упорит, имаше рязък и презрителен език, но беше щедър и великодушен; а такъв чужд човек струва повече от един студен роднина... Както казва нашата стара шотландска поговорка... *по-добре е добър чужденец, отколкото отчужден роднина.* [2] Ще разбере аз кой

е този човек. Това не ще бъде мъчно, щом е толкова богат, колкото казва гостилничарят. Той ще ми даде най-малко добър съвет; ако пътува пък из чужди земи, като повечето търговци, службата при него може да бъде изпълнена с толкова приключения, колкото и службата на гвардейците на Луи.“

При тая мисъл някакъв шепот от глъбините на сърцето му, гдето се таят много неща, които собственикът му не знае или не желае да признае доброволно, подсказа на Куентин, че дамата с булото и лютнята от отсрещната кула може би придружава стареца при такива пътешествия.

Докато размишляваше така, младият шотландец срещна двама почтени мъже, навярно граждани от Тур, поздрави ги почтително — като свали шапка с уважението, дължимо от младите към по-възрастни хора — и ги помоли да му посочат къщата на майстор Пиер.

— Чия къща, синко? — запита единият.

— На майстор Пиер, големия търговец на коприна, който поръчал да засадят черничевата горичка — отговори Дъруърд.

— Младежо — каза пътникът, който беше по-близо до него, — много рано си започнал той безполезен занаят.

— И не си избрал с кого да се шегуваш — добави още по-сърдито другият. — Кметът на Тур не е свикнал на закачки от странстващи чужденци.

Куентин така се смая, загдето двамата почтени мъже се оскърбиха без причина от един съвсем обикновен и учтив въпрос, та забрави да се разсърди от грубия отговор и се спря да ги гледа, докато те продължиха с ускорена стъпка пътя си, обръщайки се често да го погледнат, сякаш бързаха да се отдалечат колкото е възможно по-скоро от него.

След тях срещна група лозари, на които зададе същия въпрос; те попитаха учителя^[3] Пиер ли търси, майстор Пиер дърводелеца ли или епитропа бай Пиер? И изброиха още половин дузина бай Пиеровци. Тъй като ни един от тях не приличаше на човека, когото той търсеше, селяните го обвиниха, че се шегува безсрамно с тях и го заплашиха с бой за тая подигравка. Но най-старият, който имаше известно влияние над другите, ги убеди да се откажат от това намерение.

— Не виждате ли от приказките и от шутовската му шапка — каза той, — че е чужденец — някакъв знахар, магьосник, гадател,

фокусник и така нататък; и никой не знае какво може да ти направи. Чувах, че такъв един платил веднъж цял лиард^[4] на един бедняк, за да се наяде с грозде от лозето му; и изял грозде за цяла талига, без да разкопчае дори едно копче от дрехата си... Пуснете го да си върви мирно и тихо по пътя и ние по нашия... А ти, приятелю, ако искаш да се предпазиш от по-голяма беда, върви си с бога, света Богородица Мармунтийска и свети Мартин от Тур, и не разпитвай за твоя майстор Пиер, който — знам ли аз? — може да е и прякор на сатаната.

Като видя, че силата не е на негова страна, шотландецът намери за най-благоразумно да продължи мълчаливо пътя си; до селяните, които се отдръпнаха отначало уплашено от него, като предполагаха, че може да прави магии и да се тъпче с грозде, се окуражиха, щом той се отдалечи, започнаха да крещят, да ругаят и да го замерват с камъни, макар че от такова разстояние не можеха да го улучат. А самият Куентин, продължавайки пътя си, помисли, че или сам е омагьосан, или жителите на Турен са най-тъпите, невъзпитани и негостоприемни френски селяни. Следващото събитие, което му се случи да наблюдава, не беше от естество да промени мнението му.

На едно малко възвишение край брега на живописния и бързотечен Шер точно срещу него се виждаха два-три красиви кестена; край тях трима-четирима селяни, застанали неподвижно с вирнати глави, гледаха нещо между клоните на най-близкото дърво. Младежите нарядко се унасят много дълбоко в собствените си мисли, така че най-лек повод може да събуди любопитството им, както най-малкото случайно хвърлено камъче набръчка повърхността на бистро езеро. Куентин изтича леко по нанагорницето и пристигна тъкмо навреме, за да види грозното зрелище, привлякло селяните — някакъв човек се гърчеше в предсмъртни мъки, увиснал на един от клоните.

— Защо не прережете въжето? — попита младият шотландец, готов винаги да вдигне ръка в помощ на нещастник или в защита на честта си, ако сметне, че е била засегната.

Един от селяните обърна към него своето пребледняло лице и го погледна уплашено, сочейки някакво грубо подобие на fleur-de-lys, издълбано в кората на дървото, както драскулките, добре известни на нашите митничари, се стремят да наподобяват широка стрела.^[5] Без да разбира този символ или да му обръща внимание, младият Дъруърд се метна като пантера на дървото, измъкна от джоба си неизбежното

допълнение на всеки шотландски планинец и ловец, верния черен нож^[6] и като извика на стоящите под дървото да поемат тялото, преряза моментално въжето.

Но това човечно дело не бе подкрепено от останалите зрители. Вместо да окажат помощ на Дъруърд, те се ужасиха от дръзката му постъпка и се разбягаха кой където види, сякаш се страхуваха, че самото им присъствие би могло да се сметне за съучастие в това безстрашно дело. Непоето от никого, тялото падна тежко на земята, и то така, че Куентин, който скочи веднага, видя с огорчение как и последната искрица живот угасна в него. Но той не се отказа от милосърдното си намерение и продължи усилията си. Освободи шията на нещастника от смъртоносния възел, разкопча късовейката, напръска лицето му с пода и използва всички обичайни средства за възстановяване на дишането.

Докато беше зает с тези човеколюбиви грижи, той чу наоколо си врява на неразбираем език; и още преди да забележи, че е заобиколен от мъже и жени със странна външност, усети как го хванаха за ръцете, а към шията му блесна острието на нож.

— Ах ти, бяло дяволско изчадие! — извика на лош френски някакъв мъж. — Искаш и да ограбиш ли тоя, когото уби?... Само че те пипнахме и ще си платиш за всичко.

При тия думи към него се насочиха отвред ножове, а разкривените лица на нападателите напомняха вълци, които се втурват към жертвата си.

Но смелостта и самообладанието на младия шотландец го спасиха и сега.

— Какво искате, господа? — каза той. — Та аз току-що прерязах въжето от милосърдие към тоя човек и ако е ваш приятел, опитайте се по-добре да го съживите, вместо да се отнасяте така зле с един невинен чужденец, който искаше да го спаси.

Жените се бяха заели вече с тялото и продължиха опитите на Дъруърд да възстановят дишането, но за жалост без успех. Затова се отказаха от безплодните си усилия и всички започнаха да изказват по ориенталски скръбта си: жените се вайкаха и скубеха дългите си черни коси, а мъжете уж късаха дрехите си или посипваха главите си с пръст. И така се увлякоха в тези скръбни обреди, та забравиха Дъруърд, разбрали навярно, че е невинен. За него би било сигурно най-разумно

да остави тези диваци да правят каквото искат, но той беше възпитан да презира почти, безразсъдно опасността, а освен това изпитваше силно младежко любопитство.

И мъжете, и жените в тази странна сбирщина бяха с тюрбани и кепета, напомнящи много повече собствената му шапка, отколкото тези на французите. Някои мъже имаха къдрави бради и всички бяха черни като африканци. Един-двама, навярно главатарите им, носеха евтини сребърни украшения на шията и ушите и яркожълти, алени или светлозелени шалове; ръцете и нозете бяха голи, всички бяха страшно дрипави и мръсни. Доколкото Дърюърд можа да забележи, те бяха въоръжени само с дългите ками, с които го бяха заплашили; само един младеж, който се вайкаше повече от всички, примесвайки към воплите си заплахи за отмъщение, имаше и крива мавританска сабя, която постоянно подръпваше за темляка.

Тази безредна и креслива дружина беше толкова различна от всичко, което бе видял досега, че Куентин беше готов да ги вземе за банда сарацини, за ония „погански псета“, които — според всички романи, слушани или четени от него — бяха врагове на благородните рицари и на християнските владетели. Но тъкмо когато се готвеше да се отстрани от това опасно съседство, чу тропот на препускащи коне и видя как предполагаемите сарацини, вдигнали вече на раменете си тялото на своя другар, бяха нападнати ненадейно от отряд френски войници.

Тази внезапна поява превърна вайканията на оплаквачките в ужасени викове. Тялото бе захвърлено веднага на земята и всички се разбягаха с невероятна ловкост, като се провираха под корема на конете, за да се спасят от копията на войниците, които крещяха:

— Убивайте проклетите погански крадци... Изловете ги и ги убийте... Вържете ги като зверове... Избийте ги като вълци!

Войниците крещяха и удряха, но бегълците бяха толкова пъргави, а мястото, покрито с шубраци, беше така неизгодно за конниците, че само един-двама души бяха ранени и взети в плен; единият беше младежът с меча, който оказа известна съпротива. Куентин, когото съдбата бе избрала, както изглежда, в тоя ден за прицел на стрелите си, бе заловен също от войниците, които въпреки протестите му вързаха ръцете, и то с умение и бързина, доказващи, че не са новаци в тази полицейска служба.

Поглеждайки тревожно началника на конниците, от когото се надяваше да бъде освободен, Куентин не разбра дали трябва да се радва или да се разтревожи. Защото позна в негово лице мълчаливия и намръщен другар на майстор Пиер. Каквото престъпление и да бяха извършили тия хора, началникът на отряда знаеше, че Дърюърд няма нищо общо с тях; но мъчно можеше да се разбере дали този намусен мъж би бил благосклонен съдия или безпристрастен свидетел и Куентин дори не знаеше дали би подобрил положението си, ако се обърне за помощ към него.

Но не му остана време за колебание.

— Трозешел и Птитандре^[7] — обърна се намръщеният мъж към двама души от отряда си, — дърветата са точно каквито ви трябва. Ще науча аз тия нечестиви и крадливи вещици как ще се месят в кралското правосъдие към някого от проклетото им племе! Слизайте, момчета, и свършвайте по-бързо работата си!

Трозешел и Птитандре скочиха веднага от конете; Куентин забеляза, че и двамата имаха на седлата си по две въжета, които бързо развиха; оказа се, че всяко въже има и готова примка. Щом ги видя, че избраха три въжета, Куентин усети, че кръвта замръзва в жилите му. Защото разбра, че едното е за неговата шия. Той се обърна към офицера, припомни му утринната им среща, правата си на свободен шотландец в приятелска и съюзна страна, и заяви, че не познава никого от тия, при които го бяха заловили, нито знае злодеянията им.

Офицерът, към когото се обърна с тези думи, не благоволит дори да го погледне и не обърна никакво внимание на намека за пораншното им познанство. Само се обърна към един-двама селяни, пристъпили напред, за да дадат показания против пленниците или просто от любопитство, и запита сърдито:

— Беше ли този младеж със скитниците?

— Беше, господине — отговори един от зяпачите, — и ако позволите, ваше благородие, тъкмо той преряза въжето на разбойника, когото Негово величество най-заслужено обеси, както казахме на ваше благородие.

— Готов съм да се закълна в бога и в свети Мартин от Тур, че го видях с бандата им — каза друг, — когато разграбваха нашата ферма.

— Ама, тате — обади се едно момче, — оня поганец беше черен, а този е рус; оня имаше къса къдрава коса, а на този е дълга и руса.

— Слушай, чедо — възрази селянинът, — ти може да кажеш, че оня е имал зелено палто, а този сива късовейка. Но негово благородие началникът на полицията знае, че такива хора си променят много лесно и дрехите, и лицето. Аз пък казвам, че е същият.

— Стига и това, дето сте го видели да се намесва в кралското правосъдие и да спасява един обесен предател — каза офицерът. — По-бързо, Троазешел и Птитандре!

— Почакайте, господин началник — извика в смъртен ужас младежът. — Изслушайте ме... Не оставяйте да загина невинен... Моите сънародници ще ви поискат сметка на тоя свят, а Божието правосъдие на другия.

— И тук, и там съм готов да отговарям за делата си — отвърна студено началникът на военната полиция; и даде с лявата си ръка знак на палачите; след това със злобно тържествуваща усмивка докосна с показалеца дясната си ръка, която беше превързана — може би изкълчена от тази сутрешния удар на Дърюърд.

— Отмъщаваш си значи, жалък негоднико! — отговори Куентин, убеден от тази постъпка, че единствената подбуда за жестокостта на този човек е личното отмъщение и следователно не може да очаква никаква милост от него.

— Горкият момък взе да бълнува от страх — каза началникът на отряда. — Кажете му някоя утешителна дума, преди да го пратите на оня свят. Ти, Троазешел, умееш да утешаваш, когато не може да се намери изповедник. Дай му една минута за размисления и го изпрати набързо в следващата. А пък аз ще продължа обиколката си... Подир мен, войници!

Началникът на военната полиция препусна напред, последван от охраната си, с изключение на двама-трима; които останаха да помагат при екзекуцията. Нещастният Куентин го изпрати с отчаян поглед, сякаш със заглъхващия конски тропот изчезваше и последната надежда за спасение. Поглеждайки безнадеждно наоколо си, той се изненада, като видя стоическото безразличие на своите другари по участ. Те бяха проявили отначало невероятен страх и отчаяни опити да избягат; но след като ги уловиха, след като разбраха, че смъртта е неизбежна, зачакаха с пълно самообладание своя край. От вида на очакващото ги бесило мургавите им лица може би поизбледняха малко, но чертите им не мръднаха, упорито високомерният поглед не трепна. Приличаха на

лисици, които — изчерпали всички хитрости в опити да се измъкнат — умират с безгласна, намусена смелост, каквато вълците и мечките, най-страшните врагове на ловците, никога не проявяват.

Те гледаха безстрашно движенията на палачите, които вършеха работата си много по-полека, отколкото началникът им бе заповядал, защото навикът ги бе приучил навярно да изпитват удоволствие от изпълнението на своята ужасна длъжност. Ще се спрем за малко да ги опишем, тъй като характерът на палача има голямо значение при всяка тирания, все едно дали е еднолична или колективна.

Двамата изпълнители на закона бяха съществено различни по външност и държане. Луи ги наричаше обикновено Демокрит и Хераклит. А шефът им, началникът на военната полиция, ги бе кръстил *Плачливия Жан* и *Засменя Жан*.

Троазешел беше тънък, висок, грозен мъж, с необикновено сериозно лице и дълга броеница около врата, която бе свикнал набожно да предлага на нещастниците, които трябваше да екзекутира. На устните му бяха винаги готови едно-две латински изречения за суетата на човешкия живот; и ако се позволяваше да заема две длъжности, би могъл да бъде не само палач, но и изповедник на затвора. Птитандре, напротив, беше весело, дебеличко, пъргаво човече, което изпълняваше длъжността си така, сякаш тя е най-приятно занимание. Изпитваше сякаш истинска обич към жертвите си и винаги им говореше добродушно и нежно. Наричаше ги „горките ми честни приятели, миличките ми побратими, добрите дядковци“, според възрастта и пола им; докато Троазешел се грижеше да им вдъхне философско или религиозно виждане на бъдещето, Птитандре се грижеше да ги ободри с някоя и друга шега, за да им внуши, че животът, който напускат, е нещо смешно, презряно, незаслужаващо да жалят за него.

Не мога да кажа защо и за какво, но тези две прекрасни същества, въпреки своите разнообразни достойнства, каквито се срещат наредко у хора от техния занаят, вдъхваха много повече ненавист от всички свои по-раншни и по-късни събрата; и тези, които ги познаваха, се питаха само едно: дали важният Троазешел и пъргавият смешен Птитандре вдъхваха повече страх или повече ненавист. Несъмнено беше, че и в двата случая държаха палмата на първенството пред всеки друг палач във Франция с изключение може

би на шефа им Тристан Отшелника, прочутия началник на военната полиция, или пък на неговия шеф, Луи XI^[8].

Не може да се предположи, че такива разсъждения са занимавали в тоя миг и Куентин Дъръурд. Животът, смъртта, времето и вечността се рееха пред погледа му като шеметна, неотвратима гледка, от която слабата човешка природа се отдръпваше, а гордостта беше готова да я понесе. Той се обърна към бога на своите деди; и една малка, проста, полуразрушена църквица, гдето почиваха сега всичките му близки освен самия него, изникна тоя миг в паметта му. „Нашите заклетни врагове позволиха моите роднини да бъдат погребани в родината ни — помисли той, — а пък аз ще храня гарваните и ястребите в чужда земя като отлъчен злодей.“ Сълзи бликнаха от очите му. Трозешел го докосна по рамото, похвали го за това набожно предсмъртно настроение, възкликна прочувствено: „*Блажени умиращите в Божието име!*“, и добави, че е щастлива душата, която напуска разплакано тяло. А Птитандре го потупа по другото рамо:

— Смелост, мило чедо. Щом ти водиш хорото, да започнем весело, защото всички цигулки са вече готови!

И завъртя примката, за да подчертае шегата си. Младежът погледна смутено единия, след това и другия, а те поясниха думите си, като го тикнаха лекичко към съдбоносното дърво, с увещание да не се плаши, защото всичко ще свърши само в един миг.

В тази съдбоносна минута младежът се огледа отчаяно наоколо си.

— Няма ли някой добър християнин — извика той — да ме чуе и да каже на Людовик Лесли от шотландската гвардия, наричан още Льо Балафре, че убиват подло неговия племенник?

Тези думи бяха казани тъкмо навреме; защото, привлечен от пригответленията за екзекуцията, един стрелец от шотландската гвардия бе застанал наблизко заедно с още един-двама случайни минавачи, за да наблюдават какво става.

— Внимавайте какво вършите! — викна той на палачите. — Ако този младеж е шотландец, не ще позволя да го убиете.

— Пазил ни Господ от такова нещо, господин рицар — каза Трозешел; — но трябва да изпълним заповедта — продължи той и дръпна Дъръурд за ръкава.

— Бързата работа е всякога най-хубава — добави Птитандре, като улови младежа за другия ръкав.

Но чул насърчителните думи, Куентин направи усилие, блъсна и двамата изпълнители на правосъдието и все още с вързани ръце изтича до шотландския стрелец.

— Помогни ми, братко — започна той на родния си език, — в името на Шотландия и на свети Андрей! Невинен съм... и съм твой земляк! Помогни ми, защото ще отговаряш за мене в последния си ден!

— Кълна се в свети Андрей! Ще те вземат само през трупа ми! — извика стрелецът и изтегли сабята си.

— Освободи ръцете ми — помоли Куентин — и аз сам ще мога да се защита.

Стрелецът разсече веднага въжето със сабята си; освобожденият пленник се нахвърли изневиделица върху един от войниците и му грабна алебардата.

— Заповядайте сега, ако смееете! — заяви той.

Двамата палачи взеха да се съвещават шепнешком.

— Тичай при началника — каза Троазешел, — а пък аз ще гледам да ги задържа тук, ако мога... Войници от военната охрана, на оръжие!

Птитандре се метна на коня и препусна, а войниците така се разбързаха да изпълнят заповедта на Троазешел, че в суматохата не видяха как другите двама пленници избягаха. А може би и нямаха особено желание да ги задържат; защото им бе дотегнало да проливат кръвта на такива нещастници и като повечето хищници се бяха наситили на кланета. В случая можеха да се оправдаят и с това, че е трябвало да се погрижат за охраната на Троазешел; защото между шотландските стрелци и военната полиция, изпълняваща заповедите на своя шеф, съществуваше ненавист, която водеше понякога до открити свади.

— Ние можем да се преборим с гордите шотландци и да ги победим, ако заповядате — каза на Троазешел един от войниците.

Но предпазливият палач му направи знак да кротува, а сам се обърна много учтиво към шотландския стрелец.

— За началника на военната полиция, господине, е голямо оскърбление, разбира се, че вие си позволявате да се намесвате в изпълнението на кралското правосъдие, което му е надлежно и законно

поверено; не постъпвате справедливо и към мене, комуто престъпникът е законно предаден. Нито правите добронамерена услуга на младежа, като имате предвид, че съществуват още петдесет вероятности той да бъде обесен, без да е бил така щастливо подготвен за смъртта, както беше преди вашата необмислена намеса.

— Ако моят млад сънародник — усмихна се шотландецът — смята, че съм му навредил, ще ви го предам без възражение.

— Не, не... за бога, недей! — извика Куентин. — Предпочитам да ми отсечеш главата с дългата си сабя... това подхожда повече на моя произход, отколкото да умра от ръцете на тоя простак.

— Виж го ти как обижда! — отвърна изпълнителят на закона. — Уви! Колко бързо се изпаряват нашите добри намерения!... Той беше чудесно подготвен да замине от този свят, но ето че в един миг се превърна в бунтар.

— Я ми кажи веднага — запита стрелецът, — в какво се е провинил този младеж?

— Позволил си — отговори важно Троазешел — да свали трупа на един престъпник, макар че дървото, гдето беше обесен, имаше кралска лилия, която собственоръчно бях изрязал.

— Вярно ли е това, младежо? — попита стрелецът. — Как си могъл да извършиш такова нарушение?

— Щом търся защита от тебе — отговори Дъруърд, — ще ти разкажа истината като на изповедник. Видях, че един човек се гърчи на дървото и отидох да прережа въжетото просто от човечност. Не съм мислил нито за лилии, нито за карамфили и съм допускар, че оскърбявам френския крал толкова, колкото бих предположил, че оскърбявам папата.

— А за какъв бяс ти е дотрябвало тогава да сваляш мъртвеца? — продължи шотландският стрелец. — Тръгнеш ли подир оня джентълмен началника, ще виждаш на всяко дърво цели гроздове от обесени и много работа ще си отвориш в тая страна, ако ходиш на поберки подир палача. Както и да е, няма да изоставя един сънародник, щом е по силите ми да не го изоставям... Слушай, служителю на военната полиция, сам виждаш, че е станало недоразумение. Трябва да проявиш съчувствие към един толкова млад пътешественик. Той не е свикнал да вижда в нашата родина толкова бързо правосъдие, каквото ти и твоят началник прилагате тук.

— Но не защото няма нужда от него, господин стрелецо — обади се Птитандре, пристигнал в този момент. — Дръж се, Троазешел, началникът идва; ей сега ще видим дали ще позволи да му отнемат работата, преди да я довърши.

— А тъкмо навреме — заяви стрелецът — идват и моите другари.

Действително, докато началникът Тристан идваше с патрула откъм едната страна на хълмчето, четири-пет души шотландски стрелци препускаха откъм другата начело със самия Льо Балафре.

В този опасен миг Лесли не прояви към своя племенник безразличието, в което Куентин го бе обвинил в душата си; щом зърна другаря си и Дърюърд готови за отбрана, той се провикна:

— Благодаря ти, Кънингам... Джентълмени... другари, окажете ми подкрепа... Този младеж е шотландски благородник... и мой племенник... Линдзи... Гътри... саби вън и напред!

Всеки миг можеше да започне битка между двете групи, които бяха почти равни по брой, само че по-доброто въоръжение на шотландските конници увеличаваше шансовете им да победят. Но било че се съмняваше в изхода на сражението, било от страх да не разсърди краля, началникът на полицията направи знак на войниците си да кротуват и се обърна към Балафре, застанал вече пред своите хора.

— С каква цел вие, кавалер от кралската гвардия, сте се противопоставили на екзекуцията на един престъпник?

— Отричам да съм извършил такова нещо — отвърна Балафре; — кълна се в името на свети Мартин, има известна разлика, струва ми се, между екзекуцията на престъпник и убиването на собствения ми племенник!

— И вашият племенник, господине, може да бъде престъпник като всеки друг човек — каза началникът на полицията; — а всеки чужденец във Франция е подвластен на френските закони.

— Да, само че ние, шотландските стрелци, имаме привилегии — възрази Балафре. — Така ли е, другари?

— Да, да! — извикаха едногласно всички. — Привилегии... привилегии имаме! Да живее крал Луи... да живее храбрият Балафре... да живее шотландската гвардия... Смърт за всеки, който би дръзнал да наруши привилегиите ни!

— Вразумете се, господа рицари — каза началникът на полицията; — припомнете си длъжността ми.

— Не искаме ум от вас — отвърна Кънингам; — ще ни поучават собствените ни офицери. А ще ни съди кралят или нашият капитан, щом главният конетабъл не е тук.

— И не може да ни беси никой друг — добави Линдзи — освен Сенди Уилсън, старият палач на нашия корпус.

— Ако позволим другиму да свърши тая работа, ще бъде обидно за Сенди, най-честния палач, затягал някога въже — каза Балафре. — Случи ли се да ме бесят, никой друг няма да стегне примката на врата ми.

— Само че — възрази началникът на полицията — този младеж не принадлежи към вашия корпус и не може да се ползва от тъй наречените ваши привилегии.

— Щом наричаме нещо *наши* привилегии, всички са длъжни да ги признаят — заяви Кънингам.

— Не позволяваме никому да ни ги оспорва! — извикаха в един глас стрелците.

— Вие сте полудели, господа — каза Тристан Отшелника. — Никой не ви оспорва привилегиите; само че този младеж не е от вашия корпус.

— Той е мой племенник — заяви победоносно Балафре.

— Но не и стрелец от гвардията, струва ми се — възрази Тристан Отшелника.

Стрелците се спогледаха неуверено.

— Дръж се, приятелю — прошепна Кънингам на Балафре. — Кажете, че е постъпил на служба при нас.

— Кълна се в свети Мартин, добър ти е съветът, сънароднико — отговори Лесли; после повиши глас и се закле, че днес е зачислил племенника си в своя собствен отряд.

Това изявление беше решителен довод.

— Добре, господа — каза Тристан Отшелника, който знаеше колко много кралят се страхува от недоволство в гвардията. — Вие твърдите, че знаете какви са привилегиите ви, а не е моя работа да имам разпавии с кралската гвардия, ако е възможно да ги избягна. Ще докладвам все пак случката на краля, който ще реши лично въпроса; и

бих желал да имате предвид, че в случая постъпвам по-меко, отколкото длъжността ми повелява.

След това даде заповед на дружината си да тръгне, а стрелците останаха, за да решат набързо какво да предприемат.

— Най-напред трябва да отнесем въпроса до знанието на нашия командир лорд Крофорд и да запишем младежа в списъците ни.

— Но, уважаеми мои приятели и спасители — обади се някак колебливо Куентин, — аз не съм решил още дали да постъпя на служба при вас.

— Решавай тогава по-бързо — извика вуйчо му, — какво предпочиташ — служба при нас ли или бесило? Защото, макар да си ми племенник, мога да те уверя, че не виждам друга възможност да те спасим от въжето.

Този необорим довод принуди Куентин да приеме веднага предложението, което при други обстоятелства би му се сторило не особено приятно; но съвсем скорошното измъкване от примката, която почти усещаше около врата си, можеше да го примири и с по-тежка участ от предлаганата.

— Трябва да се прибере веднага с нас в казармата — каза Кънингам; — само там ще бъде в безопасност, докато тия хрътки дебнат наоколо.

— А не мога ли, мили вуйчо, да пренощувам в гостилницата, гдето закусих тази сутрин? — запита младежът, мислейки като всеки новобранец, че не е лошо да спечели още една нощ свобода.

— Да, драги племеннико — отвърна насмешливо вуйчо му. — Но тогава ще имаме удоволствието да те извадим от някой канал или ров, а може би и от някой приток на Лоара, и то в чувал, та по-лесно да плаваш... Такъв ще бъде най-вероятният край на това приключение... Началникът на полицията ни се усмихна на раздяла — продължи той, като се обърна към Кънингам, — а това е знак, че не ни мисли доброто.

— Не ме е грижа какво мисли — отвърна Кънингам. — Птици като нас не са за неговите примки. Но аз бих искал да разкажеш всичко на онзи сатана Оливие. Той е приятел на шотландските гвардейци, а освен това ще види татко Луи преди началника на полицията, защото утре ще го бръсне.

— Само че — каза Балафре — при Оливие не се отива с празни ръце, а пък аз съм гол като бреза през декември.

— И като всички нас — добави Кънингам, — но нима Оливие няма да повярва поне веднъж на нашата шотландска дума? Ще му обещаем някакъв хубав подарък от следващата си заплата, а щом очаква да има дял от нея, и плащането ще дойде по-скоро.

— Тогава към замъка — каза Балафре; — а по пътя моят племенник ще ни разкаже как е успял да настрои началника на полицията против себе си, за да знаем какво да говорим пред Крофорд и Оливие!

[1] Евангелското правило: всичко, което искате да правят вам човеците, правете и вие тям (Матей, VII, 2). Б.пр. ↑

[2] Това мото е гравирано върху една кама, собственост на човек, който е имал предостатъчно основание да избере такъв девиз. Тя е била подарена на баща ми и е свързана със странно стечение на събитията, които може би ще разкажа някой ден. Оръжието е сега мое притежание. ↑

[3] Maître (фр.) — значи майстор, учител, маестро, господин, бай. Б.пр. ↑

[4] Лиард — стара френска монета, равна на четвърт су (или 1/80 от франка). Б.пр. ↑

[5] Широка стрела е била в Англия отличителен белег за държавните стоки, които се освобождавали от мито Б.пр. ↑

[6] Черен нож — шотландска кама. Б.пр. ↑

[7] Трозешел (фр.) — значи три стъпала; Птитандре — малкия Андрей. Б.пр. ↑

[8] Както узнах от летописите на Жан дьо Троя (но много късно, та не можах да го използвам), единият от двамата е всъщност Пти Жан, а не Птитандре. Така се е наричал синът на Анри дьо Кузен, главен палач на върховния съд. Конетабълът Сен Пол е бил екзекутиран от него толкова сръчно, че отсечената глава паднала на земята едновременно с тялото. Това станало в 1475 година. ↑

СЕДМА ГЛАВА

ПОСТЪПВАНЕ В ГВАРДИЯТА

Мировият съдия:

— Ето, подай ми устава...

Закълни се, целуни книгата...

Подпиши и бъди герой,

като вземаш дял от държавната хазна

за храбрите дела, които ще извършиш,

по шест пенса на ден, храна

и облекло

„Записващият новобранец“

Стрелците заповядаха на един прислужник да слезе от коня, за да го дадат на Дърюърд, който продължи с войнствените си сънародници към замъка Плеси, където — макар и не по своя воля — щеше да остане в мрачната крепост, чиято външност го бе поразила тази сутрин.

По пътя, в отговор на многократните въпроси от вуйчото, Куентин му разказа точно как бе попаднал тази сутрин в такова опасно положение. Той виждаше своя разказ само откъм тъжната му страна, но другарите му се смяха от сърце.

— Тая работа не е шега — каза вуйчо му. — Но какво, дявол да го вземе, е накарало това безразсъдно момче да се занимава с трупа на някакъв проклет еврейско-мавърски езичник?

— Да беше се скарал с хората на Тристан за някоя хубава женичка, както направи Майкъл Мофат, да го разбереш! — добави Кънингам.

— Аз мисля, че за нас е обидно Тристан и хората му да объркват нашите шотландски кепета с фесовете и тюрбаните на ония крадливи скитници — обади се Линдзи. — И ако не могат сами да видят

разликата, ще трябва да ги научим. Но според мене Тристан просто се преструва, че не разбира, за да може да лови добродушните шотландци, които идват да видят близките си.

— Мога ли да попитам, вуйчо — намеси се Куентин, — какви са тия хора, за които приказвате?

— Можеш, разбира се — отвърна вуйчо му. — Само че не зная, любезни племеннико, кой би могъл да ти отговори. Не аз, във всеки случай, макар и да зная за тях толкова, колкото знаят всички; те нахълтаха тук преди година-две просто като скакалци.

— Да — добави Линдзи, — а добрият Жак (така наричаме селяните, младежо... с време и ти ще научиш нашия език)... добрият Жак, казвам, малко го е грижа какъв вятър довява и тях, и скакалците; иска само да знае каква буря ще ги отнесе.

— Толкова злини ли правят? — попита младежът.

— Злини ли?... Ами че те са езичници, момче, евреи или най-малко мохамедани и не почитат нито света Богородица, нито светиите (Кънингам се прекръсти), крадат каквото им попадне, пеят, гадаят...

— А разправят, че между жените им имало и хубавички — каза Гътри; — но Кънингам знае най-добре.

— Я гледай! — извика Кънингам. — Предполагам, че не си искал да ме обидиш?

— Не, разбира се — отвърна Гътри.

— Дружината да отсъди — продължи Кънингам. — Ти си позволи да кажеш, че аз, един шотландски благородник, който живее в лоното на светата църква, имам приятелка от тая поганска паплач.

— Нищо подобно — намеси се Льо Балафре. — Той се пошегува... Другари не бива да се карат.

— Да не се шегуват тогава — измърмори Кънингам в брадата си.

— Има ли такива скитници и в други страни освен във Франция? — попита Линдзи.

— Сигурно има... Такива банди са се появявали в Германия, в Испания и в Англия — отговори Льо Балафре. — Но добрият Свети Андрей е опазил Шотландия от тях.

— Шотландия — възрази Кънингам — е прекалено студена за скакалци и прекалено бедна за крадци.

— Или може би Джон планинарят търпи само своите крадци — добави Гътри.

— Трябва да ви кажа — заяви Балафре, — че аз съм от горния Ангъс, имам знатни роднини в Глен-Айла и не позволявам да злословите за планинците.

— Няма да отречеш все пак, че крадат добитък? — попита Гътри.

— Да откънеш някое говедо не е кражба — отвърна Балафре. — Поддържам това когато и където пожелаеш.

— Засрамете се, приятели — прекъсна ги Кънингам. — Кой започна кавгата?... Момчето не бива да вижда такъв глупав несговор... А ето че стигнахме и до замъка. Аз ще подаря едно буренце вино, за да погуляем приятелски; заповядайте на вечеря у мен. Ще пием за Шотландия — и за горната, и за долната.

— Прието... прието — извика Балафре. — И аз ще подаря едно, за да загладя грубостта си и да вдигна наздравица за постъпването на моя племенник в нашия корпус.

Когато те приближиха замъка, стражите вдигнаха желязната решетка и спуснаха подвижния мост. Шотландците влязоха един по един; но пред Куентин стражите кръстосаха копията си и му заповядаха да спре, а от стените опънаха лъкове и насочиха аркебузите — една прекалена бдителност, защото младият чужденец идваше с отряд от гарнизона, дори от един и същи корпус с дежурната стража.

Останал нарочно до племенника си, Льо Балафре даде необходимите обяснения и след доста продължително колебание и бавене младежът бе отведен под строга охрана до жилището на лорд Крофорд.

Шотландският благородник беше един от последните потомци на храбрите шотландски рицари и феодали, служили продължително и вярно на Шарл VI в кръвопролитните войни, довели до независимостта на френската корона и изгонването на англичаните. Той бе воювал още като момче редом с Дъглас и Бъкан^[1], препускал бе под знамето на Девата от Арк^[2] и беше навярно един от последните шотландски рицари, изтеглили с такава готовност мечовете си против своите „стари врагове англичаните“ в защита на кралските лилии. Старият барон се бе отказал от всяка мисъл за завръщане в своята родина навярно много повече поради промените, настъпили в шотландското кралство, и защото бе свикнал с френския климат и обноски, отколкото заради високата длъжност, която имаше в двора на

Луи; със своя откровен и честен характер той бе спечелил голямо влияние пред краля, който — макар да не вярваше изобщо в човешката добродетел и почитеност — оказваше най-голямо доверие на лорд Крофорд; защото шотландецът не се намесваше никога във въпроси извън обсега на своята длъжност.

Балафре и Кънингам последваха Дъруърд и стражата в жилището на командира. Неговата достойна външност, както и уважението на тези горди воители, които не зачитаха сякаш никого друго, направиха много дълбоко впечатление на младежа.

Лорд Крофорд беше висок, а с годините бе изтънял и измършавял; но мускулите му бяха запазили все още поне силата, ако не и пъргавината на младостта. Така че той можеше да издържа при поход тежестта на бронята не по-зле от най-младия войник в отряда му. Беше грозен, с набраздено от белези и загоряло от слънце и вятър лице, а погледът му, гледал смъртта в тридесет жестоки битки, издаваше не свирепата му смелост на наемен войник, но спокойно презрение към опасността. Високата му изправена снага беше загърната сега в широк халат, стегнат с кожен колан, на който висеше къс меч с разкошно украсена дръжка. Седнал на диван, покрит с еленова кожа, с верижката и значката на ордена Сен Мишел на шия и с очила на носа (едно съвсем ново изобретение), той се бе зачел в огромен ръкопис, съставен от Луи за дофина. Това беше сборник от правила за военно и гражданско управление, за който кралят искаше да чуе мнението на опитния шотландски воин.

При влизането на неочакваните посетители лорд Крофорд остави недоволно книгата и запита на родното си наречие:

— Какво, дявол да го вземе, пак ви не достига?

Много по-почтително, отколкото би се държал може би пред самия Луи, Балафре разправи подробно положението, в което се намираще племенникът му; и помоли смирено за закрилата на негова светлост. Лорд Крофорд го изслуша внимателно. Той се усмихна на наивността, с която младежът се бе намесил в полза на обесения престъпник, но поклати недоволно глава при разказа за свадата между шотландските стрелци и военната полиция.^[3]

— Колко пъти — запита той — ще ми донасяте за оправяне такива объркани конци? Колко пъти ще трябва да ви казвам, особено на вас двамата, Людовик Лесли и Арчи Кънингам, че чужденецът

трябва да се отнася скромно и почитателно към тукашните хора, ако не иска да го подгонят всички градски кучета? Но ако не можете да минете без разпри, предпочитам все пак да са с онзи негодник началника на полицията, отколкото с някой друг; а за сегашната разправия, Людовик, те осъждам по-малко, отколкото за другите ти нарушения, защото съвсем естествено е да се застъпиш за младия си сродник. И няма да оставим този младеж да попадне в нова беда! Дай ми от оная полица списъка на дружината; ще впиша веднага името му в нашия отряд, за да може да се ползва и той от привилегиите.

— Ако ваша светлост позволи... — започна Дърруърд...

— Полудя ли това момче? — извика вуйчото... — Как заговорваш на негова светлост, без да те е запитал?

— Търпение, Людовик — прекъсна го лорд Крофорд. — Да чуем какво има да ни каже младежът.

— Искам да заявя само, ако ваша светлост позволи — продължи Куентин, — че, както бях казал вече на вуйчо си, аз се колебаех дали да постъпя на служба тук. Но колебанието ми изчезна, щом видях благородния и опитен командир, под чиито заповеди ще служа; защото погледът ви вдъхва доверие и почит.

— Добре говориш, моето момче — отвърна старият лорд, който не остана безчувствен към ласкателството; — имам известна опитност и дано Бог ме удостои да стана още по-добър служител и началник. А ти, Куентин, постъпваш в достойния корпус на нашата шотландска гвардия като оръженосец на вуйчо си и ще служиш под негова заповед. Вярвам, че ще станеш истински воин, ако се съди по външността ти... При това си и от благороден род... Людовик, погрижи се племенникът ти да се заеме прилежно с бойните упражнения, защото скоро ще има да се чупят копия.

— Кълна се в меча си, много се радвам, милорд... Този продължителен мир ще превърне всички ни в страхливци. Сам аз чувствам, че смелостта ми ще загине в тая проклета тъмница — замъка.

— А на мене едно птиче ми изчурулика на ухото — продължи лорд Крофорд, — че „знамето ни старо пак ще се развее скоро из полето“.

— Ще изпия тая вечер една чаша повече за песента му — каза Балафре.

— Ти пиеш по една чаша повече за всяка песен — отвърна лорд Крофорд. — Но страх ме е, Людовик, да не си налееш някой ден една горчива чаша.

Лесли отвърна малко смутено, че доста време не е пил; но негова светлост сигурно знае обичая в дружината да се полее приемането на нов другар.

— Вярно — съгласи се старият командир, — забравих случая. Ще изпратя няколко бутилки вино за гуляя ви при условие да приключите преди залез-слънце. Освен това... стражите да бъдат грижливо подбрани и никой от тях да не участва в пиршеството.

— Заповедите на ваша светлост ще бъдат изпълнени най-точно — отговори Людовик. — А не ще забравим и наздравица за вас.

— Не е изключено — добави лорд Крофорд — и аз да понадникна във веселбата ви... колкото да видя, че всичко е наред.

— Ваша светлост ще ни бъде най-скъп гост — заяви Людовик.

И всички излязоха в отлично настроение да подготвят войнишкия си гуляй, на който Лесли покани двадесетина свои другари, отдавна свикнали да се хранят заедно.

Едно войнишко пиршество се урежда почти винаги бързо, щом има достатъчно храна и напитки; но в сегашния случай Людовик започна да се суети, за да достави по-хубаво вино от друг път; като обясни, че „старият лорд е най-опитният гуляйджия между тях и макар да проповядва въздържание, след като е изпил на кралската трапеза колкото му се е полагало, не пропуска случай да изпие и на вечеря още една кана вино“.

— Така че, другари — каза Балафре, — пригответе се да чуete старите разкази за битките при Верной и Боже.^[4]

Готическото помещение, гдето обикновено се събираха, бе следователно набързо подредено; прислужниците бяха изпратени да донесат зеленина за пода; а трапезата и стените бяха покрити с бойните флагове на шотландската гвардия и с пленените вражески знамена.

Следващата задача беше да облекат колкото е възможно по-бързо новобранеца с униформата и въоръжението на гвардията, за да получи правото да се ползва от привилегиите на корпуса, при който — с подкрепата на своите сънародници — ще може свободно да не зачита всесилния и неотстъпчив шеф на военната полиция.

Банкетът беше необикновено весел; гостите приеха с изблик на безкрайно родолюбие този новобранец, дошъл от любимото отечество. Пяха стари шотландски песни, разказваха предания за древни шотландски герои, за подвизите на бащите си, припомниха случки, в които те са се проявили; и богатите равнини на Турен се превърнаха сякаш в неплодната планинска земя на Каледония.^[5]

Въодушевлението им бе достигнало вече своя връх и всеки се стремеше да разкаже още някой скъп спомен за Шотландия, когато възторгът им получи нов тласък от появата на лорд Крофорд, стоял на тръне — както бе предрекъл Льо Балафре — на кралската трапеза и побързал да се измъкне, за да дойде при своите сънародници. За него беше запазено почетно място на трапезата; защото, макар че беше след краля пръв конетабъл и командващ шотландската гвардия, членовете на този корпус или, както бихме ги нарекли днес, войниците му бяха все благородници, така че шефът им можеше да седи на една трапеза с тях и да взема участие в пиршествата им, без да накърни с това своето началническо достойнство.

Този път обаче лорд Крофорд отказа да заеме отредения за него стол, помоли ги „да се веселят“ и остана да ги гледа отстрана с явно удоволствие.

— Не го закачай — прошепна Кънингам на Линдзи, който предложи чаша вино на благородния командир. — Не го закачай... не му се бъркай в работата... Остави го сам да си я вземе.

И наистина старият лорд отначало се усмихна, поклати глава и остави чашата, без да се докосне до нея, но след малко сякаш от разсеяност отпи няколко глътки, като припомни съвсем на място, че не е редно да не пие за здравето на достойния младеж, който постъпва днес в техния корпус. Както може да се предположи, наздравицата бе посрещната с радостни възгласи, особено след като старият вожд им съобщи, че е разказал на мистър Оливие за днешната случка.

— А тъй като бръснарят не обича много касапина, той ми помогна да получа от краля заповед до началника на полицията да прекрати всякакво преследване срещу Куентин Дъруърд и при всички случаи да зачита привилегиите на шотландската гвардия.

Нови възгласи посрещнаха вестта му, чашите бяха напълнени отново с искрящо вино, всички вдигнаха наздравица за благородния лорд Крофорд, смел защитник на привилегиите и правата на своите

сънародници. Добрият стар лорд трябваше да пие от учтивост и при тази наздравица; после се отпусна сякаш несъзнателно на приготвения стол, повика Куентин при себе си и го обсипа с въпроси за положението в Шотландия, за знатните шотландски родове, така че момъкът почти не смогваше да отговаря; в същото време — сякаш между другото — старият лорд поднасяше чашата към устните си със забележката, че общителността и веселието са отлика на шотландските благородници, но младежите като Куентин трябва да бъдат внимателни и да не прекаляват; по този повод каза много хубави неща, докато езикът му, зает да хвали въздържанието, започна да се позаплита и да говори малко по-тежко. Войнствеността на дружината се разгаряше след всяка изпразнена бутилка, докато най-после Кънингам предложи да пият за по-скорошно развяване на *орифлама* — знамето на френския крал.

— И то от бургундски вятър! — добави Линдзи.

— Приемам наздравицата с цялата си душа, останала в това изтощено тяло — отговори лорд Крофорд. — Макар и стар, все още се надявам, че ще го видя пак да се вее. Слушайте, събрата (виното го бе направило много по-приказлив), като верни служители на френската корона, трябва да знаете, че е пристигнал пратеник от херцог Шарл Бургундски с не особено миролюбиво поръчение.

— Аз видях екипажа, конете и свитата на граф Дьо Кревкьор — обади се един от гостите — пред гостилницата при черничевата горичка. Разправят, че кралят нямало да ги приеме в замъка.

— Господ да му отговори, както заслужава! — намеси се и Гътри. — От какво пак се оплаква?

— Разпавии за границата — каза лорд Крофорд; — освен това кралят взел под своя закрила една дама от Бургундия, някаква графиня, избягала от Дижон, защото херцогът, който ѝ бил настойник, искал да я омъжи за своя любимец Кампо Басо^[6].

— Сама ли е пристигнала тук, милорд? — попита Линдзи.

— Не, дошла е с една по-възрастна своя роднина, която се съгласила да я придружи.

— А дали кралят, който е феодален господар на херцога — обади се Кънингам, — ще се намеси между херцога и неговата поданица, над която Шарл има същите права, каквито би имал и кралят, ако херцогът умре?

— Кралят ще се ръководи, според навика си, от политически съображения; вие знаете — продължи Крофорд, — че той не е приел открито тези дами, нито ги е поставил под закрилата на дъщерите си, мадам Божо и принцеса Жана, така че сигурно ще действа според обстоятелствата. Той е наш господар... но не е предателство да кажем, че ще гони кучетата и ще бяга със заека, тоест ще гледа да е добре с всеки християнски принц.

— Само че Бургундският херцог не разбира от такова двуличие — отвърна Кънингам.

— Да — съгласи се старият лорд. — Затова е много вероятно да се скарат.

— Дано свети Андрей да ускори тогава битката! — каза Балафре. — Преди десет, не, още преди двадесет години ми предказаха, че щастието на моя дом ще дойде от женитба. Знае ли човек какво може да се случи, ако тръгнем да се бием за честта и за любовта на прекрасните дами, както се пее в старите романи?

— Ти ли с тая бразда на лицето ще приказваш за любовта на дамите? — обади се Гътри.

— По-добре да не видиш любов, отколкото да се любиш с циганска поганка — сръза го Балафре.

— Тихо, приятели! — прекъсна ги лорд Крофорд; — без хладно оръжие, без остри насмешки... И без разпавии! Колкото до дамата, тя е толкова богата, та няма да се падне на някой беден шотландски благородник, иначе и аз бих си поставил кандидатурата, макар да приближавам осемдесетте. Да прием все пак за нейно здраве, щом е такова светило.

— Нея трябва да съм видял — обади се друг стрелец, — докато бях на стража тази сутрин при вътрешните врати; само че тя приличаше не толкова на светило, колкото на тъмен фенер, защото и тя, и другата, която дойде с нея, влязоха в замъка в затворена носилка.

— Срамота, Арно, срамота! — сръза го лорд Крофорд; — войник не бива никога да казва какво е видял, докато е бил на пост. Освен това — добави той след кратко мълчание, тъй като любопитството му надделя над дисциплината, която сметна за необходимо да прояви — защо мислиш, че в една от тези носилки е била непременно графиня Изабел дьо Кроа?

— Не мисля, милорд — отговори Арно. — Зная само, че моят мечоносец разхождал конете ми по пътя за селото и там се срещнал с мулетаря Доген, който връщал носилката в гостилницата, защото те били на оня приятел от черничевата горичка — имам предвид собственика на *Кралската лилия*... Доген поканил Сондърс Стийд да пийнат по чашка, а понеже и на Сондърс му се искало да пийне...

— Искало му се... — прекъсна го старият лорд; — аз пък предпочитам, господа, да не ви се иска; а всички ваши прислужници, мечоносци и телохранители, както бихме ги наричали в Шотландия, все прибързват да пийнат по чашка, с когото се случи... Този навик е опасен във време на война и трябва да го изоставите. И тъй като приказката ти, Андрю Арно, беше дълга, ще я прекратим с една чашка; както казват нашите планинци — *прекъсни приказката с чашка*; чудесна келтска мъдрост... Да прием за здравето на графиня Изабел дьо Кроа и да ѝ пожелаем по-добър съпруг от оня италиански негодник Кампо Басо!... И така, Андрю Арно, какво казал мулетарят на твоя телохранител?

— Казал му под строга тайна, с позволение на ваша светлост — продължи Арно, — че двете дами, които отвел преди малко в замъка в затворени носилки, били важни особи, които прекарвали няколко дни в дома на господаря му, гдето кралят ги посетил няколко пъти тайно и им оказал голяма почит. А сега — според мулетаря — избягали в замъка, за да не се срещнат е граф Дьо Кревкьор, пратеника на Бургундския херцог, който изпратил един гончия да съобщи за пристигането си.

— А сега, Андрю, дай думата и на мен! — обади се Гътри. — Аз пък се заклевам, че чух графинята да пее и да си приглася с лютня, като идвах насам през вътрешния двор... Гласът идваше откъм еркерния прозорец в кулата на дофина; такава песен не се е чувала досега в замъка Плеси дю Парк. Кълна се във вярата си, помислих, че пее феята Мелюзина. Спрях се, макар да знаех, че трапезата е сложена и всички чакате, спрях се като...

— Като муле, Джони Гътри — довърши вместо него командирът му; — с дългия си нос си надушвал вечерята, с дългите си уши си слушал песента, а късият ти ум не е могъл да ти покаже кое да предпочетеш... Я слушайте! Сякаш камбаните на катедралата звънят

за вечерня?... Нима дойде вече това време?... Сигурно онзи глупак клисарят е почнал да звъни един час по-рано.

— Камбаната си звъни точно навреме — възрази Кънингам; — и слънцето залязва вече накрай равнината.

— Да! — съгласи се лорд Крофорд. — Щом е така, момчета, да я караме с ред... който върви полека, стига далеко... от тих огън сладка гозба... весели се с мярка... все мъдри поговорки... Още една наздравица за благополучието на старата Шотландия — и всеки на поста си.

Изпиха още по чаша на прощаване и си тръгнаха — внушителният стар барон под ръка с Балафре — под предлог да му даде някои наставления за племенника му, а всъщност защото се боеше, че едрите му крачки може да се сторят на подчинените му не така уверени, както подобава на високия му чин. Той премина важно двата двора между жилището си и залата, гдето се бе състоял гуляят, а на раздяла предупреди тържествено Людовик да бди за поведението на племенника си, особено що се отнася до виното и жените.

Трябва да кажем, че нито една дума от казаното за графиня Изабел не избягна от вниманието на младия Дъръурд; а когато се прибра в стаичката, гдето щеше да живее с паж на вуйчо си, той веднага се отдаде отново на своите мечти. Както читателят сигурно се досеща, младият воин си бе създал прекрасен роман върху предположението, че девойката от кулата, чиято песен бе слушал с такова увлечение, прекрасната виночерпка на майстор Пиер и богатата графиня, избягала от омразния бъдещ съпруг и от жестокия си опекун, който злоупотребява със своята феодална власт, са едно и също лице. В съзнанието на Куентин съществуваше съмнение само по отношение на майстор Пиер, който имаше такава голяма власт над онзи важен офицер, от чиито ръце сам Куентин едва бе успял да се спаси. Но тези мечти, ненарушени от Уил Харпър, неговия другар по стая, бяха прекъснати най-после от вуйчо му, който заповяда на Куентин да си легне веднага, за да стане рано и да го придружи до кралската приемна, гдето Лесли беше дежурен с петима свои другари.

[1] Херцог Дъглас и граф Бъкан — шотландски благородници, служили в началото на XV в. във френската армия. Б.пр. ↑

[2] Девата от Арк — френската национална героиня Жана д'Арк. Б.пр. ↑

[3] Такива разпри между шотландската гвардия и останалите военни части са се случвали често. В 1474 двама шотландци били обвинени, че откраднали голяма сума от рибаря Жан Пансар. Те били съответно заловени от хората на тогавашния шеф на полицията, Филип дю Фур. Но когато отвеждали един от арестуваните, на име Мортимър, в затвора Шатле, двама стрелци от шотландската гвардия нападнали войниците и освободили пленника. Виж летописа на Жан дьо Троя за същата 1474 година. ↑

[4] Командвани от граф Стюарт Бъкан, шотландските помощни войски във Франция са се отличили и в двете битки. При Боже те побеждават, като убиват Кларенския херцог, брат на Хенри V, и обхождат армията му. Но при Верной са били разбити и почти напълно унищожени. ↑

[5] Каледония — древното име на Шотландия. ↑

[6] Кампо Басо (Николо) — италианец, воювал ту за неаполитанския крал, ту за Бургундския херцог. Най-после, през 1477 година, минал окончателно на италианска страна. ↑

ОСМА ГЛАВА

ПРАТЕНИКЪТ

*Ослепи като мълния очите на Франция,
защото преди тебе ще пристигна там
и гърма на моите оръдия ще чуят...
Върви и протръби гнева ни!
„Крал Джон“*

Дори да се поддаваше лесно на леност, шумът в казармата след първия камбанен звън за утринната непременно би прогонил Куентин от леглото му; но дисциплината в бащиния замък и в манастира Абърбротик го бе научила да става призори; и той се облече весело сред звука на тръбите и звъна на оръжията, доказващи смяната на стражите; едни се връщаха в помещенията след нощното дежурство, други излизаха да поемат утринното... а трети, между които беше вуйчо му, се въоръжаваха за лична охрана на Луи XI. С радост, съвсем естествена за случая и възрастта му, Куентин Дъръурд навлече много бързо великолепната униформа и въоръжение на новото си звание; и вуйчото, който следеше с особена грижливост и внимание малкият да бъде безукорен във всяко отношение, не скри задоволството си от промяната във външността на племенника.

— Ако бъдеш толкова верен и храбър, колкото си красив, ще си един от най-хубавите и добри оръженосци в нашата гвардия, а това ще бъде чест за рода на майка ти. Ела сега да отидем в приемната зала и внимавай да не се отделяш от мене.

Докато говореше, той взе една грамадна, тежка алебарда с великолепни инкрустации, заповяда на племенника си да вземе също такава, само че по-леко оръжие и го поведе към вътрешния двор на двореца, гдето другарите им за охраната на вътрешните помещения бяха вече строени с оръжие в ръка — оръженосците във втора редица

зад началниците си. Тук чакаха и гончии с великолепни коне и красиви кучета, в които Куентин така се загледа, та вуйчо му трябваше неведнъж да му напомни, че тия животни не са доведени за негово удоволствие, а за краля; защото ловът бил една от малкото слабости, които си позволявал, дори когато това пречело на държавните му задължения, и толкова строго закрилял дивеча в кралските гори, щото хората казвали, че по-безнаказано можеш да убиеш човек, отколкото елен.

По даден знак стражата тръгна под командата на Балафре, който в случая изпълняваше длъжност на командир; и след още много заповеди и сигнали, доказващи необикновеното усърдие на стрелците, те заеха местата си в приемната зала, гдето всеки миг очакваха краля.

Макар че Куентин не беше свикнал с такова великолепие, гледката разочарова очакванията му за блясъка на един кралски двор. Тук имаше наистина богато облечени придворни от кралската свита, разкошно въоръжени телохранители и лакеи от всякакъв вид и степен. Но той не видя нито един от старите съветници на кралството, нито един висш кралски офицер, не чу нито едно от имената, които звучаха в ония дни като призив към рицарски подвизи; не видя нито един от доблестните генерали и мъдрите държавници, които съставяха силата на Франция, нито младите, пламенни, стремящи се към слава благородници, които бяха нейната гордост. Мнителността, саможивството, вероломната политика на краля бяха отстранили тези блестящи придворни от двореца, гдето ги канеха само при тържествени официални случаи, когато те отиваха неохотно и се връщаха с радост, както животните от баснята отивали и се връщали от леговището на лъва.

Малцината, които изпълняваха вероятно ролята на съветници, бяха все невзрачни мъже. Вярно е, че някои изглеждаха умни хора, но държането им показваше, че възпитанието и навиците им не са ги подготвили за средата, в която са били повикани. На Дърюърд се стори все пак, че един-двама имаха доста благородно лице. И тъй като служебните задължения не бяха особено тежки, той узна от вуйчо си техните имена.

Лорд Крофорд, който беше между присъстващите, в разкошното си служебно облекло, със сребърен жезъл в ръка, е познат вече и на Куентин, и на читателя. От другите знатни особи най-забележителен

беше граф Дьо Дюноа, син на прочутия Дюноа, известен с прозвището Орлеанското копеле^[1], който бе воювал под знамето на Жана д'Арк, и имаше такъв блестящ дял в освобождаването на Франция от английско иго. Синът му поддържаше достойно името, което бе наследил от славния си баща; и въпреки родството си с кралското семейство, въпреки наследената популярност, на която се радваше сред благородниците и народа, Дюноа се държеше при всички случаи така откровено, прямо и честно, та не будеше подозрения у никого, нито дори у мнителния Луи, който обичаше да го вижда край себе си и го канеше понякога в кралския съвет. Макар че минаваше за съвършен във всички рицарски проявления и обладаваше до голяма степен качествата на истински рицар, графът съвсем не беше образец на романтичен красавец. Беше нисък, пълен, с нозе извити навън — нещо много удобно при езда, но съвсем некрасиво за пешеходец. Беше широкоплещест, черноок, мургав, с необикновено дълги и пъргави ръце. Имаше неправилни, дори направо грозни черти, но въпреки всичко от личността на граф Дюноа лъхаше съзнателно достойнство и благородство, по които още от пръв поглед личеше знатният благородник и безстрашният войник. Изражението му беше смело и прямо, походката — мъжествена и свободна, а резките черти се облагородяваха от орловия поглед на смръщеното лице. Той беше в разкошен, но не ярък ловен костюм и обикновено изпълняваше длъжността главен ловец, макар че надали я е заемал официално.

Под ръка с Дюноа, пристъпвайки така бавно и тъжно, като че се крепеше на своя роднина, влезе Орлеанският херцог Луи, първият принц от кралска кръв (станал по-късно крал под името Луи XII), комуто стражата и присъстващите се поклониха като на член от кралския дом. Ревниво следен от мнителния Луи, принцът — който щеше да наследя престола, ако синът на краля умре — не можеше да отсъства от кралския двор, гдето нямаше никаква длъжност и никой не го зачиташе. Униинето от това унизително положение се засилваше още повече от съзнанието, че кралят е замислил да извърши и към него една от най-жестоките и несправедливи постъпки, на каквито е способен един тиран — именно да го ожени насила за принцеса Жана Френска, своята по-млада дъщеря, за която принцът беше сгоден още като дете. Но сегашната недъгавост на принцесата превръщаше този брак в отвратителна жестокост.

Външността на този принц не се отличаваше с никакви лични предимства; но той беше кротък, благ и добър, качества, прозиращи дори през булото на дълбокото униние, помрачило истинското му изражение. Куентин забеляза, че херцогът отбягва внимателно да не погледне кралските гвардейци, а когато отговори на поздрава им, гледаше в земята, сякаш се страхуваше да не би мнителният крал да изтълкува тази учтивост като стремеж да установи някакво приятелство с тях.

Съвсем различно беше държането на надменния духовник кардинал Жан дьо ла Балю^[2], любим министър на Луи по това време, напомнящ по издигане и характер Уолси^[3], доколкото подобно сравнение е възможно при разликата между хитрия и политичен Луи и буйния и безразсъден Хенри VIII Английски. Луи бе издигнал своя министър от най-низшите слоеве до длъжността или поне до доходите на пръв кралски духовник, обсипал го бе с благоволение и му бе издействал кардиналска мантия; и макар че беше достатъчно предпазлив да не остави на честолюбивия Ла Балю неограничената власт и доверие, оказвани от Хенри VIII на Уолси, все пак се влияеше от него повече, отколкото от всеки друг признат съветник. Затова кардиналът не бе избягнал грешката, присъща на всички, които са се издигнали неочаквано. Той беше дълбоко убеден, че способностите му позволяват да се намесва във всички въпроси, дори в най-чуждите за званието и подготовката му. Висок, тромав, той проявяваше особена слабост и възхищение към нежния пол, а тези домогвания не отговаряха нито на външността, нито на званието му. Някой ласкател или ласкателка му бе внушил в злополучен миг, че огромните дебели нозе, които бе наследил от баща си (лиможки колар или, според други източници, вердюнски мелничар), са много красиви. И той се бе дотолкова самозабравил, та винаги отмяташе на една страна кардиналската си мантия, за да даде възможност да видят тия огромни нозе. Докато минаваше през официалната зала в пурпурната си мантия и разкошна барета, той се спря неведнъж да погледне оръжието и облеклото на дежурните кавалери, като им задаваше важно различни въпроси и си позволяваше да мъмри някои от тях за нарушения на дисциплината с изрази, на които опитните войници не смееха да отговарят, макар да личеше съвсем ясно, че ги слушаха с досада и дори с презрение.

— Знае ли кралят — обърна се Дюноа към кардинала, — че бургундският пратеник иска да бъде приет незабавно?

— Знае — отвърна кардиналът. — А ето, струва ми се, че идва и всезнаещият Оливие Лопатаря, който ще ни съобщи кралската воля.

Докато той говореше, един забележителен мъж, който споделяше по това време с надменния кардинал благоволенieto на краля, влезе откъм вътрешните покои, но съвсем не важно и високомерно като висшия духовник. Напротив, Оливие беше дребен, бледен, слаб човек, в черна копринена късовейка и панталон, без палто, плащ или расо; а това облекло съвсем не беше от естество да изтъкне тази невзрачна фигура. Той държеше в ръка сребърен тас, а една метната през рамото кърпа сочеше лакейската му длъжност. Имаше будно и хитро лице, при все че се стараше да прикрива това изражение, като гледаше все в земята, докато се плъзна през залата крадешком, безшумно като котка. Но при все че може лесно да засенчи достойнството, скромността не скрива кралското благоволение; затова всички опити на кралския доносчик, прочутият кралски бръснар и камериер Оливие Лопатара, наричан още Оливие Проклетия или Оливие Дявола — съвсем заслужени прякори заради безсъвестната хитрост, с която подпомагаше вероломните политически замисли на своя господар, — да скрие това благоволение останаха напразни. Той поговори няколко мига сериозно с граф Дюноа, който напусна веднага стаята; след това тръгна обратно към кралските покои, отгдето бе дошъл, като се плъзна между присъстващите, които му даваха път; на тази учтивост той отговаряше със смирен поклон и само веднъж-дваж събуди завистта на всички царедворци към тия, на които прошепна по някоя дума на ухото; после измърмори нещо за служебните си задължения и не дочака да му отговорят, нито удостои с поглед усърдните старания на ония, които искаха да привлекат вниманието му. Людовик Лесли беше този път от щастливците, удостоени с по една дума от Оливие, който му съобщи, че въпросът за Куентин е щастливо уреден.

Приятната вест бе скоро потвърдена. Старият познат на Куентин, Тристан Отшелника, влезе в залата и се насочи право към мястото, гдето бе застанал Льо Балафре. Зловещото лице и злобното изражение на знатния сановник изпъкнаха още по-поразително, подчертани от разкошната му униформа, а гласът му, който се стараше да бъде примирителен, напомняше ръмженето на мечка. Но смисълът на

думите му беше по-приятен от гласа, който ги изрече. Началникът на полицията изказа съжаление за вчерашното недоразумение, което се случило само защото господин племенникът на Льо Балафре не бил в униформата на своя корпус и не казал, че принадлежи към него. На това именно се дължала грешката, за която началникът на полицията бе дошъл да иска извинение.

Людовик Лесли му отговори според правилата и щом Тристан се отдалечи, предупреди племенника си, че отсега нататък ще имат смъртен враг в лицето на този царедворец, от когото всички треперят.

— Само че ние сме извън неговия обсег... — каза той. — Войник, който си изпълнява дълга, няма защо да се бои от началника на полицията.

Куентин трябваше да сподели мнението на вуйчо си, защото Тристан се отдалечи с гневно предизвикателен поглед, какъвто мечка отправа на ловец, чието копие я е ранило. Всъщност дори когато не беше така дълбоко засегнат, този човек гледаше с такава злоба, че хората трепереха от него и отбягваха да го срещат; а младият шотландец потръпна с още по-дълбока ненавист, защото му се струваше, че и сега усеща на рамото си ръката на двамата палачи.

Между това — след като обиколи безшумно стаята, както вече описахме, обсипван от най-висшите офицери с почиттелно внимание, което смирено отбягваше да забележи — Оливие влезе отново във вътрешните покои; а след малко вратите им широко се отвориха и крал Луи влезе в приемната зала.

И Куентин, като всички други, обърна поглед към него; и така се стресна, че едва не изгърва оръжието си; защото френският крал беше онзи търговец на коприна майстор Пиер, с когото се бе разхождал миналата сутрин. В ума му бяха минали оттогава различни догадки за тази тайнствена личност; но действителността се оказа по-невероятна от най-невероятното предположение.

Един строг поглед от вуйчото, възмутен от това нарушение на служебния етикет, го опомни много скоро; но тук последва нова изненада: кралят, който го бе забелязал веднага, тръгна право към него, без да обръща внимание на другите:

— И така, младежо — започна той, — ти си успял, както ми казаха, да предизвикаш разпавии още с пристигането си в Турен; но аз ти прощавам, защото вината е преди всичко на глупавия стар

търговец, който помисли, че трябва да сгрее рано-рано шотландската ти кръв с бургундско вино. Ако го намеря, ще го накажа за пример на тия, които развъртават моите гвардейци... Балафре — добави той, като се обърна към Лесли, — твоят племенник е чудесно момче, макар че е малко буйно. Ние обичаме такива смелчаци, а за този възнамеряваме да сторим повече, отколкото за всеки друг. Кажете да запишат рождената му година, ден, час и минута и да дадат бележката на Оливие Лопатара.

Балафре се поклони до земята, след това се изпъна отново във войнишка стойка, сякаш искаше с това бързо движение да докаже готовността си да се жертва в защита на краля. А Куентин, който се бе посъзвел от първата си изненада, разглеждаше по-внимателно краля и се учудваше колко много днешните му обноски и изражение се различаваха от вчерашните.

В облеклото му нямаше особена промяна, защото, презиращ винаги външната показност, Луи беше и сега в доста износен тъмносин ловен костюм, не много по-добър от простите граждански дрехи от миналия ден, само че украсен с огромна абаносова броеница, подарена от турския султан с уверение, че е принадлежала на един коптски отшелник от Ливанската планина, прочут със своята святост. А вместо кепето с една-единствена иконичка, имаше сега шапка, чиято околожка беше украсена с цяла дузина малки оловни образи на различни светии. Но в очите, гдето бе видял вчера само алчност за печалба, сега, когато бе разбрал, че принадлежат на способен и могъщ владетел, Куентин откри пронизващ поглед; а бръчките по челото, които бе отдал на дългогодишни търговски сметки, му се сториха като бразди, оставени от проникновени размисли за съдбата на народите.

Наскоро след появата на краля в залата влязоха и френските принцеси с придворните си дами. С по-голямата, омъжена по-късно за Пиер дьо Бурбон и известна в историята на Франция под името мадам Дьо Божо, нашата повест няма да се занимава. Принцесата беше висока, почти красива, умееше да разговаря, беше умна като баща си, който имаше голямо доверие в нея и я обичаше, доколкото изобщо беше способен да обича.

По-младата, несретницата Жана, годеница на Орлеанския херцог, пристъпваше плахо до сестра си със съзнанието, че няма нито едно от ония външни качества, които жените копнеят да притежават или поне

да им приписват. Тя беше бледа, слаба, болнава и изкривена на една страна, а с неравномерната си походка изглеждаше направо куца. Прекрасни зъби, тъжен, кротък, примирен поглед и тежки руси коси бяха единствените качества, които ласкателите биха дръзнали да изброят срещу грозотата на лицето и на цялата ѝ фигура. За да допълним портрета, трябва да добавим, че от небрежното облекло и стеснителното държане на принцесата личеше колко ясно и болезнено тя съзнава некрасивата си външност, като не се опитва дори да поправи изкуствено това, от което природата я бе лишила, или изобщо да потърси начин да се хареса. Кралят (който не я обичаше) побърза да отиде веднага при нея:

— Какво е това, наша всепрезираща дъще? — попита той. — За лов ли си се облякла тази сутрин или за манастир? Казвай... отговаряй!

— Закъдето заповяда Ваше величество — отвърна почти шепнешком принцесата.

— Да, ти искаш сигурно да ме убедиш, че желаеш да напуснеш двора, да се отречеш от света и суетата му... Ех, девойко, да не мислиш, че ние, първородният син на светата църква, бихме отказали да дадем дъщеря си на бога?... Света Богородица и свети Мартин да ни опазят от отказ на такава жертва, ако тя би била достойна за олтара или ако ти имаше подобно призвание!

При тези думи кралят се прекръсти набожно. В този миг на Куентин се стори, че той прилича твърде много на хитър васал, принизяващ ценността на нещо, което желае да запази за себе си, за да се оправдае по този начин, че не го поднася на своя вожд или началник. „Нима дръзва да лицемери така пред бога — помисли Дърюърд — и да се подиграва с него и със светците така, както може да постъпва безнаказано с хората, които не смеят да надникнат отблизо в душата му?“

Но Луи заговори отново, след като бе помълчал набожно:

— Не, любезна щерко. Аз и още един човек знаем по-добре истинските ти желания... Нали, драги Орлеански братовчеде? Приближете се, принце, и отведете до коня ѝ нашата благочестива весталка.

Орлеанският херцог трепна при тая заповед на краля и побърза да я изпълни; но така прибързано и смутено, че Луи извика:

— Не, братовчеде, подръпнете юздите на своята любезност и погледнете пред себе си... Колко безразсъдно понякога бърза влюбеният!... Та вие взехте ръката на Ана вместо на сестра й... Аз ли трябва да ви дам ръката на Жана?

Нещастният принц вдигна поглед и потрепери като дете, принудено да се докосне до нещо, от което изпитва несъзнателен ужас... после направи усилие и взе ръката, която принцесата не му подаде, но и не отдръпна. Застанали така един до друг, втренчили поглед в земята, студените влажни пръсти на девойчето, скрити в разтрепераната ръка на херцога, мъчно можеше да се каже кой от двамата беше по-нещастен — херцогът ли, обвързан с неразривни връзки към едно противно същество, или нещастната девойка, чувстваща съвсем ясно, че е ненавиждана от човек, за чиято любов би дала с радост своя живот.

— А сега, дами и господа, на конете!... Ние ще придружаваме дъщеря си Дьо Божо — каза кралят; — и нека Бог и свети Юбер да благословят утринната ни разходка!

— Съжалявам, че съм принуден да я прекъсна, господарю — обади се граф Дьо Дюноа. — Бургундският пратеник е пред вратите на замъка и настоява да бъде приет.

— Настоява ли, Дюноа? — отвърна кралят. — Не му ли отговорихте, както ви съобщихме чрез Оливие, че нямаме време днес... а утре е празникът свети Мартин и ние, с Божия воля, няма да го нарушим със земни дела и помишления... Вдругиден пък сме определили да отидем в Амбоаз... но непременно ще му определим аудиенция, щом се завърнем и приключим неотложните си задължения.

— Казах му всичко това — отвърна Дюноа; — но все пак, господарю...

— Пасха Господня! Какво ти заседна в гърлото, човече? — попита кралят. — Тези бургундски приказки изглеждат мъчни за преглъщане.

— Ако моята длъжност, заповедите на Ваше величество и привилегиите на пратеника не ме принуждаваха да се въздържам — каза Дюноа, — бих го накарал сам да ги преглътне; защото, кълна се в светата Дева Орлеанска, по-лесно бих го накарал да ги преглътне, отколкото да ги предам на Ваше величество.

— Ей богу, Дюноа — каза кралят, — чудно е наистина, че ти, един от най-нетърпеливите хора на тоя свят, така малко съчувстващ, на същата слабост у нашия буен братовчед Шарл Бургундски. Но аз, човече, искам да зная за шумните му пратеничества толкова, колкото кулите на замъка ми се интересуват от рева на североизточния вятър, който духа откъм Фландрия, отдето е довял и кресливия пратеник.

— Трябва да добавя, господарю — отвърна Дюноа, — че граф Дьо Кревкьор чака долу с тръбачите и свитата си и заявява, че щом Ваше величество отказва аудиенцията, на която по заповед на своя господар трябва да разгледа с вас неотложни въпроси, той ще стои пред вратите досред нощ и ще спре Ваше величество във всяко време на деня или нощта, когато ще ви бъде угодно да излезете от замъка по работа, на разходка или на църква; и никакви съображения освен употребата на сила не ще го принудят да се откаже от своето решение.

— Той е глупак — каза съвсем спокойно кралят. — Да не би тоя твърдоглав фламандец да мисли, че някой безумен човек ще стои двадесет и четири часа затворен за покаяние в замъка си, когато има да се занимава с работите на цяло кралство? Тези нетърпеливи глупци смятат, че всички хора приличат на тях и мечтаят само за седло и стремена. Заповядай да приберат и да нахранят кучетата, благородни Дюноа... Днес ще свикам съвет, вместо да отидем на лов.

— Господарю — отговори Дюноа, — няма да се отървете по този начин от Кревкьор, защото той има инструкции, ако не получи исканата аудиенция, да закове ръкавицата си в оградата на замъка като знак, че господарят му отхвърля верността си към Франция и ѝ обявява война.

— О! — каза Луи, без да промени глас; само се намръщи така, че пронизващите тъмни очи почти се скриха под рунтавите вежди. — Така ли?... Нима нашият стародавен васал е толкова самоуверен... и милият ни братовчед толкова нелюбезен?... В такъв случай, Дюноа, ще трябва да развеем кралското знаме и да извикаме: Дени Монжоа!^[4]

— Дай Боже и на добър час! — извика войнственият Дюноа; а гвардейците, неспособни да сдържат същия порив, се размърдаха по местата си и в залата се понесе тих, но ясен звън на оръжия. Кралят ги изгледа с гордост; в този миг той мислеше като храбрив си баща и почти заприлича на него.

Но моментното въодушевление отстъпи скоро пред множеството политически съображения, поради които едно явно скъсване с Бургундия беше особено опасно именно сега. На английския престол бе встъпил храбрият победител Едуард IV, участвал лично в тридесет битки. А той беше брат на Бургундската херцогиня и можеше с основание да се предположи, че очаква само едно скъсване между своя зет и Луи, за да прехвърли във Франция през винаги отвореното пристанище Кале войската, победила в английските граждански войни, като заличи спомена за вътрешните разногласия с най-любимото развлечение на англичаните — едно нашествие във Франция. Към това съображение се добавяше и съмнението за настроенията на Бретанския херцог, както и други сериозни поводи за размишления. Затова, когато започна отново след дълго мълчание, макар че говореше със същия тон, Луи не беше вече в същото настроение.

— Но пазил ни Бог — каза той, — ние, най-християнският владетел, да дадем без крайна необходимост повод за проливане на християнска кръв, ако можем да избегнем подобна беда, без да се опозорим. Ние поставяме живота на поданиците си по-високо от обидата, нанесена на вашето достойнство от един дързък пратеник, надхвърлил може би поръчението, с което е бил натоварен... Въведете бургундския пратеник!

— *Блажени миротворците* — обади се кардинал Дьо ла Балю.

— Вярно е; а ваше преосвещенство сигурно знае, че смирените ще се прославят — добави кралят.

Кардиналът рече амин, което малцина повториха; защото и бледите бузи на Орлеанския херцог дори се изчервиха от срам, а Балафре дотолкова не можа да скрие чувствата си, че изпусна алебардата, която се удари о пода... и за тази проява на нервност трябваше да изслуша горчив урок от кардинала и поука как трябва да държи оръжието си, когато се намира пред краля. Самият крал изглеждаше необичайно смутен от настъпилото мълчание.

— Замисли се, Дюноа — каза той — ... Не одобряваш, че отстъпваме пред този упорит пратеник.

— Аз не се намесвам — отговори Дюноа — във въпроси извън моя обсег. Мислех само да поискам едно благоволение от Ваше величество.

— Благоволение ли, Дюноа?... Какво е то?... Ти нарядко искаш нещо и можеш да разчиташ на съгласието ни.

— Бих желал тогава, Ваше величество да ме изпрати в Еврьо да оправям духовенството — каза с войнишка откровеност Дюноа.

— Това би било наистина извън твоя обсег — отговори усмихнато кралят.

— Аз мога да командвам духовниците не по-зле — възрази графът, — отколкото преосвещеният епископ на Еврьо, или всечестният кардинал — ако предпочетете човек с подобно звание — би обучавал гвардейците на Ваше величество.

Кралят се усмихна отново още по-тайнствено, като прошепна на Дюноа:

— Може би ще дойде време да оправяме заедно духовенството... но епископът е засега едно добро самомнително животно. Ах, Дюноа! Рим, Рим ни го наложи заедно с други тежести... Но търпение, братовчеде! И размесвай картите, докато спечелим играта!^[5]

Звукът на тръбите в двора възвести пристигането на бургундския благородник. Всички в приемната зала побързаха да се подредят според чина си около краля и дъщерите му.

Граф Дьо Кревкьор, именит и храбър воин, влезе без шлем, но — противно на етикета за пратениците на приятелски държави — в скъпа миланска броня от стомана, със златни инкрустации в приказен арабски стил. На шията му върху блестящата ризница висеше бургундският орден Златното руно, едно от най-големите рицарски отличия в тогавашния християнски свят. Красив паж носеше след него шлема му, а херолдът пристъпваше напред с пълномощията, които поднесе с реверанс на краля; през това време пратеникът се бе спрял наред залата, за да даде сякаш на всички присъстващи възможност да се възхитят на високомерния му поглед, величествената стойка, спокойното и самоуверено държане. Останалите лица от свитата му чакаха в преддверието или в двора.

— Приближете се, господин граф Дьо Кревкьор — каза Луи, като хвърли за миг поглед към пълномощията му; — ние не се нуждаем от препоръчителните писма на нашия братовчед, за да приемем един толкова прославен воин или за да повярваме в заслуженото му доверие към вас. Надяваме се, че прекрасната ви съпруга, в чиито жили тече кръвта на прадедите ми, се намира в добро

здраве. Ако водехте и нея, господин графе, бихме допуснали, че сте облекли бронята си, за да защищавате красотата ѝ от влюбчивите френски рицари. Но при сегашните обстоятелства не можем да отгатнем причината за пълното ви бойно въоръжение.

— Господарю — отвърна посланикът, — граф Дьо Кревкьор съжaliaва за своето нещастие и моли да му простите, че не може в настоящия случай да ви отговори със смирената почтителност, дължима на височайшата милост, с която Ваше величество го удостоява. Но при все че говори Филип Кревкьор дьо Кордес, той предава думите на своя милостив господар и владетел Бургундския херцог.

— И какво ще ни каже Кревкьор с думите на Бургундския херцог? — запита Луи с високомерно достойнство. — Не забравяйте все пак, че в тази зала Филип дьо Кревкьор говори с господаря на своя господар.

Кревкьор се поклони, после заговори гръмко:

— Кралю на Франция, великият Бургундски херцог ви изпраща отново писмено изброяване на всички неправди и притеснения, извършени по неговите граници от офицерите и войниците на Ваше величество; и първият му въпрос е: възнамерява ли Ваше величество да го възмезди за тези щети?

Поглеждайки пренебрежително към списъка, който херолдът му поднесе с реверанс, кралят каза:

— Този въпрос е бил разгледан вече в нашия съвет. От изброените в оплакването щети едни са в отплата за понесените от мои поданици, за други няма никакви доказателства, за трети е било отмъстено от гарнизоните на херцога; и ако е останало нещо, което не попада под някоя от тези категории, нямаме нищо против, като християнски владетел, да заплатим щетите, действително претърпени от нашия съсед, макар да са били извършени не само без наше знание, но против изричната ни заповед.

— Аз ще предам отговора на Ваше величество — каза посланикът — на моя светлейши господар; позволете все пак да ви кажа, че тъй като това обещание в нищо не се отличава от уклончивите отговори, давани досега на справедливите му оплаквания, не се надявам, че то ще допринесе за възстановяването на мир и приятелство между Франция и Бургундия.

— Да бъде, както е угодно богу — отвърна кралят. — Не от страх пред оръжието на твоя господар; а само за запазване на мира отговорих така примирително на неговите оскърбителни упреци. Продължавай поръчението си.

— Следващото искане на моя господар — каза посланикът — е Ваше величество да прекрати тайните си връзки с неговите градове Ганд, Лиеж и Малин. Той иска от Ваше величество да отзовете своите тайни пратеници, чрез които подбуждате към недоволство мирните фландърски граждани; и да прогоните от вашите владения или поточно да предадете за достойно наказание от страна на законния им господар ония избягали изменници, които са намерили гостоприемно убежище в Париж, Орлеан, Тур и други френски градове.

— Кажи на Бургундския херцог — отвърна кралят, — че не зная нищо за тайните интриги, в които ме обвинява; моите френски поданици поддържат връзки с добрите фландърски градове и печелят заедно с тях от свободната търговия, чието прекъсване би било толкова във вреда на херцога, колкото и на мене: все по същата причина много фламандци живеят наистина в моето кралство и се радват на закрилата на моите закони; но никой, доколкото ни е известно, не е дошъл да върши предателство или да подготвя бунтове против херцога. Продължете посланието си... Чухте отговора ми.

— Както и по-рано, господарю, трябва да кажа, че съжалявам — отвърна граф Дьо Кревкьор; — защото това не е прямият и ясен отговор, който моят господар херцогът би приел като възмездие за дългата поредица тайни интриги, отричани от Ваше величество. Но продължавам посланието. Бургундският херцог изисква по-нататък от френския крал да върне незабавно във владенията му под сигурна охрана двете дами — Изабел, графиня Дьо Кроа, и нейната роднина и настойница графиня Амлин от същото семейство; защото споменатата графиня Изабел, която според законите на страната и феодалната зависимост на своите имения се намира под настойничеството на Бургундския херцог, е избягала от неговите владения и от задължението, което той, като грижлив настойник, е бил готов да изпълни към нея, и се крие в двора на френския крал, а това нейно непокорство към херцога, законния ѝ господар и настойник, е противно на Божиите и човешки закони, признати във всички

цивилизовани европейски държави... Спирам отново, за да чуя отговора на Ваше величество.

— Добре сте сторили, граф Дьо Кревкьор, да поискате аудиенция рано — каза презрително Луи; — защото ако смятате да ми търсите сметка за бягството на всеки васал, когото буйният нрав на господаря ви е прогонил от неговите владения, изброяването им може да продължи до залез-слънце. Кой може да твърди, че тия дами са в моята държава? Кой би си позволил да каже, ако са тук, че съм ги насърчил да избягат, като съм им обещал покровителство? Кой би доказал, че ако са във Франция, ми е известно къде се намират?

— Господарю — заяви Кревкьор, — ако Ваше величество позволи, аз *имам* свидетел за всичко това... човек, видял двете дами в странноприемницата *Кралска лилия* недалече от замъка... Видял и Ваше величество заедно с тях, макар и в унижителното облекло на гражданин от Тур... Човек получил от тях, във ваше присъствие, пратки и писма до приятелите им във Фландрия... Всичко това той е предал и разказал на Бургундския херцог.

— Представете го — отвърна кралят; — доведете пред мене този, който дръзва да поддържа подобни явни измислици.

— Вие тържествувате, господарю, защото много добре знаете, че този свидетел вече не е жив. Приживе се наричаше Замет Мограбин, и беше скитащ циганин. Както научих, вчера той е бил обесен от военната полиция на Ваше величество, очевидно за да не може да потвърди това, което каза пред Бургундския херцог, пред съвета и пред мене, Филип Кревкьор дьо Кордес.

— Кълна се в света Богородица Анбръонска!^[6] — извика кралят. — Обвиненията са толкова глупави и аз дотолкова нямам понятие за тях, че — давам кралската си честна дума — те могат по-скоро да ме разсмеят, отколкото да ме разгневят. Моята военна полиция наказва всекидневно по дълг всякакви крадци и скитници; а нима моята корона може да бъде опетнена с това, което тези крадци и скитници разправят на нашия избухлив бургундски братовчед и на мъдрите му съветници? Кажете, моля ви, на моя любезен братовчед, щом обича такива другари, да ги държи в собствените си владения; защото тук непременно ще увиснат набързо на въжето.

— Моят господар не се нуждае от такива поданици, Ваше величество — отвърна графът много по-непочтително, отколкото си бе

позволявал досега; — защото благородният херцог няма навика да се осведомява от гадатели, цигани и тям подобни за бъдещето и съдбата на своите съседи и съюзници.

— Ние проявихме по-голямо търпение, отколкото ни подобава — прекъсна го кралят; — но тъй като ваша единствена цел е, както изглежда, да ни оскърбявате, и ние ще изпратим свой представител при Бургундския херцог... Убедени сме, че в държанието си към нас ти превишаваш пълномощията си, каквито и да са били те.

— Напротив — отвърна Кревкьор. — Не съм ги изпълнил още... Чуйте, Луи Валоа, крал на Франция... Чуйте, благородници и господа, присъстващи тук... Чуйте, всички добри и честни хора... А ти, кавалере на Златното руно — обърна се той към херолда, — ще повтаряш след мене... Аз, Филип Кревкьор дьо Кордес, имперски граф и рицар на благородния княжески орден Златното руно, от името на могъщия господар и принц Шарл, по Божия милост херцог бургундски и лотарингски, брабантски и лимбургски, люксембургски и гелдерлендски; граф фландърски и артоазки, имперски граф на Ено, Холандия, Зееланд, Намюр и Зютфен; маркиз на Свещената римска империя; владетел на Фрийзланд, Салин и Малин, ти заявявам пред всички, на тебе, крал Луи Френски, че щом отказваш да поправиш различните щети, неправди и нарушения, извършени от тебе или с твоя помощ, внушение и подбуда против споменатия херцог и верните му поданици, той, чрез моите уста, се отказва от всякаква зависимост и вярност към твоята корона и сан... обявява те за вероломен лъжец и ти отправя призив за борба като владетел и мъж. Ето и залога ми в доказателство на това, което казах.

С тези думи той измъкна от дясната си ръка металната ръкавица и я хвърли на пода в приемната зала.

До тази последна проява на дързост в залата владееше пълно мълчание. Но щом звънът на падналата ръкавица бе последван от гръмкия възглас на бургундския херолд: „Да живее Бургундия!“, настъпи обща суматоха. Докато Дюноа, Орлеанският херцог, старият лорд Крофорд и още един-двама, чийто ранг им даваше право да се намесят, си оспорваха кой ще вдигне ръкавицата, останалите в залата викаха:

— Убийте го! Съсечете го! Дошъл да оскърбява краля на Франция в собствения му дворец!

Но гръмотевичният глас на Луи надделя над всички други, заглуши ги и усмири врявата:

— Тишина, васали! Не докосвайте с ръка нито пратеника, нито залога!... А вие, господин графе, безсмъртен ли се смятате, та сте приели такъв опасен жребий? Или вашият херцог е от по-друг метал, щом е решил да предяви по такъв необичаен начин своя повод за свада?

— Той е наистина от друг и по-благороден метал, отколкото останалите европейски владетели — отвърна безстрашният граф Дьо Кревкьор; — защото по времето, когато ни един от тях не се осмели да ви даде подслон — на вас именно, Луи Френски, изгонен от Франция още като дофин и преследван от жестоката отмъстителност на своя баща, с цялата мощ на неговото кралство, — вие бяхте приет и закрилян като брат от благородния ми господар, с чието великодушие така грубо злоупотребихте. Сбогом, господарю, изпълних поръчението си.

С тези думи граф Дьо Кревкьор напусна залата, без да се поклони.

— Настигнете го... Настигнете го... Вдигнете ръкавицата и го настигнете! — извика кралят. — Нямам предвид вас, Дюноа! Нито вас, милорд Крофорд, защото може да се окажете малко остарял за такава разправия. Нито вас, Орлеански братовчеде, още съвсем млад за нея... Монсенъор кардинал... монсенъор епископ Оксерски, ваш свещен дълг е да помирявате владетелите... Вдигнете ръкавицата, смърете граф Дьо Кревкьор за извършения грях — да оскърбява един велик крал в собствения му дворец, за да го принуди да докара ужасите на войната върху две съседни страни.

При тази пряка заповед кардинал Ла Балю пристъпи и вдигна ръкавицата така предпазливо, както би докоснал усойница — така страшно ненавиждаше, както изглежда, този символ на войната, — и побърза да напусне кралския салон, за да настигне оскърбителя.

Луи замълча и огледа придворните си; повечето от тях — хора от низш произход (като изключим вече споменатите благородници), издигнати до службите в кралския двор не по смелост и подвизи, се споглеждаха преbledнели, очевидно изплашени от току-що приключилата сцена. Луи ги изглежда презрително, после каза гръмко:

— Колкото и да е самомнителен и високомерен граф Дьо Кревкьор, трябва да признаем, че Бургундският херцог има в негово лице най-смелия служител, натоварен някога да поднесе владетелско поръчение. Искал бих да зная къде ще намеря аз такъв верен пратеник, който би отнесъл отговора ми.

— Несправедлив сте към френските благородници, господарю — отвърна Дюноа; — не един от тях би занесъл на Бургундския херцог същото предизвикателство на върха на своя меч.

— Несправедлив сте, господарю — обади се старият Крофорд, — и към шотландските благородници на служба при вас. И аз, и всеки мой другар от съответния чин не бихме се поколебали да си премерим силите с надменния граф Дьо Кревкьор. Моята собствена ръка е все още достатъчно силна за тая цел, стига Ваше величество да разреши.

— Но вие, господарю — продължи Дюноа, — не ни използвате в задачи, чрез които бихме прославили себе си, Ваше величество и Франция.

— Кажете по-скоро — възрази кралят, — че не давам позволение за никакъв безразсъден порив, който в името на някакъв рицарски педантизъм ще погуби вас, престола и самата Франция. Всички вие, Дюноа, много добре знаете колко ценен е за нас всеки час мир тъкмо сега, когато трябва да лекуваме раните на разорената страна; а при това всеки от вас би се втурнал да воюва заради приказките на някакъв скитащ циганин или странстваща благородница, която не стои може би много по-високо... Но кардиналът се връща, надяваме се, с много по-миролюбиви вести... Какво стана, монсеньор, успяхте ли да вразумите и успокоите графа?

— Господарю — отвърна Балю, — задачата ми беше мъчна. Изтъкнах пред надменния граф, че се учудвам как дръзна да изрече към Ваше величество самонадеяния укор, с който аудиенцията приключи, и изказах предположение, че това не е поръчение на неговия господар, а проява на собственото му нахалство, за което може да изтърпи наказание, каквото Ваше величество намери за уместно да му наложи.

— Правилно — отвърна кралят, — и какво ви отговори той?

— Графът — продължи кардиналът — стъпваше в този миг на стремето, готов да се метне на коня; след като изслуша изказването ми, той се обърна към мене, без да промени позата си, и каза:

— Дори да бях на петдесет левги оттук, ако бих узнал, че френският крал е обвинил в нещо моя владетел, веднага бих се метнал на коня и бих дошъл, за да облекча съзнанието си, като му повторя всичко, което току-що му казах.

— Виждате, господа — обърна се кралят към придворните си, без да прояви какъвто и да е гняв, — че в лицето на граф Филип дьо Кревкьор братовчед ни херцогът има най-достойния служител, яздил някога отдясно на владетел... Но убеди ли го все пак да почака?

— За да почака двадесет и четири часа, докато получи обратно своята ръкавица — каза кардиналът, — той отседна в странноприемницата *Кралска лилия*.

— Погрижи се да бъде добре настанен за наша сметка — каза кралят; — такъв служител е скъпоценен камък за всяка кралска корона... Двадесет и четири часа ли? — добави той на себе си, втренчил поглед напред, за да прозре сякаш бъдещето; — двадесет и четири часа!... Съвсем кратък срок. И все пак използвани умело и изкусно, двадесет и четири часа струват колкото цяла година в ръцете на нехайни или негодни пратеници... Както и да е... Към гората!... Към гората, храбри дворяни!... Орлеан, любезни братовчедо, откажи се от тази скромност, макар да ти подхожда; не обръщай внимание на стеснителността на Жана. Колкото Лоара би отказала да приеме Шер, толкова и Жана би отказала твоето ухажване или ти би се отказал от нея — добави той, докато нещастният принц тръгваше бавно подир своята годеница. — А сега вземайте копията, господа; защото моят гончия Алегри е открил един глиган, който ще отвори работа и на кучетата, и на ловците... Подай ми копието си, Дюноа, и вземи моето: прекалено тежко е за мене; а оплакал ли си се ти някога от такова нещо?... На конете!... На конете, господа!

И дружината потегли.

[1] Граф Дюноа (Жан) — прочут френски пълководец, незаконен син на Луи Орлеански и братовчед на Шарл VII, бащата на Луи XI (1403–1468). Б.пр. ↑

[2] *Жан дьо ла Балю* — кардинал и министър на Луи XI. Б.пр. ↑

[3] *Томас Уолси* — кардинал и Йоркски епископ, лорд-канцлер на Хенри VIII (1471–1530). Б.пр. ↑

[4] Дени Монжоа — боен вик на французите в онази епоха. ↑

[5] Д-р Драйсдъст (Герой от роман на Уолтър Скот; самозван учен и педант. Б.пр.) бележи, че картите, измислени, както се разправяло, за развлечение на Шарл V в дните, когато не е бил в умопомрачение, станали твърде скоро обикновено забавление на царедворците, та дали повод и на Луи XI да ги използва за метафората си. Същата поговорка е била цитирана и от Дюрандарт в омагьосаната пещера в Монтесино. Споменатият произход за измислянето на картите е дал повод за един от най-остроумните отговори при свидетелски разпит. Дал го е покойният д-р Грегъри от Единбург на един много виден адвокат в шотландски съд. Показанието на доктора установявало умопомрачението на страната, чието душевно състояние било предмет на спора. При един кръстосан разпит докторът признал, че въпросното лице играело великолепно вист. „И сериозно ли твърдите, докторе — казал ученият защитник, — че лице, способно така добре да играе една толкова сложна игра, изискваща необикновена памет, разсъдък и съобразителност, може да бъде в същото време с ненормален разум?“ „Аз не съм картоиграч — отвърнал находчиво докторът, — но от историята зная, че картите са били измислени за развлечение на един луд крал.“ Този отговор решил делото. ↑

[6] Анбрьон — френски град в Горните Алпи. Б.пр. ↑

ДЕВЕТА ГЛАВА

ЛОВ НА ГЛИГАНИ

*Само с непочтителни хлапета
и глупци ще разговарям вече.
Хора с поглед мнителен не искам.
„Крал Ричард“^[1]*

При все че кардиналът бе успял да опознае много добре нрава на своя господар, това не му попречи да направи голяма политическа грешка. Суетността му го накара да си въобрази, че щом е убедил граф Дьо Кревкьор да остане в Тур, е пожънал много по-голям успех, отколкото всеки друг помирител, когото кралят би натоварил със същата задача. А тъй като знаеше много добре какво значение има за Луи отлагането на войната с Бургундския херцог, извърши глупостта да покаже, че съзнава каква голяма услуга е направил на краля. Стараеше се да бъде по-близо до него, отколкото е прието, и постоянно връщаше разговора към събитията от сутринта.

Това беше неблагоприятно по много причини; защото владетелите не обичат да долавят у своите поданици съзнанието, че заслужават такава близост, или копнежа да изтръгнат признание и награда за заслугите си; а Луи, най-мнителният монарх на тоя свят, беше особено нелюбезен и недостъпен за всеки, който изтъкваше своите услуги или се опитваше да прозре тайните му.

Въпреки това, тласкан — както става понякога и с най-предпазливите — от моментното самодоволство, кардиналът продължи да язди отдясно на краля, като се стремеше при всеки удобен повод да заговори за Кревкьор и мисията му; но макар че тъкмо този въпрос навярно занимаваше мисълта на краля, по него именно той желаше най-малко да се говори. Най-последно, след като го бе слушал внимателно,

без да поддържа нито с една дума разговора, Луи направи знак на Дюноа, който яздеше наблизо, да се изравни с него от другата му страна.

— Тръгнахме за развлечение и чист въздух — каза той, — а преосвещеният отец би желал да имаме държавен съвет.

— Надявам се Ваше величество да ме освободи от участие в него — заяви Дюноа; — аз съм роден да се бия за Франция, сърцето и ръката ми са готови да го сторят, но нямам ум за кралски съвети.

— Монсеньор кардиналт пък има глава, която не става за нищо друго, Дюноа — отвърна Луи; — той изповядал Кревкьор пред входа на замъка и ни съобщи цялата изповед... *Цялата* казахте, нали? — продължи кралят, като наблегна върху думата и стрелна кардинала с поглед, който блесна между дългите тъмни ресници, както меч светва при измъкване от ножницата.

Кардиналт потрепери, когато каза в отговор на кралската шега:

— Нашият орден е задължен наистина да пази тайната на тия, които се каят, но няма sigillum confessionis^[2], който не би се разтопил от диханието на Негово величество.

— А тъй като негово преосвещенство — продължи кралят — е готов да ни повери чуждите тайни, той, естествено, очаква и ние да бъдем също така откровени с него; и в името на тази взаимност съвършено основателно иска да узнае дали двете дами Дьо Кроа са действително на наша територия. Съжаляваме, че не можем да задоволим любопитството му, защото самите ние не знаем где точно разни странстващи дами, предрешени принцеси и изпаднали в беда графини може да пребивават в нашите владения, които — благодарение на бога и на света Богородица Анбрьонска! — са толкова просторни, та не ни дават възможност да отговорим лесно на основателния въпрос на негово преосвещенство. Но ако предположим, че са у нас, как трябва да отговорим според вас, Дюноа, на нашия властен братовчед?

— Ще ви отговоря, господарю, след като ми кажете искрено мир ли желаете или война — отвърна Дюноа с прямотата, присъща на неговата откровеност и безстрашие, за които Луи особено много го обичаше, защото и той като всички хитреци искаше да наднича в чуждите сърца, макар че не допускаше никой да надзърне в неговото.

— Кълна се, Дюноа — каза той, — че с радост бих ти казал намерението си, ако знаех сам какво е то. Да кажем, че се готвя за война: какво бих направил тогава с тази красива и богата млада наследница, ако предположим, че тя е в моите земи?

— Омъжете я за някой от вашите достойни служители, който има сърце да люби и ръка да я закриля — каза Дюноа.

— За тебе, а? — отвърна кралят. — Пасха Господня! Въпреки цялата си прямота ти си по-голям политик, отколкото предполагам.

— Не, господарю — отвърна Дюноа. — Аз съм всичко друго, но не и политик. Кълна се в Орлеанската Дева, това ми хрумна изведнъж, както се мятам на коня в манежа. Ваше величество дължи поне един щастлив брак на Орлеанския род.

— И ще го дам, графе, Пасха Господня! Ще го дам!... Не виждате ли онази прекрасна двойка?

Кралят посочи нещастния Орлеански херцог и принцесата; като не смееха да се отдалечават нито от него, нито един от друг пред него, те язدهха редом, но все пак на два-три ярда разстояние, което единият от стеснителност, другият от отвращение не намаляваха, а и двамата от страх не дръзваха да увеличат.

Дюноа погледна в посоченото направление и тъй като положението на нещастния му роднина и на годеницата напомняше съдбата на две кучета, насила вързани едно за друго, които се дърпат, доколкото ремъците им позволяват, неволно поклати глава, без да отговори на лицемерния тиран. Луи като че отгатна мислите му.

— Ще бъдат мирно и тихо семейство... необременено с много деца.^[3] Впрочем те не винаги ни радват.

Пробудил може би спомена за своята собствена синовна неблагодарност, кралят замълча след тая мисъл, която превърна насмешливата му усмивка в някакво подобие на съкрушеност. Но продължи веднага с друг тон:

— Откровено казано, Дюноа, колкото и да почитам свещеното тайнство на брака (при тия думи той се прекръсти), аз бих предпочел Орлеанският дом да ми даде по-скоро храбри воители като баща ти и тебе, с кръвта на френския кралски дом, без да претендират за правата му, отколкото да видя кралството разкъсвано като Англия от съперничествата на законни претенденти за престола. Лъвът трябва да има само едно лъвче.

Дюноа въздъхна и замълча, защото съзнаваше, че ако противоречи на своя самовластен господар, може само да напакости, вместо да услужи на братовчед си; но все пак не се въздържа и добави веднага:

— Щом Ваше величество намекна за произхода на баща ми, трябва да призная, че като оставим настрана греха на родителите му, може да го сметнем за по-щастливо облагодетелстван от съдбата, загдето е син на незаконна любов, а не на съпружеска ненавист.

— Възмутително е, Дюноа, да говориш така за светото брачно тайнство — отговори шеговито Луи. — Но по дяволите приказките... Времето не чака!... Пуснете кучетата и свети Юбер да е на помощ! Ха-ха! Тра-ла-ла-ли-ра-ла!

Кралският рог прокънтя весело из гората, а сам кралят се понесе напред, последван от двама-трима телохранители, между които беше и нашият приятел Куентин Дърюърд. Тук трябва да отбележим, че дори когато се занимаваше със своето любимо развлечение, кралят — отстъпвайки на своя язвителен нрав — намираше време да се забавлява, като дразни кардинал Ла Балю.

Както вече намекнахме другаде, една от слабостите на този способен държавен мъж беше да се смята, че — въпреки своя нисък произход и ограничено образование — има качества за ролята на царедворец и галантен кавалер. Той не фигурираше наистина като Бекет^[4] в списъците на рицарските турнири, нито командваше войници като Уолси^[5]. Но галантността, присъща на двамата архиереи и държавници, беше и негова всеизвестна слабост; той проявяваше обаче голяма склонност и към друго войнствено развлечение — лова. Само че противно на успехите пред някои дами, за които властта, богатството и политическото му влияние изкупваха неговата простовата външност и обноски, благородните коне, които заплащаше скъпо и прескъпо, бяха съвсем равнодушни към честта, че носят един кардинал, и се отнасяха към него с такова уважение, каквото биха проявили и към баща му — каруцаря, воденичаря или шивача, — комуто той съперничеше по езда. Кралят знаеше това; и сега ту подтикваше своя кон да препуска, ту дръпваше поводите му, за да принуждава кардинала, когото задържаше постоянно до себе си, да постъпва по същия начин. Така той раздражни коня си и за всички стана очевидно, че кон и ездач ще трябва скоро да се разделят. А

докато разгневеното животно се извиваше, изправяше на задните си нозе или се дърпаше назад, царственият мъчител изтезаваше ездача с разни важни въпроси и намекуваше за намерението си да използва случая, за да му съобщи някои от държавните тайни, към които кардиналът бе показал неотдавна толкова голям интерес.^[6]

Човек мъчно можеше да си представи по-неприятно положение от това на частния кралски съветник, принуден да слуша и да отговаря на своя владетел, докато всяко подскачане на неукротимия кон го поставяше във все по-неудобна стойка — виолетовото му расо се развяваше по всички направления и само високите извивки на седлото спасяваха ездача от опасно падане. Дюноа се смееше от сърце, а кралят, който се радваше посвоему безгласно на собствената си шега, укоряваше министъра си за тази страст към лова, която не му позволявала да посвети малко време и за сериозни въпроси.

— Но преставам да ви преча — продължи той, като се обърна към ужасения кардинал и отпусна поводите на своя кон.

Ла Балю не бе успял още да изрече нито дума за отговор или оправдание, когато конят му захапа юздата и се впусна в бесен галоп, оставяйки далеко назад краля и Дюноа, които следваха с по-умерен ход и се смееха на нещастieto на държавния мъж. Ако някой от читателите ни е имал на времето си случай да препуска на побеснял кон (както се е случвало с нас), веднага ще си представи ясно мъката, опасността и безизходността на положението: нозете на животното, над които нямаше власт не само ездачът, но често и самият кон, летяха така, сякаш задните искаха да изпреварят предните... Прилепналите нозе на човека, които бихме предпочели да видим стъпили на зелената морава, сега само засилват тревогата ни, като гледаме как притискат хълбоците на животното... ръцете, изоставили поводите, за да се вкопчат в гривата... тялото, незастанало право, за да спазва центъра на тежестта (както препоръчваше старият Анджели), нито наведено напред като на жокей в Нюмаркет, а полусвито, полуувиснало от гърба на коня, отгдето може всеки миг да се строполи като чувал с жито... всичко това беше безкрайно смешно за зрителите и твърде неудобно за изпълнителя. Прибавете някаква особеност в облеклото и външността на нещастния ездач — духовническо расо, блестяща униформа и така нататък, и си представете, че действието става на конни надбягвания, парад, шествие или изобщо при официален случай — ако не иска да

предизвика неудържим смях, нещастникът трябва непременно да си счупи ръка или крак, а за още по-сигурно въздействие да се пребие на място; при никакви други обстоятелства положението му не ще предизвика съчувствие. В сегашния случай виолетовият подрасник на кардинала (който го бе облякъл за езда вместо дългото си расо), виолетовите чорапи и баретата с дълги панделки, прибавени към пълната му безпомощност, придаваха особена пикантност на жокейските му подвизи.

Овладейл напълно положението, конят вече не препускаше, а летеше по дългата зелена алея, настигна групата, която гонеше глигана, прекатури един-двама гончии, които не очакваха нападение изотзад... събори няколко кучета и внесе смут в целия лов... Възбуден от гръмките възклицания и заплахи на ловците, той понесе ужасения кардинал към огромния звяр, който тичаше разярен и изпръскан с пяна, бликаща през зъбите му. Щом се видя толкова близо до глигана, Ла Балю нададе отчаян вик за помощ; този вик, или може би видът на глигана така изплаши коня, че той прекъсна главоломния си бяг и подскочи неочаквано настрана; и кардиналът, който се бе задържал досега само защото летяха право напред, падна изведнъж на земята. Ловът на Ла Балю приключи толкова близо до глигана, че ако звярът не беше улисан в това време със собствените си грижи, този лов би се оказал така съдбоносен за кардинала, както е бил за визиготския крал Фавила^[7] ловът в Испания. Архиероят се опомни все пак от уплахата, изпълзя колкото можеше по-далече от кучетата и ловците и изгледа как цялата дружина се изниза покрай него, без да му предложи помощ; защото и в ония времена, както и днес, ловците не съчувстваха на подобни нещастия.

На минаване кралят каза на Дюноа:

— Негово преосвещенство падна доста зле... Той не е добър ловец, макар че като риболовец (когато трябва да улови някоя тайна) е равен на самия свети Петър. Но поне днес, предполагам, се озова пред равен на себе си.

Кардиналът не чу тия думи, но презрителният поглед, с който бяха придружени, му подсказа смисъла им. Казват, че дяволът използва тъкмо такъв повод за изкушение, какъвто му представяше днес гневът на Ла Балю, жестоко уязвен от кралското презрение. Временната уплаха на кардинала премина, щом той се увери, че не е пострадал при

падането; но огорчението на нараненото самолюбие и възмущението срещу владетеля траяха много по-дълго.

След като ловците го задминаха, един самотен конник, по-скоро зрител, отколкото участник в тази забава, мина също с един-двама прислужници и твърде много се изненада, като видя кардинала сам, без кон и прислуга, в състояние, което доказваше ясно каква злополука го е сполетяла. Да слезе от коня, за да предложи помощта си в тази беда; да заповяда на един от слугите си да отстъпи на кардинала своя спокоен и кротък кон; да изкаже учудването си от обичаите във френския двор, позволяващи да бъде изоставен при такъв опасен лов и в постигналата го беда най-мъдрият държавник на кралството — това беше за Кревкьор съвсем естествена помощ и утеха при подобна необичайна среща; защото този, който се притече на помощ на кардинала, беше пратеникът на Бургундския херцог.

Той намери министъра в много подходящо време и настроение, за да опита ония изкушения за верността му, в които — както е известно — Ла Балю имаше престъпната слабост да се вслушва. Още сутринта, както Луи бе усетил с мнителния си нрав, двамата бяха разговаряли повече, отколкото кардиналът би се осмелил да докладва на господаря си. Но макар че изслуша с удоволствие колко високо — според уверенията на Кревкьор — Бургундският херцог цени личността и дарбите му; и макар че изпита изкушение още при намека на графа за щедростта на господаря му и за богатите фландърски духовни имоти, едва когато злополуката го възмути дълбоко, както вече споменахме, в един злокобен час той реши от наранено самолюбие да покаже на Луи XI, че няма по-опасен враг от един оскърбен приятел и довереник.

Ла Балю помоли Кревкьор да се отдалечи колкото може по-бързо от него, защото е възможно да ги наблюдават, но му определи среща същия ден след вечерня в абатството Сен Мартен в Тур; и то с такъв тон, от който бургундецът се увери, че господарят му е спечелил нещо, на каквото не би могъл дори да се надява, ако не беше днешното ожесточение.

През това време, при все че беше най-ловкият владетел на своята епоха, Луи допусна и сега, както и при много други случаи, страстите да надделеят над благоразумието му и продължи самодоволно гонитбата на глигана, стигнала до своя разгар. Случило се бе така, че

прасето (както наричаха тогава двегодишния глиган) бе пресякло пътя на преследвания звяр и бе отвлякло по дирята си всички кучета (освен две-три двойки яки стари хрътки) и повечето ловци. Кралят видя със скрита радост, че Дюноа се увлече заедно с останалите по тази погрешна диря и се зарадва тайно от мисълта да надмине този съвършен рицар в ловното изкуство, което се смяташе в ония дни почти толкова славно, колкото и войната. Луи имаше прекрасен кон и следваше отблизо хрътките; така че когато се обърна внезапно назад в една блатлива местност, първият глиган се озова пред самия крал.

Луи прояви цялата си храброст и умение на опитен ловец, приближи се смело до страшния звяр, който се отбраняваше храбро от кучетата, и го прободe с ловното си копие; но тъй като уплашеният кон се дърпаше настрана, ударът не беше достатъчно силен, за да убие глигана или поне да го обезвреди. Никакви усилия не принудиха коня да се приближи повторно; затова кралят слезе и тръгна пеша към разяреното животно, стиснал в ръка късия, прав и остър меч, с който ловците си служат в такива случаи. Глиганът остави веднага кучетата, за да се нахвърли срещу човека, а кралят застана твърдо и насочи меча така, че да го забие в гърлото или по-точно в гърдите на звяра, под шийната кост; в такъв случай тежестта на животното и устремният му бяг щяха да ускорят неговия край. Но поради влажната почва кралят се подхлъзна тъкмо когато трябваше да нанесе този изкусен и опасен удар, така че острието на меча се удари в четината на гърба и се плъзна по нея, а Луи се просна на земята. Това беше все пак щастие за владетеля, защото поради падането звярът също не успя да го улучи и само раздра със зъба ей късата ловна куртка, вместо да разкъса бедрото му. Но когато след кратък бяг глиганът се върна, за да повтори нападението си срещу краля тъкмо когато той ставаше, животът на Луи увисна на косъм. В този решителен миг Куентин Дърюърд, изостанал от дружината поради бавния ход на своя кон, чу кралския рог, отзова се на призива му и прободe звяра с копието си.

Успял вече да стане, кралят отиде да помогне на Дърюърд и заби меча си в гърлото на глигана. Преди да проговори на Куентин, той премери огромния звяр на дължина и ширина, после изтри потта от челото и кръвта от ръцете си, прибра ловната си барета, която се бе закачила на един храст, благодари набожно на оловните иконички по нея и едва тогава погледна Дърюърд.

— Ти ли си, шотландче?... Добре започна ловния занаят! И майстор Пиер ти дължи още една хубава гощавка като онази, която ти даде в *Кралската лилия*... А защо мълчиш? Да не си загубил дързостта и плама си в двореца, гдето другите намират и двете?

Прозорлив като всеки младеж, който е вдъхнал предпазливостта заедно с шотландския въздух, Куентин изпитваше към опасния господар повече страхопочитание, отколкото доверие; а беше и достатъчно благоразумен да не се поддаде на опасното подканване към близост, каквато кралят сякаш сам му предлагаше. Той отговори с малко, но добре подбрани думи, че — ако изобщо се осмели да заговори на Негово величество — то ще бъде, за да му поиска извинение за невъзпитаната дързост, с която се бе отнесъл към него, когато не подозираше високото положение на събеседника си.

— Стига, драги! — прекъсна го кралят. — Прощавам ти дързостта заради остроумието и прозорливостта ти! Възхитих се, загдето се осмели да се намесиш в работата на моя приятел Тристан. Но както разбрах, без малко си щял да опиташ изкуството му. Препоръчвам ти да се пазиш от него; той е търговец на тежки гривни и тесни огърлици. Помогни ми сега да се кача на коня... Ти ми се харесваш и аз ще бъда добър към тебе. Не разчитай на никого освен на мене... нито дори на вуйчо си или на лорд Крофорд... И не споменавай нищо за навременната ти помощ в тази беда с глигана; защото ако някой се похвали, че е услужил на краля в такова тежко положение, това самохвалство може да му бъде единствената награда.

След това кралят наду ловния си рог; а когато на призова се притекоха Дюноа и няколко лакеи, той прие поздравленията им за победата си над красивия звяр, като си присвои без стеснение от нея по-голям дял, отколкото в действителност му се падаше; той загатна наистина за помощта на Дъруърд, но само както знатен ловец, когато се хвали колко птици е убил, припомня за присъствието и помощта на гончията. След това заповяда на Дюноа да изпрати убития звяр на братството свети Мартин в Тур, за да подобрят храната си в празник и да споменават краля в своите молитви.

— А кой — продължи Луи — е виждал негово преосвещенство монсиньор кардинала? Не е никак учтиво, струва ми се, и дори е непочтително към светата църква да го оставим да върви пеш и сам из гората.

— Ако Ваше величество позволи да доложа — каза Куентин, като видя, че всички останали мълчат, — негово преосвещенство кардиналът излезе от гората на кон.

— Господ се грижи за своите хора — отвърна кралят. — Към замъка, сеньори; ловът е свършен за днес... А ти, господин оръженосецо — обърна се той към Куентин, — потърси ловния ми нож... Той падна, докато се борех с оня звяр. Тръгвайте, Дюноа... веднага ще ви настигна.

Използвайки ловко и най-незначителните си постъпки, Луи спечели сега възможността да запита насаме Куентин:

— Както виждам, добро ми шотландче, ти имаш набито око... Можеш ли ми каза, кой даде кон на кардинала?... Някой чужденец навярно; защото щом аз минах покрай него, без да се спра, никой придворен не би му оказал такава услуга.

— Зърнах само за миг, господарю, този, който помогна на негово преосвещенство; и съвсем набързо, защото за нещастие бях изостанал и препусках, за да заема мястото си; но мисля, че беше бургундският пратеник и свитата му.

— А-а! — каза Луи. — Така значи... Добре, Франция ще се справи с тях.

Не се случи вече нищо забележително и кралят се завърна със свитата си в замъка.

[1] Из Шекспировата драма Ричард II. ↑

[2] *Sigillum confessionis* (лат.) — печат на изповедта. Б.пр. ↑

[3] Тук кралят засяга истинската цел, която е преследвал така настойчиво, с този брак; поради недъгавостта на принцесата е имало малка възможност бракът да бъде плодовит и Орлеанският дом, най-близък наследник на короната, би отпаднал от престолонаследието по липса на потомци. Като говори за брака на дъщеря си в едно писмо до граф Дамартен, Луи казва: „Не ще имат големи затруднения да изхранят децата, родени от този брак; но въпреки това той ще се състои, каквото и да се разправя“. („История на Франция“ от Рексъл, т.І, стр. 143, бележка под линия). ↑

[4] Бекет (Томас) — кентърбърийски архиепископ, който се е борил срещу кралската власт и е бил убит от своите противници (1118–1170). Б.пр. ↑

[5] Уолси (Томас) — кардинал и йоркски архиепископ, министър на Хенри VIII, пред когото изпада в немилост (1475–1530). Б.пр. ↑

[6] Един доброжелателно настроен, макар и непознат читател ми писа, че погрешно представям кардинала за лош ездач. Ако е така, дължа извинение пред паметта му, защото малцина са обичали този спорт така, както го обичах аз доскоро. Но кардиналът може да е бил равнодушен ездач въпреки желанието си да минава за смел ловец. Известно е, че е бил самомнителен и предвзет; при обсадата на Париж през 1465 година, противно на военните обичаи и правила, застъпвал нощна стража с необичайна музика от рогове, тръби и други инструменти. Като приписвам на кардинала неумение да язди, аз припомням едно негово приключение в Париж, когато той бил нападнат от убийци; уплашеното муле хукнало заедно с ездача и го отнесло в един манастир при по-раншния си господар — игумена, като спасило по този начин живота на кардинала. Виж Летописа на Жан дьо Троя. ↑

[7] Фавила, крал на Астурия в VIII в., загинал според преданието на лов, удушен от мечка. Б.пр. ↑

ДЕСЕТА ГЛАВА НА ПОСТ

*Отгде е тази музика? От небесата?
Или от земята?
Шекспир: „Бурята“*

*Аз се превърнах в слух,
унесен в песните, които биха
вдъхнали душа и на мъртвец.
Милтън: „Комус“*

Куентин едва се бе прибрал в стаичката си, за да се преоблече, както налагаше етикетът, когато достойният му роднина поиска да узнае най-подробно как бе минал ловът.

Младежът, който въпреки волята си бе разбрал, че ръката на вуйчо му е по-силна от ума му, се погрижи да припише цялата победа на краля, който явно бе пожелал да си я присвои. Балафре побърза да се похвали, че сам той би постъпил много по-разумно при подобни обстоятелства и дори укори племенника си, загдето не е помогнал на краля при тази опасност. Младежът благоразумно се въздържа да се оправдае и каза само, че според законите на лова, неучтиво би било да се нахвърли върху дивеч, нападнат от друг ловец, освен ако изрично му бъде поискана помощ. Разговорът едва бе приключил, когато на Куентин се представи случай да се поздрави за тази сдържаност към вуйчото. Тихо почукване извести идването на гост... След малко вратата се отвори и Оливие Лопатара, Злия или Дявола — защото той беше известен и под трите прозвища — влезе в стаята.

Описахме вече външността на този способен, но безнравствен човек. Движенията и държането му напомняха най-вече домашна котка, която — и когато се преструва, че дреме, и когато се промъква из къщата с бавни, плахи и безшумни стъпки — винаги дебне къде ще ѝ се мерне някоя нещастна мишка, и се хвърля ненадейно върху жертвата си; или както се умилква доверчиво и нежно около вас, одрасква ръката, която я гали.

Оливие влезе приведен, смирен и скромен наглед и заговори така учтиво със сеньор Балафре, та всеки би помислил, че е дошъл да иска някаква услуга от шотландския стрелец. След като поздрави Лесли за отличното държане на младия му роднина на днешния лов, той добави, че то привлякло особено вниманието на краля. И замълча в очакване да му отговорят, като погледна само веднъж-дваж скритом към Куентин. Лео Балафре изказа веднага съжаление, загдето „за нещастие на Негово величество край него е бил в оня момент племенникът, а не самият Балафре, който веднага би пробол с копието си звяра, вместо да остави тази грижа на краля, както постъпил Куентин. Но за Негово величество — добави той — ще бъде за цял живот поука да не дава на човек с моя ръст такава кранта; защото можеше ли моят фламандски товарен кон да се равни с нормандския жребец на Негово величество, макар че от пришпорване му израних ребрата? Това не е редно, мосю Оливие, и вие трябва да го обясните на Негово величество.“

При тази забележка Оливие само отправи към дръзкия и прекалено откровен шотландец един от своите бавни, мнителни погледи, придружен от леко кимване и махване с ръка, които биха могли да се изтълкуват и като безгласно съгласие с казаното, и като предупреждение да не се говори повече по тоя въпрос. Много по-остър и изпитателен поглед той отправи към Куентин, комуто каза с двусмислена усмивка:

— И така, младежо, шотландски обичай ли е да не се притечете на помощ на своя владетел, когато той се намира в опасност, какъвто е бил днешният случай?

— Нашият обичай — отвърна Куентин, твърдо решен да не разказва нищо за станалото — е да не му пречим с помощта си, щом той може да си помогне сам. Ние смятаме, че когато е на лов, владетелят трябва да си опитва щастието като всички други, защото

тъкмо за това е излязъл. Какво би бил ловът без умора и без опасности?

— Чувате ли, глупавото момче? — възмути се вуйчото. — Всякога е такъв — готов всекиму да даде отговор и обяснение. Не зная откъде е тази дарба; аз никога не мога да обясня защо съм направил нещо, освен да кажа, че съм ял, защото съм бил гладен, че съм строил войниците или съм изпълнил друго служебно задължение.

— А бихте ли желали да ми кажете, благородни сеньор — запита кралският бръснар, като погледна изпод клепачите си, — как бихте обяснили, че сте строили войниците?

— Ще кажа, че ми е заповядал капитанът — отвърна Балафре. — Кълна се в Сент Джайл, никакво друго обяснение не зная! Ако заповяда на Тайри или Кънингам, и те ще сторят същото.

— Неоспоримо военно обяснение! — каза Оливие. — Но, сеньор Балафре, вие сигурно ще се зарадвате, като узнаете, че Негово величество не само не е недоволен от държането на племенника ви, ами му възлага едно поръчение за днес следобед.

— На него? — запита смаяният Балафре. — Искате да кажете на мене, навярно?

— Искам да кажа точно това, което казах — отвърна кротко, но твърдо бръснарят. — Кралят желае да повери едно поръчение на племенника ви.

— Защо, как, на какво основание? — запита Балафре. — Защо е избрал момчето, а не мене?

— Не мога да кажа нещо повече от вашето собствено основание, сеньор Льо Балафре: такава е заповедта на Негово величество. Но — продължи той — ако мога да си позволя едно предположение, възможно е, сеньор Балафре, Негово величество да има някакво поръчение по-подходящо за младеж като племенника ви, отколкото за опитан воин като вас... И така, млади момко, вземете оръжието си и елате с мене. Вземете и аркебуза си, защото ще застъпите караул.

— Караул! — повтори вуйчото. — Сигурен ли сте, че не грешите, мосю Оливие? За вътрешна стража в замъка се вземат само хора, които са служили като мене, дванадесет години в нашия почетен отряд.

— Напълно сигурен съм във волята на Негово величество — отвърна Оливие — и не мога да забавям повече изпълнението й.

— Но — възрази Льо Балафре — моят племенник не е дори стрелец, а само оръженосец, който служи под моя заповед.

— Извинете — отвърна Оливие, — но само преди половин час кралят поиска да му занесат списъка и го зачисли в гвардията... Бъдете добър и помогнете на своя племенник да се приготви за службата си.

Балафре, който не беше лош, нито завистлив по природа, веднага се зае да екипира племенника си, като му даваше в същото време съвети как да се държи на пост и все ахкаше от изненада пред тази бърза сполука.

— Такова нещо не се е случвало ни веднъж досега в шотландската гвардия — каза той. — С никого... та дори и с мене. Но сигурно ще стои на пост при папагалите и индийските пауни, които венецианският посланик подари неотдавна на краля... Не може да е нещо друго; такова задължение подобава само за голобрадо момче (тук той засука страшните си мустаци) и толкова по-добре, че се е паднало на милия ми племенник.

Но Куентин със своя остър ум и пламенно въображение съзря по-важни неща в това ранно повикване при краля и сърцето му се разтуптя от предчувствие за бързо повишение. Той реши да наблюдава внимателно държането и езика на своя водач, като допускаше, че може би ще трябва да ги тълкува и в обратен смисъл, както гадателите тълкували сънищата. Можеше само да се поздрави, че запази в пълна тайна случките през време на лова, и веднага взе решение — много мъдро за толкова млад човек, — докато диша въздуха на този усамотен и тайнствен замък, да не споделя с никого мислите си и да не си отпуска езика.

Той се приготви много скоро и с аркебуз на рамо (защото, макар че все още се наричаха стрелци, кралските гвардейци много рано бяха заменили с огнестрелно оръжие дългите лъкове, с които шотландците изобщо не бяха се научили да си служат както трябва) излезе след мосю Оливие от казарменото помещение.

Вуйчо му продължи да гледа подир него с изражение, в което учудването се примесваше с любопитство; и при все че в честните му размишления нямаше нито следа от завист и злоба, удоволствието от така благоприятно започналата служба на племенника му беше все пак помрачено от чувство за накърнено самолюбие.

Той поклати замислено глава, отвори личния си бюфет, извади оттам голяма бутилка силно старо вино, разклати я, за да разбере докъде е спаднало съдържанието ѝ, после си наля и изпи цяла чаша; след това се отпусна на големия дъбов стол и като поклати отново глава, се почувства така добре от това клатушкане — напомнящо играчката, наричана мандарин, — че го продължи, докато задряма, и се събуди едва от тръбата за вечеря.

След като остави вуйчо си с възвишените му размишления, Куентин Дърурд последва своя водач, мосю Оливие, който не тръгна през нито един от главните дворове, а го преведе през отстранени открити коридори, през лабиринт от стълби, сводове и галерии, които се съобщаваха със скрити врати на най-неподозирани места, докато стигнаха до една просторна галерия, затворена с дървени решетки, широка почти като салон, украсен с не особено красиви старинни гоблени и с няколко строги, студени, призрачни картини от ранния изгрев на изкуствата, предшествал великолепия им разцвет. Тези картини изобразяваха паладините на Карл Велики^[1], този така славен образ в романтичната история на Франция; а тъй като исполинската фигура на прочутия Роланд изпъкваше на преден план, помещението бе получило названието Салон или Галерия на Роланд.

— Тук ще останете на пост — каза шепнешком Оливие, сякаш сурово очертаните владетели и воители щяха да се оскърбят, ако би повишил глас; или пък сам той се боеше да не събуди ехото, стаено между кръстообразните сводове и готическите корнизи по тавана на огромното мрачно помещение.

— Какви са заповедите и паролата? — запита също така тихо Куентин.

— Зареден ли е аркебузът ви? — осведоми се Оливие, без да отговори на запитването.

— Веднага ще го заредя — каза Куентин, като се зае да пълни оръжието и запали фитила (който трябваше да е готов за стрелба) от главните на загасващия огън в камината — толкова широка, че би могла да се вземе за стаичка или параклис, прилепен до огромната зала.

Когато Куентин привърши работата си, Оливие му каза, че сигурно не е бил осведомен досега за една от най-големите

привилегии на своя отряд, който получавал заповеди само лично от краля или от първия конетабъл на Франция.

— Вие, младежо, сте тук по заповед на Негово величество — добави Оливие — и след малко ще узнаете защо сте повикан. Дотогава ще се разхождате из тази галерия. Можете да се спирате, за да се ослушвате, но в никакъв случай да седате или да оставяте оръжието си. Не бива също да пеете или да си подсвирквате; но можете да си шепнете някоя молитва или нещо подобно. Сбогом и бъдете бдителен.

„Бдителен!“ — помисли младият войник, докато водачът му се плъзна със своята безшумна походка и изчезна през една странична врата, скрита зад завесите. „Бдителен! Но към кого и против кого?... С какво друго има да се боря тук освен с прилепи и плъхове; или с мрачните някогашни представители на човечеството, ако им хрумне да оживеят и да се нахвърлят върху мене? Както и да е, щом длъжността ми е такава, трябва да я изпълня.“

С това намерение да изпълни най-строгото дълга си Куентин се опита да съкрати времето с някой от религиозните химни, научени в манастира, гдето се бе приютил след смъртта на баща си... И призна мислено, че като се изключат разкошните доспехи, сменили расото на послушник, войнишката му разходка във френската кралска галерия напомняше твърде много ония, които му бяха дотегнали в манастирската самота на Абърбротик.

След малко, сякаш за да се убеди, че сега принадлежи не на църквата, а на света, започна да си тананика полугласно, според полученото разрешение, някои от войнствените древни балади, които бе научил от стария семеен арфист: за поражението на датчаните при Абърлимно и Форс^[2], за убийството на крал Дъф^[3] при Форфар^[4] и други поучителни сонети и песни от историята на далечната му родина, главно от любимия роден кът. Така запълни доста време; към два часа следобед огладняването припомни на Куентин, че колкото и да бяха строги в изискванията си за отиване на молитва, добрите абърбротикски отци бяха също така точни в повикването за ядене; докато тук, в кралския дворец, след цяла сутрин препускане и още няколко часа караул никой сякаш не се сецаше, че е съвсем естествено той да е огладнял.

Но приятните звуци притежават чар, който може да приспи дори съвсем естественото нетърпение, обзело сега Куентин. В двата края на

дългата галерия имаше две широки врати, украсени с тежки корнизи; те водеха навярно в различните помещения, които се съобщаваха чрез тази галерия. Докато се разхождаше самотно между двете врати, Куентин чу изведнъж зад едната от тях прекрасна музика, напомняща, както му се строи, очарователната лютня и гласа от миналия ден. Всички вчерашни мечти, помрачени от последвалите тревожни събития, се съживиха още по-ясно. Като се спря там, отгдето би могъл най-лесно да се упива от чудните звуци, той застана с пушка на рамо и полуотворени уста, напомнящ по-скоро статуя, отколкото жив човек, втренчил поглед към тайнствената врата, превърнат само в слух и копнеж да не пропусне нито един отлитащ звук на чаровната песен.

Нежната мелодия стигаше дотук с прекъсване — притихваше, заглъхваше и се понасяше отново. Но като изключим обстоятелството, че и музиката, като красотата е най-приятна или поне най-интересна, когато е наполовина скрита, оставяйки на въображението да допълни невидимите подробности, Куентин имаше достатъчно материал за мечтите си през време на замълчаванията. От това, което бе чул от приятелите на вуйчо си и в приемната зала тази сутрин, за него не оставаше никакво съмнение, че сирената, зарадвала вчера слуха му, не е дъщеря или роднина на простия cabaretier^[5] — както бе предположил без основание, — а избягала графиня, за която крале и принцове се готвеха да облекат брони и да кръстосат копията си. Безброй безумни мечти, в каквито всеки романтичен и жаден за приключения младеж лесно се увлича през една романтична и жадна за приключения епоха, прогониха от съзнанието му действителността и я заместиха със собствените му прелестни самоизмами; но бяха прекъснати внезапно от нечия тежка ръка, която сграбчи грубо оръжието му, докато един дрезгав глас извика до ухото му:

— Пасха Господня, месир оръженосецо! Ти сякаш си заспал на пост!

Беше глухият, внушителен и насмешлив глас на майстор Пиер; и като се опомни изведнъж, засраменият и уплашен Куентин видя, че в своя унес е допуснал самият Луи — влязъл навярно през някоя тайна вратичка и минал крадешком покрай стените или зад завесите — да се доближи дотолкова, та почти да го обезоръжи.

Първият му порив при тази изненада беше да изтръгне пушката си и той я дръпна с такава сила, че кралят политна назад. След това се

уплаши, загдето се бе поддал на инстинктивния устрем за всеки смелчак да не допусне да бъде обезоръжен и бе засилил по този начин недоволството на краля от небрежната си служба; при тази мисъл той грабна аркебуза, без да съзнава какво върши, вдигна го за почест и застана мирно пред владетеля с основателното предположение, че смъртно го е оскърбил.

Луи, чието деспотично държание се дължеше не толкова на вродена жестокост или злина, колкото на хладнокръвна пресметливост и мнителност, притежаваше все пак язвителна строгост, проявявана в частните му отношения, когато — в случаи като днешния — изглеждаше, че се радва сякаш на страданието, което е причинил. Но той не прекали с победата си, а се задоволи само да каже:

— Днешната ти услуга изкупи вече небрежността ти на млад войник... Обядвал ли си?

Куентин, който очакваше по-скоро да го пратят при шефа на военната полиция, отколкото да чуе такава похвала, отговори смирено, че не е.

— Горкото момче! — каза Луи по-меко от всеки друг път. — Та то е задрямало от глад... Знам вълчия ти апетит — продължи той — и ще те спася от тоя звяр, както ти ме спаси от другия... при което прояви такава скромност, че и за нея заслужаваш благодарност... Можеш ли да погладуваш още един час?

— Още двадесет и четири, господарю — отвърна Дърруърд; — иначе няма да съм истински шотландец.

— Не бих желал, дори за още едно кралство, да бъда баницата, на която ще се нахвърлиш след това гладуване — каза кралят. — Но въпросът е сега не за твоя, а за моя обяд. Днес ще обядвам насаме с кардинал Ла Балю и оня бургундец... граф Дьо Кревкьор. Знам ли какво може да се случи?... Дяволът си намира работа тъкмо когато врагове се съберат на приятелска среща.

Той замълча и потъна в мрачни мисли. Като разбра, че кралят не бърза да продължи, Куентин се осмели да запита каква е неговата длъжност в случая.

— Да стоиш зад бюфета със зареден аркебуз — каза Луи. — И ако забележиш, че има измяна, да убиеш предателя на място.

— Измяна ли, господарю? В този така строго охраняван замък? — извика Дърруърд.

— Ти смяташ, че е невъзможна — каза кралят, явно незасегнат от откровеността; — но нашата история е доказала как измяната може да се провери и през най-малкия процеп... Нима стражите могат да опазят от измяна! Ах, ти, глупаво момче!... *Quis custodiat ipsos custodes*^[6] — кой ще те опази от измяната на самите стражи?

— Шотландската им чест — отвърна смело Дъруърд.

— Вярно; свършено правилно... Ти ми харесваш, драги — заяви весело кралят; — шотландската чест е била винаги безукорна, затова и аз ѝ вярвам. Но измяната! — той изпадна в предишното си мрачно настроение и започна да се разхожда неспокойно из помещението. — Тя седи на нашите пиршества, искри в чашите ни, крие се в брадите на нашите съветници, в усмивката на придворните ни, в безумния смях на шутовете... а най-вече се таи в приятелското държане на един примирил се враг. Луи Орлеански вярваше на Жан Бургундски... и бе убит на улица Барбет^[7]; Жан Бургундски вярваше на кликата на Луи Орлеански... и бе убит на моста Монтро^[8]... Но аз не вярвам никому... да, никому. Слушай сега: аз няма да отделям поглед от нахалния граф; и от духовника също, защото и на него не вярвам. И кажа ли ти: „*Ecosse, en avant!*“^[9], застреляй Кревкьор на място.

— Това е мой дълг — заяви Куентин, — щом животът на Ваше величество е в опасност.

— Разбира се... това исках да кажа и аз... — каза кралят — какво бих спечелил от убийството на този нахален рицар... Да беше самият конетабъл Сен Пол... — тук той замълча, сякаш се досети, че е казал повече, отколкото трябва, но скоро продължи със смях: — Ето например нашият шурей Джеймс Шотландски... вашият крал Джеймс, Куентин... прониза с кама Дъглас, който му бе отишъл на гости в Скирлингския замък...

— Стърлингски, ако Ваше величество разреши — поправи го Куентин... — А от постъпката на краля не излезе нищо добро.

— Стърлинг ли наричате замъка? — запита кралят, сякаш не бе чул втората част от изказването на Куентин. — Добре, Стърлинг да бъде... името няма значение за намерението. А пък аз нямам никакви лоши намерения към тези хора... не им желая зло... не бих имал полза от това. Но техните намерения към мене може да не са така добри... Затова разчитам на аркебуза.

— Ще действам, щом дадете знак — каза Куентин, — но все пак...

— ... се колебаеш — довърши кралят. — Изкажи се... Разрешавам ти. От човек като тебе може да се чуят много ценни неща.

— Бих се осмелил да кажа — отговори Куентин, — че ми е чудно защо Ваше величество, като има повод да се съмнява в този бургундец, го допуска толкова близо до себе си и при това насаме.

— О, успокой се, месир оръженосецо — каза кралят. — Има опасности, които изчезват, ако ги посрещнеш смело, и стават неизбежни, щом проявиш уплаха. Ако пристъпя смело към някое сърдито псе и го погаля, изгледите да го укротя са десет срещу едно; покажа ли, че ме е страх, то ще се нахвърли и ще ме ухапе. Ще бъда съвсем откровен с тебе... Аз искам този човек да не се върне при буйния си господар с лошо чувство към мене. Затова се излагам на известна опасност. Никога не съм отбягвал да излагам живота си за доброто на моето кралство... Върви след мене!

Луи поведе своя млад телохранител, към когото изпитваше, както изглежда, особено благоволение, през страничната врата, отгдето сам бе влязъл, и му я показа с думите:

— Който иска да преуспее в кралския двор, трябва да знае тайните вратички, скритите стълби, клопките, капаните така добре, както парадните врати и главния вход.

След като минаха през разни коридори, кралят влезе в малка сводеста стаичка, гдето беше сложена трапеза за трима души. Стаята беше мебелирана скромно, почти бедно. Един бюфет — всъщност двукрил подвижен шкаф, гдето имаше няколко златни и сребърни чинии — беше единствената мебел, достойна за кралска трапезария. Зад този бюфет беше мястото, което Луи посочи на Куентин Дърюърд; а след като го огледа от различни места в стаята, за да се увери, че отнигде не може да го видят, той му даде последното нареждане.

— Помни паролата: *Ecosse, en avant*; щом изрека тези думи, събори бюфета... не се грижи за чашите и чиниите... внимавай само да се прицелиш точно в Кревкьор... Ако не го улучиш, нахвърли се с ножа... Ние с Оливие ще се справим с кардинала.

Той подсвирна доста силно, за да повика в стаята Оливие, който беше не само бръснар и пръв камердинер, но изпълняваше всички длъжности, свързани непосредствено с особата на краля; той се яви

сега, придружен от двама стари мъже, единствените лакеи на кралската трапеза. Щом кралят зае мястото си, въведоха и гостите; а невидимият Куентин беше настанен така, че можеше да наблюдава всички подробности на срещата.

Кралят посрещна гостите си със сърдечност, която младежът мъчно можеше да съгласува с току-що получените нареждания и с целта, за която бе застанал зад бюфета със заредено смъртоносно оръжие. Луи изглеждаше не само съвършено спокоен, но човек би предположил, че тъкмо към тия гости, удостоени с високата чест да бъдат поканени на трапезата му, той имаше безусловно доверие и желаше да им окаже най-голяма почит. Мъчно можем да си представим по-достойно и в същото време по-учтиво държане от неговото. Макар че всичко наоколо, включително неговото облекло, беше далеко от великолепието, което и най-незначителните му васали показваха на пиршествата си, той разговаряше и се държеше като благосклонен могъщ владетел. Куентин се питаше дали неотдавнашният му разговор с Луи е бил сън или почтителността на кардинала и смелата откровеност на бургундския благородник са заглушили подозренията на краля.

Но докато гостите заемаха по покана на краля местата си на трапезата, Негово величество ги стрелна с острия си поглед и веднага след това го насочи към мястото, гдето беше скрит Куентин. Това стана в един миг; но в очите на краля имаше такова недоверие и ненавист към гостите, такова повелително напомняне на Куентин да бъде нащрек и готов да действа, щото не оставаше никакво място за съмнение, че чувствата на Луи са непроменени и опасенията му неуспокоени. И Куентин още повече се изненада от способността на краля да прикрива подозренията си.

Като се престори, че е забравил напълно как Кревкьор се бе държал към него пред целия му двор, кралят заговори с графа за миналото, за случки от времето, когато се бе приютил в двора на Бургундския херцог, разпита за всички благородници, с които бе поддържал приятелски връзки, сякаш ония дни бяха наистина най-щастливите в живота му и той бе запазил признателност към всички, смекчили тогава изгнаническите му неволи.

— За посланик на друга нация — каза той — бих подготвил по-парадно посрещане; но към един отдавнашен приятел, гостувал често

на трапезата ми в жемапския замък^[10], аз исках да се покажа такъв, какъвто обичам да съм, старият Луи Валоа, скромн и прост, като кой да е негов парижки badaud^[11]. Но за вас, господин графе, поръчах да приготвят по-добро угощение, защото зная вашата бургундска поговорка: *mieux vault bon repas que bel habit*^[12]; затова заповядах да се погрижат повече за трапезата ни. Колкото до виното, то е, както знаете, повод за отдавнашно съревнование между Франция и Бургундия, които ние ще помирим сега; защото аз ще пия за ваше здраве бургундско, а вие ще вдигнете наздравица за мене с шампанско... Оливие, дай ми чаша оксерско вино.

И той затананика весело една прочута на времето песен:

Auxerre est la boisson des rois.^[13]

— И така, господин графе, пия за здравето на благородния Бургундски херцог, наш любезен и любим братовчед... Оливие, напълни онази златна чаша с *vin de Reims*^[14] и я подай коленичил на графа... Той е представител на нашия любим брат... А вашата чаша, монсеньор, ще напълним ние.

— Дори я препълнихте, господарю — отговори кардиналът със смиреното изражение на любимец към благосклонен господар.

— Защото знаем, че ваше преосвещенство може да я държи със здрава ръка — каза Луи. — Но коя страна предпочитате в тоя голям спор — Силери^[15] или Оксер... Франция или Бургундия?

— Ще остана неутрален, господарю — отговори кардиналът, — и ще си наляя овернско.

— На неутралния се пада тежка задача — каза кралят; но като забеляза, че кардиналът промени малко цвета на лицето си, изостави тази тема и добави: — Вие сигурно предпочитате овернско, защото това прекрасно вино не търпи вода... А вие, господин графе, се колебаете да изпразните чашата си. Убеден съм, че не сте усетили национално огорчение на дъното й.

— Бих желал, господарю — отговори граф Дьо Кревкьор, — всички национални спорове да завършват така приятно, както съперничеството между нашите лозя.

— С време, господин графе — отговори кралят, — с време... То ви бе потребно дори да изпиете глътка шампанско... а след като го изпихте, направете ми удоволствието да запазите чашата в знак на нашето уважение. Не за всекиго бихме се разделили с нея. Тя е принадлежала някога на онова страшилище за Франция — Хенри V^[16], и е била взета при освобождаването на Руан, когато ония островитяни бяха изгонени от Нормандия с общите усилия на Франция и Бургундия. И не виждам кой би я заслужил повече, отколкото един благороден и храбър бургундец, който много добре знае, че от съюза на нашите два народа зависи дали континентът ще остане свободен от английско иго.

Графът поблагодари с подходящ отговор, а Луи даде воля на язвителната веселост, съживяваща понякога мрачния му нрав. Тон на разговора даваха, разбира се, неговите изказвания, които бяха винаги резки, язвителни, често пъти действително остроумни, но нарядко добродушни; а анекдотите му бяха по-скоро смешни, отколкото прилични; но нито една негова дума, изражение или постъпка не издаде страха на човек, който мисли, че може да го убият, и държи в стаята войник със заредена пушка, готов да предотврати или дори да изпревари едно нападение срещу кралската особа.

Граф Дьо Кревкьор се поддаде откровено на кралската веселост; а раболепният кардинал се смееше на всяка шега и се възхищаваше от всеки виц, без да се стеснява от изрази, които караха простичкия млад шотландец да се черви дори в скривалището си.^[17] След час и половина всички станаха и кралят се сбогува любезно с гостите си — което значеше, че желае да остане сам.

Щом всички, включително и Оливие, си отидоха, той повика Куентин от скривалището му; но толкова тихо, щото младежът едва можеше да повярва, че това е същият глас, разказвал само преди миг такива весели шегки и пикантни случки. Когато се приближи, той съзря същата промяна в израза на лицето. Блясъкът на престореното оживление бе угаснал в очите на краля, усмивката бе изчезнала от устните, той приличаше на уморен актьор, току-що завършил изтощителна любима роля, която е изиграл блестящо.

— Службата ти не е свършила още — каза той на Куентин. — Подкрепи се малко... На онази маса ще намериш с какво... После ще

ти кажа какво има да вършиш. Защото... сит и гладен не могат да се разберат.

Той седна отново, закри с ръка очите си и замълча.

[1] Карл Велики, навярно заради безпощадната му жестокост към саксите и другите езичници, е бил провъзгласен за светец в мрачното ранно Средновековие; и Луи XI, негов далечен наследник, се е грижел с особена почит за гроба му. ↑

[2] Битките при Абърлимно и Форс са едни от многобройните поражения, които датчаните са претърпели в Англия през X в. Б.пр. ↑

[3] Дъф — английския крал от края на X в. Б.пр. ↑

[4] Форфар — област в Шотландия. Б.пр. ↑

[5] Cabaretier (фр.) — кръчмар. Б.пр. ↑

[6] Quis custodiat ipsos custodes (лат.) — кой ще следи самите стражи. Б.пр. ↑

[7] Луи Орлеански — брат на душевно болния крал Шарл VI и фактически държавен глава. Убит от наемници на Бургундския херцог Жан Безстрашни (1372–1407). Б.пр. ↑

[8] Жан Безстрашни — Бургундски херцог, убит от съветници на престолонаследника Шарл, по-късно крал на Франция и баща на Луи XI (1371–1419). Б.пр. ↑

[9] Ecosse, en avant (фр. — Шотландия, напред! Б.пр. ↑

[10] През време на изгнанието си в Бургундия Луи прекарвал главно в Жемал. В тази книга често ще се споменава за пребиваването му там. ↑

[11] Badaud (фр.) — хапльо. Б.пр. ↑

[12] Mieux vault bon repas que bel habit (фр.) — хубаво ядене струва повече от хубава дреха. Б.пр. ↑

[13] Auxerre est la boisson des rois (фр.) — оксерското е царско питие. Б.пр. ↑

[14] Vin de Reims (фр.) — вид шампанско. Б.пр. ↑

[15] Силери — вид шампанско. Б.пр. ↑

[16] Хенри V, английски крал, разбит от бащата на Луи през 1421 г. Б.пр. ↑

[17] Представа за грубия хумор на Луи могат да имат само тези, които са чели *Стоте разказа*, по-непристойни от всички подобни сборници от епохата. ↑

ЕДИНАДЕСЕТА ГЛАВА ЗАЛАТА НА РОЛАНД

*Купидона сляп рисуват... вижда ли пък
Хименей?*

*Може би през очилата, подарени от бащи,
от приятели и опекуни, просто вижда той
само замъци и злато, тежък накит и имот,
може би в представите му само зестрата
блести*

с някаква неизчислима стойност...

*Заслужава най-дълбоко да помислим по
това.*

„Мъките в натрапен брак“^[1]

Макар че беше най-властолюбив от всички европейски владетели, Луи XI се стремеше само към действителните изгоди от властта; и макар че много добре знаеше, а понякога и изискваше да му оказват дължимата почит, обикновено беше крайно равнодушен към етикета и външния блясък.

Ако беше с по-здрави морални устои, непринудеността, с която канеше на трапезата си свои поданици — а понякога и сам сядаше на тяхната, — би му спечелила голяма популярност; но дори такъв, какъвто беше, свойското му държане изкупваше много от пороците в очите на ония негови поданици, които не бяха особено изложени на неговите подозрения и мнителност. Le tiers état, тоест френското гражданство, достигнало голямо охолство и значение в царуването на този мъдър владетел, го почиташе, макар че не го обичаше; а само като се уповаваше на неговата опора, Луи можеше да устоява срещу омразата на благородниците, които разбираха, че той унизява

достойнството на френската корона и нарушава собствените им привилегии с пренебрежението си към външните форми, посрещано с радост от гражданите и простолюдието.

С търпение, което повечето владетели биха сметнали унижително, и дори с удоволствие, френският монарх дочака телохранителя си да задоволи своя здрав младежки апетит. Но Куентин имаше навярно, достатъчно усет и благоразумие да не поставя кралското търпение на твърде продължително изпитание; всъщност той прояви неведнъж желание да прекъсне яденето, обаче Луи не му позволи.

— По очите ти виждам — каза добродушно той, — че си готов да вървиш напред. Продължавай... Господ и свети Денис да ти са на помощ!... Карай! Мене слушай: ядене и молитва (той се прекръсти) никога няма да навредят на добър християнин. Изпий и чаша вино; но се пази от каната... Тая слабост имат и твоите земляци, и англичаните, които без нея щяха да са най-добрите войници на света. Измий се сега... Не забравяй молитвата за след ядене и тръгни с мене.

Куентин изпълни нареждането, след това през цял лабиринт от нови коридори се озова отново в залата на Роланд.

— Помни добре — каза властно кралят, — ти не си напускарал този пост... Това ще казваш на вуйчо си и на другарите си; а с това нещо ще вържеш заповедта за паметта си. (И метна на рамото му една скъпа златна верижка.) Аз не обичам да се докарвам, но тези, които ми са верни, могат винаги да се кичат с най-скъпи накити. Ако такава верижка не свърже езика, моят побратим Отшелника си има една муска, с която непременно ще излекува бърбовеца. Внимавай сега... никой освен Оливие и мене не бива да влезе тази вечер тук; но от тази или от другата врата — а може би и от двете — ще влязат дами. Ако те запитат нещо, ще им отговаряш, но накратко, защото си на пост. Не бива нито да ги питаш, нито да започваш разговор. Само слушай какво ще си приказват. Ушите и ръцете ти принадлежат на мене... аз те купих телом и духом. Затова каквото чуеш, трябва да го помниш, докато ми го събщиш, след това да го забравиш. Или не: ще се държиш като шотландски новобранец, току-що пристигнал от родните си планини и ненаучил още нашия християнски език... Да, така ще бъде най-добре. Ако те заприказват, няма да отговаряш... И за тебе е по-лесно, и ще им дадеш възможност да разговарят, без да обръщат

внимание на присъствието ти. Разбра ме, нали?... Сбогом. Бъди бдителен и знай, че съм ти приятел.

Щом изрече тия думи, кралят изчезна зад тежките гоблени, като остави Куентин да размишлява за видяното и чутото. Младежът се намираще в положение, при което е по-приятно да гледаш напред, отколкото назад; защото мисълта, че го бяха оставили в засада — както стрелец дебне елен, — за да отнеме живота на благородния граф Дьо Кревкьор, съвсем не го възхищаваше. Вярно беше, че мерките на краля изглеждаха само предпазни и отбранителни; но сигурен ли беше, че няма да му заповядат направо да нападне? Това би значило да изпадне в едно пренеприятно положение, защото за него беше ясно, като знаеше нрава на своя господар, че ще бъде гибелно да откаже. А честта му подсказваше, че е позорно да приеме. Той отклони вниманието си от тези мисли с мъдрата утеха, която младежите така често възприемат, когато предчувстват опасност: че има достатъчно време да помисли какво ще прави, когато бедата наистина настъпи, защото доста е на всеки ден злобата му.^[2]

За Куентин беше още по-лесно да се възползва от това успокоително разсъждение, защото последните заповеди на краля му даваха възможност да мисли за нещо по-приятно от собственото си положение. Една от личностите, на които трябваше да посвети вниманието си, щеше да бъде навярно дамата с лютнята; и той наистина си обеща мислено да изпълни поне част от кралското поръчение: да слуша внимателно всяка дума, изречена от устните ѝ, за да узнае дали тя говори така прекрасно, както пее. Но със същата искреност се закле, че не ще предаде на краля нито една нейна дума, която би могла да ѝ навреди.

Сега вече нямаше опасност да задреме на поста си. Всеки полъх на ветреца, който се промъкваше през дървените решетки и разлюляваше старинните гоблени, му подсказваше сякаш приближаването на тази, коя го той очакваше. Накратко казано, Куентин изпитваше тайнствения трепет и нетърпение, които винаги придружават, а твърде често и пораждат любовта.

Най-после една врата наистина скръцна и издрънча (защото в петнадесетия век и дворцовите врати дори не се отваряха така безшумно както нашите); но уви, не откъм онзи край на залата, отдето бе чул лютнята. Вратата все пак се отвори и една жена, последвана от

други две, на които даде знак да останат отвън, влезе в залата. От накуцването, което пролича съвсем ясно, докато тя вървеше през дългата зала, Куентин позна принцеса Жана и веднага ѝ отдаде чест, като наведе оръжието си, когато тя мина край него. Принцесата му поблагодари с леко кимване и той можа да види лицето ѝ по-ясно, отколкото го бе видял сутринта.

Много малко нещо в чертите на нещастната принцеса изкупваше грозотата на фигурата и походката ѝ. Всъщност, макар и некрасиво, лицето ѝ съвсем не беше неприятно; а големите сини очи, приковани винаги към земята, имаха кротко, търпеливо, страдалческо изражение. Лицето ѝ беше прекалено бледно, с жълтеникав оттенък, признак на недобро здраве; при все че имаше равни бели зъби, бледните тънки устни бяха съвсем неприятни. Разкошната руса коса беше прекалено светла, с почти синкави отсенки; а камериерката ѝ, която смяташе сигурно тежките коси на господарката си за особено красиви, не бе оправила много положението, като ги бе навила на букли около бледото лице, на което те придаваха една почти призрачна безжизненост. За да влоши още повече нещата, тя ѝ бе избрала наметка от бледозелена коприна, в която принцесата приличаше наистина на привидение.

Докато Куентин гледаше това странно видение с любопитство и състрадание, каквото то пробуждаше с всяко свое движение, от горния край на залата влязоха още две дами.

Едната беше младата девойка, която Луи бе повикал да му донесе плодове, докато Куентин закусваше в оная незабравима сутрин в *Кралската лилия*. Обвита сега в тайнственото було на нимфата с лютнята, тази благородна наследница на богато графство (за каквато я смяташе Куентин) му се стори много по-красива, отколкото по времето, когато предполагаше, че е дъщеря на някакъв дребен кръчмар, принудена да прислужва на богат и своенравен стар търговец. Той се чудеше сега каква магия му бе попречила да отгатне веднага нейния ранг. Тя беше облечена пак съвършено скромно, в дълбок траур, без никакви украси. Дългият чер креп беше отметнат назад, така че лицето оставаше открито; но сега, когато знаеше коя е, Куентин намираще нова прелест в нейната осанка, незабелязано досега достойнство в походката, а в правилните черти, нежния тен и блестящи

очи — едно съзнателно благородство, което подчертаваше още повече красотата ѝ.

Дори пред страх от смъртно наказание Дърюърд не би се поколебал да поздрави тази красавица и другарката ѝ така, както бе постъпил пред кралската дъщеря. Те приеха поздрава като жени, свикнали с подобна почит, и кимнаха учтиво; но на Куентин се стори — или може би това беше само младежка самоизмама? — че младата от двете дами се поизчерви, наведе поглед и сякаш едва видимо се смути, докато отговаряше на отдадената чест. Може би бе познала дръзкия си непознат съсед от *Кралската лилия*; а дали това смущение изразяваше неудоволствие? Ето кое той нямаше никаква възможност да разбере.

Другарката на младата графиня, също така в дълбок траур, беше на оная възраст, когато жените държат особено да запазят славата си на красавици, макар красотата им да е започнала отдавна да повяхва. Но все още можеше да се отгатне някогашният ѝ чар; а от държането ѝ личеше, че тя помни миналите си победи и не се отказва от намерението за бъдещи завоевания. Беше висока и стройна, малко надменна може би, но на поздрава на Куентин отвърна с любезно-снизходителна усмивка и в следния миг прошепна нещо на ухото на младата си другарка, която се обърна към войника, за да изпълни сякаш желанието на по-възрастната, и отговори, без да вдигне поглед. Куентин предположи, че забележката се е отнасяла до неговата външност и, кой знае защо, се зарадва, загдето тази, която би трябвало да го погледне, намери за излишно да провери лично истинността на казаното. Може би помисли, че между него и младата дама се бе установила вече някаква тайнствена връзка, придаваща значение и на най-незначителната дреболия.

Тази мисъл трая само миг, защото вниманието му се отклони към срещата между принцеса Жана и двете чужденки. Тя ги дочака, без да направи нито стъпка към тях, като съзнаваше навярно, че движението я загрозява; а когато отговори стеснително на приветствията им, по-възрастната дама, която явно не знаеше пред кого се намира, заговори така, сякаш срещата беше чест не за нея, а за принцесата.

— Радвам се, мадам — започна тя със снизходително насърчителна усмивка, — че ни позволиха най-после да се срещнем с такава знатна личност, каквато изглеждате. Трябва да призная, че

племенницата ми и аз не можем да се похвалим с особено гостоприемство от страна на крал Луи... Не, племенничке, не ме дърпайте за ръкава... Аз виждам в погледа на тази млада дама съчувствие към нашето положение... Откакто сме тук, мадам, с нас се отнасят малко по-добре, отколкото със затворници; след като ни увещаваха да предоставим интересите и личността си под закрилата на Франция, негово християнско величество ни настани отначало в някаква жалка странноприемница, а сега в тоя стар замък, отгдето ни е позволено да излизаме скритом привечер, като че сме прилепи или бухали и появата ни денем може да се сметне за зла прокоба.

— Много съжалявам — заговори принцесата, като заекваше от стеснение при този неочакван обрат в разговора, — че не можехме да ви посрещнем досега според ранга ви... Но племенницата ви, надявам се, е все пак доволна?

— Много... много повече, отколкото бих могла да изразя това с думи — отговори младата графиня. — Аз търсех само безопасност, а намерих в добавък самота и уединение. Самотата в по-раншното ни жилище и още по-голямото уединение, в което се намираме сега, увеличават в моите очи благоволенieto, проявявано от краля към нас, нещастните бегълки.

— Млъкнете, глупава племенничке; — възмути се по-възрастната дама. — Да поговорим поне веднъж свободно, щом сме само жени... казвам *само*, защото хубавото войниче е просто статуя; не мръдва, а навярно и не знае да говори, поне на някой културен език... И така, щом сме сами с тази дама, ще призная, че надали съм съжалявала за нещо в живота си така, както за това идване във Франция. Аз очаквах великолепно посрещане, турнири, конни състезания, тържествени шествия, празненства; а намерих само мрак и самота! Най-доброто общество, което кралят ни представи, беше един скитник циганин, чрез когото трябваше да поддържаме връзка с нашите приятели във Фландрия... Може би кралят възнамерява да ни държи тук до края на живота ни и да заграби нашите владения, след като старинният род Дьо Кроа изчезне. Бургундският херцог не беше толкова жесток. Той предлагаше на племенницата ми да я омъжи, макар че съпругът беше лош.

— Бих предпочела монашеско було пред лош съпруг — каза принцесата, като намери с мъка възможност да прекъсне

словоохотливата дама.

— Всеки желае да има поне възможност за избор, мадам — отвърна веднага по-възрастната дама. — Бог ми е свидетел, че се грижа само заради племенницата си; аз съм се отказала отдавна от мисълта да се омъжа. Виждам, че се усмихвате, но, кълна ви се, че е така... Това не оправдава, разбира се, краля, който по държане и външност напомня повече стария гандски банкер Мишо, отколкото наследник на Карл Велики.

— Моля ви се! — прекъсна я почти строго принцесата. — Не забравяйте, че говорите за баща ми.

— За баща ви? — отвърна изненадано бургундката.

— За баща ми — повтори с достойнство принцесата. — Аз съм Жана Френска... Но не се страхувайте, мадам — продължи тя с присъщия ѝ кротък тон, — вие нямахте намерение да ме обидите и аз не ви се сърдя. Разчитайте на влиянието ми да направя всичко, каквото мога, и за вас, и за милата млада дама. За съжаление мога да направя твърде малко; но с готовност ви го предлагам.

Дълбок и почтителен беше реверансът, с който графиня Амлин дьо Кроа — така се наричаше по-възрастната дама — прие така любезно предложената закрила. Тя живееше отдавна в княжески двореци, знаеше отлично етикета и твърдо поддържаше установеното правило на царедворците от всички времена да разговарят помежду си за пороците и глупостта на господаря си или за неправдите и пренебрежението, които са претърпели от него, но никога не си позволяваха подобни изказвания пред самия владетел или пред някой член от семейството му. Затова мадам Дьо Кроа беше ужасно смутена, загдето си бе позволила да говори така непочтително пред дъщерята на Луи и би изказала безброй съжаления и извинения, ако не бе принудена да замълчи и да се успокои, след като принцесата я помоли с любезност — която в устата на една кралска дъщеря прозвуча като заповед — да не добавя нито дума за оправдание или обяснение.

След това принцеса Жана седна с царствено достойнство и настоя гостенките да седнат от двете ѝ страни, което по-младата изпълни с непресторена почтителна свенливост, а по-възрастната с престорено и подчертано смирение. Трите жени продължиха разговора си, но толкова тихо, та стражът не можеше да чуе думите им, а само забеляза, че принцесата оказва сякаш повече внимание на по-младата и

по-интересна дама. Макар че говореше много повече, графиня Амлин привличаше по-малко вниманието на принцесата с пороя от приказки и ласкателства, отколкото младата ѝ роднина с кротките си и скромни отговори на задаваните въпроси.

Разговорът между дамите не бе траял и четвърт час, когато вратата откъм долния край се отвори и в залата влезе мъж, наметнат с кавалерийски плащ. Като помнеше заповедта на краля и не искаше да го заловят втори път задрямал на пост, Куентин тръгна веднага към неканения гост, застана между него и дамите и го покани веднага да си отиде.

— По чия заповед? — запита презрително и изненадано непознатият.

— По заповед на краля — отвърна твърдо Куентин. — Затова съм поставен тук.

— Но не и за Луи Орлеански — каза херцогът, като свали плаща си.

Младежът се поколеба за миг; можеше ли да се наложи на първия принц от кралския дом, който скоро щеше да се сроди — както разправяха всички — със самото кралско семейство?

— Ваше височество стои толкова високо — отвърна той, — че не мога да се противопоставя на волята му. И се надявам Ваше височество да удостовери, че съм изпълнил дълга си, доколкото благоволихте да ми позволите.

— Върви по... Никой няма да те укори, войниче — отвърна Орлеанският херцог и отиде да изкаже почитанията си на принцесата със стеснението, присъщо на учтивостта му към нея.

— Обядвах с Дюноа — каза той — и щом разбрах, че в галерията на Роланд има гости, си позволих свободата да се присъединя към тях.

Руменината, която избяга по бледите бузи на нещастната Жана и я разхубави за миг, доказваше, че присъствието на принца не ѝ е безразлично. Тя побърза да представи: принца на двете дами Дьо Кроа, които му се поклониха с почитта, дължима на високия му ранг; а принцесата му посочи стол и го покани да се присъедини към разговора им.

Херцогът отказа да седне пред дами; но взе възглавница от един стол, сложи я в нозете на красивата млада графиня Дьо Кроа и седна

така, че без да бъде неучтив към принцесата, отдаваше по-голям дял от вниманието си на прелестната ѝ съседка.

Тази постъпка като че не оскърби годеницата, а по-скоро ѝ хареса. Тя насърчаваше херцога в любезността му към хубавата чужденка, сякаш смяташе, че това положение е ласкателно за самата нея. Но макар и свикнал да търпи строгото иго на чичо си, когато биваше пред него, Орлеанският херцог имаше предостатъчно кралска кръв, която го подтикваше да следва своите наклонности винаги щом тази пречка не съществуваше, а тъй като високата титла му даваше право да пренебрегва обикновените церемонии и да минава незабавно към фамилиарност, похвалите му за красотата на графиня Изабел станаха толкова дръзки и волни — може би защото бе пил повече от друг път у Дюноа, който не беше враг на Бакхуса, — че накрая заприлича просто на влюбен, забравил окончателно присъствието на принцесата.

Тонът на комплиментите, които той не скъпеше, радваше само едва личност от малкото общество; защото мадам Амлин вече предвкушаваше честта да се сроди с първия принц от кралска кръв чрез брака му с младата ѝ племенница, за която по рождение, красота и владения такъв честолюбив стремеж не беше недостижим, ако при преценяване на изгледите за успех не се вземат в съображение намеренията на Луи XI. Графиня Изабел слушаше неспокойно и стеснително любезностите на херцога, като отправяше от време на време умолителен поглед към принцесата, сякаш я молеше да ѝ дойде на помощ. Но оскърбените чувства и стеснителността на Жана Френска не ѝ позволяваха да направи усилие за повеждане на общ разговор; така че, като се изключат няколко учтиви възклицания от мадам Амлин, разговорът остана да се поддържа почти изключително от херцога с възторжено красноречие, вдъхновено от красотата на графиня Изабел дьо Кроа.

Не бива да забравяме, че имаше и още едно лице — пренебрегнатият страж, който видя как прекрасните му мечти се стопяват като восък на слънце, докато херцогът продължаваше с топлия си тенор своята пламенна реч. Най-после графиня Изабел дьо Кроа направи решително усилие да прекъсне тези ласкателства, особено неприятни поради мъката, която държането на херцога явно причиняваше на принцесата.

И като се обърна към нея, тя каза смирено, но твърдо, че първата милост, за която би помолила, е „Нейно височество да убеди Орлеанския херцог, че макар и да не се равняват по ум и държане на френските дами, бургундките не са толкова глупави, за да се радват на неуместни комплименти“.

— Огорчен съм, мадам — каза херцогът, като изпревари отговора на принцесата, — че желаете да отречете едновременно и красотата на бургундските дами, и искреността на френските рицари. Ако прибързваме и прекаляваме в изразяването на нашето възхищение, то е, защото ние любим, както се сражаваме, без да позволим на студеното размишление да се промъкне в гърдите ни, и капитулираме пред красотата също така бързо, както сразяваме храбростта.

— Красотата на нашите сънароднички — каза младата графиня е повече укор, отколкото си бе позволила досега към височайшия си поклонник — е така неподготвена да се стреми към победи, както храбростта на бургундците — да ги допусне.

— Уважавам вашето родолюбие, графиньо — отговори херцогът; — и не ще оспоря последната част от вашето изказване, докато някой бургундски рицар не ми предложи да го подкрепи с копие в ръка. Но за несправедливостта ви към очарователните дами във вашата родина ще се обърна направо към вас... Погледнете — посочи той едно голямо огледало, подарък (и то много рядък и скъп в ония дни подарък) от Венецианската република — и ми кажете, докато гледате, кое сърце би могло да устои пред чара, който виждате там?

Неспособна да издържа по-дълго пренебрежението на своя избраник, принцесата се облегна на стола си с въздишка, която веднага сепна херцога в романтичния му унес и накара мадам Амлин да запита дали Нейно височество не се е почувствала зле.

— Изведнъж ме заболя глава — каза принцесата, като се опитваше да се усмихне; — но нищо, ще ми мине.

Бледността ѝ опровергаваше тези думи и мадам Амлин настоя да потърсят някого за помощ, защото принцесата можеше да припадне.

Като прехапа устни и изруга на ум глупавия навик да не си съдържа езика, херцогът изтича за камериерките на принцесата, които бяха в съседната стая; и след като дойдоха с обичайните лекарства, не му оставаше друго, освен като кавалер и благородник да им помогне да възстановят силите ѝ. Гласът му, почти нежен от състрадание и

угризеня, се оказа най-доброто лекарство; а тъкмо когато припадъкът ѝ вече отминаваше, в залата влезе кралят.

[1] Пиеса от Джордж Уилкинс, английски писател от XVI в. Б.пр.

↑

[2] Евангелие от Матей, 6:34. ↑

ДВАНАДЕСЕТА ГЛАВА ПОЛИТИКЪТ

*Учител вещь е той по тънка политика
и сатаната, без да подценим сега,
признаваме, че той ще може да обучи
в съблазни нови даже дявола с рога.*
Старинна пиеса

Луи влезе в галерията според обичая си с наведена глава и изгледа мрачно всички изпод смръщените вежди; при което — както Куентин разказваше по-късно — очите му бяха толкова малки, пронизващи и зли, че напомняха очи на събудена усойница, надничаща иззад изтравничетата, в която се е свила.

Щом разбра причината за смущението в залата, кралят се обърна най-напред към Орлеанския херцог.

— Вие тук, любезни братовчедо? — запита той... После се обърна към Куентин и добави строго: — А ти забрави ли заповедта?

— Простете на младежа, господарю — отвърна херцогът; — той изпълни дълга си; но аз знаех, че принцесата е тук...

— И се обзалагам, че сте преодолели всички препятствия, за да й изкажете почитта си — довърши кралят с отвратително лицемерие, решил веднъж завинаги да приписва на херцога чувство, каквото изпитваше само нещастната кралска дъщеря; — така ли развърщавате моите гвардейци на пост, млади момко?... Но какво ли не е готов да прости човек на един кавалер, който живее само *par amours*^[1]?

Орлеанският херцог вдигна глава, сякаш мислеше да промени с отговора, си впечатлението на краля; но инстинктивното страхопочитание или, направо казано, страхът, който му бяха внушили още от детинство към краля, скова езика му.

— А на Жана ѝ е приляло, така ли? — запита кралят. — Не се тревожи, Луи; ей сега ще ѝ мине; подай ѝ ръка, за да я отведеш до покоите ѝ, а пък аз; ще придружа гостенките.

Думите на краля бяха равнозначни на заповед и Орлеанският херцог излезе с принцесата от единия край на галерията, а кралят, свалил дясната си ръкавица, отведе: любезно графиня Изабел и леля ѝ към другия край на галерията. Той се поклони дълбоко, когато дамите излязоха, постоя на прага, докато се отдалечиха съвсем, след това съвършено спокойно затвори вратата, завъртя огромния ключ, извади го от ключалката и го пусна в колана си — като стар скъперник, който е спокоен само когато носи ключа от сандъка със съкровищата си.

Бавно и замислено, втренчил поглед в земята, Луи тръгна към Куентин Дъруърд, който очакваше своя дял от недоволството му и следеше с тревога приближаването на краля.

— Сгрешил си — каза кралят, като втренчи поглед в него. — Ужасно си сгрешил и заслужаваш смърт... Не се опитвай да се оправдаваш!... Какво те интересуват херцозите и принцесите?... Какво друго изобщо трябва да те интересува освен моята заповед?

— Ако Ваше величество позволи — отговори младият войник, — какво можех да сторя?

— Какво можеше да сториш, когато са влезли насила там, гдето си на пост? — отвърна презрително кралят. — А за какво е това оръжие на рамото ти? Трябваше да се прицелиш и ако самонадеяният непокорник не се оттеглеше веднага, трябваше да го убиеш на място! Тръгвай... мини през оная галерия. Там ще видиш широко стълбище, което води до вътрешния двор, гдето ще намериш Оливие Лопатара. Изпрати го при мене... а ти се прибири в казармата си... И ако ти е мил животът, не си отпускай езика, както си отпуснал днес ръцете си.

Зарадван, че можа толкова лесно да се отърве, но възмутен все пак от хладнокръвната жестокост, която кралят щеше да изисква от него при изпълнението на служебните задължения, Дъруърд тръгна в указаната посока, изтича по стълбището, намери на двора Оливие и предаде кралската заповед. Хитрият бръснар се поклони, въздъхна, промълви усмихнато и още по-тихо от друг път „довиждане“ и всеки пое своя път: Куентин към казарменото помещение, Оливие — при краля.

Тук мемоарите, които използвахме за нашата достоверна повест, за жалост се прекъсват; защото те почиват главно върху сведения, получени от Куентин, който не е могъл да съобщи разговора, воден в негово отсъствие между краля и тайния му съветник. За щастие в библиотеката на Олийо се намираше един ръкописен препис от *Скандалният летопис* на Жан дьо Троа, много по-пълнен от печатания; към него са добавени няколко интересни бележки, написани — по всяка вероятност — от самия Оливие след смъртта на господаря му и преди да бъде удостоен с примката, която така отдавна бе заслужил. Оттам имахме възможност да извлечем целия разговор между Луи и невзрачния му любимец и да осветлим политиката на този владетел, което иначе напразно бихме се опитвали да сторим.

Когато довереният прислужник влезе в галерията на Роланд, кралят седеше замислено на същия стол, от който дъщеря му бе станала преди няколко минути. Познаващ много добре нрава на господаря си, той се плъзна безшумно до зрителното поле на краля, за да съобщи по този начин за присъствието си, после се отдръпна скромно назад и зачака да му заговорят. Първите думи на владетеля бяха неприятни:

— И така, Оливие, хитрите ти планове се стопяват като сняг от южен вятър!... Моля света Богородица Анбръонска да не се строполят на главите ни като лавините, за които разправят швейцарските селяци.

— С огорчение научих, господарю, че работите не вървят добре — отговори Оливие.

— Не вървят добре ли? — повтори кралят, като стана, и започна да се разхожда из галерията. — Всичко върви зле, човече... от зле по-зле... особено след глупавия ти съвет именно аз, а не някой друг да стана покровител на отчаяни странстващи демоазели! Да знаеш, че Бургундия се въоръжава и ще склучи съюз с Англия. А Едуард, който няма вече грижи в своята страна, ще ни стовари хиляди войници през оная злополучна врата — Кале. Поотделно бих могъл да ги заблуждавам или да се справя с тях; но щом се съюзят, щом се съюзят... и то заедно с оня непокорен изменник и предател Сен Пол!... А всичко това стана по твоя вина, Оливие; ти ме посъветва да приема тия жени и да изпратя оня проклет циганин е поръчения до васалите им.

— Господарю — възрази Оливие, — вие знаете моите основания. Владенията на графинята се намират между Бургундия и Фландрия... замъкът ѝ е почти непревземаем... Ако бъдат добре защитени, правата ѝ върху околните земи могат да създадат на Бургундия само неприятности, стига дамата да бъде омъжена за човек, настроен приятелски към Франция.

— Това е наистина примамлива стръв — каза кралят. — И ако бяхме успели да скрием, че тя е тук, можехме да устроим за тази богата наследница такъв брак, какъвто би бил най-изгоден за Франция... Но онзи проклет циганин... Как можа да ми препоръчаш това поганско псе за подобно поверително поръчение?...

— Благоволете да си припомните, Ваше величество — отвърна Оливие, — че вие именно му оказахте прекалено доверие... много по-голямо, отколкото ви препоръчвах. Той би отнесъл съвсем сигурно едно писмо до сродника на графинята с нареждане да пази замъка и да чака подкрепа; но Ваше величество реши да постави на изпитание пророческия му дар и му повери тайни, които заслужаваха да бъдат предадени на херцог Шарл.

— Срамота! Срамота! — отвърна Луи. — И все пак, Оливие, разправят, че тези езичници били потомци на мъдрите халдейци, които разчитали из шинарските равнини тайните на звездите.

Като знаеше много добре, че въпреки своята прозорливост и мъдрост господарят му можеше не само да бъде лесно измамен от разни врачки, астролози, гадатели и прочие представители на окултните науки, но дори си въобразяваше, че и сам разбира от тия изкуства, Оливие не посмя да настоя повече по този въпрос; само забеляза, че циганинът е бил лош пророк поне за себе си, иначе не би се върнал в Тур и би се спасил от заслуженото бесило.

— Често се случва — отговори замислено Луи — хора, надарени с пророчески дар, да не могат да предвидят събития, които ще засегнат самите тях.

— Ако Ваше величество позволи — отговори довереникът, — все едно да държиш свещ и да виждаш всяко нещо в стаята освен собствената си ръка.

— Човек няма да види собствените си черти, защото светлината ще му показва лицата на другите — възрази Луи; — това обяснение е по-правилно... Но няма нищо общо със сегашните ми грижи.

Циганинът си получи наградата, мир на праха му... обаче тия дами... Не само че Бургундия ни заплашва с война, загдето сме ги приютили, ами присъствието им тук обърква проектите за собственото ми семейство. Предполагам, че видя младата графиня. Моят наивен братовчед, Орлеанският херцог, ще стане по-неотстъпчив по въпроса за женитбата му с Жана.

— Ваше величество — каза съветникът — може да върне дамите Дьо Кроа в Бургундия и по този начин да се помири с херцога. Мнозина сигурно ще кажат, че това е безчестие, но ако жертвата е необходима...

— Ако е полезна, Оливие, жертвата ще бъде направена без колебание — отвърна кралят. — Аз съм опитен стар сом и не съм свикнал да се хващам на въдица само защото е била украсена със стръв, наречена чест. Но има нещо по-лошо от безчестието, а то е, че като върнем тези дами в Бургундия, може да загубим вероятните изгоди, които ни подтикнаха да им дадем убежище. Истинска беда ще е да се откажем от възможността да настаним наш приятел и враг на Бургундия в земите на графиня Дьо Кроа, които са толкова близо до недоволните фландърски градове. Не, Оливие, не мога да се откажа от плана да омъжим девойката за наш приятел.

— Ваше величество — отговори Оливие, като размисли за миг — би могъл да даде ръката ѝ на свой доверен човек, който да поеме цялата вина върху си и да служи на Ваше величество тайно, а вие да го осъдите за пред хората.

— И къде ще намеря такова доверено лице? — запита Луи. — Да я дам на някого от нашите непокорни и непостоянни благородници, за да го направя независим? Нима цялата ми политика не е била да попреча на това?... Всъщност на Дюноа... и само на него бих могъл в краен случай да се доверя... Той би защищавал при всички обстоятелства френската корона. Но почестите и богатството променят човешката природа... Не, и на Дюноа дори не бих се доверил.

— Ваше величество може да намери други — каза Оливие много по-кратко и смирено, отколкото обикновено разговаряше с краля, който му позволяваше доста голяма свобода. — Хора, зависими изключително от вашата милост и благоволение, за които присъствието ви е необходимо като слънцето и въздуха... хора, които повече мислят, а по-малко действат... Хора, които...

— Хора, които приличат на тебе, така ли? — пресече го Луи. — Не, Оливие, тази стрела беше наистина прекалено безразсъдно насочена!... Какво искаш да кажеш? Като те удостоявам с доверието си и ти позволявам за награда да поостригваш от време на време васалите ми, сметна, че си станал подходящ за съпруг на това прелестно видение и за графска титла от първи разред, да, именно ти, човек без име и възпитание, с твоя ум, който е най-обикновена хитрост, и с твоята съмнителна храброст?

— Като предполага, че имам такива високи стремежи, Ваше величество ми приписва една самонадеяност, в каквата не съм се провинил — заяви Оливие.

— Радвам се да го чуя, драги — отвърна кралят; — и още по-високо ценя ума ти, щом отричаш подобни мечти. Но струва ми се, че думите ти прозвучаха малко фалшиво... Както и да е, да се върнем на въпроса... Не смея да омъжа тази красавица за никого от поданиците си... Не смея да я върна в Бургундия... Не смея да я предам на Англия или на Германия, гдето може да попадне в ръцете на човек, склонен да се съюзи по-скоро с Бургундия, отколкото с Франция, и готов по-скоро да обезсърчи честните недоволници от Ганд и Лиеж, отколкото да им окаже такава подкрепа, срещу която Шарл Смели би могъл да прояви храбростта си, и то в границите на собствените си владения... А тези градове, особено Лиеж, са дотолкова узрели за въстание, че и сами, със съответно поощрение и подкрепа, биха отворили на любезния ми братовчед работа за цяла година... А когато зад гърба им би стоял един войнствен граф Дьо Кроа... о, Оливие, планът открива надежди, които не бива да се изоставят без борба... Не може ли плодовитият ти мозък да измисли нещо?

Оливие мълча дълго и накрая отговори:

— А защо да не омъжите Изабел дьо Кроа за младия Гелдерландски херцог Адолф?

— Какво? — извика смаяно кралят. — Да пожертвам такава прелестно създание на оня свиреп негодник, който отне властта на баща си, хвърли го в тъмница и се заканва да го убие?... Не, Оливие, не... Такова дело е прекалено жестоко дори за хора като тебе и мене, колкото и да ми е безразлично с какви средства ще постигна своята прекрасна цел — мира и благоденствието на Франция. Освен това владенията му са далеко от нас, а гражданите на Ганд и Лиеж го

ненавиждат... Не, Оливие... Никакъв Адолф Гелдерландски... помисли за някой друг.

— Изобретателността ми се изчерпва, господарю — отговори съветникът. — Не мога да си спомня нито един благородник, подходящ за съпруг на графиня Изабел и за целите на Ваше величество. Той трябва да обединява толкова разнообразни качества — да е приятел на Ваше величество... враг на Бургундия... достатъчно политичен, за да спечели сърцата на гандци и лиежци, и достатъчно храбър, за да отбранява малките си владения срещу могъщия херцог Шарл... да е благородник, разбира се, на което Ваше величество особено държи; и накрая добродетелен и добър.

— Не, Оливие — каза кралят; — аз не държа... искам да кажа, не държа особено много на добродетелта; но мисля, че бъдещият съпруг на Изабел трябва да не бъде така явно и всеобщо ненавиждан като Адолф Гелдерландски... Например — щом трябва аз да предложа някого — защо да не бъде Гийом дьо ла Марк?

— Наистина, господарю — заяви Оливие, — не мога да ви укоря, че търсите високи нравствени добродетели у щастливеца, щом Арденският глиган отговаря на вкуса ви. Дьо ла Марк ли?... Та той е най-прочутият грабител и убиец по всички граници... И папата дори го е отлъчил заради хилядите му престъпления.

— Ще измолим отменяването на тази присъда, приятелю Оливие... Светата църква е милостива.

— Но той е почти въвн от закона — възрази Оливие. — Изгонен е от империята по решение на регенсбургския сейм.

— И решението ще бъде отменено, приятелю Оливие — продължи със същия тон кралят. — Имперският сейм разбира от дума.

— А дори да приемем, че е от благороден произход — каза Оливие, — той има държане, лице, външност и душа на фламандски касапин... Графинята няма никога да се съгласи на този брак.

— Неговият начин на ухажване, доколкото ми е известен, не ще й остави възможност за избор — отвърна Луи.

— Наистина съм грешил, когато смятах Ваше величество за прекалено придиричив. Кълна се в живота си — продължи съветникът, — че престъпленията на Адолф са просто добродетели пред тия на Ла Марк!... Освен това как би могъл той да види бъдещата си съпруга?...

Ваше величество знае, че Дьо ла Марк не смее да мръдне от своите арденски гори.

— Ще се погрижим и за това — отговори кралят; — преди всичко на двете дами може неофициално да се съобщи, че техният понататъшен престой в нашия двор е възможен само с цената на война между Франция и Бургундия и щом аз не желая да ги предам на любезния си бургундски братовчед, ще трябва да напуснат тайно моите владения.

— Те ще поискат да ги изпратите в Англия — каза Оливие; — а след това ще видим Изабел във Фландрия с някой кръглолик и дългокос островен лорд, с три хиляди стрелци зад гърба му.

— Не... не... — възрази кралят. — Не ще си позволим, разбираш ме, нали, да оскърбим любезния си бургундски братовчед, като я оставим да отиде в Англия... Това ще му бъде толкова неприятно, колкото и престоят ѝ тук. Не... Можем да я поверим само на светата църква, като подскажем на мадам Амлин и Изабел дьо Кроа да заминат предрешени и придружени от малка свита, за да потърсят покровителство от лиежкия епископ, който ще приюти временно Изабел в някой манастир.

— И ако този манастир успее да я запази от Гийом дьо ла Марк, щом той узнае благосклонното намерение на Ваше величество, ще признае, че не, съм го познавал както трябва.

— Имаш право — отговори кралят; — благодарение на тайните ни парични дарения, Дьо ла Марк си е събрал чудесна шайка от главорези, с които не само се задържа в своите гори, но е напад и за Бургундския херцог, и за лиежкия епископ. Не му липсва нищо, освен едно собствено владение; а щом има прекрасната възможност да го получи чрез брак, сигурен съм, Пасха Господня!, че ще намери начин да победи и да се ожени, стига само да му подскажем. Бургундският херцог ще има тогава такъв трън в реброто си, какъвто никакви щипци не ще могат да извадят. Щом Арденският глиган получи земите, замъците и феодалната власт на прекрасната дама и бъде подкрепен от недоволните лиежци, които не ще се поколебаят да го изберат за свой военачалник... ще видим дали Шарл ще помисли пак да воюва с Франция или ще благославя своята звезда, ако Франция не воюва с него... Как ти се харесва този план, Оливие?

— Отличен — отвърна Оливие, — като изключим решението да дадете графинята на Арденския глиган... Ей богу, да беше малко по-любезен, Тристан би бил по-подходящ съпруг за нея.

— Преди малко имаше предвид бръснаря Оливие — каза Луи; — но макар да са отлични съветници и изпълнители, моят приятел Оливие и побратимът ми Тристан не стават за графове. Не знаеш ли, че фландърските граждани страшно много държат за родовитостта на другите, именно защото те сами я нямат?... Една плебейска тълпа винаги желае вожд аристократ. Оня Кид, Кейд^[2] — или както там го наричат в Англия — съумяваше лесно да увеличи своите разбойници само защото твърдеше, че има кръвта на Мортимъровци. Гийом дьо ла Марк има кръвта на седанските принцове, еднаква по благородство с моята... А сега — на работа. Аз трябва да убедя дамите Дьо Кроа да избягат по-скоро, със сигурен водач. Ще го постигна лесно — достатъчно е да намекна, че в противен случай ще се наложи да ги предам на Бургундия. А ти ще се погрижиш да уведомиш Гийом дьо ла Марк за заминаването, за да му дадеш възможност да избере сам време и място за своето предложение. Аз имам подходящ човек за охрана.

— Смя ли да запитам кому Ваше величество ще повери това важно поръчение? — запита бръснарят.

— На чужденец, разбира се — отвърна кралят; — за да няма във Франция нито роднини, нито интереси, които биха го възпрели да изпълни желанието ми; освен това той познава толкова малко страната и различните партии, та ще узнае за намерението ми само това, което намеря за добре да му кажа... С една дума, решил съм да използвам младия шотландец, който току-що те изпрати тук.

Оливие замълча, сякаш искаше да подсказе, че се съмнява дали изборът е разумен; после каза:

— Ваше величество проявява доверие към това иностранче много по-рано, отколкото при други случаи.

— Имам основания — отговори кралят. — Ти знаеш (тук той се прекръсти) вярата ми към блажения свети Юлиан. По-миналата нощ му се помолих смирено — нали е покровител на пътниците — да изпрати в моя двор такива странстващи чужденци, с които бих установил в кралството пълно покорство на нашата воля; а за благодарност обещах на добрия светец, че в негова чест ще ги приема, ще ги закрилям и ще ги задържа.

— И свети Юлиан изпрати този дългоног шотландец в отговор на молитвите на Ваше величество? — запита Оливие.

Той знаеше много добре, че суеверието замества у господаря му истинската вяра, знаеше също колко лесно се обижда кралят и затова се бе постарал да зададе въпроса си колкото е възможно по-наивно; но Луи усети скрития намек и изгледа гневно тайния си съветник.

— Тебе, господине — каза той, — съвсем правилно са те нарекли Оливие Дявола, щом дръзваш да се надсмиваш и на господаря си, и на блажените светци. Ако не ми беше толкова необходим, веднага щеше да увиснеш на дъба пред двореца за пример на всички, които се подиграват със светите неща... Слушай сега, неверни робе: щом затворих очи, блаженият свети Юлиан ми се яви с един младеж, когото водеше за ръка и ми представи с думите, че му е писано да се спаси от меч, вѐже и вода и ще донесе щастие на човека, комуто се врене да служи. На другата сутрин излязох на разходка и срещнах същия младеж, когото бях видял насън. В своята страна той се спасил от меч при избиването на цялото му семейство; тук само за два дни се спаси по чудо от удавяне и бесило; освен това, както вече ти споменах, ми направи голяма услуга при един по-особен случай, затова мисля, че е изпратен от свети Юлиан да ми служи при трудни, опасни и дори безнадеждни обстоятелства.

Докато говореше, кралят свали шапката си, избра между оловните образи по околжката на иконичката на свети Юлиан, сложи я на масата, както винаги, когато някоя надежда или угризение вълнуваше душата му, коленичи и зашепна с дълбоко привидно смирение: *Sancte Julianae, adsis precibus nostris! Ora, ora pro nobis!*^[3]

Това беше един от ония трескави пристъпи на суеверна набожност, които обземаха често Луи в най-неподходящи мигове и места и придаваха на този мъдър владетел вида на луд човек или най-малко на човек, дълбоко разстроен от тежки угризения.

Докато кралят се молеше, любимецът му го наблюдаваше с насмешка и почти нескривано презрение. Всъщност една от особеностите на Оливие беше, че в отношенията си към своя господар изоставяше своята раболепна, превзета учтивост и скромност, отличаваща държането му към другите хора; той все още напомняше донякъде котка, но котка, която е нащрек, готова за внезапно нападение. Причината за тази промяна се таеше навярно в съзнанието

на Оливие, че сам господарят му е толкова голям лицемер, та може да прозре всяко чуждо лицемерие.

— И този младеж, ако смея да запитам — каза Оливие, — приличаше на другия, когото сте видели насън?

— Приличаха си като две капки вода — отвърна кралят, у когото въображението лесно надделяваше, както у повечето суеверни хора, — освен това, накарах Галеоти Мартивале да му направи хороскоп. От неговото изкуство и от собственото си наблюдение съвсем ясно разбрах, че съдбата на този самотен младеж в много случаи е в едно съзвездие с моята.

Каквото и да мислеше за откровено признатите основания на краля да предпочита този неопитен младеж, Оливие не дръзна да изкаже никакви забележки, защото знаеше добре, че по време на изгнанието си Луи бе посветил голямо внимание на астрологията, смятана в ония години за наука, и не обичаше да се шегуват с познанията му в това изкуство. И затова само изказа надежда, че младежът ще съумее да изпълни достойно едно толкова важно и трудно поръчение.

— Ще се погрижим да няма друга възможност — отвърна Луи; — той ще знае само, че придружава двете графини Дьо Кроа до резиденцията на лиежкия епископ. За вероятната намеса на Гийом дьо ла Марк ще знае толкова, колкото и самите дами. Тайната ще бъде известна само на водача; а подходящ човек за тази цел ще намерите вие с Тристан.

— Но — каза Оливие — ако съдим за младежа по народността и външността му, много е вероятно той да се нахвърли на Глигана, щом го види, и да не се измъкне от зъбите, му така лесно, както тази сутрин.

— Ако му прегризат врата — отвърна безстрастно Луи, — свети Юлиан — да бъде благословено името му! — ще ми изпрати друг на негово място. Дали пратеникът ще бъде убит, след като е изпълнил дълга си, има толкова значение, колкото ако счупим бутилката, след като изпием виното... Трябва само да ускорим заминаването на дамите, след това да убедим граф Дьо Кревкьор, че са избягали без наше знание, щом сме решили да ги върнем под попечителството на любезния ни братовчед, и така са осуетили за нещастие нашето добро намерение.

— Графът е навярно достатъчно хитър, а господарят му достатъчно предубеден и няма да ни повярват.

— Света Богородице! — извика Луи. — Такова неверие у християни! Не, Оливие, ще ни повярват. Ние ще проявим такова безгранично доверие в държането си към любезния ни братовчед херцог Шарл, че ще трябва да е най-големият неверник, ако не повярва в искреността ни. Така съм убеден, че ще накарам херцог Шарл Бургундски да ме сметне за такъв, за какъвто поискам да се представя, щото, за да приспя подозренията му, бих отишъл при него невъоръжен, на обикновен кон, без никаква охрана, придружен само от тебе, приятелю Оливие.

— А пък аз — каза Оливие, — макар и да не си служа с друг вид оръжие освен с бръснач, бих се съгласил по-скоро да се браня от цяла дружина швейцарски копиеносци, отколкото да ви придружа при подобно приятелско посещение у Шарл Бургундски, когато той има толкова много основания да е убеден, че Ваше величество таи в душата си вражески чувства към него.

— Ти си глупак, Оливие, въпреки самотнението ти, че си мъдрец — възрази кралят. — И не знаеш, че големият политик трябва често да приема най-простодушно изражение, както смелостта се крие често зад най-скромна плахост. Ако се наложи, непременно ще постъпя, както казах... стига светците да благословят намерението ни и небесните съзвездия да подготвят в своя ход подходящи условия за подобно начинание.

Той остави съветника си, за да отиде при графините Дьо Кроа. Не стана нужда да ги убеждава, че трябва да напуснат френския кралски двор; достатъчно беше да им намекне, че може би ще се наложи да ги предаде на Бургундския херцог; по-мъчно ги накара да изберат за местожителство Лиеж. Те настояваха да се приютят в Бретан или Кале, гдето щяха да бъдат под закрилата на Бретанския херцог или английския крал, докато бургундският владетел се откаже от жестоките си намерения. Но нито едно от тези места не съвпаднаше с плановете на Луи и той успя най-после да ги убеди да приемат неговия избор.

Властта на лиежкия епископ да ги закриля беше несъмнена, защото църковният сан му даваше възможност да защитава бегълките срещу всеки християнски владетел; а военната му охрана, макар и не

многобройна, беше все пак достатъчна да защити от внезапно нападение и него, и тези, които е взел под своя закрила. Мъчнотията беше да се доберат успешно до малкия дворец на епископа; но Луи обещавахе да се погрижи за това, като разпространи вестта, че от страх да не бъдат предадени на бургундския пратеник дамите Дьо Кроа избягали от Тур през нощта и поели пътя към Бретан. Обеща им също, че ще ги придружава малка, но сигурна охрана; а сам той ще им даде писмо до комендантите на градовете и крепостите, през които ще им се наложи да минат, с нареждания да им се оказва помощ и закрила.

Макар и недоволни от недостойната и нелюбезна постъпка на Луи, който им отказваше обещаното убежище в своя двор, двете графини не възразиха срещу предложеното заминаване и дори помолиха за позволение да заминат още същата нощ. На мадам Амлин бе дотегнало вече едно място, гдето нямаше поклонници, нито дворцови пиршества; а от това, което бе видяла, мадам Изабел бе стигнала до заключението, че ако би съзрял някаква по-голяма изгода от това, Луи XI би я предал без колебание на разгневения ѝ сюзерен. Самият Луи се съгласи с готовност да избързат, защото държеше за мира с херцог Шарл и се страхуваше да не би красотата на Изабел да осуети любимия му план за брака на Жана и Орлеанския херцог.

[1] Par amours (фр.) — с любов. Б.пр. ↑

[2] Английски войник, ръководител на селски бунт в 1450 г. Б.пр.

↑

[3] Свети Юлиане, чуй молбите ни! Моли се, моли се за нас!

Б.пр. ↑

ТРИНАДЕСЕТА ГЛАВА ПЪТУВАНЕТО

*Не говорете за крале... презирам жалкото
сравнение.*

Мъдрец съм аз и на стихии заповядвам.

*Или поне така си мислят хората; и върху
тази вяра*

изграждам безграничната си власт.

„Албумазар“^[1]

Може да се каже, че заниманията и приключенията се стоварваха върху младия шотландец със силата на пролетен порой; защото след малко го повикаха при началника му, гдето за голяма своя изненада той видя отново краля. След няколко думи за оказваната му чест и доверие (от които Куентин се уплаши да не го оставят пак на пост, както при вечерята с граф Дьо Кревкьор, или да му възложат някое още по-неприятно задължение) той не само въздъхна с облекчение, но направо се зарадва, като чу, че са го избрали да придружи дамите Дьо Кроа до малкия двор на техния роднина лиежкия епископ, при възможно най-голяма безопасност, удобства и тайна. Дадоха му писмени указания за местата, гдето ще спират (подбрани бяха все неизвестни села, уединени манастири и отдалечени от градовете странноприемници), както и за общите предпазни мерки, които ще трябва да вземе, особено когато наближат бургундската граница. Дадоха му предостатъчно указания как да говори и да постъпва, за да се представя за лакей на знатни англичанки, дошли да се поклонят на свети Мартин в Тур и да посетят свещения град Кьолн, за да целунат мощите на Тримата източни царе, отишли първи да се поклонят на младенца във

Витлеем^[2]; защото графините Дьо Кроа щяха да пътуват под този благовиден предлог.

Без да съзнава ясно причината за своята радост, Куентин Дърюърд усети как сърцето му подскочи от вълнение при мисълта, че ще бъде така близо до красавицата от кулата, и то при условия, които му даваха право да се надява на доверие, щом сигурността ѝ щеше да зависи от неговото поведение и смелост. Той не се съмняваше, че ще я преведе успешно през опасните пътища на нейното поклонничество. Младежта наредко мисли за опасности, а тъй като беше безстрашен, самоуверен, израснал на свобода, Куентин мислеше за тях само за да си представи как ще ги победи. Той копнееше да се освободи по-скоро от присъствието на кралската особа, за да даде израз на радостта си от неочакваните вести, която не биваше да прояви пред това общество.

Но Луи не бързаше да го пусне. Този предпазлив владетел искаше да чуе по-друг съветник от Оливие Дявола; за него се говореше, че е придобил изкуството си от по-висши астрални духове, докато съветите на Оливие, ако се съди по плодовете им, с право можеха да се припишат на самия дявол.

И така, последван от нетърпеливия Куентин, Луи тръгна към една усамотена кула на замъка Дю Плеси, гдето беше настанен в удобства и разкош прочутият астролог, поет и философ Галеоти Марти, Марциус или Мартивале, от Нарни, Италия, автор на прочутия трактат *De vulgo incognitis*^[3], от когото се възхищаваше съвременното му и когото прославя Паулус Йовиус^[4]. Той бе блестял дълго време при двора на прочутия унгарски крал Матиаш Корвин^[5], отгдето Луи бе успял да го подмами, защото завиждаше на унгарския владетел за обществото и съветите на мъдрец, прочут с изкуството си да чете намеренията на съдбата.

Мартивале не беше от ония аскетични, посърнали, бледи представители на мистичните учения от епохата, които следят с премежен поглед среднощния плам в пещта на алхимика и се изтощават в изнурителни бдения. Той обичаше дворцовите развлечения и преди да напълнее, беше известен с участието си във всички военни и гимнастически упражнения, а умееше да си служи и с всички видове оръжия дотолкова, че Янус Панониус^[6] ни е оставил епиграми на латински за едно състезание по борба между Галеоти и

прочут шампион от този спорт в присъствието на унгарския крал и целия му двор, при което астрологът останал безспорен победител.

Жилището на този придворен и войнствен мъдрец беше наредено много по-великолепно от другите помещения, които Куентин бе видял досега в кралския дворец; а прекрасната резба на библиотеката и разкошните гоблени доказваха изискания вкус на учения италианец. Една врата водеше от кабинета му към спалнята, друга към кулата, която му служеше за обсерватория. Голямата дъбова маса беше с разкошна турска покривка, плячка от палатката на един паша, взета след голямата битка при Яйце^[7], гдето астрологът се бе сражавал заедно с храбрия защитник на християнството Матиаш Корвин. По масата се виждаха различни математически и астроложки инструменти, всички от много скъп материал и с красива изработка. Сребърният му астролоб^[8] беше подарък от германския император, а абаносовият посох на Яков^[9] със златни спойки и чудновати инкрустации, беше доказателство за почитта на нине светителстващия папа.

По масата и по стените имаше още много най-разнообразни предмети; между другото два комплекта бойни доспехи с ризница и броня; по огромните им размери личеше, че принадлежат на самия астролог; една испанска кама, една шотландска кавалерийска сабя, един турски ятаган, лъкове, колчани и други оръжия; различни музикални инструменти; едно сребърно разпятие, антична надгробна ваза, няколко малки древноезически бронзови пенати^[10] заедно с други интересни и чудновати вещи, които, според суеверните разбирания на епохата, може би са служили за магии. Библиотеката на тази забележителна личност беше също така разнообразна, както и другите му вещи. Интересни ръкописи от класическата древност стояха редом с огромните трудове на християнски светци и на ония усърдни алхимици, които обещаваха на учениците си да ги запознаят чрез окултната философия с най-съкровените тайни на природата. Някои от тия ръкописи бяха с източни букви, други криеха смисъла или безсмислието си под булото на йероглифни и кабалистични знаци. Кабинетът и разнородната му мебелировка правеха дълбоко впечатление на въображението главно поради неоспоримата тогавашна вяра в истинността на окултните науки; това впечатление се засилваше от държането и външността на самия обитател, седнал в огромно

кресло и зает да разглежда любопитно един образец от новото печатарско изкуство, току-що пристигнал от франкфуртската печатница.

Галеоти Мартивале беше висок, едър, внушителен мъж, минал първата си младост. Въпреки навика си да прави гимнастика той не бе успял да преодолее естествената си склонност към напълняване, засилена от седящия живот, както и от слабостта му към хубавото ядене. Едрите му черти бяха прилични и благородни, а не един дервиш би могъл да позавиди на дългата му черна брада. Облечен беше той в халат от скъпо генуезко кадифе с широки ръкави, закопчан със златни клипсове, подплатен със самурова кожа и пристегнат с широк колан от бял пергамент, по който бяха изрисувани в яркочервени багри знаците на зодиака. Той стана и се поклони на краля като човек, свикнал с височайше общество и твърде малко склонен дори в присъствието на един крал да унизи достойнството, на което учените от онази епоха особено много държаха.

— Вие сте зает, отче — започна Луи, — и то, както виждам, с новото изкуство за машинно умножаване на ръкописите. Нима такива обикновени житейски интереси могат да занимават човек, пред когото небето разтваря своите Божествени тонове?

— Братко — отвърна Мартивале (защото обитателят на тази килия не можеше да нарече иначе дори френския крал, благоволил да го посети като ученик), — повярвайте ми, че като имам предвид последиците на това изобретение, аз чета така ясно, както в съчетанията на небесните тела, най-страшни и зловещи бъдещи промени. Като размисля колко бавно и ограничено знанията стигаха досега до нас; колко трудно можеха да ги получат и най-усърдните учени; колко сигурно беше, че ще бъдат пренебрегвани от всички, които се грижат за покоя и удобствата си; колко лесно можеха да бъдат разпилени и унищожени от варварски нашествия; мога ли да не гледам с изненада и смайване съдбата на идните поколения! Знанията ще ваят върху тях като дъжд, непрестанно и неограничено; ще обогатяват едни почви и ще заливат други; ще променят изцяло живота на обществата; ще установяват и отхвърлят религии; ще въздигат и унищожават царства...

— Стой, Галеоти! — извика Луи. — В наше време ли ще стане всичко това?

— Не, височайши братко — отвърна Мартивале; — това изобретение прилича на току-що посадена фиданка; но при следващото поколение тя ще даде толкова съдбоносен и все пак ценен плод, колкото и дървото в райската градина: именно познанието на доброто и злото.

Луи помълча за миг, преди да отговори:

— Нека бъдещето се грижи за това, което го чака... Ние принадлежим на настоящето и нему ще посветим вниманието си. *Доста е на всеки ден злобата му...* Кажете ми, продължи ли да работиш върху хороскопа, който ти изпратих и от който получих вече някои данни? Доведох ти самия човек, за да използваш и хиромантията, ако ти е потребно. Въпросът не търпи отлагане.

Едрият мъдрец стана от креслото, приближи се до младия войник и втренчи в него своите пронизващи тъмни очи, сякаш искаше да проникне в душата му и да разчете всичките ѝ тайни... Като се изчерви, смутен от този едновременно почтителен и повелителен поглед, Куентин наведе глава и не я вдигна до момента, когато трябваше да изпълни звучната заповед на астролога:

— Погледни ме, не бой се и ми подай ръката си.

След като разгледа дланта по правилата на своето тайнствено изкуство, Мартивале отведе краля малко настрана.

— Височайши братко — каза той, — лицето на този младеж и линиите на ръката му потвърждават напълно и това, което открих в хороскопа, и преценката на Ваше величество, според собствените ви познания в нашето високо изкуство. По всичко личи, че този младеж ще бъде храбър и щастлив.

— И верен? — запита кралят. — Защото храбростта и щастието не се съчетават непременно с вярност.

— И верен — потвърди астрологът; — в изражението и погледа му има мъжествена твърдост, а линията на живота е дълбоко и ясно очертана върху дланта му, което показва искрена и честна преданост към всички, които се ползват от нея или му се доверят. Но все пак...

— Но все пак? — повтори кралят. — Защо замълчахте, отец Галеоти?

— Кралските уши — продължи мъдрецът — са като небцето на ония прекалено изнежени болни, които не могат да понесат горчивината на лекарствата, необходими за оздравяването им.

— Моите уши и моето небце не са толкова изтънчени — каза Луи; — готов съм да чуя всеки полезен съвет и да изгълтам всяко спасително лекарство. Не се боя от груб съвет, нито от горчив цяр. Не бях разглеждан като дете; младостта си прекарах не в безпътство, а в изгнание и страдания. Ушите ми са свикнали на сурови напътствия и не се оскърбяват от тях.

— Тогава, откровено казано, господарю — отговори Галеоти, — ако във вашето предполагаемо поръчение има нещо, което... което, накратко казано, може да стресне една придирчива съвест... не го поверявайте на този младеж... поне докато след няколкогодишна служба при вас стане непридирчив като другите.

— Това ли се колебаеше да ми кажеш, добри Галеоти? Защото мислеше, че думите ти могат да ме оскърбят? — запита кралят. — Ти много добре разбираш, убеден съм в това, че в своята политика един крал не може да се съобразява винаги (както трябва да постъпва неизменно в частния си живот) с отвлечените религиозни и нравствени правила. Защо ние, земните владетели, основаваме черкви и манастири, ходим на поклонения, прекарваме дни на покаяние и молитви, които другите хора могат и да не спазват, ако не за това, че общото добруване и благоденствието на държавата ни налагат мерки, огорчаващи християнската ни съвест? Но Бог е милостив... Заслугите на нашата църква са неизброими, застъпничеството на света Богородица Анбръонска и на блажените светии е неотменно, вечно и всемогъщо... — Той сложи шапката си на масата, коленичи набожно пред иконичките по околжката ѝ и започна да повтаря усърдно: — Sancte Huberte, sancte Juliane, sancte Martine, sancte Rosalia, sancte quotquot adestis, orate pro me peccatore!^[11] — После се удари по гърдите, изправи се, сложи си шапката и продължи: — Вярвайте, добри отче, че ако в начинанието ни има нещо от рода на това, за което намекнахте, нито ще възложим на този младеж да го изпълни, нито ще му съобщим намеренията си.

— В такъв случай ще постъпите мъдро, височайши братко... — каза астрологът. — Можем да се опасяваме също от прибързаност у вашия млад пратеник: един недостатък, присъщ на всеки сангвиник. Но според правилата на моята наука, тази негова слабост няма да надделее над другите качества, които открих с хороскопа и личните си наблюдения.

— Дали днес в полунощ ще бъде благоприятно да тръгне за опасното пътешествие? — попита кралят. — Ето ти ефемеридите^[12]... Виж положението на Луната към Сатурн и надмощието на Юпитер... Това доказва, струва ми се, без да подценявам твоите по-висши знания, успех за човека, който изпраща експедиция тъкмо в този час.

— За човека, който *изпраща* експедицията — каза астрологът, като помълча, — това разположение наистина обещава успех; но тъй като е затъмнен от Слънцето, Сатурн вещае опасност и нещастие за пратеника; а от това заключавам, че поръчението може да се окаже опасно и дори гибелно за пътниците. Това неблагоприятно разположение на звездите предсказва, струва ми се, насилие и пленничество.

— Насилие и пленничество за изпратените — уточни кралят, — но успех за желанията на този, който ги изпраща... Така гласи предсказанието, нали, учени отче?

— Точно така — отговори астрологът.

Кралят замълча, без да се издаде доколко пророчеството (изказано навярно от астролога въз основа на собственото му предположение, че поръчението е свързано с някаква опасна цел) съвпада с истинското му намерение; а то, както е известно на читателя, беше да предаде графиня Изабел дьо Кроа в ръцете на Гийом дьо ла Марк, един знатен благородник, принизен от престъпленията си до ранга на разбойнически водач, прочут с размирния си нрав и свирепа храброст.

След това кралят извади от джоба си една хартия и преди да я подаде на Мартивале, каза така, сякаш се оправдаваше:

— Не се учудвай, мъдри Галеоти, че като виждам в твоє лице един незаменим оракул, надминаващ всички други, включително великия Нострадамус^[13], често се ползвам от изкуството ти при съмненията и мъчнотиите, заобикалящи всеки владетел, принуден да се бори с еднакво могъщи и непримирими вътрешни бунтовници и външни врагове.

— Когато бях удостоен с вашата покана, господарю — каза философът, — и напуснах двора в Буда за двора в Плеси, аз сторих това с желанието да поставя на разположение на моя височайши господар цялото си изкуство.

— Достатъчно, драги Мартивале... Моля те да обърнеш внимание на следния въпрос. — Той продължи да чете от хартията, която държеше в ръка: — едно лице, загрижено за тежък спор, който може да доведе до съдебна или военна разправа, иска да направи опит за разрешаването му, като се срещне лично със своя противник. И желае да знае кой ден е благоприятен за изпълнението на подобно намерение, а също така имат ли тези преговори изгледи за успех и ще бъде ли склонен противникът да отговори с признателност и любезност на така проявеното доверие или ще злоупотреби с удобния случай, който срещата би му предложила?

— Въпросът е много сериозен — каза Мартивале, когато кралят свърши четенето — и налага да установя точно положението на планетите, а след това внимателно да го обмисля.

— Така да бъде, добри и мъдри отче; така ще имаш случай да узнаеш какво значи да направиш услуга на френския крал. Ние сме решили, ако звездите не запрещават — а нашите скромни познания ни карат да мислим, че те одобряват намерението ни, — да направим опит, като изложим на опасност дори собствената си личност, да прекратим тези противохристиянски войни.

— Дано светците подкрепят благочестивото намерение на Ваше величество — каза астрологът — и закрилят августейшата ви особа.

— Благодаря, мъдри отче... А сега приеете нашия дар за обогатяване на интересната ви библиотека.

Той остави под един том малка кесия със златни монети; защото, пестелив дори в суеверието си, Луи смяташе, че достатъчно е обвързал астролога със заплатата, която му даваше, и се смяташе в правото си да го използва почти безплатно дори за най-важни съвети.

Като добави по този начин (казано на правен език) един допълнителен хонорар към общата сума, Луи остави астролога, за да поговори с Дърюърд:

— Последвай ме, добро ми шотландче — каза той, — избрано от съдбата и владетеля за едно смело приключение. Трябва да си готов да сложиш крак в стремето, щом камбаната на свети Мартин удари полунощ. Минута по-рано или минута по-късно може да измени благоприятното разположение на звездите към твоята задача.

С тия думи кралят напусна помещението, последван от младия си телохранител; щом видя, че те излязоха, астрологът даде воля на

чувства, съвършено различни от тия, които бе проявил в присъствието на краля.

— Стиснат плебей! — промълви той, като претегли в ръка кесията; защото беше разточителен и постоянно се нуждаеше от пари. — Жалък алчен негодник!... Жената на кой да е моряк би дала повече, за да узнае, дали мъжът ѝ е минал благополучно Канала. Той да разбира нещо от нашата наука?... Ще разбира, когато дебнещи лисици и виещи вълци станат музиканти. Той да разчита светлите небесни знамения?... Ще ги разчете, когато слепите къртици станат рисове... Post tot promissa^[14] — след толкова обещания, с които ме подмами от двора на щедрия Матиаш, гдето хуни и турци, християни и неверници, московският цар и татарският хан се надпреварваха да ме отрупват с дарове... Да не мисли, че ще остана в тоя стар замък като синигер в клетка, готов да запая, щом той благоволи да ми подсвирне, и то само за зрънца и вода?... Нищо подобно... Aut inveniam via, aut faciam... Ще открия или ще изнамеря някакво средство. Кардинал Ла Балю е хитър и щедър... Този въпрос се отнася до него и негово преосвещенство ще си бъде сам виновен, ако звездите не заговорят така, както той пожелае.

Той взе отново презряната награда и я претегли с ръка.

— Възможно е — каза си — в тази жалка кесия да има някакъв скъпоценен накит или бисер... Чувал съм, че той може да бъде до разсипничество щедър, когато това се налага от хрумването или интереса му.

И изпразни кесията, в която имаше просто десет златни монети. Възмущението на астролога беше безгранично.

— Да не би да мисли, че за такова нищожно възнаграждение ще използвам небесната наука, която изучих в Истрахов при арменския абат, не видял цели четиридесет години слънце... при гърка Дубравий, за когото казват, че възкресявал мъртви... и дори посетих шейха Ибн-Али в пещерата му в Тивайдската пустиня?... Не! Кълна се в бога!... Който презира науката, ще загине от собственото си невежество. Десет жълтици!... Жалка заплата, каквато аз бих се срамувал да дам на Тоанета, за да си купи дантели за корсажа.

Все пак възмутеният мъдрец пусна презрените монети в голямата кесия, окачена на колана му, която Тоанета и други съучастнички на безразсъдното му разточителство успяваха да

изпразнят много по-бързо, отколкото философът с цялото свое изкуство намираще възможност да напълни.^[15]

[1] Пиеса от английския драматург Томас Томкис, от първата половина на XVII в. Б.пр. ↑

[2] Тримата влъхви (т.е. мъдреци) отишли първи да се поклонят на новородения Исус. Католическата църква особено много почита паметта им. Б.пр. ↑

[3] *De vulgo incognitis* (лат.) — Неизвестното на тълпата. Б.пр. ↑

[4] *Паулус Йовиус* — италиански историк (1483–1547). Б.пр. ↑

[5] *Матиаш Корвин* — унгарски крал, воювал успешно с турците (1434–1490). Б.пр. ↑

[6] *Янус Панониус* — унгарски поет, който е писал на латински (1434–1472) Б.пр. ↑

[7] Селище в Босна, гдето Кервин победил турците в 1469. Б.пр. ↑

[8] Уред за определяне географските ширини чрез положението на звездите. Б.пр. ↑

[9] *Посохът на Яков* — тояга с деления за измерване на дължини Б.пр. ↑

[10] Пенати — божества на домашното огнище в древния Рим. Б.пр. ↑

[11] Свети Хуберте, свети Юлиане, свети Мартине, света Розалия и всички светии, молете се за мене грешния. Б.пр. ↑

[12] Ефемериди — таблица за движение на небесните тела. Б.пр. ↑

[13] Мишел дьо Нострадам, провансалец, астролог и лекар на френския крал Шарл IX (1503–1566). Б.пр. ↑

[14] Преводът и на двете латински фрази следва непосредствено в текста. ↑

[15] Вж. бележка II — Галеоти. ↑

ЧЕТИРИНАДЕСЕТА ГЛАВА ПЪТУВАНЕТО

*Пред моя влюбен взор си още, Францийо
прекрасна,
вълшебна люлко на изкуства и природни
красоти;
трудът е развлечение за синовете твои,
тъй щедро благодарната земя им се
отплаща;
а тъмнокосите ти дъщери са надарени
със слънце по лицата и със смях в
дълбоките очи.
Но колко тъжни приказки ти можеш да
разкажеш
о Францийо, за древни мъки и беди сегашни!*
Неизвестен автор

Отбягвайки да разговаря с когото и да е (защото така му бе поръчано), Куентин Дърюърд започна бързо да се приготвя, като облече здрава, но проста ризница с набедреници и ръкавици, а вместо шапка си сложи хубав стоманен шлем без наличник. Върху ризницата облече красива късовейка от еленова кожа, украсена по шевовете с везба, както подобава на висш служител в благороден дом.

Всичко това му бе донесено от Оливие, който го уведоми със своята спокойна, подкупваща усмивка, че вуйчо му бил нарочно натоварен да поеме стражата, за да не разпитва за тези тайнствени приготовления.

— Ще ви извиним пред вашия роднина — добави все така усмихнат Оливие; — а когато, драги сине, се завърнете, жив и здрав след изпълнението на тази приятна задача, не се съмнявам, че ще

бъдете удостоен с такова повишение, което ще ви освободи от задължението да давате някому сметка за постъпките си, а напротив — другите ще трябва да ви дават сметка за своите действия.

Така говореше Оливие Дявола, като пресмяташе сигурно в душата си колко голяма е вероятността нещастният младеж, чиято ръка стискаше мило, да срещне неизбежно по пътя си смърт или пленничество. Към любезните думи Оливие добави малка кесия с жълтици, дадена от краля за необходимите разходи при пътуването.

Няколко минути преди полунощ, точно според нарежданията, Куентин отиде във втория двор и се спря пред кулата на Дофина, отредена, както читателят вече знае, за временно жилище на двете графини Дьо Кроа. На този сборен пункт намери конниците, определени за охрана, две мулета с багажа, три коня за двете графини и камериерката им и едър боеви кон за себе си с бронирано седло, което лъщеше на бледата лунна светлина. Никой не продума. Хората чакаха неподвижни и безмълвни на седлата си; същият лунен светлик позволи на Куентин да забележи с радост, че всички са въоръжени с дълги копия. Бяха само трима; но единият пошепна с подчертан гасконски изговор на Куентин, че водачът ще ги настигне, след като отминат Тур.

В това време зад дървените решетки на кулата започнаха да прозират тук-там светлинки, което доказваше, че обитателите ѝ се приготвят. Най-после вратичката към двора се отвори и от кулата излязоха три жени, придружени от мъж, загърнат в плащ. Те се качиха мълчаливо на конете, а мъжът ги поведе пеша и каза паролата на бдителните стражи, покрай които трябваше да минат. Така стигнаха до външната крепостна стена. Тук пешакът, който ги водеше, се спря и заговори шепнешком с двете дами.

— Бог да ви благослови, господарю — прошепна един глас, отекнал вълнуващо в ухото на Куентин Дърюърд, — и да ви прости, ако намеренията ви са били по-неискрени от думите ви. Да останем под закрилата на добрия лиежки епископ — това е най-голямото ми желание.

Този, комуто тя отправи тия думи, промърмори някакъв недоловим отговор и се върна в замъка. На Куентин се стори, че осветеното от луната лице беше на самия крал, дошъл да изпрати

лично гостенките, за да отстрани възможните съмнения у тях или мъчнотиите от страна на дворецовата стража.

Преди да се отдалечат от замъка, пътниците трябваше да яздят много предпазливо, за да избягнат капаните, вълчите ями и другите препятствия, поставени за предпазване от чужди погледи. Гасконецът познаваше отлично дирите из този лабиринт и след четвъртчасова езда те излязоха извън пределите на парка Плеси, недалече от град Тур.

Луната, изплувала вече из облаците, които я бяха скривали досега, заля със сребърно сияние прекрасния пейзаж. Царствената Лоара протичаше величествено из най-богатата равнина на Франция, между брегове, по които се извисяваха кули и тераси или тъмнееха маслини и лозя. По-нататък се белееха крепостните стени на Тур, древната столица на Турен, със своите могъщи бели кули и зъбчати бойни площадки около огромната готическа сграда, построена още в петия век от благочестивия епископ свети Перпетуус, разширена от Карл Велики и наследниците му с великолепиe, което я бе превърнало в най-величествения храм на Франция. Виждаха се и кулите на черквата Свети Гасиен^[1], и мрачното величие на замъка, който — както се разправяше — е бил резиденция на император Валентиниан^[2].

При все че обстоятелствата, в които се намираше, поглъщаха цялото му внимание, младият шотландец, свикнал с пустинното диво величие на родните си планини, не можеше да не се възхити от тази картина, гдето изкуството и природата се бяха надпреварвали да се представят в най-големия си блясък. Но гласът на по-възрастната дама (с цяла октава по-висок, отколкото при сбогуването с краля) го върна към действителността. Тя искаше да поговори с началника на отряда и Куентин пришпори коня си, върна се и се представи почтително на дамите. Мадам Амлин го попита веднага за името и чина му. Той я осведоми.

— А познавате ли добре пътя?

— Не бих могъл да твърдя — отговори той, — че го познавам добре, но имам точни указания, а освен това още на първата спирка ни чака водач, напълно подготвен за задачата си; дотогава ще ни води конникът, който току-що се присъедини към нас като четвърти войник от охраната.

— А защо тъкмо на вас, младежо, възложиха тази задача? — запита графинята. — Доколкото разбрах, вие сте същият стрелец,

който беше неотдавна на стража в залата, гдето се срещнахме с френската принцеса. Изглеждате млад и неопитен за подобно поръчение... при това сте чужденец във Франция, с явно чуждестранен изговор.

— Аз съм длъжен да изпълнявам кралските заповеди, мадам, а не да ги преценявам — отвърна младият войник.

— Благородник ли сте? — продължи разпитът.

— Мога спокойно да заявя, че съм, мадам — заяви Куентин.

— А не сте ли същият, когото видях — намеси се плахо помладата дама, — когато ме повикаха да прислужвам на краля в странноприемницата?

Като понижи глас, може би поради същото чувство на стеснение, Куентин отговори утвърдително.

— Тогава, лельо — обърна се мадам Изабел към мадам Амлин, — струва ми се, че можем да бъдем спокойни, щом сме под охраната на младия рицар; той не прилича на човек, комуто може да се повери изпълнението на вероломен и жесток план срещу две безпомощни жени.

— Кълна се в честта си, мадам, в името на нашия род и в костите на прадедите си, че не бих се провинил в измяна или жестокост към вас, дори ако биха ми подарили: Франция и Шотландия, обединени в една държава.

— Чудесно говорите, младежо — каза мадам Амлин, — но ние сме сити вече на хубави речи от френския крал и неговите служители. Те ни подмамиха да дойдем във Франция по време, когато можехме много по-безопасно, отколкото сега да се доберем до закрилата на лиежкия епископ или да потърсим убежище при Венцеслав Германски^[3] или Едуард Английски. И какво излезе от обещанията на краля? Да се крием позорно под плебейски имена, като забранена стока, в онази жалка гостилница; ние, научени да ни обличат само под балдахин, на естрада с три стъпала, трябваше да се обличаме тук сами, застанали просто на пода, като някакви млекарки.

Мартон се съгласи, че господарката ѝ казва самата тъжна истина.

— Това да е най-голямата беда, мила лельо — каза мадам Изабел, — аз мога да живея и без разкош.

— Но не и без добро общество — възрази мадам Амлин; — това, мила моя, е невъзможно!

— Бих се лишила от всичко, мила лельо — отговори Изабел с тон, който прониза сърцето на младия им телохранител, — от всичко, само за да стигна до едно сигурно и почитено убежище. Не желая — Бог ми е свидетел, че никога не съм желала! — да дам повод за война между Франция и родната Бургундия, нито някой да загине заради мене. Аз помолих само за разрешение да се оттегля в манастира Мармутие или в някоя друга свещена обител.

— Говориш направо глупости, племенничке — отвърна повъзрастната дама, — каквито не подобават за дъщеря на благородния ми брат. Добре че има още някои живи и смели потомци на благородния род Дьо Кроа. Та нали разликата между една благородница и една загоряла от слънцето млекарка е в това, че за дамата се чупят копия, а за млекарката тояги? Ще ти кажа, мила, че още когато бях съвсем млада, почти на твоите години, прочутият хафлингемски турнир бе устроен в моя чест; обявиха го четирима души, на призива се отзоваха дванадесет. Турнирът продължи три дни и взе живота на двама храбри рицари; пречупени бяха един гръбнак, една ключица, три крака и две ръце, извън неспоменатите от херолдите наранявания и контузии; така са били чествани всякога дамите от нашия дом. О! да имаше ти поне наполовина решителността на благородните ни прадеди, би намерила възможност да устроиш в някой кралски двор, гдето любовта на дамата и бойната слава все още се ценят, един турнир, при който наградата за победителя ще бъде твоята ръка, както е било с покойната ти прабаба при турнира в Страсбург; така би спечелила най-добрия европейски воин, за да защитава правата на рода Дьо Кроа срещу бургундския гнет и френското коварство.

— Но, любезна лельо — отвърна по-младата графиня, — моята стара дейка ми разказваше, че уважаваната ми прабаба и Рейнският граф, който победил в тоя прочут турнир и спечелил по този начин ръката ѝ, съвсем не са били щастливи; защото графът често хокал, а понякога и биел покойната ми прабаба.

— Защо не? — запита мадам Амлин в своя романтичен възторг пред рицарските проявления; — защо победоносните ръце, свикнали да бият вън от къщи, трябва да се въздържат у дома си? Хиляди пъти бих предпочела да ме бие по два пъти на ден съпруг, от чиято ръка и другите се боят като мене, отколкото да бъда жена на страхливец,

който не смее да вдигне ръка нито срещу жена си, нито срещу врага си!

— Пожелавам ти тогава такъв буен съпруг, мила лельо — каза Изабел, — без да ти завиждам; защото счупена кост може да е нещо интересно на турнир, но е безкрайно неприятно в дамски будоар.

— Само че всички прочути рицари не са непременно и побойници — възрази мадам Амлин; — макар да е вярно, че покойният ни працядо райнграф Готфрид е бил малко грубоват и е обичал рейнското вино... Съвършеният рицар е агне пред жените и лъв сред мъжете. Да вземем например Тибо дьо Монтиньи... Бог да го прости... Той беше не само най-добрият мъж, комуто и през ум не би минало да вдигне ръка срещу съпругата си, но света Богородица ми е свидетел, че този човек, винаги готов да се бие с враговете си вън от къщи, си намери един прекрасен противник, който го биеше в собствения му дом... Както и да е... Вината си е негова... Той беше един от обявителите на хафлингемския турнир и така се прояви, че ако Бог и дядо ти бяха пожелали, Монтиньи щеше да има друга жена, по-подходяща за такъв кротък човек.

Графиня Изабел имаше основания да се страхува от хафлингемския турнир, защото той беше вечната любима тема на леля ѝ; затова не каза нищо и остави разговора да замре; а поради естествената учтивост на добре възпитан младеж и от желание да не пречи с присъствието си на разговора им Куентин пришпори коня си и настигна водача, за да го пита нещо за пътя.

Почти до зазоряване дамите продължиха да яздят мълчаливо, разменяйки нарядко съвсем незначителни фрази; и тъй като бяха от няколко часа на седлото, Куентин се безпокоеше да не са се уморили, затова побърза да узнае приближават ли първата спирка.

— След половин час ще ви я покажа — отговори водачът.

— Тогава ли ще ни предадете на другия водач? — продължи Куентин.

— Точно така, сеньор стрелецо — отвърна човекът; — моят път е винаги кратък и прав... там, докъдето вие и други като вас стигате с лък, аз стигам всякога само с въже.

Луната отдавна бе залязла и утринните зари започнаха да руменяят на изток във водите на някакво езерце, покрай което дружинката пътуваше от известно време. Езерцето се намираще сред

широка равнина, изпъстрена със самотни дървета, горички и гъсталаци; но въпреки това тя можеше да мине за открито поле и не след много предметите започнаха доста ясно да се различават. Куентин хвърли поглед към този, който яздеше до него, и под сянката на нахлупената широкопола шапка, напомняща сомбрерото на испански селянин, позна насмешливото лице на същия Птитандре, докоснал така неприятно шията му, заедно със зловецкия си събрат Троазешел... Подтикван от отвращение, в което се примесваше и малко страх (защото в родината му гледат на палача с почти суеверен ужас), неуспокоен напълно от случайното избавление, Дъруърд отдръпна почти несъзнателно коня си вдясно, пришпори го и направи полукръг, който го отдалечи с няколко стъпки от омразния спътник.

— О-хо-хоо! — извика Птитандре. — Кълна се в света Богородица Гревска, че нашето войниче ни помни... Какво, драги, надявам се, че не ми се сърдиш?... Всеки в тая страна си печели хляба. И никой не бива да се срамува, че е минал през моите ръце, защото аз си върша работата не по-зле от кой да е палач, който връзва жив плод на мъртъв клон... Освен това Господ ме е благословил да съм веселяк... Е-хее! Понякога разстрелвах такива шеги от подножието на стълбата към върха на бесилото, че — вярвай бога! — трябваше да приключвам набързо работата си, защото иначе ония приятели можеха да умрат предварително от смях и да ми посрамят изкуството!

Той пришпори коня си, за да намали разстоянието, което шотландецът бе оставил помежду им, и продължи да разправя:

— Хайде, хайде, сеньор стрелецо, не ми се сърдете! Аз си върша работата без злоба, с добро сърце и най-много обичам човека, когато му надяна на шията тясното огърлие, с което го провъзгласявам рицар от ордена на Свети Патибуларий^[4], както капеланът на военната полиция, достойният отец Ваконелдиабло^[5] има навика да нарича светеца покровител на полицията.

— Назад, жалка твар! — извика Куентин, когато изпълнителят на закона се опита да се приближи отново до него. — Назад! За да не изпадна в изкушение да те науча какво разстояние се спазва между благородници и негодник като тебе.

— Гледай ти, какъв се горещи! — каза Птитандре. — Да бе казал честни хора, можеше да има зрънце истина в думите ти... но благородници, драги мой... с тях имам работа всеки ден, и то така

отблизо, както щях да се занимая и с тебе... Добре, остани си с мир и пътувай сам! Бих ти подарил едно шише овернско вино, за да прогоня лошото ти настроение... но сигурно ще се отнесеш с презрение към моята любезност... Бъди си колкото щеш неблагодарен... аз не се карам никога с пациентите си; с моите циркови акробати, с моите весели танцувачи, с моите другарчета по игра, както Жак касапина нарича агънцата си... накратко казано, с тия, които — като ваше благородие — имат на челото си буквите в.р.ъ.в... Да, нека се отнасят, както искат с мене, накрая все ще стигнат до моите услуги... И ти сам, като попаднеш пак в ръцете на Птитандре, ще видиш, че той умее да забравя оскърбленията.

Той намигна предизвикателно, цъкна с език, за да подкара сякаш задрямал кон, и се отдръпна към другата страна на пътя, оставяйки младежа да смели някак горчивите намеци в гордия си шотландски стомах. Куентин изпитваше властно желание да го бие, докато счупи дръжката на копието о гърба му, но успя да сдържи гнева си, като си припомни, че свада с такъв тип не би му подобавала никога и никъде, а при сегашните обстоятелства ще бъде нарушение на дълга му и може да доведе до гибелни последици. Затова преглътна яда си от неуместните професионални шеги на господин Птитандре и се задоволи със съкровената надежда, че те не са достигнали до слуха на прекрасната графиня; защото надали биха направили благоприятно впечатление за човека, изложен на такива язвителни подигравки. Но мислите му бяха прекъснати от вика на двете дами:

— Обърнете се!... И погледнете назад!... За бога, погрижете се да спасите и себе си, и нас... Преследват ни!

Куентин погледна веднага назад и видя, че двама въоръжени мъже наистина ги догонваха, и то така бързо, че скоро щяха да ги настигнат.

— Възможно е — каза той — да е някой патрул от военната полиция, който обикаля из гората... Погледни — обърна се той към Птитандре — и виж дали ще ги познаеш.

Птитандре изпълни нареждането, после се завъртя весело на седлото и каза:

— Тези хора, ваше благородие, не са нито ваши, нито мои другари... нито са стрелци, нито са от военната полиция... Струва ми се, че са с шлемове със спуснати наличници и дори с нашийници...

Чумата да ги вземе, тия нашийници, те са най-лошото нещо от цялата броня!... По цял час ми се е случвало да се мотая с тях, докато ги разкопчех.

— Ако обичате, милостиви госпожи — каза Дърюърд, без да обръща внимание на Птитандре, — да продължите напред не много бързо, за да не оставите впечатление, че бягате; но все пак гледайте да се възползвате от времето, през което ще се опитам да задържа тия хора.

Графиня Изабел погледна водача, после прошепна нещо на леля си, която каза на Куентин:

— Ние имаме доверие във вас, драги стрелецо, и предпочитаме да се изложим на опасност тук, вместо да се отдалечим с човек, чието лице не предвещава нищо добро.

— Както желаете, медам^[6] — отговори младежът. — Преследват ни само двама души; и макар че са рицари, както личи от оръжието им, те ще научат, ако идват с лоши намерения, как шотландските благородници изпълняват дълга си в присъствието на дамите, които трябва да защитят... Кой от вас — продължи той, като се обърна към войниците от охраната — желае да кръстоса заедно с мене копието си с тия храбреци?

Двама явно се колебаеха, но третият, Бертран Гюйо, се закле:

— *Car de diou!*^[7] И рицари от крал Артуровата кръгла маса да са, за честта на Гаскония ще им изпитам храбростта.

Докато той говореше, двамата конници — които наистина бяха рицари — се изравниха с ариергарда, съставен от Куентин и храбрия гасконец. Двамата непознати бяха великолепно екипирани в пълна стоманена броня, без никакви знаци, по които би било възможно да ги познаят.

Когато приближиха, единият извика към Куентин:

— Дайте път, оръженосецо... Идваме да ви освободим от едно задължение, надхвърлящо вашия чин и положение. Предайте дамите на нашите грижи, защото ние ще ги защитим по-добре, особено като знаем, че във вашите ръце те са почти в плен.

— В отговор на вашето искане, сеньор рицарю — отвърна Дърюърд, — трябва да ви кажа, че аз изпълнявам поръчение от моя господар, а освен това, колкото и да съм недостоеен, дамите предпочитат моята закрила.

— Я се махай, драги! — извика единият от непознатите. — Да не смяташ ти, някакъв бездомен скитник, да оказваш съпротива на истински рицари?

— Да — отвърна Куентин, — аз наистина ще окажа съпротива на вашето дръзко и незаконно нападение. Ако между нас съществува различие по чин, което още не ми е известно, вашата неучтивост го премахна. Извадете сабите си или ако ще употребите копие, оставете място за нападение.

Рицарите обърнаха конете и се отдръпнаха на около сто и петдесет ярда, а Куентин се наведе напред, сякаш искаше да привлече благосклонното внимание на дамите и докато те му махаха с кърпичките си за насърчение, двамата нападатели стигнаха разстоянието, необходимо за атаката.

Дъруърд извика на гасконеца да се държи мъжки, пришпори жребеца си и четиримата конници се сблъскаха в галоп сред поляната, която допреди миг ги разделяше. Сблъскването се оказа гибелно за нещастния гасконец; защото противникът се прицели право в лицето му, незащитено от наличник, прониза го през окото до мозъка и го повали от коня.

Макар че се намираше в същото неизгодно положение, Куентин се извиваше така изкусно на седлото, че неприятелското копие едва одраска бузата му и мина над дясното рамо; а неговото улучи противника точно в гърдите и го отхвърли на земята. Куентин скочи, за да свали шлема на падналия си противник; но другият рицар (който не бе продумвал досега), предвиди участта на другаря си, изпревари Дъруърд, застана край припадналия и извика:

— Скачай на седлото, драги, откарвай стоката си и дано Господ и свети Мартин те закрилят!... Ах, дявол го взел! Достатъчно пакости ни сполетяха тая заран.

— С ваше позволение, сеньор рицарю — отвърна Куентин, ядосан от заплашителния тон, с който му бе даден съветът, — най-напред ще видя с кого съм имал работа и кого трябва да държа отговорен за смъртта на моя другар.

— Това не ще доживееш да научиш и да разправиш — отвърна рицарят. — Върви си с мир, драги. Ако извършихме глупостта да се изпречим на пътя ви, ние си я заплатихме. А ти направи по-голямо зло, отколкото можеш да изкупиш с живота си и с живота на всички от

твоята дружина... Добре, щом искаш (защото Куентин бе извадил сабя и пристъпваше към него), ще се бием!

С тия думи той нанесе по шлема му такъв удар, какъвто шотландецът (макар че беше отраснал в страна, гдето добрите удари са нещо обикновено) познаваше досега само от романите. Мълниеносният удар отхвърли ножницата, която младият войник бе вдигнал, за да пази главата си, разреже здравия шлем и бръсна косата, без да нанесе по-дълбока рана; зашеметеният Дърюърд падна на едно коляно, съвсем безпомощен, ако противникът му би пожелал да повтори удара си. Но от състрадание към младостта на Куентин, от възхищение към смелостта му или може би от великодушие и почтеност рицарят не използва предимството си; междуременно Дърюърд се опомни, скочи и го нападна с устрема на човек, решен да победи или да умре, но и с достатъчно самообладание, за да изведе борбата до желания край. Решен да не се излага повторно на такъв ужасен удар, той използва предимството, че е по-пъргав и в сравнително по-лека броня, за да досажда на противника си с нападения от всички страни, така неочаквани и бързи, че за рицаря с тежката броня беше много трудно и уморително да се отбранява.

Великодушният противник уверяваше напразно Куентин, че „между тях не съществува вече никакъв повод за борба и му е противно да се бие“. Обзет от пламенно желание да изкупи срама на своето кратко поражение, Дърюърд продължаваше да го напада със светкавична бързина ту с острието, ту с върха на сабята си... като следеше всяко негово движение, защото след като бе получил толкова ужасно доказателство за превъзходството му, внимаваше само как да отскочи назад или встрани от нов съкрушителен удар.

— Дявол да те вземе, самомнителни упорити глупчо — промърмори рицарят, — щом не мирясваш, докато не те чукне човек по главата!

С тия думи той промени тактиката си, отдръпна се като за отбрана и се приготви сякаш само да отклонява непрестанните удари на Куентин, вместо да им отвърща, но в душата си решен при първото задъхване или погрешна стъпка на младия войник да завърши с един удар борбата. И вероятно би успял в тази хитра тактика, ако съдбата не бе наредила другояче.

Двубоят беше все още в разгара си, когато голям конен отряд се показа с викове:

— Спрете, в името на краля!

Двамата противници се отдръпнаха... и Куентин видя с изненада, че отрядът се предвождаше от командира му лорд Крофорд. С него беше и Тристан Отшелника с двама-трима свои войници; всичко двадесетина души.

[1] Първият епископ на Тур (III в. от н.е.). Б.пр. ↑

[2] Валентиниан III, римски император в V в. Б.пр. ↑

[3] Венцеслав IV — чешки крал и германски император (1361–1419). Б.пр. ↑

[4] Иронично прозвище на палача, който беси. Б.пр. ↑

[5] Върви по дяволите. Б.пр. ↑

[6] Медам (фр.) — госпожи. Б.пр. ↑

[7] Кълна се в бога! — френски, гасконски диалект. Б.пр. ↑

ПЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА ВОДАЧЪТ

*Син на Египет бил, както ми каза,
и при това на чародеи потомък,
воювали храбро в пустинята
с Израил и неговия пророк;
те със заклинания посрещали гнева на
Йехова,
догдето над Египет слязъл ангелът на
мъстта
и мъдреците горди своя първороден син
оплакали,
тъй както оплаква безкнижният селяк.
Неизвестен автор*

Появата на лорд Крофорд и стражата му прекрати веднага двубоя, който описахме в предходната глава; рицарят захвърли шлема си и побърза да предаде сабята си на стария лорд с думите:

— Предавам се, Крофорд... само че елате по-насам... и се наведете... да ви прошепна: за бога... спасете Орлеанския херцог!

— Какво?... Кого?... Орлеанския херцог ли? — извика шотландецът. — Какво се е случило, дявол да го вземе? Та това ще погуби завинаги тоя храбрец в очите на краля.

— Не разпитвайте — отвърна Дюноа (защото рицарят беше именно той), — вината е изцяло моя... Погледнете... — той се поразмърда. — Аз исках да отвлека графинята, да се ожения и да забогатеея... а ето какво излезе. Заповядайте на хората си да се отстранят... за да не го видят.

С тия думи той вдигна наличника на Орлеанския херцог и наплиска лицето му с вода от близкото езеро.

През това време Куентин Дърюърд стоеше като замаян — толкова бързо го бяха връхлетели новите приключения. Когато видя бледото лице на първия си противник, той разбра, че се е сражавал с първия принц от кралския дом, а след това бе кръстосал меча си с най-големия храбрец — прославения Дюноа; и двата двубоя бе издържал с чест; но дали те бяха от полза за краля и как щеше да ги прецени той — това беше съвсем друг въпрос.

Херцогът се бе вече свестил, успял бе да седне и се стараше да чуе разговора между Крофорд и Дюноа, който настояваше, че няма защо да споменават името на благородния Орлеански херцог; защото той е готов да поеме цялата вина и да потвърди, че херцогът е дошъл само от приятелство към него.

Лорд Крофорд продължаваше да слуша, втренчил поглед в земята, и само от време на време въздъхваше и клатеше глава. Най-после вдигна очи и каза:

— Знаеш, Дюноа, че заради баща ти, пък и за самия тебе съм винаги готов да ти услужа.

— В случая не искам нищо за себе си — отвърна Дюноа. — Предадох ти сабята си и съм твой пленник... какво повече ти трябва!... Аз се застъпвам за благородния принц, за единствената надежда на Франция, ако Господ прибере при себе си дофина. Той дойде само за да ми помогне... в усилието ми да си създам положение... а в това ме насърчаваше донегде и самият крал.

— Дюноа — заяви Крофорд, — ако някой друг ми кажеше, че си вмъкнал за своя изгода благородния принц в това рисковано начинание, направо щях да му кажа, че ме лъже. Но дори сега, когато ти сам го твърдиш, мъчно мога да повярвам, че говориш така от любов към истината.

— Достойни Крофорд — обади се Орлеанският херцог, който се бе свързал окончателно, — вие си приличате толкова много с вашия приятел Дюноа, та веднага го разбрахте. Всъщност аз го въвлякох съвсем неволно в едно внезапно и необмислено любовно приключение... Всички (Можете да ме видите — добави той, като се изправи с лице към войниците, — аз съм Луи Орлеански, готов да отговарям за своето безумие. Вярвам, че кралят ще ограничи недоволството си само към мене, както налага справедливостта... А

тъй като принц от кралския двор не може да предаде сабята си никому — нито дори на вас, доблестни Крофорд, — сбогом, вярно ми оръжие!

С тия думи той извади сабята си от ножницата и я хвърли в езерото. Тя блесна във въздуха като светкавица и потъна в искрящите води, които веднага се заключиха над нея. Всички гледаха нерешително и омаяно — толкова висок ранг имаше виновникът и така дълбоко беше уважаван. А заедно с това всички съзнаваха — като знаеха намеренията на краля — какви тежки последици ще има тази безразсъдна постъпка.

Дюноа заговори пръв с укорния тон на приятел, комуто не вярват.

— Така! Ваше височество намери за уместно да захвърли най-хубавия си меч в същото утро, когато му бе угодно да се откаже от благоволенията на краля и да отхвърли приятелството на Дюноа.

— Окъпи братовчеде — отговори херцогът, — нима отхвърлям приятелството ви, като казах истината, както ми повелява вашата безопасност и моята чест?

— Бих желал да зная, мой скъпи височайши братовчеде, какво ви интересува моята безопасност! — отвърна сърдито Дюноа. — Какво ви влиза в работа дали ми е хрумвало да бъда обесен, удушен, удавен в Лоара, пронизан с меч, разчекнат на колело, окачен в желязна клетка, заровен жив в крепостния ров или изобщо довършен така, както крал Луи би намислил да се отърве от един верен поданик?... (Няма защо да ми смигате, да се мръстите и да ми посочвате Тристан Отшелника... Виждам този негодник така добре, както го виждате и вие.) Но няма да ми се случат такива страшни неща... Толкова за безопасността ми. Сега за вашата чест... Кълна се в скромността на света Магдалина, че по-голяма чест би било да не бяхте започвали тази неприятна история или да бяхте я свършили, без да ви видят. А какво стана? Едно буйно шотландче повали Ваше височество от коня.

— Моля! — каза лорд Крофорд. — В това няма нищо оскърбително за Негово височество. Не за пръв път едно шотландче счупва рицарско копие... Аз се радвам, че младежът е надвил.

— Няма да кажа противното — отвърна Дюноа; — но ако ваша светлост би дошъл малко по-късно, в дружината на вашите стрелци можеше да се окаже едно свободно място.

— Да, да — заяви лорд Крофорд. — Виждам вашия подпис върху този разсечен шлем... Я някой да го свали и да даде на момчето

своята шапка със стоманена подплата, която ще пази главата му по-добре от пукнатата саксия... Но позволете да кажа на ваша светлост, че и по собствената ви броня има следи от красив шотландски почерк... И все пак, Дюноа, трябва да помоля Орлеанския херцог и вас да се качите на конете си и да ме придружите, защото имам поръчение да ви отведа някъде, докъдето никога не бих пожелал да ви ескортирам.

— Мога ли, милорд Крофорд, да кажа една дума на уважаемите дами? — запита Орлеанският херцог.

— Нито една сричка — отвърна лорд Крофорд. — Приятелството ми към Ваше височество не позволява да допусна такава безразсъдна постъпка. — И добави, като се обърна към Куентин: — А ти, младежо, си изпълнил дълга си. Продължавай докрай поръчението, което ти е поверено.

— С ваше позволение, милорд — каза с обичайната си грубост Тристан, — младежът трябва да си намери друг водач. Аз не мога да се лиша от Птитандре, когато е толкова вероятно да ми потрябва.

— Младежът — изстъпи се Птитандре — трябва само да не се отклонява от пътеката и тя ще го отведе до мястото, гдето го чака другият водач... И за хиляди дукати не бих се съгласил да се отделя днес от началника си! Бесил съм аз не един рицар и благородник, и богати градски старейшини, и кметове на това отгоре... дори графове и маркизи са опитвали изкуството ми... Само, хм... — той погледна към херцога, за да подсказе сякаш, че би желал да допълни списъка „с някой принц от кралска кръв“. — Е-хе-хе, Птитандре, и за тебе ще четат в летописите!

— Как позволявате на вашите негодници да държат такъв език в подобно общество? — запита Крофорд, като изгледа строго Тристан.

— Защо не го смъртите вие, милорд? — отвърна сърдито началникът на полицията.

— Защото измежду всички тук само ти можеш да го удариш, без да се унизиш от подобна постъпка.

— Заповядвайте тогава на своите хора, милорд, а пък аз ще отговарям за моите — заяви Тристан.

Лорд Крофорд беше готов да му даде заслужен отговор; но размисли, обърна му веднага гръб, покани Орлеанския херцог и Дюноа да застанат от двете му страни, вдигна ръка за сбогом към дамите и каза на Куентин:

— Бог да те благослови, синко; ти започна службата си доблестно, макар и в злополучно дело.

Вече тръгваха, когато Куентин чу, че Дюноа запитва шепнешком стария лорд:

— В Плеси ли ни отвеждате?

— Не, нещастни, безразсъдни мой приятелю — отвърна с въздишка Крофорд; — в Лош.

— В Лош!

Името на замъка или по-точно на затвора, от който се страхуваха повече, отколкото от самия Плеси, прозвуча като погребален звън в ушите на младия шотландец. Той бе чувал, че Лош е място, отредено за ония тайни жестокости, с които и Луи дори се срамуваше да скверни собствената си резиденция. В този дом на мъките имаше няколко етажа подземни тъмници, някои неизвестни дори на самите тъмничари; гробове за живите мъртъвци, осъдени до края на живота си да дишат зловонен въздух и да се хранят с хляб и вода. В същия огромен замък се намираха и ужасните карцери, наречени клетки, гдето нещастните затворници не можеха нито да се изправят, нито да се протегнат; това изобретение се приписваше на кардинал Ла Балю^[1]. Името на това мъчилище, както и съзнанието, че сам бе станал отчасти причина две така именити жертви да бъдат изпратени там, порази дълбоко сърцето на младия шотландец, който дълго време не вдигна глава, унесен в мъчителни размишления.

Той яздеше отново начело на малката дружина по указания път, така че мадам Амлин намери възможност да го запита:

— Вие сякаш съжалявате, драги стрелецо, за победата, която така храбро спечелихте?

Въпросът прозвуча някак насмешливо, но Куентин беше много тактичен и отвърна с простодушна искреност:

— Не мога да съжалявам за нищо, което съм сторил в защита на дами като вас; но ако вашата безопасност позволяваше, сигурно бих предпочел да загина от меч на воин като Дюноа, вместо да стана причина такъв именит рицар и нещастният му роднина, Орлеанският херцог, да бъдат затворени в оная ужасна тъмница.

— Орлеанският херцог е бил значи — каза по-възрастната дама, като се обърна към племенницата си. — Така помислих и аз, макар че гледахме толкова отдалеко боя... Виждате ли, племенничке, какво

щяхме да бъдем, ако оня коварен и стиснат крал бе позволил да се явим в двора му? Първият принц от френския кралски дом и храбрият Дюноа, прославен като героичния си баща... Този младеж изпълни храбро и достойно дълга си; но жалко е може би, че не загина с чест, щом неуместният му подвиг осуети намерението на височайшите ни спасители.

Графиня Изабел отговори твърдо, почти недоволено, с решителност, каквато Куентин не бе съзирал досега у нея:

— Ако не предполагам, че се шегувате, мадам, бих сметнала думите ви за неблагодарност към нашия смел защитник, комуто дължим може би повече, отколкото допускате. Нима не ви е ясно, че ако двамата принцове бяха успели в безразсъдното си начинание и бяха разбили охраната ни, след идването на кралската гвардия и ние щяхме да споделим тяхната участ? Лично аз съжалявам за загиналия храбрец и ще платя да му отслужат помен, а останалият жив (продължи стеснително тя) ще приеме, надявам се, признателността и благодарността ми.

Когато Куентин се обърна, за да ѝ благодари, както подобава, тя забеляза кръвта, която струеше по бузата му и извика развълнувано:

— Света Дево! Та той е ранен!... И раната кърви!... Слезте да ви превържем, стрелецо.

Въпреки уверенията, че раната е незначителна, Дърюърд бе принуден да слезе от коня, да седне на един насип и да свали шлема, докато дамите Дьо Кроа, които смятаха — според тогавашния обичай, — че разбират от лекуване, измиха раната от кръвта и я превързаха с кърпичката на младата графиня, за да я предпазят от допир с въздуха, както предписваха познанията им.

В наше време господата почти никога не се излагат на нараняване заради своите любими, а дамите, от своя страна, не се занимават с лекувано на рани. Така и едните, и другите не се излагат на опасност. Че мъжете не се излагат на опасност е съвършено ясно; но не всеки ще предположи, че при превързване на рана — дори така незначителна като тази на Куентин — девойката се излага на явна опасност.

Казахме, че пациентът беше много красив; а когато свали шлема (или по-точно калпака си) светлите коси се разпиляха волно около лицето, младежки весело, радостно и смутено. А чувствата на младата

графиня (която трябваше да държи кърпичката върху раната, докато леля ѝ търсеше из багажа някакво лекарство), смесица от вълнение и стеснителност, от съчувствие и признателност към ранения, преувеличаваха в очите ѝ неговата привлекателност. С една дума, случката изглеждаше замислена от съдбата, за да допълни тайнствената връзка (създадена от много дребни и наглед случайни обстоятелства) между две същества, твърде различни по обществено положение и богатство и много близки по младост, красота и романтични влюбчиви сърца. Не беше чудно следователно, че отсега нататък мисълта за графиня Изабел, и досега неотлъчна от съзнанието му, щеше да завладее окончателно сърцето на Куентин, а самата Изабел — при все че нямаше или най-малко не означаваше да има същите чувства — щеше да мисли за своя млад защитник след току-що оказаната услуга с много по-голямо вълнение, отколкото за когото и да е от знатните поклонници, които ѝ бяха досаждали със своите ухажвания през последните две години. А като си припомни Кампо Басо, недостойния любимец на херцог Шарл, с лицемерното му изражение, с подлия, вероломен нрав, изкривен врат и кривогледи очи, той ѝ се стори по-отвратителен от всеки друг път и тя реши в душата си, че никаква сила не ще я принуди да приеме такъв омразен съпруг.

През това време, било че добрата мадам Амлин дьо Кроа ценеше мъжката красота и се възхищаваше от нея така, както и преди петнадесет години (защото милата графиня имаше най-малко тридесет и пет години, ако архивите на благородния ѝ дом казваха истината), било че се чувстваше виновна, загдето не бе проявила отначало достатъчно внимание към младия им защитник, Куентин бе успял да спечели благоволенieto ѝ.

— Моята племенница — каза тя — ви подари една кърпичка, за да превържем раната ви. Аз ще ви дам друга в знак на благодарност за храбростта ви и за насърчение към нови рицарски подвизи.

С тези думи тя му даде една синя кърпичка, бродирана със сребро, след това посочи попона на своя кон и перата на шапката си, за да му обърне внимание, че и те имат същите цветове.

Според модата на времето, подобно благоволение се приемаше само по един начин и Куентин се съобрази с него, като завърза кърпичката около ръкава си; но вложи в своята благодарност повече съдържаност и равнодушие, отколкото би проявил в друго време и към

друга личност; защото, макар че носенето на подобен подарък беше само една обикновена любезност, той би предпочел да завърже около ръкава си кърпичката, с която беше превързана раната от меча на Дюноа.

Малката дружина продължи пътя си; Куентин яздеше с дамите, които го приеха мълчаливо в своето общество. Той не говореше много, защото като всеки човек, съзнаващ своето щастие, се страхуваше да не издаде чувствата си. Графиня Изабел говореше още по-малко, така че разговорът се поддържаше главно от мадам Амлин, която не проявяваше намерение да го прекъсне; и за да запознае младия стрелец с рицарските обичаи и държане, му разказа подробно турнира при Хайфлингем, гдето бе раздавала наградите на победителите.

Със съжаление трябва да отбележим, че Куентин не се интересуваше от описанието на това великолепно зрелище, нито от родовите гербове на фламандските и германски рицари, които графинята му обясняваше с безпощадна точност, а само се тревожеше дали не е отминал мястото, гдето новият водач трябваше да се присъедини към тях, защото такова нещастие можеше да има много лоши последици.

Докато се двоумеше дали да изпрати назад някого от охраната, за да провери не ги ли чака някой, той чу сигнал на рог и като погледна по посока на звука, забеляза един конник, който препускаше към тях. Дребното, неугледно, космато и необучено животно припомни на Куентин планинските коне от собствената му родина; но това беше с по-тънки нозе и въпреки привидната тромавост се движеше по-бързо. От шотландските коне то се отличаваше най-вече по своята малка, подвижна глава с тънка муцуна, искрящи очи и широки ноздри.

Конникът изглеждаше още по-страшен от коня, при все че и конят никак не приличаше на френските коне. Той управляваше много сръчно коня, макар че бе вмъкнал нозе в широки стремена, напомнящи лопати, а поради късите ремъци коленете му стигаха почти до лъка на седлото. Имаше малък червен тюрбан с вехто перо, прикрепено със сребърна аграф; куртката му, като на стратиотите (конници, които венецианците събираха по това време от областите по източния бряг на своя залив), беше зелена, с поизтъркана сърмена везба; обут беше в широки бели, не много чисти панталони, които стигаха до коляното, така че мургавите му нозе оставаха съвсем голи, ако не броим

кръстосаните връзки на сандалите; стремената нямаха шипове, защото ръбът им беше достатъчно остър, за да пришпорва коня. На яркочервения си пояс този странен конник носеше отдясно кама, отляво къса, извита мавританска сабя; а от един потъмнял презрамен ремък висеше рогът, възвестил приближаването му. Лицето му беше мургаво и загоряло, с малка брадичка и пронизващи очи, с правилни уста и нос; и другите му черти можеха да се нарекат красиви, ако не беше къдравата черна брада, свирепото му изражение и измършавялостта, но които той приличаше повече на дивак, отколкото на цивилизован мъж.

— Пак е циганин! — промълвиха двете дами. — Света Дево, нима кралят се е доверил отново на тия скитници?

— Аз ще го разпитам, с ваше позволение — заяви Куентин, — за да разбере доколко може да му се вярва.

И Дърюърд, както и дамите Дьо Кроа, позна по дрехите и външността, че този човек е скитащ циганин, за какъвто Троазешел и Птитандре без малко щяха да вземат и самия него; затова съвсем естествено се страхуваше да му се довери.

— За нас ли идваш? — беше първият му въпрос.

Непознатият кимна.

— Защо?

— Да ви вода в двореца на оня... лиежкия...

— У епископа ли?

Циганинът пак кимна.

— Какъв знак ще ми дадеш, за да ти повярвам?

— Само старата песен и нищо друго — отвърна циганинът.

*Пажът уби глигана,
славата за краля остана.*

— Знакът е верен — каза Куентин. — След малко ще поговорим повече. — Той се върна при дамите и каза: — Убеден съм, че е същият, когото трябваше да чакаме, защото ми каза парола, известна само на краля и на мене. Но ще поговоря пак с него, за да разбере доколко можем да му вярваме.

[1] Той прекарал сам в една от тях повече от единадесет години.
Б.пр. ↑

ШЕСТНАДЕСЕТА ГЛАВА СКИТНИКЪТ

*Свободен съм като порой и вятър,
какъвто бил човекът, преди да създадат
закони робски на земята.*

„Превземането на Гренада“^[1]

Докато водеше краткия разговор с дамите, за да ги увери, че това чудновато допълнение на дружината им е именно изпратеният от краля водач, Куентин забеляза (защото той наблюдаваше непознатия така зорко, както и циганинът него), че скитникът не само се обръщаше постоянно да ги гледа, но с една чисто маймунска ловкост се бе извил почти напреко на седлото, за да може по-добре да ги наблюдава.

Не много доволен от тези хитрувания, Куентин отиде при циганина и му каза тъкмо в момента, когато другият заемаше първоначалното си положение:

— Струва ми се, приятелю, че ще ни водиш като слепец, ако гледаш опашката на коня вместо ушите.

— Дори да бях наистина сляп — отвърна циганинът, — пак бих могъл да ви вода из всяка област на френското кралство и на съседните държави.

— А при това не си роден във Франция — каза шотландецът.

— Не съм — отвърна водачът.

— От коя страна си тогава? — запита Куентин.

— От никоя — отвърна водачът.

— Как от никоя? — повтори шотландецът.

— Така — отговори циганинът. — От никоя. Аз съм циганин, манго, египтянин — както там европейците намират за добре да ни наричат на разните си езици; но не съм от никоя страна.

— Християнин ли си? — попита шотландецът.

Циганинът поклати глава.

— Куче! — извика Куентин (защото у католиците от ония времена имаше твърде малко веротърпимост). — На Махун^[2] ли се кланяш?

— Не — отвърна равнодушно и кратко водачът, нито обиден, нито изненадан от грубото държане на младежа.

— Езичник ли си тогава, какъв си?

— Нямам никаква вяра — отвърна циганинът.^[3]

Дъруърд отстъпи назад; той бе чувал, че по света има сарацини и идолопоклонници, но и през ум не бе му минавало, че може да съществуват хора без никаква вяра. След като се съвзе от учудването си, запита водача къде живее.

— Гдето се случи — отвърна циганинът. — Нямам дом.

— А къде държиш имуществото си?

— Освен дрехите на гърба ми и коня нямам никакво имущество.

— А хубаво си облечен и яздиш още по-хубаво — каза Дъруърд.

— От какво се препитаваш?

— Ям, когато огладнея, пия, като ожаднея, печеля, както ми попадне — отвърна скитникът.

— Чий поданик си?

— Не признавам никоя власт освен тази, която отговаря на желанието и на нуждите ми — каза циганинът.

— Кой ти е вожд, кой ти заповядва?

— Старейт на племето ни... ако намеря за добре да му се покорявам — каза водачът. — Иначе нямам господар.

— Тогава — продължи учуденият Куентин — ти си лишен от всичко, което съставя живота на другите хора — не признаваш ничия власт и никакъв вожд, нямаш определено препитание, нито свой дом. Нямах — Господ да ти е на помощ! — и родина... и Бог! Дано той те просвети и ти прости! Какво имаш тогава, като нямаш родна власт, семейство и вяра?

— Имам свобода — каза циганинът. — Не се прекланям никому... не се покорявам никому... не почитам никого... ходя, където искам... живея, както мога... ще умра, когато ми дойде часът.

— И всеки съдия може да те погуби, щом пожелае!

— И така да е — отвърна циганинът; — ще умра само малко порано.

— Или да те прати в затвор — продължи шотландецът; — къде е тогава прехвалената ти свобода?

— В съзнанието ми — каза циганинът, — което никакви вериги не могат да оковат. А вашето, дори когато тялото ви е свободно, си остава оковано от законите и предразсъдъците ви, от бляна ви за родолюбие, от невероятните ви представи за гражданско управление. Хора като мене са свободни по дух, дори ако нозете им са във верига.

— Но тази свобода на духа — възрази шотландецът — не намалява тежестта на веригите.

— Тя може да се изтърпи за някое време — отвърна скитникът; — ако не успея да се измъкна или не ме освободят другарите ми, винаги мога да умра; а смъртта е най-съвършената свобода.

Последва тягостно продължително мълчание, което Куентин прекъсна с нов въпрос:

— Вие сте скитническо племе, непознато на европейските народи... Откъде произхождате?

— Не зная — отвърна циганинът.

— Кога ще освободите тая страна от присъствието си и ще се завърнете там, отгдето сте дошли? — продължи шотландецът.

— Когато се свърши срокът за скитничеството ни — каза водачът.

— Не сте ли потомци на израилските племена, откарани в плен отвъд великата река Ефрат? — запита Куентин, не забравил още това, което бе учил в Абърбротик.

— Ако беше така — отвърна циганинът, — щяхме да имаме тяхната вяра и обреди.

— Как се казваш? — запита Дърруърд.

— Истинското ми име знаят само моите братя... Всички извън нашия стан ме наричат Хайредин Мограбин, което ще рече Хайредин Африканския мавър.

— Говориш много хубаво, не като човек, израснал във вашата мръсна орда — заяви шотландецът.

— Понаучих нещо от знанията в тая страна — каза Хайредин. — Когато бях още момче, племето ни бе подгонено от ловци на човешко месо. Една стрела прониза майка ми в главата. Аз бях вързан в одеяло

на гърба ѝ и враговете ме плениха. Един свещеник ме измоли от полицейските стрелци и две-три години ме учи на френска наука.

— А как се раздели с него? — запита Дъръурд.

— Откраднах му пари... и дори божеството, на което се кланяше — отвърна невъзмутимо Хайредин; — той откри кражбата и ме наби... Аз го заклах, избягах в гората и намерих моите хора.

— Негодник! — извика Дъръурд. — Нима уби благодетеля си?

— А защо ми досаждаше той с благодеянията си?... Циганчето не е домашно пале, да върви по петите на господаря си и да се свива под камшика му за залък хляб... То е пленено вълче, което при първия удобен случай скъсва веригата, ухапва господаря и се връща в гората.

След ново замълчаване шотландецът продължи разпита с надежда да разбере по-добре нрава и намеренията на подозрителния водач:

— А наистина ли твоите хора твърдят, че въпреки невежеството си имат дарба да познават бъдещето, каквато не е дадена на учените, философите и духовниците на по-културните народи?

— Да, твърдим — отвърна Хайредин. — И то с право.

— А как може с такъв ценен дар да е удостоено такова низше племе? — запита Куентин.

— Как да ви обясня? — отговори Хайредин. — Всъщност мога, но след като вие ми кажете защо кучето надушва стъпките на човека, а човекът, макар да е най-висшето животно, не може да надуши стъпките на кучето. Това качество, което ви се вижда толкова чудно, е вродено в нашето племе. По линиите на лицето и ръцете ние можем да предскажем така сигурно съдбата на човека, както вие познавате напролет по цвета на дървото какъв плод ще даде то на лято.

— Съмнявам се в познанието ти и твърдя, че не можеш да го докажеш!

— Не ме предизвиквайте, господин оръженосецо — отвърна Хайредин Мограбин. — Защото ще ви кажа, че каквато вяра и да изповядвате, вашата богиня е между нас.

— Млъкни! — извика смаян Куентин. — Нито дума повече, ако ти е скъп животът! Ще отговаряш само на въпросите ми... Можеш ли да бъдеш верен?

— Мога... като всеки човек — отвърна циганинът.

— Но ще бъдеш ли верен?

— Повече ли ще ми вярваш, ако се закълна? — отвърна с презрителна усмивка Мограбин.

— Не забравяй, че животът ти е в моите ръце — каза младият шотландец.

— Удари и ще видиш дали ме е страх от смъртта — отвърна циганинът.

— Ще бъдеш ли верен водач, ако ти дам пари? — запита Дъруърд.

— Не, ако не съм верен и без пари — отговори езичникът.

— С какво бих те обвързал тогава? — запита Куентин.

— С добрина — заяви циганинът.

— Да ти се закълна ли, че ще бъда добър към тебе, ако ни бъдеш верен при това пътуване?

— Не — отвърна Хайредин. — Защо ще пропиляваш излишно една толкова рядка стока? Аз съм вече обвързан към тебе.

— Как? — запита още по-изненадано Дъруърд.

— Припомни си кестените по брега на Шер! Нещастника, комуто преряза въжетото, беше брат ми, Замет Мограбин.

— А въпреки това — възрази Куентин — виждам, че си във връзка със същите палачи, които бяха обесили брат ти; един от тях именно ме насочи къде ще те срещна... сигурно пак той те е определил за водач на ония дами.

— Какво да се прави? — отвърна мрачно Хайредин... — Тия хора се държат към нас като овчарски кучета със стадото; защитават ни до някое време, пращат ни насам-натам по своя угода и накрая винаги ни отвеждат в кланицата.

По-късно Куентин можа да узнае, че циганинът му бе казал истината. Началникът на военната полиция, натоварен да прочисти кралството от нароилите се скитници, поддържаше между тях свои оръдия, които използваше до някое време и накрая винаги отвеждаше съюзниците си до бесилото. Това е нещо като политически съюз между крадеца и полиция за взаимна професионална изгода, съществувала във всички страни, несъмнено известна и у нас.

Не особено възхитен от характера на Хайредин и без никакво доверие в изказаната признателност, Дъруърд се върна при отряда си, за да проучи другите двама свои помощници. И установи с огорчение, че са глупави, така негодни да му помогнат със съвет, както не бяха

проявили готовност да го подкрепят с оръжие при неотдавнашната схватка.

„Толкова по-добре — каза си той с повишено самочувствие от предполагаемите опасности; — прелестната млада дама ще бъде задължена. В такъв случай само на мене... Мисля, че мога смело да разчитам на това, което една мъжка ръка... и глава може да свърши. Видях как изгоря бащиният ми дом, видях баща си и братята си мъртви сред пламъците... и не отстъпих нито на косъм, а се борих докрай. Сега съм с две години по-голям, а ще ме подкрепя и най-прекрасната и могъща цел, въодушевявала сърцето на един храбрец.“

Ръководен от това решение, Куентин прояви по време на пътуването такава бдителност и дейност, че изглеждаше просто вездесъщ. Най-често и най-охотно оставаше, разбира се, при дамите, които — трогнати от грижите му за тяхната безопасност — започнаха да разговарят почти приятелски с него, забавлявани от остроумната му наивност. Но Куентин не позволяваше чарът на тези нови отношения да пречи за зоркото изпълнение на дълга му.

Той яздеше често край графините, като се стараеше да описва на тези жителки от равнината своите Гремпиански планини^[4], а най-вече красотата на Глен-Хулейкин, но често се връщаше и при Хайредин, пред отряда, за да го разпитва за пътя и за спирките, като запомняше грижливо отговорите, за да може при повторно запитване да открие някаква подготвяна измама. А често оставаше и най-назад, за да си осигури верността на двамата конници с любезности, дребни подаръци и обещания за допълнителна награда, след като изпълнят задачата си.

Така пътуваха те повече от седмица през странични пътеки, ненаселени местности и обиколни пътища, за да отбягват големите градове. През това време не се случи нищо забележително; понякога срещаша скитащи цигански банди, които се държаха почитателно, като виждаха начело на дружината човек от своето племе... Мяркаха се и избягали войници или може би просто разбойници... Имаше тук-там и отряди от la maréchaussée^[5], както бяха ги нарекли сега, използвани от Луи (който лекуваше раните на своята страна с огън и желязо) срещу скитниците, върлуващи из вътрешността на страната. Тези отряди пускаха нашите пътници да продължават спокойно пътя си по силата на парола, дадена на Куентин от самия крал:

Престоите бяха обикновено в манастири, задължени още от основателите си да дават подслон на странстващи поклонници, за каквито минаваха двете дами; никой не им досаждаше с разпити за ранга и името им, защото повечето знатни особи предпочитаха да ги крият, когато изпълняваха някой обет. Под предлог, че са уморени, графините Дьо Кроа се оттегляха веднага на почивка, а Куентин, в качеството си на техен майордом, уреждаше всички подробности пред домакините с прозорливост и усърдие, които спасяваха дамите от неприятности и му спечелваха благоволенieto на така предано обслужваните особи.

Едно обстоятелство обаче му създаваше особени тревоги — именно характерът и народността на водача; този езичник, скитник, а навярно и магьосник (нещо обикновено за неговото племе), беше нежелан гост в светите обители, гдето дружината обикновено спираше и гдето неохотно го допускаха дори във външния двор. Това беше много голямо затруднение, преди всичко защото трябваше да запазват доброто разположение на човека, който единствен знаеше пътя; а освен това Куентин смяташе, че трябва да наблюдава непрестанно Хайредин, за да не му остави никаква възможност да влезе във връзка с някого. Това наблюдение би било, разбира се, невъзможно, ако циганинът останеше извън стените на манастирите, гдето те отсядаха, и Дърюърд допускаше, че Хайредин се стреми да нареди работите именно така, защото вместо да се държи мирно и кротко в отреденото му помещение, той развличаше послушниците и младите братя с песни и шеги, от които по-старите монаси се възмуцаваха и Куентин трябваше неведнъж да си служи със заплахи срещу тази неблагочестива и неуместна веселост, както и да използва цялото си влияние пред игумените, за да не изхвърлят въвн от манастира нечестивото куче. Успяваше някак да ги убеди, като извиняваше много умело недостойното държане на водача и изказваше ловко надеждата, че той може би ще се поправи, ако остане по-близо до мощите на светците, в свещената обител, а главно при хора, посветили живота си богу.

Но към десетия или дванадесетия ден от пътуването, когато навлязоха вече във Фландрия и спряха недалече от Намюр, никакви усилия на Куентин не можаха да потушат възмущението от безверника. Случката стана в един францискански манастир с много строг устав и

игумен, причислен по-късно към светците. След като бяха преодолени по-големи от обичайните пречки (каквито трябваше да се очакват тук), нежеланият циганин бе допуснат най-после в отстранената къщица на градинаря мирянин. Дамите се прибраха в отредените им помещения, а игуменът, който имаше в Шотландия приятели и далечни роднини и обичаше да слуша разказите на чужденци за родните им страни, покани Куентин — чиято външност и държане, както изглежда, много му харесаха — на лека манастирска закуска в собствената си килия. Отец-игуменът беше умен мъж и Куентин не пропусна случая да се осведоми от него за положението в Лиеж, защото през последните два дни от пътуването бе чул такива слухове, че се безпокоеше твърде много дали ще успее да отведе благополучно пътничките до определеното убежище и дали епископът ще бъде в състояние да ги защити, след като пристигнат в резиденцията му. Отговорите на игумена не бяха много успокоителни.

Според него, „жителите на Лиеж бяха богати, затлъстели и непокорни като древните израилтяни... Възгордели се от богатството и получените права, те влизали често в спор със своя феодален господар, Бургундския херцог, по въпроса за данъците и дори стигали до открити бунтове; затова херцогът, човек раздражителен и избухлив, се закле в името на свети Георги, че при първото ново предизвикателство ще разруши Лиеж като древния Вавилон и Тир, за назидание и позор на цяла Фландрия.“

— А той, както разправят, бил владетел, който би изпълнил подобно обещание — каза Куентин; — така че лиежци ще се пазят навярно да го дразнят.

— Да се надяваме — отвърна игуменът; — такива са и молитвите на всички благочестиви люде в нашата страна, които не искат човешката кръв да се лее като вода и хората да гинат като анатемосани, без да са се помирили с бога. Затова добрият епископ се труди денонощно да запази мира, както подобава на божи служител; защото в писанието е казано: *Beati pacific!*^[6]. Само че...

Добрият отец замълча и въздъхна дълбоко.

Куентин му обясни колко важно е за дамите, които придружаваше, да имат сигурни сведения за вътрешното положение в страната и какво християнско милосърдие би проявил преподобният отец, ако пожелае да ги осветли по този въпрос.

— Тъкмо по него — каза игуменът — никой не говори охотно; защото, който говори лошо за управниците, *etiam in cubiculo*^[7], може да узнае един ден, че някое птиче е отнесло думите му до ушите им. Но въпреки това, за да услужа, доколкото мога, на един достоен младеж като вас и на двете благочестиви поклоннички, тръгнаха да изпълнят един свещен обет, ще бъде свършено искрен.

Той се огледа предпазливо, сниши глас, сякаш се боеше, че го подслушват, и продължи:

— Жителите на Лиеж са подстрекавани тайно към чести бунтове от слуги на сатаната, които твърдят, според мене лъжливо, че са пратеници на нашия благочестив крал, когото аз смятам все още достоен за това име — може би без основание, ако той наистина предизвиква такива размирици в една съседна държава. Както и да е, името му се споменава постоянно от тия, които поддържат и подстрекават недоволниците в Лиеж. Освен това в страната има един знатен благородник и прочут воин; обаче как да ви кажа — *lapis offensionis et petra scandali*... камък за препъване и повод за възмущение из цяла Бургундия и Фландрия. Казва се Гийом дьо ла Марк.

— Наричан още Гийом Брадатия или Арденския глиган? — запита младият шотландец.

— И то съвсем справедливо, синко — потвърди игуменът; — защото е наистина горски глиган, който тъпче с нозе и разкъсва със зъби всичко, каквото срещне. Събрал си е и шайка от хиляда души, все като него безверници и бунтари, не зачита властта на Бургундския херцог и се издържа, като граби безразборно духовници и миряни. *Imposuit manus in christos domini* — вдигна ръка и срещу божия помазаник, без да зачита писанието: „Не докосвай моя помазаник и не прави зло на пророците ми“. И от нашата бедна обител дори поиска злато и сребро, за да откупим живота си; отговорихме му с послание на латински, че не можем да изпълним искането му, и го увещавахме с думите на проповедника: *Ne moliaris, amico tuo malum, cum habet in te fiduciam*^[8]. Въпреки това този *Gulielmus barbatus*^[9], искам да кажа този Гийом дьо ла Марк, който разбира от четмо и писмо колкото и от човечност, ни отговори на някакъв смешен жаргон: *si non payatis, brulabo monasterium vestrum*^[10].

— Но вие — каза Куентин — разбрахте лесно смисъла на този чудноват латински, нали?

— Уви, синко — отвърна игуменът, — страхът и нуждата са най-добри преводачи; и ние се принудихме да стопим сребърните съдове от олтара, за да задоволим алчността на този жесток вожд... Да му въздаде Господ седмократно! Pereat improbus!... Amen, amen, anathema esto!^[11]

— Чудно ми е — каза Куентин — как Бургундският херцог, толкова силен и властен мъж, не се е разправил досега с този глиган, за чиито пакости неведнъж съм слушал!

— Уви, синко — отвърна игуменът, — херцог Шарл е в Перон, гдето е свикал стотниците и хилядниците си за война срещу Франция; и докато по Воля Божия двамата велики владетели враждуват, страната ще бъде ограбвана от разни дребни разбойници. Но херцогът греши, като изоставя лекуването на тази вътрешна язва; защото Гийом дьо ла Марк поддържа напоследък явно Руслер и Павийон, водачи на лиежките недоволници, и току-виж, че ги е подбудил към някое безразсъдно дело.

— А нима лиежкият епископ — запита Куентин — няма достатъчно сила да усмири това бунтарско настроение?... Отговорът ви на този въпрос е много важен за мене.

— Епископът, чедо — отвърна игуменът, — има меча и ключовете на свети Петър, закрилата на мощния бургундски двор, има светска и духовна власт, и двете подкрепени от внушителна войска. Гийом дьо ла Марк е израснал в неговия дом и е задължен на епископа за много добрини. Но той проявил още на времето своя жесток и кръвожаден нрав и епископът го изгонил заради убийството на един от най-близките му прислужници. Оттогава Дьо ла Марк е негов непримириим враг; а сега, казвам го с мъка, се готви да воюва с него.

— В такъв случай положението на достойния духовник е опасно, така ли? — запита разтревожено Куентин.

— Уви, синко — продължи добрият францисканец, — кой в тази безлюдна пустош не е в опасност? Но пазил ме Бог да кажа, че преосвещеният епископ е пред близка беда. Той е много богат, има верни съветници и храбри войници; нещо повече, един вестоносец, който мина вчера оттук на път за източните области, каза, че по искане на епископа Бургундският херцог му изпратил в подкрепа сто души

тежковъоръжени конници. Това подкрепление заедно с охраната, придадена към всеки копиеносец, е достатъчно да се справи с Гийом дьо ла Марк, проклето да е името му... амин.

В този критичен миг разговорът им бе прекъснат от отец-иконома, който разказа, като се задъхваше от гняв, че циганинът подлъгвал най-безобразно по-младите братя. Сипал в храната им някакво питие, десеторно по-опиващо от най-силното вино, от което мнозина се напили... И макар да бе устоял донегде на влиянието му, самият обвинител — ако се съдеше по пламналото му лице и заплетен говор — беше опитал греховното питие. Освен това циганинът пеел скверни мирски песни, осмивал връвта на свети Франциск, подигравал се с чудесата му, наричал последователите му глупци и мързеливи измамници. Накрая започнал да гледа на ръка и предсказал на младия отец Херувим, че в него е влюбена една красива дама, която ще му роди чудесно момченце.

Отец-игуменът изслуша мълчаливо тези оплаквания, онемял от ужас пред невероятното им безобразие. Когато икономът свърши, той стана, слезе в манастирския двор и заповяда на послушниците, като ги заплаши с най-строги наказания за духовно неподчинение, да грабнат камшици и метли и да прогонят Хайредин от светата обител.

Заповедта бе изпълнена веднага в присъствието на Куентин Дъруърд, който — макар и крайно недоволен от станалото — разбра, че намесата му няма да помогне.

Въпреки старанията на игумена наказанието на престъпника беше по-скоро смешно, отколкото страшно зрелище. Циганинът тичаше като бесен из двора, сред врява и удари, които често пъти не го достигаха, защото бяха умишлено насочвани встрани; другите, добросъвестно отредени за него, той успяваше ловко да отбегне; а малкото стоварени по гърба и плещите му понасяше без оплакване и отпор. Виковете и безредието се засилваха от това, че неопитните сопаджии, между които Хайредин се провираше, улучваха по-често другарите си, отколкото него; най-последно, за да тури край на това повече възмутително, отколкото поучително зрелище, игуменът заповяда да отворят широко вратите, отгдето циганинът изчезна със светкавична бързина в лунната нощ.

Докато траеше гонитбата, едно по-раншно подозрение на Дъруърд се пробуди още по-силно. Тъкмо тази сутрин Хайредин му бе

обещал да се държи по-скромно и прилично, отколкото при досегашните престои в манастири; а ето че бе нарушил обещанието си и се бе държал дори по-предизвикателно от друг път. Тук очевидно се криеше нещо; защото въпреки всичките си недостатъци циганинът не беше лишен нито от разум, нито — когато искаше — от самообладание; дали не бе постъпил така, за да го изгонят и по този начин да влезе във връзка със своите съплеменници или с друго, защото не бе успял да стори това през деня поради бдителността на Куентин?

Щом това подозрение се стрелна отново в съзнанието му, Куентин, свикнал винаги да действа бързо, реши да тръгне, подир бития водач и да види (по възможност скритом) какво смята да прави той. Затова щом циганинът изхвъркна, както вече споменахме, през манастирската врата, Куентин обясни набързо на игумена, че е наложително да не губи от очи водача си и излезе да го проследи.

[1] Пиеса от английския драматург Джон Драйдън (1631–1700).
Б.пр. ↑

[2] *Махун* — Мохамед. Б.пр. ↑

[3] Виж бележка III. ↑

[4] Планини в Средна Шотландия. Б.пр. ↑

[5] *La maréchaussée* (фр.) — конна полиция. Б.пр. ↑

[6] *Beati pacifia* (лат.) — блажени миротворците. Б.пр. ↑

[7] *Etiam in stiiblculo* (лат.) — дори в стаята си. Б.пр. ↑

[8] Не прави зло на приятеля си, който има доверие в тебе. (лат.).

Б.пр. ↑

[9] *Gulielmus barbatus* (лат.) — Вилхелм (на френски Гийом Брадатия). Б.пр. ↑

[10] Ако не платите, ще изгоря манастира ви (лат.). На такъв неграмотен латински Вандомският херцог отговорил на един германски манастир, който молел да бъде отменена наложената контрибуция. ↑

[11] Да погине нечестивецът!... Амин, амин, проклет да бъде (лат.). Б.пр. ↑

СЕДЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА ПРОСЛЕДЕНИЯТ ШПИОНИН

*Махни се оттука, разкрит съгледвачо!
Такива селяци корави за тебе не са!
Бен Джонсън, „Робин Худ“*

Щом излезе от манастира, Куентин забеляза в лунната нощ тъмната фигура на циганина, който тичаше като подгонено куче из улицата на селцето, а след това и през равната поляна зад него.

„Здравата тича тоя приятел — помисли Куентин; — но трябва още по-бързо да тича, ако иска да се отърве от най-бързия бегач на Глен-Хулейкин.“

За щастие младият планинец беше без плащ и броня, затова просто летеше със скорост, която нямаше съперник из родните му долини, и сигурно щеше много лесно да настигне циганина. Но Куентин нямаше такова намерение; за него беше по-важно да проследи движенията на Хайредин, отколкото да им попречи. Решението му бе затвърдено от това, че циганинът продължаваше да тича все така бързо, сякаш към определена цел, а не като човек, изгонен неочаквано в полунощ от удобно жилище и принуден да търси нова нощувка. Дори не се обърна нито веднъж, така че Дъръурд можеше незабелязано да го следи. Най-после, като прекоси полянката и стигна до брега на някаква рекичка, обрасъл с елхи и върби, той се спря и подсвирна тихо с рога си. Някъде отблизо му отвърна друго подсвирване.

„Уговорена среща значи — помисли Куентин, — но как да се доближа дотолкова, та да разбера какво става? Шумът от стъпките ми и шумоленето на вейките, между които трябва да се провирам, ще ме издадат... И все пак, кълна се в свети Андрей, ще ги издебна като гленайлански елени... ще научат, че ненапразно съм бил ловец. Ето ги... Виждам две сенки... Да, двама души са наистина... Лошо! Ако ме

открит и — както предполагам — имат вражески намерения, графиня Изабел ще загуби нещастния си приятел!... Но не бих заслужавал да съм неин покровител, ако не съм готов да се боря с цяла дузина врагове заради нея... Не кръстосах ли меча си с Дюноа, най-прославения френски рицар? Нима ще се уплаша сега от някакви скитници?... Как не!... С помощта на бога и свети Андрей ще им докажа какво мога.“

Щом взе това решение, Куентин се смъкна предпазливо, както го бе научил животът в горите, до рекичката, която имаше различна дълбочина — на места едва покриваше обувката, на места стигаше до коленете му — и тръгна под надвисналите от брега клони с леки стъпки, заглушавани от ромона на водата. (Както и ние сме се промъквали някога до гнездо на зорки врани.) Така шотландецът се приближи неусетно, докато най-последно чу ясно гласовете на тези, които следеше, макар че не можеше още да различи думите им. Стигнал под една великолепна плачуща върба, надвесена до самата вода, той се хвана за един клон, по който пъргаво, ловко и уверено се настани на дървото, гдето можеше да бъде сигурен, че няма да го открият.

От това място забеляза, че Хайредин разговаря със свой сънародник и за най-голямо свое разочарование разбра, че езикът, на който разговаряха, му е съвършено непознат. Те се смееха от сърце; по едно време Хайредин започна да подскача и да разтрива с ръка рамото си, от което Дъръурд предположи, че разказва какъв бой е изтърпял в манастира.

Изведнъж негде отдалеко се чу ново подсвирване, на което Хайредин отговори тихо с рога си. Не след много се показа висок, едър мъж с войнствена външност, пълна противоположност на дребните тънконоги цигани. От широкия му презрамен ремък висеше дълга сабя; панталоните му — със странични цепки, отгдето се подаваха разноцветни копринени украси — бяха закрепени с не по-малко от петстотин джуфки за стегната куртка от биволска кожа, със сребърна глиганова глава — герб на вожда му — на десния ръкав. Под малката шапка, килната леко настрана, и къдравата коса се виждаше едро лице с широка дълга брада. Той държеше в ръка дълго копие, въоръжен и облечен беше като германските странстващи войници, известни под името ландскнехти^[1] (подобни на английските копиеносци), съставляващи огромната част от тогавашната пехота. Тези наемници бяха, разбира се,

жестоки и грабливи; и тъй като сами разправяха, че ландскнехт не допускали в рая заради пороците му, а в ада заради шумния, бунтарски и непокорен нрав, те се държаха действително като хора, които не се надяват да отидат на небето и не се боят от преизподнята.

— Гръм да те удари! — поздрави той на някакъв непреводим немско-френски. — Защо ме накара да подскачам и да те чакам тия три нощи?

— Не можах да ви се обадя по-рано, майнхер^[2] — отвърна Хайредин. — Имаме едно шотландче, което ме дебне като рис. Сигурно ме подозира вече и ако открие, че съмненията му са основателни, ще ме убие на място и ще върне жените във Франция.

— Дявол да го вземе! — каза ландскнехтът. — Ние сме трима... Ще ги нападнем още утре и ще отвлечем жените. Казваш, че двамата слуги са страхливци... с тях ще се справиш ти с другаря си, а мене дявол да ме вземе, ако не изляза наглава с твоя шотландски рис.

— Ще го видите сам — каза Хайредин; — да оставим настрана, че ние не струваме кой знае колко в бой, но юначагата си е премерил силите с най-добрия френски рицар и го победил... Разговарях с хора, които го видели каква работа отворил на самия Дюноа.

— Вятър и мъгла! Така приказваш, защото си страхлив — отвърна германецът.

— Не съм по-страхлив от тебе — заяви Хайредин; — само че занаятът ми не е да се бия... Ако ни пресрещнете, гдето уговорихме, добре... Ако не, ще ги заведе благополучно в двореца на епископа; Дьо ла Марк може да си ги вземе и оттам, стига да сте и наполовина толкова силни, колкото се хвалеше, че сте, когато го видяхме преди една седмица.

— Дявол да те вземе! — отвърна войникът. — То се знае, че сме силни, дори по-силни оттогава, ама чухме за стотината бургундски копиеносци... а нали знаеш... с всеки копиеносец има по пет души... значи стават петстотин; освен това, дявол да ме вземе, ако те не копнеят да ни нападнат много повече, отколкото ние тях; защото епископът има добра пехота... аха, вярно!

— Ще стоите тогава на засада при кръста на Тримата крале или се отказвайте съвсем от намерението си — каза циганинът.

— Да се откажем... да се откажем от богатата невеста за нашия благороден хауптман^[3]... По-скоро бих се втурнал в ада... всички ще

станем принцове и херцози, ще разграбим избите с вино и мухлясали френски жълтици, а може да ни падне и някое хубаво момиче, кога Брадатия му се насити.

— Значи засадата при кръста на Тримата крале си остава? — запита циганинът.

— Mein Gott^[4], да... ти ще се закълнеш, че ще ги заведеш там, а щом слязат от конете и коленичат пред кръста — както правят всички хора освен такива черни езичници като тебе, — ще се нахвърлим и ще ги изловим.

— Добре; но аз се съгласих на тая подлост само при едно условие — каза Хайредин. — Няма да докоснете нито косъм от главата на момчето. Ако ми се закълнеш в името на вашите трима кьолнски мъртъвци, аз ще ти се закълна в седемте привидения, че ще изпълня всичко друго. Ако престъпиш клетвата си, привиденията ще те мъчат седем нощи поред от полунощ до зори, а в осмата нощ ще те удушат и изядат.

— А тебе, гръм да те удари, защо те е грижа толкова за живота на момче, дете не ти е земляк и роднина? — запита германецът.

— Не е твоя работа, честни Хайнрих; едни хора обичат да отсичат, глави, други да ги пазят... Затова закълни се, че ще го оставиш жив и здрав; инак, аз ти се заклевам в светлия Алдебаран^[5], че работата ви ще пропадне... Закълни се, и то в тримата Кьолнски крале, както ги наричате... Защото знам, че не признаваш друга клетва.

— Du bist ein comisctie Man^[6] — каза на своя немско-френски ландскнехтът. — Заклевам се...

— Чакай, чакай — прекъсна го циганинът. — Обърни се към изток, доблестни ландскнехте; иначе кралете може и да не те чуят.

Войникът се закле, според указанието, обеща да се явят навреме на уговореното място и добави, че то било много удобно, защото било само на пет мили от сегашния им стан.

— А дали няма да е по-сигурно, ако изпратим един малък отряд и по другия път, наляво от странноприемницата, да ги заловим, ако минат оттам?

Циганинът помисли малко, после отговори:

— Не... появата на войници в оня край може да вдигне по тревога намюрския гарнизон и тогава може да се стигне до битка със съмнителен край. Освен това ще пътуваме по десния бряг на Мьоза,

защото аз ще ги вода, откъдето си искам; моят хитър шотландски планинец досега не е разпитвал за пътя никого освен мене... Нали ме е пратил сигурен приятел, на чиято дума всеки вярва, докато не го е опознал по-отблизо?

— Слушай, приятелю Хайредин — каза войникът, — отдавна искам да те питам нещо... Ти и брат ти сте били, както разправят, големи гадатели... Сиреч умеете да четете бъдещето по звездите и да викате духове... Какъв дявол ви попречи тогава да предвидите, че брат ти Замет ще бъде обесен?

— Ще ти кажа, Хайнрих — отвърна Хайредин. — Ако знаех, че брат ми е такъв глупак, та ще предаде на херцог Шарл Бургундски тайните на крал Луи, щях да предвидя смъртта му така сигурно, както мога да ти предскажа хубаво време през юли. Луи има в бургундския двор и уши, и ръце, защото съветниците на Шарл обичат звъна на френското злато, както ти обичаш звъна на чаша вино... А сега на добър ти час и помни уговореното. Аз трябва да дочакам моя ранобуден шотландец на хвърлей стрела от леговището на оная мързелива свиня, иначе може да се досети, че съм бил на разходка, която не вещае добро за успеха на пътешествието му.

— Глътни най-напред нещо за подкрепа — каза ландскнехтът, като му подаде едно шише. — Впрочем забравих, че ти си такова животно, което пие само вода, като жалките поклонници на Махунд и Термахунд^[7].

— Ти пък си поклонник на половницата и шишето — отвърна циганинът. — И не се чудя, че си натоварен да изпълниш само бойната част на плана, замислен от хора с по-свестни глави от твоята... Който иска да узнава мислите на другите или да крие своите, не бива да пие. Но какво ще те поучавам, когато ти си вечно жаден, като пясъка на Арабия?... На добър ти час... Отведи и моя приятел Туиско... Навъртането му около манастира може да събуди подозрения.

Двамата достойни приятели се разделиха, след като си обещаха отново да се срещнат при кръста на Тримата крале.

Куентин Дърюърд почака, докато двамата се изгубиха от погледа му, после слезе от дървото с разтуптяно сърце при мисълта от каква опасност се спасяваше сам той и прекрасното съкровище, което охраняваше... ако успееш, разбира се, действително да се спасят от това хитро замислено предателство. За да не срещне ненадейно

Хайредин при завръщането си в манастира, той направи голяма обиколка из много стръмна местност и по този начин се прибра в светата обител от съвсем друга посока.

По пътя размишляваше неуморно как ще трябва да постъпи. Като разбра за измената на Хайредин, той реши да го убие, щом приятелите му се отдалечат на достатъчно разстояние; но когато чу колко много циганинът държи да запази живота му, си каза, че би постъпил неблагоприятно, ако му наложи заслуженото наказание. Затова реши да го пощади и дори да го използва доколкото е възможно за водач, като вземе необходимите предпазни мерки за безопасността на прекрасното съкровище, на което бе обрекъл тайно живота си.

Но накъде да тръгнат?... Графините Дьо Кроа не можеха да намерят подслон нито в Бургундия, отгдето бяха избягали, нито във Франция, отгдето ги бяха почти изгонили. Буйният нрав на херцог Шарл едва ли беше по-опасен за тях, отколкото студената и тиранична политика на крал Луи. След дълги размишления Дърюърд реши, че ще бъде най-добре да избягнат засадата, като тръгнат към Лиеж по левия бряг на Мьоза и да се предадат, както дамите възнамеряваха още отначало, под закрилата на добрия епископ. Не можеше да има никакво съмнение в готовността на този духовник да ги защити, а подкрепен от своя отряд бургундски конници, той щеше да бъде в състояние да го стори. Във всеки случай, дори при явна опасност от Гийом дьо ла Марк и от смутове в Лиеж, той би могъл все пак да закриля нещастните дами, докато бъде възможно да ги изпрати със сигурна охрана в Германия.

В заключение Куентин си каза (защото няма решение без себични съображения), че смъртта или пленяването, на които Луи съвсем хладнокръвно го бе обрекъл, го освобождават от задълженията му към френския крал; и реши да се отрече от тях. Може би, помисли той, лиежкия епископ ще има нужда от войници, а при застъпничеството на своите хубави спътнички, особено на по-възрастната, която се държеше сега много приятелски с него, ще успее да получи някоя по-висока длъжност и дори да придружи дамите Дьо Кроа до по-безопасно убежище от Лиеж. Освен това двете графини бяха споменали, макар и на шега, да свикат васалите на мадам Изабел и — както постъпваха мнозина в тия бурни времена — да укрепят замъка срещу всяко възможно нападение; и дори бяха запитали

Куентин дали ще приеме опасната длъжност сенешал^[8]; а тъй като той се съгласи с готовност и радост, дамите му позволиха все така шеговито да им целуне ръка в знак, че го назначават на тази почетна длъжност. Стори му се дори, че ръката на графиня Изабел — най-красивата ръка, целуната някога от предан васал — леко потрепери, когато устните му се задържаха върху нея малко повече, отколкото церемонията налагаше; а лицето и погледът ѝ леко пламнаха, когато тя побърза смутено да я отдръпне. Всичко това беше от значение; а кой храбрец на годините на Куентин Дърюърд не би взел в съображение тези мисли, когато ще определя поведението си?

След като приключи с този въпрос, трябваше да обмисли доколко ще използва и по-нататък за водач неверния циганин. Отказал се бе от първоначалното си намерение да го убие в гората; но ако вземеше нов водач и оставеше този жив, значеше да изпрати изменника в лагера на Гийом дьо ла Марк, гдето той ще издаде пътя, по който щяха да се движат. Помисли да се посъветва с игумена и да го помоли да задържи насила циганина, докато те успеят да стигнат до двореца на епископа; но като поразсъди, не се осмели да направи такова предложение на човек, който беше много плах по две причини — защото беше стар и защото сигурността на манастира беше най-важният му дълг; освен това той трепереше само като чуеше името на Арденския глиган.

Най-после Дърюърд установи план, на който можеше да разчита, защото изпълнението му зависеше напълно от самия него; а в делото, с което се бе заел, той се чувстваше способен на всичко. Макар че съзнаваше опасностите на положението, Куентин беше твърд и смел като човек, който усеща тежестта на своя товар, но разбира, че той не надхвърля силата и издръжливостта му. Когато стигна в манастира, планът му беше вече готов.

На лекото почукване отвори един брат, оставен нарочно за тази цел от игумена; той му съобщи, че братята са на молитва, докато се съмне, за да измолят от небето опрощение за възмутителните случки, осквернили светата обител.

Благочестивият брат предложи на Куентин да присъства на богослужението; но дрехите на младия шотландец бяха толкова измокрени, че той отклони поканата и поиска позволение да отиде в магерницата, за да може до сутринта да изсуши дрехите си край огъня; защото циганинът не биваше да открие по никакви следи нощната му

разходка. Монахът не само разреши, но му предложи и да го придружи, а това съвпаднаше напълно с желанието на Дъръурд да се осведоми за двата пътя, споменати от циганина в разговора му с ландскнехта. Братът, натоварван много пъти да пътува по манастирски работи, можеше най-добре да даде исканите сведения; но той все пак забеляза, че дамите, придружавани от Куентин, трябвало като всички поклонници да тръгнат по десния бряг на Мьоза, щом минат кръста на Тримата крале Гаспар, Мелхиор и Балтазар (както католическата църква нарича тримата източни мъдреци, отишли да поднесат даровете си във Витлеем), гдето поклонниците почивали, когато пренасяли в Кьолн мощите им, които вършили на това място много чудеса.

Куентин отговори, че дамите са решени да посетят всички свети места и непременно ще се поклонят на кръста на отиване или на връщане; но чували, че пътят по десния бряг на реката бил несигурен, защото там върлували войниците на свирепия Гийом дьо ла Марк.

— Недай Боже Арденският глиган да си е избрал леговище пак толкова близо до нас! — каза отец Франциск. — Макар че широката Мьоза ще бъде добра преграда помежду ни, ако се е случило такова нещо.

— Само че между моите господарки и разбойника не ще има преграда, ако минем през реката и тръгнем по десния ѝ бряг — отвърна шотландецът.

— Господ закриля своите люде, млади човече — каза братът. — Мъчно е да предположим, че кралете на богоспасния Кьолн, които не допускат евреин или неверник да влезе в града им, могат да позволят благочестиви богомолки, тръгнали да се поклонят на мощите им, да бъдат нападнати и ограбени от онова куче Арденския глиган, който е по-лош от всички сарацински безверници, заедно с десетте израилски колена в добавък.

Макар че беше длъжен да вярва като добър католик в могъщата закрила на Мелхиор, Гаспар и Балтазар, Куентин помнеше, че поклонничеството на дамите беше само прикритие, така че надали можеха да разчитат на подкрепа от тримата крале; затова реши да не ги излага, доколкото е възможно, на опасности, които биха изисквали чудотворна намеса; а сам даде чистосърдечен обет лично да се поклони на Кьолнските крале, та дано царствените светци помогнат на дамите да достигнат своята цел.

За да поеме тържествено това задължение, той помоли брата да го заведе в един от многобройните параклиси, прилепени до манастирската черква, и там, набожно коленичил, потвърди безмълвно поетия обет. Далечният отглас на хора, тържествеността на късния, глух нощен час, който бе избрал за благочестивата си постъпка, светликът на мигащото кандило в малката готическа сграда — всичко спомагаше да се създаде у Куентин настроение, при което човек признава своята слабост и е готов да потърси свръхестествена помощ и закрила; а всяка молитва трябва да се придружава от покаяние за миналите грехове и обет за бъдещо послушание. Куентин не беше виновен, че се моли за една прикрита цел и тъй като намерението му беше искрено, не допускаше да е било отхвърлено от бога на истината, който гледа подбудите, а не външната форма на молитвите и пред когото искрената вяра на езичника е по-ценна от показното лицемерие на фарисея.

След като повери себе си и беззащитните си спътнички на светиите и на провидението, Куентин се прибра най-последно да си почине, оставяйки брата да размишлява за неговото дълбоко и искрено благочестие.

[1] *Ландскнехт* (Нем.) — рицар копиеносец. Б.пр. ↑

[2] *Майнхер* (нем.) — господине. Б.пр. ↑

[3] *Хауптман* (нем.) — главатар. Б.пр. ↑

[4] *Mein Gott* (нем.) — Боже мой. Б.пр. ↑

[5] Звезда от първа степен в съзвездие Телец. Б.пр. ↑

[6] *Du bist ein comische Man* — смешен човек си ти. Б.пр. ↑

[7] Божества на източните народи според представата на католиците от Средновековието. Б.пр. ↑

[8] *Сенешал* (фр.) — при феодалния строй управител на замък, изпълняващ и длъжност на съдия. Б.пр. ↑

ОСЕМНАДЕСЕТА ГЛАВА

ГАДАНИЕ

*Догдето можеха сред нас игриви песни да
звънят,
не се бояхме от неравния си дълъг път,
но щом достигнахме пред някакъв завой,
в измамен сън веднага се превърна той.*
Самюъл Джонсън

На разсъмване Куентин излезе от килията си, събуди полузаспалите коняри и още по-грижливо от друг път провери дали всичко е готово за пътуването през тоя ден. Прегледа лично ремъците на седлата, юздите, сбруята и дори подковите на конете, за да не остане никаква възможност за ония дребни злополуки, които често прекъсват или разстройват едно пътуване. Конете бяха грижливо нахранени в негово присъствие, за да са готови за дългия дневен преход или — ако се наложи — за бързо бягане.

После той се прибра в стаята си, въоръжи се особено грижливо и запаса меча си като човек, който предчувства близка опасност и е твърдо решен да ѝ се противопоставя до последна възможност.

Тези благородни чувства му вдъхнаха самоувереност и достойнство, каквито дамите Дьо Кроа не бяха виждали досега у него, при все че гледаха винаги с удоволствие и любопитство неизменната изисканост и naïveté^[1] на обноските и разговорите му, както и смесицата от вродена прозорливост и скромност, дължими на самотното възпитание в неговата далечна родина. Той им подсказа, че тази сутрин ще тръгнат по-рано; и те напуснаха манастира веднага след закуската, за която дамите заплатиха — както и за цялото гостоприемство на братството — с дарение на черквата, отговарящо

много повече на титлата, отколкото на външността им. Но то не събуди никакви подозрения, защото ги смятаха за англичанки; а островните жители минаваха и в ония времена, както и в наши дни, за много богати.

Игуменът благослови пътниците, когато се качиха на конете, и поздрави Куентин, че се е отървал от водача езичник: „Защото — каза благочестивият мъж — по-добре да се препъне човек по пътя, отколкото да се обляга на крадец или разбойник“.

Куентин не споделяше напълно това мнение. Той знаеше колко опасен е циганинът, но мислеше, че ще може да го надхитри, като използва услугите му и в същото време изиграе изменническите му намерения, щом бе успял да ги научи. Безпокойството му в това отношение скоро се изпари; защото не бяха изминали и стотина ярда, когато Мограбин се присъедини към тях на своето пъргаво и буйно конче. Пътят ги доведе до същото поточе, гдето Куентин бе подслушал тайнствения разговор от миналата нощ; а наскоро след като Хайредин ги настигна, минаха под самата върба, сред чиито клони Дъръурд се бе скрил и бе чул разговора между своя коварен водач и ландскнехта.

Споменът за тази среща накара Куентин да поведе ненадейно разговор с водача, на когото почти не бе продумал досега.

— Къде прекара нощта, негоднико? — попита шотландецът.

— Мъдростта ви може да отгатне, като погледнете наметалото ми — отвърна циганинът и посочи сеното, полепено по връхната му дреха.

— Една хубава купа сено — каза Куентин — е удобно легло за астролог и дори много по-добро, отколкото заслужава един езичник, който осмива нашата благословена вяра и нейните служители.

— То беше по-удобно за моя Клипър, отколкото за мене — каза Хайредин, като потупа коня си по врата; — защото той намери едновременно подслон и храна. Глупавите бръснати старци го отвързали и го пуснали навън сякаш конят на един мъдър човек може да зарази с ум и разум цял манастир магарета. Добре че Клипър знае подсвирването ми и ме следва като куче; иначе нямаше да се намерим с него и вие щяхте да си подсвирквате за водач.

— Неведнъж съм ти казвал — отвърна строго Дъръурд — да си сдържаш езика, когато си между почтени хора, което сигурно нарядко ти се е случвало досега; а можеш да си сигурен, че ако в добавък на

богохулството си смяташ да извършиш и предателство, шотландският ми нож и поганското ти сърце веднага ще се запознаят, макар че такова дело ще бъде за мене така унижително, като да заколя свиня.

— Глиганът е роднина на свинята — отвърна циганинът, без да мигне пред острия поглед на Куентин или да смекчи поне малко язвително равнодушния си тон; — а за мнозина е гордост, удоволствие и сполука да понижат глиган.

Смаян от този неочакван намек и несигурен дали циганинът не знае някои негови постъпки и чувства, за които сам той не би желал да се приказва, Куентин прекъсна разговора, без да научи нещо, и се върна на обичайното си място при двете дами.

Както вече споменахме, между тримата се бяха установили почти приятелски отношения. След като се увери, че той е от благороден произход, по-възрастната графиня започна да се отнася към него като към равен; а макар че племенницата и не проявяваше така явно своето уважение към защитника им, въпреки нейната свенливост и плахост Куентин ясно съзираше, че не е равнодушна към обществото и разговорите му.

Нищо не съживява и не насърчава младежката веселост така, както съзнанието, че тя се посреща благоприятно; затова в първите дни на пътуването Куентин забавляваше прекрасните си спътнички с оживени разговори или с легенди и песни от своята родина; той пееше на родния си език, а старанието му да разкаже легендите на своя несъвършен френски даваше повод за безброй дребни недоразумения и грешки, толкова забавни, колкото и самите приказки. Но в днешната тревожна сутрин той яздеше край дамите Дьо Кроа, без да се опита да ги забавлява, и мълчанието му, естествено, ги изненада.

— Нашият млад приятел трябва да е видял вълк — каза мадам Амлин, припомняйки едно старинно поверие — и затова онемя.^[2]

„По-точно би било да се каже, че съм видял лисица“ — помисли Куентин, но не продума.

— Здрав ли сте, сеньор Куентин? — запита графиня Изабел с такава загриженост, от която сама се изчерви, защото почувства, че е надхвърлила допустимата граница.

— Той пирува цяла нощ с веселите монаси — продължи мадам Амлин; — шотландците са като германците: весели са, докато пият

рейнско вино, после залитат по вечеринките и сутрин пристигат с главоболие в дамските будоари.

— Не заслужавам укорите ви, благородни дами — каза Куентин. — Добрите братя се молиха почти цяла нощ; а пък аз изпих само една чашка от тяхното най-слабо и просто вино.

— Тогава лошото ви настроение се дължи на гладуването — каза графиня Изабел. — Развеселете се, сеньор Куентин; ако посетим някога заедно моя старинен замък Бракмон, ще ви наля лично голяма чаша вино, каквото не е получавано никога от лозята на Хоххайм и Йоханисберг.

— Чаша вода, мадам, от *вашата* ръка... — започна Куентин, но гласът му измени; а Изабел продължи, без да покаже, че е забелязала нежното подчертаване на местоимението.

— Виното е било оставено в дълбоките зимници на Бракмон от праядо ми, райнграф Готфрид — довърши тя.

— Който спечели ръката на прабаба й — намеси се мадам Амлин, прекъсвайки племенницата си — като победител на страсбургския турнир... Десет души рицари паднаха в борбата. Но ония дни отдавна минаха, а сега никой не мисли да се излага на опасност за честта си или за спасяването на някоя красива неволница.

На тия думи, изказани така, както и днешните увехнали красавици осъждат грубостта на съвременните нрави, Куентин намери за уместно да отговори, че „и сега не липсва рицарството, което мадам Амлин смята за изчезнало, а дори да е угаснало другаде, то все още пламти в гърдите на шотландските благородници“.

— Чуваш ли го? — извика мадам Амлин. — Иска да ни убеди, че в неговата студена и мрачна страна още е жив благородният плам, изгаснал във Франция и Германия! Горкият младеж прилича на швейцарски планинец; безумно пристрастен към своята родина... След малко ще започне да ни разправя за шотландски лозя и маслини.

— Не, мадам — отвърна Дърюърд: — за гроздето и маслините в нашите планини мога да кажа само това, че ги докарваме с мечовете си като дан от нашите по-богати съседи. Но ако става дума за безусловната вяроност и неопетнената чест на шотландците, ще ви докажа, че можете да имате доверие в тях, колкото и незначителен да е този, който е дал обет да ви пази.

— Говорите малко тайнствено... — каза мадам Амлин. — Да не очаквате някаква неминуема и близка опасност?

— От цял час вече съзирам такова нещо в погледа му! — възкликна мадам Изабел и склочи пръсти. — Света Дево, какво ще стане с нас?

— Надявам се, че само това, което пожелаете — отговори Куентин. — А сега трябва да ви запитам... имате ли доверие в мене, благородни дами?

— Доверие ли? — отвърна графиня Амлин. — Разбира се, че имаме доверие... но защо е този въпрос? И за какво доверие става дума?

— Що се отнася до мене — каза графиня Изабел, — аз ви вярвам напълно и безусловно. Ако и вие ни излъжете, Куентин, остава да търся вярност само на небето.

— Благородна графиньо — отговори дълбоко трогнатият Дъруърд, — вие сте наистина справедлива към мене. И аз веднага ще ви кажа, че имам намерение да променя маршрута, като тръгнем още отсега за Лиеж по левия бряг на Мьоза, вместо да я преминем при Намюр. Това не отговаря на заповедите, които получих от крал Луи, нито на указанията, дадени на водача. Но в манастира чух, че по десния бряг на Мьоза имало разбойници, а бургундски войници идвали насам срещу тях. И двете обстоятелства ми вдъхват опасения за вашата безопасност. Разрешавате ли да изменя посоката?

— Разрешавам ви с готовност — отговори по-младата графиня.

— И аз мисля като вас, племенничке, че младежът ни желае доброто... — каза мадам Амлин. — Но размислете все пак... Така ще нарушим изричните указания на крал Луи.

— А защо сме длъжни да се придържаме към неговите указания? — запита мадам Изабел. — Не съм негова поданица, слава богу; а когато потърсих закрила от него, той злоупотреби с доверието ми. Аз няма да оскърбя този младеж, като почна да размислям на кого да вярвам: на него или на оня хитър и себелюбив тиран.

— Бог да ви благослови за тези думи, мадам — каза радостно Куентин; — и ако не заслужи така изразеното доверие, малко ще ми бъде да ме разчекнат с диви коне на тоя свят и да горя във вечни мъки на другия.

С тези думи той пришпори коня си и настигна циганина. Тоя знаменит мъж изглеждаше съвсем спокоен, сякаш бе забравил всичко. Обидите и заплахите никога не се задържаха или най-малко не личеше да се задържат в неговата памет; и когато Куентин поднови разговора, Хайредин започна да се държи така, като че не бяха си разменили тази сутрин нито една нелюбезна дума.

„Това куче не се зъби сега — помисли шотландецът, — защото смята да си разчисти сметките с мене веднъж завинаги, когато успее да ме сграбчи за гърлото. Но ще видим дали не можем да погубим един изменник със собствените му оръжия.“

— Уважаеми Хайредин — каза той, — ти пътуваш с нас от десет дни, а още не си ни показал ни веднъж изкуството си да предричаш бъдещето; макар че толкова обичаш да го вършиш, та проявяваше дарбата си във всеки манастир, гдето спирахме, дори с риск да ти платят с нощуване в купа сено.

— Не сте ми поискали да ви покажа изкуството си — отвърна циганинът. — И вие сте като всички други — задоволявате се да осмивате тайните, които не разбирате.

— Добре, дай ми тогава доказателство за умението си — каза Куентин, като свали ръкавицата си и подаде ръка на циганина.

Хайредин разгледа грижливо всички линии, кръстосани по дланта на шотландеца, и се спря внимателно на леките подутини в основата на пръстите, които се смятаха по онова време така тясно свързани с настроенията, навиците и съдбата на личността, както в наше време предполагат, че е свързан мозъкът.

— Тази ръка — започна Хайредин — говори за минали мъки и опасности. Виждам ранно опознаване с острието на меча; а сякаш и със закопчалките на молитвеника.

— Тези подробности от досегашния ми живот си могъл да научиш и отдругаде — каза Куентин; — кажи ми нещо за бъдещето.

— Тази линия от хълма на Венера — продължи циганинът, — която достига и придружава линията на живота, показва женитба по любов, чрез която собственикът на ръката ще получи голямо богатство, благородническа титла и истинско щастие.

— Такива обещания сигурно даваш на всички, които се допитват до тебе — възрази Куентин; — те са неразделна част от занаята ти.

— Каквото ти казвам, е толкова вярно — отвърна Хайредин, — колкото и това, че много скоро ще те връхлети голяма опасност, ей тази широка кървавочервена линия, която пресича напреко дланта, предсказва удар с меч или друго някакво насилие, от което ще ви спаси един верен приятел.

— Самият ти, нали? — запита Куентин, възмутен, че гадателят разчита на лековерието му и се опитва да се прослави, като предскаже последиците от собствената си измяна.

— Моето изкуство — отвърна циганинът — не казва нищо, свързано със самия мене.

— В това отношение — каза Куентин — познанията на гадателите в моята родина превъзхождат твоето прехвалено умение; защото тяхното изкуство им предрича опасностите, които ги заплашват. Преди да напусна нашите планини, аз поусвоих донегде ясновидството, с което са надарени жителите им; и ще ти дам ей сега доказателство за това, като благодарност за твоето гадание. Опасността, която ми предсказа, Хайредин, се намира по десния бряг на реката... и аз ще я отбягна, като продължа към Лиеж по левия.

Водачът го изслуша с безучастие, което Куентин не можеше никак да си обясни, като знаеше замислите му.

— Ако изпълните намерението си — отговори циганинът, — опасността ще се прехвърли от вашата съдба на моята.

— Доколкото помня — възрази Куентин, — ти каза преди малко, че не можеш да предвиждаш собствената си съдба?

— Не мога да я предвиждам така, както преди малко предсказах вашата — отвърна Хайредин; — но не е необходимо да познаваш много Луи Валоа, за да предскажеш, че той ще обеси водача, ако вие намерите за добре да се отклоните от пътя, който ви е препоръчал.

— Безопасното достигане до целта на пътуването — каза Куентин — ще изкупи едно отклонение от предписаната посока.

— Да — възрази циганинът, — ако сте уверен, че кралят е имал предвид такъв край на това поклонничество, за какъвто е намекнал пред вас.

— А какъв друг край може да е замислил? И защо предполагаш, че е имал предвид друга цел, а не тази, която даде в указанията си? — попита Куентин.

— Чисто и просто — отвърна циганинът, — защото тези, които познават поне от малко благочестивейшия крал, са уверени, че той не говори никога това, което най-много желае. Предавам шията си на бесило една година преди да ѝ е писано, ако при дванадесет посолства, изпратени от Луи, поне при единадесетте не е останало на дъното на рога с мастило нещичко недоизказано в препоръчителните писма.

— Не искам и да зная твоите скверни подозрения — отвърна Куентин; — моят дълг е ясен и строг — да отведа безопасно дамите в Лиеж. Смятам, че ще изпълня по-добре този дълг, като променя предписания път и поемам отговорността да тръгна по левия бряг на Мьоза. Това е всъщност и най-прекият път до Лиеж. Ако решим да минем през реката, безцелно бихме се изморявали и губили време... Защо?

— Само защото поклонничките, за каквито се представят и вашите дами, не минават Мьоза чак при Лиеж, когато отиват за Кьолн — отвърна Хайредин; — и ще излезе, че пътят им противоречи на обявената от тях цел на пътуването им.

— Ако ни обвинят на това основание — заяви Куентин, — ще кажем, че страхът от проклетия Гелдерландски херцог, от Гийом дьо ла Марк, от разбойниците и ландскнехтите по десния бряг на реката е оправдание да тръгнем по левия.

— Както обичате, сеньор — отговори циганинът. — Аз съм еднакво готов да ви вода и по левия, и по десния бряг на Мьоза... Но оправданието до господаря си ще трябва да приготвите сам.

Макар и малко изненадан, Куентин се зарадва от тази готовност (или най-малко съгласие) на Хайредин да променят пътя; защото се нуждаеше от неговите услуги, а се страхуваше, че объркването на предателските му планове можеше да тласне циганина към някои крайни действия; но не смееше все пак да го изгони, защото това значеше да докара по новия път Гийом дьо ла Марк, с когото водачът беше във връзка. Като го задържа при себе си, Куентин се надяваше да му попречи да се свърже зад гърба му с непознати хора.

И така малката дружина изостави първоначално определения път и продължи по левия бряг на широката Мьоза така бързо и благополучно, че на другата сутрин стигнаха до целта на своето пътуване. Оказа се, че лиежският епископ се намира в хубавия замък Шонвалд, на около една миля от Лиеж, на почивка, както заявяваше

сам, но по-вероятно, за да не бъде нападнат ненадейно от бунтарски настроените граждани.

Когато приближиха замъка, забелязаха, че архиепископът се връща с голяма свита от града, гдето бе ходил да отслужи тържествена литургия. Той вървеше начело на великолепно шествие от духовници, граждани и военни или както гласи старинната песен:

*С много хоругвоносци пред него
и много копиеносци след него.*

Тази процесия представляше прекрасна гледка; краят ѝ се извиваше покрай зеления бряг на широката Мъза, а началото вече навлизаше в парадния готически вход на епископската резиденция.

Но когато приближи съвсем, дружинката откри, че около замъка се чувстваше неувереност и несигурност, които противоречаха на току-що наблюдавания показан разкош и могъщество. Силни войскове патрули пазеха замъка и сновяха из околността; а външният вид на епископския дом доказваше, че преосвещеният архиепископ се чувства застрашен, щом е сметнал за необходимо да вземе такива отбранителни мерки. След като Куентин съобщи за пристигането им, дамите Дьо Кроа бяха въведени почтително в една голяма зала, гдето епископът ги приветства сърдечно, придружен от малка свита. Той не позволи да му целунат ръка, но сам ги целуна по челото — една царствена любезност към красиви дами и бащинска нежност на пастир към сестри от паството му.

Сегашният лиежки епископ Луи дьо Бурбон беше наистина добър и благороден принц; вярно е, че невинаги се придържаше строго в рамките на своето звание; но в замяна беше винаги откровен и почтен — две неизменни отлики на бурбонския дом.

С напредването на годините той бе възприел държане, което подходеше повече на църковния му сан, и съседните принцове обичаха този благороден духовник, щедър и великодушен в обикновения си живот, макар и не особено строг аскет, който управляваше търпеливо и спокойно своето богато непокорно паство и по-скоро насърчаваше, отколкото потушаваше бунтарските му настроения.

Епископът беше толкова сигурен съюзник на Бургундския херцог, че последният се смяташе за съуправител в епархията му и отплащаше за добродушната отстъпчивост на архиерея да се съгласява с искания, които беше в правото си да отхвърли, като вземаше неговата страна във всички спорове с гражданите, с избухливата решителност, присъща на характера му. Херцогът заявяваше, че смята Лиеж за свое владение, а епископа за свой брат (всъщност те можеха и да минат за братя, защото първата жена на херцога беше сестра на епископа) и всеки, който създава неприятности на Луи дьо Бурбон, ще има да се разправя с Шарл Бургундски; тази заплаха, като имаме предвид нрава и силата на този, който я изказваше, можеше да стресне всекиго освен непокорните лиежци, на които — според старата поговорка — богатството бе взело ума.

Както вече казахме, архиероят увери дамите Дьо Кроа, че ще се застъпи за тях с цялото си влияние пред бургундския двор и се надяваше това застъпничество да има успех, защото според последните слухове Кампо Басо бил изгубил благоволенieto на херцога. Обеща им и да ги закриля доколкото му е възможно; но въздишката, придружила това уверение, подсказваше, че възможностите му са по-малки, отколкото би желал да признае.

— Във всеки случай, мили мои чада — каза епископът с все същата бургонска любезност и духовническа кротост, — Бог не ще допусне да изоставя агнето в лапите на свирепия вълк, нито благородни дами в ръцете на разбойници. Аз съм миролюбив човек, при все че домът ми звънти от оръжия; но бъдете сигурни, че ще се грижа за вашата безопасност, както за моята собствена; и ако работите тук се влошат още повече — а да се надяваме, че с Божия помощ това няма да стане, — ще ви изпратим със сигурна охрана в Германия; нищо, нито дори волята на нашия брат и покровител Шарл Бургундски, не ще ни принуди да сторим към вас нещо противно на вашите желания. Не можем да ви изпратим в манастир; защото лиежките граждани са до такава степен под влияние на сатаната, че ние сме сигурни във властта си само в нашия замък, при охраната на нашите войници. Но тук вие сте добре дошли и свитата ви ще бъде достойно приета, особено младият човек, когото така настойчиво препоръчвате на грижите ни и когото нарочно благославяме.

Куентин коленичи, както беше прието, за да получи благословията на епископа.

— Тук — продължи добрият архиерей — вие ще живеете със сестра ми Изабел, трирската канониса; с нея няма да се изложите дори в дома на такъв весел ерген като лиежкия епископ.

Щом завърши приветствието за добре дошли, той поведе любезно дамите към отделението на сестра си. Майордомът му, бивш офицер, приел дяконски чин, полумирянин, полумонах по държане, се зае да окаже на Куентин препоръчаното от господаря му гостоприемство; останалите лица от свитата на дамите Дьо Кроа бяха настанени в помещенията за прислугата.

При това настаняване Куентин забеляза, че присъствието на циганина, срещу което толкова много роптаеха в малките манастири, не предизвика никакво възражение, дори не бе забелязано в дома на този богат и, направо казано, светски духовник.

[1] Naïveté (Фр.) — чистосърдечие, простодушие. Б.пр. ↑

[2]

*Vox quoque Moerim
Jam iuqit ipsa; Lupi Moerim videre priores.
Virgilii, Bc. Ecloga*

*Самият глас напусна Мерим;
вълците първи видяха Мерим.
Вергилий, Букодики.*

Обяснявайки този пасаж, коментаторите добавят мнението на Плиний: „В Италия се смята, че е лошо да те види вълк, защото човек онемявал, ако вълкът го забележи пръв“. Б.пр. ↑

ДЕВЕТНАДЕСЕТА ГЛАВА

ГРАДЪТ

*Добри приятели мои, дано
не ви подбудя към ненадеен бунт!*
Шекспир — „Юлий Цезар“

Отделен от мадам Изабел, чиито погледи бяха в продължение на толкова дни негова пътеводна звезда, Куентин чувстваше странна сърдечна пустота и мраз, каквито не бе изпитвал ни веднъж досега при многобройните превратности в своя живот. Прекратяването на тази наложена от условията близост беше, разбира се, неизбежно, след като графинята получи постоянно убежище; защото под какъв предлог би могла — дори ако такава недопустима мисъл би й минала през ум — да задържи при себе си един галантен млад оръженосец като Куентин?

Но мъката не ставаше по-лека от това, че раздялата е била неизбежна, и гордото сърце на Куентин страдаше от съзнанието, че го отпратиха като обикновен куриер или страж, който е изпълнил длъжността си; а очите му проляха тайно една-две сълзи върху развалините на въздушните кули, които си бе градил при това прекрасно пътуване. Той направи храбро, но напразно усилие да се освободи от своето униние; и като отстъпи пред скръбта, която не можа да сподави, седна в дълбоката ниша на един прозорец в голямата готическа зала на замъка Шонвалд и се замисли за жестоката съдба, която го бе лишила от титла и богатство и му отнемаше възможността да продължи дръзкото си ухаждане.

За да се разсее, Куентин изпрати по войника Шарло писма до двора на Луи, за да съобщи, че дамите Дьо Кроа са пристигнали благополучно в Лиеж. Най-послед естествената му жизнерадост надви,

събудена от заглавието на старинен roman^[1], току-що напечатан в Страсбург и отворен пред него до прозореца; това заглавие гласеше:

КАК ЕДИН БЕДЕН ОРЪЖЕНОСЕЦ СЕ ВЛЮБИЛ В ДЪЩЕРЯТА НА УНГАРСКИЯ КРАЛ.

Докато разчиташе готическите букви на песента, напомняща собственото му положение, Куентин усети, че някой го побутна по рамото; когато вдигна глава, видя до себе си циганина.

Хайредин му беше винаги неприятен, а след откриване на измяната му бе станал съвсем противен, затова Куентин го запита рязко как си позволява да докосва с пръст християнин и благородник.

— Само защото исках да узная — отвърна циганинът — дали християнският благородник е загубил осезанието като зрението и слуха си. От пет минути вече ви говоря, а вие сте се загледали в тая жълта хартия, която сякаш ви е омагьосала и превърнала в статуя.

— Добре, казвай какво искаш и се махай!

— Искам каквото искат всички хора, макар че малцина остават доволни от него — каза Хайредин; — искам си заплатата; десетте жълтици, загдето доведох дамите дотук.

— Как се осмеляваш да искаш награда, след като ти пощадих живота? — отвърна сурово Дърюрд. — Ти знаеш много добре, че смяташе да ги предадеш по време на пътуването.

— Но не ги предадох — възрази Хайредин; — ако ги бях предал, нямаше да искам награда нито от вас, нито от тях, а от ония, които щяха да спечелят, ако ви бях задържал по десния бряг на реката. Трябва да ми плати този, на когото съм услужил.

— Добре, изменнико, дръж и дано наградата ти погине заедно с тебе! — отвърна Куентин, докато му броеше парите. — Върви при Арденския глиган или по дяволите! Но не ми се мяркай повече пред очите, за да не те пратя сам при тях, преди да ти е дошло времето!

— При Арденския глиган! — повтори циганинът с много по-голяма изненада, отколкото лицето му обикновено изразяваше; — не само по смътно предположение значи... или по безосновно подозрение... настоявахте да променим пътя? Възможно ли е... има ли и в други страни гадатели по-изкусни от тия в нашето скитническо племе? Върбата, под която разговаряхме, не може да приказва. Впрочем, да! Какъв глупак съм!... Открих!... Открих!... Върбата край рекичката при манастира е на половин миля от оня кошер лентяи...

Спомням си как я погледнахте, когато минахме край нея... Тя не може наистина да приказва, но може да скрие човек, който ще подслушва! Отсега нататък ще си правя срещите на открито; никакви магарешки тръне наблизко, за да се крие из тях някой шотландец... Ха, ха, ха! Шотландецът победи циганина със собственото му оръжие. Но знай, Куентин Дъръурд, че си ме изиграл във вреда на собственото си щастие... Да! Щастието, което ти предрекох, щеше непременно да се изпълни, ако не беше твоето упорство.

— Кълна се в свети Андрей! — извика Куентин. — Твоето нахалство наистина ме размива... Как и в какво би ми помогнало твоето предателство? Чух, че уговорихте да пощадят живота ми, но твоите достойни съюзници щяха веднага да забравят обещанието си, щом работата стигнеше до бой... А какво друго освен смърт или пленничество би могла да ми донесе твоята измяна — това никои човешки ум не би успял да отгатне.

— Няма защо и да мислите по тоя въпрос — каза Хайредин, — защото аз възнамерявам да ви изненадам още веднъж с признателността си. Ако бяхте задържали възнаграждението ми, щях да сметна, че сме се разплатили и щях да ви изоставя на собствената ви глупост, но сега ви оставам все още длъжник за оная случка край брега на Шер.

— Струва ми се, че се разплатихме окончателно, като те наругах и оскърбих — каза Куентин.

— И добра, и лоша дума на везни не се мери — каза циганинът. — Ако ме бяхте ударили, вместо да ме заплашвате...

— Много е вероятно да се разплатим и по тоя начин, ако продължиш да ме предизвикваш.

— Не бих ви посъветвал — каза циганинът; — подобно заплащане, извършено безразсъдно, може да надхвърли дълга и везните да натежат злополучно за вас; а пък аз не съм човек да забравя или опростя вземанията си. Сега сбогом, но не за дълго... Отивам да пожелаем добър път на дамите Дьо Кроа.

— Ти? — извика смаян Куентин. — Ти да бъдеш приет от графините, и то тук, гдето те са почти затворнички под закрилата на благородната канониса, сестрата на епископа? Невъзможно!

— И въпреки това Мартон чака да ме заведе при тях — отвърна насмешливо циганинът; — моля да ми простите, ако ви оставям малко

прибързано.

Той се обърна да излезе, но веднага се върна и каза, като наблягаше на всяка дума:

— Зная надеждите ви... Те са много смели, но не и напразни, ако ви помогна. Зная страховете ви... Те налагат благоразумие, не и плахост. Всяка жена може да се спечели. Думата граф е само титла, която би подходдала на Куентин така добре, колкото херцогската подходда на Шарл или кралската — на Луи.

Дъруърд не бе успял още да отговори, когато циганинът напусна залата. Той веднага тръгна подир него; но Хайредин познаваше по-добре от шотландеца коридорите на двореца, използва спечелената преднина и изчезна по една малка задна стълба. Куентин все пак продължи да го гони, макар че сам не разбираше защо го върши. Стълбата стигаше до врата, която водеше в градината; там той зърна отново циганина, забързал под свод от преплетени вейки.

Градината беше заградена от двете страни със сградите на замъка — огромно старо здание с бойници и кули, полукрепост, полуманастир. Другите две страни бяха защитени с висок крепостен зид. Като стигна до една задна врата под широк и масивен свод, обрасъл с бръшлян, Хайредин се обърна и помахна победоносно с ръка на Куентин, който видя, че вратата наистина се отвори от Мартон и циганинът влезе в жилището на графините Дьо Кроа. Куентин прехапа възмутено устни и се укори гневно, загдето не бе предупредил открито дамите за подлостта на Хайредин и за коварните му замисли против тях. Безочливостта, с която циганинът бе обещал да подкрепи ухажването му, засили още повече гнева и отвращението на шотландеца; стори му се, че самата ръка на графиня Изабел би била осквернена, ако я получи с подобно съучастие. „Всичко това е все пак някаква измама — каза си той... — някаква гадна хитрост. Кой знае под какъв лъжлив предлог и с какви опасни намерения е намерил достъп до тия дами. Добре че научих къде са ги настанили. Ще издебна Мартон и ще поискам да ме приемат, ако не за друго, то поне да ги предупредя, че трябва да се пазят. Тежко е да си служи с хитрост и да чакам, когато хора като него влизат открито и без да се стесняват. Но дамите ще разберат все пак, че макар и да не ги виждам, безопасността на мадам Изабел е все още едничката ми грижа.“

Докато младият влюбен размишляваше така, от същата врата, отгдето самият той бе влязъл в градината, към него се приближи един стар прислужник на епископа и му каза почитателно, че градината е запазена само за епископа и за най-знатни гости.

Куентин трябваше да изслуша това съобщение два пъти, за да разбере за какво става дума; след това трепна, сякаш се събуди от сън, поклони се и побърза да излезе, последван от придворния, който през цялото време му се извиняваше, че трябвало да изпълни дълга си. В желанието си да заглади оскърблението, което предполагаше, че е нанесъл на Дъруърд, старецът така го отегчи с опита си да го развлече, щото Куентин го наруга на ум за това служебно престараване и за да се отърве от него, се престори, че иска да посети града, закъдето тръгна веднага с такъв ход, който угаси незабавно у придворния желанието да го придружи по-далеко от подвижния мост. След няколко минути Куентин влезе през крепостните врати на Лиеж, по това време един от най-богатите градове във Фландрия, а следователно и в света.

Дори когато е причинена от любов, тъгата не прониква никога така дълбоко — поне в мъжествените души, — както възторжените страдалци са склонни да мислят. Тя се поддава на неочакваните и силни впечатления, на промените, на новите гледки, пробуждащи нови мисли, на шума от човешко гъмжило. След няколко минути вниманието на Куентин бе така погълнато от разнообразните, бързо сменящи се гледки из шумните улици на Лиеж, сякаш на света не съществуваше нито циганинът, нито дори графиня Изабел.

Високите сгради... внушителните, макар и тесни, мрачни улици... великолепието на скъпите стоки и разкошни рицарски доспехи, изложени по складове и магазини... тротоарите, гдето гражданите от всякакви класи бързаха нагоре-надолу, загрижени и важни или шумно бърбиви... огромните коли, натоварени със стоки за износ — сукна и тънки вълнени платове, оръжия, гвоздеи и железария, или с вносни стоки, докарани за нуждите на богатия град и за препродажба по други места... всичко това представляваше поразителна гледка от богатство, шум и блясък свършено непозната досега за Куентин. Той се възхищаваше и на многобройните ръкави и канали, които изтичаха от Мьоза или се вливаха в тая широка река, пресичаха града в различни направления и свързваха кварталите с удобни водни пътища; не пропусна да изслуша и една литургия в

прочутата старинна черква „Свети Ламбер“, строена, както разправяха, в осмия век.

На излизане от молитвения дом, както гледаше любопитно наоколо си, Куентин забеляза, че и сам той е наблюдаван внимателно от група солидни граждани, застанали сякаш да го чакат пред входа на черквата. Щом го видяха, те започнаха да шушукат, броят на зяпачите скоро се увеличи и всички го загледаха не само с любопитство, но дори с почителност.

След малко той бе заобиколен от доста голяма тълпа, която отстъпваше пред него, за да му прави път; и всички внимаваха да не го докосват или да пречат на движението му. Но положението му беше все пак доста неприятно, затова той реши да се измъкне някак от него и да поиска от тия хора обяснение за държането им.

Куентин се поогледа и като спря поглед върху един весел, едър, почтен мъж, когото — по кадифеното палто и златната верижка — сметна за виден гражданин, а може би и висш чиновник, го запита:

— Какво толкова особено има в моята външност, което привлича вниманието ви? Или пък жителите, на Лиеж имат навик да се струпват всякога около чужденец, дошъл да посети града им?

— Сигурно не, драги сеньор — отвърна гражданинът; — нито лиежци са любопитни безделници, нито в облеклото или във външността ви има нещо особено освен това, което моите съграждани посрещат винаги с радост и уважение.

— Всичко това е много любезно, уважаеми господине — каза Куентин; — но кълна се в кръста на свети Андрей, че нищо не разбирам от тия думи.

— Вашата клетва, сеньор — отговори лиежкият търговец, — както и произношението ви ме убеждават, че нашите предположения са правилни.

— Кълна се в моя светец-покровител свети Куентин! — продължи Дърруърд. — Разбирам ви още по-малко, отколкото досега.

— Да продължим — каза лиежанинът, като го гледаше все така самоуверено, многозначително и любезно. — Не нам се пада сигурно да изтъкваме това, което вие, уважаеми сеньор, намирате за уместно да скривате. Но защо се кълнете в свети Куентин, щом не искате да си обясня смисъла на думите ви?... Ние знаем, че добрият граф Дьо Сен Пол се намира там и поддържа нашето дело.

— Кълна се в живота си — заяви Куентин, — вие се заблуждавате... Аз не познавам никакъв Сен Пол.

— Всъщност ние нищо не ви питаме — каза гражданинът; — искам да ви кажа само... че аз съм Павийон.

— Какво ми влиза в работа кой сте, сеньор Павийон? — отвърна Куентин.

— Да... разбира се... Исках само да ви кажа, че заслужавам доверие... Ето и колегата ми Руслер.

Снажният градски съветник Руслер пристъпи напред, а добре закръгленият му корем „раздруса като стенобитна машина множеството пред себе си“; след това той прошепна на съседа си да бъде по-предпазлив и добави с упрек:

— Забравяте, драги колега, че сме съвсем на открито... Сеньорът ще дойде у вас или у мене, ще изпие чаша рейнско със захар и там ще чуем повече известия от нашия добър приятел и съюзник, когото обичаме с цялото си честно фламандско сърце.

— Не ви нося никакви вести от никого — заяви нетърпеливо Куентин; — нито ми трябва вашето рейнско; моля ви само, като знатни и почтени хора, да разпръснете тези безделници, за да напусна града ви така безшумно, както влязох в него.

— Добре, сеньор — каза Руслер; — щом държите толкова много на своето инкогнито дори пред нас, доверени хора, позволете да ви запитам откровено, защо, като искате да не ви познаят в Лиеж, носите на ръкава си нашивката на вашата част?

— Каква нашивка и каква част? — запита Куентин. — Изглеждате почтени и сериозни граждани, а пък, ей богу, или сте полудели, или искате да ме подлудите.

— Дявол да го вземе! — каза първият гражданин. — Този младеж може да накара и свети Ламбер да изругае! Та кой друг, ако не шотландските гвардейци на крал Луи носят барети с кръста на свети Андрей и с кралска лилия?

— Какво чудно има в това, че нося знаците на моята част, ако съм стрелец от шотландската гвардия? — запита нетърпеливо Куентин.

— Призна, призна! — извикаха Руслер и Павийон, като се обърнаха победоносно към събраните граждани и размахаха ръце, а кръглите им лица засияха от радост. — Призна, че е стрелец от гвардията на Луи... Луи, защитника на лиежката свобода!

Из множеството се понесе общ вик, в който се долавяха отделни възклицания: „Да живее Луи Френски! Да живее шотландската гвардия! Да живее доблестният стрелец! Свобода и права или смърт! Долу данъците! Да живее доблестният Арденски глиган! Долу Шарл Бургундски! Долу Бурбонът и архиерейството му!“

Полузамаян от олелията, която се надигаше и стихваше като морски вълни, подета от хиляди гласове, които ревяха в хор откъм далечни улици и площади, Куентин успя най-последно да отгатне смисъла на тази врява и да си състави план за собственото си поведение.

Той бе забравил, че след схватката с Орлеанския херцог, и Дюноа един от другарите му бе взел по заповед на лорд Крофорд шлема, кльцнат от сабята на Дюноа, и му бе дал бронирана барета, която беше част от добре познатата униформа на шотландските гвардейци. Съвсем естествено беше появата на лице от една военна част, така близка до личността на френския крал, да се изтълкува от жителите на Лиеж като решение на Луи да ги подкрепи открито; и тази поява на един-единствен стрелец се разрасна до залог за незабавна дейна помощ от страна на краля... дори до увереност, че войските му вече навлизат в града през някоя — никой не можеше да каже точно през коя — от градските врати.

Куентин разбра, че е невъзможно да измени това всеобщо убеждение... нещо повече, всеки опит да разочарова тези хора, обзети така упорито от своята вяра, можеше да го въввлече в опасност, на каквато намираще за безполезно да се изложи. Затова веднага реши да не спори и да се измъкне колкото може по-безшумно. Това решение той взе тъкмо когато го поведоха към градския дом, гдето първенците на града се бяха събрали набързо, за да чуят новините, които предполагаша, че им носи, и да му дадат разкошно угощение.

Въпреки протестите си, които бяха отдадени на неговата скромност, той трябваше да изпита най-неприятната страна на славата. Двамата общински съветници и кметове на града, го бяха уловили здраво под ръка. А Никел Блок, главатар на месарското сдружение, повикан набързо от кланицата, размахваше своята окървавена смъртоносна брадвичка със смелост и изисканост, каквато можеше да внуши само *брантвайна*^[2]. Зад него вървеше високият, мършав, кокалест, стопроцентово пиян и стопроцентово родолюбив Клаус Хамерлайн, председател на железарския цех, последван най-малко от

хиляда неумити майстори от същото съсловие. Тъкачи, ковачи, въжари, занаятчии от всякаква степен и звание изникваха от тъмните и тесни улички, за да се присъединят към шествието. Бягството оттук изглеждаше отчаяно и невъзможно начинание.

При тази безизходица Куентин се обърна към Руслер, който го държеше за едната ръка, и към Павийон, стиснал здраво другата, за да го водят пред множеството, което не преставаше да го акламира. Той им обясни набързо, че е сложил, без да мисли баретата на шотландски гвардеец, след като шлемът му пострадал случайно при пътуването; и съжалявал, че поради това обстоятелство, както и поради проникателността на лиежци, отгатнали веднага неговата длъжност и целта на посещението му, тайната е била открита; и заяви, че ако го заведат в градския дом, ще бъде навярно принуден да съобщи пред всички първенци това, което кралят го е натоварил да предаде само на двамата му добри приятели — майнхерс^[3] Руслер и Павийон.

Този намек подежда като магия на двамата главни водачи на недоволните граждани; защото и те, както всички народни водачи, желяха да задържат колкото е възможно по-дълго ръководството само в свои ръце. Затова се съгласиха веднага, че Куентин трябва да напусне засега Лиеж и да дойде отново през нощта, за да поговори насаме с тях в дома на Руслер, близо до крепостната врата срещу Шонвалд. Куентин им обясни, че е отседнал в двореца на епископа, под предлог да му предаде известия от френския двор, макар че истинската му мисия била да се срещне с лиежките граждани; а тази тайнственост заедно с личността и званието на пратеника беше така естествена за характера на Луи, че не пробуди нито съмнение, нито изненада.

Почти веднага след този *éclaircissement*^[4] тълпата стигна пред дома на Павийон; къщата се намираше на една от главните улици, но през задния двор и през широко празно място, заето от дъбилни ями и други кожухарски съоръжения (защото родолюбивият гражданин беше кожухар), се стигаше до самата Мъоза.

Естествено беше Павийон да покани у дома си предполагаемия пратеник на Луи и спирането пред къщата не предизвика изненада сред множеството; напротив, майнхер Павийон бе приветстван с гръмко *vivat*^[5]!, когато въведе вкъщи видния гост. Куентин смени веднага баретата си с един кожен калпак, а униформата скри под дълъг плащ. След това Павийон му даде пропуск за влизане и излизане през

градските врати по всяко време на деня и нощта и накрая го повери на дъщеря си, хубавичко, усмихнато фламандско девойче, като ѝ обясни как да го изведе от града; а сам се върна при другаря си, за да заблудят своите приятели в градския дом с най-приемливите обяснения за изчезването на пратеника на Луи. Не можем (както казва лакеят в една старинна комедия) да припомним как точно овенът водач е излъгал стадото; но няма нищо по-лесно от това да измамиш множество, чиито предразсъдъци са свършили наполовина тази задача, още преди измамникът да си е отворил устата.

Щом достойният гражданин излезе, пълничката Трудхен — с изчервявания и стеснителни усмивки, които много подхождаха на черешовите устни, засмените сини очи и прозрачно-свежата ѝ кожа — поведе красивия чужденец по сенчестите пътечки в градината на господин Павийон към реката и почака, докато той се настани в лодката, която двама яки фламандци с къси панталони, кожени калпаци и стегнати куртки с много копчета бяха приготвили толкова бързо, колкото допускаше тромавостта им на полски жители.

Тъй като хубавичката Трудхен говореше само немски, Куентин — да не сметнем това за оскърбление на вярната му любов към графиня Дьо Кроа! — можеше да изкаже признателността си само с една целувка по черешовите устни, дадена твърде изискано и приета със скромна благодарност; защото младежи с осанката и лицето на нашия шотландски стрелец не се виждаха всеки ден сред лиежката *bourgeoisie*^[6].

Докато гребците отвеждаха лодката по ленивите води на Мьоза край градските укрепления, Куентин имаше достатъчно време да размисли как ще трябва да обясни своето лиежко приключение, когато се върне в шонвалдския замък; и като не искаше да издаде тези, които му се бяха доверили по недоразумение, нито да скрие от гостоприемния архиерей бунтовното настроение в столицата му, той реши да се ограничи в общи приказки, които биха подсказали на епископа опасността, без да изложат някого на отмъщението му.

Той слезе от лодката на половин миля от замъка и за най-голяма радост на гребците ги възнагради с един гулден^[7]. Макар че разстоянието до Шонвалд не беше голямо, камбаната бе отзвънила вече за обяд; освен това Куентин откри, че е стигнал до замъка не откъм главния вход и щеше още повече да закъснее, ако реши да

заобиколи. Затова тръгна направо към най-близката зъбчата стена, като предположи, че тя загражда може би познатата му градина; стената имаше вратичка, а за вратичката беше завързана лодка, с която биха могли да го прекарат през рова. Когато наближи с надежда да влезе по този начин, той видя, че вратичката се отвори, един мъж излезе, скочи в лодката, бутна я към отсрещната страна на рова и веднага я върна с дългия прът към мястото, откъдето се бе качил. Куентин забеляза, че това е циганинът, който иска да отбегне срещата (а това не беше мъчно) и пое по друга посока към Лиеж, изчезвайки скоро от погледа му.

Неочакваната среща даде на Куентин нов повод за догадки. Дали този поганец е бил през цялото време у дамите Дьо Кроа и защо те са го удостоили с такъв продължителен прием? Измъчван от тази мисъл, Дърюърд реши непременно да поиска от тях обяснение, за да може да им разкрие едновременно и предателството на Хайредин, и опасното положение, в което техният покровител, епископът, се намира поради бунтарските настроения в Лиеж.

С това решение Куентин влезе в замъка през главния вход и намери, че онази част от придворните, която се хранеше в голямата зала, именно клирът^[8], офицерите на епископа и чужденците, които не принадлежаха към най-висшето дворянство, бяха вече на трапезата. На горния ѝ край имаше все пак едно запазено място до придворния капелан на епископа, който посрещна чужденеца със старата ученическа шегата: *sero venientibus — ossa*^[9], като в същото време се погрижи така да напълни чинията му с избрани деликатеси, та да не допусне думите му да заприличат на действителност; защото в такъв случай, както казват в родината на Куентин, шегата вече не е шегата или в най-добрия случай е безвкусна шегата.^[10]

За да не го сметнат за невъзпитан, Куентин описа накратко суматохата в Лиеж, когато разбрали, че е стрелец от шотландската гвардия на Луи и се постара да даде весел обрат на случката, като разказа, че едва бил спасен от един дебел лиежки гражданин и от хубавичката му дъщеря.

Но присъстващите бяха толкова развълнувани от вестите за настроението в града, та не усетиха шегата. Всички престанаха да се хранят, докато Куентин говореше; когато той свърши, настъпи дълбоко мълчание, нарушено само от майордома, който промълви тъжно:

— Господи, дано по-скоро да дойдат стоте бургундски копиеносци!

— Защо разчитате толкова много на тях? — запита Куентин. — Тук имате толкова опитни войници; а враговете ви са обикновени въстаници от един разбунтуван град, които ще се разбягат, щом зърнат бойно знаме и строени конници.

— Вие не познавате лиежци — каза капеланът. — За тях и за жителите на Ганд може да се каже, че са най-суровите и неукротими бунтари в Европа. Бургундският херцог ги наказва на два пъти заради многократните им бунтове срещу епископа, на два пъти жестоко потуши въстанията им, отне им привилегиите и знамената, наложи им данъци, каквито не бе взимал дотогава от нито един свободен град в империята... Последния път ги разби в кръвопролитен бой при Сен Трон, гдето лиежци загубиха почти шест хиляди души убити или удавени при бягството; след това, за да не им остави никаква възможност за нов бунт, херцог Шарл отказа да влезе през отворените врати, а събори четиридесет аршина от крепостната стена, влезе в Лиеж като победител през този пробив начело на войската си със спуснат наличник и копие на седлото. Лиежци бяха уверени, че ако не е било застъпничеството на баща му, херцог Филип Добрия, херцог Шарл, тогава още граф Дьо Шарлроа, щял да предаде града им на разграбване. И все пак, въпреки тези пресни спомени, въпреки непоправените стени и почти празните военни складове, стига им да видят баретата на един стрелец, за да започнат безредици. Дано Бог се смили! Но страх ме е, че пак ще се лее кръв между такова буйно население и такъв избухлив владетел; и бих предпочел моят предобър и благ господар да имаше не толкова голяма, но по-спокойна епархия; защото короната му е подплатена с тръни вместо с хермелин. Казвам ви това, сеньор, за да разберете, че ако не ви задържа някакво задължение тук, Шонвалд е място, отгдето всеки разумен човек би трябвало да избяга колкото може по-скоро. Предполагам, че вашите дами са на същото мнение; защото един от прислужниците, които ги придружаваха при пътуването, бе изпратен от тях обратно във френския двор с писма, навярно за да съобщят намерението си да потърсят по-сигурно убежище.

[1] Балада за рицарски подвизи. Б.пр. ↑

[2] Ракия. Б.пр. ↑

[3] Майнхерс (нем.) — господа. Б.пр. ↑

[4] Ёс Iaircissement (фр.) — обяснение. Б.пр. ↑

[5] Vivat (лат.) — ура! Б.пр. ↑

[6] Bourgeoisie (фр.) — гражданство. Б.пр.

Приключението на Куентин в Лиеж може да изглежда пресилено; но известно е, че и най-дребни обстоятелства могат да повлияят на общественото мнение в мигове на съмнение и несигурност. Мнозина наши читатели навярно помнят, че когато холандците се готвеха да въстанат срещу френското иго, стремежът им за освобождение получи мощен подтик от пристигането на англичанин в доброволческа униформа; макар че той беше частно лице, неговото присъствие се посрещна като залог за подкрепа от страна на Англия. ↑

[7] Гулден — холандска златна монета с различен курс през вековете. Б.пр. ↑

[8] Клир — всички духовни лица в една черква. Б.пр. ↑

[9] Sero venientibus — ossa (лат.) — на закъснелите — кокали. Б.пр. ↑

[10] Вярна шега не е шега — казват шотландците. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТА ГЛАВА

ПИСЪМЦЕТО

*Напред! И ще успееш, ако пожелаеш...
Ако ли ме, пък остане между слугите,
до щастиято недостоеен да се доближиш.*
Шекспир — „Дванадесета нощ“

Когато трапезата бе раздигната, капеланът, може би защото обществото на Куентин Дърюърд му бе харесало или защото искаше да изтръгне повече подробности за събитията от сутринта, отведе шотландеца в едно отстранено помещение с прозорци само към градината; и като забеляза, че погледът на госта се устреми доста нетърпеливо нататък, предложи на Куентин да слязат, за да разгледат интересните чуждоземни храсти, с които епископът я бе обогатил.

Куентин заяви, че не желае да се натрапва и обясни отказа си със забележката, която му бе направена сутринта. Капеланът се усмихна:

— Съществува наистина една отдавнашна заповед да не се влиза в частната градина на епископа; но тя — добави усмихнато той — е от времето, когато нашият преосвещен отец беше едва тридесетинагодишен и много прекрасни дами посещаваха замъка, за да получат душевна утеха от височайшия архиерей. Необходимо беше — продължи той с наведен поглед и лукава усмивка — тези дами с измъчена душа, настанявани винаги в отделението, заето сега от благородната канониса, да има къде да излязат на въздух, без да бъдат изложени на нахални погледи. Но напоследък — продължи капеланът, — макар и не отменена официално, тази забрана никак не се спазва и е останала само като суеверие в съзнанието на един престарял церемониалмайстор. Ако желаете — настоя той, — ще слезем да видим дали ще срещнем някого.

Нищо не би било така приятно на Куентин, както свободният достъп в градината; защото, разчитайки на щастие, подпомагало досега любовта му, той се надяваше да срещне или поне да зърне своята любима на някой прозорец, балкон или друго кътче, както бе станало в странноприемница *Кралска лилия* и от кулата на дофина в Плеси. Гдето и да се намираще, Изабел си оставаше за него Дамата от кулата.

Когато слязоха в градината, Дърюърд откри, че новият му приятел е напълно светски философ, зает изключително със земни грижи; докато Куентин, макар и да не оглеждаше като астролог небето, вдигаше поглед поне към прозорците, балконите и главно към кулите по вътрешната фасада на старото здание, с надежда да зърне там своята пътеводна звезда. Погълнат от тази грижа, младият влюбен слушаше съвсем нехайно — ако изобщо слушаше — изброяването на растенията, тревите и храстите, които благочестивият водач му показваше; коя билка се използвала за цяр, коя придавала чудесен вкус на супата, коя нямала никакви качества, но се ценяла много, защото била рядкост. Трябваше все пак поне да се преструва, че внимава, а това беше толкова трудно, щото момъкът откровено изпращаше по дяволите услужливия естественик и цялото растително царство. Отърваха го най-после ударите на часовника, който призова капелана към някакво служебно задължение.

Преподобният отец изказа безброй ненужни извинения, загдето оставя новия си приятел, и в заключение го зарадва с уверението, че може да се разхожда из градината, докато дойде време за вечеря.

— Тук именно — каза той — аз подготвям проповедите си, защото е най-безлюдно. След малко ще говоря в параклиса и ако пожелаете да ме удостоите с присъствието си... разправят, че съм имал донегде дар слово... Впрочем слава томува, комуто се пада!

Куентин се извини, че има силно главоболие, за което чистият въздух щеше да бъде навярно най-добро лекарство; и добродушният свещеник го остави най-после сам.

Лесно може да си представим, че Куентин огледа сега най-внимателно всеки прозорец и врата към двора, особено онези в непосредствено съседство с вратичката, отгдето Мартон бе въвела Хайредин в отделението на графините. Но никакво движение или поява не опроверга, нито потвърди до вечерта приказките на циганина;

и Куентин започна, кой знае защо, да чувства, че дългото му разтакане из градината може да бъде неприятно или дори подозрително.

Тъкмо когато реши да си тръгне, като мине за последен път под прозорците, които така силно го привличаха, той чу някъде отгоре предпазливо леко покашлюване, предназначено да привлече само неговото внимание. Когато той вдигна поглед, зарадван и изненадан, едно прозорче се отвори... и една женска ръка пусна писъмце, което падна в розмариновия храст до стената. Предпазливостта, с която бе пуснато писъмцето, налагаше да бъде взето също така внимателно. Градината, затворена, както вече казахме, от двете страни със сградите на двореца, можеше да се наблюдава, разбира се, от прозорците на много помещения; имаше обаче една изкуствена пещерка, която капеланът твърде услужливо му бе посочил. Да грабне хартийката, да я пусне в пазвата си и да се скрие в това кътче отне на Куентин една минута. Там той разви скъпоценния свитък, благославяйки паметта на монасите от Абърбротик, на които дължеше възможността да разчете съдържанието му.

Първият ред гласеше: „Да се прочете скритом“... По-нататък съдържанието гласеше: „Това, което вашите очи изразяваха прекалено смело, моите разбраха може би прекалено неблагоприятно. Но несправедливото преследване прави жертвите си смели и по-добре е може би да дължа признателност на един човек, отколкото да бъда преследвана от мнозина. Престолът на щастието се намира на скала; но храбрите не се боят да се покатерят дотам. Ако имате смелост да сторите нещо за тази, която рискува твърде много, слезте в градината утре в часа за утринната служба, със синьо и бяло перо на шапката; не очаквайте друго съобщение. Разправят, че вашата звезда ви е предопределила благополучие и ви е отредила признателност... Сбогом, бъди верен, готов, решителен и не се съмнявай в щастието.“ В писмото имаше пръстен с плосък елмаз, върху които беше издълбан във форма на ромб старинният герб на рода Дьо Кроа.

Първите чувства на Куентин бяха неизразим възторг... гордост и радост, които го възнесоха до небето... решение да победи или да умре, презирайки всички препятствия между себе си и своята цел.

В този унес, решен да не отклони нито за миг съзнанието си от възторжените мисли, Дърюърд се върна набързо в замъка, използва отново предлога, че има главоболие, за да не присъства на вечерята с

придворните на епископа, запали лампата и се прибра в отредената му стая, за да чете и препрочита скъпоценното писъмце и да целува безброй пъти не по-малко скъпоценния пръстен.

Но такива възторжени чувства не можеха да запазят за дълго своята сила. Една натрапчива мисъл — която той прогонваше, защото я смяташе за неблагоприятност и дори за кощунство — му нашепваше, че тази откровена изповед, белег на недостатъчна свенливост, е несъвместима с неговата възвишена романтична представа за мадам Изабел. Но той се опита веднага да задуши неприятната мисъл, както би удушил омразна съскаща змия, успяла да се промъкне в постелята му. Нему ли... удостоения с благоволение й... заради когото тя бе пренебрегнала своя ранг, се падаше да я укори за това снизхождение, без което не би дръзнал да вдигне поглед към нея? Та нима самият й благороден произход не я освобождаваха от общоприетите правила, които налагат на дамата мълчание, докато влюбеният не е заговорил пръв? Към тези доводи, които той превръщаше смело в доказателства, тщеславието му прибавяше още едно, при все че той не дръзваше дори мислено да го признае със същата откровеност: качествата на любимия може би допускаха дамата да се отклони донякъде от обичайните правила; нали такива случаи могат да се прочетат в древните летописи, както е било с Малволио^[1] например? Бедният оръженосец, чиято история той четеше напоследък, е бил като него благородник без доходи и земя, но въпреки това великодушната унгарска принцеса му бе дарила без стеснение за своята любов по-съществено доказателство, отколкото е едно писъмце.

*Добре дошъл, мой рицарю славен,
любима мечта на душата ми млада,
целувка ти давам, без да се бавя,
и петстотин лири награда,*

Тази истинска история продължаваше с признанието на самия унгарски крал:

Един ли паж съм виждал аз

чрез своя брак да стане княз.

Така че накрая Куентин се примири благородно и великодушно с поведението на графинята, което беше може би само от полза за него.

Но това колебание бе последвано от ново, много по-мъчно приемливо съмнение. Доколкото му беше известно, изменникът Хайредин бе прекарал при дамите цели четири часа и като си припомни намеците на циганина, че може да повлияе за съдбата му, Куентин се запита дали и историята с писъмцето не е устроена от него? И ако е така, не е ли вероятно този противен негодяй да я е измислил, за да прикрие някое ново предателство — може би да отвлече Изабел от покровителството на почтения епископ? Въпросът трябваше внимателно да се проучи, защото след спокойното безсрамие, с което негодникът бе признал своята измяна, Куентин изпитваше към него страшно отвращение и не допускаше, че дело, вършено с негово участие, може да има почтен или щастлив изход.

Тези мисли витаеха в съзнанието на Куентин като тъмни облаци, потискащи и помрачаващи прекрасните мечти, рисувани от въображението му, и той не можа да заспи до зори. Цял час преди да звънят за утринната, той слезе в градината на замъка, гдето никой вече не му пречеше да влиза и да се разхожда; на шапката си бе сложил най-хубавото перо с определения цвят, което бе успял да намери в такъв кратък срок. Почти два часа никой не забелязваше присъствието му; най-после се чуха няколко акорда от лютия, след това точно над вратичката, отгдето Мартон бе пуснала Хайредин, се отвори едно прозорче, Изабел подаде прелестното си лице, поздрави го стеснително любезно, изчерви се, когато той ѝ отговори с дълбок многозначителен поклон, затвори прозорчето и изчезна.

Всичко беше ясно като бял ден! Писъмцето беше очевидно от нея... Оставаше да види какво ще стане по-нататък; а за това прекрасната авторка не загатваше нищо. Но никаква непосредствена опасност не го заплашваше. Графинята беше в укрепен замък, под закрилата на човек почитан и като светски владетел, и като висш духовник. Възторженият оръженосец нямаше нито повод, нито възможност да се намесва в събитията; достатъчно беше да изпълни

заповедите на графинята, щом му бъдат съобщени. Но съдбата бе отредила това да стане по-скоро, отколкото той предполагаше.

В четвъртата нощ след пристигането в Шонвалд Куентин нареди на другата сутрин да замине за френския двор и вторият войник, който го бе придружавал при пътуването, за да занесе до вуйчо му и до лорд Крофорд писма, в които съобщаваше, че се отказва от службата си в шотландската гвардия, като заявяваше почтено и основателно, че към него е било извършено предателство с тайните инструкции, дадени на Хайредин; и си легна с розови мечти, каквито витаят около постелята на влюбените, когато са уверени, че на любовта им се отговаря със същите искрени чувства.

Но сънищата му, отразяващи отначало щастливите мисли, с които бе заспал, станаха постепенно много страшни.

Той вървеше с графиня Изабел покрай някакво спокойно езеро, като ония, на които се бе възхищавал в родината си; говореше ѝ за любовта си така, сякаш не ги разделяха никакви прегради. А тя го слушаше усмихната, поруменяла от стеснение... както можеше да очаква от съдържанието на писмото ѝ, което носеше денонощно до сърцето си. Но изведнъж времето се промени, лятото се превърна в зима, покоят бе сменен от буря; вятърът и вълните започнаха да бушуват в надпревара, сякаш всички водни и въздушни демони се бореха за власт. Страшни вълни препречваха пътя им и напред, и назад... Бурята се засилваше, тласкаше ги един към друг, не им даваше възможност да се задържат на място; и вълнението пред неизбежната опасност събуди спящия.

Макар че видението бе изчезнало и отстъпило пред действителността, шумът, който по всяка вероятност го бе предизвикал, продължаваше да кънти в ушите на Куентин.

Първият порив на младежа бе да седне в леглото и да се послуша изненадано. Ако навън имаше наистина буря, тя беше по-ужасна от всичко, което бе виждал в своите Гремпиански планини; но само след миг разбра, че шумът е предизвикан не от развихрени стихии, а от разярена тълпа.

Той скочи от леглото и погледна през прозореца на стаята си; тя гледаше към градината, гдето беше тихо и спокойно; когато отвори прозореца обаче, разбра по крясъците, че замъкът е обграден и нападнат от решителен и многоброен неприятел. Куентин грабна

веднага дрехите и оръжието си и както се обличаше набързо в тъмнината, чу почукване на вратата. Тъй като той не отговори веднага, вратата, която не беше много здрава, бе отворена насила и от особения изговор на натрапника се разбра, че влиза Хайредин Мограбин. Той докосна с кибрит шишенцето в ръката си, а с лумналия ръждивочервеникав пламък запали фенерчето, което извади от пазвата си.

— Хороскопът на съдбата ти — каза той решително на Дърруърд, без да го поздрави — зависи сега от незабавната ти решителност.

— Негодник! — отвърна Куентин. — Извършено е предателство, а щом има предателство, ти имаш непременно дял в него.

— Вие сте полудял — отговори Мограбин... — Аз върша предателство само когато ще спечеля от него... Защо ще върша предателство против вас, когато мога да спечеля повече от успеха, отколкото от гибелта ви? Чуйте, ако ви е възможно, една умна приказка, докато не я е изпреварила някоя смъртоносна стрела. Гражданите на Лиеж са въстанали... Предводител им е Гийом дьо ла Марк с бандата си... Дори да имахме възможност за отбрана, броят на хората му и неговата ярост биха ни унищожили; а ние нямаме почти нищо. Ако искате да спасите графинята и собствените си надежди, последвайте ме в името на тази, която ви изпрати елмазения пръстен с трите леопарда.

— Тръгвай — каза веднага Куентин. — За нея съм готов да срещна всякаква опасност.

— Ще уредя работата така — отвърна циганинът, — че да няма опасност, ако вие сам не се намесите в борба, която не ви засяга; какво ви интересува дали тъй нареченият епископ ще избие паството си, или паството ще убие пастира си?... Ха, ха, ха! Вървете след мене, но предпазливо и спокойно; сдържайте смелостта си, доверете се на моето благоразумие... Така ще ви се отплатя за доброто и графинята ще стане ваша съпруга... Тръгвайте!

— Тръгвам — каза Куентин, като извади сабята си; — но зърна ли и най-малък признак за измяна, главата ти ще отхвъркне на три ярда от тялото.

Щом видя, че Куентин е облечен и напълно въоръжен, циганинът хукна, без да отговори, по стълбите и през разни странични коридори го изведе много скоро в градинката. Навред в замъка беше тъмно и не

се чуваше никакъв шум; но щом излязоха, врявата отвън стана десет пъти по-оглушителна и дори можеха да различат отделните бойни викове на нападателите: „Лиеж! Лиеж! Глигана! Глигана!“, както и послабия, унил, неуверен вик: „Света Богородице! За преосвещения епископ!“, от войниците на архиерея, изтичали въпреки изненадата и малобройността си да отбраняват крепостните стени.

Но въпреки войнствения си характер Куентин Дъръурд беше равнодушен към битката и се интересуваше само от бъдещето на Изабел дьо Кроа, което би било ужасно, ако не успееше да я спаси от властта на развратния и жесток разбойник, разбиващ вече крепостните врати. Той се примири да приеме помощта на циганина, както безнадеждно болните не отказват лекарства, предписани от знахари и шарлатани, и го следваше в градината, решен да се остави на водачеството му, докато забележи някакъв признак за предателство и тогава да го прободете или да му отсече главата с меч си. Самият Хайредин съзнаваше, както изглежда, че животът му виси на косъм, защото, щом излязоха навън, се отказа от обичайните си насмешки, сякаш се бе зарекъл да се държи скромно, смело и съобразително.

Щом стигнаха пред отделението на дамите, той подсвирна тихо и на вратата се появиха веднага две жени, забулени в черни копринени воали, каквито жените в Нидерландия носят и досега. Куентин подаде ръка на едната; тя се отпусна почти разтреперана на неговата и сигурно би забавила твърде много бягството им, ако беше малко по-тежка. Циганинът тръгна напред с другата право към вратичката и рова зад градинската стена, гдето Куентин бе видял лодката, с която Хайредин бе напуснал замъка миналия ден.

Докато те се прехвърляха през рова, бурните викове и удари показваха, че замъкът е вече превзет; дълбоко развълнуван и възмутен, Куентин изруга на глас:

— Ако не бях дал клетва да изпълня сегашното си задължение, щях да се върна на крепостната стена, за да защита гостоприемния епископ и да прережа гърлата поне на няколко разбойника, които мислят само за бунтове и грабеж!

Дамата стисна леко ръката му, докато той говореше, сякаш искаше да му напомни, че рицарството му имаше по-близка задача от тая да защитава Шонвалд; а циганинът извика доста високо, за да могат да го чуят:

— Това се казва истинска християнска лудост: да се връщаш в боя, когато любовта и щастието ни налагат само да бягаме... Напред и само напред... Колкото можем по-бързо... Конете ни чакат в оня върбалак.

— Виждам само два коня — каза Куентин, като ги зърна в лунната нощ.

— Не можех да търся повече, без да събудя подозрения... Стигат ни всъщност — отвърна циганинът. Вие двамата ще тръгнете към Тонгр, докато пътят е още безопасен... А Мартон ще остане при жените от нашето племе, с които отдавна се познава. Трябва да знаеш, че тя е наша мома и живее между вас, само за да ни помага, когато е необходимо.

— Мартон ли! — извика смаяно графинята, като погледна забулената жена. — Не е ли моята роднина?

— Само Мартон — отвърна Хайредин. — Простете ми тази малка измама. Не смеех да измъкна и *двете* дами Дьо Кроа от ноктите на Арденския глиган.

— Негоднико! — избухна Куентин — Да не беше... да не беше толкова късно... щях да се върна за мадам Амлин.

— Амлин — прошепна развълнувано дамата — се е облегнала на ръката ти и ти благодари за спасението.

— Как?... Какво значи това? — извика Куентин и дръпна ръката си така нелюбезно, както не би постъпил при други обстоятелства към най-проста жена. — Мадам Изабел ли сме изоставили?... Добър ви час тогава!... И сбогом...

Той се втурна обратно към замъка, но Хайредин го улови:

— Стой и слушай!... Тичаш право към смъртта си! За какъв бяс си сложил цветовете на лелята?... Няма да вярвам никога вече на синьо-белия цвят. Не знаеш ли, че и тя е почти толкова богата... има скъпоценности... злато... и права върху графството.

Докато говореше задъхано, на пресекулки, циганинът се мъчеше да задържи Куентин, който успя най-после да изтегли мечата си, за да се освободи.

— Добре — пусна го Хайредин, — върви по дяволите, щом искаш!

Шотландецът се втурна като вихрушка към замъка.

Хайредин се върна при графиня Амлин, почти припаднала от срам, уплаха и разочарование.

— Сбъркахме — каза той; — станете, мадам, и тръгвайте с мене... Още преди да съмне, ще ви намеря по-любезен съпруг от това разглезено хлапе; ако не ви стига един, двадесет ще ви намеря.

Мадам Амлин беше толкова буйна в увлеченията си, колкото и лекомислена и неразумна. И тя, като повечето хора, се справяше доста добре с обикновените си житейски задължения; но пред истинска опасност можеше само да се вайка без полза и да обвинява Хайредин, че е крадец, жалък роб, лъжец и убиец.

— Наречете ме циганин — отвърна равнодушно той. — Така ще изразите всичко само с една дума.

— Чудовище! Ти каза, че звездите предричали нашия брак и ме накара да пиша... Ах, глупачка аз! — извика нещастната графиня.

— Звездите наистина предричат брака ви — отвърна Хайредин, — ако и двамата бяхте съгласни... Но мислите ли, че благословените съзвездия могат да накарат някого да се ожени против волята си?... Аз се заблудих от вашите проклети християнски любезности, от корделите и перата ви... А хлапето, както изглежда, просто предпочита телешко пред говеждо... нищо повече... Ставайте, тръгвайте подир мене и помнете: аз не мога да търпя сълзи и припадъци.

— Няма да мръдна оттук — заяви упорито графинята.

— И все пак ще мръднете, кълна се в небесата! — извика Хайредин. — Кълна се във всичко, в което глупците вярват, че имате работа с човек, който не ще се подвоуми да ви съблече до кожа, да ви върже за някое дърво и да ви остави на произвола на съдбата!

— Не — намеси се Мартон, — моля ти се, няма да направиш такова нещо. И аз имам нож и мога да си служа с него не по-зле от тебе... Тя е добра жена, макар че е глупава... Станете, мадам, и елате с нас... Сгрехихме, но нали сме живи и здрави? Колко души от замъка биха дали какво ли не, за да са на наше място!

Докато Мартон говореше, откъм Шонвалд долетяха победни викове и писъци на отчаяние и ужас.

— Слушайте, мадам — каза Хайредин, — и бъдете благодарна, че не прибавяте и вашата свирчица към тоя концерт. Вярвайте ми, ще се погрижа за вас честно, а звездите ще удържат думата си и ще ви намерят добър съпруг.

Като див звяр, изтощен и отпаднал от ужас и умора, графиня Амлин се подчини на своите водачи и се остави безводно да я водят където искат. Беше дотолкова замаяна и отмаляла, че достойната двойка, която ту я носеше, ту я водеше, продължи спокойно пред нея своя разговор, от който тя не разбираше нито дума.

— Още отначало смятах плана ти за глупав — каза Мартон. — Ако беше събрал младите, можехме да разчитаме на тяхната признателност и на подслон в замъка им. Но какви изгледи имаше онзи красив младеж да се ожени за тази стара глупачка?

— Ти прие християнско име, Риспа — каза Хайредин, — и като живя под покрива на тия изумели хора, възприе и глупостта им. Отгде можех да допусна, че за него ще са от значение няколко години повече или по-малко, когато изгодите от брака бяха така очевидни? А ти знаеш, че надали бихме измъкнали онова свенливо женче така лесно, както тая графиня, увиснала на ръцете ни като чувал вълна. Освен това аз обичам момчето и исках да му направя добро: да го ожения за старата, значеше да му осигуря богатство; да го събера с Изабел, значеше да стоваря на плещите му ла Марк, Бургундия и Франция... всички, които имат интерес да разполагат с ръката ѝ. А тъй като богатството на тази глупачка е главно в злато и скъпоценности, и ние щяхме да понамажем. Само че тетивата се скъса и стрелата не улучи. Ще я махнем от главата си... Ще я предадем на Гийом Брататия. Натряска ли се веднъж с подсладена бира по обичая си, няма да разбере млада ли е графинята или стара. Напред, Риспа... Бъди смела! Сияйният Алдебаран все още бди над децата на пустинята!

[1] *Малволио* — герой от Дванадесета нощ, комуто подхвърлят на шега писмо, написано уж от дамата на сърцето му. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА РАЗГРОМЪТ

*И портите на милостта ще се затворят,
и груб, и безсърдечен воин
ще граби колкото си иска с кървава ръка
и съвест всеобемна като ад.*
Шекспир, „Хенри V“

Изненаданият и изплашен гарнизон на Шонвалдския замък все пак отбраняваше храбро крепостта; но огромните тълпи от Лиеж налитаха отвред като оси, объркваха защитниците и сломяваха мъжеството им.

Освен това, макар че в редовете на защитниците нямаше измяна, нямаше и единоподушие. Защото едни предлагаха да се предадат, други направо напускаха местата си и се опитваха да избягат. Мнозина се хвърляха от крепостните стени в рова и които останеха живи, скъсваха нашивките, за да се спасят, като се шмугнат сред пъстрата тълпа на нападателите. Съвсем малцина, искрено привързани към епископа, се бяха събрали около него да отбраняват голямата кула, гдето той се бе приютил; други, от отчаяна смелост или защото не очакваха пощада, задържаха все още отделни укрепления и кули на огромната сграда. Нападателят, завзели вече дворовете и приземните помещения, преследваха победените или търсеха плячка, когато някакъв воин, втурнал се сякаш да търси смъртта, от която всички бягаха, успя да си пробие път до това гнездо на хаос и смърт, тласкан от опасения, ужасяващи въображението му много повече, отколкото действителността можеше да уплаши погледа и сетивата му. Всеки, който би видял Куентин Дърюърд в тази съдбоносна нощ, без да знае целта на постъпките му, би го взел за беснеещ луд; а който би могъл да прецени подбудите му, би го признал направо за герой на роман.

Докато приближаваше Шонвалд оттам, отгдето го бе напуснал, младежът срещна мнозина хукнали към гората бегълци, които го отбягваха, като го смятаха съвсем естествено за враг, щом идваше оттам, накъдето те отиваха. Когато приближи, той можа да чуе, а отчасти и да види как едни от защитниците се хвърлят сами от градинския зид в рова около замъка, а други падат, тласнати от нападателите. Но смелостта му не се разколеба нито за миг. Нямаше време да потърси лодката, дори ако би било възможно да я използва, а нямаше смисъл и да отиде до задната вратичка, задръстена от бегълци, тласкани направо в рова от новите вълни зад тях, без никаква възможност да го преплават.

Отдалечавайки се от това място, Куентин се хвърли също да преплува рова недалече от така наречената малка врата на крепостта, гдето подвижният мост беше все още спуснат. Той успя да се спаси с мъка от отчаяните опити на давеците нещастници да се вкопчат в него, доплува до подвижния мост, хвана се за една от увисналите вериги, напрегна цялата си пъргавина и сила и скочи на площадката, отгдето беше спуснат мостът. Докато се мъчеше с ръце и нозе да се задържи на нея, един ландскнехт с окървавен меч в ръка се приготви да му нанесе смъртоносен удар.

— Какво правиш, приятелю? — извика властно Куентин. — Така ли помагаш на другар?... Подай ми ръка.

Войникът му подаде колебливо ръка, без да продума, и му помогна да се качи на площадката; шотландецът не му остави време да мисли, а продължи със същия повелителен тон:

— Ако искаш да забогатееш, тичай към западната кула... Там са съкровищата на епископа!

Безброй уста повториха тия думи:

— В западната кула... Съкровищата са в западната кула!

Всички бегълци, успели да чуят този вик, се втурнаха като бясна глутница в посока, противоположна на тази, която Куентин беше решил, жив или мъртъв, да достигне.

Продължавайки да се държи самоуверено като победител, той влезе в градината, прекоси я по-лесно, отколкото можеше да очаква, защото възгласите: „Към западната кула!“, бяха отвлекли част от нападателите, а друга част бе свикана от бойни викове и тръби да подкрепи отблъскването на един отчаян опит от защитниците на

главната кула да се измъкнат заедно с епископа от замъка. През това време Куентин прекоси тичешком градината с разтуптяно сърце, като се уповаваше на небесните сили, закриляли го досега при многобройните опасности в живота му, смело решен да победи или да умре в безнадеждното си начинание. Преди да измине градината, трима души се втурнаха към него с насочени копия и с викове: „За Лиеж! За Лиеж!“

Той зае отбранително положение, без да напада, и извика:

— За Франция, за Франция, за съюзницата на Лиеж!

— Да живее Франция! — извикаха лиежките граждани и продължиха нататък.

Този вик се оказа талисман срещу други четири-пет души сподвижници на Ла Марк, които скитаха из градината и се нахвърлиха върху него с викове:

— За Глигана!

С една дума, Куентин започна да се надява, че като пратеник на крал Луи, тайният подстрекател на лиежките бунтове и поддръжник на Гийом дьо ла Марк, ще може да се промъкне през ужасите на тая нощ.

Когато стигна до лука, той изтръпна, като видя, че малката вратичка, отгдето Мартон и графиня Амлин бяха излезли неотдавна, е задръстена с трупове.

Издърпал бе вече два от тях и се готвеше да прескочи третия, когато предполагаемият мъртвец улови плаща му и го замоли да го привдигне. Куентин смяташе да се освободи с по-груби средства от това ненавремененно препятствие, но падналият извика:

— Задушават ме бронята!... Аз съм Павийон, кметът на Лиеж! Ако сте с нас, ще ви позлатя... ако сте против нас, ще ви спася; но не ме... не ме оставяйте да загина като удушено прасе!

Самообладанието на Куентин му подсказа, че лиежкият кмет може навярно да помогне за бягството им от този кървав хаос. Затова го вдигна и запита дали е ранен.

— Не съм... така поне мисля... — отвърна гражданинът — само се задушавам.

— Седнете да си починете тогава на този камък — каза Куентин. — Аз ей сега ще дойда.

— На чия страна сте? — осведоми се гражданинът, без да го пуска.

— За Франция... за Франция! — отвърна Куентин, като правеше усилие да се отскубне.

— О! Моя млад стрелец ли виждам? — зарадва се почитеният кмет. — Ех, щом съдбата ми е отредила да срещна приятел в тази ужасна нощ, той може да бъде сигурен, че няма да го изпусна. Гдето и да идете, ще вървя подир вас; ако мога да подбера и някои юначаги от нашата гилдия, ще мога на свой ред да ви помогна; само че те са се пръснали като пилци... Да! Ужасна нощ!

Той се повлече подир Куентин, който съзнаваше какво значение има да си осигури поддръжката на такава влиятелна личност, и забави ход, за да облекчи другаря си, макар че в душата си проклинаше това време, което го бавеше.

В горния край на стълбището имаше преддверие с разхвърлени и разграбени сандъци и куфари, до които се виждаха някои изоставени вещи. Догарящата лампа на камината хвърляше слаб лъч върху мъртъв или припаднал мъж, прострян пред огнището.

Като се изтръгна от ръцете на Павийон, както куче се изтръгва от връвта на господаря си, с усилие, което почти повали кмета, Куентин изтича през втора и трета стая, по всяка вероятност спалня на дамите Дьо Кроа. Никъде не се мяркаше жива душа. Той повика мадам Изабел по име, отначало тихо, след това по-силно и накрая с отчаяна настойчивост; никой не му отговори. Тогава закърши ръце, започна да си скубе косите, да тупа отчаяно с нозе. Най-послед един лъч, просветнал през цепнатина в тъмната ламперия на спалнята, подсказа, че зад гоблените има някакво скривалище. Куентин побърза да установи какво е. И откри, че там има наистина тайна врата, която устоя на всичките му усилия да я отвори. Без да го е грижа, че може да се нарани, той се хвърли на нея с цялата си тежест; устремът му, подхранван от надежда и отчаяние, би могъл да разруши и много по-силна преграда.

Така той влетя просто през глава в едно домашно параклисче, гдето някаква жена, коленичила в отчаяна молитва пред иконата, се строполи на пода, ужасена от приближаващите стъпки. Куентин побърза да я вдигне и — о щастие! — видя, че това е именно тази, която идваше да спаси — графиня Изабел! Той я притисна до сърцето си, като я молеше да се опомни, да се успокои, защото е под закрилата на човек, готов да я брани срещу цели армии.

— Дъруърд! — прошепна тя, когато се свести. — Наистина ли сте вие?... Тогава все още има някаква надежда. Аз мислех, че всички приятели са ме изоставили на участта ми!... Не ме напускат вече!

— Никога... никога няма да ви оставя — успокои я Дъруърд. — Каквото и да стане... каквато опасност и да ни връхлети, да изгубя вечното си спасение, ако не споделям участта ви, догдето ви видя отново щастлива!

— Мило и трогателно, наистина! — обади се зад тях един дрезгав, пресеклив, задъхан глас. — Любовна история, както виждам; кълна се в душата си, жал ми е за бедната девойка... Все едно, че е моята Трудхен.

— Не трябва само да ни съжалявате — обърна се Куентин към него; — трябва да ни помогнете, майнхер Павийон. Знайте, че бях натоварен да се грижа за тази дама от вашия съюзник френския крал; и ако не ми помогнете да я запазя от оскърбления и насилия, вашият град ще загуби благоволенieto на Луи Валоа. Главното е да не попадне в ръцете на Гийом дьо ла Марк.

— Мъчна работа — отвърна Павийон. — Защото тези вагабонти ландскнехтите са много изкусни в намиране на жени; но ще направя всичко по силите си... Да минем в другото крило на замъка, там ще обмисля... Стълбата е тясна, вие ще можете да я защитавате дори само с вашето копие, а пък аз през това време ще погледна през прозореца, за да повикам някои юнаци от лиежката кожарска гилдия... Те са сигурни като ножовете на пояса ми... Само че отвори тия закопчалки... защото не съм турял бронята си след битката при Сен Трон^[1]. А съм надебелял най-малко с двайсет кила оттогава, ако може да се вярва на холандски кантари.

Разкопчаването на стоманената броня облекчи много доблестния мъж, който бе мислил при обличането й повече за делото на Лиеж, отколкото за годността си да носи оръжие. Но стана така, че го изтласкаха неволно напред и накрая се озова на крепостните стени заедно със своя щурмуващ отряд; така кметът се люшкеше насам-нататък според прилива и отлива на пристъпа и отбраната, без да може дори да продума; най-последно, като изхвърлена от морето отломка се намери пред стаята на дамите Дьо Кроа, гдето щеше да лежи дълго под собствената си броня и падналите върху него двама убити, ако не бе го спасил Дъруърд.

Възторженият Херман Павийон беше буен и несдържан фанатик в политиката, но в частния си живот беше кротък, добросърдечен, добронамерен и услужлив, дори когато тщеславието го насочваше погрешно. Той посъветва Куентин да се грижи за горката мила *young frau*^[2] и след това излишно наставление започна да вика от прозореца:

— За Лиеж! За Лиеж! За храбрата кожухарска гилдия!

Един-двама от най-близките му сподвижници се отзоваха на тоя вик и на подсвирването, което го придружи (всеки цех си имаше особен сигнал); към тях се присъединиха още няколко души, които застанаха на пост пред прозореца, отгдето вождът им ги бе извикал, и пред задната вратичка.

През това време бе настъпило известно успокоение. Съпротивата се бе прекратила и началниците на отделните отряди вземаха мерки да не допуснат безразборен грабеж. Камбаната удари за свикване на военен съвет и щом железният ѝ език възвести победоносното завземане на Шонвалд от въстаниците, камбаните от града ѝ отговориха с далечен, гръмлив звън, който сякаш казваше:

— Слава на победителите!

Редно беше майнхер Павийон да слезе от своята кула; но било от почтителна грижа към тези, които бе взел под своя закрила, било за да осигури по-добре собствената си безопасност, той се задоволи да изпраща вестносец след вестносец до своя помощник Петеркин Гайслер със заповед да се яви незабавно.

И Петеркин най-после се яви за голяма радост на Павийон; защото именно на него той бе свикнал да се уповава при всички сложни военни, политически или търговски въпроси. Гайслер беше нисък дебел мъж с едро лице и гъсти черни вежди, подказващи, че е свикнал да държи на своето мнение и да спори — с една дума, човек, който обича да дава съвети. Облечен беше в куртка от биволска кожа, с широк колан и кама на кръста, с алебарда в ръка.

— Петеркин, мили — започна началникът, — славен ден... Искам да кажа, славна нощ... Вярвам поне този път да си доволен?

— Много ми е приятно, че вие сте доволен — отвърна храбрият помощник; — но не допусках да празнувате така наречената победа насаме в тоя таван, когато сте необходим в съвета.

— Необходим ли съм? — попита кметът.

— Ех, че го казахте! Нали трябва да отстоявате правата на Лиеж, които са по-застрашени от всеки друг път — отвърна помощникът.

— Пфу! Петеркин! — продължи началникът. — Ти си един вечно недоволен мърморко!

— Аз да съм мърморко! Нищо подобно — възрази Петеркин. — Каквото е приятно на другите, е приятно винаги и на мене. Само че не бих искал да сменим крал Дръвник с крал Щъркел, като в Езоповата басня от книгата, която ни четеше едно време отецът в Сен Ламбер.

— Не разбирам какво искаш да кажеш, Петеркин — отвърна кметът.

— Ще ви обясня тогава, мосю Павийон, че оня Глиган ли, Мецан ли, смята да превърне Шонвалд в свое леговище, а много е вероятно той да се окаже за нашия град толкова лош съсед, колкото беше и старият епископ; може би дори по-лош. Той завзе вече всичко в свои ръце и се колебае само как да се нарече — принц ли или епископ... А срамота е да гледа човек как се държат със стареца.

— Няма да позволя такова нещо, Петеркин — избухна Павийон; — ненавиждам владишката корона, но не и главата, която я носи. Ние сме десет срещу един, Петеркин, и няма да допусна такива обноски.

— Да, на полесражението сме десет срещу един, само че в замъка сме един на един; освен това Никел Блок и всички голтаци от предградията са тръгнали с Гийом дьо ла Марк за *sausubraus*^[3] (защото той е заповядал да отпушат всички бурета с вино и бира), а донегде и от старата им завист към нас, занаятчиите, и към нашите привилегии.

— Петер — реши Павийон, — отиваме веднага в града. Няма да остана ни го миг повече в Шонвалд.

— Само че мостовете на замъка са вдигнати, господарю — каза Гайслер. — Вратите са заключени и се пазят от ландскнехти; ако се опитаме да си пробием път със сила, ония приятели, които се бият всеки ден по занаят, а не като нас само в празник, много лесно ще ни видят сметката.

— Защо пък е затворил вратите? — попита разтревоженият гражданин; — какво му е хрумнало да държи в плен почтени хора?

— Не знам... понятие нямам — отвърна Петер. — Разправят нещо за дамите Дьо Кроа, които избягали по време на битката.

Брадацият побесня най-напред от тая новина, а сега вече не е с ума си и от пиене.

Кметът хвърли отчаян поглед към Куентин и сякаш не знаеше какво решение да вземе. Дъруърд, не пропуснал нито дума от разговора, който ужасно го разтревожи, разбра, че спасението им зависи изключително, от собственото му самообладание и от това дали ще съумее да поддържа смелостта на Павийон. Затова се намеси решително в разговора като човек, който има право да участва в разискванията:

— Срам ме е, майнхер Павийон — започна той, — като виждам, че се колебаете как да постъпите. Идете смело при Гийом дьо ла Марк и му поискайте свободен пропуск за себе си, помощника, оръженосеца и дъщеря си. Той няма никакво основание да ви задържа като пленник.

— За мене и помощника ми... искате да кажете за мене и за Петер... Добре... но кой е оръженосецът ми?

— Засега съм аз — отвърна смелият шотландец.

— Вие? — извика в недоумение гражданинът. — Нали сте пратеник на Луи Френски?

— Да. Но аз съм изпратен до управниците на Лиеж... и само в Лиеж ще им предам съобщението, което нося. Ако Гийом дьо ла Марк научи кой съм, ще ме принуди да започна преговори с него и навярно ще ме задържи. Затова трябва да ме измъкнете от замъка като свой оръженосец.

— Добре... оръженосецо... но вие споменахте и за дъщеря ми... а надявам се, че тя е в безопасност у дома в Лиеж... гдето от все сърце бих искал да беше и татко й.

— Тази дама ще ви нарича татко, докато сме тук — отвърна Дъруърд.

— И до края на живота си — заяви графинята, като се хвърли в нозете на Павийон и прегърна коленете му. — Ще ви уважавам, ще ви обичам, ще се моля за вас всеки ден, ако ми помогнете в тази ужасна беда... Смилете се над мене! Помислете, че и дъщеря ви може да коленичи пред някой чужд човек, за да спаси живота и честта си... Представете си това и ми дайте закрилата, която бихте желали да получи *тя*!

— Всъщност — промълви добрият гражданин, дълбоко разчувстван от трогателната молба — струва ми се, Петер, че тази

хубава девойка наистина прилича на моята Трудхен... още отначало забелязах. А този досетлив младеж подхожда за изгорник на Трудхен... Готов съм да се обзаложа, че младите са влюбени и грехота е да не им помогнем.

— Срамота и грехота — съгласи се Петер, като побърза да изтрие очи с ръкава на куртката си, защото въпреки своето самомнение той беше добродушен фламандец.

— Добре, да ми стане дъщеря — заяви Павийон. — Но да се забули добре с черния воал; и ако не се намерят достатъчно сърцати кожухари да защитят дъщерята на майстора си, значи, че не заслужават занаята си... Само че... почакайте... ще потрябва може би да отговаряме на разни въпроси... Ако ме попитат например какво търси дъщеря ми тук?

— А какво търсят половината жени от Лиеж, които ни последваха до замъка? — възрази Петер; — дошли са, то се знае, само защото тъкмо тук не им е мястото. Нашата юнгфрау Трудхен е отишла малко по-напред от другите... Нищо повече.

— Чудесно казано — обади се Куентин; — смелост, майнхер Павийон, последвайте съвета на господина и без неприятности за вас ще извършите най-благородното дело след подвизите на Карл Велики... А вие, мадам, се загърнете добре с ей този воал (из стаята бяха разхвърляни различни принадлежности за дамски тоалет), не губете вяра и след няколко минути ще бъдете свободна и в безопасност... Напред, благородни сеньор — обърна се той към кмета.

— Стойте... стойте... почакайте една минутка — спря ги Павийон. — Сетих се нещо!... Този Дьо ла Марк е цял сатана; същински глиган и по нрав, и по име; ами ако тази дама е една от двете графини Дьо Кроа... ако той открие това и побеснее съвсем?

— А нима — обади се Изабел, като се хвърли отново в нозете на Павийон — ако съм една от двете нещастници, ще ме изоставите в тоя безнадежден миг? Ох, защо не съм наистина ваша дъщеря или дъщеря на най-бедния лиежки гражданин!

— Не сме толкова бедни, мадам... не сме толкова бедни... Намират се и у нас парици! — прекъсна я Павийон.

— Простете ми, благородни сеньор — започна отново нещастната девойка.

— Нито съм благороден, нито съм сеньор — възрази кметът; — а обикновен лиежки гражданин, който си плаща сметките в редовни гулдени... Но това няма никакво значение... Ще ви помогна, все едно графиня ли сте или не.

— Длъжен сте да ѝ помогнете, дори да е херцогиня — заяви Петер, — щом дадохте дума.

— Правилно, Петер, съвсем правилно — отговори кметът; — по стария нидерландски закон: *ein Wort, ein Man*^[4]. Но да вървим... Трябва да се сбогуваме с тоя Гийом дьо ла Марк; а не знам защо все ме е страх, като помисля за него; да можеше без тази церемония... така не ми се иска да мина през нея.

— Няма ли да бъде по-добре, щом имаме въоръжена охрана, да тръгнем към вратите и да си пробием път със сила? — запита Куентин.

Павийон и съветникът му не се съгласиха да влязат в бой с войниците на съюзника си и дори намекнаха, че такова нещо би било безразсъдство. Затова Куентин предпочете да не се излага на никаква опасност с такива съдружници. И така, решиха да тръгнат смело към големия салон на замъка, гдето пирувал Арденския глиган, за да му поискат свободен пропуск за лиежкия кмет и придружаващите го лица. Това искане изглеждаше толкова справедливо, че мъчно можеше да се отхвърли, но добрият кмет все пак изохка, когато погледна другарите си, и каза на своя верен Петер:

— Ето какво значи да си прекалено смел и чувствителен! Уви! Петеркин, колко много съм изтеглил досега от моята смелост и човечност и колко много ли ще има да заплатя още за тия добродетели, докато Господ ни измъкне от проклетия Шонвалдски замък!

Догдето минаваха през дворовете, все още препълнени с умиращи и мъртви, Куентин успокояваше Изабел пред ужасните гледки, вдъхваше ѝ смелост и надежда, напомняше, че спасението им зависи изцяло от нейната твърдост и самообладание.

— Не от моята... не от моята — възрази тя, — а от вашата... Само от вашата твърдост и самообладание... Ох, ако се спася от ужасите на тая нощ, никога няма да забравя този, който ме спаси! Позволете ми да ви поискам само една услуга още, но ви моля да се закълнете в честта на майка си и в паметта на баща си, че ще я изпълните.

— Нима мога да не изпълня ваше желание? — прошепна Куентин.

— Забийте меча си в сърцето ми — прошепна тя, — но не ме оставяйте в ръцете на тези чудовища.

В отговор Куентин само стисна леко ръката на младата графиня, която би отвърнала може би на тази нежност, ако не беше вцепенена от ужас. Облегната на своя млад защитник, тя влезе в страшната зала подир Павийон и помощника му, последвана от десетина яки кожухари, придружаващи като почетна охрана своя кмет.

Докато приближаваха залата, дивашките викове и смях, които се чуваха оттам, напомняха по-скоро веселба на демони, събрани да отпразнуват победата си над човешкия род, отколкото пир на хора, празнуващи един смел подвиг. Душевна твърдост, каквато само отчаянието може да ни вдъхне, поддържаше смелостта на графиня Изабел; непоколебима решителност, засилвана от опасността, крепеше Дърюърд; а Павийон и хората му бяха храбри по неволя и вървяха към участта си с примирението на мечки, вързани за кол, гдето ще изтърпят всички опасности на лова, устроен срещу тях.

[1] Битка между лиежките въстаници и херцог Шарл Дръзки, тогава още граф Шарльороа, при която лиежци били жестоко разбити.

↑

[2] *Yung frau* (флам.) — млада дама. ↑

[3] *Sausttbraus* (флам.) — вино и пиво. Б.пр. ↑

[4] *Ein Wort, ein Man* (флам.) — дадена дума назад не се взема.

Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА

ПИРЪТ

Кед: Къде е Дик, ашфордският колач?

Дик: Ето ме, сър.

*Кед: Те падаха пред тебе като овни и
волове, а ти работеше като в скотобойна.*

Шекспир — „Крал Хенри VI“

Мъчно можем да си представим необикновената и страшна промяна, настъпила в залата на замъка Шонвалд, гдето Куентин бе обядвал през деня; тя даваше сега най-ярка представа за ужасите на войната... особено когато я водят най-безпощадните бойци — наемниците на една варварска епоха, свикнали по навик и занаят с жестокостите и кръвопролитията на военното изкуство, а заедно с това напълно лишени от родолюбие или романтична рицарска доблест.

В същото помещение, гдето само преди няколко часа се бе състоял спокойният, пристоен и почти официален обяд на граждански и духовни служители, когато и най-леката шега се изказваше шепнешком и въпреки изобилието от ястия и вина царуваше едно почти набожно приличие, сега владееше такава бясно и разгулно безредие, което самият сатана не би могъл да увеличи, ако председателстваше пира.

Начело на трапезата, в набързо донесения от голямата заседателна зала епископски трон, седеше страшният Арденски глиган, заслужаващ напълно своето ужасно прозвище, с което се гордееше и се стремеше да го заслужи. Беше свалил шлема си, но не и тежката блестяща броня, от която впрочем нарядко се разделяше. Наметнат беше с плащ от обработената кожа на огромен глиган, с тежки сребърни копита и зъби. Кожата от главата беше така изработена, че когато баронът я нахлузваше над шлема, ако беше въоръжен, или

направо на главата си като качулка, както правеше често, когато е без шлем, той заприличваше на ухилено, зловещо чудовище; макар че лицето му не се нуждаеше от подобно украшение, защото си беше от рождение предостатъчно грозно и страшно.

Горната част на главата му почти противоречеше на неговия характер; при все че косата му напомняше грубите щръкнали косми на нахлузената качулка, високото мъжествено чело, широките червени скули, светлите очи и орлов нос подсказваха храброст и великодушие. Но тези донегде красиви черти носеха отпечатъка на неговите буйства, нахалство, разврат и пиянство, помрачили суровата храброст, която биха могли да изразяват. Бузите и особено клепачите му бяха подпухнали от постоянното пиянство; очите, потъмнели и кървясали, придаваха на цялото лице отвратителна прилика с чудовището, на което баронът обичаше да се уподобява. Но по някакво странно противоречие, макар че в друго отношение се стараеше да прилича на глиган и дори се гордееше с това прозвище, Дьо ла Марк се стремеше да скрие с дългата си брада обстоятелството, на което дължеше своя прякор, именно необикновено плътните устни и изпъкналата горна челюст с големи, издадени кучешки зъби. Тази прилика с дивата свиня и постоянното скитане из Арденските гори му бяха спечелили прозвището Арденски глиган. Но широката, гъста, рошава брада не скриваше естествената грозота на лицето, нито облагородяваше свирепото му изражение.

Войниците и офицерите му бяха насядали около трапезата заедно с лиежки граждани, между които и мнозина представители на простолюдието. Сред тях особено личеше седналият до Ла Марк касапин Никел Блок, запретнал ръкави над окървавени до лактите ръце и сложил пред себе си грамаден окървавен нож. Повечето войници бяха с дълги мръсни бради, по подражание на вожда, а сплетените и отметнати назад коси подчертаваха още повече вродената им свирепост. Почти всички пияни, отчасти от победата, отчасти от непрестанното наливане с вино, те бяха една наистина ужасна и противна гледка. Приказките и песните им, които никой не си даваше труд да слуша, бяха така неприлични и кощунствени, щото Куентин благодареше богу, че врявата не позволява на спътничката му да ги разбере.

Трябва да добавим все пак, че по-почтените лиежки граждани, които гуляеха с войниците на Гийом дьо ла Марк, бяха бледи, неспокойни, явно недоволни от забавата или уплашени от съюзниците си; но за по-невъзпитаните или по-грубите по природа тези изстъпления бяха само проява на войнишка храброст, на която с готовност биха подражавали; и те се подготвяха за тази задача с огромни количества вино и *schwarz Bier*^[1] — неизменна нидерландска слабост, откакто свят светува.

Трапезата беше подредена безразборно, както бяха подбрани и гостите. До сребърните прибори на епископа и до свещените църковни съдове (защото Арденския глиган не се боеше от обвинение в светотатство) можеха да се видят обикновени тенекиени канчета, кожени манерки и най-прости рогове.

Трябва да добавим описанието на още една ужасна гледка; след това с удоволствие ще предоставим на читателя да допълни картината с въображението си. Между другите безобразия, вършени от войниците на Дьо ла Марк, един ландскнехт (отличил се със своята храброст при щурмуването на замъка), недопуснат на трапезата, грабна безсрамно голяма сребърна чаша и заяви, че си я взема срещу своя неполучен дял от пира. Вождът започна да се тресе от смях при тая шега, така характерна за бойците му; но когато друг войник, не така прочут навярно с бойните си подвизи, си позволи същата волност, Дьо ла Марк веднага тури край на тия забавления, които можеха да отнемат най-ценните украси от трапезата му.

— Гръм да ви удари! — развика се той. — Който не се е държал като мъж пред врага, да не е посмял да краде пред очите на другарите си! *Ти* ли, безсрамнико, *ти*... гдето чакаше да отворят вратата и да спуснат моста, докато нашият другар Хорст си пробиваше път през рова и стената... *Ти* ли си тоя нахал?... Обесете го за решетката на прозореца! Да ни отмерва такт с нозете си, докато ние прием за благополучното му пристигане в ада.

Присъдата бе незабавно изпълнена и само след миг нещастникът започна да се гърчи в предсмъртни мъки под железните решетки. Тялото беше още там, когато Куентин и другарите му влязоха в залата; осветено от блед лунен лъч, то хвърляше на пода неясна сянка, която подсказваше все пак доста ясно какво ужасно нещо отразява.

Докато името на кмета Павийон минаваше от уста в уста из шумното събрание, сам той се стараяше да си придаде важно и спокойно изражение, подобаващо на длъжността и влиянието му; но щом зърна ужасното видение на прозореца и дивашкото веселие в залата, без малко щеше да загуби и ума, и дума, въпреки насърченията на Петер, който му прошепна развълнувано:

— Смело, майсторе, иначе сме загубени!

Кметът успя да запази някак самообладание, докато изказваше на присъстващите кратките си приветствия за голямата победа, спечелена от войниците на Дьо ла Марк и гражданите на Лиеж.

— Да — отвърна насмешливо Дьо ла Марк, — повалихме най-после звяра, както рекло на вълкодава господарското паленце. Но какво виждам, господин кмете? Вие пристигате като Марс — с красавица! Коя е тази прелест!... Сваляй, сваляй булото, мила... Никоя жена не е господарка тази нощ на красотата си.

— Това е дъщеря ми, благородни вожде — отвърна Павийон. — И ви моля да я извините, че е с було. Такъв обет е дала пред Тримата свети крале.

— Ей сега ще я освободя от този обет — отвърна Дьо ла Марк; — с един удар на ножа ще се канонизирам за лиежки епископ; а вярвам, че един жив епископ струва колкото трима мъртви крале.

Гостите изтръпнаха и започнаха да шушукат, защото не само лиежкото население, но и мнозина от суровите войници дори, макар и да не почитаха нищо друго, благоговееха пред Тримата кьолнски крале, както обикновено ги наричаха.

— Аз не възнамерявам всъщност да оскърбя о бозе почившите величества — продължи Дьо ла Марк; — но съм твърдо решил да стана епископ. Един едновременно мирски и духовен вожд с власт да свързва и разлъчва, ще подхожда повече за шайка нечестивци като вас, на които никой друг не би дал опрощение... Но елате насам, благородни кмете... седнете до мене, за да видите как ще си освободя желаното място... Доведете нашия предшественик епископа.

В залата настъпи раздвижване. Павийон се възползва от него и след като благодари за предложеното почетно място, седна в края на трапезата, заобиколен от хората си, както стадо овце се събира при вида на чуждо куче зад овена водач, който по чин и власт минава за по-храбър от тях. Недалеко от него седеше красив, юноша; разправяха, че

бил незаконен син на жестокия Дьо ла Марк, който го обичал и понякога бил дори нежен към него. Красивата наложница, майка на момчето, била убита от жестокия господар в пристъп на ревност или пиянски гняв, но по-късно той дълбоко съжалявал за смъртта ѝ, доколкото такъв тиран е способен да изпитва угризения. Привързаността му към сирака се дължеше може би отчасти на това обстоятелство. Научил от стария монах тази подробност из живота на вожда, Куентин застана колкото е възможно по-близо до момчето, с намерение да го използва според случая за заложник или защитник, ако не успеят да се спасят по друг начин.

Докато всички очакваха напрегнато как ще се изпълнят заповедите на тирана, един от хората на Павийон прошепна на Петер:

— Нашият майстор каза, доколкото разбрах, че тази девойка е дъщеря му... А не ми прилича на нашата Трудхен. Това момиче е най-малко два инча по-високо; и под булото ѝ се подава черна къдрица. Кълна се в свети Михаил от пазарския площад, все едно да кажеш за черна волска кожа, че е на юница!

— Тихо, тихо! — прекъсна го съобразително Петер. — Какво ни влиза в работа, ако на майстора му е хрумнало да се пооблажи от епископския дивеч, без да знае господарката? Ние с тебе ли ще го шпионираме?

— Аз няма да направя такова нещо, брате — отвърна другият. — Макар да не очаквах от него на тия години да налита на козички. Дявол да я вземе... Виж каква е хубавица! Свила се на оня стол зад гърба на хората, за да не я зърнат Дьо ла Марковите войници... Но я гледай! Какво смятат да правят с горкия стар епископ?

Докато той говореше, дивите войници на Дьо ла Марк вкараха лиежкия епископ Луи дьо Бурбон в залата на собствения му дворец. Раздърпаните дрехи, разчорлената коса и брада сочеха на какви изтезания е бил подложен досега; а за присмех му бяха метнали набързо и духовническите одежди. За щастие, помисли Куентин, графиня Изабел, която можеше да се издаде, като види в такова състояние своя защитник, надали щеше да зърне или да чуе от своето място предстоящия ужас; освен това Дъруърд побърза да застане пред нея, за да ѝ попречи да гледа и да я скрие от чуждите погледи.

Последвалата сцена беше кратка и страхотна. Когато бе довлечен в нозете на дивия вожд, нещастният архиерей, познат доскоро само с

лека си, добродушен нрав, прояви в тоя тежък миг съзнание за своето достойнство и благородство, присъщо на славния му род. В спокойния поглед нямаше смущение; когато грубите ръце на войниците престанаха да го влачат, той се спря с благородната осанка на феодален господар и примиреното изражение на християнски мъченик, от които самият Дьо ла Марк дори се стресна; и пред твърдото държане на пленника, а навярно и от спомена за благодеянията, които бе получавал от него, той сякаш се разколеба, наведе поглед и едва след като изпи на един дъх голяма чаша вино, си възвърна дързостта да заговори с нещастната си жертва.

— Луи дьо Бурбон — започна свирепият воин, като си пое дълбоко дъх, стисна ръце, скръцна със зъби и използва всички обичайни средства, за да възбуди и поддържа вродената си жестокост, — аз ти предложих приятелството си, но ти го отхвърли. Какво би дал сега, за да не е така?... Пригответи се, Никел.

Касапинът стана, грабна, оръжието си, промъкна се зад стола на Дьо ла Марк и застана с вдигнат нож в голите яки ръце.

— Погледни тоя мъж, Луи дьо Бурбон — продължи Дьо ла Марк. — Какво ще предложиш сега, за да избегнеш гибелния час?

Епископът хвърли тъжен, но безстрашен поглед към отвратителния слуга, готов да изпълни волята на тирана, и отвърна твърдо:

— Слушай, Гийом дьо ла Марк; чуйте и вие всички, добри хора — ако тук има някой, заслужаващ това име, — единствените условия, които мога да предложа на тоя негодник... Гийом дьо ла Марк, ти подбуди към бунт един имперски град... нападна и взе с пристъп двореца на принц от свещената германска империя... избя хората... ограби имота му... предаде на поругание личността му; за всичко това подлежиш на имперски съд... заслужаваш да те осъдят на изгнание и да те лишат от всичките ти права. Но ти си сторил много повече. Нарушил си не само човешките закони... и си заслужил не само човешко отмъщение. Ти си нахлул в светия храм господен... сложил си насилствено ръка върху един служител на църквата... осквернил си Божия дом с кръв и грабеж, като нечестив разбойник...

— Свърши ли? — прекъсна го яростно Дьо ла Марк, като тупна с крак.

— Не — отвърна архиепископът. — Не съм ти казал още условията, които искаше да чуеш от мене.

— Продължавай — каза Дьо ла Марк — и дано условията ми харесат повече от предисловието, защото иначе тежко на побелялата ти глава!

Той се отпусна пак на стола си, стисна зъби, докато от устата му изскочи пяна, както от устата на дивия звяр, чието име и грабливост притежаваше.

— Това са престъпленията ти — продължи спокойно и решително епископът; — чуй сега условията, които аз, като милостив принц и християнски духовник, оставил настрана всяко лично оскърбление, снизхождам да ти предложа. Захвърли водаческия жезъл... откажи се от властта си... освободи пленниците... върни плячката... раздай всичките си богатства, за да помогнеш на тия, които по твоя вина са останали сираци и вдовици... облечи се във вретиче, посипи главата си с пепел... вземи поклоннически посох в ръка и тръгни бос на поклонение пред папата; тогава ние ще се застъпим за живота ти пред имперския съвет в Регенсбург и за окаяната ти душа — пред светейшия отец в Рим.

Докато Луи дьо Бурбон изказваше тия условия така твърдо, сякаш той все още заемаше своя архиепископски престол, а узурпаторът беше коленичил в нозете му, тиранът се надигна полека от стола си, първоначалната му изненада се смени постепенно с ярост и щом епископът млъкна, той се обърна с вдигнат пръст към Никел Блок, без да продума. Разбойникът нанесе удара, сякаш се намираще в проста скотобойна, и умъртвеният епископ се строполи без глас в подножието на своя архиепископски престол.^[2] Неподготвени за такова ужасно зрелище и очаквали, че разговорът ще свърши с някакво разбирателство, лиежците наскачаха изведнъж с проклетия и викове за мъст.

Но Гийом дьо ла Марк размаха стиснат пестник и изкрещя с глас, който надделя над врявата:

— Какво мислите, лиежки свини, които се търкаляте из калта на Мьоза!... Дръзвате да си мерите силите с Арденския глиган ли?... На крак, глиганска челяд! (С този прякор и сам той, и мнозина други назоваваха войската му.) Покажи зъбите си на тия фламандски прасета!

При тая заповед привържениците му наскачаха и както бяха размесени с доскорошните си съюзници, готови вече за подобна изненада, всеки сграбчи за яката най-близкия си съсед и замахна с широка кама, святкаща от светлината на факлите и луната. Всички бяха вдигнали ръка, но никой не удряше; защото жертвите бяха така слисани, та не можеха да се съпротивяват, а пък Дьо ла Марк навярно искаше само да сплаши своите лиежки съюзници.

Обаче смелият Куентин Дъръурд, не за годините си решителен и бърз, при това въодушевен от чувство, което можеше само да засили вродената му съобразителност и твърдост, внесе нов обрат в сцената. Следвайки примера, даден от привържениците на Дьо ла Марк, той се хвърли срещу Шарл Еберсон, сина на водача, надви лесно съпротивата му, вдигна нож до гърлото на младежа и викна:

— Такава ли е играта? Добре, участвам в нея!

— Стой — изкрещя Дьо ла Марк. — Аз просто се пошегувах... Да не мислиш, че ще нападна моите добри приятели и съюзници, лиежките граждани?... Пуснете ги, войници! Седнете всички! Но изнесете най-напред тоя леш (ритна той тялото на епископа), който докара тази свада между нас, и да удавим във вино враждата.

Всеки пусна жертвата си, гражданите и войниците се загледаха, сякаш още не можеха да разберат съюзници ли са или врагове. Куентин Дъръурд се възползва от този миг.

— Чуйте ме — започна той, — ти, Гийом дьо ла Марк, и вие, граждани на Лиеж... А ти, млади момко, мирувай! (Защото Шарл се опитваше да се изтръгне от ръцете му.) Никакво зло няма да те сполети, ако не се повтори пак някоя подобна шега.

— Кой си ти, дявол да те вземе — запита смаяният Дьо ла Марк, — гдето си дошъл да ни държиш такъв дързък език и да вземаш заложенници в собственото ни леговище... от нас, свикнали да вземаме заложенници от другите, но не и да ги даваме някому?

— Аз съм войник на крал Луи Френски — отвърна дръзко Куентин; — стрелец от шотландската му гвардия, както личи навярно от езика и облеклото ми. Тук съм, за да гледам и да му опиша делата ви; и виждам с изненада, че се държите като езичници, а не като християни... като обезумели, а не като здравомислещи хора. Войските на Шарл Бургундски ще тръгнат незабавно срещу вас; и ако искате да получите помощ от Франция, трябва да се държите другояче... Вас,

лиежки граждани, съветвам да се приберете незабавно по домовете си; ако някой ви попречи да си отидете, обявявам, че тези, които биха сторили това, са врагове на моя господар, Негово величество краля на Франция.

— Франция и Лиеж! Франция и Лиеж! — започнаха да викат привържениците на Павийон и мнозина граждани, насърчени от смелия език на Куентин.

— Франция и Лиеж! Да живее храбрият стрелец. Ще се борим на живот и смърт заедно с него!

Очите на Гийом дьо ла Марк засвяткаха, ръката му стисна меч, сякаш смяташе да го запрати в сърцето на дръзкия младеж; но като се огледа, забеляза в очите на своите войници нещо, което и той дори беше принуден да зачита. Повечето от тях бяха французи и всички знаеха тайната подкрепа в хора и пари, която Гийом получаваше от Франция; мнозина изглеждаха възмутени от престъпното кощунство, извършено от шефа им. Името на Шарл Бургундски, който непременно щеше да побеснее, щом научи станалото тази нощ, прозвуча като тревожна заплаха, а крайно нетактичната постъпка на ла Марк да се скара с лиежци и да предизвика френския владетел дълбоко ги смути, колкото и да бяха пияни. Накратко казано, Дьо ла Марк видя, че и собствената му тайфа дори няма да го подкрепи, ако реши да продължи насилията. И като поразведри лице, заяви:

— Нямам никакви лоши намерения към моите приятели, гражданите на Лиеж, които са свободни да напуснат Шонвалд, щом пожелаят; макар да се надявах, че ще пируваме поне една нощ заедно, за да отпразнуваме победата.

И добави още по-спокойно:

— Готов съм да започнем преговори за подялба на плячката и за обмисляне на общата отбрана още утре или когато кажете. Надявам се освен това, че шотландският джентълмен ще удостои пира с присъствието си, като остане цяла нощ в Шонвалд.

Младият шотландец поблагодари и заяви, че решението му ще зависи от това на Павийон, при когото всъщност е изпратен; но непременно ще се възползва от любезната покана при следващото си идване в лагера на доблестния Гийом дьо ла Марк.

— Щом решението ви зависи от мене — побърза да каже на всеослушание Павийон, — ще напуснете незабавно Шонвалд; само че

ако трябва да се върнем тук заедно, надали ще видите скоро тоя замък.

Втората част от изказването си почтеният гражданин промърмори на себе си, защото не смееше да изрази гласно чувствата си, а не можеше и съвсем да ги сподави.

— Дръжте се по-близо до мене, юнаци — обърна се той към своята охрана, — и да се измъкнем колкото можем по-бързо от това разбойническо гнездо.

Мнозинството от почтените граждани на Лиеж споделяха мнението на кмета и бяха проявили по-малко радост при завземането на Шонвалд, отколкото проявиха сега, при възможността да го напуснат живи и здрави. Пуснаха ги да излязат без пречки; и Куентин обърна с радост гръб на тия страхотни стени.

За пръв път откакто бяха влезли в ужасната зала, той си позволи да запита младата графиня как се чувства.

— Добре, добре — отвърна развълнувано тя. — Отлично дори... Само че да не се бавим в разговор, да не губим време в разпитвания... Да бягаме... да бягаме!

Докато говореше, тя се стараше да ускори ход; но така безуспешно, че щеше да падне от изтощение, ако Дърюърд не бе я подкрепил. Като майка, която изнася детето си въвн от опасност, младият шотландец вдигна нежно скъпия товар; а когато девойката обгърна с ръка врата му, той не съжаляваше вече за преживените опасности, щом завършваха така.

Почтеният кмет вървеше също подкрепян и почти теглен напред от верния си Петер и от един общински чиновник; така те стигнаха задъхани до реката, като срещаха по пътя си отделни групи от своите съграждани, излезли да узнаят как е приключила обсадата и доколко са верни слуховете, че победителите са се скарали помежду си.

Избягвайки доколкото могат това любопитство, Петер и неколцина негови другари успяха най-после да осигурят една лодка за себе си, за Изабел, все още полупримряла в ръцете на своя спасител, и за почтения кмет, който изказа цяла низа несвързани благодарности към Дърюърд — останали без отговор, защото съзнанието на младежа беше заето с други мисли, — след това започна да разправя на Петер за своята смелост и добросърдечие и за опасностите, на които тези добродетели го бяха излагали неведнъж досега.

— Петер, Петер — поднови той оплакванията си от предната вечер, — ако не бях толкова сърцат, нямаше да се обявя против данъка от двайсет на сто, когато всички други бяха готови да го плащат... Нямаше да се помъкна и в оная битка при Сен Трон, гдето един конник от Ено ме запрати с копие то си в калния ров, и никаква смелост и ловкост не можа да ме измъкне оттам, докато трая битката... Да, Петер, смелостта ме увлече и снощи, и то стегнат в такава тясна броня, че щях да се задуша, ако не бе ми помогнал младият стрелец. Той е истински войник и аз му желая от сърце сполука. А от добросърдечието си, Петер, само обеднявам... искам да кажа, щях да обеднея, ако няха достатъчно средства да преживея на тоя грешен свят... Защото само Господ знае какви беди има да ме сполетят с тия благородни графини и тайни поръчения, които могат да ми струват не само цяло богатство, но и главата ми на това отгоре!

При тия думи Куентин не можа да премълчи и го увери, че за всяка опасност или щета от присъствието на младата графиня, която се намираще засега под негово покровителство, уважаваният кмет ще получи достойна благодарност и награда.

— Благодаря ви, господин оръженосецо и стрелецо, благодаря ви — отговори лиежкият гражданин; — но кой ви казва, че искам награда, загдето изпълнявам дълга си на честен човек? Аз изказах просто съжаление за възможните неприятности; сигурно мога да кажа такова нещо на помощника си, без да сметнете, че мърморя срещу загубите или опасностите.

При тия думи Куентин реши, че новият му приятел е един от многобройните хора, свикнали да вършат добро на другите и да се самонаграждават с мърморене не за друго, а просто, като припомнят възможните неприятни последици, да изтъкнат малко повече ценната си услуга. Затова благоразумно замълча и остави кмета да разправя на помощника си на какви опасности и загуби се е излагал с усърдието си да пази общите интереси или да прави безкористно добрини на кого ли не. Така стигнаха до дома му.

Всъщност почитеният гражданин смяташе, че се бе поизложил, като бе допуснал младият чужденец да застане начело при разправията в Шонвалд; и макар да се зарадва отначало от намесата на Дъруърд, след като поразмисли, стигна до заключението, че е бил донегде унижен, затова трябва да се възнагради сам, като преувеличи заслугите,

за които родината, съгражданите, а главно графиня Дьо Кроа и младият ѝ покровител му дължаха благодарност.

Но когато лодката спря пред градината и той слезе на брега с помощта на Петер, пристъпването през прага на собствения му дом като че разсея изведнъж това чувство на засегнато самолюбие и завист и превърна недоволния мрачен общинар в почтен, любезен, гостоприемен, приветлив домакин. Той повика Трудхен, която се яви веднага, защото от страх и тревоги твърде малко лиежки граждани бяха спали в тази съдбоносна нощ. На Трудхен възложиха да се грижи за красивата полупримряла чужденка; покорена от чара и затрогната от нещастieto ѝ, Гертруда^[3] изпълни със сестринска обич и усърдие този дълг.

Въпреки умората си и късния час, кметът настояваше да опитат с Куентин бутилка скъпо старо вино още от времето на битката при Азенкур^[4]; и сигурно би го принудил да се съгласи, ако не бе дошла стопанката, събудена от виковете на Павийон, да му донесе ключовете на избата. Тя беше приятна, дребна, закръглена женица, навярно твърде хубавичка на времето си, но главната ѝ отлика от няколко години насам беше острият зачервен нос, пискливият глас и убеждението, че щом заповядва въвн от къщи, кметът трябва да се покорява на съответната власт вкъщи.

Като разбра за какво е спорът между Павийон и госта, тя заяви безпрекословно, че вместо да търси повод за ново почерпване, съпругът ѝ трябва да си спомни колко е пил вече; и без да му даде ключовете, увиснали на кръста ѝ на сребърна верижка, му обърна безцеремонно гръб и въведе Куентин в спретнатата, приятна стая, гдето щеше да нощува при такива удобства, каквито надали бе виждал досега; толкова много богатите фламандци надминаваха по домашна наредба не само бедните и сурови шотландци, но дори самите французи.

[1] Schwarz Bier (нем.) — черна бира. Б.пр. ↑

[2] Вж. бележка IV — убийството на лиежкия епископ. ↑

[3] Трудхен е умалително от Гертруда — Б.пр. ↑

[4] В битката при Азенкур (департамент Па дьо Кале) френските войски са били разбити от англичаните (1415 година). Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТИ ТРЕТА ГЛАВА

БЯГСТВО

*Заповядай да се втурна,
и ще срещна аз непобедими сили,
и непременно ще ги победея.*

.....

*Тръгни!
И пак с възторг ще те последвам,
дори ако не зная накъде*
Шекспир — „Юлий Цезар“

Въпреки смесицата от радост, страх, съмнения, тревоги и вълнуваща страст преумората от миналия ден осигури на младия шотландец дълбок, спокоен сън, който продължи до късно сутринта, когато достойният домакин влезе загрижено в стаята му.

Той седна до леглото на госта и започна някаква дълга, сложна реч за семейните задължения на женения човек и особено за властта и надмощието, които всеки мъж трябва да поддържа при разногласия със съпругата си. Куентин го слушаше с известна тревога. Той знаеше, че съпрузите, като повечето воюващи страни, са понякога готови да отслужат молебен не в чест на победа, а за да прикрият поражението си. Затова побърза да разбере по-отблизо за какво става дума, като изказа надежда, че идването им не е създадо излишни безпокойства за добрата господарка на дома.

— Ни най-малко — отвърна кметът. — Майка Мабел никога не се обърква... И винаги се радва на гости... винаги има чиста стая и хубаво ядене за тях... от бога благословена постеля и трапеза... Няма по-гостоприемна жена от нея... Жалко само, че е малко особнячка.

— С една дума, оставането ни тук й е неприятно, нали? — запита шотландецът, като скочи от леглото и започна пъргаво да се облича. —

Ако бях уверен, че мадам Изабел е в състояние вече да пътува след ужасите от миналата нощ, нямаше нито за миг да увеличаваме тревогите ви с по-дълъг престой.

— Да — отговори Павийон. — Точно това каза и младата дама на майка Мабел; съжалявам, че не я видяхте как се изчерви при тия думи... Някоя млекарка, вървяла пет мили на кънки срещу вятъра от селото до пазара, би могла да мине за лилия пред нея... Не е чудно горката майка Мабел и да ревнува малко.

— Нима мадам Изабел излезе вече от стаята си? — запита младежът, като продължаваше още по-бързо да се облича.

— Да — отвърна Павийон. — Чака с нетърпение да отидете при нея, за да решите накъде ще тръгнете... щом сте решили да заминете... Но надявам се да останете за закуска?

— Защо не ми казахте по-рано всичко това? — попита нетърпеливо Дърюърд.

— По-полека, по-полека — успокой го кметът. — Струва ми се, че ви го казвам по-рано, отколкото трябва, щом толкова се разбързахте и разтревожихте. А имам да ви кажа и още нещо, ако имате търпение да ме изслушате.

— Говорете, господине, само че по-скоро и по-бързо... Слушам ви с внимание.

— Добре — продължи кметът. — Имам да кажа само една дума. Моята Трудхен, която страда, че трябва да се раздели от хубавата дама, сякаш ѝ е сестра, настоява да се преоблечете в други дрехи; защото из града се пръснал слух, че графините Дьо Кроа пътуват из нашата страна като поклоннички, придружени от шотландски стрелец от гвардията на френския крал; разправяли още, че една от двете била доведена миналата нощ в Шонвалд от някакъв циганин, след като ние сме си отишли; същият циганин, както разправят, съобщил на Гийом дьо ла Марк, че вие не сте били натоварен с никакво поръчение до него или до честните лиежки граждани, а сте отвлекли младата графиня и я придружавате като неин любовник. Тия новини пристигнаха тази сутрин от Шонвалд и бяха съобщени на мене и на съветниците ми; не знаем какъв съвет да ви дадем, защото, макар че Гийом дьо ла Марк постъпи прекалено грубо към епископа и към самите нас, все пак мнозина смятат, че бил с добро сърце — когато е трезвен — и е единственият вожд, който може да ни предводителства против

Бургундския херцог... Всъщност при сегашното положение и аз лично мисля, че трябва да се държим добре с него, защото сме се обвързали вече дотолкова, та е невъзможно да се върнем назад.

— Съветът на дъщеря ви е добър — каза Куентин Дъруърд, като се въздържа от укори или увещания, виждайки, че не ще успее да промени решението на достойния управник, взето в съгласие с предубежденията на съветниците и настроението на жена му. — Съветът на дъщеря ви е добър... трябва да заминем предрешени, и то незабавно. Можем да разчитаме на вас, уверен съм, че няма да ни издадете и ще ни помогнете да избягаме?

— От все сърце... от все сърце — заяви почтеният гражданин, който не беше възхитен от собственото си поведение и търсеше начин да го поправи. — Аз не мога да забравя, че ми спасихте живота снощи, като разкопчахте проклетата стоманена ризница и ми помогнахте да се измъкна от другата, още по-лоша беда; защото оня глиган и тайфата му приличаха повече на дяволи, отколкото на хора. Затова ще ви бъда верен като ножа към дръжката, както казват нашите ножари, най-добрите по целия свят. А сега, щом се приготвихте вече, елате оттука... и ще видите как съм се погрижила за вас.

Кметът го отведе от стаята му в своята търговска канцелария, дръпна резето на вратата, огледа зорко и грижливо навред и чак тогава отключи едно сводесто скривалище зад гоблена на стената, гдето имаше няколко железни касички. Отвори една, пълна с гулдени, и предложи на Куентин да си вземе, колкото смята, че ще му трябват за пътни разноски на графинята и на самия него.

Тъй като парите, с които бе тръгнал от Плеси, бяха на свършване, Куентин не се поколеба да приеме двеста гулдена; а по този начин сне голям товар от душата на Павийон, за когото тази безвъзвратно дадена сума изкупваше негостоприемството, което обстоятелствата го принуждаваха да прояви.

След като заключи грижливо стаята, в която пазеше съкровищата си, богатият фламандец заведе госта в приемната, гдето намериха графинята, пребледняла от гледките през миналата нощ, но съвършено спокойна в новите си дрехи на фламандска девойка. При нея беше само Трудхен, заета усърдно да довършва тоалета на графинята и да й дава указания как трябва да се държи. Мадам Изабел подаде ръка, която Куентин почтително целуна, след това му каза:

— Сеньор Куентин, трябва да напуснем нашите тукашни приятели, за да не навлека и на тях дял от бедите, които ме преследват след смъртта на баща ми. Вие ще трябва също да смените костюма си и да дойдете с мене, ако не ви е дотегнало да придружавате едно толкова нещастно същество.

— На мене!... Да ми дотегне да ви придружавам!... Аз ще ви следвам и накрай света! Само че вие... ще имате ли сили за изпитанието, което ни предстои?... Ще можете ли след ужасите на миналата нощ...

— Не ми ги припомняйте — прекъсна го графинята; — помня само някакъв объркан, страшен сън... Успя ли да избяга добрият епископ?

— Успя, струва ми се — излъга Куентин и направи знак на Павийон да мълчи, защото забеляза, че добрият фламандец е готов да се разприказва.

— Дали ще можем да отидем при него?... И дали е събрал достатъчна охрана? — запита графинята.

— Той се надява само на небето — отвърна шотландецът. — Но където и да отидете, аз ще бъда с вас, за да ви водя и защитавам.

— Ще обмислим — каза Изабел; и добави след кратко мълчание: — Бих предпочела да отида в манастир, но ме е страх, че не ще намеря там достатъчна закрила срещу тези, които ме преследват.

— Хм! Не бих ви препоръчал никой манастир в околностите на Лиеж; защото, макар да е храбър вожд, верен съюзник и доброжелател на нашия град, Арденския глиган има суров нрав и обикновено не зачита никакви манастири, метоси и така нататък. Разправят, че в свитата му имало поне двадесет калугерки... искам да кажа бивши калугерки.

— Пригответе се по-скоро за път, сеньор Дърюърд — прекъсна го Изабел, — щом трябва да предам съдбата си във ваши ръце.

След като кметът и Куентин напуснаха стаята, Изабел започна да задава на Гертруда такива ясни и уместни въпроси за пътищата и за други неща, че девойката не се стърпя и извика:

— Наистина ви се чудя, мадам!... Чувала съм за твърдостта на мъжете, но вашата твърдост ми се струва съвсем необикновена.

— Нуждата... — отвърна графинята — нуждата, мила, е майка на смелостта, както и на откритията. Доскоро можех да припадна само

като видя капка кръв от най-малко порязване... но оттогава видях да се леят вълни от човешка кръв край мене и все пак запазвах съзнание и самообладание... Не мислете, че е било лесно — добави тя все така твърдо, макар че ръката, която сложи върху рамото на Гертруда, явно трепереше. — Моят вътрешен мир прилича на крепост, обсадена от хиляди врагове, които само непоколебимата ми решителност задържа да не се хвърлят в пристъп отвред. Ако положението ми не беше толкова опасно... ако не съзнавах, че единствената ми възможност да се спася от съдба, по-страшна от самата смърт, е да запазвам здравия си разум и самообладание... още в този миг, Гертруда, бих се хвърлила в обятията ти и бих облекчила наболялата си душа с такъв порой от сълзи и оплаквания, какъвто надали е бликвал от друго разбито сърце!

— Недейте, мадам! — промълви съчувствено фламандката. — Имайте смелост, помолете се, предайте се в ръцете на бога; и ако Господ изпраща спасител на всеки човек, готов да загине, за вас сигурно е отредил тоя смел младеж. Има още един — добави тя, като се изчерви, — който ми е близък. Не казвайте на баща ми; но аз поръчах на моя приятел Ханс Гловер да ви чака пред източните врати на града и да не се явява пред очите ми без вест, че ви е извел благополучно през границата.

Една нежна целувка беше единствената награда, с която младата графиня можеше да изкаже своята благодарност на откровената и добра девойка, която отвърна нежно на целувката, после добави усмихнато:

— Ако две девойки и избраниците им не могат да свършат успешно едно предрешаваме и бягство, светът трябва вече да не е такъв, какъвто ми разправят, че е бил някога.

От намеците в това изказване по бледите бузи на графинята изби пак руменина, която не намаля при внезапната поява на Куентин. Той влезе пременен от глава до пети като заможен фламандски селянин, в празничния костюм на Петер, който засвидетелства своите добри чувства към младия шотландец, като му даде с готовност своите дрехи и се закле, че дори да го дерат и разтеглят като волска кожа, пак няма да издаде какво е станало с младата двойка. Майка Мабел се бе погрижила да намери два грамадни коня, защото тя наистина желаше графинята и защитникът ѝ да избягат благополучно, за да спаси собствения си дом от наказание, загдето ги е приютила. Тя ги изпрати

много любезно и им обясни, че ще стигнат до източната порта, като вървят все подир Петер, който щеше да се движи на известно разстояние пред тях, за да не личи, че ги познава.

Щом гостите си заминаха, майка Мабел използва случая да прочете дълго поучение на Трудхен за това, колко опасно е четенето на романи; тъкмо затова превзетите знатни дами, вместо да станат честни и почтени домакини, тръгват да скитат като странстващи рицари из страната, придружавани от някой безработен оръженосец, покварен паж или развратен чуждоземен стрелец, излагайки здравето, богатството и доброто си име.

Гертруда я изслуша мълчаливо; но като имаме предвид характера ѝ, може да се усъмним дали е извлякла от тези думи ползата, която майката желаше да ѝ втълпи.

През това време пътниците бяха стигнали до източната градска порта, като си проправяха път между множеството, така заето за щастие от политическите събития и слухове на деня, че не обръщаше никакво внимание на една съвсем незабележителна двойка. Стражата ги пускаше, щом погледнеше пропуска им, даден от Павийон и подписан от Руслер. Щом се сбoguваха с Петер Гайслер с взаимни пожелания за щастие и сполука, към тях се присъедини едър младеж на прекрасен сив кон и им съобщи, че е Ханс Гловер, избраникът на Трудхен Павийон. Беше хубав фламандец без особени умствени способности, но весел и добродушен, макар че — както графинята неволно прецени — едва ли заслужаваше да бъде избраник на великодушната Трудхен. Изглеждаше обаче готов да изпълни нарежданията ѝ, защото веднага запита почтително графинята на фламандски по кой път желае да тръгнат.

— Води ни — каза тя — към най-близкия град отвъд брабантската граница.

— Определихте ли крайната цел на пътуването си? — запита Куентин, като се приближи с коня си до Изабел и заговори на френски, за да не ги разбере водачът им.

— Разбира се — отвърна младата графиня; — при сегашното положение не мога да пътувам дълго, дори ако там, гдето отивам, ме чака затвор.

— Затвор ли? — повтори Куентин.

— Да, приятелю, затвор; но ще се погрижа да не споделите тая участ.

— Не говорете... не мислете за мене — каза Куентин. — Щом ви видя в безопасност, личната ми съдба няма никакво значение.

— Не говорете толкова високо — каза мадам Изабел. — Ще учудите водача... Виждате, че той вече се отдалечи доста пред нас.

Защото, постъпвайки така, както би желал да постъпват към него, добродушният фламандец бе тръгнал доста напред, за да не ги стеснява, щом Куентин се бе изравнил с графинята.

— Да — продължи тя, като забеляза, че никой не ги наблюдава, — на вас, приятелю, покровителю мой... не се стеснявам да ви нарека така, както Бог е отредил... на вас съм длъжна, да кажа, че реших да се върна в родния си край и да се предам на Бургундския херцог. Съветът да отхвърля покровителството му и да потърся закрила от хитрия и лукав Луи Френски може да е бил добронамерен, но се оказа погрешен.

— И решихте да се омъжите за Кампо Басо, недостойния любимец на Шарл? — запита Куентин с глас, в който мъката се бореше с желанието му да говори равнодушно, както престъпник пита с престорена твърдост дали смъртната присъда е пристигнала.

— Не, Дърюърд, не — отвърна мадам Изабел, като се изправи на седлото. — Въпреки своята власт Бургундският херцог няма да принуди до подобно отвратително условие една потомка на рода Дьо Кроа. Той може да заграби земите и феоделите ми, може да ме заточи в манастир; но това е най-лошото, което би сторил; а пък аз съм готова да изтърпя много по-тежки условия, но да не дам ръката си на Кампо Басо.

— По-тежки условия ли? — извика Куентин. — А какво може да бъде по-тежко от ограбване и затвор?... Размислете, моля ви се, докато над нас е свободното небе, а край вас човек, готов да изложи живота си, за да ви отведе в Англия, в Германия, дори в Шотландия; във всяка от тия страни вие ще намерите великодушни покровители... Не решавайте така прибързано да се откажете от свободата си, най-скъпото благо за човека!... както го е възпял един поет от моята родина:

*Ах, тъй е сладка свободата —
изпълва с радост тя душата,
на всяко нещо вкус придава
и благоденствие дарява...
А мъка, болест, беднотия
ни носи всяка тирания.^[1]*

Мадам Изабел слушаше с тъжна усмивка възхвалата на свободата, изказана от водача ѝ; и отговори след кратко мълчание:

— Свободата е само за мъжете... Жената трябва да търси всякога покровител, щом природата я е създала неспособна да се защитава сама. А где ще намеря покровител аз?... В лицето на сластолюбивия Едуард Английски ли?... При пияния Венцеслав Германски ли?... В Шотландия ли?... О, Дърюърд, да ви бях сестра и да можехте да ми обещаете подслон в някоя от ония планински клисури, които обичате да описвате, гдето от състрадание или срещу малкото скъпоценности, които още имам, бихте ми осигурили един спокоен живот и бих забравила орисията си... Ако можехте да ми обещаете закрилата на някоя почтена дама от вашия край... или на някой барон с честно сърце и меч... би заслужавало наистина да се изложим на опасностите, свързани с пътуването до една далечна страна!

Това признание бе изречено с плаха нежност, която прониза сърцето на Куентин и го изпълни с радост. Той помълча, преди да отговори, за да прецени набързо каква възможност съществува да намери убежище в Шотландия; но видя само тъжната истина, че би било недостойно и жестоко да поведе графинята по един път, гдето не беше уверен дали ще може да ѝ осигури безопасност.

— Мадам — каза най-после той, — бих осквернил честта си и рицарската си клетва, ако допусна да градите бъдещето си върху предположението, че имам възможност да ви осигуря в Шотландия друга закрила, освен тази на моята бедна ръка. Аз почти не зная вече дали в родината ми е останал още някой жив от нашия род. Инъркуеритският рицар нападна посред нощ нашия замък и изкла всички мъже от нашето семейство. Враговете ни в Шотландия са многобройни и силни, аз съм сам и слаб; дори да би пожелал да ми помогне, кралят не би се осмелил да предизвика един феодал с

петстотин конника, за да поправи злото, нанесено на някакъв беден младеж.

— Уви! — промълви графинята. — Няма, както изглежда, кътче в света без потисничество, щом то вилнее дори в ония диви планини, гдето няма за какво да се борят, както в нашата богата и охолна Нидерландия!

— Това е самата тъжна истина и аз не смея да я отрека — каза шотландецът. — Само от нужда за мъст и кръв нашите враждебни родове се нахвърлят като зверове едни на други. Оугливиевци и други като тях вършат в Шотландия същите злини, каквито Дьо ла Марк и разбойниците му вършат тук.

— Никаква Шотландия тогава — отвърна Изабел с искрено или престорено равнодушие. — Никаква Шотландия... Всъщност аз я споменах само на шега, за да видя дали наистина ще се решите да ми препоръчате за убежище най-неспокойното кралство в Европа. Това беше само изпитание на искреността ви и с радост виждам, че мога да разчитам на нея, дори когато имате основание да сте дълбоко пристрастен. И така, ще се предам и ще потърся закрила от първия честен барон на херцог Шарл, до чиито владения достигнем.

— А защо да не се приберете в своите имения, в собствения си укрепен замък, както възнамерявахте, докато бяхте в Тур? — запита Куентин. — Защо да не съберете около себе си васалите на вашия баща и да започнете преговори с Шарл Бургундски, вместо да се предадете? Сигурно ще се намерят достатъчно смели мъже да се борят за вашето дело; познавам поне един, готов да даде пример, като пожертва живота си.

— Уви! — отговори графинята. — Този план, внушен от хитрия Луи и като всяко негово предложение замислен повече в негова, отколкото в моя полза — е неосъществим, след като бе разкрит на Бургундския херцог от двойния шпионин Замет Мограбин. Моят роднина бе хвърлен в тъмница, в именията ми бяха поставени гарнизони. Всеки мой опит в тази насока само ще изложи моите подвластни на отмъщението на херцог Шарл; защо да предизвиквам нови кръвопролития по такъв незначителен повод след всички досегашни? Не, аз ще се подчиня на сюзерена си като покорна васалка във всичко, което не ще засегне правото ми на свободен избор. Особено след като моята роднина мадам Амлин, която отначало ме

посъветва, а след това и настоя да избягам, вече извърши сама тази мъдра и почтена стъпка!

— Вашата роднина! — повтори Куентин, припомняйки си известни неща, неизвестни на младата графиня и изчезнали от паметта му при светкавично последвалите ужасни събития и вълнения.

— Да... леля ми... графиня Амлин дьо Кроа... Знаете ли нещо за нея? — запита графиня Изабел; — предполагам, че тя е вече под закрилата на бургундското знаме... Защо мълчите? Какво знаете?

Последният въпрос, изказан настойчиво и тревожно, принуди Куентин да съобщи нещичко от това, което знаеше за съдбата на графинята. Той намекна, че бил повикан да помогне за бягството ѝ от Лиерж, като бил убеден, че и мадам Изабел бяга с нея... Спомена какво бе видял в гората... описа най-после завръщането си в замъка и положението, което бе намерил там. Но не спомена нито дума за намеренията, с които мадам Амлин бе напуснала Шонвалд, нито за слуховете, че е попаднала в ръцете на Дьо ла Марк. От деликатност не можеше да спомене за намеренията на лелята, а от уважение към чувствата на младата графиня, в един момент, когато тя имаше най-голяма нужда да запази силата и издръжливостта си, не си позволи да спомене името на Глигана; защото вестта бе стигнала долушите му само като слух.

Въпреки премълчаването на тези важни подробности разказът направи дълбоко впечатление на графиня Изабел, която каза след някое време хладно и недоволно:

— И вие изоставихте моята роднина в една дива гора, в ръцете на подлия циганин и невярната камериерка?... Горката леля, която толкова хвалеше верността ви!

— Ако не бях постъпил така, мадам — отвърна Куентин, основателно оскърбен от този упрек, — каква участ щеше да сполети лицето, което съм натоварен най-предано да охранявам? Ако не бях оставил за графиня Амлин дьо Кроа да се грижат тези, които тя сама си е избрала за съветници и пазители, графиня Изабел щеше вече да е съпруга на Арденския глиган Гийом дьо ла Марк.

— Имате право — отвърна графиня Изабел с обичайната си кротост; — вие ме защищавате с непоколебима преданост, а пък аз ви отплатих с грозна, обидна неблагодарност. Но толкова ми е жал за горката леля! Колко подла е била тая Мартон, която се радваше на

такова незаслужено доверие... Тя именно запозна леля ми с ония негодници Замет и Хайредин Мограбин, които разправяха, че могат да предсказват бъдещето по звездите и с това започнаха да ѝ влияят; а самата Мартон подкрепяше предсказанията им и насърчаваше леля ми в... как да кажа?... в самоизмами за бракове и поклонници, съвсем невероятни и неподходящи за нейната възраст. Не се съмнявам, че Луи Френски ни е оплел още отначало в тия мрежи, за да ни принуди да потърсим убежище в неговия двор или по-точно да се озовем в негова власт; а след тази безразсъдна постъпка от наша страна вие сам, Куентин Дъруърд, сте свидетел колко нецарствено, не рицарски, недостойно и неблагодарно се отнесе към нас... Горката леля... Как мислите, какво ли е станало с нея?

От желание да ѝ вдъхне надежди, каквито надали изпитваше сам, Дъруърд отвърна, че алчността е най-силната страст на циганите; че когато ги оставил, Мартон се държала много добре към мадам Амлин; и най-после, че тези негодници нямат интерес да се държат зле с мадам Амлин или да я убият; и обратно — ако се държат добре с нея и я пуснат срещу откуп, могат само да спечелят.

За да отклони мислите на графиня Изабел от тази тъжна тема, Куентин ѝ разказа подробно измяната на Мограбин, която бе открил при ношуването край Намюр, и намекна, че тя е може би част от споразумението между краля и Гийом дьо ла Марк. Изабел изтръпна от възмущение, но скоро се овладя и каза:

— Срамувам се за грешното си предположение, че небето ще допусне да се изпълни такъв жесток, подъл и безчестен план, докато Всеблагият Господ все още поглежда милостиво към човешките страдания. Подобно злодеяние трябва не само да вдъхва страх и отвращение; истинско безбожие би било да се допусне, че подобна измяна и низост може някога да възтържествува. Сега вече ми е съвсем ясно защо лицемерната Мартон често се опитваше да поддържа и най-малкия кълн на завист или недоволство между леля ми и мене, като ласкаеше винаги тази, с която разговаря, и не пропускаше да каже нещо лошо за другата. Но и през ум не ми минаваше, че ще стигне дотам да убеди моята леля да ме изостави в ужасите на Шонвалд и да се погрижи само за собственото си бягство.

— Нима графиня Амлин не бе споменала пред вас намерението си да избяга? — запита Куентин.

— Не — отвърна Изабел; — намекна, само, че Мартон щяла да ми съобщи нещо. Всъщност главата на горката ми леля беше така замаяна от тайнствените приказки на оня негодник Хайредин, с когото бе водила същия ден дълъг таен разговор, и тя ми намекна такива странни неща, че... че... накратко казано, като виждах състоянието ѝ, не намерих за нужно да настоя за по-подробно обяснение. Но все пак жестоко е било да ме изостави.

— Аз оправдавам мадам Амлин — заяви Куентин; — защото не вярвам да е имала това намерение. Суматохата в оная тъмна нощ беше такава, та и мадам Амлин, убеден съм, сигурно е смятала, че вие именно сте с нея; както и аз, заблуден от дрехите и държането на Мартон, предполагах, че придружавам двете графини Дьо Кроа... главно тази — добави тихо, но решително той, — без която богатствата на целия свят не биха ме изкусили да напусна Шонвалд.

Изабел наведе глава и се престори, че не забеляза как Куентин наблегна върху последните думи. Но го погледна отново, щом той заговори за хитруванията на Луи. За тях не бе мъчно да установят, че двамата братя и съучастничката им Мартон са били подкупени от лукавия владетел, при все че с вероломството, присъщо на расата им, по-големият брат, Замет, се бе опитал да играе двойна игра и бе получил заслужено наказание. Все в тоя дух на взаимно доверие, забравяйки своето положение и опасностите по пътя, те продължиха да яздят още няколко часа, като се поспряха само за да нахранят и напоят конете си в едно усамотено селце, гдето ги заведе Ханс Гловер, който във всяко друго отношение, особено в това, че ги оставяше повечето време да разговарят свободно сами, се прояви като разумен и възпитан човек.

Изкуствените прегради, които отделяха двамата влюбени (можем вече да ги наречем така), изглеждаха изчезнали или поне отстранени от обстоятелствата; защото ако графинята можеше да се похвали с по-висока титла и по рождение беше несравнено по-богата от младежа, който можеше да разчита само на сабята си, не бива все пак да забравяме, че засега и тя беше също така бедна, а сигурността, честта и животът ѝ зависеха единствено от неговото самообладание, храброст и преданост. Те не бяха изrekli, разбира се, нито дума за любов; младата дама би простила може би от признателност и доверие едно любовно признание, но езикът на Куентин беше свързан от вродена

стеснителност и рицарско чувство; затова му се струваше, че е недостойно да злоупотреби със сегашното ѝ положение и да каже нещо, което би изглеждало като използване на благоприятния случай. Но макар че не споменаха нито дума за любов, мислите и на двамата бяха неизменно насочени към нея; чувствата им на взаимна почит се подразбираха, без да се нуждаят от изказване. При свободата и неувереността, които ги съпътстваха, такива отношения са най-щастливото време в живота на човека, но твърде често водят и към разочарование, изневяра и всички страдания на напразните надежди и несподелената любов.

Към два часа следобед пътниците бяха разтревожени от съобщението на водача, който — пребледнял от ужас — им каза, че една група шварцрайтери^[2] на Ла Марк са по петите им. Тези войници, или по-скоро разбойници, бяха от най-долните слоеве на германското простолудие и приличаха напълно на ландскнехтите с тази разлика, че действаха като лека конница. За да подчертаят името си *черни конници* и да вдъхнат още по-голям страх на враговете си, те яздеха обикновено на черни коне и намацваха с черно оръжието и дрехите си, а често пъти дори ръцете и лицето си. По нрав и свирепост тези *черни конници* съперничеха на пехотинските си събрата ландскнехтите.

Като погледна назад и видя по дългия равен път, отгдето бяха минали, един приближаващ облак прах и двама-трима бясно препускащи конници пред него, Куентин се обърна към спътницата си:

— Скъпа Изабел, нямам друго оръжие освен сабята и понеже не мога да се боря за вас, ще трябва да бягам заедно с вас. Ако успеем да се доберем до оная гора, преди да ни настигнат, лесно ще намерим възможност да им се изплъзнем.

— Така да бъде, мой единствени приятелю — каза Изабел и пришпори коня си, за да препусне в галоп; — а ти, добри момко — добави тя, като се обърна към Гловер, — вземи друга посока, за да не споделиш нашето нещастие и опасности.

Честният фламандец поклати глава и отговори на великодушното ѝ увещание с:

— Nein, nein, das geht nichts!^[3]

И остана с тях. Тримата се насочиха да търсят подслон в гората, препускайки доколкото позволяваха силите на изтощените им коне и преследвани в същото време от шварцрайтерите, които ускориха

гонитбата, щом разбраха, че другите бягат. Но въпреки умората на конете, бегълците препускаха по-бързо, защото бяха невъоръжени и изпревариха преследвачите; намираха се вече на около четвърт миля от целта, когато забелязаха група войници с рицарско знаме, които идваха откъм гората, за да им пресекат пътя.

— Бронята им блести — каза Изабел. — Навярно са бургундци. Каквито и да са, ще трябва да се предадем на тях, за да не попаднем в ръцете на дивите безбожници, които ни преследват.

И само след миг се провикна, забелязала по-добре знамето:

— Познах пронизаното сърце на пряпореча! Това е знамето на бургундския благородник граф Дьо Кревкьор... Ще му се предам.

Куентин Дърюърд въздъхна; но каква друга възможност им оставаше? А колко щастлив би бил допреди миг, ако можеше да е сигурен, че Изабел ще успее да избяга, дори при по-тежки условия! Не след много се срещнаха с групата на Кревкьор и графинята поиска да поговори с водача, който бе строил хората си, щом бе забелязал черните конници; докато той я гледаше в недоумение, Изабел заговори:

— Благородни графе... Изабел дьо Кроа, дъщерята на вашия стар боен другар граф Рейнолд дьо Кроа, се предава и моли да вземете и нея, и хората ѝ под храбрата си закрила.

— Ще я получиш, прекрасна братовчедке, дори срещу цяла войска... Освен срещу моя сюзерен Бургундския херцог. Но няма време да разговаряме по това. Ония разбойници се спряха, навярно да се съвещават... Свети Георги Бургундски! Имат безочieto да тръгнат срещу знамето на Кревкьор!... Да не мислят, че няма да се справим с тях?... Дамиен, копието ми... Знамето напред... копията направо Кревкьор е с вас!

С този боен вик той препусна срещу шварцрайтерите, последван от своите войници.

[1] Шотландският поет Джон Барбър. ↑

[2] Шварцрайтери (нем.) — черни конници (или рицари) Б.пр. ↑

[3] Nein, nein, das geht nichts (нем.) — Не, не! Това няма да го бъде! Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА ПЛЕНЯВАНЕТО

*За зло, за добро, рицарю мой, аз съм ваш
пленник;*

*постъпете с мене, както благородството
ви повелява...*

*Но помнете, че бойните превратности
могат един ден*

*и вас да пратят там, гдето днес попаднах
аз —*

в списъка на тъгуващите пленници.

Неизвестен автор

Схватката между шварцрайтерите и бургундските войници беше съвсем кратка, защото нередовната конница се разбяга веднага пред по-добрите коне, въоръжение и боен дух на рицарската войска. Не бяха минали и пет минути, когато граф Дьо Кревкьор изтри в гривата на коня окървавения си меч, преди да го прибере в ножницата, и се върна в крайнината на гората, гдето Изабел бе останала да наблюдава борбата. Част от хората му се върнаха с него, други продължиха да преследват по друма бягащият противник.

— Просто срамота — каза графът, — рицари и благородници да оскверняват оръжието си с кръвта на тия мръсни свини.

При тия думи той прибра мечта си в ножницата и добави:

— Доста неприятно посрещане в родината ви, прелестна братовчедке, но странстващите принцеси могат да очакват подобни приключения. Добре че се яви навреме, защото, позволете да ви уверя, че тия черни конници зачитат коронката на една графиня тъкмо толкова, колкото и шапчицата на някоя селска девойка, а струва ми се, че свитата ви не е годна за продължителна съпротива.

— Господин графе — отвърна мадам Изабел, — кажете ми направо пленница ли съм и къде смятате да ме отведете.

— Вие знаете, глупаво дете — отвърна графът, — по какъв начин бих желал да отговоря на този въпрос, ако зависеше само от моята воля. Но вие и вашата безразсъдна сватовница — леля ви — така необмислено разперихте криле напоследък, щото смятам, че ще бъдете доволни да ги свиете за някое време в клетка. Моето твърде неприятно задължение ще приключи, щом ви отведа в двора на херцога, в Перон; затова намирам за уместно да предам командването на този разузнавателен отряд на племенника си граф Стефен, а пък аз да се завърна в Перон заедно с вас, защото мисля, че ще се нуждаете там от застъпник... Надявам се, тоя лудетина да се справи разумно със задачата си.

— Моля ви се, мили чичо — побърза да се обади граф Стефен, — ако се съмнявате в годността ми да командвам войниците, останете вие при тях, а оставете мене за паж и пазител на графиня Изабел дьо Кроа.

— Няма съмнение, драги племеннико — отвърна чичото, — че това би било чудесно подобрение на моя план; но аз го предпочитам такъв, какъвто го намислих. Затова ви моля да запомните, че задачата ви не е да гоните ония черни свини и да се биете с тях, към което проявихте особена наклонност, а да ми донесете най-точни сведения за положението в Лиеж, отгдето идват толкова невероятни слухове. Оставете ми само пет-шест копиеносци; другите ще командвате вие, под моето знаме.

— Още един момент, братовчеде Дьо Кревкьор — каза графиня Изабел. — Позволете ми, като се предам в плен, да уговоря поне безопасността на тези, които проявиха приятелство към мене по време на злочестината ми. И пуснете този добър младеж, мой верен водач, да се върне безпрепятствено до родния си град Лиеж.

— Моят племенник — каза Кревкьор, — като изгледа проникателно честното кръгло лице на Гловер — ще закриля този добър младеж (който изглежда наистина съвсем безобиден) дотам, догдето стигне в земите на Лиеж, а след това ще го остави сам да се оправя.

— Не забравяй да поздравиш от мене милата Гертруда — каза графинята на своя водач; и добави, като извади изпод наметката си

един наниз бисери: — Помоли я да ги носи за спомен от своята нещастна приятелка.

Честният Гловер взе бисерите и целуна непохватно, но искрено прелестната ръка, намерила такъв деликатен начин да възнагради труда му и опасностите, на които се бе изложил.

— Ах, тия подаръци и спомени! — промълви графът. — Имате ли още някакви желания, прекрасна братовчедке?... Време е да тръгваме.

— Само едно — отвърна с явно усилие графинята. — Да бъдете благосклонен към този... млад сеньор.

— Хм! — промълви Кревкьор, хвърляйки към Куентин същия пронизателен поглед, с който бе удостоил Гловер, но, както изглеждаше, с по-незадоволителен резултат от преценката: и заговори, подражавайки неволно на стеснителното замълчаване на Изабел: — Хм!... да... този меч е от друга закалка... А мога ли да зная, братовчедке, какво е... сторил този *толкова* млад сеньор, за да заслужи вашето застъпничество?

— Спаси живота и честта ми — отвърна графинята, като се изчерви от срам и огорчение.

Куентин се бе изчервил също от възмущение, но реши благоразумно, че само би влошил положението, ако го прояви.

— Живота и честта ви?... Хм! — каза отново граф Дьо Кревкьор. — А струва ми се, братовчедке, че би било по-добре да не бяхте изпадали в подобно задължение към този млад сеньор... Но както и да е. Младият сеньор може да остане на служба при нас, ако званието му допуска това, и аз ще се погрижа да не пострада... Само че за в бъдеще грижата за защитата на живота и честта ви ще поема аз; а за него ще намеря някаква по-подходяща длъжност от тази да бъде телохранител на странстваща благородна дама.

— Господин графе — обади се Дърюърд, неспособен вече да мълчи, — за да не се случи да говорите за един непознат човек с незачитане, което по-късно можете да сметнете за неуместно, позволявам си да ви кажа, че аз съм Куентин Дърюърд, стрелец от шотландската гвардия, в която — както ви е известно — се приемат само благородници и честни хора.

— Благодаря ви за сведението и ви целувам ръка, сеньор стрелецо — отвърна все така шеговито Кревкьор. — Бъдете любезен

да заемете място до мене пред отряда ни.

Докато се придвижи напред, за да изпълни заповедта на графа; който, дори да нямаше право, имаше сега власт да му диктува какво да прави, Куентин забеляза, че мадам Изабел следи движенията му с тревожно и плахо съучастие, от което очите му овлажняха. Но той си припомни, че трябва да се държи като мъж пред Кревкьор, който по-малко от всеки друг френски и бургундски рицар би се трогнал от любовна мъка и по-скоро би ѝ се изсмял. Затова не дочака графът да му заговори, а сам запита с тон, подчертаващ желанието му да се отнасят към него с по-голямо уважение от това, което графът изглеждаше наклонен да му засвидетелства, засегнат може би от факта, че един младеж с незначителен произход е спечелил, доверието на неговата благородна и богата братовчедка.

— Господин граф Дьо Кревкьор — започна сдържано и твърдо Куентин, — мога ли да ви запитам, преди да започнем по-обстоен разговор, свободен ли съм или съм ваш пленник?

— Мъчен въпрос — отвърна графът, — на който засега мога да отговоря само с друг въпрос... Как мислите, дали Франция и Бургундия са във война помежду си?

— Това — каза шотландецът — вие, господин графе, знаете сигурно по-добре от мене. Аз отсъствам доста време от френския двор и нямам никаква вест оттам.

— Виждате тогава — отговори графът — колко лесно се задават въпроси и колко мъчно е да им се отговаря. Аз самият, макар че бях в Перон заедно с херцога през последната седмица и дори малко преди това, мога да разреша тази загадка толкова, колкото и вие; а от това разрешение, господин оръженосецо, зависи и другият факт — дали сте пленник или свободен; засега ще трябва да ви смятам за пленник... Само че, ако наистина сте служили честно на моята братовчедка и ако отговорите откровено на следващите ми въпроси, работите ще се наредят добре за вас.

— Графиня Дьо Кроа — отвърна Куентин — може да прецени по-добре от мене дали съм ѝ бил в услуга, затова ви моля да се отнесете към нея по този въпрос. А моите отговори вие ще прецените сам, когато ми зададете въпросите.

— Хм!... Не е малко високомерието му — промълви граф Дьо Кревкьор; — като на човек, който е сложил на шапката си панделката

на своята дама и смята, че трябва да говори отвисоко, за да прояви уважението си към скъпоценния залог от коприна и сърма... И така, сеньор, предполагам, че достойнството ви няма да пострада, ако ми кажете от колко време придружавате мадам Изабел дьо Кроа?

— Граф дьо Кревкьор — отвърна Куентин Дъруърд, — ако решавам да отговоря на въпроси, зададени с почти оскърбителен тон, правя го само за да не извлечете от мълчанието ми още по-обидни предположения за личността на дамата, към която и вие, и аз сме длъжни да се отнасяме с почит. Аз съм охрана на мадам Изабел, откакто тя напусна Франция, за да дойде във Фландрия.

— Охо-о! — каза графът. — Значи, откакто е избягала от Плеси ле Тур?... И вие, стрелец от шотландската гвардия, я придружавате, разбира се, по изричната заповед на крал Луи?

Колкото малко и да се чувстваше задължен на френския крал, който — подготвяйки отвличането на графиня Изабел от Гийом дьо ла Марк — бе разчитал навярно, че младият шотландец ще бъде убит, докато я защитава, Куентин не смяташе, че има право да изневери на доверието, което Луи имаше — или си даваше вид, че има — към него, затова отговори на граф Дьо Кревкьор, че се е „задоволил да изпълни заповедта на своя началник, без да разпитва“.

— Това ми е достатъчно — каза графът. — Ние знаем, че кралят не позволява на своите офицери да изпращат стрелците от личната му гвардия за паладини^[1] на странстващи дами, ако не преследва с това някаква политическа цел. Мъчно ще може крал Луи да уверява, че не е знаел за бягството на дамите Дьо Кроа от Франция, щом ги е придружавал човек от личната му гвардия... А къде, господин стрелецо, трябваше да отидете?

— В Лиеж, господин графе — отвърна шотландецът, — гдето дамите желяеха да останат под закрилата на покойния епископ.

— *Покойния* епископ ли? — смая се граф Дьо Кревкьор. — Нима Луи дьо Бурбон е мъртъв?... Херцогът не знае да е бил болен... От какво е умрял?

— Той почива в окървавен гроб, господин графе... ако убийците са погребали останките му.

— Убит! — възкликна отново Кревкьор. — Света Богородице!... Това е невъзможно, младежо!

— Видях със собствените си очи убийството... и още много други ужаси.

— Видял си! И не си се опитал да помогнеш на добрия архиерей! — извика графът. — Не си вдигнал на крак целия замък срещу убийците?... Не знаеш ли, че да присъстваш безучастно на подобно дело е вече светотатство?

— Трябва да ви кажа, господин графе — отвърна Дърюърд, — че замъкът бе превзет с пристъп от кръвожадния Гийом дьо ла Марк с помощта на въстаналите лиежци още преди убийството на епископа.

— Ти ме поразяваш с тия вести! — заяви Кревкьор. — Лиеж въстанал!... Шонвалд завзет!... Епископът убит!... Вестителю на нещастия, никой не е донасял наведнъж толкова зловещи новини!... Говори... знаеше ли ти за това нападение... за въстанието... за убийството?... Казвай... ти си от доверените телохранители на Луи, а смъртоносната стрела е била изпратена именно от него... Говори или ще заповядам да те разчекнат!

— И да ме разчекнат, господин графе, няма да изтръгнат от мене признания, недостойни за истински шотландски благородник. За всички тези безобразия зная толкова, колкото знаете и вие... и не само не съм им съучастник, но бих се борил до смърт срещу тях, ако възможностите ми се равняваха поне на една стотна от желанието ми. Но какво можех да сторя?... Враговете бяха хиляди, аз бях свършено сам. Единствената ми грижа беше да спася графиня Изабел и за щастие успях. Въпреки това, ако бях по-близо, когато убиха така жестоко стария епископ, бих се опитал да спася побелялата му глава или най-малко да отмъстя за него; но при опия обстоятелства само изказах високо възмущението си, за да предотвратя поне следващите ужаси.

— Вярвам ти, младежо — отвърна графът; — колкото и да си подходящ за оръженосец на благородни дами, ти не можеш нито по възраст, нито по природа да се справиш с такива жестоки задачи. Жалко за милия, благороден архиерей! Да бъде убит в дома, гдето толкова често приемаше гости с християнско милосърдие и княжеска доброта... И то от оня негодник, от онова чудовище! От едно кръвожадно, жестоко изчадие... израснало в същия дом, гдето е потопило ръцете си в кръвта на своя благодетел! Но ще призная, че не познавам Шарл Бургундски... ще се усъмня в самата Божествена справедливост, ако отмъщението не бъде също така безпощадно,

внезапно и тежко, както престъплението е безпримерно по своята жестокост. И ако никой друг не потърси сметка от убиеца — при тия думи той замълча, грабна меча, пусна поводите, удари с ръце в метални ръкавици по бронята, която иззвънтя, вдигна ги към небето и тържествено продължи: — Тогава аз... Филип Кревкьор дьо Кордес, давам обет пред бога, пред свети Ламбер и пред тримата Кьолнски крале, че не ще помисля за нищо друго, докато не отмъстя достойно на убийците на добрия Луи дьо Бурбон, гдето и да ги срещна — в гора или в поле, в планина или в равнина, в кралски дворец или в божи храм! Обричам на тая цел земите и богатствата си, приятелите и сподвижниците си, живота и честта си. Да ми помага Бог, свети Ламбер и тримата Кьолнски крале!

Като облекчи с този обет душата си от мъката и изненадата при вестта за злокобната трагедия в Шонвалд, граф Дьо Кревкьор започна да разпитва по-подробно Дъръурд за тази катастрофа, която шотландецът описа надълго и нашироко, за да подсили у графа желанието да отмъсти на Гийом дьо ла Марк.

— А ония слепи, непостоянни, коварни, вероломни глупци, лиежците — продължи графът, — как можаха да се съгласят с неумолимия разбойник и убиец, за да погубят своя законен владетел!

Тук Дъръурд обясни на разярения бургундец, че лиежците или поне по-почтените от тях, макар и въстанали необмислено срещу епископа, не са имали намерение, доколкото бе разбрал, да подпомогнат Дьо ла Марк в отвратителното му дело, напротив, били ужасени от него и сигурно щели да го осуетят, ако биха имали възможност да го сторят.

— Не ми говори за тая подла, непостоянна, плебейска сган! — извика Кревкьор. — Щом са грабнали оръжие против този архиерей, който имаше единствена вина: че беше прекалено добър и кротък господар за такива неблагоприятни роби... щом са грабнали оръжие против него и са нахлули в мирния му дом, какво друго намерение са имали, ако не да го убият?... За какво са се съюзили с Арденския глиган, най-големия разбойник из цяла Фландрия, ако не за убийства — негов единствен занаят? Нали ти сам ми каза, че един от тази гадна паплач е извършил отвратителното дело?... Надявам се в градските канали да протекат кърви, озарени от пламъка на горящите къщи. Ах, добрият, благороден, великодушен архиерей, как дръзнаха да го

посекат!... И други васали са се бунтували, угнетени от тежки данъци и безпаричие; но бунтът на лиежци се дължи на охолство и нахалство.

Той пусна отново поводите на коня и размаха отчаяно ръце в метални ръкавици. Куентин разбираше, че мъката на графа се засилва от спомени за минали срещи и разговори с епископа и почтително замълча от уважение към една скръб, която не желаше да засили, а не можеше и да утеши.

Но граф Дьо Кревкьор продължи да се връща към все същия разговор... разпита го подробно за внезапното нападение на Шонвалд и за смъртта на епископа; и изведнъж, сякаш си припомни нещо, което се бе изплъзнало досега от паметта му, поиска да узнае какво е станало с мадам Амлин и защо тя не е с племенницата си.

— Не искам да кажа — добави презрително той, — че отсъствието ѝ е някаква загуба за графиня Изабел; защото, макар че ѝ е роднина и изобщо една добронамерена жена, графиня Амлин е все пак най-невероятната глупачка, каквато се е виждала по света; и съм убеден, че племенницата ѝ, една скромна и разумна девойка, е била подведена да бяга от Бургундия във Франция тъкмо от тази безразсъдна, романтична стара глупачка, която мисли само кого да сватосва и как да се омъжи!

Какви обидни слова за слуха на един романтичен влюбен! И то когато би било смешно да направи дори опит за невъзможното — именно да убеди графа, ако потрябва и с оръжие в ръка, че той оскърбява Изабел — еднакво несравнима по ум и красота, — като я нарича скромна и благоразумна девойка; тези качества може да са подходящи за дъщерята на изгорял от слънцето селяк, която подкарва с остена воловете, докато баща ѝ насочва ралото. Да предполага освен това, че може да ѝ влияе и да я ръководи глупавата леля... Клеветникът трябваше да си вземе обратно необмислените думи. Но откритото, строго лице на граф Дьо Кревкьор, явното му презрение към чувствата на Куентин накараха младежа да се опомни; и то не от страх пред бойната слава на графа — тази опасност можеше само да засили желанието му да си премерят силите, — а защото се боеше от присмех, най-страшното оръжие за всички възторжени сърца, което често ги предпазва от безсмислени постъпки, но също така често потиска в тях и всяко благородно чувство.

Под влиянието на този страх да не предизвика по-скоро присмех, отколкото възмущение, Дърурд се задоволи — макар и с огорчение — да отговори доста неясно за бягството на мадам Амлин от Шонвалд още преди нападението. Той и не можеше всъщност да разкаже случката по-точно, за да не направи за смях роднината на Изабел, а донегде и себе си, като намекне, че е бил прицел на нейните безсмислени надежди. Само смотолевите, че според непроверен слух мадам Амлин била попаднала в ръцете на Гийом дьо ла Марк.

— Кълна се в свети Ламбер, че той ще се ожени за нея — заяви Кревкьор. — Заради парите ѝ, и още за да ѝ счупи главата, след като ги заграби и изхарчи.

Графът продължи да разпитва как са се държали двете дами по време на пътуването и към самия Куентин — все деликатни въпроси, при които неприятно засегнатият, стеснителен и ядосан младеж едва смогваше да прикрие смущението си от този прозорлив воин и царедворец, който реши най-после да го остави неочаквано на мира, като каза:

— Хм!... Виждам, че работите стоят така, както предполагам, поне от едната страна; надявам се другата да е била по-благоразумна... А сега, господин оръженосецо, пришпорете коня си и отминете напред, докато поговоря с мадам Изабел. Мисля, че научих вече достатъчно от вас, за да мога да поприказвам с нея за тия тъжни случки, без да засегна чувствителността ѝ, макар че понараних малко вашата... Впрочем, почакайте, драги... има да ви кажа още една дума. Прекарвали сте, както предполагам, едно щастливо пътуване из вълшебен край... изпълнено с героични приключения, прекрасни надежди и безумни трубадурски мечти, като в градините на Фей Моргана^[2]. Забравете всичко това, млади момко — добави той, като го потупа по рамото; — помнете тази дама само като графиня Дьо Кроа... забравете я като странстваща благородница, поверена на вашата закрила; и нейните приятели — за един от тях поне отговарям — ще помнят, от своя страна, само услугите, които сте ѝ оказали, и ще забравят неразумната награда, която сте си позволили да очаквате.

Разярен, загдето не бе смогнал да скрие от проникателния Кревкьор чувства, смятани от графа за смешни, Куентин отвърна възмутено:

— Господин графе, ако се нуждая от вашия съвет, аз ще ви го поискам; ако потърся помощ от вас, ще имате достатъчно време да ми я дадете или откажете; а когато сметна, че мнението ви има някакво значение за мене, не ще закъснея да ви запитам какво е.

— Я гледай! — каза графът; — попаднах между Амадис и Ориана^[3] и мога да очаквам покана за турнир!

— Говорите така, като че това е невъзможно — отвърна Куентин... — Когато кръстосах копие с Орлеанския херцог, аз се сражавах срещу човек, в чиито жили тече по-благородна кръв от тази на един Кревкьор... А когато премерих сабята си с Дюноа, се бих с прославен воин.

— Господ да те вразуми, мили младежо! — отвърна Кревкьор, като продължаваше да се смее на влюбения рицар. — Ако казваш истината, ти си имал наистина рядко щастие на тоя свят; и щом съдбата е пожелала да те изложи на подобни изпитания, още преди да ти порасте брада, ти ще се побъркаш от тщеславие, когато станеш истински мъж. Мене не можеш да ядосаш, можеш само да ме разсмееш. Вярвай ми, дори като си се сражавал с принцове и си бил телохранител на графини по някакъв каприз на съдбата, ти в никакъв случай не си равен на тези, чийто противник или пазител си станал случайно. Приемам, че като всеки младеж, който е слушал достатъчно романи и се е сметнал за паладин, ти можеш да се унасяш до някое време в прекрасни мечти; но не бива да се сърдиш на един добронамерен приятел, който те разтърсва малко грубо, за да те опомни.

— Господин Дьо Кревкьор — започна Куентин, — моят род...

— Аз имам предвид не само рода — продължи графът; — но и титлата, богатството, общественото положение и така нататък, които поставят преграда между отделните класи и личности. Колкото до рода, всички водим рода си от Адам и Ева.

— Господин графе — повтори Куентин, — моите прадеди, Дърруърдови от Глен-Хулейкин...

— Ако смяташ да изкараш, че родът им е по-стар от Адамовия, няма какво да приказваме! Довиждане.

Той дръпна поводите на коня и се спря да дочака графинята; на нея намеците и съветите му — въпреки своята добронамереност —

бяха по-неприятни, отколкото на Куентин, който си мърмореше, докато яздеше сам пред тях.

— Студен, безочлив, високомерен нахал!... Как бих желал първият шотландски стрелец, който се прицели в тебе, да не те пощади така, както постъпих аз!

Вечерта стигнаха в Шарльороа на река Самбр, гдето граф Дьо Кревкьор реши да остави графиня Изабел, защото да продължи пътуването след вчерашните ужаси и умора, след петдесет мили езда от сутринта и след толкова неприятни преживелици, значеше тя непременно да се разболее. Отпаднала и огорчена, графът я повери на майката игуменка в девическия манастир на цистерцианския орден, една знатна дама, роднина на графовете Кревкьор и Дьо Кроа, на чиято доброта и благоразумие можеше напълно да разчита.

Сам той остана колкото да заповяда най-голяма бдителност на командващия малкия бургундски гарнизон и нареди, докато трае престоят на графиня Изабел дьо Кроа, пред манастира да има почетна стража; официално, за да я пази, а тайно може би и за да ѝ попречи да избяга. Като повод за тази охрана графът изтъкна непроверените слухове за смутове в лиежката епархия. Но бе решил пръв да занесе на херцог Шарл ужасната вест за въстанието и за убийството на епископа; затова поиска нови коне за себе си и за своята свита и продължи без почивка към Перон; после се извини шеговито на Куентин Дъръурд, че го отделя от приятното общество и го взема със себе си, но смятал, че на един оръженосец и паж ще бъде по-приятно да пътува в лунна нощ, отколкото да се излежава и да дреме като обикновен простосмъртен.

И без това огорчен от мисълта, че ще трябва да се раздели с Изабел, Куентин едва се сдържа да не отвърне на тази подигравка с възмутително предизвикателство; но убеден, че графът ще се изсмее на гнева му и не ще удостои с внимание предизвикателството, той реши да изчака по-удобен случай, за да получи удовлетворение от този надменен феодал, когото — макар и по съвсем различни съображения — бе започнал да мрази така дълбоко, както мразеше Арденския глиган. Затова прие предложението на Кревкьор като нещо неизбежно и двамата продължиха с най-голяма бързина по пътя от Шарльороа за Перон.

[1] Паладини — рицари от свитата на Карл Велики; по-късно — странстващи рицари и дори авантюристи. Б.пр. ↑

[2] Фея Моргана — която привлича хората с измамни гледки. Б.пр. ↑

[3] Лица от рицарски роман, много известен в по-късното Средновековие. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА НЕКАНЕНИЯТ ГОСТ

*Няма човешко свойство, така добре
изтъкано,
та да е останало без някакъв дефект;
виждал съм храбрец да бяга от овчарско
псе,
мъдрец да беснее и да дрънка като глупак,
вместо да се засрами. А най-големият
хитрец
толкова изкусни мрежи да изплита,
че сам да се улавя в тях.
Старинна пиеса*

През първата половина на нощното пътуване Куентин трябваше да се бори с горчивата мъка, изпитвана от всеки млад влюбен, който се разделя, може би завинаги, от своята любима. Тласкани от тревогата и от нетърпението на Кревкьор, те препускаха из богатите равнини на Ено. Благосклонното лятно пълнолуние позлатяваше обширните пасбища, гори и ниви, из които стопаните използваша лунното сияние, за да прибират зърното (защото фламандците бяха прочути с трудолюбието си още в ония времена); блестеше над широките, спокойни, пълноводни реки, гдето търговски ветроходи с бели ветрила се плъзгаха, неспъвани от скали и водопади, покрай светнали, спокойни села, доказващи със своята спретнатост и чистота охолството и добрия вкус на жителите; озаряваше феодални замъци на храбри рицари и барони, с дълбоки ровове и зъбчати стени, с високи стражници, затворили вътрешните дворове... защото рицарите от Ено бяха едни от най-прославените европейски благородници... а негде в

далечината разливаше щедро сияние над исполинските кули на високи манастири.

Но това прекрасно разнообразие, така различно от пустинната му родина, не прекъсна потока на Куентиновите съжаления и скърби. Той бе оставил в Шарльороа своето сърце и единствената му мисъл сега беше, че всяка крачка го отдалечава все повече от Изабел. Паметта му припомняше всяка нейна дума, всеки поглед, който му бе отправяла; и както става често в такъв случай, споменът беше по-ясен от самото преживяване.

Най-после, някъде към полунощ. Куентин усети, че умората от последните два дни, която не бе почувствал досега поради тревожните мисли, необикновената издръжливост и винаги будния си дух, надделява над любовта и мъката му. Все по-несвързани и объркани от умората нови представи изопачаваха възприятията на отслабналото зрение и слух; той разбираше, че е буден само защото подсъзнателните движения при някаква опасност не му позволяваха да потъне в дълбок сън. Твърде често се сепваше — усетил, че ей сега може да падне от коня или заедно с него; но пред очите му започнаха много скоро да се преплитат разноцветни сенки, огреният от луната пейзаж се рееше пред тях и умората му стана така очевидна, че граф Дьо Кревкьор, забелязал състоянието му, се видя най-после принуден да заповяда на двама души от свитата си да яздят от двете страни на Дърюърд, за да не допуснат да падне от коня.

Когато стигнаха най-после Ландреси, от съжаление към младежа, прекарал вече три безсънни нощи, графът разреши на себе си и на своята свита една почивка от четири часа, за да похапнат и поспят.

Куентин още спеше дълбоко, когато тръбачите на графа и виковете на квартириерите и вестоносците го стреснаха изведнъж:

— На крак! На конете... Тръгваме, господа!

Макар и нежелани, тия гласове събудиха един съвсем друг Куентин — съвършено различен по настроение и бодрост от оня, който бе заспал. Самоувереността и доверието в добрата съдба се бяха върнали заедно с ободрението и изгряващото слънце. Любовта не му се струваше вече някаква безнадеждна, фантастична мечта, а възвишена, ободряваща сила, която трябва да таи в сърцето си, дори ако не ще може никога да я постигне при непреодолимите пречки, които го обсаждаха. „Морякът — мислеше си той — насочва своята

лодка по полярната звезда, макар и да не се надява, че може да я притежава; мисълта за Изабел Дьо Кроа ще ме поддържа да стана достоен войник, дори ако не я видя никога вече. Когато узнае, че един шотландски воин, именуван Дъръурд, се е отличил на някое бойно поле или е загинал при щурма на някоя крепост, тя ще си припомни може би своя спътник, сторил всичко по силите си, за да отстрани опасностите и бедите от нейния път и ще почете може би паметта му с една сълза, а гроба му с едно цвете.“

В това мъжествено настроение Куентин можеше вече по-добре да посреща и отстоява шегите на граф дьо Кревкьор, който неведнъж се опита да се пошегува за изнежеността и неиздръжливостта му. Младият шотландец се отнесе така добродушно към подигравките на графа, отговори им така сполучливо и почтително, щото промяната в тона и държането му направи на графа явно по-добро впечатление, отколкото поведението му миналата вечер, когато беше раздразнен от съзнанието за своето пленничество. Тогава той или намусено мълчеше, или избухваше в остри пререкания.

Старият воин си каза най-после, че младият му спътник е добро момче, от което може да стане човек, и дори му намекна, че ако пожелае да напусне службата си в стрелческата гвардия на френския крал, би се погрижил да го назначи на прилична длъжност в двора на Бургундския херцог, като му осигури и по-нататъшни повишения. Макар че отклони засега с подходяща благодарност това благоволение (защото искаше да види доколко ще има основание за недоволство от досегашния си господар, крал Луи), Куентин продължи да се държи все така добре с граф дьо Кревкьор; и ако по сериозното лице на графа често пробягваше усмивка при възторжените мисли и чуждия изговор на спътника му, тя не беше вече язвителна и обидна, не излизаше вън от рамките на едно весело другарско държане.

Пътувайки така в много по-добро съгласие, отколкото през миналия ден, малката дружина стигна на две мили от прочутата крепост Перон, около която беше разположена войската на Бургундския херцог, готова — както предполагаша — да нападне Франция; срещу нея Луи XI бе събрал също така големи сили при Сен Максанс, с намерение да вразуми своя прекалено могъщ васал.

Разположен в равнина, край дълбока река, заграден с яки крепостни стени и дълбоки ровове, Перон е минавал в миналото, както и в по-ново време, за една от най-добрите крепости на Франция.^[1] Когато приближаваха крепостта към три часа следобед, през приятните просеки на гората, закриваща града откъм изток, граф дьо Кревкьор, пленникът и свитата бяха пресрещнати от двама знатни конника, както личеше от броя на придружаващите ги лица; ако се съди по соколите, кацнали на китките им, и по броя на хрътките, водени от псарите, двамата благородници бяха тръгнали на лов със соколи. Но щом зърнаха Кревкьор, чието лице и доспехи им бяха добре познати, те изоставиха преследването на някаква чапла покрай един канал и се втурнаха в галоп към него.

— Новини, новини, граф дьо Кревкьор! — извикаха едновременно и двамата; — носите ли новини, от нас ли ги чакате или честно и почтено ще си ги разменим?

— Бих ги разменил честно и почтено, господа — отвърна Кревкьор, след като ги поздрави учтиво, — ако предполагам, че новините ви са равностойни на моите.

Двамата ловци се спогледаха усмихнато; по-възрастният с благородна осанка и невесело мургаво лице на истински средновековен барон, което според някои физиономисти е признак на тъжен нрав, а според други знамение за насилствена смърт^[2] (както един италиански скулптор предрекъл за Чарлс I), се обърна към другаря си с думите:

— Кревкьор е бил в Брабант при търговците и е изучил всичките им хитрувания... Така че мъчно ще спечелим при подобна сделка.

— Господа — заяви Кревкьор, — по право херцогът трябва да получи пръв стоката ми, както сеньорът взема своята дан, преди да се открие пазарът. Кажете ми само, какви са новините ви — лоши ли или добри?

Този, към когото се обърна, беше жизнерадостен мъж с весел поглед и стиснати устни; лице на човек, който бързо забелязва и преценява, но бавно и обмислено решава или се изказва. Това беше прочутият рицар Ено, син на Колар или Никола дьо л'Елит, станал по-късно прочут историк под името Филип де Комин^[3], а по това време един от придворните на херцог Шарл Дръзки и най-приближен негов

съветник. На въпроса на Кревкьор какви са новините, които той и другарят му барон Д'Емберкур знаят, де Комин отговори:

— Приличат на дъгата, с различни багри и отсенки, според гледището, от което се преценяват и според това дали са върху фона на тъмни облаци или на ясно небе... Но такава дъга не се е виждала във Франция и Фландрия от времето на Ноевия ковчег.

— Моите новини — каза Кревкьор — са като комета: страшни и сами по себе си, и като предвестници на още по-ужасни злини.

— Ще трябва да отворим кошниците — обърна се Комин към своя другар, — иначе някой може да ни изпревари; защото нашите новини са всеизвестни... С една дума, Кревкьор... слушай и се чуди!... Крал Луи е в Перон!

— Какво? — смая се графът. — Нима херцогът се оттегли без бой? И вие се разхождате без бойни доспехи, когато градът е обсаден от французите?... Защото не мога да допусна, че са го превзели.

— Не, разбира се — отвърна Д'Емберкур; — знамената на Бургундия не са отстъпили нито една крачка; и все пак крал Луи е тук.

— Тогава трябва Едуард Английски да е слязъл със своите стрелци — продължи Кревкьор — и е спечелил като прадедите си нова битка при Поатие.

— И това не е — каза Комин... — Нито едно френско знаме не е повалено в праха, нито един ветроход не е отплавал от Англия... гдето Едуард е премного зает със съпругите на лондонските граждани, та не му остава време да подражава на Черния принц^[4]. Слушай сега невероятната новина. Знаеше, когато замина оттук, че разговорите между пратениците на Франция и Бургундия бяха прекъснати без никакви изгледи за помирение, нали?

— Зная; и всички сънувахме само битки и война.

— А това, което стана, толкова много прилича на сън, та просто очаквам всеки миг да се събудя и да видя, че е било сън. До вчера херцогът не искаше и да чуе за по-нататъшно отлагане и на военния съвет решиха да изпратят ултиматум до краля и да нахлуем незабавно във Франция. Нашият Тоазон д'Ор, натоварен с това поръчение, бе облякъл вече официалния си костюм и бе сложил крак на стремето, за да се метне на коня, когато френският херолд Монжоа пристигна в лагера ни. Помислихме, че Луи ни е изпреварил с обявяването на войната и започнахме да обсъждаме колко страшно ще се разгневи

херцогът на съветниците, които му попречиха пръв да нападне. Когато свикахме набързо съвета, френският херолд ни смая с вестта, че крал Луи е само на един час път отгук и идва с малка свита на гости на Бургундския херцог Шарл, за да разрешат в личен разговор своите недоразумения.

— Вие наистина ме изненадвате, господа — каза Кревкьор — И все пак изненадата е по-малка, отколкото бихте могли да предположите, тъй като при последното ми отиване в Плеси ле тур кардинал Ла Балю, който заслужава пълно доверие, защото е оскърбен от своя владетел и е бургундец по сърце, ми намекна, че ще може да използва слабостите на Луи, за да го постави в положение, при което херцогът ще може да му наложи каквито условия пожелае. Но никога не допусках, че такава стара лисица като Луи ще влезе доброволно в капана. Как се държаха бургундските съветници?

— Както можете да предположите — отговори Д'Емберкур; — много приказки се казаха за верността ни към краля и твърде малко за изгодите от неговото посещение; но явно беше, че всички мислят преди всичко за тях и се грижат само за едно: как да ги постигнат, като спазят външното приличие.

— А какво каза херцогът? — продължи граф Дьо Кревкьор.

— Херцогът говори кратко и дръзко както винаги — отвърна Комин. — „Кой от вас, попита той, е присъствал на срещата между мене и братовчед ми Луи след битката при Монлери^[5], когато аз бях толкова безразсъден, та го придружих до парижките крепостни стени само с десетина души свита и по този начин се оставих в ръцете му?“ Аз отговорих, че повечето от нас бяха на тази среща и никой не е забравил как ни разтревожи той със своята постъпка. „Е добре, продължи херцогът, вие ме укорихте за глупостта ми и аз признах пред вас, че наистина съм постъпил като безразсъдно хлапе; сигурен съм, че тъй като покойният ми баща беше още жив по онова време, братовчед ми Луи би спечелил по-малко, ако ме бе задържал в плен, отколкото бих спечелил сега аз, ако задържа него. Въпреки това, ако моят височайши сродник идва днес също така чистосърдечно, както действах аз в ония дни, ще намери царски прием. Но ако възнамерява с това привидно доверие да ме заблуди и заслепи, докато постигне някои от политическите си планове, кълна се в свети Георги Бургундски, по-добре ще бъде два пъти да поразмисли!“ След това засука мустак,

тупна с крак и заповяда да се качим на конете, за да посрещнем неочаквания гост.

— И го посрещнахте? — запита графът. — Още стават значи чудеса на тоя свят!... Кой придружаваше краля?

— Съвсем малка свита — отвърна Д'Емберкур; — само тридесет-четиридесет шотландски стрелци, няколко души рицари и придворни... между които най-забавен е астрологът му Галеоти.

— Този приятел — каза Кревкьор — има някакво влияние върху кардинал Ла Балю... Не бих се учудил, ако има и някакъв дял в убеждаването на краля да направи тази съмнителна политическа стъпка. Някои по-висши благородници?

— Орлеанският херцог и Дюноа — отвърна Комин.

— Ще се нагуляем тогава ние с Дюноа, та каквото ще да става — продължи Кревкьор. — Но нали се бе пръснал слух, че те с херцога изпаднали в немилост и били в затвор?

— И двамата бяха наистина в замъка Лош, прекрасното място за заточение на френските благородници — отвърна Д'Емберкур; но Луи ги освободил, за да ги вземе със себе си... може би защото не е искал да остави Орлеанския херцог сам. Придружават го още приятелят му, палачът Тристан, с двама-трима души от своите хора, и бръснарят Оливие, вероятно най-значителната личност в цялата свита... Тая glutница е така жалко облечена, щото, честно слово, кралят прилича на лихвар, тръгнал да събира безнадеждни вземания, придружен от отряд съдебни пристави.

— А къде го настаниха? — запита Кревкьор.

— Това е вече най-голямото чудо — отвърна Комин. — Нашият херцог предложи да повери на кралските гвардейци охраната на една от градските врати и на един понтонен мост на Сома, а на Луи предложи къщата на богатия гражданин Жил Ортан; но когато минавал оттам, кралят зърнал знамената на дьо ла Ло и на Понсе Дьо Ривиер, които бе изгонил от Франция; и като се уплашил, както изглежда, от тая близост с изгнаниците, поискал да го настанят в замъка Перон, както и станало.

— Господи помилуй! — възкликна Кревкьор. — Та това означава не само да влезе в леговището на лъва, но и да вмъкне глава в устата на звяра... Този стар хитрец ще се вразуми само когато се озове с двата крака в капана!

— Само че — отвърна Комин — Д'Емберкур не ви е предал още какво каза Льо Глорийо^[6]... А неговото мнение беше, струва ми се, най-остроумното.

— И какво каза светлейшият мъдрец? — запита Кревкьор.

— Докато херцогът — продължи Комин — разпореждаше да изберат набързо за подарък на краля и свитата му скъпи сребърни съдове и вази, Льо Глорийо му заяви:

— Не си изморявай мозъчето с тия грижи, приятелю Шарл; аз ще дам на братовчед ти Луи по-достоеен и по-подходящ подарък, какъвто ти не можеш да му поднесеш: ще му подаря шапката със звънчетата и дори жезъла си в добавък; защото, кълна се в светата литургия, че той е по-голям глупак от мене, щом се предаде в твоя власт.

— А какво ще кажеш, ако не му дам повод да се разкайва? — запита херцогът.

— Тогава шапката със звънчетата ще трябва да получиш ти, защото ще си наистина най-големият глупак от тримата.

— Уверявам ви, че тази забележка на шута засегна дълбоко херцога... Видях го как пребледня и прехапа устни... А сега, след като съобщихме новините си, как мислите, благородни Кревкьор, на какво приличат?

— На барутен погреб — отвърна Кревкьор — и се страхувам, че на мене именно е съдено да поднеса запаления фитил. Вашите и моите новини са като восък и огън, които непременно ще пламнат, щом се доближат, или като химически вещества, които не могат да се смесят без взрив. Приятели... господа, елате по-близо до мене; и когато ви разкажа какво се е случило в лиежката епископия, сигурно ще се съгласите, че това ненавремененно посещение на крал Луи в Перон е толкова безопасно, колкото слизане в ада.

Двамата благородници тръгнаха с графа и заслушаха с приглушени възклицания разказа му за събитията в Шонвалд и Лиеж. След това повикаха Куентин, когото разпитаха и преразпитаха за подробности около смъртта на епископа, докато той им заяви най-после, че няма да отговаря вече на никакви по-нататъшни въпроси, щом не знае с каква цел му ги задават и как ще използват отговорите му.

Стигнали бяха вече до богатите равни брегове на Сома и до древните стени на девственицата Перон, заобиколена със зелени

ливади, гдето се белееха многобройните палатки на бургундската войска, наброяваща почти петнадесет хиляди души.

[1] И наистина, макар да се намира на открита и често нападана граница, Перон не е бил никога превзетан от врага, запазвайки прозвището си Девствения Перон до деня, когато херцог Уелингтън, прочут похитител на подобна слава, завладя крепостта при своето паметно шествие към Париж в 1815 година. ↑

[2] Д'Емберкур е бил убит от гражданите на Ганд заедно с Бургундския канцлер в 1472 година. Мария Бургундска, дъщеря на Шарл Дръзки, отишла в траурно облекло на пазарния площад и със сълзи на очи напразно молила въстаналите си поданици да пощадят живота на служителите ѝ. ↑

[3] Вж. бележка VI — Филип де Комин. ↑

[4] Прякор на английския престолонаследник Едуард, победил французите при Поатие (1330–1376). Б.пр. ↑

[5] Виж бележка VII — срещата между Луи и Шарл след битката при Монлери. ↑

[6] Шутът на Бургундския херцог, за когото има да се споменава и по-нататък. ↑

ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА СРЕЩАТА

*Княжеска среща астрологът ще
отбележи,
зловещо знамение, предвестник на беди,
като среща на Марс и Сатурн.
Старинна пиеса*

Мъчно можем да решим предимство ли е или наказание задължението за владетелите — от уважение към своя ранг и достойнство — да ограничават чувствата и изказванията си в рамките на строг етикет, което не допуска никакви бурни или дори просто явни изяви на страсти и би могло да мине с право за най-голямо лицемерие, ако не беше всеизвестно, че тази престорена любезност е най-обикновен церемониал. Също така всеизвестно е, че щом наруши тези правила на церемониала, за да изкаже направо гнева си, владетелят се излага пред всички; както се случило с двамата именити противници Франсоа I и император Карл^[1], които се обвинили взаимно в лъжа и пожелали да разрешат спора си с двубой.

Шарл Бургундски, най-избухлив, най-нетърпелив, направо казано най-безразсъден принц в своето време, се чувстваше все пак окован от омагьосания кръг, който му предписваше най-дълбока почит към Луи, негов сюзерен и господар, благоволил да го удостои — него, васала на френската корона — със своето височайше посещение. Наметнат с херцогската си мантия, придружен от най-висшите си сановници, рицари и дворяни, той яздеше пред своята великолепна свита, тръгнала да посрещне Луи XI. Придворните му блестяха в злато и сребро; богатството на английския кралски двор беше изтекло в междуособиците между Йоркския и Ланкастърския род, а разкошът на

Франция се ограничаваше от спестовността на владетеля; така че бургундският двор се отличаваше засега с най-голямо великолепие сред европейските дворове. Шествието на Луи беше, напротив, малобройно и сравнително бедно на вид; самият крал, със своя изтърган плащ и висок калпак с иконички, подсилваше още повече този контраст. Когато херцогът, с парадна мантия и корона, скочи от своя боен жребец и застанал на едно коляно, предложи да задържи стремето, докато Луи слизаше от дребното си конче, зрелището беше направо смешно.

Приветствията между двамата владетели бяха, разбира се, толкова престолено любезни и ласкателни, колкото и неискрени. Но за херцога беше много по-трудно да спазва необходимото външно приличие в гласа, изразите и държанието си; докато за краля всички видове преструвки и измами бяха така естествени, че дори тези, които най-добре го познаваха, мъчно биха могли да различат кога се преструва и кога е искрен.

Най-точното сравнение (ако не беше недостойно за такива важни особи) би било да си представим краля като човек отлично запознат с навиците и особеностите на кучешкия нрав и решен по някакви лични съображения да се сприятели с огромен сърдит пес, който го гледа подозрително и е готов да се нахвърли върху му при най-малък знак на недоверие или неприязън. Песът ръмжи безгласно, ежи се и се зъби, но все още се стеснява да се нахвърли срещу натрапника, който изглежда така благ и доверчив, та го принуждава да понася едни съвсем неуспокоителни любезности, а в същото време да дебне най-малкия повод, за да сграбчи този приятел за гушата.

Кралят долавяше без съмнение — по променения глас, принуденото държане и резките движения на херцога, — че играта, с която се е заел, е твърде мъчна и може би се разкайваше, загдето я бе започнал. Но разкаянието беше закъсняло и сега на него не му оставаше вече нищо друго, освен да използва неподражаемата си ловкост, в която надали имаше съперник.

Държанието на Луи към херцога напомняше сърдечните излияния при искрено помирение с уважаван, и верен приятел, от когото е бил отчужден от временни, вече отминали и напълно забравени причини. Кралят се укоряваше, че не е предприел по-рано тази решителна стъпка, за да убеди своя мил и добър сродник с така

проявеното доверие, че гневните недоразумения между тях са нищо пред спомена за добрия прием, който намерил тук, когато избягал от Франция, прогонен от баща си. Той припомни Бургундския херцог Филип Добрият, както обикновено наричаха бащата на Шарл, разказа безброй примери за бащинските му грижи.

— Струва ми се, братовчеде — продължи той, — че баща ви почти не правеше разлика между вас и мене. Спомням си как веднъж, когато се бях изгубил при лов, го чух да ви мъмри, загдето сте ме оставили в гората, сякаш не сте се погрижили за безопасността на по-голям брат.

Бургундският херцог имаше резки и сурови черти; и когато направи усилие да се усмихне от учтивост към изказаната от краля истина, лицето му придоби направо дяволско изражение.

„Кралю на лицемерите — каза в душата си той, — ако честта ми позволяваше да ти припомня как ти се отплати за всички благодеяния на нашия дом!...“

— Освен това, скъпи братовчеде — продължи кралят, — ако роднинството и признателността не са достатъчни да ни свържат, ние имаме и духовни връзки: нали съм кръстник на прелестната ви дъщеря Мари, която, обичам като собствените си дъщери; а когато божиите угодници (да бъде благословено името им!) ми дариха едно цветенце, което увехна за три месеца, вашият височайши баща го държа над светата купел и уреди кръщавката много по-разкошно и великолепно, отколкото бихме си позволили в Париж. Никога няма да забравя дълбокото, незаличимо впечатление, което великодушието на херцог Филип и вашето собствено, скъпи ми братовчеде, остави в моето разбито сърце на нещастен изгнаник!

— Ваше величество — започна херцогът, като правеше явно усилие да заговори — призна още на времето това свое незначително задължение с изрази, които са прекалено щедра отплата за проявеното от Бургундия гостоприемство, дължимо на господаря, направил честта да я посети.

— Припомням си думите, които имате предвид, любезни братовчеде — усмихна се кралят. — Казах, струва ми се, че в отплата за полученото благодеяние аз, бедният изгнаник, не мога да предложа нищо друго освен собствената си личност, съпругата и детето си... И мисля, че удържах обещанието си.

— Нямам намерение да оспорвам това, което Ваше величество благоволява да твърди — отвърна херцогът; — само че...

— Само че питате — прекъсна го кралят — как съм съгласувал делата с думите си... Ето как: тялото на малкия ми син Йоахим почива в бургундска земя... Сам аз се поставям тази сутрин безрезервно във ваша власт... А колкото до съпругата ми... струва ми се, братовчеде, като имам предвид колко време измина оттогава, че вие едва ли ще настоявате да държа на думата си и по отношение на нея. Тя е родена на ден Благовещение (той се прекръсти и промълви едно *Oga pro nobis*^[2]) преди петдесет години приблизително; но ако настоявате обещанието ми да бъде изпълнено буквално, съпругата ми е в Реймс и ще изпълни нарежданията ви.

Колкото и да беше разгневен от безочливия опит на краля да започне разговора в този дружелюбно свойски тон, Бургундският херцог не можа да се сдържи и се изсмя при странния отговор на своя сюзерен-чудак; но смехът беше рязък като обичайния му говор. След като се смя по-продължително и по-гръмко, отколкото тогава, както и сега, се смяташе за прието при подобни обстоятелства, той отвърна в същия тон, като отклони грубо честта да види кралицата, но изяви готовност да приеме най-голямата дъщеря на краля, прочута със своята красота.

— Щастлив съм, любезни братовчеде — отвърна кралят с една от честите си двусмислени усмивки, — че не спряхте милостивото си внимание върху по-малката ми дъщеря Жана. Защото иначе би трябвало да кръстосвате копие с братовчед ми Орлеанския херцог; а в случай на нещастие бих загубил и от едната, и от другата страна един добър приятел и любещ братовчед.

— О, не, височайши господарю — побърза да заяви херцог Шарл, — аз няма да попреча на Орлеанския херцог в пътя, който си е избрал *par amours*^[3]. Бих кръстосал копие с Орлеанския херцог само за едно право и красиво дело.

Луи съвсем нямаше намерение да се оскърби от този груб намек за недъга на принцеса Жана. Напротив, беше му почти приятно да открие, че херцогът е настроен да се забавлява с подобни груби шеги, на които кралят беше майстор и които (по тогавашното разбиране) го избавяха от сантиментално лицемерие. Затова той побърза да задържи разговора на това равнище; а Шарл, който чувстваше, че не може да се

преструва на любещ и примирен приятел пред един монарх, с чиято злонамереност толкова често се бе сблъсквал и в чиято днешна искреност така силно се съмняваше, възприе лесно ролята на гостоприемен домакин към един весел гост; по този начин еднакво липсващите у тях добри чувства бяха заменени от външно любезни другарски отношения — присъщи на херцога поради откровеността и грубостта на характера му и особено приятни на Луи, който — свикнал да играе всякакви роли — намираще възможност да се прояви в най-подходящата: да изказва с язвително остроумие твърде груби мисли.

За щастие и двамата владетели успяваха да запазят на банкетата в кметството на Перон същия тон, който беше нещо като неутрална почва и — както Луи веднага схвана — най-сигурно поддържаше у Бургундския херцог спокойствието, необходимо за безопасността на френския крал.

Но все пак се разтревожи, като видя, че херцогът се придружава от неколцина знатни френски благородници, избягали от кралската строгост и несправедливост и получили при Шарл отговорни и доверени длъжности; а тъкмо за да се избави от последиците на тяхното злопаметство и мъст, той бе поискал (както вече споменахме) да бъде настанен в крепостта Перон, вместо да отседне в самия град.^[4] Херцог Шарл се съгласи с готовност, с една от ония мрачни усмивки, за които не можеше да се каже добро ли или зло вещаят на този, към когото са отправени.

Но когато кралят запита колкото можеше по-равнодушно, за да не събуди никакви подозрения, дали вместо да пазят вратата, поверена от херцога на техните грижи, шотландските му телохранители не биха могли да охраняват Перонския замък, докато трае престоят му там, Шарл отвърна с обичайния си груб и рязък тон, още по-обезпокоителен поради навика му, докато говори да подръпва мустаците си или да си играе с меч, като го измъква и прибира в ножницата^[5]:

— Не, господарю! Кълна се в свети Мартин, вие сте в лагера и града на своя васал — както ме наричат от уважение към Ваше величество; — моят замък и град, както и войниците ми са ваши; все едно е следователно дали вашите шотландски гвардейци ще охраняват градските врати или достъпа до замъка... Кълна се в свети Георги! Перон е девствена крепост... и не ще загуби славата си по моя вина.

Девиците трябва грижливо да се охраняват, височайши братовчеде, ако желаем да запазят своето добро име.

— Сигурно, любезни братовчеде; напълно съм съгласен с вас — заяви кралят. — Още повече защото съм по-заинтересуван за доброто име на това градче... Както знаете, любезни братовчеде, Перон е от ония градчета по Сома, които бяха заложени на покойния ви баща срещу паричен дълг и могат да бъдат взети обратно след изплащането му. И, да си кажа правото, идвайки като честен длъжник, готов да уреди всичките си задължения, аз водя няколко мулета, натоварени със сребро за откупа... достатъчно да поддържа цели три години, любезни братовчеде, дори вашия царски разкош.

— Аз няма да приема нито едно су от тия пари — отвърна херцогът, като подръпваше и засукваше мустаци; — срокът за откупването е минал, височайши братовчеде, а не е имало и сериозен повод за използване на това право, защото отстъпването на тези градове е единствената награда, която баща ми е получил от Франция, когато в един щастлив за вашето семейство ден той се съгласи да забрави убийството на дядо ми и да изостави своя съюз с Англия, за да се съюзи с баща ви. Свети Георги! Ако баща ми не бе постъпил така, Ваше величество не само нямаше да има градове по Сома, но едва ли би запазил и градовете си по Лоара. Не... аз няма да ви върна нито един камък от тях, дори ако бихте предложили да ми го заплатите с толкова злато, колкото тежи тоя камък. Благодарение на бога, на мъдростта и храбростта на прадедите ми, доходите на Бургундия — макар че тя е само херцогство — стигат да издържам моя двор, дори когато ми гостува крал, без да продавам бащинията си.

— Както и да е, любезни братовчеде — отговори все така меко и спокойно кралят, несмутен от резкия тон и гневните жестове на херцога, — виждам, че така много обичате Франция, та не искате да се разделите от нито една нейна област. Ще имаме нужда, както изглежда, от арбитър, когато започнем да разискваме тези въпроси... Какво ще кажете за Сен Пол?

— Нито Сен Пол, нито Сен Пиер^[6], нито кой да е друг светец от календара — отвърна Бургундският херцог — ще ме убеди да се откажа от владението на Перон.

— Криво ме разбрахте — усмихна се кралят, — аз имах предвид Луи Люксембургски, нашия верен конетабъл граф Дьо Сен Пол! Кълна

се в света Богородица Анбръонска! На нашето съвещание липсва само неговата глава... най-умната във Франция и най-годната да възстанови пълно съгласие между нас.

— Кълна се в свети Георги Бургундски! — възрази херцогът. — Изненадвам се, като чувам Ваше величество да говори така за тоя лицемер и изменник към Франция и Бургундия... постарал се да раздуха още повече нашите чести разногласия, и то само за да си осигури ролята на посредник. Кълна се в емблемата на моя орден, че неговите блага не ще могат да му служат още дълго за заслон.

— Не се горещете толкова, братовчеде — продължи усмихнато и почти шепнешком кралят; — когато изказах пожелание да видя главата на конетабъла, като средство за уреждане на нашите дребни разногласия, нямах предвид и тялото му; то може съвсем спокойно да си остане в Сен Кантен.

— Аха-а! Разбирам мисълта ви, височайши братовчеде — отвърна Шарл със същия рязък смях, посрещал и други шеги на краля; и добави, като тупна с крак: — в този смисъл приемам, че главата на конетабъла би могла да бъде от полза в Перон.

Тези намеци за сериозните въпроси, които предстоеше да се разискват, не следваха непосредствено едни подир други; кралят ги вмъкваше ловко между веселите и забавни приказки на банкета в кметството и при последвалия разговор в дома на херцога, с една дума, винаги, когато имаше случай леко и естествено да ги подхвърли.

Всъщност колкото безразсъдно и да се бе изложил на тази опасна среща с несигурен изход, като имаме предвид избухливия нрав на херцога и различните поводи за непримиримата им взаимна вражда, трябва да признаем, че никой рулеви край непознат бряг не се е държал така твърдо и благоразумно като Луи. Той проучваше сякаш най-внимателно и точно дълбочините и плитчините в съзнанието и нрава на своя противник, без да проявява недоверие или страх, когато откриваше повече подводни скали и опасни плитчини, отколкото места за безопасно хвърляне на котва.

Така свърши най-послед денят, който сигурно е бил уморителен за Луи поради постоянното напрежение, бдителност, предпазливост и внимание, изисквани от обстановката; а не по-малко тежък и за херцога, принуден да потиска непрестанно буйните чувства, които обикновено проявяваше на воля.

Щом се прибра в покоите си, като пожела церемониално лека нощ на краля, херцогът даде простор на дълго сдържания си гняв и, както разправи по-късно неговият шут Льо Глорийо, порой от проклетия и обидни прозвища се изля тази нощ „върху глави, за които не беше предназначен“... Защото приближените на херцога трябваше да понесат всички оскърбления, които той не можеше да преглътне, а благоприличието не позволяваше да обсипе с тях — дори в негово отсъствие — своя височайши гост. Шегите на шута успяха да укротят донякъде ядосания херцог; той се разсмия шумно, хвърли една жълтица на Льо Глорийо, след това позволи спокойно да го съблекат, изпи голяма чаша вино с подправки, легна и дълбоко заспа.

La couchée^[7] на Луи заслужава повече внимание от това на Шарл; защото бурното изразяване на една отчаяна и безразсъдна страст е по-скоро животинска, отколкото разумна проява и затова не може да ни занимава така, както скритите размисли на един здрав и силен ум.

До жилището, което си бе избрал сам в замъка Перон, Луи бе придружен от камериерите и квартириерите на Бургундския херцог, а на самото място бе посрещнат от силна охрана стрелци и тежковъоръжени войници.

Когато слезе от коня си, за да мине по подвижния мост над един необикновено широк и дълбок ров, той погледна стражите и забеляза на Комин, който ги придружаваше заедно с още неколцина бургундски благородници:

— И тези имат кръста на свети Андрей... но не какъвто носят моите шотландски стрелци.

— Ще видите, че и те са еднакво готови да умрат за вас, господарю — отвърна бургундецът, доловил в гласа на краля чувство, което Луи би предпочел сигурно да скрие. — Кръстът на свети Андрей е емблема на рицарския орден Златното руно, към който принадлежи моят господар Бургундският херцог.

— Много добре го зная — каза кралят, като посочи кръста, който сам носеше в чест на своя домакин. — Той е едно от скъпите звена на братството, свързващо любимия ми братовчед и мене. Ние сме братя по рицарство и по дух; братовчеди по рождение и приятели по взаимна привързаност и добро съседство... Само до първия двор, благородни

сеньори и господа! Не ще позволя да ме придружавате по-нататък... И така бяхте прелюбезни към мене.

— Натоварени сме от херцога — заяви Д'Емберкур — да заведем Ваше величество до покоите ви... Надяваме се, че Ваше величество ще ни разреши да изпълним заповедта на нашия господар.

— Аз пък се надявам — каза кралят, — че макар да сте негови верни поданици, ще позволите по такъв дребен въпрос моята заповед да отмени неговата. Чувствам се малко недобре, господа, малко уморен. И голямата радост уморява като тежък труд. Но се надявам утре да мога повече да се порадвам на вашето общество... особено на вашето, сеньор Филип де Комин... Чувах, че вие сте летописец на днешното време... и ако искаме да оставим име в историята, трябва да бъдем любезни към вас; защото хората разправят, че имате остро перо, когато пожелаете... Лека нощ, сеньори и господа! Лека нощ на всички и всекиму поотделно.

Бургундските дворяни се оттеглиха възхитени от благосклонното държане на Луи и кралят остана само с един-двама от личната си охрана пред сводестия вход на Перонския замък, като загледа огромната кула в един от ъглите, която беше едновременно укрепление и затвор. Високата, тъмна, масивна сграда беше осветена от същата сияйна луна, която осветяваше пътя на Куентин Дъруърд от Шарльороа за Перон. Голямата кула напомняше донегде лондонската Уайт Тауър, но имаше още по-старинна архитектура, защото — както твърдяха — била строена във времето на Карл Велики. Стените бяха невероятно дебели, прозорчетата съвсем малки, с железни прегради и тази неприветлива каменна грамада хвърляше тъмна, злокобна сянка върху целия двор.

— Няма да нощувам там, нали? — запита кралят, потръпвайки от зловещо предчувствие.

— Не — отвърна побелелият сенешал, който го придружаваше със свалена шапка. — Недай Боже!... За Ваше величество е приготвено жилище в съседното по-ниско здание, гдето крал Жан спа две нощи поред преди битката при Поатие.

— Хм!... И това предзнаменование не е добро — промълви кралят. — Но каква е тази кула, приятелю? И защо каза: „Недай Боже“ да нощувам там?

— Всъщност, милостиви господарю — отвърна сенешалът, — аз не зная нищо за тази кула... Стражите разправят, че нощем виждали там светлинки и чували странни звуци; и никак не е чудно, защото тя е била използвана едно време за тъмница и кой знае какви неща са ставали там.

Луи не продължи да разпитва, защото имаше повече от всекиго основания да уважава тайните на затворите. Пред входа на жилището, което му беше отредено, мрачно и старинно като кулата, макар и не толкова отдавнашно — стоеше на стража малък отряд шотландски гвардейци, които херцогът, макар че бе отхвърлил искането на краля, бе заповядал да оставят там, за да бъдат по-близо до своя господар. Отрядът се командваше от самия лорд Крофорд.

— Крофорд... мой честни и верни Крофорд — обърна се към него кралят, — къде беше днес?... Нима бургундските сеньори са били така негостоприемни да пренебрегнат един от най-храбрите благородници на кралския двор?... Не те видях на банкета.

— Аз отклоних поканата, господарю — отвърна Крофорд. — Мина ми вече времето. Някога можех да се надпивам с кой да е бургундец и при това с бургундско; но сега почвам да залитам още от някакви си четири половници; а трябваше, струва ми се, в интерес на Ваше величество да дам и пример на моите юнаци.

— Ти си винаги благодарен — каза кралят; — но задачата ти сигурно е много лека, щом имаш да командваш толкова малко хора?... Освен това при празненства не се налага толкова строго себеотрицание, както във военно време.

— Именно защото имам малко хора — възрази Крофорд, — трябва да държа тия негодници в готовност; а дали цялата история ще завърши с пир или битка, това Господ и Ваше величество знаят по-добре от стария Джон Крофорд.

— Предполагам, че не виждаш никаква опасност? — прошепна кралят.

— Не, господарю — отговори Крофорд; — но бих предпочел да я виждам; защото, както старият граф Тайнмен имаше навик да казва, предвидена опасност е предотвратена опасност... Ако обичате, Ваше величество, паролата за тази нощ?

— Нека бъде *Бургундия*, в чест на нашия домакин и на вашето любимо вино, Крофорд.

— Няма да се заяждам нито с херцога, нито с бургундското — заяви Крофорд, — стига, разбира се, и те да кротуват. Лека нощ, Ваше величество.

— Лека нощ, верни ми шотландецо — отвърна кралят и продължи към покоите си.

Пред вратата на спалнята му беше на стража Льо Балафре.

— Ела с мене — каза кралят на минаване покрай него.

Като машина, пусната в ход от опитен майстор, стрелецът влезе подир него в стаята и застана неподвижен, безмълвен, в очакване на кралските заповеди.

— Имаш ли някаква вест от оня странстващ рицар, племенника ти? — запита кралят; — той просто пропадна без вест, след като — по примера на всеки млад рицар, тръгнал да търси приключения — ни изпрати двама пленници, като първо доказателство за своите подвизи.

— Чух нещо подобно, господарю — отвърна Балафре; — и моля Ваше величество да ми повярва, че ако племенник ми е постъпил зле, то не е в никакъв случай по мой съвет или пример; аз не съм имал никога дързостта да повалям от коня някого от височайшите роднини на Ваше величество, защото зная много добре собственото си положение и...

— Не приказвай много по тоя въпрос — прекъсна го кралят; в случая племенникът ти е изпълнил дълга си.

— Ако е така — продължи Балафре, — той е обърнал внимание на поуките ми. „Куентин, казах му аз, каквото и да ти се случи, помни, че си стрелец от шотландската гвардия и изпълнявай дълга си при всички обстоятелства.“

— Предполагам, че трябва да е имал такъв отличен наставник — каза Луи; — но за мене е важно да отговориш на първия ми въпрос: имаш ли някаква вест от племенника си?... Отстранете се, господа — добави той, като се обърна към своите придворни, — защото този разговор интересува само мене.

— Да, Ваше величество — отвърна Балафре; — тази вечер видях вестоносеца Шарло, когото племенник ми изпратил от Лиеж или от някакъв замък на епископа близо до Лиеж, гдето Куентин настанил в безопасност двете дами Дьо Кроа.

— Слава на света Богородица! — промълви кралят. — Сигурен ли си?... Сигурен ли си в тия добри новини?

— Напълно сигурен — заяви Балафре. — Момъкът носеше, струва ми се, писма за Ваше величество от дамите Дьо Кроа.

— Донеси ги по-скоро — заповяда кралят. — Дай аркебуза си на някого от тия негодници... на Оливие... на когото и да е... Слава на света Богородица Анбръонска! Ще посребря парапета пред нейния олтар!

При този изблик на благодарност и благочестие Луи свали както винаги шапката си, избра между иконите, които я украсяваха, любимия образ на света Богородица, сложи я на масата, коленичи и набожно повтори дадения обет.

Вестоносецът, първият пратеник на Дъръурд от Шонвалд, донесе писмата. Те бяха адресирани до краля от графините Дьо Кроа, които му изказваха съвсем студена благодарност за оказания прием, а малко по-сърдечно му благодаряха, че им е позволил да заминат и ги е изпратил със сигурна охрана от своите владения; вместо да се разсърди, Луи се смя от сърце на тези благодарности. След това запита с нескрито любопитство дали не са преживели тревоги или нападение по пътя. Шарло, достатъчно глупав и избран именно за това си качество, описа доста объркано схватката, при която бе паднал убит гасконецът, но не спомена нищо друго. Луи започна отново да го разпитва най-подробно за пътя, по който бяха стигнали до Лиеж; и твърде много се изненада, когато разбра, че като наближили Намюр, поели по-пряк път за Лиеж по десния бряг на Мьоза, вместо да продължат по левия, както било указано в маршрута им. Кралят заповяда да дадат една дребна награда на Шарло и го освободи, като се престори, че тревогата, която бе проявил, се дължи на загриженост за безопасността на дамите Дьо Кроа.

И все пак, макар да подсказваха, че един от собствените му любими планове е претърпял неуспех, новините зарадваха сякаш краля повече, отколкото би го зарадвал един пълен успех. Той въздъхна като човек, от чиито плещи е било снето тежко бреме, измърмори с благочестиво изражение благодарствените си молитви, после вдигна поглед и се зае да обмисли нови, по-сигурни честолюбиви планове.

С това намерение заповяда да повикат астролога му Марциус Галеоти, който се яви, както винаги превзет и важен, но малко неуверен, сякаш се съмняваше дали ще бъде добре приет от краля. Приемът беше обаче благосклонен, дори по-сърдечен от всеки друг

път. Луи го нарече свой приятел, свой баща в науката... огледало, чрез което един крал надниква в далечното бъдеще, и накрая сложи на пръста му един много скъп пръстен. Без да знае какви обстоятелства го бяха издигнали така внезапно в съзнанието на Луи, Галеоти владееше толкова добре занаята си, та не допусна да забележат изненадата му. Той прие смирено похвалите на краля, заяви, че те се отнасят само до благородната наука, с която се занимаваше, заслужаваща наистина голямо възхищение, щом може да върши чудеса чрез такъв невзрачен посредник като самия него; след това двамата приятели се разделиха особено доволни един от друг.

Щом излезе астрологът, Луи се отпусна уморено на един стол и отпрати всички освен Оливие, който се зае с любезно усърдие и безшумни движения да приготви краля за спане.

През това време кралят беше, противно на обичая си, толкова мълчалив и равнодушен, че придворният бе смаян от тази промяна в държанието му. И най-покварените души имат често по някоя добра черта — разбойниците проявяват вярност към своя главатар, а понякога и кралски любимец дори чувства искрено участие към владетеля, който го закриля и комуто дължи издигането и величието си. Оливие Дяволът, Злият (или както там още го наричаха заради лошите му наклонности) надали беше все пак такъв сатана, та да не изпитва поне малко признателност към своя господар при сегашните обстоятелства, засягащи съдбата и явно изтощили силите му. След като прислужва доста време мълчаливо на краля, придворният си позволи най-сетне да каже със свободата, която благоволенieto на господаря му допускаше в такива случаи:

— Бог да ме убие, господарю, ако не приличате на човек загубил битка; а днес бях цял ден с вас и — мога да се закълна — никога не съм ви виждал да се държите по-храбро на бойно поле.

— Бойно поле ли? — вдигна глава Луи и продължи с обичайния си язвителен тон: — Пасха Господня, драги Оливие, кажи по-скоро арена за борба с бикове; защото като изключим мурсинските бикове, нарочно подготвени за борби, по-сляп, по-упорит, по-див и по-неукротим звяр от нашия бургундски братовчед не се е виждал по света. Както и да е... справих се храбро с него. Сега, Оливие, трябва да се радваш заедно с мене, че фландърските ми планове не се

осъществиха, нито що се отнася до двете скитащи графини Дьо Кроа, нито до Лиеж... Разбираш ли?

— Честно слово, не разбирам, господарю — отговори Оливие. — Не мога да поздравя Ваше величество с пропадането на любимите планове, ако не ми кажете защо сте променили желанията и гледището си.

— Не — отговори кралят, — общо взето, няма никаква промяна нито в желанията, нито в гледището ми. Но, Пасха Господня, приятелю, днес разбрах херцог Шарл по-добре, отколкото го познавах досега. Докато беше още граф Дьо Шарльороа, по времето на стария херцог Филип и на изгнания френски дофин, ние пиехме, ловувахме, скитахме заедно... и не малко приключения изкарахме. В ония дни аз имах явно превъзходство над него... превъзходството на по-силен дух над по-слабия. Но той се е променил оттогава... Станал е упорит, дързък, самонадеян, свадлив догматик, който явно се стреми да тласка въпросите към крайна развързка, като мисли, че тя е в негови ръце. Аз бях принуден да се изплъзвам от всяка опасна тема като от нажежено желязо. Когато намекнах за възможността избягалите графини Дьо Кроа да са попаднали по пътя за Лиеж (като признах откровено, че навярно са тръгнали нататък) в ръцете на някой пограничен разбойник, Пасха Господня! Човек би помислил, че съм извършил светотатство. Излишно е да повтарям какво наприказва, достатъчно е да спомена, че главата ми сигурно щеше да бъде в опасност, ако би пристигнала вест, че твоят приятел Гийом Брадатият е успял, според общия ви план, да уреди живота си с изгодна женитба.

— С позволение на Ваше величество Гийом не е мой приятел — отвърна Оливие. — Нито приятелят, нито планът е мой.

— Вярно, Оливие — съгласи се кралят. — Твоят план не беше да ожениш, а да обръснеш тоя младоженец. Както и да е. Ти нямаше предвид по-добър съпруг за графинята, когато намекна скромно за себе си. И все пак, Оливие, щастлив ще бъде онзи, който не се ожени за нея; защото бесило, разсичане, разчекване на колело бяха най-меките изрази на нежния ми братовчед за нещастника, който би се оженил за неговата васална графинята, без височайшето му разрешение!

— А така би потушил сигурно и всеки бунт в добрия град Лиеж? — запита кралският любимец.

— Точно така или дори много по-зле — отговори кралят. — Както твоят разум може лесно да ти подсказе. Но щом реших да дойда тук, изпратих вестonosци в Лиеж, за да не позволят засега никаква мисъл за бунт; а моите дейни и бързи приятели Руслер и Павийон получиха нареждания да се спотайват като мишки, докато трае тази щастлива среща между мене и братовчед ми.

— Ако се съди следователно по думите на Ваше величество — каза сухо Оливие, — най-многого, което можем да очакваме от срещата, е тя да не влоши положението ви?... Точно както в приказката за жерава, който пъхнал глава в устата на лисицата и след това благодарил на щастливия случай, че лиса не му прегризала врата. А при това само преди миг Ваше величество изглеждаше дълбоко благодарен на мъдрия философ, който ви въвлече в тази многообещаваща игра.

— При никаква игра — отвърна рязко кралят — не бива да се отчайваме, докато не я загубим, а нямам основание да предполагам, че така ще стане в моя случай. Напротив, ако нищо не раздуха яростта на оня отмъстителен луд, аз съм уверен в победата си; и не малко съм задължен към уменията на този, който ме посъветва да избира за охрана на двете дами Дьо Кроа един младеж, чийто хороскоп дотолкова съответства на моя, че той ме спаси от опасност, като е нарушил заповедта ми, за да избегне засадата на Дьо ла Марк.

— Ваше величество — възрази Оливие — може да намери мнозина готови да ви служат при тия условия — да действат на своя воля, вместо да изпълняват нарежданията ви.

— Не, Оливие — прекъсна го нетърпеливо Луи. — Езическият поет говори за *vota dus exaudita malignis* — което значи: желаниа, изпълнявани от разгневени божества; такъв щеше да бъде при сегашните обстоятелства успехът на Дьо ла Марк, ако би се осъществил, докато аз съм във властта на Бургундския херцог... Това нещо предвидих и аз сам... преди да бъде подсилено от предсказанието на Галеоти; искам да кажа, не предвидих, че намерението на Дьо ла Марк ще се осуети, а само това, че поръчението, възложено на младия шотландец, ще завърши щастливо за мене... Точно както стана, макар и не според очаквания от мене начин; защото, при все че предричат крайния резултат, звездите не посочват с какви средства ще бъде той постигнат; а те могат да бъдат

понякога точно обратни на желанията ни... Но защо ли разправям тези тайни на тебе, Оливие, затънал в тях повече от самия дявол, чието име носиш; защото той е вярващ и трепери, а ти не вярваш нито в бога, нито в науката, и ще си останеш такъв, докато се изпълни съдбата ти; която, според хороскопа и лицето ти, много ми се вярва да завърши с бесило.

— Ако завърша наистина така — отвърна примирено Оливие, — то ще бъде само защото съм прекалено предан служител, който не се колебае да изпълни заповедите на височайшия си господар.

Луи се изсмя с обичайния си язвителен смях.

— Чудесно ме улучи с копието си, Оливие; и с право, кълна се в светата Дева, защото те предизвиках да го сториш. Но кажи ми сега, моля ти се, самата жалка истина: забелязваш ли в мерките на тия хора към нас нещо, което подсказва лоши намерения?

— Господарю — отговори Оливие, — Ваше величество и онзи учен философ търсят предсказания в звездите и небесните светила... Аз съм земно влечуго и наблюдавам само нещата, достъпни за моето звание. Но струва ми се, че хората тук не се отнасят към Ваше величество с онова усърдие и внимание, което се проявява към желан височайши гост. Херцогът се извини тази вечер, че бил уморен и придружи Ваше величество само до улицата, като остави на своите придворни задачата да ви доведат до отреденото ви жилище. Стаите тук са подредени набързо и небрежно, gobлените са закачени накриво... на един от тях, както виждате, фигурите са с главите надолу, дърветата растат с корените нагоре.

— Ех, случайно недоглеждане от бързане — каза кралят. — Кога си ме видял да обръщам внимание на такива дреболии?

— Те не заслужават внимание сами по себе си — призна Оливие; — но подсказват какво уважение към Ваше величество придворните на херцога са забелязали у своя господар. Вярвайте ми, ако бяха съзрели у него искрено желание да ви приеме с по-голямо внимание, хората му биха се постарали да свършат в няколко минути това, което иначе биха вършили с дни... Нещо повече — добави той, като посочи легена и каната на умивалника — имало ли е случай тоалетните принадлежности на Ваше величество да не са от сребро?

— Да — усмихна се пресилено кралят, — последната ти забележка за тоалетните принадлежности е толкова присъща на твоето

звание, та никой не може да ти възрази... Вярно е, че когато бях само беглец и изгнаник, по заповед на същия този Шарл ми поднасяха яденето на златни блюда; тогава той намираще, че среброто е недостойно за дофина, а сега го смята прекалено разкошно за френския крал. Както и да е, Оливие, да спим... Изпълнихме решението си; не ни остава нищо друго, освен да продължим мъжествено играта, която сме започнали. Зная, че бургундският ми братовчед, като всички диви бикове, затваря очи, преди да се втурне напред. Трябва да издебна тъкмо този миг, като оня тореадор, когото видяхме в Бургос; тогава устремът му ще го тикне в моите ръце.

[1] Крал Франсоа I Френски (1494–1547) и император Карл V Хабсбургски (1500–1558). Б.пр. ↑

[2] Oga pro nobis (лат.) — моли се за нас. Б.пр. ↑

[3] Par amours (фр.) — от любов. Б.пр. ↑

[4] Пристигането на тримата Савойски принцове — Филип, Жан-Луи и Жак, както и на монсеньор Дьо Ло, държан дълго време от Луи в затвора, на сир Понсе дьо Ривиер и на сенyor Дьо Юрфе, приели бургундската емблема — свети Андреевския кръст, вдъхнаха такива подозрения у Луи, че той съвсем нетактично поиска да бъде настанен в стария Перонски замък и по този начин сам се превърна в истински пленник. ↑

[5] Този жест, твърде показателен за избухливия нрав, е традиционна театрална отлика на Шекспировия Ричард III. ↑

[6] Сен Пол и Сен Пиер (фр.) — свети Павел и свети Петър. А Луи намеква за врага на Шарл, граф Дьо Сен Пол. Б.пр. ↑

[7] La couchée (фр.) — церемонията при лягането на френските крале (авторът греши: казва се le coucher). Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА ВЗРИВЪТ

*Уплашен, ням от изненада,
съзираш как далеч на юг
внезапен блясък облака раздира.
Джеймс Томсън — „Лято“*

В съгласие със своето заглавие, предидущата глава беше предвидена като поглед назад, който ще даде възможност на читателя да разбере напълно отношенията между краля на Франция и Бургундския херцог, когато — било поради вярата си в астрологията, предсказала благоприятен изход на начинанието му, било поради съзнанието за своето умствено превъзходство над Шарл — Луи бе взел необикновеното и напълно необяснимо решение да се предаде в ръцете на един свиреп и ожесточен противник, решение още по-неразумно и необяснимо в ония размирни времена, когато най-тържествени обещания не осигуряваха безопасност за този, на когото се даваха; самият дядо на херцога е бил убит пред очите на бащата на Луи, на моста Монтро, при тържествено уговорена среща за установяване мир и всеопрощение; а примерът можеше да бъде фатален, ако херцог Шарл би пожелал да се възползва от него.

Но макар че беше груб, избухлив, безразсъден и неотстъпчив, Шарл не беше коварен и подъл — освен в мигове на необузdana ярост; коварството и подлостта са присъщи обикновено на по-хладни натури. Той не си даде труд да прояви към краля повече учтивост, отколкото се налагаше от правилата на обикновеното гостоприемство; но не прояви и никакво намерение да наруши свещените му граници.

На другата сутрин след пристигането на краля се състоя общ преглед на бургундските войски, които бяха така многобройни и добре екипирани, та херцогът сигурно не съжаляваше, че му се удава случай

да ги представи пред могъщия си съперник. И наистина, докато с неизбежното покорство на васал към сюзерена той заяви, че тези войски принадлежат не нему, а на краля, високомерно свитата горна устна и надменният поглед подсказваха колко ясно съзнава, че тия думи са само празна любезност, защото прекрасната войска се намираще в негова неограничена власт и беше готова да тръгне и към Париж, както и във всяка друга посока. С още по-голямо огорчение Луи забеляза във войската на своя домакин много знамена на френски благородници не само от Нормандия и Бретан, но и от области, пряко подчинени на кралската власт; недоволни по най-различни поводи, тези негови поданици бяха свързали своето бъдеще със съдбата на Бургундския херцог.

Верен на своя нрав обаче Луи се престори, че не забелязва недоволниците, макар че в действителност прехвърляше в ума си различните средства, с които би могъл да ги откъсне от бургундското знаме и да ги върне към себе си; и реши, че Оливие и другите му тайни служители ще трябва да разберат какво е настроението на най-знатните изгнаници.

Сам той се стараеше усърдно, а същевременно и крайно предпазливо, да се сприятели с първите придворни съветници на херцога, използвайки за тази цел обикновените си похвати — чести интимни разговори, изкусни ласкателства и щедри подаръци; и то не за да ги отклони от вярна служба към достойния им господар, а както уверяваше — за да го подкрепят в запазване мира между Франция и Бургундия, една безспорно благородна цел, очевидно водеща към благополучието на двете страни и на съответните им владетели.

Вниманието на един толкова велик и мъдър крал беше само по себе си мощна примамка; обещанията направиха много, а подаръците, които по тогавашните обичаи бургундските придворни можеха да приемат без стеснение, допринесоха още повече за успеха. По време на лов за глигани в гората, докато херцогът — увлечен винаги от непосредствената си цел, все едно дали е работа или удоволствие — се бе отдал напълно на лова, Луи, освободен от присъствието му, потърси и намери начини да поговори тайно и поотделно с мнозина от най-приближените придворни на Шарл, като не забрави Д'Емберкур и Комин; той не пропусна да похвали първия от двамата забележителни

царедворци за храбростта и военното му изкуство, а бъдещия историк на епохата — за дълбоката му мъдрост и литературни дарби.

Тази възможност да спечели или — ако читателят предпочита — да подкупи служителите на Шарл, беше може би главната цел за посещението на краля, в случай че не успееше да заблуди с ласкателства самия херцог. Връзките между Франция и Бургундия бяха толкова тесни, та повечето бургундски благородници имаха или очакваха да получат във Франция владения и привилегии, които зависеха пряко от разположението на краля. Подготвен за този и за всякакъв друг вид интриги, щедър до разточителство, когато това беше необходимо, за да постигне целите си, способен да представи в най-приемлива светлина своите предложения и подаръци, кралят успяваше да съгласува у едните гордостта с користолюбието им, а пред искрените или мними родолюбци да изтъкне, че единствената му подбуда е доброто на Франция и на Бургундия; в същото време личният интерес на събеседника му действаше като мощно невидимо колело в цялата машина. Той имаше специална стръв за всекиго и специален начин да я поднесе; на гордия, който не протягаше ръка да вземе подаръка, той го пускаше в ръкава, убеден, че от тази добрина, падаща безшумно и неусетно като роса, непременно ще порасне — когато му дойде времето — богата жетва от доброжелателство, а може би и от услуги за дарителя. Най-после, макар че отдавна подготвяше чрез своите агенти установяването на такова настроение в бургундския двор, което би било изгодно за интересите на Франция, ръководен без съмнение от по-раншните си сведения, Луи допринесе за няколко часа с личните си усилия много повече за постигането на тази цел, отколкото тайните му пратеници бяха извършили с няколкогодишни преговори.

Само един човек Луи не успя да спечели, и то именно този, когото най-много желаше и ценеше — граф Дьо Кревкьор, чиято твърдост при посещението му в Плеси като пратеник на херцога не само не бе го възмутила, а напротив, бе пробудила у него стремеж да привлече този човек. Кралят никак не се зарадва, като узна, че графът бил изпратен със стотина копиеносци към границите на Брабант, за да окаже в случай на нужда помощ на епископа против недоволното му паство и Гийом дьо ла Марк; но се утеши, че появата на тази войска, както и нарежданията, които бе изпратил с верни вестоносци, ще

успеят да предотвратят предивременните безредици в този край, които иначе биха могли да го изложат на опасност при сегашното му положение.

Целият двор, участващ в лова, се спря да обядва в гората, както ставаше обикновено при такива тържествени развлечения; в сегашния случай това беше особено приятно за херцога, защото съкращаваше церемониалната и почтителна тържественост, която беше длъжен да проявява към краля. Всъщност колкото добре и да познаваше човешката природа, в едно отношение кралят се бе заблудил в тези толкова важни обстоятелства. Той мислеше, че херцогът ще се почувства поласкан от проявеното благоволение и доверие на своя сюзерен; но забравяше, че зависимостта на бургундското херцогство от френската корона е било винаги скрит повод за огорчение у един така могъщ, богат и горд владетел като Шарл, който сигурно се стремеше да се отдели в самостоятелно кралство. Присъствието на краля в неговия двор налагаше на херцога задължението да изтъква своето васално подчинение и да изпълнява различни феодални обичаи и обреди, които — при неговото високомерие — изглеждаха унижителни за един владетелен принц, за какъвто той желаше винаги да се представя.

Но макар че обедът на зелената морава под звука на ловните рогове и отваряните буренца мина непринудено и волно като всяка трапеза на открито, вечерята трябваше — между другото и поради неофициалния обед — да мине с още по-голяма тържественост.

Необходимите разпореждания за тази цел бяха предварително дадени, така че когато се прибра в Перон, Луи намери такава разкошна и великолепна трапеза, каквато подхождаше за богатството на могъщия му васал, владетел на почти цяла Нидерландия, най-богатата европейска страна в онова време. На почетното място пред дългата маса, която се огъваше под тежестта на златни и сребърни блюда с най-редки деликатеси, седеше херцогът; от дясната му страна, на едно стъпало по-високо от него, беше височайшият гост. Зад домакина бяха застанали синът на Гелдерландския херцог, който изпълняваше длъжността главен разрезвач^[1], от другата страна шутът Льо Глорийо, с когото херцогът наредко се разделяше; защото, като повечето хора с избухлив и суров нрав, Шарл споделяше напълно общия за времето вкус към придворни шутове и малоумни, изпитвайки пред техните

своенравни и глупави изказвания онова удоволствие, което неговият по-прозорлив и не така добродушен съперник предпочиташе да получава, изтъквайки несъвършенствата у най-достоините представители на човешкия род, защото намираше по този начин повод да се радва от „страха на храбрите и глупостта на мъдрите“. Впрочем, ако наистина е вярно, както разказва Брантом^[2], че след като подслушал как кралят признава в пристъп на набожно разкаяние своето участие в отравянето на брата си, Гиенския граф Анри, кралският шут разправил на другия ден тая случка пред всички придворни на трапезата, съвсем ясно е защо Луи се е преситил за цял живот от шегите на професионалните смешници.

Но този път той не пропусна да обърне внимание и да ръкопляска на любимия херцогов шут; и то защото му се стори, че глупостите на Льо Глорийо, изказвани понякога доста грубо, прикриват много по-остра и язвителна наблюдателност от тая на неговите събратя.

И наистина Тил Вецвайлер, по прякор Льо Глорийо, не приличаше на обикновен шут. Той беше висок, красив мъж, изкусен в много физически упражнения, а търпението и вниманието да ги изучи не се съгласуваше с умствена недоразвитост. Той придружаваше почти винаги херцога на лов и на война; и при Монлери, гдето Шарл беше ранен в гърдите и едва не бе пленен от един френски рицар, който бе уловил поводите на коня му, Тил Вецвайлер се бе нахвърлил така яростно върху нападателя, че бе успял да го отблъсне и да освободи господаря си. Но като се уплашил, че тази прекалено голяма услуга не подхожда за човек от неговия ранг и може да му създаде врагове сред рицарите и благородниците, изоставили придворния шут да спасява господаря им, той предпочел да го осмиват, вместо да го хвалят за подвига му; затова започнал да се хвали като гасконец за бойните си прояви и хората помислили, че спасяването на Шарл е измислица като всички приказки на Тил; по този случай именно той получил прякора Льо Глорийо (Самохвалко), който му останал.

Льо Глорийо се обличаше разкошно, със съвсем малко и по-скоро символични белези за своето звание. Главата му не беше обръсната; напротив, дълга къдрава коса се спускаше до красиво подстригана и вчесана брада, която обрамчваше едно доста хубаво лице с малко странен блясък в очите. Ивицата червено кадифе на шапката по-скоро

напомняше, отколкото действително представляваше гребен на петел — професионална отлика на придворен шут. Черният абаносов жезъл имаше по обичая шутовска глава, украсена със сребърни магарешки уши, но толкова малки и така красиви, че ако не го разгледаше съвсем отблизо, всеки би го взел за официален жезъл на високопоставено длъжностно лице. Това бяха единствените му служебни отлики. Във всяко друго отношение облеклото му беше на най-знатен благородник. Шапката му беше украсена със златен медал; на шията му имаше златно огърлие; а кройката на разкошните дрехи не беше по-смешна от свръхмодните костюми на младите придворни кавалери.

Към тази именно личност Шарл, както и Луи, който подражаваше на домакина, се обръщаха често по време на вечерята; а от смеховете им личеше, че и двамата се забавляват искрено от отговорите на Льо Глорийо.

— Чии са незаетите места? — обърна се Шарл към шута си.

— Поне едно от тях, Шарл, би трябвало да е мое по право на наследство — отвърна Льо Глорийо.

— Защо, негоднико? — запита Шарл.

— Защото са на господата Д'Емберкур и де Комин, които пуснаха толкова високо соколите си, че забравиха вечерята. А който предпочита ястреб в небето пред фазан в ръката е роднина на шута; затова именно шутът трябва да наследи стола, като част от движимото му имущество.

— Шегата ти е остаряла, драги Тил — каза херцогът. — Но все едно дали са глупци или умници, закъснелите пристигат.

Докато той говореше, Д'Емберкур и Комин влязоха в залата, поклониха се дълбоко пред двамата владетели и заеха мълчаливо отредените им места.

— Какво става, господата? — обърна се към тях херцогът. — Забавлението ви е било или много добро, или много лошо, щом ви накара да закъснеете. Вие, месир Филип де Комин, изглеждате унил... Много голям облог ли спечели от вас Д'Емберкур?... Но нали сте философ — не бива да се огорчавате от ударите на съдбата... Само че, кълна се в свети Георги Бургундски, и Д'Емберкур изглежда натъжен като вас... Какво има, господата? Никакъв дивеч ли не уловихте? Соколите ли си изгубихте? Вещица ли ви пресече пътя? Или Дивият

ловец^[3] ви срещна в гората? Честна дума, приличате на хора, дошли на погребение, а не на пиршество!

Докато херцогът говореше, всички погледи се насочиха към Д'Емберкур и де Комин; и тъй като нито един от тях не се тревожеше или огорчаваше лесно, безпокойството и униетието им бяха така учудващи, че веселостта и смехът около трапезата, повишени от често поднасяните чаши бургундско, постепенно стихнаха; без сами да разберат причината за тази промяна в настроението си, гостите започнаха да разговарят шепнешком, сякаш очакваха да чуят страшни новини.

— Какво значи това мълчание, месир? — запита херцогът, повишавайки и без това резкия си тон. — Щом влизате на пир с толкова странно изражение и още по-странно мълчание, по-добре да бяхте тръгнали из блатата на лов за чапли или за бекаси и улулици.

— Милостиви господарю — започна де Комин, — на връщане от гората срещнахме граф Дьо Кревкьор.

— Какво? — запита херцогът. — Върна ли се вече от Брабант?... Надявам се, че всичко там е в ред?

— Графът ще съобщи лично на Ваше величество своите известия — каза Д'Емберкур. — Ние чухме само част от тях.

— А къде е графът, ако обичате? — избухна херцогът.

— Преоблича се, за да се яви пред Ваше височество — отговори Д'Емберкур.

— Преоблича ли се? Дявол да го вземе! — извика нетърпеливият херцог. — Какво ме интересува облеклото му? Изглежда, че сте се наговорили да ме подлудите!

— Всъщност трябва да ви кажем — добави де Комин, — че той желае да ви съобщи известията си на частна аудиенция.

— Господ да ги убие! Ваше величество — обърна се Шарл към краля, — ето как ни служат нашите съветници... Научат ли нещо, което им се струва важно, веднага се възгордяват като магаре с нов самар... Съобщете на Кревкьор да се яви незабавно!... Той идва от границата ни с Лиеж, а *ние* поне (херцогът наблегна на местоимението) нямаме из тоя край тайни, които бихме се поколебали да съобщим пред всички.

Присъстващите бяха забелязали, че херцогът е доста пиан, и това засилваше вродената му упоритост; но макар да смятаха, че не е време

сега за доклади и съвещания, не смееха да се обадят, защото познаваха много добре буйния му нрав, и зачакаха мълчаливо новините, които щеше да донесе графът.

През последвалите няколко минути херцогът не отделяше поглед от вратата, обзет от страшно нетърпение, докато гостите бяха навели очи към трапезата, сякаш искаха да скрият любопитството и тревогата си. Само Луи, запазил пълно самообладание, продължаваше да разговаря ту с главния разрезвач, ту с Льо Глорийо.

Най-после Кревкьор влезе, посрещнат веднага от нетърпеливите въпроси на своя господар.

— Какви новини от Лиеж и Брабант, господин графе?... Вестта за вашето пристигане прогони веселието от трапезата ни... Надяваме се, че личното ви явяване ще го върне отново.

— Владетелю и господарю — отговори графът с твърд, но тъжен глас, — известията, които нося, подхождат повече за съвещателна зала, отколкото за тържествена трапеза.

— Казвайте ги веднага, човече, дори ако са вести от антихриста! — заповяда херцогът. — Аз вече ги отгатвам... Лиежци са се разбунтували отново.

— Да, господарю — потвърди тъжно Кревкьор.

— Виждате ли, драги — продължи херцогът, — аз отгатнах веднага това, което вие толкова много се страхувате да споменете... Значи тия зайци пак са грабнали оръжие. Не биха могли да го сторят в по-удобно време, защото сега можем да се посъветваме с нашия сюзерен (той се поклони на краля и го изгледа с дълбока, макар и потискана ненавист) как да се справим с тия бунтари... Имаш ли още новини в кошницата си? Казвай ги, а след това ще обясниш защо не си отишъл да помогнеш на епископа.

— Господарю, за мене е толкова тежко да съобщя следващите новини, колкото за вас ще бъде тежко да ги чуете... Никаква помощ от мене, нито от кой да е жив рицар не би била от полза за достопочтения архиерей. Гийом дьо ла Марк заедно с въстаналите лиежци бе вече заел замъка Шонвалд и бе убил епископа в собствената му приемна зала.

— Убил го! — повтори херцогът с глух шепот, чут все пак от единия до другия край на залата; — заблудили са те, Кревкьор, с лъжливо донесение... Това е невъзможно!

— Уви, господарю — възрази графът, — чух го от очевидец, стрелец от шотландската гвардия на френския крал; сам той бил в залата, когато убийството било извършено по заповед на Гийом дьо ла Марк.

— А този стрелец е бил без съмнение участник и подстрекател в това ужасно светотатство! — извика херцогът, като скочи и тупна така яростно с крак по столчето под нозете му, че го разцепи. — Заклучете вратите на залата, господа... Затворете и охранявайте прозорците... Никой чужденец да не мръдва от мястото си, иначе ще бъде веднага убит!... Бургундски придворна, саби въвн!

Обръщайки се към Луи, той сложи бавно и решително ръка върху дръжката на меча си; докато кралят, без да прояви уплаха, нито да се приготви за отбрана, се задоволи да каже:

— Тези новини, любезни братовчеде, смутиха ума ви.

— Не! — отвърна със страшен глас херцогът. — Те пробудиха само справедливото възмушение, което прекалено дълго потисках от дребнави съображения за обстоятелства и приличие. Братоубиец!... Изменник към баща си!... Тиран за поданиците си!... Коварен съюзник!... Вероломен крал!... Опозорен владетел!... Ти си в моя власт и аз благодаря богу за това.

— Благодарни по-скоро на глупостта ми — каза кралят. — Защото когато се срещнахме при равни условия край Монлери, ти желаше, струва ми се, да бъдеш по-далеко от мене, отколкото се намираш сега.

Херцогът продължаваше да държи ръка върху дръжката на меча, но не го изтегли и не дръзна да удари един враг, който не оказваше никаква съпротива, която би оправдала насилието.

През това време в залата бе настъпило общо смущение. Въоръжени стражи бяха застанали по заповед на херцога пред затворените врати; неколцина от малобройните френски благородници бяха наскочали от местата си и се готвеха да защитят своя господар. Луи не бе продумал ни веднъж на Орлеанския херцог или на Дюноа, след като ги бе освободил от замъка Лош — ако можеше да се каже, че са на свобода, — и ги бе взел в своята свита, гдето се отнасяха към тях по-скоро с подозрение, отколкото с почит и внимание; но въпреки това Дюноа пръв издигна глас сред общата глъчка, като се обърна към Бургундския херцог:

— Ваше височество забравя, че е васал на Франция, а ние, вашите гости, сме французи. Ако вие вдигнете ръка срещу нашия владетел, пригответе се да срещнете отчаяната ни отбрана. Защото, вярвайте ми, ние ще се опием с бургундска кръв със същото удоволствие, с което се опивахме от бургундските вина... Напред, херцог Орлеански! А вие, френски благородници, застанете около Дюноа и следвайте неговия пример!

В такъв именно момент един крал вижда на кого може да разчита. Малцината независими благородници и рицари, придружаващи Луи, от когото бяха получавали само недоволно мръщене, не се уплашиха от присъствието на несравнимо по-силния противник, нито от сигурната смърт, ако се стигнеше до бой, и побързаха да се строят около Дюноа и да тръгнат след него към оня край на трапезата, гдето седяха скараните височайши особи.

И обратно, всички онези оръдия и слуги, които Луи бе измъкнал от подobaващото им нищожество, за да ги издигне до незаслужена знатност, останаха уплашено и хладнокръвно по местата си, решени да не предизвикват съдбата със своята намеса, без да се запитат какво ще стане с благодетеля им.

Между първите готови да се жертват беше благородният лорд Крофорд; с неочаквана за годините му пъргавина той си проправи път въпреки съпротивата на противника (по-слаба, отколкото можеше да се допусне, защото мнозина бургундци, било от чувство за чест, било от таен стремеж да отклонят злата съдба, заплашваща Луи, отстъпваха пред шотландеца) и се втурна смело между херцога и краля. После накриви калпака, из който се подаваха разрошени побелели коси, бледите бузи и набръчканото чело поруменяха, старческите очи заблестяха с плама на храбрец, решен да се хвърли в отчаяно дело. Той застана с плащ на едното рамо, готов да го метне на лявата ръка, докато извади с дясната меч.

— Воювал съм за баща му и за дядо му — заяви Крофорд — и кълна се в свети Андрей, каквото и да стане, няма да го изоставя в сегашната беда.

За описанието на тази сцена ни трябваша няколко минути; но тя стана само в един миг, защото Крофорд се хвърли между херцога и жертвата на неговата мъст още щом видя, че Шарл заема заплашителна поза. Френските благородници също така наобиколиха господаря си.

Бургундският херцог стоеше все още с ръка върху дръжката на меч, готов сякаш да даде знак за общо нападение, което би свършило неизбежно с избиването на по-слабата страна, когато Кревкьор се втурна напред и извика гръмогласно:

— Господарю, помислете какво правите! Намираме се във ваша зала... Вие сте васал на краля... Не проливайте кръвта на своя гост в собствения си дом, кръвта на сюзерена си пред престола, който сам сте издигнали за него, гдето той се намира под ваша охрана! За честта на вашия дом, не се опитвайте да отмъстите за едно отвратително убийство с друго, още по-грозно!

— Махай се от пътя ми, Кревкьор! — отвърна херцогът. — И остави да изпълня отмъщението си!... Махай се от пътя ми!... Гневът на владетеля е страшен като гнева господен.

— Само когато е *справедлив* като него — отговори твърдо Кревкьор. — Позволете да ви помоля, господарю, обуздайте буйния си нрав, колкото справедливо и да сте оскърбен... А вие, господа френски благородници, позволете да ви кажа, че всяка съпротива е безполезна, затова се въздържавайте от постъпки, които биха довели до проливане на кръв.

— Той е прав — каза Луи, комуто хладнокръвието не измени в тази страшна минута; той виждаше ясно, че щом започне бой, в кипежа на борбата ще бъдат извършени насилия, които могат да се избягнат, ако се запази спокойствие. — Братовчеде Орлеан... драги Дюноа... и вие, мой верни Крофорд... не предизвиквайте разорение и кръвопролитие с прибързания си гняв. Нашият височайши братовчед загуби самообладание от известието за смъртта на един близък и любим приятел, достопочтения лиежки епископ, за когото ние скърбим не по-малко от него. Отдавнашни, а за нещастие и по-нови поводи за вражда го подтикват да подозира, че ние сме подстрекатели в едно дело, от което сърцето ни се отвращава. Ако нашият домакин е решил да ни убие — нас, своя крал и родина — поради погрешното впечатление, че ние сме участници в това злодеяние, вие твърде малко ще облекчите, а напротив, много ще отегчите нашата участ с намесата си... Отдръпнете се, Крофорд!... Дори ако това е последната ми заповед, тя е заповед на крал към офицера му и аз държа да я изпълните... Отдръпнете се, и — ако ви го поискат — предайте меч

си. Заповядвам ви да го сторите, а вашата клетва ви задължава да ми се подчинявате.

— Имате право, господарю — отговори Крофорд, като отстъпи и прибра в ножницата полуизвадения меч. — Всичко това е свършено вярно; но кълна се в честта си, че ако имах тук седемдесет души от моите храбри сънародници, вместо седемдесетте и няколкото си години, бих се опитал да вразумя тия прекрасни храбреци със златни верижки, килнати барети и разни там шарки и емблеми.

Херцогът стоя доста време, втренчил поглед в земята, после каза с горчива насмешка:

— Имаш право, Кревкьор; честта ни налага да изпълним задълженията си към този велик крал, наш уважаван и обичан гост, не така прибързано, както гневът ни подсказа отначало. Ние ще постъпим така, че цяла Европа да признае справедливостта на действията ни... Френски благородници, вие ще трябва да предадете оръжието си на моите офицери! Вашият господар наруши примирието и няма право да се ползва занапред от него. Все пак от съчувствие към вашето съзнание за чест и уважение към сана и към славния род, който той еднакво унизи, не ще поискаме от нашия братовчед Луи да ни предаде своя меч.

— Нито един от нас — отвърна Дюноа — няма да предаде оръжието си или да напусне тази зала, докато не се уверим, че животът на нашия крал се намира в пълна безопасност.

— Нито един шотландски гвардеец също — извика Крофорд — няма да сложи оръжие, ако не му заповяда френският крал или великият конетабъл!

— Вашето усърдие, храбри Дюноа и верни Крофорд — каза кралят, — ще ми навлече повече зло, отколкото полза... Аз вярвам — добави достойно той — в правотата на моето дело много повече, отколкото в една безполезна съпротива, която може само да струва живота на моите най-добри и най-верни люде... Предайте мечовете си... Благородните бургундци, които ще приемат такъв почтен залог, ще бъдат в състояние да защитят по-добре и вас, и мене... Предайте мечовете си... аз ви заповядвам!

Така именно при тези страшни обстоятелства Луи прояви бързата решителност и прозорливост, които единствени можеха да го спасят. Той съзнаваше, че докато не започне истинска схватка,

повечето присъстващи бургундски благородници ще го подкрепят в опита да укроти яростта на господаря им. Но започне ли бой, и той, и малцината негови придворни ще бъдат незабавно избити. Обаче и най-големите му врагове признаваха, че в държанието му нямаше нито унижение, нито страх. Той отбягваше да вбеси окончателно херцога; но нито подценяваше яростта му, нито се боеше от нея и продължаваше да го гледа спокойно и втренчено, както един смел човек наблюдава заплашителните движения на умопобъркан, като съзнава, че с твърдост и спокойствие най-сигурно и неусетно ще го укроти.

По заповед на краля Крофорд хвърли меча си на Кревкьор с думите:

— Вземете го! И нека дяволът ви удостои да му се порадвате... Това не е безчестие за законния собственик, защото не сме си опитали силите.

— Почакайте, господа — обади се глухо херцогът, почти задъхан от гняв. — Задръжте мечовете си. Достатъчно е да обещаете, че няма да си послужите с тях... А вие, Луи Валоа, ще се смятате мой пленник, докато се изясни дали сте подстрекавали към светотатство и убийство. Заведете го в замъка... в кулата на граф Ербер. Оставете да му прислужват шестима благородници от собствената му свита, които сам си избере... Милорд Крофорд, вашият караул ще трябва да напусне замъка; ще бъдете прилично настанени другаде. Вдигнете подвижните мостове, спуснете всички решетки... Утроете стражата при градските врати... Оттеглете понтонния мост към десния бряг на реката... Обкръжете замъка с моите черни валонци^[4] и утроете стражите при всеки пост!... Вие, Д'Емберкур, се погрижете конни и пеши патрули да обикалят цяла нощ през половин час из всички части на града, а след разсъмване през един час. Ако бъде необходимо, разбира се, защото ще побързаме да приключим дотогава работата си... Луи ще пазите като живота си!

Той стана рязко и намръщено от трапезата, хвърли към краля поглед, изпълнен със смъртна омраза, и изхвъркна от залата.

— Господа — каза кралят, като се огледа с достойнство наоколо, — вашият владетел обезумя от скръб по смъртта на своя съюзник. Аз съм уверен, че вие познавате много добре своя дълг като рицари и благородници и няма да поддържате изменническото му настроение към особата на неговия сюзерен.

В същия миг откъм улицата се дочу звук от рогове и барабани, с които свикваха войската.

— Ние — отговори Кревкьор, който изпълняваше длъжността маршал на бургундския двор — сме бургундски поданици и трябва да изпълним дълга си. Ще положим всички усилия и се надяваме да възстановим мир и разбирателство между Ваше величество и нашия сюзерен. Но дотогава трябва да се подчиняваме на заповедите му. За тук присъстващите рицари и дворяни ще бъде чест да се погрижат за настаняването на светлейшия Орлеански херцог, за храбрия Дюноа и уважавания лорд Крофорд. Аз ще бъда шамбелан на Ваше величество и ще ви отведа до покоите ви не така, както бих желал, като си припомням вашето гостоприемство в Плеси. Вие ще трябва само да изберете свитата си, която заповедите на херцога ограничиха на шест души.

— Тогава — заяви кралят, като се огледа отново и помисли малко — искам да ме придружават Оливие Лопатара, един боец от шотландската ми гвардия, именуван Балафре, който може да бъде и без оръжие, ако желаете... Тристан Отшелника с двама души от своите хора... и моят честен и верен философ Марциус Галеоти.

— Волята на Ваше величество ще бъде изпълнена по всички пунктове — отговори граф Дьо Кревкьор. И добави, след като се осведоми набързо: — Галеоти, както ми съобщиха, вечерял във весела компания, но веднага ще изпратя да го доведат; другите ще се отзоват незабавно на заповедите на Ваше величество.

— Да вървим тогава към новото жилище, което гостоприемството на нашия братовчед ни е отредило — каза кралят. — Знаем, че стените му са здрави, остава само да се надяваме, че са и съответно сигурни.

— Чухте ли каква свита си избра кралят? — обърна се Льо Глорийо към граф Дьо Кревкьор, когато излязоха от залата след краля.

— Разбира се, весели приятелю — отвърна графът. — Какво има да възразиш в случая?

— Нищо, нищо... само че подборът е наистина забележителен... един съмнителен бръснар, един наемен шотландски главорез... главния палач с двама помощници и един крадлив шарлатанин... Ще дойда с вас, Кревкьор, за да науча как се степенуват мошеничествата, като наблюдавам по какъв начин ще ги подредите. Самият сатана

надали би могъл да си избере такъв съвет или да му бъде по-достоеен председател.

Шегобиецът, комуто всичко се позволяваше, улови свойски Кревкьор под ръка и тръгна с него, за да придружат краля — под силна охрана, но с всички дължими почести — към новото му жилище.

[1] Почетна длъжност на трапезата в средновековните дворци. Б.пр. ↑

[2] Брантом (Пиер) — френски историк и дипломат (1527–1616). Б.пр. ↑

[3] Средновековно суеверие за привидение, което пресреща ловците. Б.пр. ↑

[4] Черните валонци — белгийска средновековна войска с черни ризници и черни пера на шапките. Б.пр. ↑

ДВАДЕСЕТ И ОСМА ГЛАВА НЕИЗВЕСТНОСТ

*... Прислужнико щастлив, легни си!
Покой не знаят само кралските глави.
Шекспир, „Хенри IV“*

Четиридесет въоръжени войници, едни с извадени саби, други със запалени факли, придружаваха или по-скоро отвеждаха под стража крал Луи от кметството на Перон към замъка; и когато той влезе в мрачната, неприветна крепост, стори му се, че някакъв глас пошушна в ухото му предупреждението, изписано от флорентинеца^[1] над входа на ада: „Оставете всяка надежда“.

Възможно е в този миг в душата на краля да е проблеснало разкаяние, ако си е спомнил стотиците, не, хилядите нещастници, изпращани безпричинно или по най-леко подозрение в подземията на собствените му тъмници без надежда за освобождение, за да проклинат живота, за който все още се вкопчваха с животинска страст.

Яркото сияние на факлите затъмняваше бледата луна, закривана от облаци много по-често, отколкото през миналата нощ, а червеникавата им задимена светлина хвърляше още по-тъмна сянка върху старинните сгради и огромната тъмница, наричана граф Ерберова кула. Нея именно Луи бе зърнал с неприятно предчувствие миналата вечер, а сега му беше съдено да остане там, под заплахата на всяко насилие, каквото неговият всевластен и гневлив васал би пожелал да извърши в потайните ѝ скривалища.

Сърцето на краля се сви още повече, когато на минаване през двора той видя няколко трупа, върху които бяха метнали набързо по един войнишки плащ. Луи разбра веднага, че това са стрелци от неговата шотландска гвардия, които — обясни граф Дьо Кревкьор —

отказали да предадат на новата стража охраната на кралските покои, както бе заповядал херцогът. При последвалата схватка с черните валонци били убити няколко души, докато офицери от двете страни успели да възстановят реда.

— Верните ми шотландци! — промълви кралят, загледан в тъжната картина. — Ако бихте могли да се биете един на един, в цяла Франция и в цяла Бургундия не биха се намерили бойци, равни на вас.

— Да, Ваше величество — каза Балафре, който вървеше непосредствено след него. — Майсторът коси ливадата^[2]... Но все пак малцина могат да се справят с повече от двама души наведнъж. И аз дори не обичам да се разправам с трима, освен при случаи, когато човек няма време да брои главите.

— Тук ли си, стари приятелю? — запита кралят, като се обърна. — Имам значи все още един верен поданик със себе си.

— И още един, готов да даде на Ваше величество и мнение, и услуги — промълви Оливие Лопатара.

— Всички сме верни — изръмжа Тристан Отшелника; — защото убият ли Ваше величество, не ще оставят нито един от нас да ви преживее, дори да бихме пожелали.

— Това е вече истински залог за вярност и сплотеност — обади се Льо Глорийо, тръгнал, както вече споменахме, от любопитство с Кревкьор.

В това време набързо повиканият управител на замъка се стараеше трудолюбиво да завърти тежкия ключ в неподатливата брава на огромната готическа тъмница и накрая бе принуден да повика на помощ един от войниците на Кревкьор. След като отвориха, шест души тръгнаха напред със запалени факли по тесен извит коридор с бойници в сводовете и нишите на дебелите стени. В края на този коридор започваше също така тясна и неприветна стълба от огромни каменни блокове, грубо издялани и нееднакво високи. По нея стигнаха пред обкована с желязо врата, отгдето влязоха в голямата зала на кулата, едва-едва осветена дори денем (защото отворите в дебелите стени приличаха повече на процепи, отколкото на прозорци), а сега съвършено тъмна навред, гдето не достигаше пламъкът на факлите. Два-три прилепа и други нощни птици, събудени от неочакваната светлина, едва не угасиха факлите, литвайки внезапно срещу тях. През това време управителят се извиняваше церемониално на краля, че не

успял да подреди залата, защото заповедта дошла съвсем ненадейно; освен това помещението не било използвано цели двадесет години, пък и по-рано, след царуването на Шарл Простия, било отваряно много нарядко.

— Шарл Простия ли? — повтори Луи. — Сега си спомням историята на тази кула... Той е бил убит тук предателски от своя васал граф Ербер дьо Вермондоа... както се разправяше в нашите летописи. В ума ми се въртеше някакво предание, свързано с Перонската крепост, но не можех да си го припомня... Тук значи е бил убит един от моите предшественици!

— Не, Ваше величество — отвърна старият управител, пристъпвайки с усърдието на чичероне, който показва една забележителност. — Не тук, а в страничната стая, гдето се влиза от спалнята на Ваше величество.

Той отвори веднага в края на залата една вратичка, която водеше в малка стая, каквито са обикновено спалните в старинните сгради; но тъкмо затова много по-приятна от огромния празен салон, отгдето бяха минали. Тук бяха направени набързо някои приготовления за настаняването на краля. Окачили бяха гоблени, зад ръждясалата решетка на камината пламтеше огън, на земята имаше сламеници за придворните, които — според тогавашния обичай — щяха да нощуват заедно с краля.

— В залата ще поставим легла за останалите членове на свитата ви — продължи приказливият старец. — Но толкова късно бяхме предупредени, та моля Ваше величество да ни извини... Ако Ваше величество благоволи да погледне през вратичката зад гоблена, ще види изсечена в самия зид стаичката, гдето е бил убит Шарл; има и тайна стълба, през която са минали убийците. Ваше величество вижда сигурно много по-добре от мене и ще забележи петната от кръв по дъбовата врата, макар че са отпреди петстотин години.

Докато разправяше всичко това, той се мъчеше да намери и отвори вратичката, но кралят го прекъсна:

— Почакай, старче, почакай малко... може би ще има да разправяш нова приказка и да показваш нови петна... Какво ще кажете, сеньор Дьо Кревкьор?

— Мога да кажа само, че двете помещения са на разположение на Ваше величество както собствените ви покои в замъка Плеси, а на

Кревкьор, едно име, неопетнено досега с измяна и убийства, е поверена външната им защита.

— Ами тайната стълба към стаичката, за която спомена старецът? — запита тихо и тревожно Луи, стиснал с една ръка китката на Кревкьор и сочещ с другата вратата.

— Тя е навярно бълнуване на Морне — отвърна Кревкьор — или някакво глупаво предание... Но ще проверим.

Той се готвеше да отвори вратичката, когато Луи го спря:

— Не, Кревкьор, недейте... Вашата чест е достатъчна гаранция... Но какво смята да прави херцогът с мене, Кревкьор? Едва ли се надява, че ще може да ме държи дълго в плен... С една дума, кажете какво мислите, Кревкьор?

— Господарю — каза графът, — доколко Бургундският херцог е възмутен от страшната жестокост, извършена срещу негов близък роднина и съюзник, Ваше величество може сам да прецени; както само вие знаете доколко той има право да смята, че то се дължи на подстрекателства от ваши агенти. Но моят владетел има благороден нрав и дори в изблик на най-голямо раздражение не е способен на скрити злодеяния. Каквото и да стори, ще го стори денем, пред очите на двата народа. Мога още да добавя, че желанието на всичките му съветници, с изключение може би на един-единствен, е да постъпи в случая с кротост, великодушие и справедливост.

— О, Кревкьор! — отвърна кралят, като го улови за ръка, развълнуван сякаш от някакъв неприятен спомен. — Колко щастлив е владетелят, който има край себе си съветници, способни да го предпазват от изблика на собствения му гняв! Техните имена ще бъдат записани със златни букви в историята на неговото царуване... Ах, благородни Кревкьор, да ми бе дарила съдбата човек като тебе!

— В такъв случай Ваше величество би се потрудил да се отърве колкото може по-скоро от него — обади се Льо Глорийо.

— О-о, и ти ли си тук, господин мъдрецо? — запита Луи, като се обърна, променяйки изведнъж развълнувания тон, с който говореше на Кревкьор, във весела закачливост. — И ти ли ни придружаваш?

— То се знае, Ваше величество — отвърна Льо Глорийо. — Мъдростта трябва да следва в шутовско одеяние, щом глупостта води в багреница.

— Как трябва да те разбирам, господин Соломоне? — запита Луи. — Да не желаеш да сменим местата си?

— Недай Боже, господарю — отговори Льо Глорийо. — Нито дори за петдесет крони!

— А защо?... Като знам какви са сегашните владетели, аз бих бил много доволен да ми бъдеш крал.

— Ваше величество има право — отговори Льо Глорийо. — Само че като преценявам ума ви по това, докъде ви доведе, не зная дали не бих се срамувал да имам такъв глупав шут.

— Млъкни, приятелю! — извика граф Дьо Кревкьор. — Много си отпускаш езика!

— Оставете го да си приказва — намеси се кралят. — Не зная нещо да заслужава повече присмех от глупостта на тия, които би трябвало да бъдат умни... А ти, драги мъдрецо, вземи тая кесия заедно със съвета ми никога да не бъдеш толкова глупав, та да се мислиш по-умен от другите. И направи ми, моля ти се, услугата да потърсиш моя астролог Марциус Галеоти и незабавно да ми го изпратиш.

— Веднага, господарю — отвърна шутът. — Сигурен съм, че ще го намеря у Жан Доплтур; защото и философите знаят като глупците къде се намира най-хубаво вино.

— Позволете да ви поискам, сеньор Дьо Кревкьор, свободен пропуск за учения мъж — каза Луи.

— Той ще може, разбира се, да влезе, Ваше величество — отговори графът. — Но със съжаление трябва да добавя, че според дадените ми инструкции никой не бива да напусне покоите на Ваше величество... Лека нощ, господарю — добави той. — А сега отивам да дам нареждания да приготвят външната зала за удобно нощуване на господата, които ще останат там.

— Не се безпокойте за тях, господин графе — отвърна кралят. — Те са свикнали да презират неудобствата. Пък и да ви кажа правото, не бих желал да видя никого другого освен Галеоти, ако това не противоречи на инструкциите ви.

— Моите инструкции са да оставя Ваше величество да бъде пълен господар в покоите си — каза Кревкьор. — Такава е заповедта на моя господар.

— Вашият господар, граф Дьо Кревкьор — отговори Луи, — когото с право мога да нарека и мой, е твърде любезен... Моите

владения — добави той, — макар и малко стеснени по обем, защото се състоят само от една старинна зала и една спалня, са все пак предостатъчно обширни за всички поданици, с които мога да се похваля.

Граф Дьо Кревкьор се сбогува. След малко се чу шумът от смяната на часовете, придружен от заповедите на офицерите и бързите стъпки на освободените стражи. После всичко утихна. Остана да се чува само шепотът на дълбоката мътна Сома, която се плъзгаше лениво покрай стените на крепостта.

— Излезте в залата, приятели — обърна се Луи към своята свита; — но не лягайте. Бъдете нащрек, защото тази нощ ни чака още едно, и то много важно дело.

Оливие и Тристан се оттеглиха в залата, гдето Балафре и двамата помощници на Тристан останаха, когато другите влязоха в спалнята. За да се осветляват и топлят, те бяха нахвърлили цял куп съчки в огъня и загърнати в плащовете си, седяха на пода в най-различни пози, изразяващи тревогата и унието им. Оливие и Тристан сметнаха, че е най-добре да последват примера им; а тъй като не се обичаха в дните на благополучието си, още по-малко изпитваха желание да се доверят един другиму при този странен и неочакван обрат на съдбата. Затова всички мълчаха унило.

През това време господарят им преживяваше в усамотението си такава мъка, която изкупваше донегде страданията, налагани понякога по негова заповед. Той се разхождаше из стаята с бързи, неравни стъпки, спираше се, стискаше ръце, с една дума, даваше воля на вълнението, което така успешно бе укрил пред другите. Най-после застана пред вратичката, зад която — според стария Морне — е бил убит един от царствените му предшественици, и кършейки ръце, започна един задъхан монолог:

— Шарл Прости... Шарл Прости... Как ли ще нарече потомството Луи Единайсети, чиято кръв навярно скоро ще освежи петната от твоята? Луи Глупака... Луи Малоумния... Луи Самомнителния... Много меки имена за безграничното ми малоумие! Да допусна, че тия буйни лиежци, които могат да живеят без бунтове колкото и без ядене, ще кротуват... Да повярвам, че дивият Арденски звяр може дори за миг да прекрати своите насилия и кръвожадна жестокост... Да предположа, че мога да убедя с разумни доводи Шарл

Бургундски, без да съм опитал дали подобни увещания биха имали успех пред разярен бик... Глупак, непоправим идиот съм аз! Но онзи негодник Марциус няма да ми се изплъзне... Той е в основата на цялата случка, той и онзи разбойник Ла Балю^[3]. Само да се измъкна от тази клопка, ще му смъкна кардиналската шапка, дори ако ще трябва да одера и кожата на главата му заедно с нея! Но другият изменник е в ръцете ми... Аз съм все още крал... Имам все още достатъчно територия, за да накажа този знахар, измамник, звездоброец, фалшификатор и лъжец, който ме изигра и ме предаде в плен!... Съчетанието на съзвездията... Да, съчетанието... Дрънкаше ми глупости, които надали би повярвала и три пъти варена овнешка глава, а аз бях такъв идиот, та сметнах, че съм разбрал всичко! Но скоро ще видим какво точно е предричало съчетанието... Само да се помоля най-напред.

Над вратичката, в спомен може би на извършеното зад нея кърваво дело, имаше грубо издялана ниша с каменно разпятие. Кралят втренчи поглед в него, приготви се да коленичи, но се отказа от това намерение, сякаш смяташе, че трябва да приложи и към образа на спасителя принципите на мирската политика, и не посмя да се приближи към него, преди да си е осигурил тайното застъпничество на някой предполагаем любимец. Затова се отстрани от разпятието, като се смяташе недостоеен да го гледа, избра от шапката си една от често споменаваните иконички на света дева Клерийска, коленичи пред нея и изрече следната необичайна молитва, при която — трябва да отбележим — той смяташе в своето невежествено суеверие, че света Дева Клерийска не е едно и също лице със света Дева Анбръонска, негова любимка, която отрупваше с богати дарове.

— Преблажена света Дево Клерийска! — започна той, като се удряше в гърдите. — Благословена майко на милосърдието, всемогъща наша застъпница пред всемогъщия, смили се над мене, грешния! Вярно е, че те пренебрегнах понякога заради блажената ти Анбръонска сестра. Но аз съм крал, властта ми е голяма, богатството безгранично, а пък и да не би ми стигнало, ще удвоя данъка върху солта и ще мога да надаря наравно и двете ви. Отключи тия железни врати... Запълни дълбоките ровове... Изведи ме, както майка извежда своето дете от тази страшна беда! Ако подарих навеки на твоята сестра булонското графство, нима нямам възможност да докажа и на тебе предаността

си? Ще ти дам просторния богат Шампан и неговите лозя ще изливат изобилието си в твоя манастир. Обещал бях тази област на брата си Шарл; но той, както знаеш, почина... отровен от подлия абат Сен Жан д'Анжели, когото ще накажа, стига да остана жив!... Обещал я бях и на тебе по-рано; но този път ще сдържа думата си... Ако това престъпление бе извършено с мое знание, допуснах го само защото не виждах друг начин да успокоя недоволниците в моето кралство. О, не вписвай днес в сметката ми и тоя отдавнашен грях, а бъди както всякога добра, милостива и благосклонна към нашите молитви! Застъпи се пред твоя син, пречиста Богородице, да ми прости всички минали грехове, както и това... това дребно прегрешение, което трябва да извърша тази нощ... То не е всъщност никакъв грях, пречиста Дево Клерийска... а само тайно въздадено правосъдие; защото онзи негодник е най-големият измамник, нашепвал лъжи в ухото на своя господар; освен това клони към скверната гръцка ерес. Той не заслужава твоята закрила; остави го в моите ръце и сметни, че съм извършил добро дело, ако отърва света от тоя магьосник, който общува с духове и не заслужава милостта ти... Смъртта на това куче би трябвало да те трогне толкова, колкото потъпкването на искра, изхвъркнала от лампа или огнище. Не си спомняй тази дреболия, преблагословена Майко Господня, а размисли само как най-добре ще ми помогнеш в сегашната беда! Ето, слагам кралския си печат върху твоя образ в залог, че ще удържа думата си за Шампанското графство и за последен път се обръщам към тебе за такива жестоки дела, като зная колко си добра, състрадателна и милостива.

След този чудноват договор с Божията майка Луи прочете набожно на латински седемте покаятелни псалма и още няколко молитви из службата на света Богородица. После се изправи, доволен, че си е осигурил застъпничеството ѝ, още повече — както прецени лукаво — защото повечето грехове, за които бе искал опрощение при други случаи, бяха от съвсем различно естество и света Дева Клерийска надали щеше да го сметне за закоравял и непримирим кръвопиец, както мислеха навярно другите светци, пред които бе признавал по-често подобни престъпления.

Очистил или по-скоро варосал по този начин съвестта си като стара гробница, кралят подаде глава през вратата и повика Льо Балафре в спалнята си.

— Верни ми воине — каза той, — ти служиш отдавна, а малко си напреднал в службата. Не зная в този момент дали ще остана жив или ще умра; но не желая да умра като неблагодарник, нито да оставя, доколкото светиите ми позволяват — невъзнаграден приятел или враг. Ти си приятелят, когото трябва да възнаградя... А врагът, когото трябва да накажа според заслугите му, е недостойният, подъл изменник Марциус Галеоти, който ме подлъга с лъжите и измамните си уверения да се предам в ръцете на моя смъртен враг, така твърдо решен да ме унищожи, както касапин води добитък в кланицата.

— Ще го предизвикам да се бием. Разправят, че бил опитен боец, макар и да изглежда доста тромав — отвърна Льо Балафре. Бургундският херцог сигурно уважава добрите бойци и ще ни определи някое подходящо местенце недалече оттук. Ако Ваше величество сте в това време жив и поне донегде свободен, ще видите как ще се бия за вашето право и как ще отмъстя на философа според желанието ви.

— Хвала на храбростта и предаността ти — каза кралят. — Но онзи негодник е добър боец, а пък аз не искам да излагам на опасност твоя живот, храбри ми воине!

— Ваше величество — заяви Балафре, — за какъв храбър воин ще мога да мина, ако не дръзна да се бия дори с по-добър боец от него? Много ще ми прилича на мене, гдето не зная ни четмо, ни писмо, да се уплаша от един дебеланко, който цял живот само с това се е занимавал!

— И все пак — настоя кралят — не искам да излагам на опасност живота ти, Балафре. Онзи изменник ще дойде след малко, защото изпратих да го повикат. От тебе искам само едно: да се приближиш до него, щом намериш сгода, и да го прободеш под петото ребро... Разбираш, нали?

— Разбирам, то се знае — отвърна Льо Балафре; — но с позволение на Ваше величество ще кажа, че тази работа съвсем не е за мене. Аз не мога да убия дори куче, ако не се е опитало да ме нападне, ако не се е нахвърлило върху мене, изобщо...

— *Ти* ли искаш да минеш за толкова мекосърдечен? — каза кралят. — *Ти*, винаги пръв при битки и обсади? Винаги готов, както разправят, да се възползваш от удоволствията и облагите, които се печелят с жестоко сърце и окървавена ръка?

— Господарю — отвърна Льо Балафре, — нито съм се страхувал, нито съм щадил враговете си, когато са били със сабя в ръка. А пристъпът е отчаяно дело, когато кръвта на човека така кипва от опасностите, че — кълна се в свети Андрей — не се укротява за час-два... През това време, според мене, грабежът след победа е справедлив и полезен. Бог да има милост към нас, бедните войници; ние обезумяваме най-напред от опасностите, а после още повече от победата. Чувал съм, че имало цял легион светци; те ще трябва вкупом да се молят и застъпват за нас, останалите воители с пера на шлемовете, с ризници и мечове. Но това, което Ваше величество предлага, не е работа за мене, макар и да не отричам, че не малко грехове ми тежат. Колкото до астролога, щом е предател — да умре като предател... Няма да попреча на тая работа, нито да я свърша. Ваше величество си има началник на полицията, който е тук с двама от своите хора; такава задача подобава много повече на тях, отколкото на един шотландски благородник от моя род и звание.

— Имаш право — отговори кралят. — Но поне си длъжен да стоиш на стража, докато бъде изпълнена моята справедлива присъда.

— На стража съм готов да стоя срещу целия Перон — заяви Балафре. — Ваше величество няма защо да се съмнява в моята готовност да изпълня всичко, което не противоречи на съвестта ми, а тя — мога да ви уверя — за мое лично удобство и в услуга на Ваше величество е доста разтеглива... Много добре зная, че за Ваше величество съм вършил такива нещица, каквито... Бих предпочел да се нанижа на собствения си меч, но не и да ги направя за друго.

— Добре, да оставим настрана този въпрос — каза кралят. — Слушай сега... щом Галеоти влезе при мене, ще застанеш на пост пред вратата и няма да пускаш никого... Само това искам от тебе. А сега иди да ми изпратиш началника на полицията.

Балафре напусна спалнята и само след миг Тристан Отшелника пристигна откъм залата.

— Добре дошъл, побратиме — посрещна го Луи. — Как ти се струва нашето положение?

— Като на осъдени на смърт — отговори началникът на полицията, — ако херцогът не отмени изпълнението на присъдата.

— И да я отмени, и да не я отмени, този, който ни въвлече в тая клопка, ще замине като наш fourrier^[4] за оня свят, за да ни приготви

квартири — продължи кралят със зловна и жестока усмивка. — Ти си извършил, Тристан, не един подвиг... finis... би трябвало да кажа *funis coronat opus*^[5]. Ти си длъжен да ми служиш докрай.

— И ще ви служа, господарю — отвърна Тристан. — Аз съм прост човек, но не съм неблагодарник. Ще изпълня дълга си между тия стени, както и навред другаде. И докато аз съм жив, всяка присъда от Ваше величество ще бъде изпълнена така, както ако бяхте на престола си. След това да се разправят с мене, както намерят за добре... Не искам и да ги зная.

— Тъкмо това очаквах от тебе, побратиме — каза Луи. — Но имаш ли добри помощници?... Изменникът е силен и пъргав, а непременно ще закрепчи и за помощ. Шотландецът само ще пази вратата; едва успях да го склоня и на толкова, и то с големи увещания. Оливие го бива само да лъже, да ласкае или да дава опасни съвети. И затова, дявол го взел, много по-вероятно е сам да увисне един ден на въжето, отколкото да го метне другиму на шията. Мислиш ли, че имаш под ръка хора и средства да свършиш сигурно и бързо работата?

— С мене са Троазешел и Птитандре — отвърна Тристан; — толкова изкусни в занаята си, че от трима души ще обесят първия, преди другите двама да усетят. А ние сме решили да живеем или да умрем с Ваше величество, защото знаем, че щом свършат с вас, и нас ни чака същата участ, каквато ние определяхме набързо на тия, които попадаха в ръцете ни... Но с кого, ако смея да запитам Ваше величество, ни предстои да се разправим сега? Обичам да си зная точно човека, защото Ваше величество често е благоволявал да ми припомня, че вместо истинския престъпник ми се е случвало да обеса някой невинен нещастник.

— Имаш право, Тристан — съгласи се кралят. — И ще ти кажа: осъденият е Марциус Галеоти... Виждам, че трепна, но така е. Този негодник довлече всички ни тук със своите лъжливи предсказания, за да ни предаде без възможност да се защитим в ръцете на Бургундския херцог.

— Но не и без възможност да отмъстим! — отвърна Тристан. — Дори ако това бъде последното ми дело, ще го ужилия точно гдето трябва, като умираща оса; и нека ме съсекат още в следния миг!

— Зная твоята вяроност и смелост — отговори кралят, — зная и с какво удоволствие изпълняваш като всеки честен човек дълга си със

съзнанието, че — както казват мъдреците — добродетелта е сама за себе си награда. Върви сега да подготвиш жреците, защото жертвата скоро ще дойде.

— Във ваше присъствие ли желаете да изпълним присъдата, милостиви господарю? — запита Тристан.

Луи отклони това предложение; и поръча на началника да пригответи всичко за точното изпълнение на заповедта, щом астрологът напусне покоите му.

— Защото — каза кралят — аз искам да поговоря още веднъж с този подлец, за да видя как ще се държи към своя господар, след като го въвлече в беда. С радост ще видя как мисълта за близката смърт ще изсмуче кръвта от тия червени бузи и ще помрачи очите, които ме лъжеха усмихнато... Ах, да беше с него тук и другият, който поддържаше със съветите си тези предсказания! Но ако остана жив... мислете му за багреницата си, преосвещений кардинале! Защото и Рим дори едва ли ще ви спаси... Да ми простят свети Петър и всемилостивата света Дева Клерийска... Защо се бавиш още? Върви да подготвиш момчетата си. Аз очаквам всеки миг онзи негодник. Само за едно се моля богу: да не би да се уплаши и да не дойде!... Това би било истинско нещастие. Върви, Тристан... Друг път не си се бавил толкова, когато ти е предстояла работа.

— Напротив, Ваше величество, вие обикновено казвахте, че винаги прибързвам, недоразбирам целта ви и наказвам погрешно някой невинен. Затова ще ви помоля да ми дадете знак, като се разделяте с Галеоти, дали трябва да свърша работата или не. Случвало се е веднъж-дваж Ваше величество да промени решението си и да ме мъмри за прекаленото избързване^[6].

— Ах, ти, мнителна твар! — отвърна Луи. — Заявявам ти, че няма да променя решението си... Но за да се успокоиш, внимавай: ако кажа на онзи негодник при раздялата ни: „Има Бог над нас!“, ще изпълниш поръчението. Ако му кажа: „Върви си с мир“, ще разбереш, че съм променил решението си.

— Аз съм доста тъп за всичко извън моя занаят — каза Тристан. — Нека да повторя... Ако го изпратите да ги върви с мир, значи трябва да му видя сметката, така ли?

— Не, глупако, не!... — ядоса се кралят. — В такъв случай ще го пуснеш да си отиде. Ако кажа: „Има Бог над нас!“, ще го пратиш

един-два ярда по-близо до планетите, с които обича да разговаря.

— Не виждам място за бесило — заяви началникът на полицията.

— Удуши го тогава... все едно е дали ще увисне или ще се търкулне — отвърна с мрачна усмивка кралят.

— А какво ще правим с трупа? — запита Тристан.

— Да помисля — каза Луи. — Прозорците на залата са много тесни; но отворът в ъгъла е достатъчно широк. Ще хвърлим трупа в Сома, с бележка на гърдите: „Кралско правосъдие. Да мине без мито.“ Нека войниците на херцога го обложат, ако смеят.

Щом излезе от кралската спалня, началникът на полицията отиде да се съвещава с двамата си помощници в една амбразура на голямата зала, гдето Троазешел втична в стената запалена факла, за да им свети. Разговаряха шепнешком, макар че никой не подслушваше: Оливие Лопатара вглеждаше страшно унил, а Балафре спеше дълбоко.

— Приятели — каза началникът на двамата си палачи, — може би сте предположили, че сме се простили със занаята си или ни остава да видим само как други ще го приложат към нас. Но не унивайте, братя! Нашият милостив господар ни дава още един случай да се проявим и ние трябва да го използваме, както подобава, ако искаме да запишем имената си в историята.

— Досещам се аз вече за какво става дума — обади се веднага Троазешел. — Нашият господар прилича на древните римски императори, които — щом попаднали натясно, или както казваме ние, в подножието на стълбата — имали обичай да изберат измежду изпълнителите на своето правосъдие най-опитния мъж, за да спазят свещената си особа от несръчните опити на някой новак в занаята. Чудесен обичай са имали тия езичници; но аз съм добър католик и бих се подвоумил да вдигна ръка срещу нашия благочестив крал.

— Ти си наистина прекалено чувствителен, брате — обади се Птитандре. — Ако той издаде присъда и нареждане за собствената си екзекуция, не виждам как бихме могли да ги оспорим. Щом живееш в Рим, ще слушаш папата... Слугите трябва да изпълняват заповедите на началника си, а той — кралските.

— Мълчете, негодници! — سخока ги Тристан. — Не става дума за краля, а за оня гръцки еретик и мохамедански магьосник, Марциус Галеоти.

— Галеоти ли? — отвърна Птитандре. — Това, виж, е съвсем друго нещо. Не съм виждал досега нито един фокусник, който прекарва живота си като въжеиграч, да не увисне най-после на въжето...

— Жал ми е само за едно — каза Троазешел, като вдигна поглед — горкият човек ще умре, без да се е изповядал.

— Тихо, тихо! — прекъсна го Тристан. — Той е такъв знатен еретик и гадател, че цял легион духовници не биха могли да го спасят от заслужената участ. Ако изяви подобно желание, ти, Троазешел, си съвсем достоен да му станеш изповедник. По-важното е друго — че ще се наложи може би да си послужиш с ножове, защото няма подходящи условия за занаята ви.

— Дано света Богородица Парижка не допусне една кралска заповед да ме намери неподготвен да я изпълня! — заяви Троазешел. — Аз навивам всякога на кръста си четворна връв на свети Франциск^[7] с чудесна примка на края. Нали съм от неговото братство и мога *in extremis*^[8] да нахлузя качулката му... благодарение на бога и на светите отци от Сомюр.

— Аз пък — добави Птитандре — нося винаги в торбата си една макара, една яка дъска и бурми, за да я завинтя гдето си избира, ако се случи да пътуваме из места без дървета или с много високи клони. И открий, че е много удобно.

— Отлично! — каза Тристан. — Ще завинтиш дъската на ей оная греда над вратата и ще затегнеш въжето. Аз ще записам оня приятел с приказки, докато му метнеш примката, после...

— После дръпвам въжето и нашият астролог литва към небето, щом нозете му се отлепят от земята.

— А дали тия господа — запита Троазешел, поглеждайки към камината — няма да ни помогнат и да се запознаят със занаята ни?

— Хм! Не вярвам — отвърна началникът му. — Бръснарят може само да замисли някоя пакост, но оставя други да я вършат; а шотландецът просто ще стои на пост, докато свършим работата; защото няма смелост и сръчност за по-дейно участие... Всеки със занаята си.

Невероятно ловко и дори с професионално удоволствие, смекчаващо донегде чувството за собствената им незавидна участ, достойните подчинени на Тристан Отшелника нагласиха въжето и

макарата за изпълнението на присъдата срещу Галеоти, зарадвани сякаш, че последното им дело отговаря напълно на досегашния им живот. Началникът на полицията наблюдаваше със задоволство работата им. Оливие не им обръщаше никакво внимание. А Людовик Лесли, макар и да се събуди от шума, сметна, че заниманията им нямат нищо общо с неговите служебни задължения и затова не носи никаква отговорност за тях.^[9]

[1] Флорентинеца — Данте. Б.пр. ↑

[2] Шотландска поговорка — всяка работа си иска майстора. Б.пр. ↑

[3] Луи удържа обещанието си да отмъсти на кардинал Ла Балю, когото винаги обвиняваше, че го е предал на бургундците. След като се върна в своето кралство, той заповяда да затворят бившия му любимец в една от железните клетки в Лош, построени с такава жестока изобретателност, че човек с обикновен ръст не можел нито да се изправи, нито да легне в тях. Някои приписват това ужасно изобретение на самия Ла Балю. Във всеки случай той е прекарал в една от тези клетки цели единадесет години, докато най-после при последното му заболяване Луи позволил да го освободят. ↑

[4] Fourrier (фр.) — квартирмайстер. Б.пр. ↑

[5] Finis coronat opus (лат.) — краят увенчава делото. Funis (лат.) — въже. Б.пр. ↑

[6] Варийа (Антоан, френски историк (1626–1696) съобщава в своята история за царуването на Луи XI, че началникът на кралската полиция толкова прибързвал при изпълнението на присъдите, та често пъти убивал по погрешка друго лице. Това давало винаги повод за втора екзекуция, защото гневът или отмъстителността на Луи не се задоволявала никога с наказание по заместителство. ↑

[7] Вместо с колан францисканските монаси пристягат расото си с връв. Б.пр. ↑

[8] In extremis (лат.) — в последния си час. Б.пр. ↑

[9] Авторът се постара да припише на противния Тристан една упорита, сурова вярност към Луи, напомняща привързаността на булдог към господаря му. Въпреки жестокостта на отвратителния си нрав той беше безспорно смел и на младини е бил провъзгласен за рицар в битката за Фронсак заедно с още много млади благородници,

посветени в това звание от Дюноа Старши, прославения герой от времето на Шарл V. ↑

ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА ГЛАВА ОБВИНЕНИЕТО

*Не е ударил още твоят час... И дяволът,
комуто служиш, не те изоставил. Помага
той
на своите слуги, като водач подкрепя
слепеца свой, догдето стигнат до ръба
на пропастта — и после изведнъж го
блъсва в нея.*
Старинна драма

Когато тръгна да изпълни заповедта или по-точно искането на Луи (макар все още крал, той можеше само да *поиска* от Льо Глорийо да потърси Марциус Галеоти), шутът знаеше, че ще изпълни лесно поръчението и отиде веднага в най-хубавата пивница в Перон, гдето не беше случаен посетител, защото много обичаше питието, приравняващо ума на другите хора към неговия собствен.

Той намери, или по-точно забеляза астролога в ъгъла на общата зала или собата (както я наричаха немците и фламандците, защото печката беше главната ѝ мебел), гдето разговаряше свойски с някаква жена в странно мавритано-азиатско облекло, която веднага стана, сякаш се бе приготвила вече да си върви, щом Льо Глорийо се приближи към Марциус.

— Новините са напълно сигурни — каза непознатата, преди да изчезне между множеството посетители, насядали около масите в помещението.

— Братовчеде философе — започна шутът, — щом си отиде единият страж, небето ти прати веднага друг да го замести. Една глупачка си отиде, друг глупак пристигна да те отведе в покоите на Луи Френски.

— Ти ли си кралският пратеник — запита с недобро предчувствие Марциус, познал веднага с кого има работа, макар че — както вече казахме — външността на шута не издаваше никак званието му.

— Да, сеньор, както подобава за такъв учен човек — отговори Льо Глорийо; — а щом властта изпраща глупостта да кани мъдростта, ясно е с кой крак куца болният.

— И какво ще стане, ако откажа да дойда, щом ме канят в такъв късен час и чрез такъв пратеник? — запита Галеоти.

— В такъв случай за ваше улеснение ще ви отнесем на ръце — каза Льо Глорийо. — Пред вратата има десетина бургундски юнаци, които нарицаемият Кревкьор ми даде за целта. Трябва да ви кажа, че моят приятел Шарл Бургундски не е отнел още короната на братовчеда си, която Луи предаде като муле в нашите ръце; а само я поизпили и поокастри. Но макар и колкото един пул, тя си е все от чисто злато. Накратко казано, Луи е все още господар за поданиците си, в това число и за вас, и благочестив владетел на древната столова в Перонския замък, гдето вие, като негов поданик, сте длъжен да се явите.

— Следвам ви, драги — отвърна Марциус Галеоти и тръгна подир Льо Глорийо, като разбра навярно, че няма друг изход.

— Да, сеньор — продължи шутът, докато вървяха към замъка. — Добре направихте, защото ние се отнасяме с нашия роднина като с изгладнял стар лъв в клетка, комуто подхвърлят от време на време по някое теленце, за да не му притъпелят зъбите.

— Искаш да кажеш, че кралят има някакви лоши намерения към мене, така ли? — запита Марциус.

— Това вие можете да предположите по-добре от мене — отвърна шутът. — Защото, макар че нощта е облачна, все пак можете да зърнете някоя звезда. аз не разбирам нищо от вашата наука... Помня само съвета на майка си — да минавам винаги предпазливо покрай плъх в капан, защото тогава той най-много хапел.

Астрологът не зададе вече никакъв въпрос, а Льо Глорийо продължи по навика на всички шутове да излива порой несвързани, зловни, язвителни насмешки, докато предаде философа на стражата пред главния вход на Перонския замък, гдето от часовой на часовой ученият стигна до Ерберовата кула.

Намеците на шута бяха от полза за Марциус Галеоти; той съзря веднага потвърждението им в погледа и държанието на Тристан, който — навел глава, намусен и зловец — го поведе към спалнята на краля. Свикнал да наблюдава внимателно не само небесните тела, но и всичко, което става на земята, астрологът забеляза веднага макарата и въжето пред вратата; и тъй като въжето още се люлееше, той заключи, че този, който го е нагласявал, е трябвало да прекъсне работата си поради неговата неочаквана поява. Той призова на помощ цялата си хитрост, за да се измъкне от надвисналата опасност, и реши, ако това се окаже невъзможно, да се защитава докрай срещу всеки, който би го нападнал.

Със смелост и твърдост, съответни на току-що взетото решение, Марциус влезе при Луи, без да се смущава от своите несбъднати предсказания, нито от гнева на владетеля и от вероятните му последици.

— Всички благоприятни съзвездия да бдят над Ваше величество — поздрави Галеоти с почти ориенталски поклон. — И всички враждебни съзвездия да отклонят влиянието си от моя височайши господар!

— Струва ми се — отвърна кралят, — че като погледнеш къде се намира тази стая и как се охранява, сам ще разбереш колко измамнически са се отнесли към мене благоприятните съзвездия и колко гибелно са се проявили враждебните. Не те ли е срам, Марциус Галеоти, да ме видиш пленник тук, като си припомниш по чии уверения бях подмамен да дойда?

— А тебе не те ли е срам, мой височайши господарю? — запита философът. — Тебе, толкова напреднал в науката, толкова прозорлив и неуморно постоянстващ... не те ли е срам да униваш от първия удар на съдбата като страхливец при първия звън на оръжията? Нима ти, който се стремиш да прозреш тайните, издигащи човека над страстите, злополуките, страданията и грижите, да съперничиш по твърдост на древните стоици, се сепваш от първия пристъп на несполуката и изоставяш главната награда, за която се състезаваше, готов да избягаш като кон, уплашен от призрачни, недействителни опасности?

— Призрачни и недействителни ли, безсрамнико? — извика кралят. — Недействителна ли е тази тъмница?... Или са призрачни часовете, поставени тук от омразния бургундски враг? И оръжието им,

което звънти пред вратата на моята стая?... Какво е според тебе, изменнико, действителна опасност, ако заточението, свалянето от престола и погубването не са?

— Невежеството... невежеството, братко мой, и предразсъдъците — отвърна с невероятна твърдост мъдрецът — са единствената истинска опасност. Повярвай ми, че дори на върха на своето могъщество, щом са потънали в невежество и суеверие, кралете са по-малко свободни от окован и хвърлен в тъмница мъдрец. Към това истинско щастие съм призован да те насоча... Ако желаеш, разбира се, да следваш наставленията ми.

— Това ли е философската свобода, до която ме доведе ти с поуките си? — запита горчиво кралят. — Трябваше да ми кажеш още в Плеси, че така щедро обещаното господство е власт над собствените ми страсти; че предричаният успех се е отнасял до напредъка ми във философията; че ще стана мъдър и учен като скитащ италиански шарлатанин. Това духовно съвършенство сигурно бих могъл да получа на по-евтина цена, не срещу отказ от най-славната християнска корона и срещу затвор в Перонския замък! Махай се, господине, и не се надявай да се изплъзнеш от заслуженото наказание... *Има Бог над нас!*

— Няма да те изоставя на участта ти — отговори Марциус, — докато не оправдая дори пред твоя заслепен поглед името си, побляскаво от най-блестящия елмаз в твоята корона, на което светът ще се удивлява векове след като родът на Капетингите^[1] е изгледял в забвение под сводовете на Сен Дени.^[2]

— Говори — каза Луи; — твоето нахалство не ще ме накара да променя решението или мнението си... но тъй като това може да бъде последната ми кралска присъда, не искам да те накажа, без да те изслушам. И така, говори... като помниш, че най-добре ще е да кажеш само истината. Признай, че си ме измамил, че си лъжец, че твоята така наречена наука е фантазия, а звездите, които светят над нас, толкова променят съдбите ни, колкото отражението им в реката може да измени нейното течение.

— Какво знаеш ти — отвърна дръзко астрологът — за тайното влияние на ония небесни светила? Казваш, че не могат да повлияят дори на водата, когато и най-слабото небесно светило — най-слабото, защото е най-близо до нашата жалка земя — държи в своя власт не някоя каква да е река като Сома, а водите на самия безкраен океан,

който съобразява своите отливи и приливи с нейните последователни промени и се подчинява на влиянието ѝ, както робът очаква кимването на някоя султанка? А сега, Луи Валоа, отговори ми на следния въпрос... Не приличаш ли на глупав пътник, който се сърди на рулевия, че не може да въведе кораба в пристанището, без да се изложи от време на време на противни ветрове и течения? Аз можех наистина да ти предскажа с известна вероятност успешен изход за твоето начинание, но само небето е властно да те изведе благополучно дотам; ако пътят е тежък и опасен, в моя власт ли е да го изравня или да го направя по-безопасен? Къде е твоята мъдрост, която те учеше до вчера, че пътищата, на съдбата са замислени обикновено в наша полза, макар и да противоречат на нашите желания?

— Ти ми напомни — отвърна веднага кралят — една съвсем определена своя измама. Предсказа ми, че онова шотландче ще изпълни успешно задачата си за моя полза и слава: а както виждаш я е изпълнило така, че ми нанесе смъртоносен удар с впечатлението, което изходът от цялата история ще произведе навярно върху възбуденото съзнание на побеснелия бургундски бик. Това твое предсказание се оказа чиста лъжа... Тук не можеш да си помогнеш с никакво извъртане... не можеш да се позовеш на никакъв благоприятен бъдещ обрат, който би ме убедил да чакам спокойно, седнал като идиот край брега да наблюдавам течението на реката... Този път изкуството ти изневери... Ти се излъга да направиш определено предсказание, а то се оказа направо лъжливо.

— Но ще се потвърди и ще се окаже истинно — отвърна дръзко философът. — Не бих желал по-голяма победа на науката над невежеството от тази, която ще получи с изпълнението на моето предсказание. Казах ти, че твоят пратеник ще изпълни вярно всяко почтено поръчение... Не постъпи ли така?... Казах ти, че е много добросъвестен и няма да подпомогне едно безчестно начинание... Не доказа ли, че е такъв? Ако се съмняваш, върви питай циганина Хайредин Мограбин.

Кралят се изчерви от срам и гняв.

— Казах ти — продължи астрологът, — че съчетанието на звездите при неговото заминаване предрича опасност за пътника... Нима той не е бил изложен на опасности по пътя си?... Казах ти, че

предрича сполука на този, който го изпраща... И ти скоро ще се възползваш от нея.

— Скоро ще се възползвам от нея! — извика кралят — Та аз я получих вече във вид на опозоряване и затвор!

— Не — отвърна астрологът. — Краят не е дошъл още... И скоро ще признаеш сам колко си спечелил от начина, по който твоят пратеник е изпълнил поръчението ти.

— Това е вече прекалено... прекалено нахалство! — възмути се кралят. — Да мамиш и да оскърбяваш в едно и също време... Махай се! И не мисли, че злините, които ми навлече, ще останат безнаказани... *Има Бог над нас!*

Галеоти се обърна да си върви.

— Чакай малко — спря го Луи. — Ти защитаваши и оправдаваш храбро своето измамничество... И аз искам да чуя отговора ти още на един въпрос, но помисли добре, преди да отговориш... Може ли твоето така наречено изкуство да ти предскаже със сигурност часа на собствената ти смърт?

— Само във връзка с чужда съдба — отвърна Галеоти.

— Не разбирам отговора ти — каза Луи.

— Тогава, кралю — отговори Марциус, — мога да кажа със сигурност само едно нещо за моята смърт: тя ще настъпи точно двадесет и четири часа преди твоята.

— Какво? Какво каза? — запита Луи, променяйки отново лице. — Чакай... Чакай... Не излизай... Постави една минутка... Казваш, че *моята* смърт ще последва толкова скоро *твоята*, така ли?

— Точно след двадесет и четири часа — повтори твърдо Галеоти, — ако има поне искрица истина в предсказанията на блестящите тайнствени умове, които ни говорят безмълвно, само със своя предвечно начертан път... Лека нощ, Ваше величество.

— Чакай... чакай... Не си отивай — извика кралят, като го улови за ръкава и го дръпна от вратата. — Слушай, Марциус Галеоти, аз бях добър господар към тебе... Обогатих те... избрах те за приятел... за другар... за ръководител на образованието ми... Моля ти се, бъди откровен с мене... Има ли поне зрънце истина в твоето изкуство?... Действително ли постъпката на шотландеца ще бъде благоприятна за мене?... И толкова тясно ли наистина е свързан моят живот с твоя?... Признай, драги Марциус, че използват хитрините на своя занаят...

Признай, моля ти се, и никакво зло няма да те сполети. Аз съм вече стар... Пленен, ще бъда сигурно лишен от престола... За човек в моето положение истината струва колкото цяло кралство, а този скъпоценен бисер — истината, — скъпи Марциус, аз мога да получа само от тебе.

— И аз я поднесох на Ваше величество — отвърна Галеоти — въпреки опасността, че във внезапната си ярост можехте да се нахвърлите на мене и да ме разсечете на парчета.

— Аз ли, Галеоти? — отвърна меко кралят. — Уви, не ме познаваш!... Нима не съм пленник... длъжен да бъда търпелив, ако не за друго, то поне за да не покажа колко съм безпомощен?... И така, кажи ми откровено — подиграваш ли се с мене?... Или науката ти е вярна и ти ми каза истината?

— Ваше величество ще ми прости, ако отговоря — каза Галеоти, — че само времето... времето и събитията ще убедят невярващия. Не подобава на доверения пост, който заемах в съвета на прославения завоевател Матиаш Корвин Унгарски, както и в кабинета на самия император... да повтарям, че казаното от мене е истина. Ако не ми вярвате, мога да се осланям само на бъдещите събития. Един-два дни търпение ще докажат или опровергаят това, което казах за младия шотландец; и съм съгласен да ме разчекнат на колело, да чупят костите ми една по една, ако безстрашното поведение на Куентин Дърюърд не бъде от най-голяма полза за Ваше величество. Но ако се наложи да умра в такива мъки, добре ще е Ваше величество да си потърси изповедник; защото от минутата, когато изпусна последния си дъх, ще ви останат само двадесет и четири часа за изповед и покаяние.

Луи продължаваше да държи Галеоти за дрехата, докато го водеше към вратата, и когато я отвори, каза достатъчно високо, за да чуят всички:

— Утре ще поговорим пак по тия неща. Върви си с мир, учени отче... *Върви си с мир... Върви си с мир!*

Той повтори три пъти сбогуването; и все още уплашен да не би началникът на полицията да го разбере погрешно, изведе астролога в залата, като продължаваше да го държи за дрехата, сякаш се боеше да не му го изтръгнат насила и да го убият пред очите му. Пусна го едва след като повтори още няколко пъти спасителните думи: „*Върви си с мир!*“, и като направи тайно знак на Тристан да не се докосва до особата на астролога.

Така с полученото навреме тайно сведение, с непоколебимата си смелост и бърза съобразителност Галеоти успя да се спаси от неминуема гибел; а Луи, най-прозорливият и най-отмъстителен владетел от своята епоха, бе изигран и не можа да се отплати поради своя суеверен страх от смъртта — вечно буден в неговото егоистично съзнание, изтръпнало от спомена за многобройните му престъпления.

Той беше безкрайно огорчен от принудата да отложи замисленото отмъщение; а разочарованието му се споделяше, както изглежда, и от служителите, които трябваше да изпълнят присъдата. Само Льо Балафре, съвършено равнодушен към това, което ставаше, напусна мястото си пред вратата, щом получи заповед да се оттегли, и след няколко минути дълбоко заспа.

Докато всички в залата се наместваха да спят, след като кралят се прибра в стаята си, началникът на полицията продължи да наблюдава внушителната фигура на астролога като куче, загледало къс месо, което готвачът е измъкнал от устата му. А двамата му помощници споделиха накратко чувствата, характерни за всекиго от тях.

— Бедният сляп гадател — прошепна набожно и състрадателно Троазешел на другаря си Птитандре — загуби най-добрия случай да изкупи отвратителните си магьосничества, като загине от въжето на блажения свети Франциск! Аз бях наистина готов да метна спасителната примка на врата му, за да изгоня злия дух от нещастното му тяло!

— А пък аз — добави Птитандре — загубих рядката възможност да науча как една тежест от осемдесет и пет оки^[3] ще дърпа въже от три ката!... Славен опит щеше да бъде за нашия занаят... И старият веселяк щеше толкова леко да умре!

Докато те водеха шепнешком този разговор, Марциус, застанал от другата страна на огромната каменна камина, около която се бяха наредили всички, ги поглеждаше скритом и недоверчиво. Той пъкна ръка в джоба на палтото си, за да се увери, че много лесно може да сграбчи дръжката на двуострата кама, с която никога не се разделяше. Защото, както вече споменахме, макар и доста натежнял, Галеоти беше як и едър мъж, готов много ловко да използва оръжието си. След като се успокои, че това надеждно средство за отбрана е готово, той извади от пазвата си един пергаментов свитък, изписан с гръцки букви и тайнствени знаци, посъбра дървата в камината, за да пламнат по-силно

и да осветят по-ярко лицата и изражението на всички, които седяха или лежаха около него: дълбоко заспалият шотландец, неподвижен, с изваяни от бронз груби черти... бледото разтревожено лице на Оливие, който се бе престорил по едно време, че спи, но отвори изведнъж очи и вдигна глава като ужилен от болка или събуден от далечен звук... недоволното, свирепо, кучешко изражение на Тристан Отшелника, комуто бяха отнели плячката, преди да се насити, и затова все още жадуваше за мъст... докато фонът на картината се заемаше от зловещия, лицемерен образ на Трозешел, вдигнал очи към небето, сякаш мислено повтаряше молитвите ги; както и от едновременно мрачното и смешно лице на Птитандре, който се забавляваше да подражава на движенията и изражението на другаря си, докато се приготвяше да спи.

Между тези грозни и прости лица се отделяше особено ярко величествената фигура, красивото лице и внушителното изражение на астролога, който би могъл да мине за древен маг, попаднал в леговище на разбойници и призоваващ духовете да го изведат на свобода. Дори да не изпъкваше с нищо друго освен с красивата вълниста брада, която стигаше до тайнствения свитък в ръката му, пак можеше да се съжاليا, че такова благородно украшение е дадено на човек, отдал дарбите, знанията, красноречието и величествената си осанка на жалки измами и мошеничества.

Така мина нощта в Ерберовата кула на Перонската крепост. Щом първите утринни зари проникнаха в старинната готическа стая, кралят повика Оливие при себе си. Още с влизането, виждайки владетеля седнал по нощница, Оливие бе поразен от промяната в изражението на краля след тревожната нощ. Той се готвеше да каже нещо по този повод, но кралят не му остави време да заговори и започна сам да разказва как успявал в миналото да си създава приятели в бургундския двор. Накрая му поръча да използва същите средства, щом получи разрешение да излиза вън от кулата. И ни веднъж досега яснотата на кралския ум и точното познаване на всички пружини, ръководещи човешките действия, не бе поразявало хитрия кралски служител така, както го смая в тази паметна нощ.

След около два часа Оливие получи разрешение от граф Дьо Кревкьор да излезе, за да изпълни поръченията на господаря си. А Луи, възстановил сякаш доверието си към астролога, започна с него

съвещание, след което си възвърна малко повече смелост и самоувереност, отколкото бе проявил досега. Когато кралят се облече и прие Кревкьор, дошъл да му поднесе утринните приветствия, графът се изненада от спокойствието му, особено като знаеше, че херцогът е бил няколко часа в настроение, непредвещаващо нищо добро за безопасността на госта.

[1] Капетинги — трета кралска династия във Франция, от 987 до 1848 г. Б.пр. ↑

[2] Сен Дени — град северно от Париж, гдето се намират гробниците на повечето френски крале. Б.пр. ↑

[3] Една ока — 1280 грама. Б.пр. ↑

ТРИДЕСЕТА ГЛАВА НЕИЗВЕСТНОСТ

*Решенията ни се люшкат като лодка,
подмятана от бурните вълни.*
Старинна пиеса

Ако Луи прекара нощ, изпълнена с тревоги и вълнения, нощта на Бургундския херцог, който не се отличаваше със самообладание, а напротив, се оставяше напълно във властта на страстите си, беше несравнимо по-тревожна.

Според обичая на времето, двама от неговите най-важни и любими съветници, Д'Емберкур и де Комин, спяха в една стая с него, на постелки, приготвени недалече от леглото на владетеля им. Никога присъствието им не бе бивало така необходимо, както в тази нощ, когато, изпълнено от грижи, гняв, желание за мъст и чувство за чест, което не му позволяваше да отмъсти на Луи при сегашните обстоятелства, съзнанието на херцога приличаше на вулкан, изхвърлящ цялото съдържание на планината, смесено и разтопено в една огнена маса.

Той отказа да се съблече, изобщо не се приготви за спане, а прекара цялата нощ в последователни, бурни пристъпи на гняв; когато те достигаха своя връх, започваше да говори така бързо и неразбрано, че придворните му наистина се страхуваха да не загуби разума си. Припомняйки непрестанно достойнствата и добросърдечията на убития лиежки епископ, взаимното им приятелство, обич и доверие, той изпадаше в такова отчаяние, че се хвърляше по очи на леглото си, задушаван от ридания, които се стараеше да сподави. После се изправяше, обзет от още по-яръст гняв, започваше да се разхожда с бързи стъпки из стаята, повтаряше несвързани заплахи и още по-несвързани клетви за мъст, като тупаше по обичая си с крак и се

заклеваше в името на свети Георги, свети Андрей и всички светии, към които имаше особена почит, че ще отмъсти жестоко на Дьо ла Марк, на лиежките граждани и на *оня*, виновника за всичко... Последната заплаха, изричана по-неясно от останалите, се отнасяше очевидно до кралската особа; по едно време херцогът изказа дори намерение да повика брата на краля, Нормандския херцог, с когото Луи беше в много лоши отношения, за да принудят пленения владетел да се откаже сам от престола или от някои особено важни свои права и владения.

Още едно денонощие мина в такива бурни и неустановени разсъждения или по-точно в бързи преходи от едно гневно избухване към друго; защото херцогът почти не хапна и не пи нищо, не смени дрехите си, изобщо се държа като човек, който направо може да полудее от ярост. Но постепенно започна да се успокоява и да свиква от време на време министрите си на съвещания, при които много неща се предлагаха, но нищо не се решаваше. Комин ни уверява, че по едно време пратеникът чакал на кон заповедта да доведе Нормандския херцог; ако това би станало, затворът на френския крал би се оказал навярно, както често се е случвало, много близо до гроба.

Понякога, изчерпал яростта си, Шарл седеше неподвижно, вцепенен и строг, като човек, обмислящ някаква отчаяна постъпка, на която все още не смее да се реши. И най-лекият намек на някого от съветниците му можеше да подтикне херцога към безразсъдно действие. Но бургундските благородници, от уважение към свещената особа на краля, техен върховен господар, от уважение към честта на държавата им и на самия херцог, обещал на Луи безопасност в своите владения, когато кралят се бе предал в негова власт, бяха почти единодушно склонни да предлагат умереност; а доводите, подсказани плахо през нощта от Д'Емберкур и де Комин, бяха повторени настойчиво на другата утрин от Кревкьор и други придворни. Възможно е усърдната им защита да не е била съвсем безкористна. Мнозина, както вече казахме, познаваха щедростта на краля; някои имаха във Франция владения или други интереси, които ги поставяха в зависимост от краля. Положително е, че торбите, натоварени на четирите мулета, с които кралят влезе в Перон, поолекнаха доста при воденето на тези преговори.

На третия ден от съвещанията се яви и граф ди Кампо Басо, да помогне на херцога със своя италиански ум; за Луи беше истинско

щастие, че графът не бе дошъл още отначало, когато яростта на Шарл беше в разгара си. Веднага след пристигането на италианеца съветниците на херцога бяха свикани на редовно заседание, за да обмислят какви мерки трябва да се вземат при тези необикновени събития.

Кампо Басо изказа мнението си чрез поучителната басня за пътника, змията и лисицата, като припомни на херцога съвета, даден от лисицата на човека — да смаже смъртния си враг, щом случаят го е оставил в ръцете му. Забелязал, че очите на херцога светнаха при това предложение, неведнъж подсказвано от собствения му буен нрав, де Комин побърза да възрази, че Луи може би не е така пряко замесен в шонвалдските престъпления; и ще успее да отхвърли обвинението и да обезщети херцога и неговите съюзници за безредиците, които е предизвикал във владенията им със своите интриги; а едно насилие върху личността на краля би предизвикало и във Франция, и в Бургундия редица злополучни последици, при които англичаните може да се възползват от неизбежните бунтове и междуособици, да си възвърнат Нормандия и Гюйен, подновявайки ужасните войни, приключени само чрез съюза на Франция и Бургундия против общия им враг. Накрая заяви, че не настоява за пълно и безусловно освобождаване на Луи; но изказва мнение херцогът да не изкористява повече сегашното положение, а да го използва само за да сключи почтен и справедлив договор между двете страни, като изиска от краля гаранции, които не ще му оставят възможност да нарушава дадената дума или да смуцава и в бъдеще вътрешното спокойствие в Бургундия. Д'Емберкур, Кревкьор и други придворни не одобриха крайните мерки, предложени от Кампо Басо, и подкрепиха мнението, че по пътя на преговорите Бургундия може да получи по-големи изгоди, и то много по-почтено, отколкото ако опетни името си с вероломство и незачитане законите на гостоприемството.

Смръщил вежди така, че те изглеждаха просто слети една с друга, херцогът слушаше тия доводи, без да вдига поглед. Но когато Кревкьор каза, че не вярва Луи да е знаел или да има някакво участие в отвратителното злодеяние, извършено в Шонвалд, Шарл вдигна глава, стрелна с яростен поглед съветника си и извика:

— И ти ли, Кревкьор, чу как звънти френското злато?... Струва ми се, че то звънти на това съвещание така весело, както камбаните на

Сен Дени... Кой смее да твърди, че Луи не е подстрекавал бунтовете във Фландрия?

— Ваше величество — отвърна Кревкьор, — моята ръка е свикнала да борави с оръжие повече, отколкото с пари; и аз не само не поддържам, че Луи е безучастен във фландърските безредици, но не много отдавна го обвиних пред целия му двор във вероломство и от ваше име му хвърлих ръкавицата си. Все пак, макар че неговите интриги са несъмнено първопричината за тези смутове, не вярвам епископът да е бил убит с негово разрешение, защото зная, че един негов пратеник е порицал пред всички това злодеяние; и мога да ви представя този човек, ако Ваше височество има желание да го изслуша.

— *Имам* желание да го изслушам — отвърна херцогът. — Свети Георги! Нима можеш да се усъмниш, Кревкьор, в желанието ми да постъпвам справедливо? Всеизвестно е, че и в най-силен изблик на гняв аз съм безпристрастен и справедлив съдия. Ще се срещна лично с френския крал... ще му изкажа направо обвиненията си и обезщетението, което очаквам и изисквам. Ако се установи, че не е виновен в това убийство, обезщетението за останалите му престъпления може да бъде по-леко... Ако е виновен, кой би дръзнал да каже, че един живот в покаяние, в някой уединен манастир, не е напълно заслужена и при това милостива съдба за него?... Кой — продължи по-разпалено Шарл — би дръзнал да осъди едно още по-тежко и по-бързо наказание? Доведете свидетеля... Един час преди пладне ще отидем в замъка. Дотогава ще напишем условията, с които Луи трябва да се съгласи; и тежко му, ако не ги приеме! Другите ще зависят от обстоятелствата. Заседанието е приключено, можете да си отидете. Аз трябва да сменя облеклото си, защото едва ли е прилично да се представя така пред моя *всемилоствив владетел*.

Наблягайки с горчива насмешка на последните думи, херцогът стана и излезе от стаята.

— Животът на Луи и, което е по-важно, честта на Бургундия зависят от това, как ще падне зарът — обърна се Д'Емберкур към Кревкьор и де Комин. — Побързай в крепостта, де Комин... Ти си по-красноречив от Кревкьор и от мене. Обясни на Луи каква буря приближава... А той сам ще съумее най-добре да се подготви за нея. Уверен съм, че шотландският гвардеец не ще каже нищо, което би

могло да влоши положението; но знае ли някой с какви тайни поръчения е бил натоварен?

— Младежът изглежда дързък — каза Кревкьор, — обаче е не за годините си разумен и съобразителен. Във всичките свои изказвания той говореше за краля така, както се полага да говори за своя господар. Уверен съм, че ще се държи по същия начин и пред херцога. Трябва да доведе и него, и младата графиня Дьо Кроа.

— Графинята ли?... Нали казахте, че сте я оставили в девическия манастир Света Бригита?

— Да, но пратих да я доведат по изричната заповед на херцога; трябваше да я пренесат на носилка, защото било невъзможно да пътува другояче. Тя е ужасно съкрушена, като не знае нито съдбата на леля си, мадам Амлин, нито собствената си участ. Защото се е провинила в нарушението на феодалните закони, като е избягала от своя сюзерен херцог Шарл. А той надали ще приеме равнодушно едно накърнение на своите феодални права.

Вестта, че младата графиня се намира в ръцете на Шарл, беше нов и още по-болезнен трън в размишленията на Луи. Той съзнаваше, че ако графиня Изабел обясни с какви интриги мадам Амлин и самата тя са били подмамани да потърсят убежище в Плеси, ще се възстановят уликите, които кралят бе премахнал с убийството на Замет Мограбин. И разбираше колко много тези доказателства за намесата му в сюзеренните права на Бургундския херцог ще дадат на Шарл и повод, и предлог да използва до максимум сегашното му бедствено положение.

Луи сподели тревогата си със сеньор де Комин, чиято прозорливост и политически усет се нравеше на краля повече, отколкото резкия, войнствен характер на Кревкьор или феодалното високомерие на Д'Емберкур.

— Тези бойци с железни ръкавици, драги приятелю де Комин — каза той на своя бъдещ историк, — не бива никога да влязат в кралски кабинет, а да си стоят в чакалнята със своите копия и алебарди. Те са създадени да се борят за нас, но владетел, който смята, че може да използва главите им за нещо друго освен за прицел на вражеските саби и боздугани, прилича на глупак, подарил на любимата си кучешка верижка вместо огърлица. Само хора като тебе, Филип, чийто поглед умее да прониква зад външната обвивка на нещата, трябва да бъдат

допускани до съвещания с владетелите... дори до най-съкровения им тайни.

Сам изключително прозорлив, де Комин се почувства естествено поласкан от похвалата на най-мъдрия владетел в Европа и не съумя да прикрие задоволството си, така че Луи забеляза впечатлението, което му бе направил.

— Бих желал — продължи той — да имам такъв служител или по-точно да бъда достоен за него! Тогава не бих бил в това бедствено положение, от което впрочем не ще се оплаквам, ако намеря начин да получа съвети от такъв опитен държавник като тебе.

Де Комин отговори, че всичките му способности са на разположение на Негово величество, стига това да не е в разрез с верността към законния му господар, херцог Шарл Бургундски.

— А нима мислиш, че бих се опитал да те отклоня от тази вярност? — запита развълнувано Луи. — Уви! Нима сам аз не страдам именно защото проявих прекалено голямо доверие към своя васал? За кого друго рицарската вярност към феодалния господар може да бъде по-свещена, отколкото за мене, когато животът ми зависи само от нея?... Не, Филип де Комин... Продължавай да служиш на Шарл Бургундски; а най-добре ще му служиш, като осъществиш едно почтено помирение между него и краля на Франция. Така ще направиш услуга на двама души, от които поне един ще ти бъде признателен. Както ми казаха, заплатата ти в двора на херцога не надвишава тази на главния соколар; възможно ли е услугите на най-мъдрия съветник в Европа да се приравняват или дори да се поставят по-долу от тия на човек, който храни и лекува хищни птици! Франция има голяма територия... Кралят ѝ — големи богатства. Позволи ми, приятелю, да поправа тази възмутителна несправедливост. Средствата не са далеко... Позволи да ги използвам.

Кралят извади тежка кесия с пари; но, по-изтънчен от повечето придворни по това време, де Комин отклони предложението, като заяви, че е напълно доволен от щедростта на своя владетел и увери Луи в готовността си да му бъде в услуга без никакви подаръци.

— Странен човек! — възкликна кралят. — Позволи ми да прегърна единствения придворен в наши дни, толкова способен, колкото и неподкупен. Човек се нуждае повече от мъдрост, отколкото от злато; а повярвай ми, Филип, в този труден миг твоето съчувствие

ми вдъхва повече надежда, отколкото купената подкрепа на мнозина, приели моите дарения. Аз зная, че ти не ще посъветваш господаря си да използва за зло благоприятния случай, който съдбата, или да се изразя по-точно, де Комин, моята собствена глупост, му предостави.

— Да го използва за зло — не, разбира се; обаче сигурно ще посъветвам херцога да го използва — отвърна историкът.

— Но как, и до каква степен? — запита Луи. — Не съм толкова муле да очаквам, че ще мога да се измъкна оттук, без да платя откуп... стига да бъде разумен... В гласа на разума аз съм готов да се вслушам всякога — както в Париж и Плеси, така и в Перон.

— Само че, господарю — отвърна де Комин, — в Париж и в Плеси разумът имаше обичай да говори толкова тихо и кротко, та невинаги можеше да бъде чуто от Ваше величество... В Перон той гърми с тръбата на Необходимостта, а нейният глас е властен и повелителен.

— Говориш иносказателно — каза Луи, като се стараеше да съдържи раздражението си; — а пък аз съм тъп и прост човек, сеньор де Комин. Моля да оставиш тия извъртания и да говориш направо. Какво очаква да получи от мене вашият херцог?

— Не съм натоварен да правя никакви предложения, господарю — отговори де Комин. — Херцогът ще ви каже скоро сам своята воля; но имам предвид някои възможни искания, за които Ваше величество би трябвало да се подготви. Например окончателното отстъпване на градовете по Сома.

— Очаквах това — каза Луи.

— Да изоставите лиежци и Гийом дьо ла Марк.

— Отричам се от тях със същата готовност, с която се отричам от ада и сатаната.

— Възможно е да ви поискат гаранции, например даване на заложенници или предаване на някои крепости в залог, че Франция ще се въздържа за в бъдеще да подстрекава фламандците към бунтове.

— Това е вече нещо ново: васал да иска гаранции от своя сюзерен — заяви Луи. — Но нищо. Продължавай.

— Прилично и независимо владение за вашия светлейши брат, съюзник и приятел на моя господар — може би Нормандия или Шампан. Херцогът много обича семейството на вашия баща, господарю.

— Да, толкова много — отвърна Луи, — че, Господ да го знае! е готов да направи крале всичките му синове... Изпразни ли торбата с предположенията си?

— Не съвсем — отвърна съветникът. — От вас ще поискат може би да не създавате неприятности, както правехте напоследък, на Бретанския херцог и да не оспорвате нито нему, нито на другите си големи васали правото да секат монети, да се наричат „херцози и владетели по Божия милост...“

— С една дума, да направя всичките си васали крале. Да не искаш, сеньор Филип, да стана братоубиец... Ти помниш отлично брат ми Шарл... Той умря, щом стана Гюйенски херцог... Какво ще остане за потомъка и наследника на Карл Велики, след като отстъпи богатите си провинции, освен това, че ще го миропомазват в Реймс и ще се храни под висок балдахин?

— Ние ще намалим грижите на Ваше величество и в това отношение, като ви дадем другар във височайшата ви самота — каза Филип де Комин. — Макар и да не иска още титлата на независим крал, Бургундският херцог все пак желае да бъде освободен за в бъдеще от унизителните задължения, които подчертават зависимостта му от френската корона... Той възнамерява да скрепи херцогската си корона с императорска дъга и земно кълбо над нея — емблемата на независим владетел.

— А как смее Бургундският херцог, дал клетва за вярност на Франция — извика Луи и стана, необичайно развълнуван, — как смее да предлага на своя сюзерен условия, които по всички европейски закони биха повлекли отнемане на феодалните му владения?

— Едно решение за конфискация би било мъчно приложимо при сегашните обстоятелства — отвърна спокойно де Комин. — Ваше величество знае, че строгото тълкуване на феодалните закони се поизоставя дори в самата империя, гдето сюзерен и васал се стремят да видоизменят взаимните си отношения според случая и силата си... Вашите връзки с фландърските васали на херцога ще бъдат оправдание за поведението на моя господар, ако предположим, че той настои да разшири своята независимост, за да отнеме на Франция възможността да се намесва във владенията му.

— Комин, Комин! — каза Луи, като стана отново и започна да се разхожда замислено из стаята. — Това е ужасно домашно упражнение

на тема *vae victis*^[1]!... Не смяташ, че херцогът ще настоява на всички тия тежки условия, нали?

— Бих желал във всеки случай Ваше величество да е подготвен за разискването на всичките.

— И все пак умереността, де Комин, умереността при успех — никой не знае това по-добре от тебе — е необходима за окончателното осигуряване на всички изгоди.

— Позволете да припомня на Ваше величество, че както съм забелязал, умереност се препоръчва винаги от губещия. Печелившият се съобразява повече с благоразумието, което му налага да не оставя неизползвана нито една щастлива възможност.

— Добре, ще обмислим тия неща — отвърна кралят. — Но изчерпа ли поне всички безразсъдни искания на твоя херцог? Не остана ли нищо — или, ако е останало, както подсказва смръщеното ти чело — какво е... какво би могло да бъде то, ако не собствената ми корона? На която досегашните искания ще отнемат целия блясък, ако бъдат удовлетворени?

— Господарю — каза де Комин, — това, което остава да спомена, зависи донегде, всъщност до голяма степен, от самия херцог, макар че той възнамерява да поиска одобрението на Ваше величество, защото въпросът действително ви засяга много отблизо.

— Пасха Господня! — извика нетърпеливо кралят. — Какво е то? Говори, сеньор Филип... Дъщеря си ли трябва да му дам за наложница или е решил да ме унизи с друго някакво безчестие?

— Не става дума за никакво безчестие, господарю; но тъй като братовчедът на Ваше величество, светлейшият Орлеански херцог...

— Ха! — възкликна кралят. Но де Комин продължи, без да обърне внимание на това прекъсване.

— ... се е увлякъл от младата графиня Изабел дьо Кроа, херцогът се надява, че Ваше величество ще даде съгласието си за тоя брак и заедно с нашия господар ще обдари височайшата двойка със земи, които, прибавени към имотите на графинята, ще бъдат достойно владение за принц от френския кралски дом.

— Никога! Никога! — избухна кралят, който правеше досега усилие да сдържи гнева си. И продължи да се разхожда възбудено, нещо съвсем необичайно за вроденото му самообладание. — Никога! Никога!... Заповядай да донесат ножици и да ме подстрижат като

енорийски идиот, на какъвто вече заприличах! Да ме пратят в манастир или в гроба... Да донесат нажежено желязо за очите ми... Секира или отрова... каквото пожелаят... но не ще позволя на Орлеанския херцог да се отрече от дадената дума на дъщеря ми или да се ожени за друга жена, докато тя е жива!

— Преди да се противопостави така рязко на това предложение — каза де Комин, — Ваше величество ще благоволи да си припомни, че няма никаква възможност да го осуети. Всеки разумен човек, щом види, че една скала е на път да се откърти, не прави напразен опит да предотврати падането ѝ.

— Да, но един храбър и честен мъж — заяви Луи — ще предпочете да загине под нея. Помисли, де Комин, за страшната загуба... за пълното разорение, което подобен брак би донесъл на моята държава. Припомни си, че аз имам само един хилав син и Орлеанският херцог е следващият наследник на престола... Припомни си, че църквата се съгласи на брака му с Жана, който ще обедини така щастливо интересите на двата клона от кралския дом... Помисли за всичко това, припомни си още, че този брак е най-скъпата цел на моя живот... Че аз съм го замислил, борил съм се за него, треперел съм, молил съм се, извършил съм грях, за да го постигна. И няма да се откажа от него, Филип де Комин! Помисли само, помисли!... Съжали ме в тоя тежък час... Твоят съобразителен ум може лесно да намери нещо, с което да заменя тази жертва... Някакво възмездие вместо този план, така скъп за мене, както е бил скъп на древния патриарх^[2] единственият му син. Съжали ме, Филип!... Ти поне знаеш много добре, че за един разумен и предвидлив мъж разрушението на дълго подготвян план е много по-горчиво от мимолетната мъка на обикновените хора, които се стремят само към задоволяване на някакво временно увлечение... Ти можеш да разбереш и да съжалиш много по-дълбокото, по-искрено отчаяние на едно изиграно благоразумие и на една разочарована мъдрост... Нима няма да ме пожалиш?

— Ваше величество — отговори де Комин, — аз наистина ви съчувствам в бедата, доколкото дългът ми към моя господар...

— Не го споменавай! — извика Луи под напора на искрено или престорено неудържимо възмущение, което го бе накарало да се откаже от обичайната си сдържаност. — Шарл Бургундски е недостоеен

за твоята привързаност. Човекът, който може да оскърбява и да бие своите съветници... който може да отличи най-мъдрия и най-верния от тях с позорния прякор „Битата глава!“...

Мъдростта на Филип де Комин не му пречеше да има високо съзнание за собственото си достойнство; и той бе дотолкова поразен от думите на краля, забравил сякаш в порива на своя гняв дворцовия церемониал, щото можа само да повтори:

— „Битата глава!“ Невъзможно е моят височайши господар, херцогът, да нарече така един свой служител още от времето, когато се учеше да язди на конче... и то да го нарече така пред чужд владетел... Невъзможно е!

Луи съзря веднага впечатлението от своето разкритие и без да изкаже съчувствие, което би могло да прозвучи оскърбително или неискрено, каза просто, но достойно:

— Мъката ме накара да забравя учтивостта, иначе не бих си позволил да кажа нещо така неприятно за вас. Но вие пък ме обвинихте, че съм казал нещо невъзможно... като засегнахте с това честта ми; и аз бих заслужил вашето обвинение, ако не ви разправя обстоятелствата, при които херцогът, като се смееше до сълзи, ми обясни по какъв повод сте получили позорния прякор, с който не ще оскърбя повторно слуха ви. Ето как се случило това. Вие, сеньор Филип де Комин, сте били веднъж на лов с Бургундския херцог; като слязъл от коня след лова, той поискал да му събуете ботушите. Съзирайки може би в погледа ви едно съвсем естествено огорчение от това оскърбително държане, той ви заповядал да седнете и ви направил същата услуга, която току-що получил от вас. Засегнат обаче от това, че вие сте я приели, щом измъкнал единия ботуш, започнал да ви удря грубо по главата, докато я разкървавил, възмутен от нахалството ви да приемете подобна услуга от своя господар; оттогава самият херцог и любимият му шут Льо Глорийо са възприели навика да ви наричат винаги с глупавото и смешно име *tête-bottée*^[3], което е една от обичайните и най-приятни шеги на херцога^[4].

Докато говореше така, Луи изпитваше двойната наслада да наранява жестоко събеседника си — а подобно занимание му доставяше удоволствие дори когато нямаше, както сега, оправданието, че го върши за отплата — и освен това да съзре, че бе успял най-последно да открие в характера на де Комин едно слабо място, чрез което ще

може постепенно да го отдалечи от Бургундия и да го приближи към Франция. Но при все че дълбокото огорчение към господаря му накара по-късно оскърбения царедворец да напусне двора на Шарл и да постъпи на служба при Луи, той се задоволи засега само с някои общи намеци за приятелското си разположение към Франция, уверен, че кралят ще съумее да ги изтълкува както трябва. Би било наистина несправедливо да очерним паметта на именития историк с обвинението, че е изменил на господаря си именно по този повод, макар че след този разговор той започна да се държи към краля много по-приятелски, отколкото отначало.

Той направи усилие да се разсмее при разказания анекдот, после добави:

— Не предполагам, че херцогът е помнил толкова дълго тази незначителна шега, та да намери за уместно да я разкаже отново. Имаше наистина някакво събуване на ботуши и така нататък... Ваше величество знае, че херцогът обича грубите шеги. Но паметта му е позасилила нещата. Както и да е, не заслужава да говорим по това.

— Да, наистина не заслужава — каза кралят. — Просто срамота, че такава глупост ни отвлече, макар и за минута... А сега, сеньор Филип, аз смятам, че ти си все пак достатъчно французин, за да ми дадеш един добър съвет в това трудно положение. Убеден съм, че притежаваш ключа на лабиринта, но дали ще пожелаеш да ми го предадеш...

— Ваше величество може винаги да разчита на моите най-добри съвети и услуги — отвърна де Комин — при неизменната уговорка, че не ми се иска нищо противно на дълга ми към моя господар.

Това беше точно повторение на казаното преди малко; но царедворецът го повтори сега със свършено друг тон; и докато първия път Луи разбра, че дългът към Бургундския херцог стои на първо място, сега почувства съвсем ясно обратното положение; де Комин наблегна на обещанието да даде съвет, а уговорката за вярност към херцога бе изказана само за формалност и приличие. Кралят седна на стола си, покани де Комин до себе си и се заслуша в думите му като в прорицание на оракул. Де Комин говореше тихо и убедително, предпазливо и искрено и в същото време толкова бавно, сякаш искаше кралят да претегли и обмисли особеното, определено значение на всяка дума.

— Въпросите, които предложих на Ваше величество да обсъди — каза той, — колкото неприятно и да са прозвучали, са само смекченият израз на много по-крайни предложения, направени в съвета на херцога от хора, враждебно настроени към вас. А надали е необходимо да припомням на Ваше величество, че най-решителните и най-крайни предложения се приемат с особена охота от нашия господар, който предпочита бързите и опасни мерки пред по-сигурните, но обиколни пътища.

— Спомням си — каза кралят, — че го видях веднъж да преплува река с риск да се удави, макар че на стотина ярда по-далеко можеше да мине с коня си по мост.

— Така е, господарю. А човек, който не щади живота си само за да задоволи едно мимолетно увлечение, ще пренебрегне със същия порив възможността да увеличи владенията си, стига да задоволи на тая цена волята си.

— Съвсем вярно — отвърна кралят. — Всеки глупак е готов да сграбчи по-скоро привидната, отколкото истинската власт. Много добре знаа, че Шарл Бургундски е именно такъв. Но, скъпи ми приятелю де Комин, какъв извод правиш от тези предпоставки?

— Ето какви, господарю — отговори бургундецът. — Ваше величество сигурно е виждал как някой въдичар задържа търпеливо голяма тежка риба и накрая я издърпва на сушата с един тънък конски косъм, макар че същата риба би скъсала десет пъти по-дебело въже, ако рибарят би започнал да я дърпа, вместо да ѝ остави достатъчно време да се мята на воля. Така и Ваше величество, като задоволи херцога в ония искания, които той свързва със своите представи за чест и възмездие, ще може да избегне много други неприемливи предложения, за които вече намекнах; а някои от тях — трябва да заявя откровено пред Ваше величество — биха довели до твърде голямо отслабване на Франция. Като приемете едни, може би ще отклоните вниманието му от другите, а като ги отложите за по-нататъшни срещи и разисквания, той може и съвсем да ги забрави.

— Разбирам те, добри ми сеньор Филип; но да се върнем на въпроса — каза кралят. — На кои от тия чудесни предложения херцогът държи толкова много, че би изпаднал в безразсъден гняв, ако ги отхвърля?

— Позволете да ви кажа, Ваше величество, че ще държи на всички и на всяко поотделно, ако започнете да му противоречите. Тъкмо това Ваше величество трябва да избегне; ще се върна към по-раншното сравнение и ще ви кажа отново да бъдете нащрек и да отпускате връвта, щом забележите, че той започва да се мята под напора на гнева си. Яростта му, вече доста укротена, ще стихне сама, ако не ѝ се противопоставяте, докато най-после го видим по-дружелюбен и отстъпчив.

— И все пак — промълви замислено кралят — трябва да има някои искания, които са по-скъпи на моя братовчед, отколкото останалите. Ако ги зная, сеньор Филип...

— Ваше величество може да превърне най-незначителното негово желание в най-важно, просто като му се противопостави — отговори де Комин; — но мога да ви кажа, господарю, че няма никакви изгледи за разбирателство, ако Ваше величество не се откаже от Гийом дьо ла Марк и лиежците.

— Казах вече, че се отричам от тях — отвърна кралят; — и тези негодници напълно го заслужават, защото започнаха да вилнеят в такъв момент, когато това можеше да ми струва живота.

— Който доближава запален фитил към барут, е длъжен да очаква взрив — възрази историкът. — Но херцог Шарл ще очаква от Ваше величество не само обещание да не ги подкрепяте; трябва да знаете, че той ще поиска от Ваше величество помощ за потушаване на въстанието и височайшето ви присъствие при наказанието на бунтовниците.

— Това надали е съвместимо с нашата чест, де Комин — заяви кралят.

— А отказът едва ли е съвместим с безопасността на Ваше величество — отвърна де Комин. — Шарл е решен да докаже на фламандците, че никаква надежда, нито обещание за френска помощ няма да ги спаси от гнева и отъмщението на Бургундия, ако продължат да се бунтуват.

— Аз ще бъда съвсем откровен, сеньор Филип — каза кралят. — Ако успеем да печелим време в преговори, няма ли ония лиежки негодници да се справят сами с херцог Шарл? Тия мошеници са многобройни и храбри... Нима не ще могат да защитят града си против него?

— С помощта на хилядата френски стрелци, които Ваше величество им е обещал, биха могли да постигнат нещо; но...

— Които им съм обещал ли? — възмути се кралят. — Уви, драги сеньор Филип! Вие ме клеветите с тия думи.

— Но без тях — продължи де Комин, без да обръща внимание на прекъсването, — тъй като Ваше величество вероятно не ще намери сега за уместно да им ги изпрати, какви изгледи имат гражданите да опазят своя град с тия крепостни стени, гдето пробивите, наложени от Шарл след битката при Сен Трон, са все още непоправени? Копиеносците на Ено, Брабант и Бургундия могат да минат през тях по двадесет души в редица.

— Непредвидливи идиоти! — ядоса се кралят. — Щом се грижат така за своята безопасност, не заслужават закрилата ми — Да продължим... Няма да се карам с братовчед си заради тях!

— Страхувам се, че следващото искане ще засегне повече Ваше величество — каза де Комин.

— О! — възкликна кралят. — Имаш предвид оная проклета женитба! Няма да приема Орлеанският херцог да се откаже от обещанието, което е дал на дъщеря ми Жана... Това би значило френският кралски скиптър да бъде отнет от мене и от потомците ми; защото хилавият дофин е осланено цвете, което ще повехне без плод. Женитбата между Жана и Орлеанския херцог аз обмислям денем и нощем... Казах ти вече, сеньор Филип, не мога да се откажа от нея!... Безчовечно е да се иска от мене да разруша със собствените си ръце и своя политически план, и щастието на две деца, израснали и възпитани, за да живеят заедно.

— Толкова много ли са привързани един към друг? — запита де Комин.

— Един от двамата поне е привързан — отговори кралят. — И то именно този, за когото съм длъжен най-много да се грижа. Но вие се усмихвате, сеньор Филип... Защото не вярвате в силата на любовта.

— Напротив, господарю — възрази де Комин. — С позволение на Ваше величество не само вярвам, но дори щях да ви запитам не бихте ли дали съгласието си за предлагания брак между Орлеанския херцог и графиня Изабел дьо Кроа, като ви кажа, че графинята обича другиго и навярно никога няма да приеме тази женитба.

Луи въздъхна.

— Уви! Добри и скъпи приятелю — каза той, — от коя гробница измъкнахте такава утеха за мъртвец? „Обичала другиго!“... Всъщност, дори да допуснем, че Орлеанският херцог ненавижда дъщеря ми Жана, ако не беше това злополучно стечение на обстоятелствата, той щеше по задължение да се ожени за нея; можете да си представите следователно колко малко изгледи има оная демоазела да откаже брака, щом ѝ го наложат; не забравяйте освен това, че Орлеанският херцог принадлежи към френския кралски род... Не, Филип, няма опасност тя да отхвърли предложението на такъв избраник... *Varium et mutabile*^[5], Филип.

— Ваше величество може би подценява в сегашния случай упоритата смелост на младата графиня. Тя изхожда от един решителен и властен род; а от Кревкьор подразбрах, че изпитва романтична привързаност към някакъв млад оръженосец, който — трябва да се признае — и е оказал много услуги при пътуването.

— Ха! — извика кралят. — Стрелецът от моята шотландска гвардия Куентин Дъръурд?

— Същият, струва ми се — каза де Комин; — той бил пленен заедно с графинята, когато пътували почти съвсем сами.

— Господи и света Богородице, свети отче Мартине и свети отче Юлиане, слава всекиму от вас! — промълви кралят. — Чест и слава и на учения Галеоти, който прочете по звездите, че съдбата на младежа е свързана с моята! Ако девойката е толкова привързана към него, за да не се покори на волята на Бургундския херцог, този Куентин наистина ще ми бъде безкрайно полезен.

— Според това, което чух от Кревкьор, вярвам, господарю — продължи бургундецът, — че има основание да очакваме упорство от нейна страна; а сигурно и самият Орлеански херцог, както вече намекна Ваше величество, не ще се откаже доброволно от своята прекрасна братовчедка, с която е така отдавна сгоден.

— Хм! — отвърна кралят. — Всъщност ти не си виждал никога Жана... Кукумявче, драги!... Истинско бухалче, за което се срамувам! Но дано херцогът бъде достатъчно умен да се ожени за нея. Ще му разреша да лудее *rag amours* по най-красивата жена във Франция... Това ли е, Филип, целият списък с исканията на твоя господар?

— Предадох ви, господарю, всички желания, на които е вероятно най-много да настоява. Но Ваше величество знае много добре, че

настроението на херцога е като буен порой, който тече спокойно, докато водите му не срещат препятствие; а какво би го разярило, не е възможно дори да предположим. Ако се появят неочаквано поопределени доказателства за съучастието на Ваше величество... простете ми израза, но при подобно бързване няма време да избирам думите си... в делата на Гийом дьо ла Марк и на лиежците изходът може да бъде страшен... Странни вести се получиха от оня край... Казват, че Ла Марк се е оженил за мадам Амлин, по-възрастната графиня Дьо Кроа.

— Тази стара глупачка беше дотолкова полудяла да се омъжва, та би приела за съпруг и сатаната — отвърна кралят. — Изненадвам се само, че Ла Марк, колкото и да е див звяр, се е оженил за нея.

— Съобщава се още — продължи де Комин, — че някакъв пратеник или херолд от страна на Ла Марк приближавал Перон... А това може да вбеси херцога... Надявам се, че този човек не ще има възможност да представи никакви писма или нещо подобно от Ваше величество?

— Писма до Глигана! — възмути се кралят. — Не, сеньор Филип, не съм такъв глупак, за да хвърлям бисери пред свиня!... Кратките преговори, които съм водил с тоя див звяр, са ставали винаги чрез такива скитници и негодници, на чиито показания никой не би повярвал, дори в дело за кражба на кокошки.

— В такъв случай — каза де Комин, като стана да се сбогува — мога да препоръчам само едно: Ваше величество да бъде нащрек, да действа според обстоятелствата, а главно да отбягва пред херцога изрази или доводи, подходящи повече за достойнството ви, отколкото за сегашното ви положение.

— Ако моето достойнство — отговори кралят — започне да ми пречи, а това става често, когато трябва да мисля за по-важни интереси, аз имам специално средство срещу подобна самозабрава: достатъчно е да надникна в полуразрушената стаичка и да си припомня смъртта на Шарл Простия. Това ще ме излекува така сигурно, както студена баня лекува треска... А нима, приятелю и съветнико мой, трябва вече да си отидеш? Както и да е, сеньор Филип, ще дойде време, когато ще ти дотегне да четеш лекции по държавно управление на бургундския бик, който е неспособен да разбере и най-простите ти доводи... Ако Луи Валоа е все още жив по това време,

знай, че имаш приятел във френския двор. Вярвай, скъпи ми Филип, за моето Кралство ще бъде истинска благодат, ако те спечеля; защото заедно със зрялото си държавническо виждане ти имаш и съвест, способна да се вълнува и да различи доброто от злото. А, да ме прости Господ, света Богородица и свети Мартин, сърцата на Оливие и Ла Балю са корави като воденични камъни; животът им е отровен от угризения и разкаяния за престъпленията, към които те ме подтикват. Докато ти, сеньор Филип, обладател на днешната и древна мъдрост, можеш да ме поучиш как да бъда велик, като остана добродетелен.

— Тежка задача, която малцина могат да изпълнят — заяви историкът. — Но тя е все пак достижима за владетелите, ако се стремят към нея. А сега, бъдете готов, господарю, защото херцогът ще дойде след малко да разговаря с вас.

Луи гледа дълго вратата, отдето бе излязъл Филип, и накрая горчиво се разсмя.

„Разправя ми басня за ловкия рибар... А пък сам глътна като пъстърва стръвта!... Мисли, че е добродетелен, защото не взема подкуп и се задоволява само с ласкателства, обещания и надежда да отмъсти за накърненото си честолюбие!... Отказвайки парите, той стана само по-беден... но нито на йота по-честен. И все пак трябва да го спечеля, защото е най-умен от всички тук... А сега да се приготвим за по-важен лов! Предстои ми да се озова пред левиатана^[6] Шарл, който ще доплува след малко, цепейки бездната пред себе си. Ще трябва като уплашен моряк да му хвърля през борда някое буре, за да го позабавлявам. Но някой ден ще ми се удаде може би случай... да забия харпуна си в неговия търбух!“^[7]

[1] *Vae victis* (лат.) — тежко на победения. Б.пр. ↑

[2] Библейският патриарх Аврам, комуто Бог заповядал да принесе в жертва сина си Исак. Б.пр. ↑

[3] *Tête-boltée* (фр.) — бита, по-точно ритната глава. Б.пр. ↑

[4] Случката е разказана по-грубо и по-малко вероятно във френските летописи от тази епоха, в които се твърди, че от самомнение (несъвместимо с неговия здрав разум) де Комин поискал от Шарл Бургундски да му събуе ботушите, без да е имало подобна фамилиарност от страна на херцога, която би оправдала тази волност

на съветника. Аз се постарях да придам на случката една форма по-съвместима с добрия усет и с благоразумието на големия държавник. ↑

[5] *Varium et mutabile* (лат.) — непостоянна и изменчива (е жената) — цитат из „Енеида“ на Вергилий. Б.пр. ↑

[6] Библейско морско чудовище. Б.пр. ↑

[7] Виж бележка XI — Филип де Комин. ↑

ТРИДЕСЕТ И ПЪРВА ГЛАВА СРЕЩАТА

*Не отстъпвай, млади воине... Прелестна
девойко,
спазвай дадената клетва. Остави на
беловласата
старост хитруванията и измамите; а ти
бъди искрена като утринно небе, догдето
дъхът на слънцето не го е помрачил.
„Изпитанието“*

В тревожното и съдбоносно утро преди срещата на двамата владетели в перонския замък Оливие Лопатара се прояви като деен служител на краля, защитавайки навред каузата му с подаръци и обещания; та когато гневът на херцога пламне, всички да бъдат готови да потушат, а не да раздухват пожара. Той се плъзгаше като сянка от палатка в палатка, от къща в къща и печелеше приятели, но не както разправя апостолът, с неправдата на мамона^[1]. А както се разправя за друг политически деятел, „пръстите му докосваха всяка длан, устата му — всяко ухо“; и по най-различни съображения, за които вече отчасти намекнахме, той осигури благосклонността на мнозина бургундски благородници, било защото се страхуваха от Франция или очакваха облаги от нея, било защото мислеха, че след като ограничи властта на Луи, собственият им сюзерен ще тръгне по пътя на дръзко и безпрепятствено самовластие, към каквото беше склонен по природа.

Там, където предполагаше, че собствената му личност или доводи не ще бъдат добре приети, Оливие използваше други кралски служители; така именно той можа да устрои с позволенията на граф Дьо Кревкьор една среща между лорд Крофорд, придружен от Льо

Балафре, и Куентин Дъръурд, който след пристигането си в Перон беше в един вид почетен плен. За предлог на исканата среща бяха изтъкнати частни въпроси; но много е вероятно Кревкьор, уплашен, че господарят му, подтикнат от необуздания си гняв, може да се опозори с някакво насилие върху личността на Луи, да е посъветвал сам Крофорд да внуши на младия стрелец някои изказвания, които биха се оказали полезни за господаря им.

Срещата между тримата сънародници беше сърдечна и дори съвсем непринудена.

— Чуден младеж си ти! — каза Крофорд, като милваше Куентин по главата, както дядо би погалил внука си. — Certes^[2], сполуката не те напусна, сякаш си се родил с качулка на главата.

— Всичко стана само защото го, назначиха съвсем млад за стрелец — каза Льо Балафре. — За мене никога не са приказвали толкова много, драги племеннико; а защо, мислиш? Защото бях на двадесет и пет години, когато бях hors des pages^[3].

— А какво планинско страшилище беше като паж, Людовик! — засмя се старият командир. — С брада като хлебарска лопата, прегърбен като стария Уолъс Уайт...

— Страх ме е — каза Куентин с наведена глава, — че не ще се радвам дълго на тоя чин... Защото мисля да напусна шотландската гвардия.

Льо Балафре просто занемя от изненада, а старческото лице на Крофорд изрази недоволство. Най-после Людовик успя да проговори:

— Да напуснеш ли?... Да оставиш службата си в шотландската гвардия?... Къде се е чуло и видяло такова нещо! Аз не бих се отказал от тази служба, дори ако ми предложат да ме назначат за конетабъл на Франция.

— Шт, Людовик! — прекъсна го Крофорд. — Този младеж разбира по-добре от нас, старите, откъде духа вятърът. Той е научил сигурно при пътуването си чудесни неща за крал Луи и смята да се прехвърли при бургундците, за да поспечели нещичко, като ги разправи на херцог Шарл.

— Ако можех да допусна такова нещо — извика Льо Балафре, — бих му прерязал гърлото със собствените си ръце, дори да ми беше петдесет пъти сестрин син!

— Но сигурно би проучил най-напред дали го заслужавам, драги вуйчо, нали? — отговори Куентин. — А на вас, милорд, трябва да кажа, че не съм бърбовец и никакви разпити и мъчения няма да измъкнат от мене във вреда на крал Луи нито дума от това, което съм научил, докато служех при него... Моята войнишка клетва ме задължава да мълча. Не ще остана обаче на служба, при която съм изложен не само на опасността да се сражавам в честен бой с враговете си, но и на засади от страна на приятелите ми.

— Щом му е противно да стои в засада — каза бавно съобразяващият Людовик Лесли, като погледна тъжно лорд Крофорд, — страхувам се, че няма какво да очакваме от него! Аз съм попадал в трийсет засади и най-малко два пъти повече съм устройвал сам; това е любимата бойна тактика на нашия крал.

— Така е, Людовик — отговори лорд Крофорд; — но почакай, защото, струва ми се, че разбирам по-добре от тебе опасенията на младежа.

— Дай Боже да е така, милорд — каза Людовик. — И все пак аз съм огорчен до дън душа от мисълта, че моят сестриник може да се бои от засада.

— Аз сякаш се досещам какво искаш да кажеш, младежо — обърна се Крофорд към Куентин. — Сблъскал си се навярно с измяна при изпълнението на кралското поръчение и подозираш, че тя е негово дело, така ли?

— Да, измяната ме преследваше неотменно, докато изпълнявах кралското поръчение — отговори Куентин. — Но аз имах щастието да я избягна... Дали Негово величество е невинен или виновен в случая — оставям на Господ и на кралската съвест да решат. Кралят ме нахрани, когато бях гладен... прие ме, когато бях странстващ чужденец. И никога не ще утежня нещастieto му с обвинения, които могат да бъдат несправедливи, защото съм ги чул от най-недостойни уста.

— Мило мое момче!... Сине мой! — прошепна Крофорд, като го прегърна. — С всяка клетка на мозъка си ти мислиш като шотландец! Като човек, който ще забрави свадата с приятеля, притиснат до стената, и ще си припомни само добрините му.

— Щом лорд Крофорд прегърна моя племенник — обади се Людовик Лесли, — мога да го прегърна и аз... Но все пак ще ти кажа,

Куентин, че за войника е така необходимо да разбира от засади, както за свещеника — да четете молитвеника си.

— Млъкни, Людовик — прекъсна го Крофорд. — Ти, драги мой, си просто муле и не знаеш какъв дар ти е направило небето с тоя храбрец... А сега, скъпи Куентин, има ли представа кралят за това твое честно, християнско и мъжествено решение? Защото горкият човек трябва да знае на какво може да разчита в своята беда. Ех, да бе взел със себе си цялата шотландска гвардия!... Но да бъде Волята Господня... Как мислиш, знае ли кралят намерението ти?

— Никак не ми е известно, сър — отвърна Куентин. — Но уверих неговия учен астролог в решението си да мълча по всичко, което би могло да навреди на краля пред Бургундския херцог. Подозренията си, ако разрешите, няма да споделя дори с вас, милорд; а пред философа бях, разбира се, още по-малко разположен да говоря.

— Аха-а!... — възкликна лорд Крофорд. — Оливие ми каза наистина, че Галеоти съвсем уверено твърдял какво поведение ще държиш; и много се радвам, че твърденията му се крепят на по-здрава основа, а не само на звездите.

— Той ли ще предсказва! — изсмя се Балафре. — А защо звездите не му кажат, че почтеният Людовик Лесли помага на приятелката му да харчи по-лесно парите, които хвърля в скута и?

— Млъкни, Людовик! — възмути се началникът му. — Мълчи, скот такъв!... Ако не почиташ побелелите ми коси, защото и аз сам бях не малък routier^[4], почитай поне младостта и невинността на момчето и не приказвай повече непристойни глупости.

— Ваша светлост може да казва каквото си иска — отговори Людовик Лесли. — Но кълна се във вярата си, ясновидецът Сондърс Супълджо, градският обуцар в Глен-Хулейкин, струваше два пъти повече от тоя Галеоти, Галипоти, или както там го наричате. Той предсказа, че всички деца на сестра ми ще измрат; и го предсказа в същия час, когато се роди най-малкият, ей тоя приятел Куентин... който, разбира се, все ще умре за жалост някой ден, за да се изпълни предсказанието... Но всички други освен него вече са измрели. Същият Сондърс ми предсказа веднъж, че ще преуспее от женитба. И то ще стане, когато му дойде времето, макар че още не е станало. Кога и как — не мога да кажа, защото аз не мисля за женитба, а Куентин е още момче. Сондърс предсказа още...

— Слушай — каза лорд Крофорд, — ако предсказанието не е свързано със сегашните обстоятелства, ще те прекъсна, добри ми Людовик; време е вече да оставим племенника ти, като се помолим на света Богородица да го поддържа в доброто намерение; защото еднадничка негова дума може да направи такова зло, каквото целият парижки парламент не би могъл да поправи... Бог да те благослови, чедо; и не бързай да напускаш нашия корпус; скоро ще има да се бием посред бял ден, и то не от засада.

— И аз моля бога да те благослови, племеннико — добави Людовик Лесли; — щом нашият благороден началник е доволен от тебе, и аз съм длъжен да бъда доволен.

— Почакайте, милорд — каза Куентин, като отведе лорд Крофорд малко настрана от вуйчо си. — Трябва да ви кажа, че още едно лице узна от мене обстоятелствата, които трябва да останат в тайна, за да не се напакости на крал Луи; но то може да сметне, че тайната обвързва само мене, облагодетелствания кралски войник, не и нея.

— *Нея ли?* — изненада се лорд Крофорд. — Ако в тайната е замесена и жена, Господ да ни пази! Всички сме загубени тогава!

— Не мислете така, милорд — възрази Дърюърд. — А използвайте влиянието си пред граф Дьо Кревкьор, за да ми позволи един разговор с графиня Изабел дьо Кроа, която знае тайната. Не се съмнявам, че ще я убедя да мълчи като мене по всичко, което би настроило херцог Шарл против краля.

Старият воин се замисли продължително... загледа тавана, след това отново пода... поклати глава и накрая каза:

— В тая работа има нещо, което — честно слово! — не разбирам. Графиня Изабел дьо Кроа... разговор с особа от нейния ранг, род и богатство!... И при това ти, едно бедно шотландче, си така уверен, че можеш да я убедиш! Или си невероятно самоуверен, млади приятелю, или не си пропилял времето си по пътя. Но — кълна се в свети Андреевия кръст! — ще се опитам да затрогна Кревкьор в твоя полза. И тъй като той не на шега се страхува да не би херцог Шарл да се разгневи дотолкова на краля, та да загуби ума си, допускам да удовлетвори искането ти, макар че — кълна се в честта си! — то е доста смешно.

С тия думи старият лорд вдигна рамене и напусна стаята, последван от Людовик Лесли, който възприемаше винаги държането на своя началник и при все че не знаеше за какво става дума, си наложи същото тайнствено и важно изражение.

След няколко минути Крофорд се върна, вече без своя адютант Льо Балафре. Старецът изглеждаше необикновено весел, странна усмивка разкривяваше неговите строги, сковани черти; а в същото време той клатеше глава, сякаш осъждаше това, на което се смееше.

— Виждам, сънароднико — започна той, — че не си овен... И няма да загубиш от малодушие една хубава жена! Кревкьор изгълта предложението ти като чаша оцет и ми се закле във всички бургундски светии, че ако не ставало дума за честта на двамата владетели и за мира между държавите им, ти не би видял дори следа от стъпките на графиня Изабел по пясъка. Ако графът не беше женен, при това за красавица, можех да помисля, че е готов да счупи копието си за графинята. Може би има предвид племенника си, граф Стефен. Графиня!... А не би ли се задоволил с нещо по-малко?... Но да вървим... Разговорът ти с нея трябва да бъде кратък... Предполагам, че умееш да не губиш миговете!... Ха-ха-ха!... Ей богу, толкова ме е смях, та не мога дори да те смърми за самотнието ти!

С пламнало чело, оскърбен и смутен от грубите намеци на стария воин, ядосан, като виждаше в каква превратна светлина всички опитни хора виждат неговото увлечение, Дърюърд тръгна мълчаливо подир лорд Крофорд към манастира на урсулинките, гдето беше настанена графинята и гдето граф Дьо Кревкьор ги чакаше в приемната.

— И така, млади кавалере — каза строго графът, — изглежда, че трябва да се видите отново с вашата прекрасна спътница?

— Да, господин графе — отговори твърдо Куентин; — нещо повече, трябва да я видя насаме.

— Това няма да го бъде! — заяви граф Дьо Кревкьор. — Преценете сам, лорд Крофорд. Тази млада дама, дъщеря на мой стар приятел и съратник, най-богатата бургундска наследница, ми призна някакво... Ех, че щях да го кажа!... Накратко казано, тя е глупачка, а вашият воин е едно самотнително хлапе... С една дума, няма да се видят насаме.

— Но аз пък няма да кажа нито дума на графинята във ваше присъствие — отвърна зарадваният Куентин. — Все пак вие ми подсказахте нещо, за което, колкото и да съм самомнителен, не бих дръзнал дори да мечтая.

— Вярно е, приятелю — обърна се Крофорд към графа, — че бяхте малко непредпазлив в изказването си. Но щом поискахте моето мнение, аз виждам в приемната една здрава решетка и ви съветвам да се доверите на нея; а за приказките — нека си приказват колкото искат. Слушайте, човече! Не можем да пожертваме живота на един крал и на още няколко хиляди души само за да попречим на двама млади да си пошепнат някоя и друга глупост!

С тия думи той дръпна Кревкьор, който го последва твърде неохотно, поглеждайки сърдито младия стрелец, преди да напусне стаята.

След една минута графиня Изабел влезе откъм отвъдната страна на желязната решетка и щом видя Куентин сам в приемната, се спря и наведе смутено поглед.

— Но трябва ли всъщност да бъда неблагодарна — промълви тя — само защото хората са несправедливо мнителни?... Приятелю... поточно, спасителю мой от измените, сред които бях попаднала... единствени мой верен и неизменен приятелю!

Докато говореше така, тя протегна през решетката ръка, която Куентин задържа и покри с целувки и сълзи. И само каза:

— Ако бих допускала, Дърюърд, че това не е последната ни среща, не бих ви позволила тази лудост.

Като имаме предвид, че Куентин я бе охранявал при толкова опасности... и то като неин единствен верен и усърден защитник, моите почтени читателки — дори ако са графини и богати наследници — ще ми простят може би това отклонение от задължителните правила за поведение.

Най-после графинята освободи ръката си, отдръпна се малко от решетката и запита някак смутено Дърюърд какво има да ѝ каже.

— Защото от стария шотландски лорд, който току-що излезе оттук с братовчед ми Кревкьор, разбрах, че ще искате нещо от мене. Дано бъде нещо — добави тя, — което нещастната Изабел може да изпълни, без да накърни дълга и честта си. А не бива и да надценявате слабите ми сили. Но моля ви се — продължи тя, като се огледа плахо,

— не бързайте да кажете нещо, което би могло да навреди и на двама ни, ако ни подслушват.

— Не бойте се, благородна графиньо — каза тъжно Куентин; — не тук бих забравил аз разстоянието, установено от съдбата помежду ни, нито бих ви изложил на укор от страна на надменните ви роднини, вас, вдъхнала най-предана любов на човек, който няма тяхното богатство и власт... но е не по-малко благороден. Нека всичко се забрави като сън от всички; освен от този, на когото, дори като сън, споменът ще замени целия действителен мир.

— Тихо, тихо! — прошепна Изабел. — Заради самия вас... заради мене... не говорете такива неща. Кажете по-добре какво трябва да сторя.

— Да простите на този, който за личните си интереси постъпи с вас като враг.

— Аз съм убедена, че мога да простя на всичките си врагове — отговори Изабел. — Но, Дърюърд, като си помисля само при какви обстоятелства имахте смелост и самообладание да ме защитите!... Онази окървавена зала... Добрият епископ... До вчера не знаех на какви ужаси съм присъствала, без да подозирам!

— Не мислете за тях — прекъсна я Куентин, като забеляза, че лекото поруменяване в началото на разговора се замени изведнъж от смъртна бледност. — Не мислете за миналото; гледайте твърдо само напред, както се налага, когато човек върви по опасен път. Чуйте ме сега. От вас, повече отколкото от всеки друг, крал Луи не заслужава друго, освен да го изобличите като хитър и коварен политик, какъвто всъщност е. Но да го обвините, че ви е насърчил да избягате... а още повече да изтъкнете намерението му да ви предаде в ръцете на Дьо ла Марк... ще доведе до смъртта или детронирането му; и при всички случаи до кръвопролития между Франция и Бургундия, каквито постоянно съществуват между двете страни.

— Такива беди няма да настъпят заради мене, ако могат да се избягнат — каза графиня Изабел; — и най-малката ваша молба всъщност е достатъчна, за да се откажа от отмъщение, дори ако бих жадувала за него. Нима мога да помня повече обидите от крал Луи, отколкото вашите неоценими услуги?... Но как да постъпя?... Когато ме извикат при моя сюзерен Бургундския херцог, трябва или да мълча,

или да говоря истината. Първото би било проява на неподчинение; а вие сам не ще пожелаете да приуча езика си към лъжа.

— Не, разбира се — каза Дърруърд. — Но вие можете да ограничите показанията си за краля до това, което ви е известно като несъмнена истина; а когато споменавате каквото сте чули от други, колкото и да е вероятно то, предайте го само като слух и не потвърждавайте нищо, което не сте видели, дори ако сте съвсем убедена, че е вярно. Бургундският съвет не може да откаже на един владетел правосъдие, каквото в моята родина се дава и на най-незначителния обвиняем. Всеки трябва да се счита невинен, докато преки и достатъчни доказателства не установят, че е виновен. А всички слухове, които вие не можете да потвърдите като очевидка, ще трябва да се докажат от други свидетели.

— Мисля, че ви разбрах — отговори графиня Изабел.

— Ще ви обясня още по-точно — продължи Куентин. И все още го обясняваше с различни примери, когато манастирската камбана удари.

— Това — каза графинята — е знакът, че трябва да се разделим... Завинаги!... Не ме забравяйте, Дърруърд. Аз никога няма да забравя нито вас... нито преданите ви услуги...

Тя не можа да продължи, само протегна пак ръка, която той притисна отново до устните си; и кой знае как, в усилието да отдръпне ръката си графинята се приближи дотолкова до решетката, че Куентин намери смелост да запечата сбогуването с една целувка върху устните ѝ. Младата благородница не го смъмри... може би нямаше и време; защото, ако не можеха да подслушват, Кревкьор и Крофорд поне наблюдаваха през един отвор в стената и веднага се втурнаха в приемната; графът кипеше от гняв, а шотландецът го дърпаше назад и се смееше от все сърце.

— Веднага в стаята си, мадам, чувате ли! — викна графът към Изабел, която спусна воала си и побърза да излезе. — Оттам ще се намерите в килия, на хляб и вода!... А вие, любезни господине, с вашето нахалство... имайте предвид, че ще дойде време, когато държавните и кралски интереси не ще бъдат свързани с личности като вас; и тогава ще си получите наказанието за дързостта да вдигнете просяшкия си поглед...

— Шт! Стига, стига!... Сдържайте езика си! — прекъсна го старият лорд. — Ти, Куентин, не отговаряй и се прибири в помещението си... Нямайте основание да се отнасяте с такова презрение към него, господин граф Дьо Кревкьор... Сега, когато той няма да ме чуе, мога да ви кажа, че Куентин Дърюърд е толкова благороден, колкото и кралят... Разликата е само, както казват испанците, че не е толкова богат. Той е не по-малко знатен от мене, а пък аз съм глава на дворянски род. И вие не можете да говорите за никакви наказания.

— Ох, милорд — каза нетърпеливо Кревкьор, — нахалството на тези чужди наемници е пословично и би трябвало да бъде по-скоро порицано, отколкото насърчено от вас, техния пълководец.

— Господин графе — отговори Крофорд, — аз командвам от петдесет години моя отряд без съвети от французи или бургундци; и, ако позволите, възнамерявам да постъпвам така, докогато заемам тоя пост.

— Моля, милорд, простете — побърза да се извини Кревкьор. — Нямах намерение да ви обидя; чинът и възрастта ви дават право да проявявате свободно недоволството си; колкото до двамата млади, аз съм готов да забравя миналото, защото ще се погрижа никога вече да не се срещнат.

— Не натоварвайте душата си с такъв грях, Кревкьор — изсмя се старият лорд. — Поговорката казва: планина с планина се среща. Защо да не се срещнат живи хора, при това изпълнени с любов, която ги тласка един към друг? Оная целувка, Кревкьор, беше много нежна... Лошо знамение, струва ми се.

— Вие пак искате да изчерпите търпението ми — отвърна Кревкьор. — Но не ще ви дам вече тази възможност... Чуйте... Камбаната в замъка бие за свикване на съвет... Ужасен съвет, на който само един Бог може да предвиди края.

— Още отсега мога да предвидя един край — каза старият шотландец. — Ако върху личността на краля бъде допуснато насилие, при все че приятелите му тук са малобройни и обкръжени от врагове, той не ще загине сам и неотмъстен. И много съжалявам, че изричната му заповед ми забранява да подготвя хората си за подобен изход.

— Милорд Крофорд — заяви бургундецът, — да се подготвите предварително за такова зло е най-сигурният начин да дадете повод за

него. Изпълнете заповедите на вашия височайши господар и не предизвиквайте сам насилията с прибързания си гняв; така денят ще мине много по-спокойно, отколкото предполагате.

[1] Евангелие от Лука, 16:8-13. Б.пр. ↑

[2] Certes (фр.) — наистина, положително. Б.пр. ↑

[3] Hors des pages (фр.) — извън списъка на пажовете. Б.пр. ↑

[4] Routier (фр.) — разбойник. Б.пр. ↑

ТРИДЕСЕТ И ВТОРА ГЛАВА РАЗСЛЕДВАНЕТО

*Не ме затрогваш с ниския поклон —
бих искал да усетя любовта ти.
Вдигни се, братовчеде... Знам, че твоето
сърце
не се прекланя както коленете...
Шекспир — „Ричард II“*

При първия камбанен звън, свикващ на съвет знатните бургундски благородници и малцината френски придворни, които се намираха тук, херцог Шарл, придружен от отряд телохранители, въоръжени с пики и бойни секири, влезе в Ерберовата кула на Перонския замък. Очакващ това посещение, крал Луи стана и направи две крачки към херцога, след това се спря с достойно изражение, каквото — въпреки простото си облекло и обичайно скромно държане — умееше да си наложи винаги, когато смяташе, че е необходимо. При сегашните сериозни обстоятелства самообладанието му оказа очевидно въздействие върху неговия противник; влязъл в стаята с бърза и дръзка походка, Шарл прие изведнъж държане, по-подходящо за васал, който се явява пред своя върховен господар. Херцогът бе решил, както изглежда, да се отнася към Луи, поне външно, с почителността, дължима на високия му ранг; но явно беше, че сдържа с усилие гневното си нетърпение и едва успява да заглуши огорчението и жаждата за мъст, която кипеше в сърцето му. Затова, макар да спазваше в държането и думите си външна учтивост и почителност, непрестанно се изчервяваше и пребледняваше... Говореше отривисто, дрезгаво, пресежливо... Нозете му трепереха от сдържано нетърпение... Той се мръщеше и хапеше до кръв устни... Всеки негов

поглед и движение показваше, че най-избухливият принц е обзет от почти неудържим гняв.

Кралят наблюдаваше тази борба на страстите със спокоен и непомрачен взор; защото, макар и да предвкусваше от погледите на херцога ужаса на смъртта, от която се боеше и като смъртен, и като грешник, той беше все пак решен, като храбър и изкусен кормчия, да не се поддава на собствения си страх и да не изоставя руля, докато има някаква надежда да спаси кораба с умело маневриране. Затова, когато херцогът заговори дрезгаво и пресежливо за неудобното помещение, Луи отвърна с усмивка, че не може да се оплаква, защото Ерберовата кула се е оказала за него много по-добро жилище, отколкото за един от прадедите му.

— Нима ви разказаха това предание? — запита Шарл. — Да... тук е бил убит той... но само защото отказал да сложи монашеска качулка и да свърши живота си в манастир.

— Голям глупак наистина — каза Луи с престорено безгрижие, — щом се е оставил да умре като мъченик, без да използва случая да стане светец.

— Дойдох да помоля Ваше величество — продължи херцогът — да присъства на дворцов съвет, гдето ще се разискват важни въпроси, засягащи еднакво интересите на Франция и на Бургундия. След малко ще видите участващите... ако, разбира се, благоволите...

— Не, любезни братовчедо — каза кралят, — не прекалявайте с учтивостта си дотам да молите за нещо, което можете да ми заповядате... Да вървим в съвета, щом така желае ваша светлост. Ние сме почти без свита — добави той, поглеждайки малцината свои придворни, които се приготвиха да го придружат — но вие, братовчедо, ще блестите и за двама ни.

Водени от първия бургундски херолд, рицаря Тоазон д'Ор, височайшите особи напуснаха кулата на граф Ербер и влязоха в двора на замъка, гдето — както Луи веднага забеляза — бяха строени в пълна бойна готовност великолепно облечените телохранители и войници на херцога. След това владетелите влязоха в залата на съвета, която се намираще в много по-нова постройка от тази, гдето беше настанен Луи. Макар и доста занемарена, личеше, че е била набързо приготвена за тържественото заседание на съвета. Два престола бяха поставени под един и същи балдахин; кралският беше с две стъпки по-високо от

другия, определен за херцога. Двадесетина души от най-знатните благородници заеха места според ранга си от двете страни на владетелите. Така че когато всички насядаха, този, когото събранието щеше да съди, заемаше най-високото място и изглеждаше да председателства съвета.

За да се отърве може би от тази несъобразност и от неудобствата, които тя можеше да повлече, херцог Шарл се поклонил леко пред краля и откри безцеремонно заседанието със следните думи:

— Драги мои васали и съветници, известно ви е какви смутове е имало в нашите владения както при управлението на баща ми, така и в мое време поради бунтовете на васалите срещу техните сюзерени и на поданиците против принцовете им. Напоследък имаме най-ужасно доказателство докъде е стигнало това зло в наши дни, като си припомним възмутителното бягство на графиня Изабел дьо Кроа и леля ѝ мадам Амлин, потърсили убежище в чужда държава, гдето са отхвърлили подчинението си към нас, излагайки по този начин на конфискуване своите владения; друг още по-ужасен и печален пример е светотатственото убийство на нашия любим брат и съюзник лиежкия епископ, както и новото въстание на бунтарския град, който бе прекалено милостиво наказан за последния си метеж. Имаме сведения, че тези събития са последица не само на женско непостоянство и глупост, предизвикани са не само от самомнителни, непокорни граждани, но и от интригите на една чужда държава, от намесата на един могъщ съсед, от когото — ако предположим, че добрите дела могат да очакват в отплата пак добро — Бургундия би трябвало да очаква само най-искрено и предано приятелство. Ако всичко това се окаже вярно — продължи херцогът, като стисна зъби и тупна с крак, — какви съображения могат да ни задържат — тъй като средствата са в наши ръце — да вземем мерки, за да пресушим главния извор, отгдето злините от години вече се изливат над нас?

Херцогът бе започнал речта си доста спокойно, но към края повиши глас, а последните думи изрече с тон, от който всичките му съветници потрепериха и лицето на краля преbledня за миг. Но Луи се овладя веднага и се обърна на свой ред към съвета така свободно и спокойно, че херцогът, въпреки желанието си да го прекъсне или спре, не можа да намери повод за това.

— Френски и бургундски благородници — започна кралят. — Рицари на Светия дух и на Златното руно! Щом един крал е принуден да се защитава като обвиняем, той не би могъл да желае по-достойни съдии от цвета на дворянството, от славата и гордостта на рицарството. Нашият любезен бургундски братовчед не изясни спора, защото от учтивост не пожела да го предаде с по-точни изрази. Тъй като нямам основание да спазвам подобна деликатност, пък и сегашното ми положение позволява да не я спазвам, моля за разрешение да говоря по-точно. Към нас, господа... към нас, негов върховен господар, роднина и съюзник... злополучни обстоятелства, помрачили здравия разум и доброто сърце на нашия братовчед, го накараха да отправи враждебни обвинения — че подбуждаме васалите му към непокорство, подстрекаваме лиежките граждани към бунт и сме насърчили родоотстъпника, Гийом дьо ла Марк, да извърши жестоко, кощунствено убийство. Френски и бургундски благородници, мога с пълно основание да заявя, че обстоятелствата, при които се намирам, са сами по себе си пълно опровержение за подобно обвинение; кой може да допусне, че ако ми е останала капка здрав разум, аз бих се предал безусловно във властта на Бургундския херцог тъкмо тогава, когато подготвям срещу него измяна, която не може да остане неразкрита, а щом бъде разкрита, ще ме постави — както и стана в настоящия момент — в пълната власт на справедливо разгневения владетел? Безумието на човек, който сяда спокойно да си почине на мина, след като е подпалил фитила и очаква неизбежен взрив, би било истинска мъдрост в сравнение с моята постъпка. Не се съмнявам, че някои от негодниците, извършили отвратителните злодеяния в Шонвалд, са могли да споменат и моето име... Но мога ли да отговарям за това, щом не съм им дал никакво право да го използват?... Ако две глупави жени, възмутени поради някаква романтична история, са потърсили убежище в моя двор, може ли да се твърди, че са го сторили по мое нареждане?... След като разгледате обстояйно случая, ще се убедите, че щом честта и рицарските правила ми забраняваха да ги върна като пленнички в бургундския двор — а смятам, господа, че никой от вашите ордени не позволява такова нещо! — аз съм постъпил най-съобразно с интересите на всички, като ги изпратих под закрилата на благочестивия наш отец, сега вече Божи угодник на небето... (тук, дълбоко развълнуван, Луи закри с кърпичка

очите си). Под закрилата на човек от собствения ми род и още по-тясно свързан с бургундските херцози. Човек, който по своя висок църковен сан и многобройни добродетели, беше най-достоеен да бъде за известно време закрилник на нещастните странстващи благороднички, както и помирител между тях и законния им сюзерен. Мога да заявя, че единствените съображения, които според прибързаната преценка на моя брат, Бургундския херцог, са могли да възбудят недостойни подозрения срещу мене, трябва да се обяснят с най-откровени и честни подбуди. Заявявам още, че никакво горе-долу убедително доказателство не може да бъде изнесено в подкрепа на оскърбителните обвинения, накарала моя брат да промени дружеското си държане към човек, дошъл при него с пълно доверие и приятелско чувство... да превърне приемната зала в съд, а гостоприемния си дом в затвор.

— Господарю, господарю — намеси се Шарл, щом кралят замълча. — Фактът, че вие сте тук в едно време, така злополучно съвпаднало с изпълнението на вашите планове, аз мога да си обясня само с предположението, че хора, на които занаятът е да мамят другите, могат понякога по изключение да измамат и себе си. И сапъорът бива убит понякога от взрива на собствената си мина... Колкото до решението, то ще зависи от тържественото разследване... Доведете графиня Изабел дьо Кроа!

Когато младата графиня влезе под ръка с графиня Дьо Кревкьор; натоварена да я придружава от съпруга си и от игуменката на урсулинките, Шарл се провикна с обичайната рязкост в гласа и държането си:

— Така значи, мила принцесо!... Нямахте сили да приказвате, когато трябваше да отговаряте на моите справедливи и разумни заповеди, а можахте да избягате по-бързо от подгонена сърна... Кажете сега какво мислите за своята постъпка, която можеше да доведе до война между двама велики владетели и между две могъщи държави, заради вашето детинско лице?

Грубостта на Шарл пред толкова много хора промени напълно първоначалното решение на Изабел да се хвърли в нозете му с молба да вземе имотите ѝ и да ѝ позволи да се оттегли в манастир. Тя стоеше сега неподвижна, като човек настигнат от буря, който слуша отвред тътена на гръмотевици и очаква всеки миг да бъде сразен от мълния. Със смелост, достойна за името на рода ѝ и за красотата, която бе

запазила дори в зрялата си възраст, графиня Дьо Кревкьор намери за необходимо да се намеси:

— Ваше височество — каза тя, — моята мила братовчедка е тук под мое покровителство. Аз зная по-добре от ваша светлост как трябва да се отнасяме към жените и вие ще трябва незабавно да напуснете това събрание, ако не говорите с тон и език по-подходящ за нашия ранг и пол.

Херцогът се разсмя с глас.

— Кревкьор — каза той, — твоята кротост е превърнала графинята в твърде повелителна дама; но това не е моя работа. Дай стол на онова девойче, на което не се сърдим, а напротив, сме му отредили най-висока милост и чест... Седнете, мадам, и ни кажете свободно и спокойно какъв зъл дух ви накара да избягате от родината си и да станете странстваща авантюристка.

С очевидна мъка и много замълчавания Изабел призна, че — решена за нищо на света да не приема избраника, предложен ѝ от Бургундския херцог — се надявала да намери закрила при френския двор.

— И то от френския крал — добави Шарл, — в което без съмнение сте били напълно уверена?

— Аз бях наистина уверена, че ще я получа — каза графиня Изабел. — Иначе нямаше да направя такава решителна стъпка.

При тия думи Шарл погледна Луи с неизразимо язвителна усмивка, която кралят издържа твърдо; само устните му побледняха още повече.

— Но сведенията за намеренията на крал Луи към нас — продължи след кратко мълчание графинята — аз бях получила само от моята нещастна леля мадам Амлин, а тя си бе съставила мнение въз основа на твърдения и внушения от лица, които по-късно се оказаха най-жалки измамници и лъжци.

След това тя разказа накратко как бе узнала за предателството на Мартон и Хайредин Мограбин, като добави:

— Не се съмнявам сега, че по-старият Мограбин, наричан Замет, който пръв ни посъветва да избягаме, е бил способен на всякакви измени и предателства, дори да се представи без никакво основание за пратеник на Луи.

Графинята помълча за миг, после продължи да разказва накратко всичките си патила, откакто бе напуснала Бургундия с леля си до щурмуването на Шонвалд и пленяването ѝ от граф Дьо Кревкьор. Никой не продума, когато тя завърши своя разказ, прекъсван от чести замълчавания. Бургундският херцог бе втренчил в земята, гневния си тъмен поглед като човек, който търси предлог да даде простор на яростта си, но не намира нищо, за да я оправдае поне в собствените си очи.

— Къртицата — каза най-после той, като вдигна поглед — изравя съвсем уверено под нозете ни своите подземни пътеки, но ние не можем да проследим движенията ѝ, макар и да ни са известни. Аз бих желал все пак да чуя защо крал Луи е приел тези дами в двореца си, щом те не са отишли там по негова покана.

— Аз не съм ги приел, любезни братовчедо — отвърна кралят. — Дадох им наистина подслон, но съвсем неофициално, просто от съчувствие, и използвах първата възможност да ги поставя под закрилата на покойния благороден епископ, вашия съюзник, който (Бог да го прости!) би съумял по-добре от мене или от кой да е светски владетел да съгласува покровителството, дължимо на бегълци, с дълга на един принц към съюзника, от чиито владения тези хора са избягали. Осмелявам се да запитам младата дама дали оказаният им прием е бил сърдечен или, напротив, е бил такъв, че ги е накарал да съжаляват, загдето са избрали за убежище именно моя двор.

— Приемът беше толкова нелюбезен — отговори графинята, — че затова именно се усъмних възможно ли е било Ваше величество действително да ни е поканил във владенията си, както ни уверяваха хора, които се представяха за ваши пратеници; ако предположим, че те са постъпили, както им е било наредено, държането на Ваше величество към нас мъчно може да се съгласува с това, което трябва да се очаква от един крал, рицар и благородник.

Докато говореше, графинята отправи към краля поглед, пълен с горчив укор, но гърдите на Луи бяха бронирани срещу подобни оръжия. Той размаха бавно ръце и огледа победоносно всички, като че искаше да им обърне внимание върху показанията на графинята, доказващи невинността му.

Бургундският херцог отвърна намръщено на тоя поглед, сякаш искаше да каже, че макар и принуден засега да мълчи, съвсем не е

доволен. После се обърна рязко към графинята:

— Струва ми се, мадам, че в разказа за своите странствания вие забравихте да споменете някаква любовна историйка... Охо-о! Изчервихте се вече!... За разни горски рицари, нарушили за кратко вашия покой. Както и да е, тази случка стигна до слуха ни и ние можем да си извадим известни заключения от нея... Кажете, крал Луи, не ще ли бъде по-добре, преди тази Троянска или Кроянска Елена да поведе за носа още някой крал... не ще ли бъде по-добре да ѝ изберем един подходящ съпруг?

При все че знаеше какво неприемливо предложение може да последва, Луи се съгласи спокойно и безмълвно с искането на Шарл, но пред надвисналата опасност графинята си възвърна веднага смелостта. Тя пусна ръката на графиня Дьо Кревкьор, пристъпи плахо, но достойно, коленичи пред престола на херцога и започна:

— Благородни господарю и повелителю мой, признавам, че съм виновна, като напуснах владенията ви без вашето височайше разрешение, и смирено ще приема всяко наказание, което благоволите да ми наложите. Оставям земите и замъците си на ваше законно разположение и ви моля само, в името на вашата добрина и заради паметта на баща ми, да определите за последната представителка на рода Дьо Кроа такава издръжка, която ще ѝ позволи да остане до края на живота си в манастир.

— Какво ще кажете, господарю, за молбата на младата дама? — запита херцогът, като се обърна към Луи.

— Едно благочестиво и смирено желание — отговори кралят, — внушено без съмнение от Божията благодат, на която никой не бива да се противопоставя.

— „Смирениите ще бъдат възвеличени“ — засмя се Шарл. — Станете, графиня Изабел... Ние се грижим за вас повече, отколкото вие сте се погрижили сама. Не възнамеряваме да конфискуваме имота ви, нито да унизим блясъка на името ви, а напротив — смятаме да ги увеличим.

— Уви, господарю — отговори графинята, все още на колене, — от тази милост аз се страхувам повече, отколкото от гнева на ваша светлост, щом тя ще ме принуди...

— Ах, свети Георги Бургундски! — извика херцог Шарл. — На всяка стъпка ли ще оспорват волята и заповедите ми? Ставай, мила, и

се оттегли засега... Като дойде ред да се занимаем с тебе, ще уредим работите така, че — дявол да го вземе! — или ще ни послушаш, или...

Въпреки грубата заповед графиня Изабел продължи да стои на колене и би предизвикала навярно херцога да каже нещо още по-грубо, ако графиня Дьо Кревкьор, която познаваше по-добре нрава на Шарл, не бе се намесила, за да вдигне младата си приятелка и да я изведе от залата.

Дойде ред на Куентин Дъръурд, който застана пред краля и херцога достойно и свободно, без плаха сдържаност или натрапчива дързост като младеж от добър род и с добро възпитание, отдаващ почит комуто се пада, без да се замайва или смуцава от блясъка на познатните люде. Вуйчо му бе дал пари да се облече отново с униформата и въоръжението на стрелец от шотландската гвардия, а лицето, изражението и държането на младежа подхождаха напълно на блестящото облекло. Младостта му предразположи също съветниците в негова полза; защото всички знаеха, че хитрият Луи не би избрал толкова млад човек за довереник на своите политически интриги; и сега, както в много други случаи, кралят извлече значителна изгода от това, че си бе избрал пратеник свършено неподходящ по възраст и ранг. По заповед на херцога, потвърдена и от Луи, Куентин започна доклада за пътуването си с дамите Дьо Кроа до Лиеж, като спомена още отначало за нареждането на краля да ги отведе в безопасност до замъка на епископа.

— Изпълни ли тази моя заповед? — запита кралят.

— Изпълних я, господарю — отвърна шотландецът.

— Пропусна едно обстоятелство — каза херцогът. — Бил си нападат в гората от двама странстващи рицари.

— Не ми подобава да припомням тази случка, нито да се хваля с нея — отвърна младежът, като се изчерви от стеснение.

— А на мене не ми подобава да я забравя — намеси се Орлеанският херцог. — Този младеж изпълни мъжествено поръчението, с което беше натоварен, и то така, че дълго ще го помня... Ела в стаята ми, стрелецо, когато свършим съвета, и ще видиш, че не съм забравил храбростта, която — както виждам с удоволствие — е равна на скромността ти.

— Ела и у мене — обади се Дюноа. — Приготвил съм ти шлем, защото смятам, че дължа да ти го възстановя.

Куентин се поклони ниско и на двамата, след това разпитът продължи. По заповед на херцог Шарл младият шотландец представи писмените наставления, които бе получил за пътуването.

— Следваше ли ги буквално, войниче? — запита херцогът.

— Не, с позволение на ваша светлост — отвърна Куентин. — Както ще благоволите да забележите, те ме задължаваха да пресека Мьоза при Намюр; а пък аз минах по левия бряг, гдето има по-висок и по-безопасен път за Лиеж.

— Защо направи тази промяна? — запита херцогът.

— Защото се усъмних във водача си — отвърна Куентин.

— Слушай сега внимателно въпросите, които ще ти задавам — каза херцогът. — Отговаряй вярно и не се страхувай от никого. Но ако се объркаш или се отклониш от истината, ще заповядам да те оковат в желязна верига и да те окачат на камбанарията наред пазарния площад, гдето ще има дълго да се молиш дано смъртта час по-скоро да те отърве!

Настъпи гробна тишина. Най-сетне, като даде — както предполагаше — достатъчно време на младежа да обсъди положението, в което се намира, херцогът поиска да узнае от Дърурд кой е бил водачът, от кого е бил определен и защо е пробудил съмнения у него. На първия въпрос Куентин отговори, че водачът му бил циганинът Хайредин Мограбин; на втория — че бил препоръчан от Тристан Отшелника; а при третия въпрос спомена случката в манастира на францисканците край Намюр: как циганинът бил изгонен от светата обител, как, като се усъмнил в държанието му, Куентин го проследил на срещата с един от ландскнехтите на Гийом дьо ла Марк и как ги чул да уговарят план за отвличане на дамите, поверени на неговата закрила.

— Слушай сега — каза херцогът — и помни отново, че животът ти зависи от това, дали ще кажеш истината: споменаха ли ония негодници, че именно по нареждане на краля — имам предвид тук седящия крал Луи Френски — ще нападнат дружината и ще отвлекат дамите?

— Дори да биха казали такова нещо — отвърна Куентин, — не бих повярвал на тия негодници, след като бях получил съвсем обратни нареждания от устата на самия крал.

Луи следеше най-внимателно разговора и при тия думи пое дълбоко дъх като човек, от чието сърце се е смъкнал изведнъж тежък товар. Недоумяващ и сърдит, херцогът продължи нападението, като запита още по-настойчиво Куентин дали не е разбрал от тайния разговор между циганина и ландскнехта, че замислената от тях измяна се е одобрявала от крал Луи.

— Повтарям, че не чух нищо, което би ми дало право да мисля така — отвърна младежът, макар и убеден в душата си за участието на краля в предателството на Хайредин. Но той смяташе, че дългът не му позволява да изказва личните си подозрения по тоя въпрос. — А дори да бях чул подобно твърдение от *такива* хора, отново заявявам, че не бих отдал никакво значение на думите им, щом имах съвсем противоположни нареждания от краля.

— Верен служител си — каза насмешливо херцогът. — Но аз ще си позволя да забележа, че като си изпълнил нарежданията на краля, ти си осуетил надеждите му и би заплатил доста скъпо за това, ако последвалите събития не бяха превърнали тъпата ти вяроност в една истинска услуга.

— Не ви разбирам, господарю — отвърна Куентин Дъруърд. — Зная само едно; крал Луи ме натовари да закрилям двете дами и аз изпълних според силите си неговото поръчение както при пътуването до Шонвалд, така и при последвалите събития. Смятах, че поръчението на краля е почтено, и почтено го изпълних; ако не беше почтено, то не би подхождало за шотландец с моето име.

— *Fier comme un Ecosais*^[1] — каза Шарл, макар и разочарован от отговора на Куентин, той не беше все пак дотолкова несправедлив, та да го укори за дързостта му. — А сега, стрелецо, какви нареждания изпълняваше, когато — както ни осведомиха някои нещастни бежанци от Шонвалд — си се перчил из лиежките улици начело на бунтовниците, убили по-късно така жестоко своя светски господар и духовен отец? И каква реч си държал след това убийство, за да могат злодеите, извършили жестокото злодеяние, да те сметнат за пратеник на Луи?

— Господарю — заяви Куентин, — аз мога да доведа достатъчно свидетели, които ще установят, че никога не съм се представял в Лиеж за пратеник на френския крал, а бях провъзгласен за такъв от упоритите викове на множеството, което отказваше да повярва моите

опровержения. Всичко това аз разказах на служителите в двора на епископа, когато успях да избягам от града, и ги посъветвах да вземат мерки за отбраната на замъка; ако ме бяха послушали, щяха да предотвратят бедите и ужасите от следната нощ. Вярно е, че пред неизбежната опасност аз се възползвах от влиянието, което мнимото ми звание оказваше, за да спася графиня Изабел и собствения си живот, както и да обуздая, доколкото ми беше възможно, жаждата за кръв, която се бе проявила вече с такава ярост. Повтарям и съм готов да заплатя с живота си, че не съм бил натоварен от френския крал с никакво поръчение до лиежките граждани, а още по-малко с поръчение да ги подбуждам към бунт; когато се възползвах от приписаното ми звание, все едно че сграбчих щит, за да защита в момент на опасност себе си и другите, без да се запитам имам ли право да използвам герба, който го украсява.

— И в тоя случай — намеси се Кревкьор, неспособен вече да мълчи — моят млад спътник и пленник е постъпил еднакво смело и разумно; а постъпката му не може да се вмени във вина на крал Луи.

Между присъстващите се чу одобрителен шепот, който отекна радостно в ушите на Луи и ядоса херцог Шарл. Той огледа гневно залата; единодушно изразените чувства на най-знатните му васали и най-мъдри съветници не биха му попречили навярно да даде простор на своя буен и деспотичен нрав, ако де Комин, предвидил опасността, не бе побързал да я предотврати, като съобщи, че е пристигнал херолд от Лиеж.

— Херолд от тъкачи и железари? — извика херцогът. — Пуснете го веднага! Кълна се в света Богородица, от тоя херолд ще науча нещо повече за намеренията и надеждите на неговия господар, отколкото младият френско-шотландски воин изглежда наклонен да ми каже!

[1] *Fier comme un Ecossais* (фр.) — горд като шотландец. Б.пр. ↑

ТРИДЕСЕТ И ТРЕТА ГЛАВА ХЕРОЛДЪТ

АРИЕЛ: Чуваш ли? Реват!

ПРОСПЕРО: Нека да ги гонят!

Шекспир — „Бурята“

В залата настъпи раздвижване, за да направят място за пратеника; всички зачакаха с любопитство херолда, когото въстаналите лиежци бяха дръзнали да изпратят при такъв високомерен владетел като Бургундския херцог, и то като знаеха колко са го разгневили. Трябва да припомним, че в ония времена херолди се изпращаха само от независими владетели и само при тържествени случаи; а по-низшите благородници използваха за пратеници така наречените *poursuivants*^[1] един много по-низш военен чин. Трябва да отбележим също така мимоходом, че Луи XI, осмиващ обикновено всичко, което не обещава действителна власт или материална изгода, особено много презираше херолдите и хералдиката — „червено, синьо, зелено и разни там дрънкулки“^[2]; докато противникът му Шарл, съвършено различен по характер, им отдаваше твърде голямо значение.

Херолдът, който застана пред двамата владетели, беше облечен в рицарска късовейка с герба на господаря му — красиво извезана глава на глиган, която по мнението на познавачите беше интересна, но съвсем не точна. Целият му костюм беше прекалено пъстър — претрупан с галони, везби и най-различни украси; а перото му беше толкова високо, сякаш се стремеше да достигне до тавана. С една дума, и без това пъстрият и бляскав костюм на херолдите беше направо окарикатурен. Глиганови глави се виждаха по всяка част от облеклото; дори шапката му имаше формата на глиганова глава с изплезен език и окървавени зъби, или, казано на съответния хералдически жаргон,

беше с червен език и зъби; а самото изражение на херолда подсказваше някаква смесица от дързост и плахост; сякаш разбираше, че е поел опасно поръчение и само безстрашието ще му помогне да го изпълни. Същата смесица от страх и нахалство пролича и когато изказа почитанията си с някаква смешна стеснителност, необичайна у хора, свикнали да се явяват пред височайши особи.

— Кой си ти? Казвай, дявол да те вземе! — с такова приветствие Шарл Дръзки посрещна странния пратеник.

— Аз съм Руж санглие^[3] — отговори херолдът, — оръженосец на Гийом дьо ла Марк, по Божия милост и по избор на духовния съвет принц и епископ на Лиеж.

— Ха! — извика Шарл; но овладя гнева си и направи знак на херолда да продължи.

— А по силата на брака си с благородната графиня Амлин дьо Кроа — граф Дьо Кроа и господар на Бракмон.

Херцогът просто онемя пред невероятната дързост, с която всички тия титли бяха изброени пред него; но херолдът, очевидно разбрал, че е произвел желаното впечатление с изтъкването на качеството си, продължи да изпълнява своето поръчение.

— *Annuncio vobis gaudium magnum*^[4] — каза той. — Известявам ви, Шарл Бургундски и граф Фландърски, че щом получи очакваното благоволение от светия Римски отец и след съответното посвещение моят господар възнамерява да изпълнява длъжността на лиежки епископ и принц, както и да упражнява правата си като граф Дьо Кроа.

При всяко замълчаване на херолда Бургундският херцог казваше само „ха!“ с тона на човек, който въпреки изненадата и гнева си иска да чуе докрай всичко, преди да се обвърже с някакъв отговор. За още по-голяма изненада на присъстващите той се въздържаше от обичайното си рязко и буйно жестикулиране, а седеше, захапал нокътя на палеца си (негова любима поза, когато е съсредоточил вниманието си) и навел очи, сякаш не искаше никой да види гнева, който би проблеснал в тях.

Пратеникът продължаваше дръзко и без смущение да предава поръчението.

— Следователно от името на лиежкия владетел и епископ, граф Дьо Кроа, аз изисквам от вас, херцог Шарл, да се откажете от всякакви домогвания и нахлувания в свободния имперски град Лиеж, в

съучастничество с покойния Луи дьо Бурбон, недостойния бивш епископ...

— Ха! — възкликна отново херцогът.

— Да върнете градските знамена, на брой тридесет и шест, които взехте насила от града... да поправите разрушенията в крепостните стени, укрепленията, които насилствено съборихте... да признаете господаря ми Гийом дьо ла Марк за принц и епископ на Лиеж, законно избран от съвета на канониците, както ще видите от този протокол.

— Свърши ли? — попита херцогът.

— Не още — отвърна пратеникът; — трябва да изискам още от ваша светлост, от името на казания благороден и достопочтен принц, епископ и граф, да оттеглите от замъка Бракмон и от другите укрепени пунктове, принадлежащи на графството Дьо Кроа, всички гарнизони, поставени там от ваша светлост, от Изабел, именуваща се графиня Дьо Кроа, или от когото и да е друго, докато имперската диета реши дали тези владения не се падат по право по-скоро на светлейшата мадам Амлин, сестра на покойния граф, отколкото на дъщеря му, по силата на *jus emphyteusis*^[5].

— Твоят господар е много учен — отвърна насмешливо херцогът.

— Обаче — продължи херолдът — благородният и достопочтен принц и граф е склонен, след като всички спорове между Бургундия и Лиеж бъдат уредени, да определи на мадам Изабел издръжка, отговаряща на титлата и.

— Много щедро и любезно — каза херцогът със същия тон.

— Кълна се в шутовския си ум — прошепна Льо Глорийо на граф Дьо Кревкьор, — че предпочитам да съм в кожата на чумава крава вместо в извезаните дрехи на тоя приятел! Нещастникът върви напред като пияница, който гледа само следващата чашка, но не вижда сметката, записвана от господаря ми зад преградката.

— Свърши ли вече? — обърна се отново херцогът към херолда.

— Още една дума — каза Червения глиган. — От името на споменатия вече мой благороден и достопочтен господар, относно неговия достоен и верен съюзник, преблагочестивия крал...

— Ха! — извика още по-рязко и изненадано херцогът; но веднага се овладя и заслуша внимателно.

— ... чиято височайша особа, както се разправя, вие, Шарл Бургундски, държите в плен, противно на дълга ви като васал на френската корона и на взаимното доверие, спазвано от християнските владетели. По тази причина гореспоменатият мой благороден и достопочтен господар чрез моите уста ви задължава да пуснете незабавно на свобода неговия височайши преблагочестив съюзник или да приемете предизвикателството, което съм натоварен да ви предам.

— Свърши ли най-последно? — запита херцогът.

— Свърших — отвърна херолдът — и очаквам отговора на ваша светлост с надежда, че той ще предотврати проливането на християнска кръв.

— Кълна се в свети Георги Бургундски... — започна херцогът. Но преди той да продължи, Луи се изправи и заговори така властно и достойно, че Шарл не можа да го прекъсне.

— Ако разрешите, любезни ми бургундски братовчедо — каза кралят, — ние смятаме, че сме в правото си да отговорим първи на този нахалник... Слушай сега, херолде, или какъвто си там! Предай на вероломния отстъпник и убиец Гийом дьо ла Марк, че кралят на Франция ще се яви скоро пред Лиеж, за да отмъсти за кощунственото убийство на покойния си любим роднина Луи дьо Бурбон; и възнамерява да обеси Дьо ла Марк заради нахалството, с което се нарича наш съюзник, осквернявайки височайшето ни име чрез устата на един негодник.

— А от мене — добави Шарл — ще му кажеш всичко, което един принц може без унижение за своето достойнство да каже на обикновен грабител и убиец... И да те няма!... Впрочем не, остани!... Никой херолд не е напускал досега бургундския двор, без да прослави щедростта ни!... Смъкнете му кожата от бой!

— Ако ваша светлост позволи да му припомним — обади се едновременно Кревкьор и Д'Емберкур, — той е херолд и се ползва с неприкосновеност.

— Защото вие, господа — отвърна херцогът, — сте такива бухали, та мислите, че плащът създава херолда! Аз виждам по извезаните гербове, че той е обикновен измамник. Нека Тоазон д'Ор пристъпи напред и го поразпита пред всички.

Въпреки вродената си безочливост и червилото, което бе сложил на лицето си, пратеникът на Арденския глиган пребледня. Тоазон д'Ор,

първи херолд и, както вече споменахме, шеф на всички херолди във владенията на Бургундския херцог, пристъпи тържествено напред, като човек, уверен в значението на своята длъжност, и запита своя предпологаем събрат в коя школа е придобил званието си.

— Аз съм възпитаник на Регенсбургската школа по хералдика — отговори Червения глиган. — И получих почетна диплома от същото учено братство.

— Не бихте могли да я получите от по-достоеен източник — отговори Тоазон д'Ор с още по-дълбок поклон — и ако смятам да се разговоря с вас по тайните на нашата наука в изпълнение заповедите на светлейшия херцог, правя го с надежда не да дам, а да получа знания.

— По-бързо! — прекъсна го нетърпеливо херцогът. — Остави настрана церемониите и му задай някой въпрос, за да разберем какво знае!

— Би било несправедливо да запitam един възпитаник на почитаната Регенсбургска школа по хералдика дали знае най-обикновените хералдически термини — каза Тоазон д'Ор. — Но без да оскърбя Червения глиган, бих могъл да го запitam дали познава по-неизвестните и тайни термини на нашата наука, с които най-учените наши събрatя изразяват, така да се каже, чрез емблеми, съставлящи самата същност на хералдиката, това, което другите изразяват на обикновен език.

— Аз разбирам всички видове гербове — отвърна дръзко Червения глиган. — Но възможно е нашите германски термини да се различават от фландърските.

— Уви, какво чувам? — отвърна Тоазон д'Ор. — Та нали нашата благородна наука, която е всъщност знамето на благородничеството и славата на доблестните воители, е една и съща не само във всички християнски страни, но се знае и признава дори от маврите и сарацините! Опишете ми, моля, какъвто герб пожелаете според небесните му знаци, с други думи, според планетите.

— Опишете си го сам, както искате — заяви Червения глиган. — Не съм дресирана маймуна, за да върша по заповед разни фокуси.

— Дайте му да ни разтълкува един герб, както знае — каза херцогът. — Ако не успее, обещавам гърбът му да стане червено-синьо-черен^[6].

— Ето — каза Бургундският херолд, като извади от джоба си някакъв пергамент — един свитък, на който по известни съображения и според скромните си знания скицирах един старинен герб. И моля моя събрат, ако е наистина от почитаемата Регенсбургска хералдическа школа, да ми го разчете със съответните термини.

Льо Глорийо, когото този спор, както изглежда, много забавляваше, се бе промъкнал съвсем близо до двамата херолди.

— Аз ще ти помогна, приятелю — каза той на Червения глиган, който гледаше безпомощно свитъка. — Това, Ваше величество, господарю и господа, е котка, която наднича от прозореца на краварник.

Тази шега разсмя всички и послужи косвено на Червения глиган, защото принуди Тоазон д'Ор, възмутен от осмиването на рисунъка му, да обясни, че това бил гербът на френския крал Хилдебер след пленяването на Бургундския крал Гандемар и представлявал рис, емблемата на пленения владетел, зад решетка; или както Тоазон д'Ор разясни с техническите термини: *на черен фон, зад червена решетка вляво, златен звяр с вдигната дясна лапа.*

— Кълна се в шапката си — каза Лео Глорийо, — че ако звярът е Бургундия — той е днес пред решетката.

— Правилно, приятелю — засмя се Луи, докато останалите присъстващи, дори самият Шарл, като че се смутиха от тази прекалено волна шега. — Дължа ти една жълтица, загдето превърна тъжното начало във весела шега, както — уверен съм — ще свърши цялата история.

— Мълчи, Лео Глорийо! — извика херцогът. — А вие, Тоазон д'Ор, сте толкова учен, та човек мъчно може да ви разбере; затова се отдръпнете... и някой да изтласка по-напред оня мошеник... Слушай, негоднико, можеш ли да различиш сребро от злато, ако ги видиш в друг вид освен в пари?

— Пощадете ме, ваша светлост!... Кажете една дума за мене, Ваше величество!

— Кажи я ти сам! — прекъсна го херцогът. — Херолд ли си или не?

— Само за тоя случай — призна разобличеният пратеник.

— Кълна се в свети Георги! — извика херцогът, поглеждайки косо Луи. — Не знаем друг крал... или благородник... освен *един-*

единствен, да е унизил дотолкова тази благородна наука, основа на кралското и дворянско достойнство! Имам предвид краля, който бе изпратил до Едуард Английски един прост слуга, предрешен като херолд^[7].

— Тази хитрост — засмя се пресилено Луи — може да бъде оправдана в един двор, гдето в момента не е имало херолди, а положението не е допускало никакво отлагане. Но при все че уловката бе сполучила пред грубия и тъп островен крал, никой, който би имал поне капка повече ум от Глигана, не би помислил да я повтори пред просветения бургундски двор.

— Който и да го е изпратил — заяви гневно херцогът, — ще си го получи в окаян вид... Хей, вие там!... Закарайте го на пазарния площад!... И удряйте, докато плащът му увисне на парцали! Уловете Червения глиган!... Дръж, дръж!... Хайде, хоп!

Щом чуха добре познатите викове, с които херцогът завърши заповедта си, четири-пет грамадни ловджийски кучета, каквито виждаме в ловните картини, рисувани съвместно от Рубенс и Шнайдерс, започнаха да ръмжат и да лаят, сякаш бяха наистина изкарали глиган от леговището му.

— Кълна се в светия кръст! — каза Луи, като се постара да попадне в тона на опасния си братовчед. — Щом това магаре си е метнало глиганова кожа, и аз бих пуснал кучетата да му я смъкнат.

— Правилно, правилно! — извика херцог Шарл, защото това хрумване съвпаднаше напълно с настроението му. — Така ще направим!... Пуснете кучетата!... Тук, Талбот! Тук, Бомон!... Ще го подгоним от вратата на замъка до източните крепостни врати.

— Надявам се, че ваша светлост ще се отнесе с мене като с дивеч — каза нещастникът колкото можеше по-спокойно — и ще ми позволи законна отбрана?

— Ти си просто гад — отговори херцогът — и нямаш никакви права според ловните закони; но въпреки това ще ти дам шестдесет ярда преднина, ако не за друго, то поне за безпримерната ти безочливост... Тръгвайте, господа! Напред!... Отиваме да видим зрелището.

Съветът бе прекъснат и всички побързаха зад двамата владетели да се забавляват с „човечното“ развлечение, предложено от крал Луи.

Червения глиган се оказа отличен бегач; окрилян от страха и подгонен от десетина разярени кучета, които тичаха по петите му, насърчавани от ловните рогове и от виковете на ловците, той летеше като стрела и ако не му пречеше херолдският плащ (най-лошото облекло за един бегач), непременно би се отървал; веднъж-дваж дори направи ловки завои, получили шумно одобрение от зрителите. Но ни един от тях, нито дори Шарл, не се забавляваше така, както кралят, който — отчасти от политически съображения, отчасти за това, че по природа обичаше да гледа човешките страдания, особено ако се проявяват откъм комичната им страна — се смееше до сълзи и дори в изблик на особен възторг се хващаше за хермелиновата мантия на херцога, сякаш искаше да се задържи за нея; а херцогът, също така възхитен, сложи ръка на рамото на краля, проявявайки пред всички своето доверие и фамилиарност, твърде различни от доскорошните им отношения.

Но бягането на мнимия херолд не можа да го спаси от зъбите на гонителите му; те го сграбчиха, повалиха го и навярно бързо биха го разкъсали, ако херцогът не бе извикал:

— Приберете кучетата! Приберете кучетата!... Разгонете ги!... Той се прояви така добре като бегач, та макар че не се защити както трябва, няма да го погубим.

Няколко служители се втурнаха да издърпат кучетата; едни бяха веднага вързани по две, а други хукнаха по улиците, като развяваха тържествено в уста парчета от пъстрия херолдски плащ, наметнат в злополучен час от нещастния пратеник.

През това време, докато херцогът беше толкова погълнат от гледката пред очите му, та не обръщаше внимание какво става зад гърба му, Оливие Лопатара се промъкна зад крал Луи и прошепна на ухото му:

— Този човек е циганинът Хайредин Мограбин... Лошо ще бъде, ако успее да поприказва с херцога.

— Да умре — отвърна по същия начин Луи. — Мъртвите не приказват.

След една минута Тристан Отшелника, комуто Оливие бе прошепнал каквото трябваше, пристъпи пред краля и херцога и започна с обичайния си груб тон:

— С позволението на Ваше величество и на ваша светлост този дивеч е мой и аз си го искам... Той е белязан с моя печат — всеки може да види на рамото му кралската лилия, отпечатана с нажежено желязо... Той е всеизвестен разбойник, убивал поданици на Негово величество, ограбвал черкви, изнасилвал девойки, стрелял елени в кралските паркове...

— Стига, стига — прекъсна го херцог Шарл. — Той принадлежи по твърде много основания на моя височайши братовчед. Какво смята да прави с него Ваше величество?

— Ако го оставите на мое разположение — каза кралят, — ще му дам поне един урок по хералдика, в която е такъв невежа... Просто ще му покажа на дело какво значи вертикално сложен кръст с окачена примка.

— При това не той ще носи кръста, а кръстът ще носи него... Нека си издържи изпита пред вашия побратим Тристан... Той е голям професор по тия тайнствени науки.

При тия думи херцогът се изсмя дрезгаво на собствената си духовитост; а когато кралят се присъедини от сърце към този смях, Шарл не можа да сдържи възхищението си и каза ласкаво:

— Ах, Луи, Луи! Как бих желал да си толкова честен владетел, колкото си весел другар! Неведнъж съм си спомнял как се веселихме едно време.

— Можеш да върнеш това време винаги когато пожелаеш — отговори кралят. — Аз ще приема всички почтени условия, които би ми поставил при моето сегашно положение, без да станеш за смях пред християнския свят; и ще се закълна да ги спазвам над свещената реликва, от която никога не се разделям, защото е късче от кръста господен.

При тия думи той извади от пазвата си малко златно ковчеже, окачено на златна верижка, целуна го набожно и продължи:

— Който се е заклевал неискрено над тази свещена реликва, е бивал наказван още преди да мине година.

— Да — потвърди херцогът. — Над същата реликва ти ми се закле във вечно приятелство, когато напускаше Бургундия; а наскоро след това изпрати онзи родоотстъпник Рюбанпре да ме убие или отвлече.

— Пак започваш, светлейши братовчеде, да припомняш старите свади — отвърна кралят. — Уверявам те, че се мамиш в случая... Освен това аз се заклек тогава не над *тази* реликва, а над друго късче от кръста господен, което ми бе подарено от турския султан; то сигурно бе изгубило част от светостта си, след като бе стояло при неверниците. А нима войната със *Съюза за обществено благо* не започна същата година? И не се ли разположи бургундската армия на лагер в Сен Дени, подкрепяна от всички големи френски васали? Не ме ли принудихте да отстъпя Нормандия на брата си?... Господи, запази ни от лъжлива клетва пред подобна светиня!

— Както и да е, братовчеде — каза херцогът, — смятам, че ти наистина получи добър урок и друг път ще удържаш думата си... Отговори ми още сега, без хитрувания и извъртания, ще изпълниш ли обещанието си да дойдеш с мене, за да накажем убиеца Ла Марк и лиежците?

— Ще тръгна срещу тях с френската войска и опълчение и с развято кралско знаме — заяви Луи.

— Не — отвърна херцогът. — Това не е нито необходимо, нито благоразумно. Присъствието на шотландската гвардия и на двеста души отбрани рицари е достатъчно да покаже, че действаш съвсем свободно. Една по-голяма армия би могла...

— Да ме направи наистина свободен; това ли искаш да кажеш, любезни братовчеде? — запита кралят. — Добре, ти ще определиш сам броя на войниците ми.

— А за да премахнем най-подчертаната причина за разногласия, ще се съгласиш графиня Изабел да се омъжи за Орлеанския херцог, нали?

— Любезни братовчеде — каза кралят, — ти изправяш отстъпчивостта ми пред прекалено изпитание. Херцогът е годеник на дъщеря ми Жана. Бъди великодушен... Остави този въпрос. Да поговорим по-добре за градовете край Сома.

— По него Ваше величество ще разговаря с моите съветници — отговори Шарл. — Аз не държа толкова да увеличи територията си, колкото да поправа някои несправедливости. Вие се намесвахте в отношенията ми с моите васали, вие разполагате сега с ръката на една бургундска поданица. Ваше величество трябва да омъжи графинята за

някого от височайшите си роднини, щом решихте да се месите в брака й... Иначе преговорите ни ще бъдат прекратени.

— Дори да заявя, че съм се съгласил доброволно на този брак — каза кралят, — никой няма да ми повярва; затова преценете сам, любезни братовчедо, докъде стига желанието ми да ви угодя, като ви кажа — съвсем неохотно, разбира се, — че ако двете страни са съгласни и се получи разрешение от папата, моето лично неодобрение не ще бъде пречка за брака, който предлагате.

— Всичко друго може да се уреди лесно от нашите министри — добави херцогът — и ние ще си останем пак братовчеди и приятели.

— Слава на бога, който държи в десницата си сърцата на владетелите — каза Луи — и всемилостиво им вдъхва миролюбие и милосърдие, за да се предотврати проливането на човешка кръв...

— Оливие! — обърна се той полугласно към любимеца си, който се навърташе постоянно около него, като дявол изкусител покрай магьосник. — Слушай... кажи на Тристан да свърши по-скоро с оня скитник циганина.

[1] Poursuivants (фр.) — вестноосци. Б.пр. ↑

[2] Виж бележка XII. ↑

[3] Руж санглие (фр.) — Червения глиган. Б.пр. ↑

[4] Annuncio vobis gaudium magnum (лат.) — съобщавам ви голяма радост. Б.пр. ↑

[5] Jus emphyteusis (лат.) — право на наследяване по сребрена линия. Б.пр. ↑

[6] Основните цветове на гербовете. Б.пр. ↑

[7] Виж бележка XII — Предрешеният херолд. ↑

ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

ЕКЗЕКУЦИЯТА

*Отиваме сега в зелената гора —
и там самичък ще си избереш дърво.*
Старинна балада

— Слава на бога, който ни е дал дарбата да се смеем и да размиваме другите, и позор на злия тъпак, който презира службата на шута! Ето една шега, при това не особено блестяща (макар че може да мине и за блестяща, щом разсмя двама владетели), успяла по-добре от хиляди държавнически съображения да предотврати една война между Франция и Бургундия.

Такова беше заключението на Льо Глорийо, когато след помирението, описано подробно в предидущата глава, бургундската стража се оттегли от Перонския замък, кралят напусна злокобната Ерберова кула и за най-голяма радост на французи и бургундци между херцог Шарл и неговия сюзерен се възстановиха поне външно предишното доверие и приятелство. Но макар че му оказваха дължимата церемониална почит, кралят чувстваше много добре прикритото недоверие на херцога, обаче се преструваше благоразумно, че не го забелязва и правеше усилие да се държи съвсем непринудено.

През това време, както става често в такива случаи, докато главните действащи лица успяха да изгладят противоречията си, един от низшите служители, замесени в интригите им, трябваше да изпита на гърба си горчивата истина на политическото правило, че когато си служат с недостойни оръдия, големците изкупват пред обществото тази своя слабост, като ги изоставят на собствената им съдба, щом не се нуждаят вече от тях.

Така стана и с Хайредин Мограбин, предаден от офицерите на херцога в ръцете на кралския шеф на полицията, който, от своя страна,

го предаде на двамата си верни помощници Троазешел и Птитандре, за да го изпратят колкото е възможно по-бързо на оня свят. Придружен от двамата артисти, единият изпълняващ *алегро*^[1], другият *пенсерозо*^[2] в тая драма, последван от малка охрана и голяма тълпа, той вървеше (ако си послужим с едно модерно сравнение, като Гарик^[3] между трагедията и комедията) към съседната гора, гдето, за да си спестят труда и церемониите по издигане на бесило, разпоредителите със съдбата му възнамеряваха да го окачат на първото подходящо дърво.

Не след много намериха дъб, който — според шеговития израз на Птитандре — беше подходящ за подобен жълъд; и като настаняха нещастния осъден да седне, заобиколен от достатъчна охрана, се заеха да подготвят последния акт на драмата. В този момент Хайредин погледна към тълпата и забеляза Куентин Дъруърд; на стрелеца се бе сторило, че самозваният херолд е неговият коварен водач, затова бе дошъл дотук да провери предположението си.

Когато палачите обявиха, че са готови, Хайредин им поиска една последна милост.

— Искай всичко, което не противоречи на длъжността ни — отговори Троазешел.

— Значи всичко, освен живота си — каза Хайредин.

— Точно така — потвърди Троазешел. — Нещо повече, щом си решил, както изглежда, да се отнесеш с уважение към нашия занаят и да умреш като мъж, без да се мръщиш... макар че заповедта ни е да бързаме, аз съм готов да ти подаря десет минути.

— Много си щедър! — отвърна Хайредин.

— А може наистина да ни смърят за това — намеси се и Птитандре. — Но малко ни е грижа... Аз съм готов и живота си дори да дам за такъв фокусник като тебе, за такъв хитър, стегнат и твърд момък, който възнамерява да се залюлее красиво, както прилича на честен човек.

— Ако имаш нужда от изповедник — започна Троазешел...

— Или от половник вино — добави шеговитият му другар...

— Или от някой псалом — каза трагикът...

— Или от весела песничка — настави комикът...

— Не ми трябва нито едно от тия неща, добри, любезни и пъргави другари — отговори циганинът. — Ще ви помоля само за

позволение да поговоря няколко минути с оня стрелец от шотландската гвардия.

Палачите се поколебаха за минута; но Троазешел си припомни, че — по общо мнение и по много признаци — Куентин Дъръурд се ползваше с благоволението на краля, затова реши да позволят разговора.

Когато се приближи по тяхна покана към осъдения престъпник, Куентин се трогна от вида му, при все че Хайредин бе заслужил частта си. Останките от великолепно херолдско облекло, разкъсано от кучетата, и синините от пръстите на двуногите, които го бяха спасили от зверовете, за да го докарат до бесилото, му придаваха и жалък, и смешен вид. По лицето му личаха още следите от грима и изкуствената брада, с която се бе преобразил, бузите и устните му бяха смъртнобледи; но блуждаещият искрящ поглед, отразяващ безстрашна смелост, и кривата усмивка върху стиснатите устни изразяваха презрение към отредената му смърт.

Обзет толкова от ужас, колкото и от състрадание, Куентин тръгна към нещастника; държането му издаваше навярно тия чувства, защото Птитандре се провикна:

— По-живо, прекрасни стрелецо... Господинът няма време да ви чака, а вие вървите така, като че стъпвате по яйца и се боите да не ги счупите.

— Трябва да говорим насаме — обади се осъденият с дрезгав глас, в който прозвуча отчаяние.

— Това надали е съвместимо с нашата длъжност, весели бегуне — каза Птитандре. — Отдавна ни е известно каква пъргава змиорка си.

— Не виждате ли, че и ръцете, и краката ми са вързани с ремъци? — възрази осъденият. — Поставете наоколо стражи, само че на такова разстояние, та да не могат да подслушват... Стрелецът е служител на вашия крал... Ще ви дам и десет гулдена...

— Ако ги употребим за панихиди, ще може да спасим душата му — обади се Троазешел.

— Ако ги употребим за вино или ракия, ще подкрепят бедното ми тяло — добави Птитандре... Дай ги насам, пакостнико.

— Дай кокала на тия псета — обърна се Хайредин към Дъръурд. — На мене ми взеха и последния петак, когато ме хванаха... Дай им парите... няма да се каеш.

Куентин преброи на палачите наградата им и те — верни на дадената дума — се отдалечиха, за да не подслушват, но не отделяха поглед от движенията на осъдения. Куентин почака някое време и тъй като циганинът не заговори сам, го запита:

— Дотук ли стигна най-послед?

— Да — отвърна Хайредин. — Не бяха нужни нито астролози, нито физиономисти, нито хироманти, за да предскажат, че ще последвам участта на своя род.

— Но ти си докара тоя ранен край с цяла низа от престъпления и измени — възрази шотландецът.

— Не, кълна се в светлия Алдебаран и всички негови сияйни братя! — отвърна циганинът. — Стигнах дотук от глупост, защото повярвах, че кръвожадната жестокост на франките може да се укроти с това, което самите те прогласяват за най-свято. И свещеническо расо би ме спасило толкова, колкото и херолдският плащ, въпреки лицемерните ви уверения за благочестие и рицарска чест.

— Един изобличен измамник няма право да иска неприкосновеността, давана на звание, което той си е присвоил с лъжа — каза Дърруърд.

— Изобличен ли? — засмя се горчиво циганинът. — Аз говорех не по-лошо от оня стар глупак, вашия херолд... Но както и да е. Нали все ще се мре някой ден? Все едно сега ли или по-късно.

— Времето минава — каза Куентин. — Ако има да ми казваш нещо, казвай го по-скоро, а след това се погрижи за душата си.

— За душата си? — изсмя се пак циганинът. — Мислиш ли, че двайсетгодишна проказа може да се излекува в един миг?... Ако имам душа, тя е минала още от десетгодишната ми възраст, а може би и поотрано, през такива пътища, че най-малко един месец ще ми е потребен да си припомня всичките си престъпления, и още един — да ги разкажа на свещеника... А дори да ми дадат това време, можеш да се обзаложиш на каквото искаш, че ще го употребя другояче.

— Не богохулствай, окаяни грешнико! Казвай каквото имаш да ми кажеш и ще те оставя на съдбата ти — извика Куентин със смесица от съжаление и ужас.

— Искам една предсмъртна милост — каза Хайредин. — Но най-напред ще си я заплаत्या; защото твоето племе, колкото и да се хвали с милосърдие, не дава нищо даром.

— Бих казал: върви по дяволите и ти, и даровете ти — заяви Куентин, — ако не беше изправен пред самия ръб на вечността... Казвай какво искаш... Но задръж отплатата си... Не ми е необходима... Стигат ми досегашните ти услуги.

— А пък аз наистина те обикнах — каза Хайредин — заради оная случка на брега на Шер; и бих ти помогнал да се ожениш за богатата жена. Ти бе сложил шарф с нейния цвят и това ме заблуди; всъщност аз смятах, че оная Амлин с многото пари ти подхождаше повече от другата патка със старото гнездо в Бракмон, което Шарл е заграбил и надали вече ще пусне.

— Не приказвай празни приказки, нещастнико — прекъсна го Куентин. — Ония господа започват да губят търпение.

— Дай им още десет гулдена за нови десет минути — каза осъденият; като повечето хора в неговото положение, и той желаше да отдалечи съдбоносния миг. — Повтарям ти, че няма да се каеш.

— Но използвай добре тия платени минути — отвърна Дърюърд, докато тръгваше да склучи нова сделка с хората на Тристан.

След това Хайредин продължи:

— Да, уверявам те, че ти мислех доброто; Амлин беше удобна и подходяща съпруга. Та тя се примири дори с Арденския глиган, при все че ухажването му беше малко грубовато. И господарува сега в неговата кочина така, сякаш е била отхранена само с буков и дъбов жълъд.

— Престани с тия груби и неуместни шеги — смъмри го Куентин. — Иначе, повтарям, ще те изоставя на съдбата ти.

— Имаш право — отвърна Хайредин след минутно мълчание. — Човек трябва да изтърпи това, което не може да избегне!... Добре, ще ти кажа тогава, че дойдох в това проклето предрешване с надежда да получа голяма награда от Ла Марк и още по-голяма от крал Луи; защото трябваше не само да изложа пред Шарл условията на моя господар, които може би си чул, но и да предам една важна тайна на краля.

— Изложил си се на страшна опасност — каза Дърюърд.

— Която ми бе съответно заплатена и се оказа наистина страшна — отвърна циганинът. — Дъо ла Марк се опита преди това да се свърже с Луи чрез Мартон; но тя е успяла да говори, както изглежда, само с астролога, комуто разказала всички случки от пътуването, както

и събитията в Шонвалд; и известията ѝ са могли да стигнат до ушите на Луи най-много във вид на предсказание. Слушай сега моята тайна, която е по-важна от всички приказки на Мартон. Гийом дьо ла Марк е събрал многобройна, силна войска в Лиеж и непрекъснато я увеличава с парите на стария поп. Но не възнамерява да започне битка с бургундските рицари, а още по-малко да бъде обсаден в този град с полуразрушени крепостни стени. И ето какво ще направи. Ще остави буйния Шарл да разположи войските си пред Лиеж, без да му окаже съпротива; а през нощта ще излезе от града и ще се нахвърли върху него с цялата си армия. Мнозина от хората му ще бъдат във френски униформи и ще викат: „Франция! Свети Луи! Дени Монжсо!“, за да изглежда, че в града има голям френски помощен отряд. Това ще предизвика, разбира се, смут сред бургундците и ако крал Луи със своята охрана, придворни и придружаващи го войници подкрепи усилията му, Арденския глиган не се съмнява в поражението на цялата бургундска войска... Това е тайната, която ти подарявам. Напред! Можеш и да осуетиш начинанието... Продай сведението на крал Луи или на херцог Шарл — все ми е едно на кого... Спаси или погуби когото искаш; аз съжалявам само за едно: че не мога да подпаля едно буре с барут, за да погубя всички.

— Тайната ти е наистина много важна — призна Куентин, разбрал веднага колко лесно може да пламне националното съперничество в лагер, съставен от французи и бургундци.

— Да. Важна е — отвърна Хайредин. — И щом я научи, ти си готов да избягаш, без да ми дадеш предсмъртната милост, която предплатих.

— Кажки какво искаш — каза Куентин — и ще го получиш, ако е във властта ми да ти го дам.

— Не е голяма работа... отнася се просто до коня ми, до горкия Клипър, единственото живо същество, което ще жали за мене... Точно на една миля южно оттук ще го намериш да пасе покрай изоставена въглищарска колиба; подсвирни му ей така (той подсвирна някакъв особен сигнал), повикай го по име и той ще дойде сам; ето ти юздата му — скрил я бях под дрехата си... Добре, че кучетата не я надушиха, защото той не търпи друга юзда. Вземи го и се грижи за него... Няма да кажа в памет на господаря му... а поне за това, че оставих в твои ръце съдбата на една голяма война. Той няма да те изостави никога в

нужда... При всякакви обстоятелства, в добро и зло, в топъл обор или под зимно небе, Клипър е един и същ. Да бях успял да се измъкна от вратите на Перон и да стигна до него, нямаше да съм в това положение... Ще се грижиш ли за него?

— Заклевам ти се, че ще се грижа! — обеща Куентин, трогнат от този изблик на нежност в една закоравяла душа.

— Сбогом тогава! — каза осъденият. — Впрочем не, почакай... почакай... Не искам да умра като простак, забравил да изпълни поръчението на една дама... Ето ти едно писъмце от светлейшата и глупейша съпруга на Арденския глиган до чернооката ѝ племенница... По очите ти разбирам, че съм попаднал на надежден куриер... И още една дума... Забравих да ти кажа, че в седлото ми ще намериш цяла кесия жълтици, които ще заплатя сега с живота си. Вземи ги, те ще ти възстановят стократно гулдените, които даде на ония кръвожадни роби... Оставям те за свой наследник.

— Ще ги употребя за добри дела и панихиди за успокоение на душата ти — каза Куентин.

— Не повтаряй тази дума! — възмути се Хайредин, като го погледна с ужасно изражение. — Няма... не може... не трябва да съществува душа!... Попска измислица е тя!

— Нещастни... пренещастни човече! Размисли по-добре... Позволи ми да изтичам за свещеник... Ония там ще почакаат още малко... Ще им платя за това — настоя Куентин... Какво можеш да очакваш, като умираш с подобни мисли, без да се покаеш?

— Да се слея с природата — отвърна упоритият безбожник, като притисна до гърдите си своите вързани ръце. — Надявам се, вярвам и очаквам, че тайнствената човешка форма ще се върне към общите съставки на природата, за да образува нови форми, които заместват всекидневно разрушаваните и се връщат пак в различен вид... Водните капки отиват в реките и дъжда; пръстта ще се върне към майката земя, въздушните частици ще бъдат отнесени от ветреца, пламът ми ще се влее в блясъка на Алдебаран и неговите събрата... С тази вяра съм живял, с нея ще умра!... А сега сбогом!... Остави ме на мира!... Изрекох последните слова, които смъртен ще чуе от мене!

Дълбоко развълнуван за следсмъртната му съдба, Куентин Дъруърд разбра, че няма никаква надежда да го убеди в нейния ужас. На сбогуване осъденият му отговори само с кратко намусено кимване,

както човек, унесен в размишления, се сбогува с тези, които го отвличат от тях. Куентин тръгна към гората и лесно намери мястото, гдето пасеше Клипър. Животното се приближи при изсвирването; но отначало не позволяваше на непознатия да го улови, а само пръхтеше и отскачаше при всеки опит на Куентин да го погали. Най-последно, било защото шотландецът знаеше как да се държи с коне, било защото беше вече запознат с някои особени навици на Клипър, от които се бе възхищавал неведнъж, докато пътуваха с Хайредин, той успя все пак да влезе във владение на предсмъртния подарък от циганина. А много време преди той да се завърне в Перон, циганинът бе пристигнал вече там, гдето самомнителната му вяра трябваше да бъде поставена на изпитание, ужасно за човек, който не бе се разкажал за миналото, нито се страхуваше от бъдещето.

[1] Алегро (муз. термин, ит.) — живо, весело. Б.пр. ↑

[2] Пенсерозо (муз. термин, ит.) — замислено, тъжно. Б.пр. ↑

[3] Гарик (Дейвид) — прочут английски актьор (1717–1779).

Б.пр. ↑

ТРИДЕСЕТ И ПЕТА ГЛАВА НАГРАДА ЗА ДОБЛЕСТ

*Чест е за красавицата
да я спечели най-добрият меч.
Палатинският граф*

Когато Куентин пристигна в Перон, там заседаваше съвет, чийто изход го засягаше много по-дълбоко, отколкото би могъл да допусне; съветът се състоеше наистина от такива знатни лица, с които той не можеше да има нищо общо; но въпреки това решението им щеше да окаже неочаквано влияние върху неговата съдба.

След случката с пратеника на Дьо ла Марк крал Луи не пропусна ни една възможност да затвърди възстановеното добро разположение на херцога и се съвещаваше сега с него или по-точно изслушваше желанието му за броя и вида на войските, с които ще участва в общия им поход срещу Лиеж. Той разбираше ясно, че Шарл предпочита един малък отряд от знатни французи, които биха приличали по-скоро на зложници, отколкото на съюзници; но си припомни съвета на Кревкьор и се съгласяваше с готовност на всяко предложение от страна на Шарл, сякаш то съвпаднаше напълно със собствените му намерения.

Кралят не пропусна все пак случая да се възнагради за своята отстъпчивост, като прехвърли отмъстителността си върху Ла Балю, чиито съвети го бяха подмамили да се довери така безусловно на Бургундския херцог. Тристан, натоварен да отнесе заповедите за придвижване на френския отряд, получи и поръчението да отведе кардинала в замъка Лош и да го затвори в една от железните клетки, които — както се разправяше — били негово собствено изобретение.

— Нека опита сам изкуството си — каза кралят. — Той е служител на светата църква... и не можем да пролеем кръвта му. Но, Пасха Господня! През следващите десет години той ще има епархия с

такива недостъпни граници, които ще го възмездят за малкото ѝ пространство!... И погрижи се войските да дойдат веднага.

Възможно е Луи да се е надявал, че с тази отстъпчивост ще отклони по-неприятното условие, което херцогът поставяше за помирението им. Но ако наистина е мислел така, той се е заблуждавал жестоко за нрава на своя братовчед. Защото надали е имало на този свят по-упорит човек от Шарл Бургундски, особено когато биха му поискали да отмени решение, което е взел поради ненавист, мъст или предполагаема обида.

Щом изпратиха нарочните гончии, за да свикат избраните помощни войски, херцогът покани Луи да даде публично съгласието си за брака между Орлеанския херцог и Изабел дьо Кроа. Кралят се съгласи с дълбока въздишка и на това искане, като направи само леката уговорка, че ще трябва да се съобразят с желанието и на самия Орлеански херцог.

— Не пропуснахме да сторим това — отвърна Шарл Бургундски. — Кревкьор вече поговори с херцога и колкото и да изглежда странно, Негово височество бил толкова равнодушен към честта да получи ръката на една кралска дъщеря, че сметнал предложението да се ожени за графиня Дьо Кроа като най-голямо бащинско благоволение от ваша страна.

— Той е един невъзпитан неблагодарник — каза Луи. — Но всичко ще стане така, както желаете вие, драги братовчедо; стига да го постигнете със съгласието и на двете страни.

— Не се тревожете за това! — заяви херцогът.

Само няколко минути след този разговор Орлеанският херцог и графиня Дьо Кроа, придружавана, както и по-рано, от графиня Дьо Кревкьор и игуменката на урсулинките, се явиха пред двамата владетели, за да чуят от устата на Шарл Бургундски (без никакво възражение от страна на Луи, който присъстваше мълчалив и сърдит на това свое унижение), че двамата владетели са решили да затвърдят чрез женитбата им вечния съюз, който трябва да съществува занапред между Франция и Бургундия.

Орлеанският херцог успя с голяма мъка да потисне радостта, която изпита при това предложение, защото би било неудобно да я прояви в присъствието на краля; и само обичайното страхопочитание

към Луи му помогна да сдържи възхищението си и да отговори просто, че „дългът му повелява да предостави избора на своя владетел“.

— Любезни Орлеански братовчедо — каза важно и намусено Луи, — щом трябва да говоря по такъв неприятен въпрос, излишно е да ви припомням, че преценката ми за вашите достойнства ме накара да ви избира за съпруг на собствената си дъщеря. Но щом моят бургундски братовчед смята, че като уреди другояче бъдещето ви ще има най-сигурен залог за приятелството между своята и моята държава, аз държа толкова много и на едната, и на другата, та не мога да не им пожертвам собствените си надежди и желания.

Орлеанският херцог коленичи и целуна — за пръв път искрено и с благодарност — ръката, която кралят му подаде, като отвърна глава. Всъщност и той, както всички присъстващи, видя в неохотно даденото съгласие на този свършен лицемер, който дори не се опита да скрие неудоволствието си, само един държавнически жест на крал, приел да се откаже от своя любим план и да жертва бащинските си чувства само по политическа необходимост и в интерес на своята държава. И Шарл дори се почувства затрогнат, а сърцето на Орлеанския херцог се сви от угризение за неволната радост от развалянето на годежа с принцеса Жана. Ако знаеше колко жестокото проклинаше кралят и как мислеше да му отмъсти, сигурно не би се чувствал толкова виновен.

След това Шарл се обърна към младата графиня, на която съобщи грубо и рязко решението да я омъжи като факт, който не допуска отлагане или колебание; и добави, че това е прекалено благосклонна награда за неотдавнашното ѝ непокорство.

— Ваше височество — каза Изабел, като събра цялата си смелост, — аз съблюдавам заповедите на ваша светлост и им се подчинявам... Но...

— Стига, стига — прекъсна я херцогът. — Останалото ще уредим ние... Ваше величество — продължи той към краля — участва тази сутрин в лов на глиган; какво ще кажете, ако излезем следобед на лов за вълци?

Младата графиня видя, че трябва веднага да вземе решение.

— Ваше височество не ме разбра — започна тя плахо, но все пак достатъчно високо и твърдо, за да привлече вниманието на херцога, който иначе непременно би отказал да я изслуша, като знаеше какво има да чуе — Моето покорство се отнася само до онези земи и

владения, които прадедите на ваша светлост са дали на моите и които аз връщам на бургундския дом, ако моят сюзерен смята, че непокорството ми в случая отнема правото ми да ги притежавам.

— Ах, свети Георги! — извика херцогът и тупна гневно с крак. — Знае ли тази глупачка пред кого се намира... и на кого говори?

— Господарю — отвърна Изабел, без да се смути, — аз се намирам пред моя сюзерен и при това, убедена съм, пред моя справедлив сюзерен. Ако ме лишите от моите имения, ще си вземете обратно всичко, което вашите прадеди щедро са ни подарили, и ще скъсате единствените връзки между нас. Не вие сте създали нещастното ми изстрадало тяло, а още по-малко душата, която му дава живот... Тях аз съм решена да подаря на бога в манастира на урсулинките, под ръководството на светата майка игуменка.

Мъчно можем да опишем смайването и яростта на херцога, освен ако я сравним с изненадата на сокол, пред който гълъб би размахал заплашително криле.

— А ще ви приеме ли светата майка без издръжка? — запита презрително той.

— Ако тя ощети с това своя манастир — каза мадам Изабел, — аз съм убедена, че между благородните приятели на нашия род ще се намерят хора, готови да помогнат на осиротялата му представителка.

— Всичко това е лъжа! — извика херцогът. — Жалък предлог да се прикрие някаква тайна и недостойна любов... Тя ще бъде ваша, Орлеан, дори ако се наложи да я завлека лично до олтара.

Графиня Дьо Кревкьор, винаги смела, уверена в заслугите на съпруга си и в благосклонността на херцога към него, не можа да се сдържи.

— Господарю — каза тя, — вашият гняв ви увлича да говорите така, както не ви подобава... Никой не може да разполага с ръката на една благородница против волята ѝ.

— Както не подобава на християнски принц — добави игуменката — да се противопостави на една благочестива душа, разбита от мъките и преследванията на този грешен свят, да стане Христова невеста.

— Освен това — обади се Дюноа — и моят Орлеански братовчед не може да приеме, като честен човек, едно предложение, срещу което дамата така явно се противопоставя.

— Ако ми се даде време — започна лекомисленият Орлеански херцог, явно омагьосан от красотата на Изабел — да се представя пред графинята в по-благоприятна светлина...

— Господарю — прекъсна го Изабел, чиято твърдост се засилваше сега от насърчението на всички присъстващи, — това е безполезно... Аз съм твърдо решила да отклоня този брак, макар че той е за мене чест, каквато не заслужавам.

— А пък аз не мога да чакам, докато ви хрумне някой нов каприз... — каза Бургундският херцог. — Ваше величество, тази дама ще разбере веднага, че няма друг изход, освен да се подчини.

— Но не и в моя полза, ваша светлост — отговори принцът, разбрал, че ако се възползва от упорството на херцога, само ще се унизи пред всички. — За един френски принц е достатъчен дори един публичен отказ. Той не може да настоява повече.

Херцогът стрелна яростно с поглед най-напред Орлеанския херцог, след това краля; и като съзря в изражението на Луи тайно тържество — въпреки усилието му да го прикрие, — още повече се ядоса.

— Пиши — обърна се той към секретаря си — заповедта за конфискация и затвор срещу тази непокорна и нахална жена! Ще отиде в Цухтхауз, в изправителния дом, при ония, които ѝ съперничат по безсрамие!

Всички в залата зашумяха.

— Ваша светлост — започна граф Дьо Кревкьор, изразявайки общото чувство — трябва по-добре да обмисли този въпрос. Ние, вашите верни васали, не можем да допуснем подобно опозоряване на бургундското благородничество и рицарство. Ако графинята е виновна, нека бъде наказана... но така, както подобава на нейния ранг, както и на нас, свързани кръвно или по сватовство с нейния род.

Херцогът замълча за миг и загледа съветника си право в лицето, както бик, принуден от говедаря да се отклони от пътя, който си е избрал, размисля дали да се подчини или да се нахвърли на водача си и да го преметне във въздуха. Обаче благоразумието надделя над яростта му... Той видя, че Кревкьор изразява общото мнение... Уплаши се да не би Луи да се възползва от недоволството сред васалите му, а навярно — тъй като беше по-скоро груб и буен, отколкото зъл — и се засрами от собственото си позорно предложение.

— Имаш право, Кревкьор — каза той. — Изказването ми беше прибързано. Ще ѝ отредим участ според рицарските правила. Бягството ѝ в Лиеж даде повод за убийството на епископа. Който отмъсти най-храбро за това злодеяние и ни донесе главата на Арденския глиган, ще има право да поиска от нас ръката ѝ; ако тя я откаже и на него, ще можем поне да го наградим с владенията ѝ, като предоставим на неговото великодушие да ѝ отпусне каквото желае за издръжка в манастира.

— Не! — възрази графинята. — Припомнете си, че аз съм дъщеря на граф Рейнолд... стария, храбър и верен служител на вашия баща. Нима ще ме дадете в награда на най-добрия главорез?

— Вашата прабаба — отвърна херцогът — е била завоювана на турнир... а за вас ще се бият в истинска битка. И от уважение към паметта на граф Рейнолд победителят трябва да бъде благородник от безукорен род, с неопетнено име. Но дори да е най-бедният воин, изтеглил някога меч, ще има право да поиска ръката ви. Кълна се в свети Георги, в херцогската си корона и в ордена, който нося!... Е-е, господа — добави той, като се обърна към присъстващите благородници, — това е, струва ми се, в съгласие с рицарските закони?

Възраженията на Изабел потънаха в общото радостно одобрение, сред което се чу гласът на стария лорд Крофорд, който съжеляваше, че годините не му позволяват да се състезава за такава прекрасна награда. Херцогът бе възнаграден с всеобщи ръкопляскания и гневът му постепенно стихна като придошла река, която се прибира в естественото си русло.

— А ние, на които съдбата е дала вече съпруги — каза Кревкьор, — само отстрана ли ще наблюдаваме славното състезание? Това не съответства на моята чест, защото и аз съм дал обет да си разчистя сметките с оня зъбат звяр Дьо ла Марк.

— Тогава смело напред, Кревкьор! — извика херцогът. — Спечели я и щом не можеш да я вземеш сам, подари я на когото искаш... На племенника си граф Стефен например.

— Grand merci^[1], господарю — каза Кревкьор. — Ще се постарая да се отлича в битката; и ако съдбата ми се усмихне, Стефен ще има да се състезава по красноречие с майката игуменка.

— Надявам се, че френските рицари не се изключват от това почтено състезание? — попита Дюноа.

— Пазил ме Бог от такова нещо, храбри Дюноа — отговори херцогът. — Ако не за друго, то поне за да видя как ще се проявите. Но — добави той — при все че нямам нищо против мадам Изабел да се омъжи за французин, граф Дьо Кроа трябва да стане бургундски поданик.

— Стига, стига! — каза Дюноа. — Лявата страна на моя герб няма да се украси с короната на Дьо Кроа... Аз съм и ще си умра французин. Но при все че не ще получа земите ѝ, пак ще се сражавам за прекрасната дама.

Балафре не смееше да се обади в такова събрание, само си промърмори полугласно:

— Е-е, Сондърс Супълджо, докажи, че си бил прав!... Ти предричаше, че родът ни ще преуспее чрез женитба, а никога не си имал по-добър случай да удържиш думата си.

— Само за мене никой не помисли, макар да съм сигурен, че ще ви отнема наградата — намеси се Льо Глорийо.

— Имаш право, мъдри приятелю — каза Луи. — Щом става дума за жена, най-големият глупак има най-много изгледи за успех.

Докато владетелите и благородниците се шегуваха така за съдбата и, игуменката и графиня Дьо Кревкьор се стараеха напразно да утешат Изабел, която бе напуснала с тях заседателната зала. Игуменката я уверяваше, че светата Дева не ще допусне да се осуети изпълнението на искрен обет, даден на света Урсула; а графиня Дьо Кревкьор ѝ нашепваше по-земната утеха, че никой истински рицар, победил в предложеното начинание, не ще се възползва против волята ѝ от обещанието на херцога; освен това щастливият победител може да бъде и човек, който ще заслужава нейното благоволение и ще я примири с решението на херцога. И любовта, като отчаянието, се лови за сламка; колкото слаба и смътна да беше надеждата, подсказана с този намек, графиня Изабел вече не плачеше така горчиво, след като поразмисли по него.^[2]

[1] Grand merci (фр.) — много благодаря. Б.пр. ↑

[2] В четиринадесетия век бракът на една наследница не е зависел толкова често от изхода на битката за нея, както е ставало по-рано, при по-строгото спазване на рицарските закони. Но при дадените

обстоятелства и при нрава на един самовластен владетел като херцог Шарл, е съвсем правдоподобно да е станало точно така. ↑

ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА ГЛАВА НАПАДЕНИЕТО

*Нещастникът, осъден тук живота да
остави,
надежда храни в сетен час дори
и моли болката, която още го отравя,
в сърцето му по-буйно да я разгори.*

*Надеждата, напомняща свещица
треперлива,
ще осветява пътя в гибелния мрак
и колкото по-плътен той ще се разлива,
по-ярък ще е бледният ѝ зрак.
Оливър Голдсмит^[1]*

Минаха няколко дни, докато Луи получи, с усмивка на задоволена отмъстителност, съобщението, че неговият любимец и съветник кардинал Дьо ла Балю се измъчва в желязната клетка, гдето можеше да намери малко почивка, само ако се превие надве и гдето — нека споменем мимоходом — го оставиха без пощада почти дванадесет години. Пристигнаха и помощните войски, които Шарл бе поискал от краля; и Луи се успокои, защото те бяха достатъчно на брой, за да го защитят от насилие, макар че не биха могли да се борят със силната бургундска армия. Той виждаше освен това, че след като си възвърне напълно свободата, ще може да възобнови в подходящ момент любимия си план да омъжи дъщеря си за Орлеанския херцог; и макар да страдаше от унижението, че трябва да воюва заедно с най-благородните си пълководци под знамената на своя васал, и то срещу

едно население, което бе подмамил към бунт, не допусна това чувство да го смуги; защото беше уверен, че бъдещето ще поправи всичко.

— Случаят — каза той на верния Оливие — може наистина да спечели една точка, но само с търпение и мъдрост се печели играта.

С такова настроение в един прекрасен ден от края на лятото кралят яхна коня си; и съвсем равнодушен към факта, че изглежда повече като участник в шествието на победител, отколкото като независим владетел, заобиколен от своите гвардейци и рицари, крал Луи излезе през готическите врати на Перонския замък, за да се присъедини към бургундската армия, която тръгваше в същото време срещу Лиеж.

Повечето знатни дами, които се намираха в Перон, се явиха в разкошно облекло зад парапетите на крепостната стена, за да погледат великолепното шествие на бойците, тръгващи в поход. Графиня Дьо Кревкьор бе завела там и графиня Изабел. Младата графиня бе дошла без желание; но Шарл бе настоял тази, която ще поднесе палмата на победителя в турнира, да се яви пред участниците в борбата.

Когато те започнаха да се изнизват под сводестия изход, зрителките видяха много знаменца и щитове, украсени с нови емблеми, доказващи решението на носителя да се сражава за една толкова прекрасна награда. Един бе изрисувал боен кон, устремен към целта... друг — литнала стрела... трети — рицар с окървавено сърце, доказващо любовта му... четвърти — череп с лавров венец, израз на решението му да победи или да умре. Имаше и още много други, някои така изкусно преплетени и неясни, че можеха да объркат и най-остро умния тълкувател. Излишно е да добавим, че всеки рицар се стараяше да се държи колкото може по-елегантно на седлото и принуждаваше коня си да танцува пред погледа на красивата редица дами и демоазели, които насърчаваха храбреците с усмивка и размахваха кърпички или воали. Стрелковата гвардия, подбрана главно от цвета на шотландското благородничество, спечели всеобщ възторг със своята войнственост и великолепна екипировка.

А един от тези чужденци си позволи да покаже пред всички, че се познава с мадам Изабел — нещо, което не бе дръзнал да стори и най-знатният френски благородник. Беше Куентин Дърюърд; минавайки пред дамите, той поднесе на графиня Дьо Кроа писмото от леля й, което бе забол на върха на копиеото си.

— Кълна се в честта си — каза граф Дьо Кревкьор, — това е вече прекалено нахалство от страна на един жалък авантюрист!

— Не го наричайте така, Кревкьор — намеси се Дюноа. — Аз мога с пълно основание да заявя, че познавам храбростта и почтеността му... и по отношение на тази дама.

— Вдигате много шум за нищо — каза Изабел, като се изчерви от смущение, а донегде и от яд. — Това е писмо от нещастната ми леля... Изглежда весело, макар че положението ѝ трябва да е ужасно.

— Да чуем тогава какво казва съпругата на Глигана! — обади се Кревкьор.

Графиня Изабел прочете писмото, в което леля ѝ изглеждаше явно решена да представи в най-добра светлина своята злополука и да се утеши за прибързания брак, сключен без подобаваща тържественост с това, че се е омъжила за един от най-храбрите мъже на своето време, който току-що бе спечелил с храбростта си княжеска титла и владения. Тя молеше племенницата си да не преценява нейния Гийом (както вече го наричаше) по чужди приказки, а да почака, докато се запознае лично с него. И той имал, разбира се, своите недостатъци, но те били присъщи на такива мъже, каквито тя винаги почитала. Гийом обичал да си пийне, но такъв бил и прадыдо ѝ граф Готфрид; бил малко буен и жесток, но такъв бил и покойният ѝ брат Рейнолд, Бог да го прости; говорел рязко и грубо, но такива били повечето немци; малко упорит и властен, но кой мъж не обича да заповядва? И така нататък в същия тон, докато се стигнеше до заключението, че се надявала Изабел да успее с помощта на приносителя да избяга от бургундския тиран и да отиде при своята любеща леля в Лиеж, гдето възможните разногласия по въпроса за правата им при наследяването на графството Дьо Кроа биха могли да се уредят чрез женитбата на Изабел с граф Еберсон — който бил наистина по-млад от нея, но това несъответствие (мадам Амлин можела да потвърди по личен опит) не било толкова мъчно поносимо, както би предположила Изабел^[2] Тук графиня Изабел прекъсна четенето, защото майката игуменка забеляза със стиснати устни, че е чела вече предостатъчно за тези земни суети, а Кревкьор се провикна:

— „Махай се, лъжлива вещице!“^[3] Всички тия хитрости вонят на граниво, като препечено сирене в капан за мишки... Дваж проклета да е тази мишеловка!

Графиня Дьо Кревкьор смъмри съпруга си за това избухване.

— Дьо ла Марк може да е заблудил мадам Амлин с любезното си държане — добави тя.

— Той да се държи любезно! — възмути се графът. — Не мога да го обвиня в подобно лицемерие. От него можете да очаквате любезност колкото от истински глиган... Все едно да се опита човек да позлати ръждясала халка на бесило. Не... Колкото и да е глупава тя, все пак не е такава гъска, та да се влюби в лисицата, която я е пипнала и отвлякла в леговището си. Но вие, жените, сте всичките еднакви... Обичате хубавите приказки... И предполагам, че моята прекрасна братовчедка вече копнее да отиде при леля си в рая на глупачката, за да се омъжи за Глиганчето.

— Не само не съм способна на такава глупост — каза Изабел, — но още повече желая да отмъстят на убийците на добрия епископ и да освободят леля ми от лапите на този негодник.

— Сега вече слушам глас на истинска Дьо Кроа! — извика графът. И с това се прекрати разговорът за писмото.

Трябва да споменем, че когато прочете на приятелите си писмото от своята леля, Изабел не намери за необходимо да им съобщи и един послепис, гдето графиня Амлин разказваше по женски на племенницата си своето времепрекарване и я осведомяваше, че прекъснала везбата на плаща, който шиела за съпруга си със съединените гербове на Дьо Кроа и Дьо ла Марк, поставени един над друг, защото нейният Гийом решил по политически съображения при предстоящия поход да даде бронята и щита си другиму, а сам да вземе орлеанския герб с корона вляво — с други думи герба на Дюноа. Към писмото имаше и късче хартия с няколко думи, писани от друга ръка, които графинята също не намери за потребно да спомене, защото те гласяха само: „Ако тръбата на славата не възвести за мене, знайте, че съм загинал, но не без чест“.

Една мисъл, която Изабел прогонваше доскоро като съвсем невероятна, проблесна сега двойно по-ясно в нейното съзнание. Тъй като женският ум нарядко не сполучва да измисли нещо, тъкмо преди войските да потеглят окончателно, графинята намери начин да предаде на Куентин Дърюърд писъмцето на мадам Амлин, с три кръстчета срещу послеписа и със следната бележка: „Който не се уплаши от

орлеанския герб, украсявал гърдите на храбрия собственик, не ще се уплаши от него, когато го види на гърдите на един тиран и убиец“.

Младият шотландец целуна и притисна безброй пъти до сърцето си тези насърчителни думи, които му сочеха пътя към славата и любовта и му съобщаваха никому неизвестна тайна, за да открие оня, чиято смърт щеше да осъществи надеждите му; и реши благоразумно да не сподели с никого тази съдбоносна тайна.

Но сметна за необходимо да постъпи другояче със съобщението, получено от Хайредин за предполагаемото нападение на Дьо ла Марк; защото, ако не бъде осуетено, то можеше да доведе до гибелта на обсадителите — толкова трудно беше при разпиляното воюване в оная епоха една войска да се съвземе след неочаквано нощно нападение. След като размисли, той взе още едно решение — да предаде съобщението непременно лично и едновременно на двамата владетели; може би защото допускаше, че ако довери един така добре замислен и надежден план само на Луи, би могъл да въведе в изкушение колебливата честност на тоя крал и да го подтикне по-скоро да подкрепи, отколкото да отблъсне подготвяното нападение. Затова реши да издебне удобен случай, за да разкрие тайната, когато Шарл и Луи са заедно; а това надали щеше да стане скоро, защото те не изпитваха особено удоволствие да бъдат заедно поради сдържаността, която бяха принудени да спазват.

През това време войските продължаваха своя походи съюзниците навлязоха в лиежката област. Тук бургундските войници, или поне оная част от тях, съставена от шайките, наричани кожодери, побърза — под предлог, че отмъщава за убийството на епископа — да докаже с държането си към жителите, че напълно заслужава своето почетно прозвище. Но това поведение беше много вредно за делото на Шарл, защото възмутените жители, които иначе сигурно биха се държали настрана от борбата, грабнаха оръжие, за да се отбраняват, започнаха да пречат на придвижващите се войски, да пресичат пътя на отделни отряди и отстъпвайки пред главните сили, да нахълтват в самия град, гдето увеличиха броя и твърдостта на бойците, решени да го защищават. Докато френските отряди, по-малобройни, но съставени от най-отбрани войници, не се отделяха — според заповедта на краля — от своите знамена и спазваха най-строга дисциплина; тази рязка разлика засили подозренията на Шарл, който ясно виждаше, че

войските на Луи се държат по-скоро като приятели на лиежците, отколкото като съюзници на Бургундия.

Най-после, без да срещне особена съпротива, войската стигна до богатата равнина на Мьоза, пред големия, гъсто населен Лиеж. Съюзниците видяха напълно разрушения Шонвалд и научиха, че Гийом дьо ла Марк, който не разбираше нищо друго, но знаеше как се воюва, бе оттеглил цялата си армия в града, решен да отбегне сблъскване с френските и бургундски рицари на открита равнина. И нападателите се убедиха скоро колко е опасно да се обсади един дори неукрепен град, ако жителите му са решени на отчаяна съпротива.

Заклучавайки от големите пробиви и разрушения в крепостните стени, че могат много лесно да нахълтат в Лиеж, част от войските на бургундския авангард навлязоха в едно предградие с викове:

— Бургундия!... Бургундия... Убивайте!... Всичко е за нас!... Спомнете си Луи дьо Бурбон!

Но докато бургундците вървяха без ред из тесните улици и се пръснаха да грабят, откъм града се втурна ненадейно голям отряд лиежци, които ги нападнаха яростно и избиха доста голям брой. Дьо ла Марк дори използва пробивите в крепостните стени, които позволяваха на защитниците да излизат от различни пунктове и като навлизат в предградието от различни места да се нахвърлят едновременно във фронт, във фланг и в тил на нападателите, които просто не смогнаха да се защитят, зашеметени от яростната, неочаквана и многостранна съпротива. А настъпващият мрак допринесе още повече за объркването им.

Когато тази вест бе съобщена на херцог Шарл, той побесня от гняв, който не бе укротен от предложението на крал Луи да изпратят в предградието френски бойци, за да помогнат за изтеглянето на бургундския авангард. Херцогът отхвърли рязко това предложение и щеше да тръгне сам начело на своите гвардейци в помощ на непредпазливия отряд; но Д'Емберкур и Кревкьор го помолиха да остави тази задача на тях; и като пристигнаха на полесражението от две различни посоки в много по-добър ред и съответно уговорено взаимодействие, двамата именити пълководци успяха да отблъснат лиежците и да освободят авангарда, който бе загубил около осемстотин души извън пленниците, в това число и стотина рицари. Пленниците не бяха много, тъй като Д'Емберкур успя да освободи

повечето. След това той зае оспорваното предградие и постави силни караули срещу града, от който го отделяше незастроена площ от петшестстотин ярда, оставена за отбрана. Между предградието и самия град нямаше ров, защото почвата беше камениста. Срещу предградието имаше крепостна врата, отгдето можеше да се очаква нападение, пък и в самите крепостни стени имаше на две-три места пробиви, направени по заповед на херцог Шарл след битката при Сен Трон и затворени сега набързо с дървени барикади. Д'Емберкур насочи срещу тази врата две кульоврини^[4], а други две постави срещу главния пробив, за да отблъсне възможни опити за излизане на противника, после се върна при бургундската армия, която беше в пълно безредие.

Всъщност главното ядро и ариергардът от многобройната войска на херцога продължаваше да напредва, а разбитият и отблъснат авангард бе започнал да се отдръпва назад; по този начин двете армии се сблъскаха и сред редовете им настъпи страшно объркване. Принудителното отсъствие на Д'Емберкур, който изпълняваше длъжността главен квартирмайстер, увеличаваше още повече безредието; като допълнение на всички беди бе настъпила и непрогледна нощ: валеше силен дъжд, освен това място, гдето съюзната армия трябваше да се разположи на лагер, беше кално и пресечно с много канали. Мъчно можем да си представим смущението, настанало сред бургундската войска, в която началниците не знаеха где са войниците им, а войниците напразно търсеха знамената и началниците си. Всеки, от най-висшия до най-низшия чин, търсеше подслон както и където можеше да го намери; изморените и ранените напразно зовяха за подслон и помощ; а тези, които не знаеха още за поражението, бързаха да грабят из къщите.

Когато се върна, Д'Емберкур се озова пред невероятно мъчна задача, утежнена още повече от укорите на господаря му, който не признаваше, че току-що изпълнената е била още по-неотложна. Най-после търпението на храбрия воин започна да се изчерпва пред незаслужените упреци.

— Аз отидох да въдворя малко ред в авангарда — каза той, — като оставих ядрото на войската под личното командване на ваша светлост; а като се върнах, не намирам нито фронт, нито фланг или тил — всичко е в пълен безпорядък.

— Точно като буре с херинги — отвърна Льо Глорийо. — Най-подходящо сравнение за една фламандска войска.

Думите на шута разсмяха херцога и може би предотвратиха понататъшното спречкване между него и военачалника му.

Най-после с много труд успяха да намерят и опразнят една малка вила или извънградска къща на богат лиежки гражданин, гдето херцогът се настани с най-близките си придворни; Д'Емберкур и Кревкьор установиха караул от четиридесетина души, които запалиха голям огън с изкъртените дървени части на пристройките.

Вляво от тази сграда, между нея и предградието, което се намираще, както вече казахме, точно срещу крепостната врата и беше заето от бургундския авангард, имаше друга вила, заобиколена с градина и двор, а зад двора — два-три малки заградени участъка. Тук се разположи главната квартира на френския крал. Сам той никога не претендираще да е войник, при все че вроденото презрение към опасностите и голямата прозорливост му даваха право да се смята за добър военен. Но той умееше винаги да използва най-способните пълководци, като им оказваше доверието, което заслужаваха. Луи и най-близките му придворни заеха вилата; част от шотландската гвардия се разположи в пристройките и под навесите, за да се подслони от лошото време. Останалите се настаниха из градината. Другите френски части се разположиха близо едни до други в пълна бойна готовност и с достатъчно патрули за свързка в случай на нападение.

Подпомогнати от неколцина войници и началници, между които особено се проявяваше Льо Балафре, Дюноа и Крофорд, успяха да съборят стени, да направят пробиви в оградите, да запълнят ровове и така нататък, за да улеснят връзката между войските и съгласуването на действията им в случай на нужда.

В това време кралят намери за уместно да отиде без церемониал в главната квартира на Бургундския херцог, за да разбере какви са понататъшните планове и какво сътрудничество се очаква от него. Идването на краля даде повод за свикване на военен съвет, за какъвто Шарл навярно не би се сетил.

Тогава именно Куентин Дърюърд помоли настойчиво да бъде приет, защото имал да съобщи нещо важно на двамата владетели. Разрешиха му без особена мъчнотия. И Луи се изненада твърде много,

когато чу своя стрелец да разказва ясно и спокойно за намерението на Гийом дьо ла Марк да нападне лагера на обсадителите с френски знамена и френски униформи. Кралят сигурно щеше да бъде доволен, ако тези важни известия му бяха казани насаме; но като ги чу в присъствието на Бургундския херцог, се задоволи да забележи:

— И да е, и да не е вярно, това известие е много важно.

— Напротив... никак не е важно!... — заяви безгрижно херцогът. — Ако такова намерение наистина съществува, то нямаше да ни бъде съобщено чрез стрелец от шотландската гвардия.

— Както и да е — възрази Луи. — Моля ви, драги братовчедо, вас и вашите военачалници, да имате предвид, че за да предотвратят неприятните последици от подобно нападение, ако то бъде извършено ненадейно, аз ще заповядам на войниците си да сложат бели шарфове на ръката си... Погрижи се да им ги раздадат веднага, Дюноа... Разбира се — добави той, — ако нашият брат и главнокомандуващ няма нищо против.

— Нямам нищо против — отвърна херцогът, — стига френските рицари да са съгласни в бъдеще да ги наричат рицари на ордена „женска риза“.

— Прозвището е съвсем подходящо, приятелю Шарл — обади се Льо Глорийо, — като имаме предвид, че наградата за най-храбрия е жена.

— На място казано, мъдрецо — потвърди Луи. — Лека нощ, братовчедо, отивам да се въоръжа... А какво ще стане, ако аз спечеля собственооръчно графинята?

— Ваше величество ще трябва да стане тогава истински фламандец — каза с променен глас херцогът.

— Не мога да бъда по-истински фламандец, отколкото съм вече — отговори искрено Луи. — Стига да успее, драги братовчедо, да ви убеди в това.

В отговор херцогът само пожела на краля лека нощ с тон, напомнящ пръхтенето на плашлив кон, трепнал от докосването на ездача, който се опитва да го успокои с милувка, преди да се метне на седлото.

— Мога да му простя лицемерието — каза херцогът на Кревкьор, — но не и предположението, че съм глупак, когото може да мами с хитруванията си.

В това време Луи, който се бе върнал вече в своя лагер, разговаряше с Оливие Лопатара.

— Този шотландец — каза той — е някаква неразбираема смесица от хитрост и простодушие. Представи си само, Пасха Господня, непростимата му глупост да съобщи плана на доблестния Дьо ла Марк пред Шарл Бургундски, Кревкьор и пред целия съвет, вместо да ми го пришепне на ухото; така щях да имам поне възможност за избор: да го подкрепя ли, или да го осуемя!

— По-добре е станало, господарю — отговори Оливие. — Мнозина от свитата ви биха се въздържали да нападнат Бургундския херцог без предизвикателство, както и да се съюзят с Дьо ла Марк.

— Прав си, Оливие. И такива глупци има по света, а ние с тебе нямаме време да подкупим съвестта им с мъничка доза от личен интерес. Остава ни само да бъдем честни, Оливие, и верни съюзници на Бургундия, поне през тая нощ... Времето може да ни представи случаи да спечелим играта. Върви да кажеш на войниците, че никой не бива да сваля оръжието си; ако се наложи, да стрелят по тия, които викат: „Франция!“ и „Сен Дени!“, както биха стреляли по тях, ако викаха: „Сатана!“ и „Преизподня!“. Аз ще спя с бронята си. Кажи на Крофорд да изпрати Куентин Дъръурд на най-предния пост, пред самия град. Нека се възползва пръв от нападението, което ни съобщи... Ако остане жив и здрав, толкова по-добре за него. Погрижи се обаче Марциус Галеоти да остане назад, на най-безопасно място... Той обича опасностите и като истински глупак иска да бъде едновременно и боец, и философ. Уреди тия неща, Оливие, и лека нощ... Света Богородице Клерийска и свети Мартин от Тур, бдете над съня ми!^[5]

[1] Оливър Голдсмит — английски писател (1728–1774). Б.пр. ↑

[2] Излишно е навярно да кажем, че женитбата на Гийом дьо ла Марк с мадам Амлин е измислена, както и самата графиня. Истинската съпруга на Арденския глиган е била Жана д'Аршел, баронеса Куунховен. ↑

[3] Неточен цитат из Шекспировия *Макбет*. Там е: „Махни се, вещице“! Б.пр. ↑

[4] Средновековно тясно и дълго оръдие. Б.пр. ↑

[5] Виж бележка XIII — Нападението срещу Лиеж. ↑

ТРИДЕСЕТ И СЕДМА ГЛАВА НАПАДЕНИЕТО

*Погледна и видя безчислени тълпи
от градските врати да се изливат.
Милтън — „Възвърнатия рай“*

Над огромния стан, разположен пред Лиеж, се възцари скоро мъртва тишина. Сигналните подсвирквания на войниците, които търсеха частите си, се чуваха доста време в тъмнината като лай на изгубени псета, тръгнали да дирят господарите си. Но изтощени от уморителните събития през деня, пръснатите войници се подслониха най-после кой гдето намери, а които не намериха никакъв подслон, просто се натъркаляха край стени, плетища и други временни прикрития от този род, за да дочакат утрото... което мнозина изобщо нямаше да видят. Всички потънаха в дълбок сън; останаха да бдят уморено само караулите около жилищата на краля и херцога. Опасностите и надеждите за утрешния ден... дори очакваната прослава и прекрасната награда, обещана на този, който отмъсти за убийството на лиежкия епископ — всичко се бе изпарило от паметта на младите благородници, зашеметени от умора и потънали в дълбок сън. Но не и от съзнанието на Куентин Дърюърд. Увереността, че само той знае как да открие Ла Марк в разгара на битката... споменът за тази, която му бе дала сведението и бе доказала по този начин, че му желае искрено успех... мисълта, че съдбата го бе въвлякла в една наистина опасна борба с несигурен край, от която все пак имаше надежда да излезе победител, прогонваха от него всяко желание за сън и държаха нервите му в напрежение, което надвиваше умората.

Поставен по изрична кралска заповед на най-преден пост между френските части и града, доста по-надясно от вече споменатото предградие, той напругаше очи, за да проникне в тъмнината, и се

мъчеше да долови и най-лекия звук, който би подсказал някакво раздвижване в обсадения град. Но тежките градски часовници бяха отброили вече три часа след полунощ, а наоколо продължаваше да цари гробна тишина.

Най-после, тъкмо когато Куентин помисли с радост, че нападението е отложено навярно за призори, когато щеше по-лесно да различи чертата, теглена вляво, през лилиите на Орлеанския герб, откъм града се дочу глух шум, напомнящ бръмчене на подплашен кошер. Куентин се послуша — шумът продължаваше; но беше така неясен и далечен, та можеше да се вземе и за шепота на ветрец в горичката или за ромона на река, която бе придошла от последния дъжд и се вливаше малко по-шумно от друг път в ленивата Мъоза. Тези предположения въздържаху Куентин да даде веднага тревога, защото такава необмислена постъпка би била тежко провинение.

Но когато шумът се засили и започна сякаш да приближава към него и към самото предградие, той сметна за свой дълг да се отдръпне колкото е възможно по-безшумно, за да повика вуйчо си, натоварен да го подкрепи с малък отряд стрелци. Всички наскочаха веднага, без да ги усетят. Само подир миг лорд Крофорд беше вече начело на войската си и след като изпрати един стрелец да предупреди краля и свитата му, оттегли своя отряд по-назад от лагерния огън, за да не бъдат осветени от него. Глухият шум, вече много приближил, като че стихна изведнъж; но все още се чуваха тежките далечни стъпки на множество хора, които приближаваха предградието.

— Ленивите бургундци спят на постове си — прошепна Крофорд; — иди в предградието, Кънингам, да събудиш ония тъпи говеда.

— И заобиколете изотзад — добави Дърюърд. — Защото, доколкото разбирам, между нас и предградието има голям отряд.

— Правилно, Куентин, правилно, мили храбрецо! — каза Крофорд. — Истински войник си ти, не според годините си! Тези пред нас се спряха, за да дочакат навярно и други... Да можех да разбера къде са точно!

— Аз ще пропълзя напред, милорд — предложи Куентин, — и ще се опитам да разузная.

— Върви, синко; ти имаш остър слух и зрение, не ти липсва и готовност... Но внимавай... не искам да те загубя за нищо на света.

Стиснал своя аркебуз, Куентин започна да се промъква в тъмнината през местност, която бе проучил грижливо миналата вечер; и скоро се увери, че между главната квартира на краля и предградието вече има голям отряд, към който се придвижва друг по-малък. Дори чу как хората шушукат, сякаш се питаха какво да правят по-нататък. Долови и шум от стъпките на двама-трима доброволци от по-малкия отряд, стигнали на две копия от него. Като разбра, че не ще може да се оттегли незабелязано, Куентин извика:

— Кой там?

Отговорът бе:

— Да живее Ли... Лиеж... тоест — поправи се гласът — да живее Франция!

Куентин гръмна веднага с аркебуза... някой изохка и падна, а сам той, при незабавно избухналата безредна стрелба, която го убеди, че противникът е многоброен, побърза да се върне към ядрото на шотландския отряд.

— Чудесно, смелото ми момче! — посрещна го Крофорд. — А сега, храбреци, назад в двора... Неприятелят е многоброен, не бива да го срещнем в открито поле.

Стрелците се отдръпнаха в двора и градината, гдето всичко беше в пълен ред, и кралят се готвеше вече да се качи на коня.

— Къде, Ваше величество? — запита Крофорд. — За вас е най-безопасно да останете при своите хора.

— О, не — отвърна Луи. — Трябва да отида веднага при херцога. В този съдбоносен миг той трябва да бъде убеден в нашата вярност, иначе ще има да се борим едновременно с лиежци и бургундци.

Като скочи веднага на коня, кралят заповяда на Дюноа да командва френските войски извън сградата, а на Крофорд — да защитава със стрелците и останалите бойци от кралската свита вилата и двора. Заповяда също да докарат двете тежки и всички леки оръдия, оставени около половин миля по-назад; освен това да укрепят позициите си, но в никакъв случай да не напредват, дори ако отблъснат неприятеля; след тези заповеди той замина с малка свита за главната квартира на херцога.

Бавенето на противника, което позволи да се изпълнят тези нареждания, се дължеше на това, че Куентин бе застрелял собственика на вилата, предвождащ колоната, изпратена да нападне главната

квартира на краля; без тази случайност нападението навярно би успяло.

Дъруърд, когото кралят взе със себе си, забеляза при пристигането в бургундския лагер, че херцогът е изпаднал в ярост, която просто не му позволяваше да изпълнява задълженията си на пълководец; а неговото самообладание беше крайно необходимо. Защото освен съвсем близкото ожесточено сражение в предградието, което беше в левия фланг на цялата армия, освен нападението в центъра, срещу главната квартира на краля, трета, още по-многобройна колона от лиежки граждани се бе измъкнала през един по-далечен пробив в крепостната стена и през поляни, лозя и пътечки, известни само на тях, се бе нахвърлила върху дясното крило на бургундската армия. Изплашени от бойните викове: „Франция! Дени Монжоа!“, които се сливаха с: „Лиеж! Червения глиган!“ както и от предполагаемата измяна на френските си съюзници, бургундците оказваха съвсем безредна и слаба съпротива; а самият херцог ругаеше с пяна на уста, проклинаше своя сюзерен и целия му род, заповядваше да стрелят с лъкове и оръдия по всички французи, „все едно бели ли са или черни“ — като имаше предвид белите шарфове по ръкавите на кралските войници.

Пристигането на краля, придружен само от Льо Балафре, Куентин и десетина стрелци, възстанови доверието между французи и бургундци. Д’Емберкур, Кревкьор и други бургундски пълководци, чиито имена всяваха в ония дни почит и страх сред войниците, се втурнаха към полесражението; и докато едни началници хукнаха да докарат по-далечни войски, необзети още от паниката, а други се хвърлиха храбро в боя, за да възстановят дисциплината, самият херцог се сражаваше на предната линия, сечеше, удряше и ругаеше като прост войник. Така бургундците успяха постепенно да въдворят ред сред войската си и да объркат нападателят със стрелбата на своите оръдия. Луи, от своя страна, се държеше като спокоен, сдържан, разумен пълководец, който не търси опасността, нито бяга от нея; и проявяваше такова самообладание и мъдрост, че бургундските пълководци изпълняваха с готовност заповедите му.

На бойното поле владееше ожесточение и ужас. Предградието вляво бе подпалено след страшна борба, която продължаваше сред горящите развалини. Макар и притиснати от многоброен противник,

френските войски в центъра поддържаха такава непрекъсната стрелба, че малката вила изглеждаше озарена от сияние като образ, на мъченик. В дясното крило битката се водеше с променлив успех, според това дали пристигаха пресни подкрепления откъм града или в боя се хвърляха нови сили от бургундския ариергард. Сражението продължаваше яростно вече три часа, когато най-после настъпи така желаното от обсадителите зазоряване. В това време натискът на противника в десния фланг и в центъра започна да отслабва, а от вилата на краля бяха дадени няколко оръдейни изстрела.

— Вървете! — заповяда кралят на Льо Балафре и на Куентин, щом чу оръдията. — Докарали са топовете... вилата е спасена. Слава богу!... Кажете на Дюноа да се придвижи насам с всичките си войници, като остави само колкото е потребно за отбрана на вилата, и да се насочи към крепостните стени, за да отреже тъпоглавите лиежци от града, откъдето им пристигат подкрепления.

Вуйчото и племенникът препуснаха към Дюноа и Крофорд, които посрещнаха радостно заповедта, защото отбранителното положение им бе дотегнало, и веднага потеглиха с отряд от двеста души храбри френски рицари, оръженосците им и по-голямата част от шотландските стрелци и пажове. Тази армия препусна през бойното поле, изпотъпка ранените и стигна фланга на голям лиежки отряд, който бе нападнал ожесточено дясното крило на бургундците. При настъпилото развиделяване откриха, че нови неприятелски части идват непрестанно откъм града, може би за да продължат сражението в този пункт, а може би просто да помогнат на другарите си да се оттеглят.

— Ей богу — обърна се към Дюноа лорд Крофорд, — ако не те виждах до себе си, бих се заклел, че командваш ония разбойници и размахваш боздуган сред тях... Само че там ми се виждаш малко поедър, отколкото си в действителност. Уверен ли си, че оня въоръжен пълководец не е твой призрак или двойник, както казват фламандците?

— Мой призрак ли? — отвърна Дюноа. — Не ви разбирам. Виждам само някакъв подлец, дръзнал да украси с моя герб шлема и щита си; ей сега ще го накажа за тази дързост.

— В името на всичко, което ви е скъпо, ваша светлост, оставете аз да отмъстя! — помоли Куентин.

— Ти ли, младежо? — запита Дюноа. — Скромно искане наистина... Не... в такива случаи не се допуска замествителство.

Той се завъртя на седлото и извика към войниците си:

— Стройте се, френски рицари, и напред! Да отворим път за първите слънчеви лъчи през редиците на лиежката свиня и арденските прасета, дръзнали да опозорят нашите старинни брони.

Рицарите отвърнаха с гръмки викове:

— С Дюноа! С Дюноа!... Да живее храбрият Дюноа!... Помогнете му, Орлеан!

Обградили своя командир, те се втурнаха срещу врага. Но и той не беше от страхливите. Големият отряд, срещу който се хвърлиха, беше съставен (като изключим няколко началници) изключително от пехотинци, които стиснаха дръжките на копията между нозете си и насочиха острията напред; първата редица застана на колене, втората беше леко приведена, а третата държеше копията над главите си; така те образуваха срещу препускащите конници преграда, с каквато настръхнал таралеж посреща своя враг. Малцина можеха да се промъкнат през тази желязна стена; но Дюноа беше между тях; той пришпори коня си, който направи скок от дванадесет стъпки, и щом се озова сред неприятелските редици, се втурна срещу омразния си двойник. Каква беше обаче изненадата му, когато видя, че Куентин е вече тук!... Младостта, отчаяната смелост, решението да се бори на живот и смърт бяха поставили отново младежа редом с най-храбрия европейски рицар; защото такава беше — и то напълно заслужено! — славата на Дюноа.

Пиките на конниците скоро се пречупиха; но ландскнехтите не можаха да устоят под ударите на дългите им тежки саби, докато конете и ездачите, еднакво защитени със стоманени брони, оставаха почти незасегнати от неприятелските копия. Дюноа и Дърюърд се състезаваха кой ще стигне пръв до мястото, гдето онзи, който си бе присвоил орлеанския герб, се сражаваше като опитен и храбър пълководец; но Дюноа зърна изведнъж в друг участък на бойното поле глиганова глава и зъби — обичайната отлика на Гийом дьо ла Марк — и веднага викна на Куентин:

— Заслужаваш честта да отмъстиш за орлеанския герб!... Възлагам ти тази задача... Балафре, помогни на племенника си; но не допускай никой да се намеси между Дюноа и Арденския глиган!

Куентин Дърюърд прие, разбира се, с радост тази смяна на задачата; и всеки се втурна към своята цел, последван и отбраняван от

войниците, които успяваха да го догонят.

В това време колоната, която Дьо ла Марк бързаше да подкрепи, когато напредването му бе спряно от внезапното нападение на Дюноа, бе загубила вече всички предимства, спечелени през нощта; защото с настъпването на деня бургундците започнаха да проявяват качествата, присъщи на една дисциплинирана войска. Ядрото на лиежци бе принудено да отстъпи и накрая да се разбяга; при това бягство бунтовниците се сблъскаха със своите другари, които се сражаваха с френските конници и предизвикаха страхотно безредие: едни се биеха, други бягаха, трети ги преследваха, но всички тичаха към крепостните стени и накрая се вляха в града през широкия незащитен пробив, отгдето бяха излезли през нощта.

Куентин правеше свръхчовешки усилия да настигне своя противник, който все още се стремеше с викове и личен пример да поддържа борбата, подкрепян от отбран отряд храбри ландскнехти. Льо Балафре и неколцина негови другари се присъединиха към Куентин, смаяни и възхитени от необикновената храброст на младия воин. Най-после Дьо ла Марк — защото пълководецът беше именно той — успя да спре бегълците пред самия пробив в крепостната стена и да отблъсне първите редици на нападателите. С железен боздуган в ръка той поваляше всичко пред себе си и беше дотолкова изпръскан с кръв, че почти никой не можеше да различи върху щита му герба, разярил Дюноа.

За Куентин не беше вече мъчно да се приближи към него; защото по-високата позиция, заета от Дьо ла Марк, и размахваният страшен боздуган караха повечето нападатели да потърсят за нападение по-безопасно място, отколкото отбраняването от такъв отчаян защитник. Но Куентин, който знаеше много добре каква награда очаква победителя на този противник, скочи от коня си пред самия пробив, пусна прекрасното животно, подарено му от Орлеанския херцог, да изчезне в суматохата и се покатери на стената, за да премери силите си с Арденския глиган. Отгатнал намерението му, Дьо ла Марк се обърна към Дърюърд с вдигнат боздуган; в минутата, когато щяха да се нахвърлят един срещу друг, гръмки победни викове, примесени със стонове и отчаяни охкания, възвестиха, че обсадителите са влезли в града от друго място, в тил на защитниците от тоя пробив. Дьо ла Марк свика с тръби и команди отчаяните другари на своята отчаяна

участ, напусна пробива и се опита да си пробие път към друга част на града, отгдето би могъл да се прехвърли отвъд Мьоза. Най-близките му защитници образуваха плътна редица от дисциплинирани бойци, които не бяха щадили никого в живота си и не можеха да разчитат на пощада. В тази отчаяна минута те се строиха в непоколебима колона, заела цялата ширина на улицата, по която постепенно отстъпваха, като нападаха от време на време, за да отблъсват преследващите ги войници, започнали вече да си търсят по-безопасно занимание — грабеж по къщите. И Дьо ла Марк щеше може би да избяга — защото маскировката му го скриваше от бойците, решени да спечелят знатност и слава чрез неговата глава, — ако не беше неотстъпното преследване на Куентин, Льо Балафре и неколцина техни другари. При всяко спиране на ландскнехтите между тях и шотландските стрелци започваше ожесточена борба и във всяка ръкопашна схватка Куентин се стремеше да стигне до Ла Марк; но Глигана гледаше само как да се оттегли и отбягваше двубоя с младия шотландец. Наоколо владееше пълно безредие. Женски писъци, вайкания на изплашени жители, изложени на войнишките изстъпления, се примесваха към страхотния звън на оръжията и към бойните викове на сражаващите се — сякаш гласът на страданието се състезаваше с яростта и насилието и се мъчеше да ги надвика.

Тъкмо когато Дьо ла Марк бе успял да стигне през този ад до вратата на един особено почитан параклис, викове: „Франция! Франция... Бургундия! Бургундия!“, му подсказаха, че част от обсадителите влизат откъм другия край на тясната улица и отрязват пътя му за отстъпление.

— Конрад — каза той, — поведи хората със себе си... Нападни здраво ония храбреци и си пробий път, ако можеш... С мене е свършено. Аз имам все още достатъчно сили да изпратя преди себе си в ада няколко шотландски скитници.

Заместникът му се подчини и се втурна с малцината останали ландскнехти към другия край на улицата, за да нападне идващите оттам бургундци и да си пробие път за отстъпление. Пет-шест души от най-храбрите воители на Дьо ла Марк останаха да умрат с началника си и застанаха срещу стрелците, които не бяха повече на брой.

— Глигана! Глигана! Хей, шотландски благородници — развика се безстрашният разбойник и размахна своя боздуган, — кой е тръгнал

да печели графска корона?... Кой ще се удари с Арденския глиган?... Ти, младежо, струва ми се, копнееш за нея; само че трябва да я заслужиш.

Куентин не можа да чуе всичко, защото беше със спуснат наличник; но движението, придружило тия думи, беше съвсем ясно. Той едва бе успял да помоли вуйчо си и своите другари да се отстранят, за да се сражава, според правилата, сам, когато Дьо ла Марк връхлетя върху му като тигър, прицелвайки се да стовари с цялата си тежест своя боздуган. Подвижният и съобразителен Куентин отскочи веднага настрана и избягна фаталния удар.

След това те се вкопчиха като вълк и куче вълкодав пред погледа на безучастните зрители; защото Льо Балафре изрева никой да не се намесва и добави, че дори ако противникът беше „силен като Уолъс, пак би оставил племенника си да се бори сам“.

Увереността на опитния воин не беше безосновна; отчаяният разбойник удряше като чук по наковалня, но бързината и ловкостта на младия стрелец му позволяваха да се изплъзва и да отговаря с острието на своето не толкова шумно, но опасно оръжие; и то така често и сполучливо, че огромната сила на противника му започна да отстъпва пред умората, а мястото, гдето бе застанал, се превърна в локва кръв. Но Арденския глиган продължаваше да се сражава смело и гневно със същото ожесточение и победата на Куентин изглеждаше съмнителна и далечна, когато един женски глас зад него изпищя и го повика по име.

— Помощ! Помощ! В името на светата Дева!

Той се обърна и позна веднага Гертруда Павийон със смъкнат шал, повлечена от някакъв френски войник — един от мнозината, нахълтали в близкия параклис и помъкнали като плячка по някоя от избягалите там уплашени жени.

— Почакай една минутка! — извика Куентин на Дьо ла Марк и хукна да спаси своята благодетелка.

— Не чакам никого — отвърна Дьо ла Марк, размаха боздугана и започна да отстъпва, явно доволен, че се е отървал от тоя опасен противник.

— Все пак мене ще дочакаш, предполагам — извика Балафре. — Да не мислиш, че ще позволя да изиграеш племенника ми?

И веднага се нахвърли върху Дьо ла Марк с двуострия си меч.

В това време Куентин видя, че спасяването на Гертруда е тежка задача, която не може да се приключи за една минута. Поддържан от другарите си, похитителят отказваше да пусне жертвата си; и докато Дъруърд, подкрепян от един-двама свои сънародници, успя да я освободи, войникът използва нов случай, предоставен му от благосклонната съдба, за да се изплъзне; така че когато Куентин огледа опустялата улица, там бяха останали само двамата с Гертруда. Забравил безпомощността на девойката, той щеше да се втурне подир Арденския глиган като хрътка подир елен, но Гертруда се вкопчи отчаяно в него и извика:

— Заклевам ви в честта на майка ви, не ме оставяйте тук!... Вие сте благородник, заведете ме до нашия дом, гдето ви приютихме с мадам Изабел!... Заради нея не ме изоставяйте!

Невъзможно беше да устои на тая отчаяна молба; и като се прости горчиво с всички радостни надежди, подкрепяли усилията му в този ден на кръвопролития и ужаси, и то тъкмо когато изглеждаше, че е пред постигането на своята цел, Куентин поведе като замаян Гертруда към къщата на Павийон, гдето пристигна тъкмо навреме, за да спаси и дома, и стопанина от яростта на развилнелите се войници.

В това време кралят и херцогът влизаха на коне в града през един от пробивите в стените. И двамата бяха в пълно бойно въоръжение. Но докато херцогът, изпръскан с кръв от шлема до стремената, пришпори гневно коня, за да се прехвърли през развалините, Луи мина тържествено и бавно, сякаш яздеше начело на церемониално шествие. Те разпратиха веднага куриери да прекратят започналите грабежи из града и да съберат пръснатите войски. А сами продължиха към катедралата, за да спасят видните граждани, потърсили убежище там, и да свикат военен съвет след благодарствения молебен.

Заеят като всички висши офицери да събира частта си, при завоя на една улица, която водеше към Мьоза, лорд Крофорд се озова пред Балафре, който вървеше полека към реката, хванал за окървавените коси една човешка глава с безразличието на ловец, размахващ ловната си торба.

— Какво става, Людовик? — запита началникът му. — Къде носиш тая мърша?

— Това са останките от едно дело, започнало и почти приключено от племенника ми; но се случи така, че последния удар

трябваше да нанесе аз — отвърна Балафре. — А като изпрацах юначагата на оня свят, той ме помоли да хвърля главата му в Мьоза... Какво ли не хрумва на хората, когато Гърбушката^[1] ги пипне в лапата си? А тя отвежда всички ни в хорото си на уречения час.

— И ти отиваш да хвърлиш главата в Мьоза? — запита Крофорд, като погледна внимателно това ужасно доказателство за смъртността на човека.

— То се знае — отговори Людовик Лесли. — Ако не изпълниш предсмъртното желание на умрелия, духът му ще те преследва, а пък аз обичам да спя спокойно.

— Ще трябва да се оправяш някак с духа, човече — каза Крофорд. — Заклевам се в душата си, че тая мърша крие повече лъжи, отколкото предполагаш. Тръгвай с мене... Без повече приказки... Тръгвай с мене.

— Всъщност — промълви Балафре — аз не му дадох никакво обещание; защото в действителност главата му отхвъркна още преди езикът да се бе доизказал; а щом не се побоях от него, докато беше жив, кълна се в свети Мартин от Тур, че не ме е страх и след като умря. Освен това моето побратимче, веселото монахче от свети Мартин, ще ми даде едно канче светена вода.

След благодарствения молебен в лиежката катедрала и след като в града се възстанови донегде ред, Луи и Шарл, заобиколени от своите висши придворни, останаха да изслушат всички, които се бяха проявили тоя ден. Най-напред повикаха кандидатите за графството Дьо Кроа и прекрасната му владетелка. Но за огорчение на многобройните участници, уверени, че ще получат наградата, разказите на всички изглеждаха съмнителни и неясни. Кревкьор показа една глиганова кожа, каквата Дьо ла Марк често носеше; Дюноа представи пречупен щит с герба на Арденския глиган; мнозина други твърдяха, че са пратили на оня свят убиеца на епископа и се позоваваха на подобни доказателства... Защото богатата награда, определена за главата на Дьо ла Марк, бе погубила всички бойци, въоръжени или облечени като него.

Съперниците шумяха и спореха, а Шарл, който съжаляваше в душата си за безразсъдното си обещание да остави на случая решението кой ще получи ръката и богатството на богатата му васалка, започна вече да се надява, че ще успее да се измъкне от него при

толкова противоречиви претенции, когато Крофорд си проправи път, последван от Балафре, пристъпващ неохотно, тромаво и смутено като едър пес, когото водят с връв; старият военачалник се поклони и извика:

— Махайте се всички с вашите копита, кожи и боядисани жезла!... Само този, който е убил Глигана, може да покаже зъбите му!

С тия думи той захвърли на пода окървавената глава, която присъстващите познаха много лесно поради особената челюст на Дьола Марк, напомняща наистина челюстта на глиган. Всички, които го бяха виждали, признаха веднага, че главата е негова.^[2]

— Както виждам, Крофорд — каза Луи, докато Шарл седеше мълчалив и намръщен пред неприятната изненада, — наградата се пада на един от моите верни шотландци?

— На Людовик Лесли, господарю наричан Льо Балафре — отвърна старият воин.

— Благородник ли е? — намеси се веднага херцогът. — От дворянски произход ли е?... В противен случай обещанието ни отпада.

— Той е наистина един недодялан дръвник — каза Крофорд, като погледна грамадния, стеснителен, смутен стрелец; — но въпреки това ви гарантирам, че е истински Рътис, а този род е толкова древен и благороден, колкото кой да е френски или бургундски дворянски род. За родоначалника му се разправя, че

*в равнина ли, в лес ли
рицаря уби смелчакът Лесли.*^[3]

— Няма що тогава — въздъхна херцогът. — Най-хубавата и най-богатата бургундска наследница ще стане съпруга на един прост наемен войник или ще завърши дните си в манастир... А при това е единственото дете на нашия верен Рейнолд дьо Кроа!... Не обмислих какво върша.

Лицето му се помрачи за изненада на придворните му, които нарядко виждаха у него съжаление за неизбежните последици от някое вече взето решение.

— Почакайте една минута — каза лорд Крофорд. — Нещата стоят може би по-добре, отколкото ваша светлост предполага. Изслушайте това, което има да ви каже нашият воин... Говори, човече, чумата да те вземе! — добави той, като се обърна към Льо Балафре.

Но този откровен войник, способен да разговаря смислено с Луи, с когото беше свикнал, чувстваше, че не може да се изкаже пред такова блестящо събрание; и като се обърна не с лице, а на една страна към двамата владетели, се изсмя дрезгаво, изкриви два-три пъти лице, успя да изрече само:

— Сондърс Супълджо... — и нито дума повече.

— Ако Ваше величество и ваша светлост разрешат — намеси се Крофорд, — аз ще обясня случая вместо моя сънародник и приятел. Работата е такава: някакъв гадател в родината ни му предрекъл, че щастието на неговия род ще дойде от женитба; но тъй като и той, като мене, е малко поизносен вече... предпочита кръчмата пред приемната на хубавите дами, с една дума, има казармени вкусове и наклонности, които по-скоро го издигат в очите ни, отколкото да го излагат, той възприе съвета ми и прехвърля правата си, придобити чрез убийството на Гийом дьо ла Марк на този, който в действителност бе решил участва на Арденския глиган — именно на своя сестрин син.

— Аз гарантирам за заслугите и благоразумието на младежа — каза веднага кралят, безкрайно зарадван, че съдбата бе отредила богатата награда за човек, над когото той имаше влияние. — Без неговото благоразумие и бдителност ние бяхме загубени... Той именно ни предупреди за нощното нападение.

— В такъв случай аз му дължа обезщетение, загдето се усъмних в искреността му — каза Шарл.

— Аз пък мога да удостоверя храбростта му — добави Дюноа.

— Само че — прекъсна го Кревкьор, — макар вуйчото да е някакъв шотландски дворянин, никак не следва, че и племенникът е непременно благородник.

— Той е от рода Дъръурд — каза Крофорд; — потомък на онзи Алън Дъръурд, който е бил пръв дворцов маршал в Шотландия.

— Добре, щом става дума за младия Дъръурд — заяви Кревкьор — не възразявам. Съдбата се изказа така ясно в негова полза, та не мога да се противопоставям повече на тази своенравна дама; странно е

само как тези шотландци — от господаря до коняря — държат един за друг.

— Планинци, рамо до рамо! — отвърна лорд Крофорд, като се засмя на огорчението на надменния бургундец.

— Остава още да се осведомим — каза замислено Шарл — какви са чувствата на прекрасната дама към този любимец на съдбата.

— Кълна се в светата литургия! — заяви Кревкьор. — Имам предостатъчно основания да смятам, че този път тя ще бъде много по-покорна на вашата власт... А защо ли бих се мръщил аз, че тя предпочита този младеж, щом с разум, твърдост и храброст той спечели богатство, титла и красота!

* * *

Изпратил бях вече тези страници за печат, след като — по мое мнение — завърших повестта си с отлична поука за насърчение на всички светлокоси, синеоки, дългоноги и сърцати мои сънародници, които биха пожелали да поемат в размирни времена пътя на храбри странстващи рицари. Но един мой приятел и съветник, който би желал освен аромата на чая да намери в дъното на чашата и късче захар, ми направи горчив укор и настоя да опиша по-точно и подробно сватбата на младия глен-хулейкински наследник и прекрасната фламандска графиня; да разкажа какви турнири са били устроени, колко копия са били счупени по този така необикновен повод; да не пропусна и точния брой на здравите момчета, наследили храбростта на Куентин Дъруърд и на прекрасните девойчета, в които е била възобновена красотата на Изабел дьо Кроа. Отговорих с първа поща, че времената са се променили и шумните сватбени тържества вече не са на мода. В миналото — от което и в моята памет са останали следи — не само канеха „петнадесет души приятели“ да присъстват на брака, но веселите сватбарски музиканти продължаваха, както в „Древния моряк“^[4], „да кимат“ до зори. Сладката ракия се пиеше в брачната стая след захвърлянето на чорапа и жартиерата, за която присъстващите се бореха пред щастливата двойка. Авторите от тази епоха описваха всичко с похвална точност. Те не пропускаха нито изчервяването на невестата, нито възторжените погледи на жениха, нито елмазите в

нейната коса, нито копчетата по неговата бродирана жилетка; докато най-после по примера на Астрея^[5] открито пращаха героите си в леглото. Но всичко това е свършено чуждо на стеснителната скромност, с която съвременните невести отбягват блясъка, разкоша, възторга и ласкателствата, за да могат, като почтения Шенстън^[6], да потърсят свобода в странноприемницата!

За такива невести ще бъде безусловно възмутително да се описват обичаите, спазвани при една женитба в петнадесетия век. Изабел дьо Кроа би се приравнила в очите им с някоя селска доячка и ратайкиня; защото и те биха отхвърлили — дори пред черковните врати — ръката на своя обуцарски чирак, ако той предложи да спазят обичая „de faire des poses“^[7], както казват в Париж, вместо да заминат на покрива на дилижанса, за да прекарат инкогнито медения си месец в Детфъд или Гринич. Затова няма да занимавам читателите си с повече подробности, а ще се измъкна като Ариосто^[8] от сватбата на Анджелика^[9] и ще оставя всеки да допълва разказа ми със собственото си въображение.

*И как със своята красота и с графството дори
наследницата младия шотландец надари,
и как бракмонският дворец разтвори вход готичен —
ще ви разкаже някой друг с език по-поетичен.^[10]*

[1] Шотландски прякор на смъртта. ↑

[2] Споменахме още отначало, че не спазваме точните дати за престъпленията на жестокия барон; едва ли е потребно да повторим, че щом е убил лиежкия епископ в 1482 година, граф Дьо ла Марк не е бил убит при обсадата на Лиеж четири години по-рано. В действителност Арденския глиган, както са го наричали обикновено, има много знатен произход; той е трети син на граф Жан I дьо ла Марк и Д'Аремберг, родоначалник на бароните Дьо Люмен. Макар че не е убягнал заслуженото наказание за своите жестокости, Гийом не е умрял така, както сме описали. Арестуван в Утрехт по заповед на

австрийския император Максимилиан, той е бил обезглавен в същия град в 1485 г., тоест три години след убийството на епископа. ↑

[3] Старинна песен, с която родът Лесли доказва произхода си от древен рицар, който, според преданието, убил един унгарски исполин и си измислил прякор по мястото, гдето победил противника си. Less-lee (шотл.) — равнина, ливада. ↑

[4] Поема от Самюел Колридж, английски поет (1772–1834). Б.пр. ↑

[5] Псевдоним на английската писателка Афра Бен (1640–1689). Б.пр. ↑

[6] Шенстън (Уилям) — английски поет (1714–1763). Б.пр. ↑

[7] Faire des noces (фр.) — правя шумна сватба; гуляя, безпътствам. Б.пр. ↑

[8] Ариосто (Лодовико) — италиански поет (1474–1533). Б.пр. ↑

[9] Анжелика — героиня от поемата на Ариосто „Разгневеният Роланд“. Б.пр. ↑

[10] Подражание на следните стихове от „Разгневеният Роланд“.

*E come a ritornare in sua contrada
Trovasse e buon navigho e miglior tempo
E dell India a Medor desse lo scettro
Forse altn cantera con miglior plettro.
Orlando Furioso, Canto XXX, Stanza 16.*

*И как, за да се върне в своята родина,
той с хубав кораб в много хубав ден замина,
и скиптър разкошен на медор от Индия донесе —
ще ви разкаже друг в по-поетична песен.*

↑

БЕЛЕЖКИ НА АВТОРА

БЕЛЕЖКА I. ЦИГАНИ

В един от томове на романа *Уейвърли* (в *Гай Менъринг*) читателят ще намери някои бележки за циганите, които се срещат в Шотландия. Но известно е, че представителите на тази особена човешка раса съществуват в почти еднакво първобитно състояние и говорят един и същ език в почти всички европейски държави, като се съобразяват донякъде с нравите на околната среда и все пак се отделят от нея по някои материални отлики, които им дават право да се смятат за отделна раса. В Европа те се появяват за пръв път в началото на петнадесетия век, когато различни групи от този странен народ се появяват в много европейски страни. Те твърдят, че са потомци на египтяните и чертите им доказват наистина източен произход. Скитничеството си обясняват с това, че им било наложено за определен срок като наказание. Това оправдание са избрали навярно като най-съобразно със суеверията на страните, които са посещавали. Защото външността и държането им напълно противоречат на твърдението, че пътуват по религиозни подбуди.

Облеклото им е шарено и просто; главатарите на всяка банда, които са в същото време и нейни военачалници, се обличат в яркочервени или светлозелени дрехи, яздят красиви коне, наричат се херцози и графове и си придават голяма важност. Останалите членове от племето се обличат и живеят много бедно, хранят се с умрели животни, носят мръсни дрехи, които едва прикриват тялото им. Цветът на лицето им е явно източен, мургав като на индусите.

Те са толкова покварени, колкото и бедни. Мъжете обикновено крадат, а жените имат крайно разпуснати нрави. Малкото занаяти, които са успели да научат, са съвсем леки и прости. Занимават се понякога с железарство, но изработват съвсем дребни вещи. Някои са добри ездачи, борци, музиканти и занаятчии, с една дума, трудят се толкова, колкото да не стоят съвсем без работа. Изобщо не насочват вниманието си към труд. Две-три други особености ги отличават гдето и да се намират. Едната е да гадаят на ръка или по звездите, с което често печелят почит, а още по-често подозрения, че са магьосници;

втората е общоприетото обвинение, че крадат деца, поради което всички се страхуват от тях и ги ненавиждат. Затова именно, макар и да им са вярвали отначало, че смятат, за да изпълнят наложено наказание, и дори да са получавали в много случаи закрила от управниците на посещаваните страни, по-късно всички започват да ги смятат за непоправими крадци и скитници, да ги гонят или — ако им позволят да останат за някое време — властта вече не ги закриля, а направо ги преследва.

Появата им във Франция е описана много интересно и точно в дневника на един доктор по богословие, запазен и обнародван от учения Паские^[1]. Даваме следното извлечение от него: „На 27 август 1427 година в Париж пристигнаха дванадесет души *покаяници*, както се наричаха сами, именно един херцог, един граф и още десет души, всички на коне. Заявяваха, че са добри християни. Били от долния Египет и обясняваха, че не много отдавна християните покорили страната им и ги принудили под страх от смъртно наказание да приемат християнството. Така се покръстили всички най-знатни хора в родината им заедно с краля и кралицата. Наскоро след това страната била завзета от сарацините, които принудили всички покръстени да се отрекат от християнството. Когато германският император, полският крал и други християнски владетели научили това, веднага нападнали страната им и заставили всички, знатни и прости, да напуснат родината си и да отидат в Рим, при папата, който им наложил наказание да скитат седем години по света, без да нощуват в легло.“

„Когато пристигнаха в Париж, те скитали вече от пет години; най-напред дойдоха първенците, наскоро след това и простолюдието, около стотина — сто и двадесет души, колкото били останали (според тях) от ония 1000–1200 души, които заминали от родината си. Всички други, заедно с краля и кралицата, измрели. Полицията ги настани извън града, параклиса Сен Дени.“

„Почти всички бяха с пробити уши и по две обици на ухо — общоприето украшение в родината им. Мъжете бяха черни, с къдрава коса; жените бяха също много черни, облечени само в една широка вълнена дреха, вързана на рамото с парче плат или с въже, а под нея със съвсем проста риза. С една дума, никой във Франция не бе виждал такива окаяни същества; но въпреки беднотията си някои от тия жени печелеха много, като гледаха на ръка и предсказваха бъдещето, а в

същото време пребъркваха джобовете за пари, които прибираха, докато разправяха за магии и тям подобни неща.“

Въпреки остроумните обяснения на тия цигани за произхода им парижкият епископ заповядва на един монах, по име Малкия яacobинец, да произнесе проповед за отлъчване от църквата на всички мъже и жени, които се допитват до циганите за бъдещето си и отиват при тях за врачуване. През септември същата година циганите заминават от Париж за Понтоаз.

По този повод Паские забелязва, че макар приказките за Божие наказание да са сигурно измислени, тези хора скитали повече от сто години из цяла Франция под надзора и със знанието на властта и едва в 1561 година била издадена заповед за изгонването им от кралството.

Пристигането на египтяните (както често са наричали тия странни чужденци) в разни страни на Европа съвпада с епохата, когато Тимур, или Тамерлан, нахлува в Индия и предлага на местното население да избира между корана и смъртта. Много е вероятно тези скитници да са били първоначално само индуски бежанци, прогонени или избягали от мохамеданския меч и свикнали след това със скитничеството. Съвсем естествено също е да предположим, че са се смесвали понякога с европейците; наведнъж са срещани европейци, отгледани още от детинство между цигани и усвоили всичките им привички.

Всеизвестно е, че дори когато са в най-близки връзки с околното селско население, циганите се пазят никой да не научи езика им. Той е сигурно някакво индуско наречие, ако съдим по примерите, представени от Грелман^[2], Хойланд^[3] и други автори, писали по този въпрос. Но независимо от тях авторът имаше лично случай да узнае, че един човек^[4] е успял, просто от любопитство, използвайки търпеливо и старателно представилите му се възможности, да се научи да разговаря със срещаните цигани на техния език. Изненадата на тези скитници от това, че един чужденец е открил тайната им, е давала повод за много забавни сцени. Трябва да се надяваме, че той ще обнародва знанията си по този толкова интересен проблем.

Съществуват обаче разумни основания това обнародване да не се предприема засега, защото, макар че са се опитомили доста много, откакто са престанали да ги преследват, циганите са все още свирепи и отмъстителни.

Въпреки това трябва да добавя, че, според личните ми наблюдения в продължение на повече от петдесет години, нравите на тези скитници са се подобрили значително; познавам отделни техни представители, които са се приобщили към културното общество, станали са почитени, чисти и изобщо са променили целия си начин на живот.

[1] Паские (Етиен) — френски историк и юрист (1529–1615)

Б.пр. ↑

[2] Грелман (Хайнрих) — немски учен (1755–1804). Б.пр. ↑

[3] Хойланд (Джон) — английски етнолог (1750–1831). Б.пр. ↑

[4] Бороу (Джордж) — английски (пътешественик (1803–1881).

Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА II. ГАЛЕОТИ

Марциус Галеоти е родом от Нарни, в Умбрия. Бил е секретар на унгарския крал Матиаш Корвин и възпитател на сина му Йоан Корвин. Докато е бил на служба при унгарския двор, той е написал книгата *De jocose dictis et factis Regis Matthei Covrini*^[1]. Напуска Унгария в 1477 година и във Венеция попада в затвор по обвинение, че разпространява еретически разбирания в съчинението *De nomine interiore et corpore ejus*^[2]. Бил е принуден да се отрече от някои свои учения и би могъл сериозно да пострада, ако не е била закрилата на папа Сикст IV, бивш негов ученик. След това отива във Франция и постъпва на служба при Луи XI, при когото остава до края на живота си.

[1] Весели приказки и постъпки на крал Матиаш Корвин. ↑

[2] За вътрешността на човека и за тялото му. Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА III. РЕЛИГИЯТА НА ЦИГАНИТЕ

Отличителна черта на тия скитници е фактът, че за разлика от евреите, на които в много отношения приличат, те нямат и не изповядват никаква вяра. С готовност възприемат, ако бъдат заставени, религията на всяка страна, гдето пребивават, но я спазват само доколкото им се налага. Знае се, че в Индия те не са били нито поклонници на Брама, нито мохамедани. Смята се, че са принадлежали към най-низшите източноиндуски парии. Липсващата религия се замества у тях с твърде много суеверия. Познатите досега техни обреди, например свързаните с женитбата, са извънредно диви и напомнят повече обичаите на хотентотите, отколкото на кой да е културен народ. Възприели са доста обреда от религиите на страните, в които живеят. Така например циганите, които живеят по англо-шотландската граница, смятат, че за да бъде пътуването им щастливо, трябва да го започнат от енорийската черква и обикновено се стараят да получат от клисаря позволение да влязат, когато няма никой, защото богослужението не се смята необходимо за сполуката. Те са съвършено лишени от религиозно чувство; дори най-издигнатите или най-учените от тях признават само епикуровите божества; такава вяра или безверие авторът приписва на Хайредин Мограбин.

Тук трябва да отбележа, че нищо не е така неприятно на тия безгрижни и сладострастни хора, както задължението да имат някаква редовна професия. Когато в 1815 година Париж бе окупиран от войските на съюзниците, авторът бе излязъл да се поразходи с един английски офицер из участък, зает от пруски войници. Той пушеше пура и в изпълнение на общата заповед се готвеше да я хвърли на минаване покрай поста, но за най-голяма изненада на двамата англичани войникът каза: „Продължете да си пушите, по дяволите пруската служба!“ Когато го погледнаха по-внимателно, те разбраха, че този човек е циганин, изразяващ по такъв начин възмущението си от наложената му служба. Като вземем предвид на каква опасност се излагаше той с тези думи, трябва да приемем, че възмущението му е било наистина много голямо; защото ако го бе чул някой сержант или

дори ефрейтор, бой с тояга би бил най-малкото наказание, което щяха да му наложат.

БЕЛЕЖКА IV. УБИЙСТВО НА ЛИЕЖКИЯ ЕПИСКОП

Посочената дата за убийството на лиежкия епископ не отговаря на историческата истина. Вярно е, че епископът е бил пленен от разбунтуваните граждани. Вярно е също, че до Шарл стигнала вест за въстание на лиежци и за убийство на епископа и тя го вбесила срещу Луи, който се намирал по това време в негова власт. Но всичко това е станало в 1468 година, а епископът е бил убит едва в 1482, когато през август и септември Гийом дьо ла Марк, наричан Арденския глиган, подкрепян с големи парични суми от френския крал, влязъл във връзка с недоволните лиежки граждани против епископа им Луи дьо Бурбон. По този начин, подпомогнат от много убийци и разбойници, които се тълпели около този напълно достоен за тях вожд, Дьо ла Марк събрал голям отряд и облякъл войниците си в червена униформа с глиганова глава на левия ръкав. С тази войска се приближил към Лиеж. Тогава затворниците от града отишли при епископа, предложили му да го защитават на живот и смърт и го убедили да ги поведе срещу разбойниците. Епископът, уверен в помощта на лиежките граждани, тръгнал начело на своите войски. Но щом врагът се появил, лиежци избягали — както било уговорено — и оставили епископа само със собствените му войници. В този момент Ла Марк нападнал с главорезите си и постигнал очаквания успех. Епископът бил отведен пред безпътния рицар, който разсякъл лицето му със сабята си, убил го със собствените си ръце и заповядал да изложат трупа му съвсем гол на площада пред катедралата Свети Ламбер в Лиеж.

Такава е истинската случка, от която съвременниците настръхнали от ужас. Убийството на епископа е изпреварено в нашия текст с цели петнадесет години по съображения, които читателят лесно ще си обясни.

БЕЛЕЖКА V. ШВАРЦРАЙТЕРИТЕ

Файнс Морисън^[1] описва този род войска, както следва: „Този, който погледне днес техните шварцрайтари, което значи черни конници, трябва да признае, че за да изглеждат конете и ботушите им по-блестящи, ги боядисват в черно като въглищари. Самите те се обличат в черни дрехи и макар че са бедни, не жаят времето си да ги четкат. Повечето имат черни коне и тъй като (както вече казах) искат ботушите им да лъщят, ръцете и лицата им се изцапват с черна боя, от което са получили и прякора си. Чувал съм обаче от германци, че тези войници нарочно се изцапвали с черно, за да плашат враговете си.“ „Пътеводител“ от Файнс Морисън, изд. 1617, стр. 165.

[1] Файнс Морисън — английски историк и пътешественик от края на XVI и началото на XVII в. Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА VI. ФИЛИП ДЕ КОМИН

В първите издания на романа Филип де Комин е представен като дребен човек, годен повече да дава съвети, отколкото да действа. Това описание беше направено наслуки и за да се разнообразят войнствените фигури, с които епохата и книгата изобилства. Но по сведения от Матийо д'Арв, който е служил при Филип де Комин и го е познавал много добре, историкът Слайдан твърди, че де Комин бил едър мъж с благородна осанка. Ученият господин Птито, издател на *Мемоари за френската история*, едно много ценно съчинение, отбелязва, че Филип де Комин е бил една от блестящите фигури на турнирите и тържествата при женитбата на Шарл Бургундски с Маргарита Английска в 1468 година. (Виж летописа на Жан дьо Троя в горепосоченото издание на Птито, том XIII, стр. 375, бележката) Прегледах и Оливие дьо ла Марш, който — в кн. II, глава IV на *Спомените си* — дава обширно описание на тези „шумни тържества“, съдържащо безброй разнообразни стоки като торбичката на стария търговец Петер Шлемл, който купувал призраци, а в торбата си носел всичко, което хората можели да му поискат в замяна. В това блестящо описание има рицари, дами, пажове и стрелци, безброй замъци, страшни дракони и двугърби камили; леопарди, яхнали лъвове; скали, овощни градини, фонтани, счупени или здрави копия, дори дванадесетте подвига на Херкулес. В тази блестяща тълпа можах малко трудно да открия Филип де Комин. Но той е споменат все пак на първо място между една група от двадесет души рицари и благородници, които, предвождани от Оранския принц, се бият на общ турнир с друга група, състояща се от еднакъв брой благородници, предвождани от безпътния Адолф дьо Клев, който бил нападателят под романтичното име *Златно дърво*. Макар и водена с безвредни оръжия, битката била много ожесточена и сражаващите се били разделени накрая насила, при това с големи мъчнотии. Така че де Комин има право да се смята толкова за чедо на Марс, колкото и на Меркурий^[1], макар че като вземем предвид забравата, обгърнала останалата част от

този *златен отряд*, не е мъчно да определим кое негово качество е било по-ценно.

[1] Толкова за военен, колкото и за политик. Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА VII. СРЕЩАТА МЕЖДУ ЛУИ И ШАРЛ СЛЕД БИТКАТА ПРИ МОНЛЕРИ

След битката при Монлери в 1465 година Шарл, тогава още граф Дьо Шарльороа, и Луи се срещнали пред парижките крепостни стени, всеки придружен от малка свита. Двамата братовчеди слезли от конете и тръгнаха да се разхождат, така дълбоко погълнати от разискваните въпроси, че Шарл забравил къде се намира; и когато Луи тръпнал обратно към Париж, отгдето бил дошъл, граф Дьо Шарльороа продължил с него, минал отвъд линията на външните укрепления, с които Париж бил заобиколен, и стигнал до един временен вал, който се съобщавал с града чрез окоп. В момента той бил придружаван само от пет-шест души. Останалите членове от свитата се разтревожили за съдбата му и първите му придворни препуснали към него, защото си припомнили, че на 10 септември 1419 години дядо му бил убит при подобни обстоятелства край Монтрю. За най-голяма тяхна радост графът се завърнал невредим, придружен от френска охрана. Бургундците го укорили твърде рязко за неблагоприятното му. „Престанете — казал Шарл. — Признавам каква лудост извърших, но аз се досетих къде се намирам едва след като бях минал редута.“
Спомени на Филип де Комин, гл. XIII.

Луи бил възхвален от всички за своето поведение в случая; и съвсем естествено е херцогът да си е припомнил случката, когато неговият противник се е предал сам така неочаквано в ръцете му със своето посещение в Перон.

БЕЛЕЖКА VIII

Историческите факти за тази прочута среща бяха изложени обширно в предидущата глава. Пратеници на Луи са подстрекавали лиежкото население да въстане срещу своя херцог Шарл и да убие епископа си, но Луи не е очаквал, че лиежци ще действат толкова скоро. Те грабнали оръжие с безразсъдството на една буйна тълпа, заловили в плен епископа, оскърявали го заплашвали го, разкъсали някои от свещените книги. Известия за тези техни действия стигнали до Шарл, тъкмо когато Луи така непредпазливо се бил оставил в негова власт; Шарл поставил веднага стража около Перонския замък и дълбоко възмутен от измяната на френския крал, подтикващ към бунт поданиците му, като се представял в същото време за най-искрен негов приятел, наистина обмислял дали не трябва да убие Луи.

Френският крал прекарал три дни в това твърде опасно положение; и само голямата му щедрост към любимците и придворните на Шарл го спасила от смърт или детрониране. Де Комин, който бил по това време шамбелан на херцога и спял в една стая с него, разказва, че Шарл нито се събличал, нито спял, само се хвърлял от време на време на леглото, а най-вече се разхождал из стаята си. Дълго трябвало да чакат, докато стане възможно да му заговорят. Най-после се съгласил да освободи Луи, но само при условие, че той ще го придружи лично и ще помогне с войските си при смазването на бунтовниците, които сам подтикнал да грабнат оръжие.

Условието било тежко и унижително. Но като не виждал друг изход от своето безразсъдство, Луи не само го приел, а се и заклел, че ще го изпълни, пред едно разпятие, принадлежало — както казвали — на Карл Велики. Тези подробности дължим също на Комин. Изложени са накратко в *Историята на Франция* от сър Натаниъл Рексъл, том I.

БЕЛЕЖКА IX. МОЛИТВАТА НА ЛУИ XI

Докато преглеждах този текст в старинна ръкописна хроника, непрекъснато се питах как един човек с острия ум на Луи XI е могъл да се самоизмамва със суеверия, на каквито не биха повярвали навярно и най-глупавите диваци; но изразите на кралската молитва при друг подобен случай, запазена от Брантом, са също така невероятни. Тя именно, подслушана от дворцовия шут, била разгласена и разбулила тайната за братоубийството, в която иначе едва ли някой би го заподозрял. Начинът, по който случката е разказана от покварения придворен, готов да се шегува с всякакви престъпления и безпътства, заслужава да спре вниманието на читателя; защото такива дела нарядко се вършат там, гдето няма хора с каменни сърца, готови да възприемат всичко със смях.

Между многобройните сполучливи прояви на лицемерие, преструвки, галантни хитрувания, извършени от добрия крал (Луи XI), е и това, че той е убил брат си, Гюйенския херцог, когато херцогът най-малко, е могъл да допусне подобно нещо, а самият крал проявявал най-голяма любов към него, докато брат му бил жив, както и след смъртта му, като уредил цялата работа така изкусно, че никой никога не би я открил, ако кралят не бил взел при себе си шута на покойния си брат. Случило се веднъж Луи, унесен в набожна молитва пред олтара на света Дева Клерийска, която назовавал своя милостива покровителка, да изкаже следните благочестиви слова, подслушани от шута, който се бил скрил наблизо:

„О, света Дево, милостива Богородице, единствена моя застъпнице и покровителко, моля ти се, застъпи се пред бога да ми прости за смъртта на брата ми, отровен по моя заповед от грешния абат на манастира свети Йоан. Изповядвам ти греха си като на своя покровителка и застъпница. Но какво друго можех да сторя? Той предизвикваше непрестанно смутове в моето кралство. Измоли опрощение за мене, пречиста Дево, а пък аз зная как да ти се отплатя.“

Тази странна изповед не се изплъзнала от слуха на шута, който обвинил краля в братоубийство, и то пред всички придворни на

трапезата; но Луи бил принуден да остави обвинението без последствие, за да не го потвърди, ако се отнесе сериозно към него.

БЕЛЕЖКА X. МАРЦИУС ГАЛЕОТИ

Смъртта на Марциус Галеоти е донегде свързана с Луи XI. Астрологът се намирал в, Лион и като чул, че кралят приближава града, излязъл на кон да го посрещне. Когато побързал да скочи от коня, за да изкаже почитанията си пред владетеля, той паднал и поради голямата си тежест умрял от това падане в 1478 година.

Но хитростта и остроумието да се спаси от неизбежна смърт не се отнасят до този философ. Тази, или приблизително подобна случка, се разказва за император Тиберий, който поискал от гадателя Тразулий да му каже дали знае деня на собствената си смърт и получил отговор, че тя ще настъпи точно три дни преди смъртта на императора. След този отговор, вместо да го хвърлят от скала в морето, както бил решил тиранинът, за гадателя полагали необикновени грижи до края на живота му. — *Тацит, Летописи*, кн. VI, гл. 22.

Обстоятелствата, при които Луи XI получил подобен отговор от един астролог, са следните: въпросният гадател предсказал, че една любимка на краля, към която той бил много привързан, ще умре след една седмица. Тъй като предсказанието се сбъднало, Луи се ядосал така, сякаш астрологът би могъл да предотврати нещастиято, което предрекъл. Той изпратил да го повикат и наредил няколко души да го причакат на излизане от кралските покои, за да го убият. Когато кралят го запитал за своето бъдеще, астрологът не скрил, че вижда признаци на неизбежна опасност. Запитан след това какво може да каже за деня на собствената си смърт, той съобразил и отговорил много спокойно, че ще умре точно три дни преди Негово величество. Веднага били взети мерки, разбира се, да не го сполети подготвената участ; а след това той бил винаги под покровителството на краля, като човек, свързан с истинската наука и с кралската съдба.

При все че почти всички историци на Луи го представят лесна жертва на остроумните астроложки лъжи, лековерието му все пак не е имало дълбоки корени, ако е вярна следната случка, разказана от Бел^[1]:

Веднъж, когато бил решил да отиде на лов, но се съмнявал дали времето ще бъде хубаво, Луи се допитал до един астролог. Ученият се посъветвал с астролаба^[2] и отговорил утвърдително. Пред гората кралската дружина била пресрещната от един въглищар, който изказал пред прислугата учудването си, че кралят е тръгнал на лов, когато има опасност от буря. Предвиждането на въглищаря се сбъднало. Кралят и свитата му се върнали от развлечението си мокри до кости; и Луи, който чул какво казал въглищарят, заповядал да го доведат. „Как можа да предскажеш времето по-точно от оня учен мъж?“ — попитал той. — „Аз съм прост човек, господарю — отговорил въглищарят, — не съм ходил на училище, не знам да чета и да пиша. Но си имам свой астролог, който, може да предсказва времето не по-зле от всеки друг. Той е, да прощавате, магарето, с което пренасям въглищата; щам усети, че времето ще се развали, то наостря уши, тръгва по-полека и гледа да се отърква покрай стените; по тия знаци предсказах вчерашната буря.“ Кралят се разсмял, пуснал двуногия астролог, като заповядал да му дадат пенсия, за да може да издържа и себе си, и четириногия, и се заклекл, че отсега нататък ще се доверява само на предсказанията на въглищарското магаре.

Но дори ако случката е вярна, суеверието на Луи не е било от естество да бъде излекувано от споменатия неуспех. Разправят, че като повярвал в предсказанието на своя лекар Анджели Като, приятел на де Комин, който предсказал смъртта на Шарл Бургундски точно в часа, когато херцогът бил убит в битката при Мора^[3], Луи дал обет да направи сребърна обковка за раклата с мощите на свети Мартин и впоследствие го изпълнил, като похарчил за целта сто хиляди франка. Известно е също, че е бил истински роб на своите лекари. Един от тях, Коктие или Котие, независимо от заплатата си в размер на петдесет хиляди шилинга^[4], е изтръгнал от височайшия си пациент големи владения и други парични суми, а освен това и Амиенската епископия за племенника си. Той е имал безгранично влияние върху Луи, като се е отнасял необикновено дръзко и нахално с него. „Зная, казвал той на болния крал, че някоя заран ще ме изгоните като толкова други. Но внимавайте, защото няма да живеете и осем дни след това.“ Излишно е да се спираме повече върху страховете и суеверията на един владетел, който е търпял подобни унижения само защото е държал премного на живота.

[1] Бел (Пиер) — френски писател, автор на Исторически речник (1647–1706). Б.пр. ↑

[2] Уред за измерване положението на звездите. Б.пр. ↑

[3] Швейцарски град, пред който Шарл Дръзки е бил убит в 1476 г. Б.пр. ↑

[4] Шилинг — монета, разна на една двадесета от английската лира. Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА XI. ФИЛИП ДЕ КОМИН

Почти несъмнено е, че при интересните събития в Перон Филип де Комин е имал за пръв път възможност да се запознае с удивителните умствени качества на Луи XI, от когото е бил така възхитен, че когато четем спомените му, явно виждаме колко заслепен е бил по отношение на тъмните страни от кралския характер. Отсега нататък той проявява явно пристрастие към Франция, гдето се е преселил в 1472 година, и веднага спечелил благоволенията на Луи XI. По-късно получил имението Аржантон и други феоуди; в първите издания на настоящия роман тези награди му са дадени по-рано; всъщност той ги е получил едва след като е постъпил на френска служба. След смъртта на Луи де Комин изпаднал в немилост пред дъщерята на краля, мадам Дьо Божо, която го подозирала, че е прекалено предан на орлеанския дом. Историкът бил затворен цели осем месеца в една от известните железни клетки, които така добре е описал. Тогава именно той съжалявал придворните за участието им. „Впуснах се в големия океан, казва с огорчение той, и вълните ме погълнаха.“ След присъда от парижкия парламент бил отстранен за няколко години от двора по обвинение, че е поддържал връзки с лица, враждебни към династията. Но той надживял тази беда и по-късно Шарл VIII го натоварил веднъж-дваж с важни мисии, изискващи изпълнител с големи дарования. Луи XII е бил също благосклонен към историка, но не го използвал. Филип де Комин умира в своя замък Аржантон в 1509 година; съвременниците му съжаляват за него, защото са го смятали за един от най-прозорливите държавници и безспорно най-добрият историк на своята епоха. В една поема за него Ронсар казва, че де Комин пръв е доказал какъв блясък може да даде науката на храбростта и благородството.

БЕЛЕЖКА XII. ПРЕДРЕШЕНИЯТ ХЕРОЛД

Средновековните херолди, като римските фециали^[1], са се смятали почти за свещени личности. Да удариш херолд е било престъпление, което се е наказвало със смърт; а да представиш за херолд подставено лице било измяна към тези пазители на владетелските тайни и на рицарската чест. Но един безскрупулен владетел като Луи XI не се поколебал да извърши подобно кощунство, когато поискал да влезе във връзка с Едуард IV Английски.

Използвайки несравнимите си познания на човешката душа, той избира за целта един напълно подходящ пратеник — най-обикновен лакей. Този човек, чиято ловкост много добре познава, кралят облича като херолд, с всички отличителни знаци на това звание, и го изпраща да започне преговори с английската армия. Две неща са особено забележителни в този случай. Първо: престъпната хитрост не е била необходима, защото единственото нещо, което Луи е спечелил в случая, е, че не се е обвързал с изпращането на един по-отговорен пратеник. Второто обстоятелство, което заслужава да отбележим, е, че Филип де Комин, макар да описва подробно случката, е толкова възхитен от съобразителността на краля да избере и от ловкостта му да подготви лъжехеролда, та забравя да спомене за нахалството и безсрамието на тази постъпка, както и за риска, на който се е излагал, ако тя бъде открита. А тези две обстоятелства ни навеждат на заключението, че важността, която херолдите са си присвоявали, е започнала вече да губи значение между държавниците и хората от висшите кръгове.

Дори Ферн^[2], много ревнив към достойнството на херолдите, отдава това накърнение на техните права до голяма степен на необходимостта. „Срамувах се — казва той — да чуя как някои хора оправдаваха постъпката на Луи XI, крал на Франция, който се отнасял с такова неуважение към личното си достойнство и към хералдиката, че нарядко имал при двора си официален херолд.“ Затова, когато Едуард IV Английски навлязъл във Франция с враждебни намерения и се разположил на лагер пред града Сен Кантен, същият френски крал,

като нямал херолд, по когото да съобщи намеренията си на английския владетел, бил принуден да заплати на един обикновен слуга, който нахлузил едно знаме с изрязан отвор за главата, вместо да облече официалната дреха на френски херолд. Така този набързо стъкмен пратеник пристигнал като лъжлив херолд с предложение от своя крал до нашия за започване на мирни преговори. „Е, добре — отговорил Торкватус, английският представител и този разговор, — такова провинение не е извършвал досега нито един английски крал и надявам се, няма никога да бъде извършено.“ *Ферн, Благороднически гербове*, 1586, стр. 161.

В тази интересна книга извън твърденията в полза на гербовете, дотолкова светотатствени, та е почти неудобно да ги повторим, авторът ни уведомява, че апостолите са били благородници по рождение и мнозина от тях били потомци на достойния завоевател Юда Макавей^[3], но обеднели поради превратностите на войната, те били принудени да се издържат с най-обикновен труд. Същото можело да се каже и за четиримата църковни отци (Амвросий, Августин, Йероним и Григорий), благородници по произход и по герб (стр. 98). Моят собствен екземпляр от това интересно съчинение (който ми бе подарен от многообещаващ млад приятел, сега вече покойник) ни дава пък прекрасен пример за националната и професионална непримиримост на един шотландски херолд.

Този човек се е наричал, както изглежда, Томас Драйсдейл, херолд от Айла, който купил книгата в 1619 година и я прелиствал търпеливо и полезно, докато стигнал до следния пасаж, гдето Ферн описва различието между короната на сюзерена и феодала: „Може да съществува и крал, който да бъде васал или феодал към държавата и особата на друг крал, какъвто е случаят с Шотландия към английската империя.“ От това твърдение кръвта на нашия херолд от Айла кипва, той забравя, че книгата е била печатана почти преди четиридесет години, че авторът е навярно покойник, и излива гнева си на бялото поле, гдето пише със съкращения: „Който казва, че шотландските крале са били някога васални на Англия, е предател и лъжец, и аз му предлагам да се бием“.

[1] Фециали — римски чиновници, натоварени с обявяване на война и сключване на мир. Б.пр. ↑

[2] Ферн (Джон) — английски автор на съчинения по хералдика.
Б.пр. ↑

[3] Юда Макавей — еврейски пълководец и победител във войните със сирийците пр. II в. пр.н.е. Б.пр. ↑

БЕЛЕЖКА XIII. НАПАДЕНИЕТО СРЕЩУ ЛИЕЖ

Разярен от държането на лиежци към техния епископ (убит, както вече споменахме, няколко години по-късно) и осведомен, че крепостните стени на града не са били поправени, след като той разрушил част от тях подир битката при Сен Трон, бургундският херцог тръгва безразсъдно да ги накаже. Всеначалниците му споделят неговата самомнителна увереност; защото гвардията му, командвана от Бургундския маршал, сеньор Д'Емберкур, се втурва в предградията, без да дочака ядрото на войската, която — предводителствана от самия херцог — е седем-осем мили по-назад. Наближава да съмне и бургундските войски, които не спазват никаква дисциплина, са изненадани от внезапното нападение на гражданите, предвождани от Жан дьо Вилде, който се нахвърля срещу тях във фронт и в тил, обърква ги напълно и убива повече от осемстотин души, от които стотина тежковъоръжени конници.

Когато Шарл и френският крал пристигат, те се настаняват и две вили близо до градските стени. През следващите два-три дни Луи се проявява със спокойно и уверено самообладание при провеждането на обсадата и подготвяне отбраната в случай на нападение от страна на гражданите; докато Бургундският херцог, комуто никога не е липсвала смелост, проявява и сега характерното си нетърпение и безразсъдство, а в същото време непрестанно се страхува да не би френският крал да му измени и да се съедини с лиежците.

Обсадата трае пет-шест дни; най-после определят да щурмуват града на 30 октомври 1468 година. Гражданите, по всяка вероятност уведомени за това намерение, решават да го осуетят и да го изпреварят с отчаяно нападение през пробивите в крепостните стени. Начело са шестстотин души от малката област Франшмон, владение на лиежката епископия, прочути със своята храброст. Те излизат ненадейно от града и нападат главната квартира на херцога, гдето охраната едва успява да сложи бойните доспехи, които е свалила, за да си почине малко преди щурма. Нападната е и главната квартира на френския крал. Последва голямо безредие, увеличено още повече от взаимното недоверие и

подозрения между французи и бургундци. Но лиежци не успяват да доведат докрай своето смело начинание; щом тежковъоръжените конници на краля и на херцога се съвземат от изненадата, нападателите са принудени да се приберат в града, при все че без малко са щели да заловят в плен крал Луи и Бургундския херцог — двамата най-могъщи владетели на времето си. Щурмът започва призори, според първоначалното решение, и гражданите, обезсърчени и уморени от нощния бой, не оказват очакваната съпротива. Лиеж е превзет, разграбен и осквернен без оглед на пол и възраст, на свещени или мирски места. Всичко това е разказано подробно от де Комин в *Спомените* му, кн. II, гл. 11, 12, 13 и не се различава много от описанието на същите събития, дадено в настоящата книга.

БЕЛЕЖКА ЗА АВТОРА

Уолтър Скот (1771–1832) — е роден в Шотландия, в Единбург, в семейството на юрист, потомък на стар шотландски род, който на времето си играл историческа роля в развитието на страната. Изглежда малкият Уолтър бил от рождение недъгав с дясното краче и тъй като никакво лечение не помогнало, отвели детето на село, в чифлика на баба му. Несравними разказвачки били бабата и лелята на бъдещия писател. Безброй страшни и смешни приказки знаели те. Часове наред малкият Уолтър не откъсвал очи от устните им. Тогава именно за първи път доловил аромата на шотландския фолклор, поезията на старинните шотландски балади и се запознал с героите на шотландската история.

След години Уолтър Скот получава званието адвокат и заема длъжността секретар в Единбургския съд. Но очарованието, с което баба му и леля му, а по-късно и самостоятелното изучаване на Омир и Торквато Тасо са изпълнили душата на Уолтър Скот, не отслабва. И той започва да печата литературните си трудове. Отначало това са главно преводи и поеми. Но естествената еволюция в творчеството на Уолтър Скот го тласка неизменно към историческия роман. Никой от неговите съвременници, които също са писали исторически романи, не е наситил с повече историческа конкретност, точност и правдивост художествените си произведения. Забележително за европейската литература е, че в романите на Уолтър Скот за първи път излиза на сцената народът — селяни, занаятчии, овчари, рибари, воини. Това води до особена широта в композицията, до конкретност и яркост в езика.

Според тогавашните литературни традиции, историческият роман се изгражда на основата на любовна интрига. Невинаги обаче историческите личности са подходящи за такава любовна интрига. Като запазва историческата достоверност, Уолтър Скот измисля допълнително някои от героите си, които вече свободно вплита в любовния сюжет. Според самия него, в историческия роман може да се

допускат известни неточности, известна свобода на въображението на автора, стига той да отрази историческите събития така, че да събуди жив интерес към тях в душата на съвременния читател.

Голяма част от романите на Уолтър Скот е посветена на Средновековието, което в Шотландия продължило повече, отколкото в Англия. Но той не ратува за връщане към старината. Когато разказва за стари разпри, Уолтър Скот се стреми да внуши мисълта за необходимост от единство, от повече човешка търпимост, от повече желание за разбирателство и мир между хората.

Успехът на романите и необичайната продуктивност на автора му носят почести и богатство. Той купува земя и се старае да разшири имението си, като го превърне — доколкото му е възможно, в старинен феодален замък, изпълнен с колекции от старинно оръжие и редки книги. Към края на живота си обаче претърпява финансов крах поради фалита на своя издател. Тогава още по-усилено се впуска в работа. Не успява да осъществи всички свои художествени замисли. След едно пътешествие в Италия той се завръща да умре в родината си. Разделя се с творчеството и живота на шестдесет и една годишна възраст.

Творчеството му? Балзак гледа на неговите романи като на образци за художествено съвършенство. Стендал го смята баща на съвременните романисти. Гьоте щедро го отрупва с похвали. Белински му се възхищава. Пушкин го нарича „шотландския вълшебник“. Но по-късно го засенчват новите литературни направления, които възникват към средата на деветнадесетия век и пред които стоят вече други обществени проблеми.

Обаянието на Уолтър Скот не отслабва за юношите, в чиито сърца той съперничи на Майн Рид, на Фенимор Купър, на Жул Верн. Но романи като „Айвънхоу“, „Роб Рой“, „Куентин Дъруърд“ и редица други се четат с еднакво наслаждение от юноши и възрастни и през последните десетилетия Уолтър Скот отново завоюва онова място в световната литература, което с право му се полага.

Издание:

Автор: Уолтър Скот

Заглавие: Куентин Дъруърд

Преводач: Невяна Розева

Година на превод: 1967

Език, от който е преведено: Английски

Издание: Първо издание

Издател: Издателство „Народна младеж“

Година на издаване: 1967

Тип: роман

Националност: Британска

Печатница: Държавен полиграфически комбинат „Д. Благоев“

Излязла от печат: 23.XII.1967 година.

Редактор: Надя Кехлибарева

Художествен редактор: Михаил Руев

Технически редактор: Лазар Христов

Художник на илюстрациите: Любен Зидаров

Коректор: Райна Иванова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/7885>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.